

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

MECDÎ MEHMED EFENDİ HADÂ'İKU'Ş-ŞAKÂ'İK
(2-142 SAYFALAR ARASI), (İNCELEME-ÇEVİRİ YAZI)

Yüksek Lisans Tezi

Burcu CAMGÖZ

Danışman

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

NEVŞEHİR

Ekim 2016

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

MECDÎ MEHMED EFENDİ HADÂ'İKU'Ş-ŞAKÂ'İK
(2-142 SAYFALAR ARASI), (İNCELEME-ÇEVİRİ YAZI)

Yüksek Lisans Tezi

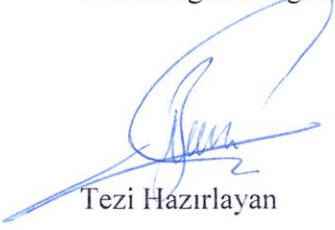
Burcu CAMGÖZ

Danışman
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

NEVŞEHİR
Ekim 2016

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

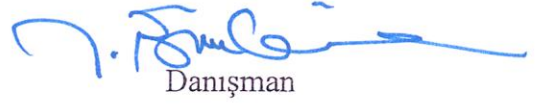
Burcu CAMGÖZ

“Mecdi Mehmed Efendi Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik (2-142 Sayfalar Arası), (İnceleme-Çeviri Yazı)” adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Burcu CAMGÖZ

Danışman

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL danışmanlığında Burcu CAMGÖZ tarafından hazırlanan “Mecdî Mehmed Efendi Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik (2-142 Sayfalar Arası), (İnceleme-Çeviri Yazı)” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

17.10.2016

JÜRİ

İMZA

Danışman : Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

J. Bulbul

Üye : Prof. Dr. Filiz KILIC

F. Kılıç

Üye : Doç. Dr. Ahmet DOĞAN

A. Doğan

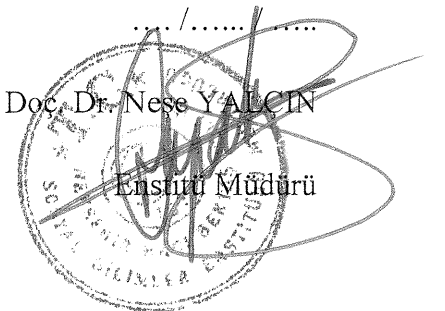
ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 26.10.2016 tarih ve 20656/22 sayılı

Kararı ile onaylanmıştır.

Doc. Dr. Nese YALCIN

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tez çalışması süresince bilgisini ve emeğini esirgemeyen, yoluma daima ışık tutan tez danışmanım, değerli hocam Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL'e,

Tez savunma jürisinde yer alarak yaptıkları olumlu eleştiriler ile tezimin gelişmesini sağlayan Prof. Dr. Filiz KILIÇ ve Doç. Dr. Ahmet DOĞAN'a,

Tez çalışması süresince akademik anlamda yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Ahmet UĞUR, Arş. Gör. Şerife ÖRDEK, Arş. Gör. Murat GÜR ve Fikret ŞANLIBABA'ya

Çalışmam sırasında teknik anlamda destek veren değerli arkadaşlarım Öğr. Gör. Mehmet ÇONTU, Ramazan CEYLAN, Gökşen SERBES, Öğr. Gör. Gülhan SÖZBİLEN, Öğr. Gör. Özlem ULUTAŞ ve Öğr. Gör. Şükran DOĞRU GÜRPINAR'a,

Varlığı, hayata tutunma nedenim olan canım oğlum Deha Deniz'e, manevi destekleriyle beni her daim motive eden annem ve babama,

Kıymetli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Burcu CAMGÖZ

Ekim, 2016

**MECDÎ MEHMED EFENDİ HADÂ'İKU'Ş-ŞAKÂ'İK
(2-142 SAYFALAR ARASI), (İNCELEME-ÇEVİRİ YAZI)**

Burcu CAMGÖZ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ekim 2016
Danışman: Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL**

ÖZET

Biyografi, başta şairler olmak üzere belli mesleklerde tanınmış kişilerin hayatını ve sanatını anlatan edebi türün adıdır. Özellikle dil ve edebiyat alanında yetişmiş önemli temsilcilerin unutulmamaları için çeşitli eserler verilmiştir. Biyografi türünde en dikkat çeken eser, Taşköprülüzâde İsmüddîn Ahmed Efendi'nin yazmış olduğu *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye* isimli eseridir. Eserin ismi *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* olarak da bilinir. 1558 senesinde Arapça olarak kaleme alınmıştır. *Şakâ'ik-i Nu'mâniye*'nin yazılış amacı, daha önce Osmanlı âlimlerinin hayat hikâyelerini anlatan hacimli bir kaynağın bulunmamasıdır. Osmanlı âlimleri hakkında temel ve özgün bilgilerin yer alması esere ayrı bir önem kazandırmıştır. Araştırmacılar tarafından kaynak olarak görülen esere birçok tercüme ve zeyl yapılmıştır. Esere yapılan tercüme ve zeyller en az eser kadar önemli birer kaynaktır.

Şakâ'ik-i Nu'mâniye'ye yapılan tercümelerden en başarılısı Mecdî Mehmed Efendi'nin kaleme aldığı *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* isimli eseridir. Mecdî Mehmed Efendi, bu eseri tercüme etme amacını "Arapça bilmeyenlerin de eseri kolaylıkla okuyabilmesi" olarak açıklar. 1587 senesinde eserin tercümesini tamamlayan Mecdî Mehmed Efendi, 513 şair ve meşayihin biyografisine yer verir. Esere yaptığı eklemelerle eserin hacmini genişletmiştir. Bu sebeple Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik'i sadece tercüme bir eser olarak değerlendirmemek gerekir. Eser Türk biyografi tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

Esere daha önceden çeviri yazı ve inceleme çalışması yapılmamıştır. Bu çalışmada, Türk biyografi tarihinde önemli bir kaynak olarak görülen *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* isimli eserin (2-142 sayfalar arası) çeviri yazısı ve incelemesi yapılmıştır. Çeviri yazı ile Osmanlı alfabesine hâkim olmayan araştırmacıların eserden kolaylıkla yararlanmaları amaçlanmıştır. İnceleme bölümünde ise eserin 2-142 sayfaları arasında biyografisi verilen kişilerin memleketleri, eğitimleri, eğitim gördükleri medreseleri, hocaları, eserleri, ilgilendikleri ilimleri, meslekleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: biyografi, Şakâ'ik-i Nu'mâniye, Mecdî Mehmed, tercüme, çeviri yazı.

**MECDÎ MEHMED EFENDÎ HADÂ'İKU'Ş-ŞAKÂ'İK
(BETWEEN PAGES 2-142), (REVIEW-TRANSCRIPTION)**

Burcu CAMGÖZ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
Turkish Language and Literature Department, M.A., October, 2016
Supervisor: Assoc. Tuncay BÜLBÜL**

ABSTRACT

Biography is the name of a literary type that tells the life and art of famous people in a specific professions especially poets. So as not to be forgotten in language and literature departments, the biographies of various types of representatives were written. In type of biography; the most notable masterpiece is *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye* which was written by Taşköprülüzâde İsmâüddîn Ahmed Efendi. This masterpiece is also known as *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* the reason for writing this *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* is not having a previous volume of source that tells the life stories of Ottoman scholars. Having some main and authentic information about Ottoman scholars, and the Ottomans' introducing science world brought this masterpiece a prominence. Many translations and addendums were made to the masterpiece by researchers. These translations and addendums are almost as significant as the masterpiece itself.

The most successful translation for *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* is the *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* which was produced by Mecdî Mehmed Efendi. The reason for translating this masterpiece is to enable the ones who don't know Arabic to read it easily. He completed the translation in 1587 and 513 poets and sheikhs' biography take place in the masterpiece. He enlarged the volume of the masterpiece by some additions. For this reason *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* should not be considered only a translation. It bears an important place in respect to Turkish biography.

No translation or written research was done before for the masterpiece. In this study, *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik*, which is regarded as an important source for Turkish biography, is examined, the pages between 2 and 142. By translation, it is aimed that the researchers who don't have a knowledge of Ottoman alphabet can make use of it easily. In the examination part, pages between 2 and 142, the information on stated people, their hometowns, education, madrasahs, teachers, works, and their related professions were given.

Key Words: Biography, *Şakâ'ik-i Nu'mâniye*, Mecdi Mehmed, translation, interpretation

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iV
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MECDÎ MEHMED EFENDİHAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. Mecdî Mehmed Efendi.....	16
1.1. Hayatı.....	16
1.2. Eserleri.....	17
1.2.1. Câmi'ü'n-Nezâ'ir.....	17
1.2.2. Dîvânçe.....	17
1.2.3. El-Cevâhirü'l-Mudî'e fî Tabakâti'l-Hanefiyye Tercümesi.....	17
1.2.4. Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik.....	17
1.2.5. Kırk Hadis Tercümesi.....	18
1.2.6. Şem'îyye Risâlesi.....	18
1.2.7. Seyfîyye Risâlesi.....	19
1.3. Edebî Kişiliği.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

DİL VE MUHTEVA

2.	Hadâ'iku's-Şakâ'ik'in (2-142 Sayfalar Arası) Dil ve Muhteva Özellikleri	21
2.1.	Dil ve Üslûp.....	21
2.2.	Muhteva.....	25
2.2.1.	Mesleklerine Göre Kişiler	26
2.2.1.1.	İmâmlar.....	27
2.2.1.2.	Kadılar.....	27
2.2.1.3.	Kazaskerler	28
2.2.1.4.	Mutasarrıflar	28
2.2.1.5.	Müderrisler	29
2.2.1.6.	Müftüler	29
2.2.1.7.	Şehzâde Hâceleri ve Hâceler	30
2.2.1.8.	Tarikat Şeyhleri.....	30
2.2.1.9.	Vezirler	31
2.2.1.10.	Diğer Meslekler	31
2.2.2.	İlgilendikleri İlimlere Göre Kişiler	32
2.2.2.1.	Belâgat İlmi	32
2.2.2.2.	Beyân İlmi	32
2.2.2.3.	Cedel İlmi	32
2.2.2.4.	Cifir İlmi	33
2.2.2.5.	Ferâ'iz İlmi	33
2.2.2.6.	Fetvâ İlmi.....	34
2.2.2.7.	Fıkıh İlmi	34
2.2.2.8.	Hadis İlmi	35
2.2.2.9.	Hendese İlmi	36
2.2.2.10.	Hey'et İlmi.....	36
2.2.2.11.	Hikmet İlmi	36
2.2.2.12.	Kelâm İlmi.....	37
2.2.2.13.	Kırâ'at İlmi	37
2.2.2.14.	Ledün İlmi	38
2.2.2.15.	Lügat İlmi	38

2.2.2.16. Mantık İlmi.....	39
2.2.2.17. Me'ânî İlmi.....	39
2.2.2.18. Nahiv İlmi.....	39
2.2.2.19. Riyâziyye İlmi.....	40
2.2.2.20. Sarf İlmi	40
2.2.2.21. Tasavvuf İlmi	41
2.2.2.22. Tecvid İlmi	41
2.2.2.23. Tefsir İlmi	41
2.2.2.24. Tevârih İlmi.....	42
2.2.2.25. Tevhid İlmi	42
2.2.2.26. Tıp İlmi	43
2.2.2.27. Tılsım İlmi	43
2.2.2.28. Usûl İlmi	43
2.2.2.29. Zâhir ve Bâtın İlimleri.....	44
2.2.3. Müderris Oldukları Medreselere Göre Kişiler	45
2.2.3.1. Agrâs (Atabey Ertokuş) Medresesi (Isparta)	46
2.2.3.2. Balat Medresesi (Aydın).....	46
2.2.3.3. Halebî Medresesi (Edirne).....	46
2.2.3.4. İznik (Sultân Orhan) Medresesi (İznik).....	47
2.2.3.5. Kara Medrese (Ankara).....	47
2.2.3.6. Manastır Medresesi (Bursa).....	47
2.2.3.7. Muzafferüddîn Medresesi (Taşköprü / Kastamonu).....	48
2.2.3.8. Sultân (Sultaniye) Medresesi (Bursa).....	48
2.2.3.9. Sultân Bâyezîd Hân Gâzî Medresesi (Edirne).....	48
2.2.3.10. Sivrihisâr Medresesi (Eskişehir)	49
2.2.3.11. Şâh Melek Medresesi (Edirne).....	49
2.2.3.12. Vâcid Medresesi (Kütahya).....	49
2.2.3.13. Yıldırım Hân Medresesi (Bursa).....	50
2.2.3.14. Zincirli Medresesi (Aksaray).....	50
2.2.4. Eserlerine Göre Kişiler.....	53
2.2.4.1. Eserleri Hakkında Bilgi Verilen Kişiler ve Eserleri	53
2.2.4.2. Dîvânı Olan Kişiler.....	58
2.2.4.3. Hâşiyesi Olan Kişiler ve Hâşiyeleri.....	59

2.2.4.4.	Risâlesi Olan Kişiler ve Risâleleri	60
2.2.4.5.	Şerhi Olan Kişiler ve Şerhleri.....	60
2.2.4.6.	Tasnifi Olan Kişiler ve Tasnifleri.....	63
2.2.4.7.	Tefsiri Olan Kişiler ve Tefsirleri	63
2.2.4.8.	Telhisi Olan Kişiler ve Telhisleri	64
2.2.4.9.	Telifi Olan Kişiler ve Tefsirleri	64
2.2.4.10.	Eserleri Hakkında Bilgi Verilen Diğer Kişiler ve Eserleri	65
2.2.4.11.	Hakkında Bilgi Verilmeyen Eserler ve Bu Eserleri Yazan Kişiler.....	66
2.2.5.	Memleketlerine Göre Kişiler.....	68
2.2.5.1.	Acem İllerinden Olan Kişiler	68
2.2.5.2.	Amasyalı Kişiler	68
2.2.5.4.	Antakyalı Kişiler	69
2.2.5.5.	Antalyalı (Manavgatlı) Kişiler.....	69
2.2.5.6.	Aydınlı Kişiler.....	69
2.2.5.7.	Azerbaycanlı Kişiler	69
2.2.5.8.	Balıkesirli (Karasi) Kişiler	69
2.2.5.9.	Bolulu Kişiler	69
2.2.5.10.	Buhâralı Kişiler	69
2.2.5.11.	Bursalı Kişiler	70
2.2.5.12.	Çanakkaleli (Gelibolulu) Kişiler	70
2.2.5.13.	Edirneli Kişiler	70
2.2.5.14.	Eskişehirli Kişiler.....	70
2.2.5.15.	Kütahyalı (Germiyanlı) Kişiler	70
2.2.5.16.	Horasanlı Kişiler	70
2.2.5.17.	Ispartalı (Eğirdirli) Kişiler.....	70
2.2.5.18.	İzmirli (Bergamalı) Kişiler	70
2.2.5.19.	İznikli Kişiler.....	71
2.2.5.20.	Karamanlı Kişiler.....	71
2.2.5.21.	Kayserili Kişiler	71
2.2.5.22.	Kırımlı Kişiler	71
2.2.5.23.	Merzifonlu Kişiler	71
2.2.5.24.	Mısırlı (Garbiyeli) Kişiler	71
2.2.5.25.	Niğdeli Kişiler.....	71

2.2.5.26. Rum İllerinden Olan Kişiler	71
2.2.5.27. Sakaryalı Kişiler.....	72
2.2.5.28. Semerkandlı Kişiler	72
2.2.5.29. Sivaslı Kişiler	72
2.2.5.30. Şamlı Kişiler.....	72
2.2.5.31. Tokatlı Kişiler	72
2.2.5.32. Türkmen İllerinden Olan Kişiler	72
2.2.5.33. Üsküplü (Makedonyalı) Kişiler.....	72
2.2.6. Eğitim Alınan Kişiler	73
2.2.6.1. Alâaddîn Esved (ö. 800 / 1397).....	73
2.2.6.2. Burhâneddîn Haydar Hirevî (ö. 830 / 1427)	74
2.2.6.3. Geyikli Baba.....	74
2.2.6.4. Hâce Alâaddîn Attar (ö. 802 / 1400).....	74
2.2.6.5. Hâfızüddîn ibni Bezzâzî (ö. 827 / 1424)	75
2.2.6.6. İbni Abdüsselâm (ö. 625 / 1227-28).....	75
2.2.6.7. Kâdî-zâde Rûmî (ö. 823 / 1420-21).....	76
2.2.6.8. Mevlânâ Edebâlî (ö. 726 / 1325-26).....	76
2.2.6.9. Mevlânâ Fahreddîn Acemî (ö. 865 / 1460-61)	77
2.2.6.10. Mevlânâ Hızır Şâh Efendi (ö. 863 / 1458-59).....	77
2.2.6.11. Mevlânâ Muhyiddîn Kâfiyeci (ö. 872 / 1467-68 ya da 887 / 1482-83) ...	77
2.2.6.12. Mevlânâ Nizameddîn Hamûş (ö. 852 / 1448-49).....	78
2.2.6.13. Mevlânâ Sadeddîn Taftâzânî (ö. 792 / 1389-90)	78
2.2.6.14. Mevlânâ Sirâceddîn Urmevî (ö. 682 / 1283-84).....	79
2.2.6.15. Mevlânâ Şâhidî (ö. 956 / 1549-50)	80
2.2.6.16. Mevlânâ Şemseddîn Fenârî (Mollâ Fenârî) (ö. 839 / 1435-36)	80
2.2.6.17. Mehmed Şâh Efendi (ö. 838 / 1435-36).....	81
2.2.6.18. Pîrî Halife.....	81
2.2.6.19. Seyyid Mehmed bin Alî Hüseyinî Buhârî (ö. 833 / 1429-30)	82
2.2.6.20. Şeyh Abdüllatîf Kudsî (ö. 855 / 1451-52).....	82
2.2.6.21. Şeyh Cemâleddîn Aksarayî (ö. 791 / 1388-89)	83
2.2.6.22. Şeyh Dimyâtî (ö. 705 / 1305-06).....	84
2.2.6.23. Şeyh Ebû İshâk Şîrâzî (ö. 475 / 1082-83)	84
2.2.6.24. Şeyh Ekmeleddîn (ö. 785 / 1383-84).....	85

2.2.6.25. Şeyh Hâcî Bayram (ö. 833 / 1429-30).....	85
2.2.6.26. Şeyh Hamîd-i Kayserî (Somuncu Baba) (ö. 815 / 1412-13).....	86
2.2.6.27. Şeyh Pîr İlyâs (ö. 837 / 1433-34)	86
2.2.6.28. Şeyh Sadreddîn Konevî (ö. 673 / 1274-75).....	87
2.2.6.29. Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî (ö. 734 / 1334)	87
2.2.6.30. Seyyid Şerîf Cürcânî (ö. 816 / 1413)	88
2.2.6.31. Şeyh Zeyneddîn Hâfî (ö. 838 / 1435)	88
2.2.6.32. Tabduk Emre (ö. ?).....	89
2.2.6.33. Eğitim Alınan Diğer Kişiler:	90
2.2.7. Padişah Dönemlerine Göre Kişiler.....	91
2.2.7.1. Sultân Osmân Gâzi Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIII. Yüzyıl)	92
2.2.7.2. Sultân Orhan Gâzi Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl)	92
2.2.7.3. Sultân Murâd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl).....	92
2.2.7.4. Yıldırım Bâyezîd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl)	93
2.2.7.5. Sultân Mehmed Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)	94
2.2.7.6. Sultân II. Murâd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)	95
2.2.7.7. Sultân II. Mehmed Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3. Hadâ'iku's-Şakâ'ik (2-142 sayfalar arası).....	97
3.1. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar.....	97
3.2. Çeviri Yazı Alfabesi	98
3.3. Hadâ'iku's-Şakâ'ik'in (2-142 sayfalar arası) Çeviri Yazılı Metni.....	98

SONUÇ..... 369

KAYNAKÇA 372

DİZİNLER..... 383

1. Özel Adlar Dizini	383
2. Eser Adları Dizini	387
3. Yer Adları Dizini.....	388

4. Medrese Adları Dizini.....	390
ÖZ GEÇMİŞ.....	392

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 2.1. Mesleklerine Göre Kişilerin Dağılımları.....	31
Tablo 2.2. İlgilendikleri İlimlere Göre Kişilerin Dağılımları.....	45
Tablo 2.3. Müderris Sayılarına Göre Medreselerin Dağılımları.....	52
Tablo 2.4. İllere Göre Medrese Dağılımları.....	52
Tablo 2.5. Eserlerine Göre Kişilerin Dağılımları.....	68
Tablo 2.6. Memleketlerine Göre Kişilerin Dağılımları.....	73
Tablo 2.7. Padişah Dönemlerine Göre Kişilerin Dağılımları.....	96

GİRİŞ

A. Klâsik Türk Edebiyatında Biyografi Geleneği

Tanınmış veya toplumda kabul görmüş insanların hayatını anlatan biyografi (Donuk, 2015: 1525), İslam kültür âleminde terceme, hâl tercemesi, terceme-i hâl, terâcim-i ahvâl gibi tabirlerle açıklanmıştır (Pakalın, 1983: 458). Biyografi en geniş tanımıyla, kişilerin yaşam öykülerinden bahseder; tarih, edebiyat, din ve sosyoloji bilimleri ile de iç içe olmuştur (Kılıç, Ytya). Kişinin, eski dönemlerde yaşamış insanların yaşamlarını merak etmesi veya topluma katkılarıyla fayda sağlamış kişilerin fikirsel, düşünsel ya da sanatsal hayatı biyografinin ortaya çıkış nedenlerindedir (Kılıç, Ytya).

Biyografinin İslâm kültüründeki karşılığı olan hâl tercemesi, Hz. Muhammed'in yaşayışını, davranışlarını örnek alan Müslümanlar için önemli bir inceleme alanı hâline gelmiştir (Donuk, 2015: 1525). Bu sebeple tarihin alt kollarından biri olan biyografi türü önemsenmiştir (İsen, Yty). İslâm âleminde biyografinin önem kazanmasının bir diğer nedeni de İslâm toplumunun önde gelen şahsiyetleri ön plânda tutulup onların örnek teşkil edecek şekilde topluma tanıtılmak istenmesi olmuştur (İsen, Yty). Diğer yandan Arap kültüründeki soy soplâ övünme de bu türün gelişmesine katkıda bulunmuştur (Kılıç, 2010a: 12).

Arap kültüründeki biyografi yazıları tabakat denilen kitaplarda verilmiştir (Kılıç, 2010a: 12). Tabakat "tabaka" sözcüğünün çoğulu olup ince yaprak hâlindeki kâğıdın adıdır. Eski yazma kitap ve defterlerin kâğıdı, iki sayfası olarak da kullanılmıştır (Pakalın, 1983: 368). Bu terim döneminde tanınmış kişiler adına yazılmış hâl tercümelerini içeren kitaplar için kullanılmıştır (Eraslan, 2001: XXIII). Biyografi türünün temeli bu kitaplara dayandırılmaktadır (Kılıç, 2010a: 12).

Biyografi alanını önce serbest tarihçiler incelemiştir (Kılıç, 2010a: 12). Biyografi, önce İslâm toplumunda İslâm âlimlerinin yaşayışlarının ele alınmasıyla başlamıştır (Donuk, 2015: 1525). Peygamberlerin temsilcileri olan âlim sınıfının hayatlarını anlatmak gerçek tarihçilik sayılmıştır (Kılıç, 2010a: 12). Sonraki dönemlerde bu çalışmalarda; dil bilimcilerin, hekimlerin, şairlerin (Kılıç, 2010a: 12), toplum içinde çeşitli meslek dallarındaki kişilerin yaşamları konu edilmiştir (Donuk, 2015: 1525). Meslekte tanınmış kişilerin; örneğin velîler, hattatlar, şairler, mimar ve musikî ustalarının hatta usta çiçek yetiştiricilerinin vs. hayat ve sanatından söz edilmiştir (İsen vd., 2012: 3). Meslek gruplarıyla ilgili ilk biyografiler, mutasavvıflar hakkında yazılanlardır (Kılıç, 2010a: 12).

Şairlerin biyografilerini içeren eserlere tezkire-i şu'arâ, tezkiretü's-şu'arâ ya da yalnızca tezkire denir (İsen vd., 2012: 3). İslâm medeniyetinde şiir sahasında yazılan ilk biyografi örneği Muhammed Sallam el-Cumahî'nin *Tabakatu's-Şu'arâ* isimli kitabıdır (Kılıç, 2010a: 12). Şairlerin ilk defa alfabetik sıraya dizildiği biyografi eseri ise El-Merzubânî'nin *Mucemu's-Şu'arâ* isimli eseridir (Kılıç, 2010a: 12).

Biyografi geleneği XII. yüzyılın sonlarına kadar Arapça devam etmiş, bu yüzyıldan sonra da Farsça örnekler gelişme göstermiştir (İsen, Yty). Fars edebiyatında şairler için yazılan tabakatlara tezkire adı verilmiştir (Öz, 2012: 68). Fars edebiyatında biyografik tarzda yazılan ilk örnek Nizâmî-i Arûzî-i Semerkandî'nin (ö. 250 / 865) *Mecma'u'n-Nevâdir* ya da diğer adıyla *Çahâr Makale* isimli eseridir. Bu eserde münşî, şair, müneccim, hekim olmak üzere 4 meslek grubuna ait kişilere yer verilmiştir (Kılıç, 2010a: 12).

Gerçek anlamda biyografi türünün ilk örneği Muhammed el-Avfi'nin (ö. 629 / 1232) *Lübâbü'l-Elbâb* isimli eseridir. Bu eser 1 mukaddime ve 12 bölümden oluşmuştur (Kılıç, 2010a: 12).

Avfi'den sonra Mollâ Câmî *Bahâristân* isimli eserinde şair biyografilerine yer vermiştir. Molla Câmî, sekiz bölümden oluşan eserinin yedinci bölümünde 38 şairin biyografisinden söz etmiştir (Kılıç, 2010a: 12).

Fars edebiyatının en önemli tezkiresi sayılabilecek eser ise Devletşâh bin Alaüddeve'nin (ö. 890 / 1486) yazdığı *Tezkiretü'ş-Şu'arâ* isimli eseridir. *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'da 149 şairin biyografisi bulunmuştur (Kılıç, 2010a: 13-14). Eser; 1 mukaddime, 7 tabaka ve 1 hâtimedden oluşmuştur (Kılıç, 2010a: 13). Bu tezkire Alî Şîr Nevâ'î'ye sunulmuştur (Öz, 2012: 68). Fars ve Türk tezkireciliğinde örnek alınmış bir eserdir (Kılıç, 2010a: 13-14).

Osmanlılar döneminde biyografi, Arap tabakat sistemi ile İran tezkire geleneğinin etkisiyle gelişme kaydeder (Donuk, 2015: 1526). İran'da yetişen Avfi, Ferîdüddîn Attâr, Devletşâh gibi âlimler Türk sahasında tezkire yazan müellifleri etkilemiş; bu şahsiyetlerin eserleri de tezkirelere kaynaklık etmiştir. Bu sebeple Türkçe yazılan tezkirelerle Farsça yazılan tezkireler arasında ortak özellikler bulunmuştur (Uzun, 2012: 69).

Türk edebiyatında şu'arâ tezkireleri biyografi geleneğinin en yaygın türüdür (Donuk, 2015: 1527). Anadolu'da gelişme gösteren dil ve edebiyatın temsilcilerinin unutulmamaları ve gelecek nesillere ulaştırılması amacıyla art arda şu'arâ tezkireleri yazılmaya başlanmıştır (Kılıç, 2010a: 14). Şu'arâ tezkireleri, genellikle devirlere ve tabakalara göre ayrılıp şairlerin mahlaslarına ve isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır (Uzun, 2012: 70). Şu'arâ tezkireleri genellikle mukaddime, şairlerin biyografilerinin bulunduğu asıl metin ve hâtimedden oluşur. Mukaddime kısmı, mensur-manzum karışık yazılmıştır. Bu kısımda eserin sunulacağı kişiye övgüler, eserin yazılış sebebi, devrin sanat anlayışını belirten ifâdeler yer alır. Biyografi kısmında şairin ailesi, arkadaşları, hocaları, aldığı dersler, verdiği dersler, çalıştığı yerler, hakkındaki rivâyetler, şairle ilgili yaşanmış olaylar, şairin düşünceleri ve icra ettiği sanata dair eleştiriler, övgüler ve şiirlerinden örnekler gösterilmiştir. Hâtime kısmında ise eserin yazılış tarihi verilir; eserin yazımında çekilen sıkıntılardan bahsedilir; eserin yazımında yapılan yanlışlar için af talebinde bulunulmuş ve dualar edilmiştir (Uzun, 2012: 70). Şu'arâ tezkirelerinde dil ve üslûp secili ve sanatkâranedir. Osmanlı Türkçesinde inşâ adı verilen uslûba Farsça örneklerde de rastlanmıştır (Uzun, 2012: 70). Türk edebiyatında şu'arâ tezkireciliği XV. yüzyılda Alî Şîr Nevâ'î ile başlayıp XX. yüzyılda Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nailî* isimli eseri ile son bulmuştur (Kılıç, 2010a: 15).

Türk edebiyatındaki tezkireleri yazıldığı yüzyıllara göre şu şekilde sıralamak mümkündür:

- **XV. Yüzyıl Tezkireleri:**

Mecâlisü'n-Nefâ'is: Türk edebiyatının ilk bilinen tezkiresi, 1491 senesinde Alî Şîr Nevâ'î'nin (ö. 906 / 1501) *Mecâlisü'n-Nefâ'is* isimli eseridir. Tezkire 1 önsöz ve 8 bölümden oluşur. Alî Şîr Nevâ'î, eserinin her tabakasına meclis ismini vermiştir (İsen vd., 2012: 11). Eserde 461 şairin biyografisinden söz edilmiştir. Bunların içinde geçen 43 Türk şair hakkındaki bilgiler yalnızca *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'te yer almıştır (Kılıç, 2010a: 16-17). Eser Kemal Erarslan tarafından yayımlanmıştır (Erarslan, 2001).

- **XVI. Yüzyıl Tezkireleri:**

Heşt Behişt: Anadolu sahasında yazılan ilk şairler tezkiresi Sehî Bey'in (ö. 955 / 1548) 1538 senesinde yazımını tamamlanmış olduğu *Heşt Behişt* isimli eseridir (Donuk, 2015: 1527). *Heşt Behişt*; 1 mukaddime, behişt (cennet) adını taşıyan 8 bölüm ve bir hâtimedden oluşur. Eserin ilk bölümünde Kânûnî Sultân Süleymân'dan bahsedilmiştir (Uzun, 2012: 70). Her bölüm kendi arasında kronolojik sıraya dizilmiş olup eser 241 şairin biyografisini içermiştir (İsen vd., 2012: 15). *Heşt Behişt* şekil ve muhteva olarak *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'e benzer (Kılıç, 2010: 18). Eserin önemli özelliği ise Osmanlı sınırları içinde yetişen şairlerin ilk kez bir arada toplanmasıdır (Kılıç, 2010: 19). Eser Mustafa İsen tarafından yayımlanmıştır (İsen, 1998).

Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n- Nuzamâ: Latîfî (ö. 990 / 1582) *Heşt Behişt*'ten sekiz sene sonra *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n- Nuzamâ* isimli eserini kaleme almıştır (Donuk, 2015: 1527). Latîfî'nin eserinin yazımı 1546 senesinde tamamlanmıştır (İsen vd., 2009: 30). Eser, 1 mukaddime, 3 bölüm ve 1 hâtimedden oluşmuştur (Uzun, 2012: 70). Latîfî, tezkiresini yazarken Mollâ Câmî'nin *Bahâristân*'ını, Alî Şîr Nevâ'î'nin *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'ini ve Sehî Bey'in *Heşt Behişt*'ini örnek almıştır; fakat kendinden önce yazılan tezkireler kronolojik sıralamayı esas alırken Latîfî şairleri alfabetik olarak sıralamış ve bu sistem daha sonra yazılacak tezkirelere de kaynaklık etmiştir (İsen vd., 2012: 24). Eserde II.

Murâd (ö. 854 / 1451) döneminden eserin yazıldığı tarihe kadar gelen zaman dilimindeki şairlerin, şeyhlerin, sultânların (İsen, 2009: 30) da içinde bulunduğu toplam 334 kişinin biyografileri bulunmuştur (İsen vd., 2012: 24). Eseri 1999 yılında Mustafa İsen (İsen, 1999), 2000 yılında da Rıdvan Canım (Canım, 2000) yayımlamıştır.

Gülşen-i Şu'arâ: Ahdî (ö. 1002 / 1593) 1564 senesinde yazmaya başladığı *Gülşen-i Şu'arâ*'sını Şehzade Selim'e Kütahya'da sunmuştur (Uzun, 2012: 70). Eser önce 3 bölümden oluşmuş, sonra Ahdî çeşitli eklemelerle eseri 4 bölüme çıkarmıştır (Uzun, 2012: 70-71). Eser alfabetik sistemde yazılmış; fakat sonradan esere eklemeler yapıldığı için alfabetik sırada düzensizlikler olmuştur (İsen vd., 2012: 35). Eserde şehzâde, devlet adamı ve ulemâ sınıfından oluşan 381 şairin biyografisine yer verilmiştir (İsen vd., 2012: 35). Eserin en önemli özelliği daha önce hiçbir eserde bahsedilmeyen şairleri tespit etmiş olması (Uzun, 2012: 70-71), Bağdat ve çevresinde yetişmiş şairler hakkında bilgi vermesi ve hiçbir kaynakta bulunmayan 147 şairden söz etmiş olmasıdır (İsen vd., 2012: 35). Eser Süleyman Solmaz tarafından yayımlanmıştır (Solmaz, 2005).

Meşâ'irü's-Şu'arâ: Âşık Çelebi (ö. 979 / 1572) 1568 senesinde yazımını tamamladığı *Meşâ'irü's-Şu'arâ* isimli eserini devrin sultânı II. Selim'e sundu (Kılıç, 2010a: 49). Eser bir mukaddime ve şair biyografilerinin yer aldığı iki bölümden oluşur. Eserde kendi devrine kadar tahta geçen 12 Osmanlı sultânının ve 426 şairin biyografisi bulunur (Kılıç, 2010a: 49-50). Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ* isimli eserinde şairler hakkında bilgi verirken şairlerin sanatlarına dair kişisel yorumlara da yer verdi (Kılıç, 2010a: 50). Âşık Çelebi'nin kendine özgü samimi, esprili üslûbuyla şairler hakkında geniş bilgi vermesi, bir psikolog edasıyla olayları tahlil etmesiyle eser hikâye hatta roman havası taşır ve türünün tek örneğini oluşturur (İsen vd., 2012: 45). Âşık Çelebi, tezkiresini düzenlerken şairleri alfabetik sırayla vermek istediğini, ancak kendinden önce Latîfî bu yöntemi kullandığı için bu yöntemden vazgeçerek ebced sistemini seçtiğini belirtmiştir (Kılıç, 2010a: 50). Eser Filiz Kılıç tarafından yayımlanmıştır (Kılıç, 2010 b).

Tezkiretü's-Şu'arâ: Kınalızâde Hasan Çelebi (ö. 1012 / 1604) *Tezkiretü's-Şu'arâ* isimli eserinin yazımını 1586 senesinde tamamlamıştır. Kınalızâde Hasan Çelebi eserini kime sunduğunu açıkça belirtmez; ancak övgü dolu sözlerinden hocası Sâdeddîn Efendi'ye ithaf ettiği düşünülür (İsen vd., 2012: 49). Eser 3 bölümden meydana gelip (Uzun, 2012: 71) 1. ve 2. bölümde bulunan padişah ve şehzâdeler kronolojik olarak, 3. bölümü oluşturan şairler de alfabetik olarak sıralanmıştır (İsen vd., 2012: 49). Tezkirenin 1. bölümünde 6 padişah, 2. bölümünde 5 şehzâde, 3. bölümünde de XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşamış 627 şairin biyografisine yer verilmiştir (İsen vd., 2012: 49). *Tezkiretü's-Şu'arâ*, III. Murâd ve Hoca Sâdeddîn Efendi ile birlikte toplam 640 şair hakkında bilgi vermiştir (Eyduran, 2009: 13). Eser İbrâhîm Kutluk tarafından eski harflerle (Kutluk, 1989), Aysun Sungurhan Eyduran tarafından da tenkitli metin olarak yayımlanmıştır (Eyduran, 2009).

Tezkiretü's-Şu'arâ: Beyânî (ö. 1006 / 1597) *Tezkiretü's-Şu'arâ* isimli eserini 1592 senesinde tamamlamıştır. Eser, Kınalızâde Hasan Çelebi'nin tezkiresinin özeti niteliğindedir. Beyânî, eserin hacmini genişleterek Kınalızâde'de yer almayan şairlerden (Uzun, 2012: 71) dört kişiyi eserine eklemiştir (İsen vd., 2012: 52). 1 mukaddime ve 3 bölümden oluşan eserde 640 kişinin biyografisi bulunmaktadır (İsen vd., 2012: 52). Eser Aysun Sungurhan Eyduran tarafından yayımlanmıştır (Eyduran, 2008).

Künhü'l-Ahbar: Gelibolulu Alî (ö. 1008 / 1600) tarafından kaleme alınmıştır. *Künhü'l-Ahbar*, Gelibolulu Alî'nin tarihçiliğinin yanı sıra biyografi yönünün de ağır bastığı bir eserdir (İsen vd., 2012: 54). Eser, 1 mukaddime ve yazarın "rükn" adını verdiği 4 bölümden oluşmuştur (İsen vd., 2012: 54). *Künhü'l-Ahbar*'da 290 şairin biyografisi bulunur. Eserde ayrıca 15 şairden de bahsedildiği için şair sayısı 305'tir (İsen vd., 2012: 55). Eserin tezkire kısmı Mustafa İsen tarafından yayımlanmıştır (İsen, 1994).

- **XVII. Yüzyıl Tezkireleri:**

Mecmâ'ü'l-Havâs: Sâdıkî tarafından kaleme alınan eserin yazım tarihi kesin olarak bilinmemektedir (İsen vd., 2012: 64). Eserde I. Şâh İsmâîl döneminden eserin yazıldığı döneme kadarki Türk şairlerin ve İran şairlerinin biyografilerine yer

verilmiştir (İsen vd., 2012: 64). Eser, “mecma” adı verilen 8 tabakadan oluşmuş ve eserde toplam 332 şairin biyografisi yer almıştır (İsen vd., 2012: 64). Eser üzerinde doktora çalışması yapılmıştır (Kuşoğlu, 2012).

Riyâzü’ş-Şu’arâ: Mehmed Riyâzî (ö. 1054 / 1644) *Riyâzü’ş-Şu’arâ* isimli tezkiresini 1610 senesinde I. Ahmed’e sunmuştur (Uzun, 2012: 71). Tezkire 2 bölümden oluşur. Eserde 8 padişah ve 417 şairin biyografisi yer alır (İsen vd., 2009: 31). Padişahlar kronolojik sıraya göre sıralanmış, şairler ise alfabetik sırayla verilmiştir (Uzun, 2012: 71). Bütün şairlerin ölüm tarihlerinin verilmesi eserin en önemli yönünü oluşturur (İsen vd., 2012: 67).

Zübdetü’l-Eş’âr: Kafzâde Fâ’izî (ö. 1031 / 1621) tarafından kaleme alınan tezkirenin yazımı 1621 senesinde tamamlanmıştır (İsen vd., 2009: 31). Eserde XV. yüzyıl ortalarından 1621 senesine kadar yaşamış 14’ü kadın, 515 şairin biyografisi alfabetik sırayla verilmiştir (İsen vd., 2012: 69). Eser, içinde bulundurduğu kısa notlar ve şiir örnekleri nedeniyle antoloji niteliğindedir (Uzun, 2012: 71). Eser Bekir Kayabaşı tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır (Kayabaşı, 1997).

Tezkire-i Rızâ: Seyyid Mehmed Rızâ (ö. 1082 / 1671) tarafından kaleme alınan tezkirenin yazımı 1641 senesinde tamamlanmıştır. Sultân İbrâhîm’e sunulan tezkire, Kınalızâde Hasan Çelebi’nin *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*’sının zeylidir (Uzun, 2012: 71). Eser 1 ön söz ve 2 bölümden oluşur. Eserde 10 şair padişahın ve 259 şairin biyografisine yer verilmiştir (İsen vd., 2012: 70). Eser Gencay Zavotçu tarafından yayımlanmıştır (Zavotçu, 2009).

Tezkire-i Yümnî: Eser 1662 senesinde Mehmed Sâlih Yümnî (ö. 1071 / 1662) tarafından yazılmıştır. Müellifin ölümüyle yarım kalan tezkirede sadece 29 şairin biyografisi bulunur (Uzun, 2012: 71). Eser, Fâ’izî’nin tezkiresine zeyl olarak yazılmıştır (İsen vd., 2012: 72). Eser Sadık Erdem tarafından yayımlanmıştır (Erdem, 2013).

Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’âr: Seyrekzâde Mehmed Âsım (ö. 1086 / 1675) tarafından yazılan *Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’âr* Kafzâde Fâ’izî’nin tezkiresine zeyl olarak kaleme

alınmıştır. Eserde 124 şairin biyografisine yer verilmiştir (Uzun, 2012: 71). 15 şairin vefât tarihinin müellifin ölüm tarihinden sonraya denk gelmesi, esere sonradan ilâve yapıldığını düşündürmektedir (İsen vd., 2012: 74). Eser, Ali Osman Coşkun tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (Coşkun, 1985).

Teşrifâtü'ş-Şu'arâ: Güftî Ali'nin (ö. 1088 / 1677) kaleme aldığı tezkire, Türk edebiyatının ilk manzum tezkiresidir (İsen vd., 2009: 31). Güftî eserinde çağdaşı şairleri manzum olarak anlatmıştır (Uzun, 2012: 71) ve 106 kişinin biyografisine yer verir (İsen vd., 2012: 75). Eserin yazılış tarihi kesin olarak bilinmez (İsen vd., 2012: 75). Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmış ve 2400 beyitten oluşmuştur (İsen vd., 2012: 75). Eser Kâşif Yılmaz tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır (Yılmaz, 1983).

- **XVIII. Yüzyıl Tezkireleri:**

Tezkire-i Mucîb: Mustafa Mucîb'in (ö. 1139 / 1727) 1710 senesinde kaleme aldığı eser (Uzun, 2012: 71) XVI. yüzyılın sonlarından kendi dönemine kadar olan 107 şairin biyografisine yer vermiştir (İsen vd., 2012: 83). Eser, Kudret Altun tarafından yayımlanmıştır (Altun, 1997).

Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr: Safâyî Mustafa Efendi'nin (ö. 1138 / 1726) kaleme aldığı tezkirenin yazımı 1720 senesinde tamamlanmıştır (İsen vd., 2009: 31). Eser Damat İbrâhîm Paşa'ya sunulmuştur (Uzun, 2012: 71). Eserde 1 ön söz, 18 takriz, alfabetik sırayla dizilmiş 476 şairin biyografisi bulunur. Safâyî eserini bitirdikten sonra devrin tanınmış 18 şair ve bilim adamına, onların eser hakkındaki olumlu görüşlerini yazdırıp (takrîz) bu yazıları eserinin başına eklemiştir. Böylece bu eseriyle tezkire geleneğinde farklılık yaratmıştır (İsen vd., 2012: 85). *Rızâ Tezkiresi*'nin zeylidir. Eserin sanatlı bir dili vardır (İsen vd., 2009: 31). Eser Pervin Çapan tarafından yayımlanmıştır (Çapan, 2005).

Tezkire-i Şu'arâ: Sâlim Mehmed Efendi'nin (ö. 1156 / 1743) kaleme aldığı eserin yazımı 1722 senesinde tamamlanmıştır. Tezkire, 1 ön söz ve 2 bölümden oluşur. Eserde Sultân I. Ahmed'le Sultân Mustafa'nın da bulunduğu 426 şairin biyografisi

yer alır (İsen vd., 2009: 31). Eser Damat İbrâhîm Paşa'ya sunulmuştur (İsen vd., 2012: 89). Eser Adnan İnce tarafından yayımlanmıştır (İnce, 2005).

Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idi'l-Eş'âr: Kemiksizzâde Safvet Mustafa'nın (ö. ?) 1783 senesinde yazdığı tezkire (İsen vd., 2009: 31), 326 şair hakkında bilgi verir (İsen vd., 2012: 95). Kemiksizzâde Safvet Mustafa, Safâyî Tezkiresi'ndeki tanınmış şairleri seçerek ve tezkireyi özetleyerek eserini oluşturduğunu belirtmiştir (İsen vd., 2012: 96).

Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr: İsmail Belîğ (ö. 1142 / 1729) tarafından kaleme alınan tezkire Bursa'da yaşamış 414 şairin biyografisini içerir. Biyografiler alfabetik olarak sıralanmıştır (İsen vd., 2012: 91). Kafzâde Fâ'izî'nin tezkiresine zeyl olarak yazılmıştır (Uzun, 2012: 71). Eser Abdülkerim Abdülkadiroğlu tarafından yayımlanmıştır (Abdülkadiroğlu, 1999).

Âdâb-ı Zurefâ: Râmiz Hüseyin (ö. 1198 / 1784) tarafından yazılmıştır. 1784 senesinde yazımı tamamlanan tezkirede 1720-1784 yılları arasında yetmiş 376 şairin biyografisi yer alır. *Sâlim Tezkiresi*'ne zeyl olarak yazılmıştır (Uzun, 2012: 71). Eser, Sadık Erdem tarafından yayımlanmıştır (Erdem, 1994).

Tezkire-i Şu'arâ: Silâhdarzâde Mehmed Emin (ö. ?) tarafından yazılmıştır. *Tezkire-i Şu'arâ* isimli eserin yazımı 1790 senesinde tamamlanmıştır (İsen vd., 2009: 31). 1751-1789 yılları arasında yaşamış şairlerin çoğunun isimleri ve şiirlerinden örnekler verilmiştir (Uzun, 2012: 71). Eserde 60 şairin biyografisinden söz edilmiştir (İsen vd., 2012: 94). Eser Furkan Öztürk tarafından yayımlanmıştır (Öztürk, 2016).

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye: Esrâr Dede'nin (ö. 1210 / 1797) kaleme aldığı tezkirenin yazımı 1797 senesinde tamamlanmıştır (İsen vd., 2009: 31). Esrâr Dede eserinde Mevlânâ'dan başlayarak (Uzun, 2012: 71) 1797 senesine kadar yaşamış 212 Mevlevî şairin biyografisine yer vermiştir. Şairleri Şeyh Gâlib seçmiş, bu şairler hakkındaki bilgileri Esrâr Dede aktarmıştır (Kılıç, 2010: 25). Eser, İlhan Genç tarafından yayımlanmıştır (Genç, 2000).

Mir'ât-ı Şi'r: Eser Enderunlu Âkif Bey tarafından 1797 senesinde yazılmıştır. 1 ön söz, 4 bölüm ve 1 hâtimedden oluşur (İsen vd., 2012: 99). Enderunlu Âkif Bey eserinde kendisi ile beraber 24 şairin biyografisine yer verir (İsen vd., 2012: 99).

- **XIX. Yüzyıl tezkireleri**

Tezkire-i Şu'arâ: Seyyid Abdülfettâh Bağdâdî (ö. 1242 / 1826), *Şefkat Tezkiresi* olarak da bilinen eserini 1814 senesinde tamamlamıştır (İsen vd., 2009: 32). Bu eserde 1730'dan 1814 senesine kadar gelen 125 şairin biyografisi ele alınır (Kılıç, Ytyb: 15). Müellif, eserini oluştururken *Silâhdarzâde Tezkiresi*'ni örnek almıştır (İsen vd., 2012: 108). *Silâhdarzâde Tezkiresi*'nde 123, *Şefkat Tezkiresi*'nde 125 biyografi bulunur. Eser Filiz Kılıç tarafından yayımlanmıştır (Kılıç, Ytyb.).

Hâtimetü'l-Eş'âr: Fatîn'in (ö. 1283 / 1866) kaleme aldığı tezkirenin yazımı 1834 senesinde tamamlanmıştır (İsen, 2009: 32). Eserde 672 şairin biyografisine yer verilmiştir. Bu sayıyla Türk Edebiyatı'nda ele alınan şair biyografisi açısından en hacimli eserdir (Kılıç, 2010: 25). *Hâtimetü'l-Eş'âr*, *Sâlim Tezkiresi*'ne zeyl olarak yazılmıştır (İsen vd., 2012: 116). Bu tezkireyle birlikte klâsik tezkireler dönemi bitmiş sayılmaktadır (Uzun, 2012: 71). Eser Ömer Çiftçi tarafından yayımlanmıştır (Çiftçi, Yty.).

Tezkire-i Şu'arâ: Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in (ö. 1275 / 1859) kaleme aldığı eserin yazımı 1834 senesinde tamamlanmıştır (İsen, 2009: 32). Eserde 1592-1836 yılları arasında yaşamış 203 şairin biyografilerine ve şiir örneklerine yer verilmiştir. Eserinde geniş bir coğrafyayı ele alan Ârif Hikmet Bey'in tezkiresinin diğerlerinden farkı; Azerî, İranlı ve Buhâralı şairlerin bulunduğu 132 kişiden söz etmiş olmasıdır (İsen vd., 2012: 113).

Bağçe-i Safâ-Endûz: Vak'anüvis Sahafîlar Şeyhizâde Esâd Efendi'nin (ö. 1264 / 1848) kaleme aldığı tezkirenin yazımı 1835 senesinde tamamlanmıştır (İsen, 2009: 32). Eser, *Sâlim Tezkiresi*'nin zeylidir. Eserde 1722-1835 seneleri arasında yaşamış 209 şairin biyografisine yer verilmiştir (İsen vd., 2012: 110). Eser, Rıza Oğraş tarafından yayımlanmıştır (Oğraş, 2001).

Mecmû'atü't-Terâcim: Tevfik Efendi'nin (ö. 1284 / 1868) 1859 senesinde yazdığı tezkirede (İsen, 2009: 32), 1592 senesinden sonra yaşamış 542 şairin biyografisine yer verilmiştir (Uzun, 2012: 71). Eser Ruhsar Zübeyiroğlu tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır (Zübeyiroğlu, 1989).

Kâfile-i Şu'arâ: Mehmed Tevfik (ö. 1309 / 1892) tarafından yazılmıştır. Eserde şairler alfabetik olarak yer almıştır. Ancak eserin “d” harfine kadar olan kısmının basımı yapılabilmektedir. Kalan müsveddeler de kaybolmuştur. Basımı yapılan bölümde 1873 senesine kadar yaşamış toplam 281 şairin biyografisine yer verilmiştir (İsen vd., 2012: 118). 39 dönem şairini tanıtması yönüyle de önem taşımaktadır (Uzun, 2012: 71). Eser Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Müjgan Çakır ve Hanife Koncu tarafından yayımlanmıştır (Oğuz vd., 2012).

Tezkire-i Şu'arâ-yı Bağdâd: Şehrebanlı Hatîbî'nin (ö. ?) yazdığı eserde, Bağdad ve dolaylarında yaşamış 75 Türk şairinin biyografisine yer verilmiştir (Uzun, 2012: 71).

- **XX. Yüzyıl Tezkireleri:**

Osmanlı Şairleri ile *Esâmî*: Muallim Nâci'nin 1890 senesinde yazmış olduğu *Osmanlı Şairleri* ile *Esâmî*'si tezkire türündedir (Uzun, 2012: 71). Eser Cemal Kurnaz tarafından yayımlanmıştır (Kurnaz, 2013).

Eslaf: Fâ'ik Reşad (ö. 1914), *Eslaf* isimli eserini tezkire olarak değerlendirmiştir. 1893 senesinde yazılan *Eslaf*, Hazine-i Fünûn Mecmû'ası'nda yayımlanmış yazı dizisinin kitaplaştırılmış halidir (Kılıç, 2010a: 26). Eserde kronolojik ya da alfabetik bir sıralama yapılmamıştır (İsen vd., 2012: 129). Eser Şemsettin Kutlu tarafından yayımlanmıştır (Kutlu, Yty).

Şair Hanımlarımız: Hâcîbeyzâde Ahmed, 25 kadın şairin biyografisini 1893 senesinde yazımını tamamladığı *Şair Hanımlarımız* isimli eserinde vermiştir (Uzun, 2012: 71).

Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ: Mehmed Siraceddîn, *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ* isimli eserinin yazımını 1907 senesinde tamamlamış; Sâlim, Safayî,

Ramiz, Akif, Şefkat, Arif Hikmet, Fatîn tezkirelerinde geçen şairlere ekler yapmıştır (Kılıç, 2010a: 26). Eser Mehmet Arslan tarafından yayımlanmıştır (Arslan, 1994).

Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid: Alî Emirî (ö. 1924) 1911 senesinde *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* isimli tezkireyi kaleme almıştır. Bu tezkirenin diğer tezkirelerden farklılığı bölge şairlerinin biyografilerine yer vermesidir. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* isimli eserde Diyarbakır bölgesinden 217 şairin biyografisi anlatılmıştır (Kılıç, 2010a: 26). Eser, Hasan Yılmaztürk tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (Yılmaztürk, 1999).

Son Asır Türk Şairleri: İbnülemin Mahmûd Kemal tarafından yazılan eser Fatîn Tezkiresi'nin zeyli şeklindedir (Uzun, 2012: 71). Alfabetik sıra ile 574 şair sıralanmıştır (Kılıç, 2010a: 26). *Son Asır Türk Şairleri* isimli eser Osmanlı şu'arâ tezkireciliğinin son örneğidir (İsen vd., 2012: 138). Eser, İbrâhîm Baştuğ tarafından yayımlanmıştır (Baştuğ, 2000).

Bektaşî Şairleri: 1930 senesinde Sâadettin Nüzhet Ergun tarafından yazılmış *Bektaşî Şairleri* isimli eser alfabetik sıraya koyulmuş 180 şairden bahseder (Uzun, 2012: 71). Eser yazarı tarafından yayımlanmıştır (Ergun, 1930).

Türk Şairleri: Saadettin Nüzhet Ergun tarafından 1936 senesinde yazılan *Türk Şairleri* isimli eser 1074 şair hakkında bilgi verir (Uzun, 2012: 71). Eser yazarı tarafından yayımlanmıştır (Ergun, 1936).

Tuhfe-i Nâilî: Nâil Tuman (ö. 1958) *Tuhfe-i Nâilî* isimli eserinin yazımını 1949 senesinde tamamlamıştır. Nâil Tuman tezkireyi yazarken 75 eserden faydalanmış, biyografilerde çeşitli kısaltmalar yaparak cilt ve sayfa numaralarını belirtmiştir (Kılıç, 2010: 26). Yazar daha önce tezkirelerde adı geçmemiş; fakat dîvânları ve şiirleri bulunan şairlere de eserinde yer vermiştir (İsen vd., 2012: 140). Eser Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatcı tarafından yayımlanmıştır (Kurnaz ve Tatcı, 2001).

Taşköprülüzâde ve Türk Edebiyatında eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye

Taşköprülüzâde olarak bilinen yazarın tam adı Taşköprîzâde Ebulhayr İsmüddîn Ahmed Efendi'dir (Özcan, 1989: XI). 2 Aralık 1495 tarihinde Bursa'da doğmuştur (Yavuz, 2011: 151). Çocukluk yıllarını Bursa'da geçiren Taşköprülüzâde, ilk eğitimini müderris olan babası Taşköprîzâde Müslihüddîn Mustafa Efendi ve müderris olan amcası Kıvâmüddîn Kâsım Efendi'den almıştır (Yavuz, 2011: 151). Daha sonra Şeyhzâde Muhyiddîn Mehmed Kocaevi, Mahmûd bin Kâdîzâde-i Rûmî, Mehemed et-Tûnisî gibi âlimlerden ders alarak öğrenimini tamamlamıştır (Yavuz, 2011: 151). Müderrislik hayatına 1525 senesinde Dimetoka'daki Oruç Paşa Medresesi'nde başlayan Taşköprülüzâde, sırasıyla İstanbul'da Hâcî Hasan, Üsküp'te İshâk Paşa, İstanbul'da Kalenderhâne, Koca Mustafa Paşa, Edirne'de Üç Şerefeli ve Sultan Bâyezîd medreselerinde müderrislik yapmıştır (Özcan, 1989: XI). 1545 senesinde iki yıl Bursa kadısı, 1551 senesinde de İstanbul kadısı oldu (Yavuz, 2011: 151). Fakat bu göreve geldikten iki buçuk yıl sonra geçirdiği bir hastalık neticesinde görme duyusunu kaybederek kör olmuştur (Özcan, 1989: XI). Taşköprülüzâde 16 Nisan 1561 Pazartesi günü bâsurdan vefât etmiştir (Özcan, 1989: XI). Arap dili ve edebiyatı, ilimler tarihi, tıp gibi pek çok ilim alanında telif kitabı Arapça yazan Taşköprülüzâde'nin 30'a yakın eseri bulunur (Yavuz, 2011: 151). Ayrıca Ebulhayr İsmüddîn Ahmed Efendi'nin kaynaklarda iyi bir hattat olduğu bilgisi verilir (Özcan, 1989: XI).

Şakâ'ik-i Nu'mâniyye olarak bilinen eserin tam ismi *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye*'dir (Özcan, 2010: 485). Taşköprülüzâde Ebulhayr İsmüddîn Ahmed Efendi (1495-1561) eseri 1558 senesinde Arapça olarak kaleme almıştır (Özcan, 1989: XI). Lâlelerle ilgili bir adlandırma olan Nu'mânî ile eserin Osmanlının Hanefî mezhebindeki âlimlerinin biyografilerinden oluşması sebebiyle mezhebin kurucusu Nu'mân bin Sâbit'le bir bağlantı kurulduğu düşünülür (Özcan, 2010: 485). Taşköprülüzâde, *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*'yi yazma gerekçesinde Arap ve İrân âlimlerinin hayat hikâyelerinin uzun zamandır yazıldığını, fakat Osmanlı âlimlerinin hayat hikâyelerini anlatan bir eser bulunmadığını belirtmiştir. Zembilli Alî Efendi'nin isteği ve ricası üzerine de *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye* isimli eserini yazmıştır (Özcan, 1989: XI). Taşköprülüzâde bu eseriyle Arap edebiyatının bir geleneği olan

tabakat sistemini başlatıp Osmanlı sahasında yazılan tezkireler için bir örnek teşkil etmiştir (Özcan, 1989: XII). Eser döneminde büyük bir şöhret bulmuş ve eserin birçok istinsahı yapılmıştır. Eserin tercümesi ve zeylleri yazarın sağlığında yapılmaya başlanmıştır (Özcan, 2010: 485). Esere zeyl yazma geleneğini yazarın çağdaşı olan Âşık Çelebi başlatmış ve bu zeyllerin devamı XX. yüzyıla kadar sürmüştür (Özcan, 1989: XII). Böylelikle bir külliyat ortaya çıkmıştır. Eserin 150 civarında nüshasının olması da esere olan ilgiyi gösterir (Özcan, 2010: 485).

Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye, Osmân Gâzî'den itibaren sırasıyla tahta çıkan ve Kânûnî Sultân Süleymân devrinin sonlarına kadar gelen 10 padişah döneminde yaşamış 371 âlim ve 150 şeyhle birlikte toplam 521 kişinin biyografisini içermektedir. Eser 10 tabakadan oluşur (Özcan, 2010: 485). Eserin yazımı 11 Temmuz 1558 tarihinde tamamlanmış ve karşılaştırması da 11 Ağustos 1558 tarihinde bitirilmiştir (Özcan, 2010: 485). Taşköprülüzâde eserini yazarken Tarîk ve Kazasker Ruznâmçe Defterleri'nden (Özcan, 1989: XII), kendi izlenimlerinden, babası ve dedesinden duyduklarından faydalanmıştır (Özcan, 2010: 486). Eser ilk defa Lutfî Beyzâde Mehmed Çelebi (ö. 995 / 1586) tarafından alfabetik sıraya dizilmiştir (Özcan, 1989: XII).

Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye'nin Tercümeleri:

Eserin oluşturulmasıyla birlikte büyük bir ilgi gören *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*, Taşköprülüzâde'nin izniyle birçok kez tercüme edilmiştir (Özcan, 1989: XII). Muhtesibzâde Mehmed Hâkî 1560 senesinde *Hadâ'iku'r-Reyhân* isimiyle eseri tercüme etmiştir. Daha sonra Derviş Ahmed Efendi *ed-Devhatü'l-İrfâniyye fî Ravzati'l-Osmâniyye*, Mehmed bin Sinâneddîn *Menâkıbü'l-Ulemâ* isimiyle tercüme eserlerini oluşturmuştur (Özcan, 1989: XII). Eseri tercüme edenlerden biri de Âşık Çelebi'dir. Eserin Arapça zeylini Sokullu Mehmed Paşa'ya, Türkçe zeylini de II. Selim'e sunmuştur (Özcan, 1989: XIII). Seyyid Mustafa *Hadâ'iku'l-Beyân fî Tercemeti Şakâ'iki'n-Nu'mân*, İbrâhîm bin Ahmed el-Amâsî (ö. 998 / 1590) *el-Hadâ'ik* isimli tercüme eserlerini oluşturmuştur. Mehmed bin Yûsuf el-Çerkes (ö. 1097 / 1686'dan sonra) eserin Türkçe tercümesini yapmıştır (Özcan, 1989: XIII). Tercüme alanında en başarılı eser Mecdî Mehmed Efendi'nin kaleme aldığı

Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik isimli eseridir (Özcan, 2010: 486). Mecdî Mehmed Efendi eseri Arapçadan Türkçeye çevirdi ve esere yeni bir hacim kazandırmıştır.

Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye'nin Telhisleri:

Eserin birtakım telhisleri de yapılmıştır. Bunlardan biri Mektûbîzâde Abdülaziz'in (ö. 1278 / 1862) telhisidir. Mektûbîzâde Abdülaziz hem *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*'yi hem de Nev'îzâde Atayî'nin zeylini III. Murâd döneminin ortalarına kadar özetlemiştir (Özcan, 1989: XIII).

Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye'nin Zeylleri:

Eserin Türk edebiyatına yaptığı en önemli katkı, esere yazılan zeyllerdir. Yazılan zeyller, eserde adı geçmeyen şairlerin ve yeni bilgilerin eklenmesiyle önem arz eder. Bunlardan ilki Taşköprülüzâde'nin sağlığı zamanında eseri Türkçeye çeviren Âşık Çelebi'nin zeylidir. Âşık Çelebi'nin *Tetimmetü'ş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* isimli zeyli, Arapça olarak yazılmıştır. Esere, II. Selim döneminin ortalarına kadar yaşamış 42 kişinin biyografisi ilâve edilmiştir (Özcan, 1989: XIII).

Ali bin Bâlî (ö. 991 / 1584), *el-Ikdü'l-Manzûm fî Zikri Efâzilu'r-Rûm* adında bir zeyl yazmıştır. Bu eser Taşköprülüzâde'nin bıraktığı yerden 1583 senesine kadar geçen zamanda yaşamış kişilerin biyografilerini içerir. Eser 1299 ve 1310 senelerinde Mısır'da basılmış, 1934 senesinde de Almanca'ya çevrilmiştir (Özcan, 1989: XIII). Zeyller arasında en başarılı bulunan Nev'îzâde Atayî'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik* isimli eseridir. Fakat Nev'îzâde Atayî zeylini, Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* isimli eserine yapmıştır (Özcan, 2010: 486). *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*'ye zeyl yazan birçok kişi bulunmaktadır. Tespit edilenler şunlardır: İштиpli Hüseyin, Lütfibeyzâde Mehmed bin Mustafa, Saçlı Emirzâde, Yılcık Abdülkadîr, Seyrekzâde Emrullâh Mehmed Karaca Ahmed el-Hamîdî, Abdülkerîm bin Sinân-ı Akhisârî (Özcan, 1989: XIII). Özcan, *İslâm Ansiklopedisi*'nde, bu yazarlara ilâveten, Fenârizâde Mahmûd Çelebi'yi, *Zeyl-i Şakâ'ik*'i yazan Uşşâkîzâde İbrâhîm'i, *Tekmîletü'ş-Şakâ'ik*'i yazan Fındıklılı İsmet'i ve *Vekâyi'ü'l-Fuzalâ*'yı yazan Şeyhî Mehmed'i de *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*'ye zeyl yazanlar arasında belirtmiştir (Özcan, 2010: 486).

BİRİNCİ BÖLÜM

MECDÎ MEHMED EFENDİ

HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. Mecdî Mehmed Efendi

1.1. Hayatı

Edirnelidir (Kılıç, 2010b: 783). Mecdî'nin, âlim sınıfından Edirneli Abdullah adında bir tüccarın oğlu olduğu kaynaklarda yer alır (Parmaksızoğlu, 1983: 350). Asıl ismi Mehmed olup kelime olarak büyüklük, şan, şeref, celâlet anlamlarına gelen (Şemseddîn Sami, 2009: 1291) Mecdî ismini mahlas olarak kullanmıştır. Kendisi bir din âlimi olduğu için “Çelebi” sıfatıyla anılmıştır.

Dönemin âlimlerinden Kaf Ahmed Çelebi'nin dânişmendi olmuş; şiirler yazıp Arapça ve Farsça eserler okumuştur (Özcan, 1989: XV). Karamanlı Mehmed Efendi'den öğrenim görmüştür (Parmaksızoğlu, 1983: 351). Âhîzâde Mehmed Çelebi'den mülâzım olmuştur (Eyduran, 2008: 177).

Öğrenimi bittikten sonra Rumeli kazaskerliğine bağlı kadılıklarda görev yapmıştır (Parmaksızoğlu, 1983: 351). Mecdî Mehmed Efendi, Rumeli kazaskerliğine bağlı Ösek'te ve bazı kaza merkezlerinde kadılık görevini yaparak günlük 150 akçelik maaş derecesine kadar yükselmiştir (Özcan, 2003: 228). Bir ara tekrar İstanbul'a dönmüş ve burada müderrislik görevine devam etmiştir (Parmaksızoğlu, 1983: 351).

Mecdî Mehmed Efendi, İstanbul'da vefât etmiştir. Mecdî'nin vefâtına “*Mecdî'ye rahmet ide Rabb-i Mecîd*” mısraı tarih düşürülmüştür. Vefât tarihi 999 / 1591'dir

(Özen, 1975: 98). Mezarı, Edirnekapı dışındaki Emîr Buhârî Dergâhı dolaylarındadır (Özcan, 2003: 228).

1.2. Eserleri

Şair de olan Mecdî Mehmed Efendi'nin tercüme ve eserleri şunlardır:

1.2.1. Câmi'ü'n-Nezâ'ir

Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'sında geçen “*şu'arâ-yı Rum'un tedâvinin cem idüp matlaların tertib-i buhur ri'ayet idip Câmi'ün-Nezâ'ir yazmış*” (Solmaz, 2005: 510) ifâdeleriyle Mecdî Mehmed Efendi'nin bir *Câmi'ü'n-Nezâ'ir* yazdığı bilgisi verilmiştir. Ancak eser henüz bulunamamıştır (Uğur, 2014: 19).

1.2.2. Dîvânçe

Mecdî Mehmed Efendi'nin daha çok gazellerden meydana gelen bir *Dîvânçe*'si vardır (Özcan, 2003: 228). Kaynaklarda bununla ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır.

Mecdî Mehmed Efendi'nin yukarıdaki adı geçen eserlerinden başka mecmualarda geçen şiirleri de vardır. Ayşe Deryâ Eskimen, Mecdî Mehmed Efendi'nin Millet Kütüphanesi Ali Emiri Ef. Manzum Eserler 398 numarada bulunan bir mecmuada geçen şiirlerini yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır (Eskimen, 2008).

1.2.3. El-Cevâhirü'l-Mudî'e fî Tabakâti'l-Hanefiyye Tercümesi

Mecdî Mehmed Efendi, Hanefilerin ahvâl ve tabakalarını anlatan Abdülkadir Kureşî'nin *el-Cevâhirü'l-Mudî'e fî Tabakâti'l-Hanefiyye* isimli eserini Arapçadan Türkçeye tercüme etmiştir (Özen, 1975: 98). Bu eserde, Hanefî mezhebinden yaklaşık 2000 kişinin biyografisi yer alır (Özel, 2002: 441). Bu eser basılmamıştır (Özen, 1975: 98).

1.2.4. Hadâ'iku's-Şakâ'ik

Mecdî Mehmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye* isimli Arapça eseri Türkçeye çevirmiştir. Ancak Mecdî eseri tercüme ederken Taşköprülüzâde'den farklı kaynaklara başvurarak eseri daha donanımlı hâle getirip

genişletmiştir (Baltacı, 1979: 58). Bu nedenle Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* isimli eserini sadece tercüme eser olarak değerlendirmemek gerekir (Baltacı, 1979: 58).

Mecdî Mehmed Efendi, eserinin yazımını 1587 senesinde tamamladı ve dönemin padişahı III. Murâd'a sunmuştur (Özcan, 1989: XV). Mecdî Mehmed Efendi eserinde ele aldığı her padişahı ve padişahın döneminde yaşamış şairleri bir bölüm olarak değerlendirmiştir (Özcan, 1989: XV). Mecdî, eserinin 12. sayfasında, yaptığı tercümenin diğer tercümelemlerle kıyaslanmaması gerektiğini, eserinin üstün niteliklerde olduğunu vurgulamıştır (Özcan, 1989: XV). *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'ta 513 şair ve meşayihin biyografisine yer verilmiştir (Güngör, 1997: 115).

Eserde Osmanlı âlimlerinin doğum tarihleri, doğum yerleri, soyunun kimlerden geldiği, aile hayatı, çocukları, hangi medreselerde eğitim aldığı, hocalarının kimler olduğu, hangi ilimlerde uzmanlaştığı, eserleri, mesleği, nerede yaşadığı, hangi medresede görev yaptığı, aldığı ücretler gibi konular hakkında detaylı bilgiler bulunur. Eser bu yönüyle ansiklopedik bir nitelik taşır.

Mecdî Mehmed Efendi, bu eseri yazmadaki nedenini açıklarken eserin çok sevildiği halde herkese uygun olmadığını, kendi tercümesiyle birlikte Arapça bilmeyenlerin de eseri kolaylıkla okuyacağını vurgulamıştır (Özcan, 1989: XVI).

1.2.5. Kırk Hadis Tercümesi

Alî Mustafa Efendi'nin kaydından yola çıkılarak Mecdî'nin *Kırk Hadis Tercümesi* olduğu bilinir (Özcan, 2003: 228). Mecdî Mehmed Efendi'nin bir *Kırk Hadis Tercümesi*'nin bulunduğunu Hammer belirtmektedir. Ancak eserin elde bir nüshası bulunmamaktadır (Karahan, 2002: 471).

1.2.6. Şem'iyye Risâlesi

Kınalızâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında, "*Kalemiyye tarzında Şem'iyye dimüştür*" (Kutluk, 1989: 856) ifâdesinden yola çıkılarak Mecdî'nin Şem'iyye Risâlesi'nin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Âşık Çelebi de Meşâ'irü's-

Şu'arâ'sında risaleden bahsetmektedir (Kılıç, 2010b: 783). Ancak eser henüz ele geçmemiştir (Özcan, 2003: 228).

1.2.7. Seyfiyye Risâlesi

Abdülkadir Özcan, *İslâm Ansiklopedisi*'nde, Mecdî Mehmed Efendi'nin Arapça Seyfiyye Risâlesi'nin müellifi olduğunu belirtir (Özcan, 2003: 228). Bunun dışında, kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1.3. Edebî Kişiliği

Mecdî Mehmed Efendi hakkında bilgi veren kaynaklar; kendisinden âlim, bilge ve söze mânâ katan şair olarak söz edilmiştir. Mecdî Mehmed Efendi'nin ilim ve irfânı, şiirlerindeki tarzı, yaptığı çeviriler döneminde oldukça beğenilmiş ve büyük takdir toplamıştır.

Meşâ'irü's-Şu'arâ'da geçen “Ehl-i ilmün fâ'iki ve akranınun makkûl u kabûle lâyıkıdır... Şi'ri çâşnîdâr ve nazmı hemvârdur. Çok bîkr-i mânâya dest urmuşdur... Selîkası nazm u nesre şâmildür ve inşâ-yı 'Arabide dahı kâmindür... Kasâ'idde dahı yed-i tûlâsı ve bi'l-cümle fûnûn-ı ma'ârifde derece-i 'ulyâsı vardur” (Kılıç, 2010b: 783) sözleriyle Âşık Çelebi, Mecdî Mehmed Efendi için benzersiz bir şair, akranlarından üstün bir âlim, nesri kuvvetli bir münşî gibi övgü dolu sözler söylemiş, Mecdî Mehmed Efendi'nin şiir ve düz yazıdaki hünerini ve kasîde yazma konusundaki becerisini övmüştür.

Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*'sında geçen “El-hak mazmûn-ı gûn-â-gûn ve belâgat-meşhûn ile hâlâ bî-nazîr ve zebân-ı Fârisî ve Nevâî'den bir derecede vâkıf u habîrdür ki takrîr ü tahrîre sığmaz ve kasâyidde şu'arâ-yı fasîhü'l-kelem içre tâk ve tarz-ı gazelde bülegâ-yı belâgat-nizâm mâbeyninde ma'ânî-i hâs ile yegâne-i âfâk ol tûtî-i şekeristân-ı hoş-edânun ve bülbül-i gülistân-ı bülend-edânun ebyât-ı ferah-fezâsı gâyetde şîrîn ü nefîs ve kelîmât-ı dil-küşâsı elfâz-ı reng-â-renk ile rengîn ü selîs ve tahayyülât ile muhayyel ü pür-mesel vâkı' olmuşdur” (Solmaz, 2005: 509) ifâdeleriyle Mecdî'nin dile hâkimiyetinden, söz söylemedeki yeteneğinden ve şiirde yazmadaki becerisinden bahseder.

Beyânî, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*’sında “*Beyne’ş-Şu’arâ letâfet-i şî’le imtiyâz bulup belâgatla ser-efrâz olan beyne’l-âhalî fazl u ma’rifetle ta’ayyün bulan erbâb-ı ma’ârifdendir*” (Kutluk, 1997: 249) diyerek Mecdî Mehmed Efendi’nin şiirinin güzelliği ve söz söylemedeki marifetinden söz etmiştir.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*’sında geçen “*Bu zemânda çevgân-ı zebân ile gûy-ı fesâhat u beyânı rübûde iden ashâb-ı ‘irfân ve şu’arâ-yı ‘âliyyü’ş-şândandır*” (Kutluk, 1989: 854) sözleriyle Mecdî Mehmed Efendi’nin şairler arasındaki yerinden, şairliğinin büyüklüğünden ve dili kullanmadaki hünerinden bahsetmiştir.

Mecdî Mehmed Efendi, kendi şiiri ile ilgili yorumlar da yapmıştır. “*Kemer-i tenvirim ile meşhûr-i rüzgâr oldum. Akranım ortasında fezâil-i ilmiye ile şöhret buldum. Gâh hâcegân-ı bâzâr-ı fezâ’ile san’at satardım. Penç beyt gazellerim kuvvetiyle ashâb-ı Hamse’yi bastırdım.*” (Parmaksızoğlu, 1983: 350) sözleriyle kendi şiiri ve ilmiyle ilgili düşüncelerini ortaya koymuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

DİL VE MUHTEVA

2. Hadâ'iku's-Şakâ'ik'in (2-142 Sayfalar Arası) Dil ve Muhteva Özellikleri

2.1. Dil ve Üslûp

Taşköprülüzâde Ebulhayr İsmüddîn Ahmed Efendi'nin (1495-1561) oluşturduğu ve Osmanlı ilim ve ulema tarihinde önemli bir yere sahip olan *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye* isimli eseri, 10 tabakadan oluşur ve müellifin sağlığındayken bile eser defalarca kez tercüme edilmiştir (Tan, 2007: 14).

Mecdî Mehmed Efendi, eseri Arapçadan Türkçeye tercüme ederek o döneme kadar yapılan zeyllerden ve şair tezkirelerinden yararlanıp Hadâ'iku's-Şakâ'ik isimli eseri oluşturmuştur (Özcan, 1989: XV). Mevdî Mehmed Efendi eseri yalnızca tercüme etmemiş, genişletmiş ve tadil etmiştir (Özcan, 1989: XV). Eserin yazımını 1587 senesinde tamamlamış ve eseri III. Murâd'a takdim etmiştir (Özcan, 1989: XV).

Çalışmaya konu edilen kısım, Abdülkadir Özcan'ın hazırladığı 5 ciltten oluşan *Şakâ'ik-i Nu'mâniye ve Zeylleri* isimli eserinin I. cildinin 2-142 sayfaları arasındadır.

Mecdî Mehmed Efendi, eserin çok beğenildiğini, fakat her zümreye hitap etmediğini, bu sebeple herkes kolaylıkla okuyabilsin diye Arapçadan Türkçeye çevirmek istediğini belirtmiştir (Özcan, 1989: XVI). Buradan hareketle Mevdî Mehmed Efendi'nin bu tercümesi yaşadığı dönem içinde (XVI. yy.) değerlendirildiğinde eserin sade bir üslûbu olduğu anlaşılır. Fakat günümüz koşullarında ağır bir dil kullanıldığı görülür.

Eserin giriş kısmında, biyografi bölümlerine göre daha ağır bir üslûbun kullanıldığı belirlenmiştir. Arapça ve Farsça tamlamalarla birbirine bağlanmış uzun cümleler dikkat çeker: “*Şalât-ı vâşılât-ı şalavât u teslimât ol ümmü’l-kitâb-ı eḫādîş-i Aḫmediyye-i Muḫammediyye ve faşlü’l-ḫiṭâb-ı aḫbâr-ı eḫadiyye-i şamediyye maḫta‘-ı terci‘-bend-i nübüvvet ve şâh-beyt-i kaşîde-i risâlet ḫazretlerine erzânîdür ki nüşha-i vücûd-ı şerîfi kelime-i câmi‘a-i lâyiḫât-ı sâniḫât-ı şaḫâyif-i lâhût ve fihrist-i deḫâ’îḫ-i reḫâ’îḫ-i sebûr-ı zebûr-ı ceberrûtdur.*” (s. 99).

Eserde uzun cümleler kullanıldığı gibi kısa cümlelere de yer verildiği tespit edilmiştir. Biyografi bölümlerinde şairlerin hayat hikâyeleri, memleketleri, meslekleri, eserleri vs. anlatılırken genellikle kısa cümlelerin kurulduğu ve Türkçe sözcükler kullanıldığı belirlenmiştir: “*Mezkûr Muḫliş Baba’nuñ oḫludur.*” (s. 137). “*Amasiyye’de sâkin idi.*” (s. 138). “*Menḫûldür ki fenn-i taşrifde İksîrû’s-Sa‘âde adlu bir kitâbı vardır.*” (s. 172). “*Bilâd-ı ‘Acem’ dendür.*” (s. 174). “*Oḫlı Meḫammed Şâh Efendi añı şerḫ eyledi*” (s. 189). “*Şeyḫ Meḫammed Cezerî’nuñ evlâdındandır.*” (s. 210). “*Yedi yüz seksen senenesinüñ şehr-i ramazânunuñ on yedinci gicesi vâḫı‘ olan cum‘a gicesinde Dımışḫ’da dünyâya geldi.*” (s. 210). “*Mûmâ ileyh mübârek şaḫalını boyayup ağardığı içün aña renk ider idi.*” (s. 295).

Eserin incelenen bölümünde, başkasından alıntılanan durum ya da olaylar “mervîdür ki” “menkûldür ki” “rivâyet olunur ki” gibi kalıp ifâdelerle dile getirildiği tespit edilmiştir “*Mervîdür ki bilâd-ı Ḳaraman’dan Aḫsaray’da Zencîrlü Medresesi dimekle meşhûr olan medrese-i şihâḫ-ı cevherîyi ḫâfîz u zâbiḫ olan kimesneye meşrûḫ idi.*” (s. 165). “*Rivâyet olunur ki merḫûm Sulṫân Meḫammed Ḥân sene-i merḫûmede Mısr u Şâm seferi niyyetine ḫırâm-ı ḫazm ü ‘azme tâb virüp Üsküdar’a geçdükde ḫaste olup bâlîn-i maraḫa baş ḫodılar.*” (s. 350). “*Ba‘zı eḫibbâsından menḫûldür ki ibtidâ-yı sülûkında Şeyḫ Ḥâmid-i Ḳayşerî ḫazretlerinden istimdâd eyledi ve lâkin muntehâ-yı mübteḡâ-yı âmânda Ḥâcî Bayram ḫazretlerinüñ ḫıdmetlerine vâşıl olup anuñ yanında tekmîl-i ṫarîḫat eyledi.*” (s. 275). “*Tezyîl: ‘Abdü’l-muḫsin-i Ḳayşerî ḫazretleri kütüb-i muṫavvele-i mu‘tebere kitâbet idüp ḫavâşisinde kendü kelimât-ı nefîsesinden çok nesne taḫrîr u taşṫir eyledi.*” (s. 150).

İncelenen bölümde Arapça ve Farsça sözcüklerin yoğunlukla kullanıldığı ve bu sözcüklerle kurulan tamlamaların sıklığı tespit edilmiştir: “*Ve lākin jeng-i reng-i fişk u fücür ile pās tutup gubār-ı ‘iṣyān ile muğber olıcağ*” (s. 199). “*Mu‘tekifān-ı ma‘ābid-i ceberrūt ve rūzedārān-ı şavāmi‘-i lāhūt gibi ‘id-i sa‘id-i āhıretde ni‘am-ı bī-nağam-ı ilāhiye mazhar oldukları sebebden Bayramı diyü meşhūr oldu.*” (s. 110) “*Mu‘azzamāt-ı mülhemāt-ı muşannefāt elsine-i mütehālifenüñ birinden birine nağl olunmağ şive-i dil-berān gibi şive-i sühanverān ve şime-i vesime-i nükte-perdāzāndur.*” (s. 115). “*Fuyūzāt-ı futūhāt-ı ilāhiyye ile cezebāt-ı ‘azime ve ḥalacāt-ı cesimeye mazhar olup kerāmāt-ı seniyye-i semiyye ve ḥavāriğ-ı ‘ādāt-ı behiyye-i zehiyyesi zāhir oldu.*” (s. 152) “*Bu tarīğla ser-menzil-i merāhil-i revāhil-i melekāt-i insāniyyeye vāşıl ve bu takrīble gāyet-i gāyāt-ı müktesebāt-ı beşeriyyeye nā’il oldu.*” (s. 254).

Eserin incelenen bölümünde başkasına ait cümlelerin doğrudan anlatım yoluyla aktarıldığı tespit edilmiştir: “*“Tārīhi ḥayra vāqı‘ oldu.” didi*” (s. 164). “*“Ḥaṭṭ-ı ta‘alluğ u maḥabbetiñüz noğta gibi merkez-i dilde merküz u muğarrer ve bu sevdā süveydā-yı ḳalbimüzde şābit ü muḥağğakdur.” didi.*” (s. 153). “*“Şuḳāt-ı müverrihinüñ Ba‘zısı “Sekiz yüz on altı senesinde vāqı‘ oldu.” didi.*” (s. 167).

Eserde, âlimler hakkında ansiklopedik bilgiler verilirken beyit, mısra, kasîde, tarih, matla, kıt’a, mesnevi gibi çeşitli nazım şekillerinden de faydalandığı belirlenmiştir:

Şi‘r:

*Ez-ān tündbād-ı mühālif güzār
Şüd-eş āteş-i fitne-rizān şerār* (s.170)

Matla‘:

*Biyā biyā ki murād-ı dil-em vişāl-i şumā
Ümīd-i cān-ı ḥazīn-em hemīn cemāl-i şumā* (s.212)

Beyt:

*Belḳīs-i zemān-rā be-Süleymān dād-end
Bisyār zer ü sīm-i ferāvān dād-end* (s. 214)

Eserde anlatılanları desteklemek için Arapça ayet ve hadislere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu ayet ve hadisler genellikle “fehvâsınca” “mucîbince” “muktezâsınca” gibi kalıp ifâdeler eşliğinde kullanılır: “*Fi külli sünbületin mi’et-i ħabbe fehvâsınca her sünbülenüñ maḥşülü yüz dâneye yitmiş idi.*” (s. 237). “*fenteşirü fi’l-arzı vebtegü min fazli’llâhi mucibince seyr-i sülük-ı maḳâmât-ı sâmiyât itmek için bilâd-ı Kud-âbâd Şâm ve Mısr’a rıḫlet eyledi.*” (s. 252).

İncelenen bölümde vefât eden âlimlerden bahsedilirken başlıklarda âlimin isminin yanına “rahmetu’llâhi te’âlâ” “rahmetu’llâhi aleyh” “rahmetu’llâh” “’aleyhi’r-rahmetu’llâhi’l-bârî” gibi Arapça ifâdeler yerleştirildiği belirlenmiştir: “*Mevlânâ Tâce’d-dîn-i Kürdî rahmetu’llâhi te’âlâ*” (s. 142), “*Şeyḫ Ḥasan Ḥ’âce rahmetu’llâhi ‘aleyh*” (s. 347). “*Mevlânâ Şeyḫ Meḫammed bin Meḫammed bin Yûsuf Cezerî rahmetu’llâhi ‘aleyh*” (s. 187). “*Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Mevlânâ Şemse’d-dîn-i Fenârî ‘aleyhi’r-rahmetu’llâhi’l-bârî*” (s. 203).

Eserde herkesçe sevilen sayılan ya da bizzat müellifin tanıyıp sevip saydığı vefât etmiş âlimler için de “rahmetu’llâhi te’âlâ” “kaddesa’llâhü te’âlâ sırrahu’l-‘azîz.” “revvehu’llâhi rûhahü” “revveha’llâhü rûhahü’l-azîz” gibi rahmet dilekleri yazıldığı belirlenmiştir: “*Sekiz yüz toḳuzuncı târiḫinde kıraât-i ‘aşeri bi’t-temâm itmâm eyleyüp meziyyet-i kâmile ve fazîlet-i tâmmesini ol diyâruñ halkına daḫı ‘ilân u iḳân eyledi rahmetu’llâh.*” (s. 210). “*Mevlânâ ‘Alî Kuşcı ikmâl eyledi rahmetu’llâhi te’âlâ.*” (s. 164). “*Erbâb-ı ħırefden debbâğlar zümresi ol ‘azîzi pîr-i ṭarîḳat ittiḫâz eylediler kaddesa’llâhü te’âlâ sırrahu’l-‘azîz.*” (s. 154). “*Mütün-ı mu’tevereden Mecma’ nâm metnüñ şahibinüñ şerḫine Şâfi’î tarafından ‘itirâzâtı vardır ve daḫı İmâm Beyzâvî’nüñ Ğâyetü’l-Kuşvâ adlu kitâbına şerḫi vardır revveḫa’llâhü rûhahü’l-azîz.*” (s. 167).

İncelenen bölümde vefât eden bazı âlimlerin ölüm yıllarına tarih düşürüldüğü tespit edilmiştir: “*Bu cümle kelimât-ı bedi’a Mevlânâ Sa’de’d-dîn’üñ şâkirdi Fetḫu’llâh Şîrvânî’dan menḳüldür ve daḫı fâzıl-ı mezbûruñ vefâtına târiḫ dinilmiştir. Târîḫ:*

Āfitâb-ı şer’ ü millet sa’d-i teftâzân çü reft

Āb-ı çeşm âmed çü seyl ü belġi’l-seyl zebâh

‘Aql rā pürsîdem ez târih-i sâl-i rihleteş
Güft târiheş yekî kem tayyebü ’llâhü serâh” (s. 169)

2.2. Muhteva

Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* (2-142 sayfalar arası) isimli eseri, Osmanlının ilim hayatı ve çevresi hakkında özgün bilgiler vermesi açısından edebiyatımızda son derece önemli bir yere sahiptir. Özellikle Osmanlının kültürel ve siyasal yönden zirvede olduğu bir dönemde bu eserin kaleme alınmasıyla Osmanlının zihniyet dünyasına bir ayna tutulur.

Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* isimli eserinin incelemeye konu olan bölümünde (2-142 sayfalar arası) ilk sayfa besmele ile başlar. İlk şair biyografisinin bulunduğu sayfaya kadar 37 başlık tespit edilmiştir. Bu başlıkların yazılış nedeni kısa bilgilerle açıklanır. Genel nitelikteki başlıklar şunlardır: Besmele, Hz. Âdem'den yaratılma, insan tabiatı, nefis terbiyesi, ilimlerin yararları ve çeşitleri, tarikatların tanımı ve çeşitleri, yabancı âlimler ve Osmanlı âlimleri, *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* hakkında bilgiler, *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* hakkında bilgiler ve yazılış nedeni, *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* ile *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* arasındaki ilişki, padişahlar hakkında bilgiler.

İlimlerin 9 başlık altında sınıflandırıldığı belirlenmiştir. Bu başlıklar altında ilimlerle ilgili genel bilgi verilip âlimlerin hangi ilimlerle ilgilendiği biyografi bölümünde tek tek açıklandığı tespit edilmiştir. İlimlerin yararları ve çeşitleri ile ilgili verilen alt başlıklar şu şekildedir:

Sınıf-1 evvel: Sarf ilmiyle ilgilenen âlimler

Sınıf-1 sâni: Nahiv ilmiyle ilgilenen âlimler

Sınıf-1 sâlis: Mantık ilmiyle ilgilenen âlimler

Sınıf-1 râbi': Me'âni ve beyân ilmiyle uğraşan âlimler

Sınıf-1 hâmis: Kelâm ilmiyle uğraşan âlimler

Sınıf-1 sâdis: Usûl ilmi ile ilgilenen âlimler

Sınıf-1 sâbi': Tefsîr ilmi ile ilgilenen âlimler

Sınıf-1 sâmin: Hadis ilmi ile ilgilenen âlimler

Sınıf-1 tâsi': Müctehid ilmi ile uğraşan âlimler.

İncelenen bölümde Tavâ'if-i Şettâ başlığı altında da 5 topluluktan bahsedildiği tespit edilmiştir. Bu topluluklar: Halvetiye, Bayramî, Nakşibendiyye, Zeyniyye ve Mevleviyân'dır.

İncelenen bölümde biyografilerin 7 ana bölümden oluştuğu tespit edilmiştir. Osmanlı padişahlarının tahta çıkış dönemleri esas alınarak sınıflandırılan biyografiler, Sultan Osman Gâzî Hân döneminde yaşamış âlimlerin biyografileri ile başlar. Ardından Sultân Orhan Gâzî, Sultân Murâd, Yıldırım Bâyezîd, Sultân Mehmed, Sultân II. Murâd, Sultân II. Mehmed Hân dönemlerinde yaşamış âlimlerin biyografileri, sultânların tahta çıkış tarihlerine göre sırayla verildiği belirlenmiştir.

Eserin incelenen bölümünde (2-142 sayfalar arası), 129 âlimin biyografisine yer verildiği tespit edilmiştir. Âlimlerin memleketi, varsa doğum yılı, ailesi, mesleği, varsa çalıştığı medrese, bu medreselerde aldıkları yevmiyeler, ilgilendikleri ilimler, ders aldıkları hocalar, eserleri, adı geçen kişinin başından geçen ilginç olaylar, vefâtı ve mezarı hakkında bilgiler verildiği belirlenmiştir.

2.2.1. Mesleklerine Göre Kişiler

Meslek; yaşamı anlamlı kılan, insana toplum içinde belli bir yer edinmesini sağlayan, kişiye sorumluluk bilincini veren ve çoğunlukla belirli bir eğitim süreci tamamlandıktan sonra alınan unvandır. Meslek bir statü sembolüdür. Kişinin mesleği; aldığı eğitimi, öğrendiği ilimleri, yaşam tarzını ve hatta arkadaş çevresini belirleyen bir unsurdur.

Geçmiş dönemlerde yaşamış insanların mesleğini tespit etmek aynı zamanda o dönemin sosyal hayatını ve eğitim kalitesini belirlemek adına önemli bir adımdır. Bundan dolayı âlimler ve yaşadıkları dönemler hakkında bilgi sahibi olabilmek için meslekleri değerlendirmek gerekir.

İncelenen bölümde (2-142 sayfalar arası) âlimlerin meslekleri belirlenmiş, 12 meslek grubu tespit edilmiştir. Buna göre incelenen kısımda tespit edilen meslekler şu şekildedir: müderris, kadı, hâce, müftü, kazasker, imâm, mutasarrıf, tarikat şeyhi, vezir, muallim, elçi, ekmekçi.

2.2.1.1. İmâmlar

İmâm; önde bulunan, kendisine uyulan kimsedir (Pakalın, 1983: 59). Önder, lider; cemaate namaz kıldırın kişi; devlet başkanı anlamlarında da kullanılmıştır (Küçükaşçı, 2000: 178).

Osmanlı devletinde imâmlar Müslüman topluma hizmet veren kadrolar içinde en geniş yeri almış ve hizmet ettikleri alanlarla da çeşitlilik göstermişlerdir. Toplum örgütlenmesi ve bilinçlenmesinde imâmların önemi büyüktür. Sivil ve askerî kesime de hizmet edip padişah beratı ile hizmete alınmışlardır. Bu sebeple Osmanlı devlet teşkilâtında “askerî”den sayılmaktaydılar (Küçükaşçı, 2000: 181).

İncelenen bölümde Şeyh Müslihuddîn'in imâm olduğu tespit edilmiştir.

2.2.1.2. Kadılar

Kadı; halk arasında çıkan anlaşmazlıklarla ilgilenen görevlidir (Pakalın, 1983: 119). Şeriatın kurallarına göre halk arasında çıkan anlaşmazlıkları çözüme ulaştırmıştır (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 310). Hukukî uyuşmazlıkları ve davaları karara bağlayan kadılar, hukuka aykırı davranışları bir hükme bağlayarak cezaları icra ve infaz ederler. Kadılar, asıl görevlerinin dışında aldıkları başka ek görevler nedeniyle bölgenin üst düzey yöneticilerindedir. İdarî yapılanma ve siyasî gelişmelerde etkin bir rol alıp söz sahibi olmuşlardır (Atar, 2001: 66).

İncelenen kısımda Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Candarlı Halîl, Mevlânâ Kâdî Mahmûd, Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî, Mecduddîn Ebû Tâhir Mehemmed bin Yakûp ibni Mehemmed Şîrâzî-i Firûzâbâdî, Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Yegân, Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemmed Hânefî, Mevlânâ Fazlullah, Mevlânâ Mehemmed Şâh ibni Mevlânâ Yegân, Mevlânâ Hızır Beg ibni Celâleddîn, Mevlânâ Mehemmed bin Kutbeddîn İznîkî, Mevlânâ Husrev, Mevlânâ Burhâneddîn Ahmed ya da Kâdî Erzincanî olmak üzere 13 kişinin kadılık yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.3. Kazaskerler

Kazasker, ilmiye sınıfının en yüksek mertebesi olup asker kadısı anlamında kullanılmıştır (Pakalın, 1983: 229). Osmanlı devletinde asker zümresinin bütün işlemleri, özellikle ölümleri halinde miraslarının paylaşılması kazaskerlerin görevleri arasında bulunmaktaydı (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 332). Kazaskerin aslî görevleri arasında ordu kadılığı, Divân-ı Humâyun üyeliği, yargı ve eğitim teşkilâtının sorumluluğu yer almıştır. Kazaskerler aynı zamanda adalet ve eğitim teşkilâtının en önemli yapı taşları olan kadıların ve müderrislerin de işleriyle ilgilenmişlerdir (İpşirli, 2002: 140).

Fatih Sultân Mehmed döneminde kazaskerlik kurumu gelişmiş ve Rumeli ve Anadolu kazaskerliği oluşturulmuştur (İpşirli, 2002: 140).

İncelenen bölümde Mevlânâ Kâdî Mahmûd, Mevlânâ Şeyh Ramazân, Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîzü'ş-Şehîrbân bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'îl Gürânî, Mevlânâ Mecdüddîn, Mevlânâ Hasan bin Emîr Alî, Mevlânâ Husrev, Mevlânâ Candarlı Halîl, Mevlânâ Süleymân Çelebi ibni Halîl Paşa olmak üzere 9 kişinin kazaskerlik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.4. Mutasarrıflar

Mutasarrıf, kaza ile vilâyet arasında yer alan sancağın başında bulunan memurdur (Pakalın, 1983: 586). Osmanlı taşra teşkilâtının amiri olup Osmanlı îdarî teşkilâtında herhangi bir makam, görev veya memuriyeti elinde bulunduran, tasarruf eden kişi anlamına gelir. İlmiye teşkilâtında kadılığa bilfiil getirilenler de mutasarrıf şeklinde anılmışlardır. Kelimenin sancak idarecisi anlamını kazanması XVII. yüzyılda gerçekleşmiştir (Bozkurt, 2006: 377).

Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) Mevlânâ Alaaddîn Esved, Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Mevlânâ Şemseddîn Fenârî, Mevlânâ İlyâs bin Yahya bin Hamza Rûmî olmak üzere 3 kişinin mutasarrıflık yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.5. Müderrisler

Müderris, medrese ve camilerde öğrencilere ders veren hoca anlamında kullanılan bir unvandır (Pakalın, 1983: 598). Müderrisler yalnızca ders okutan değil aynı zamanda medrese müdürü anlamına da gelir (Pakalın, 1983: 598). Müderrisler genel olarak iyi yetişmiş, karakter sahibi, saygın kişiler olduğu için asıl görevlerinin dışında teftiş, yargı, hakemlik, bilirkişilik gibi görevler yapmaktaydılar (Örenç, 2006: 468).

Müderrislerin aldığı ücretler görevlendirildikleri medresenin vakfına göre değişmekteydi (Örenç, 2006: 468). Osmanlı medrese teşkilatında medreseden mezun olan öğrenci 20 akçe ile müderris tayin edilerek müderrisliğe geçmiştir. Yirmili bir medreseye tayin olan müderris sırası ile otuzlu, kırklı, ellili, altmışlı ve daha yüksek rütbelere çıkabilmiştir (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 481).

İncelenen bölümde (2-142 sayfalar arası) Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî, Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemmed, Mevlânâ İzzeddîn Abdüllatif bin Melik, Mevlânâ Alâaddîn Rumî, Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî, Mevlânâ Fahreddîn Acemî, Mevlânâ Mehemmed bin Armagan, Mevlânâ Mehemmed Şâh ibni Mevlânâ Yegân, Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Yegân, Mevlânâ Mehemmed bin Beşîr, Mevlânâ Hızır Beg İbni Celâleddîn, Mevlânâ Hızır Şâh, Mevlânâ Mehemmed bin Kâdî Ayaslug, Mevlânâ Alâaddîn Tûsî, Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî, Mevlânâ Mehemmed bin Gâzî Mînâs, Mevlânâ Şücâaddîn İlyâs, Mevlânâ Husrev, Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ, Mevlânâ Mehemmed Zeyrek, Mevlânâ Candarlı Halîl, Kâdî-zâde Rûmî, Şeyh Cemâleddîn bin Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed bin İmâm Fahreddîn Râzî, Mevlânâ Mehemmed Şâh ibni Mevlânâ Şemseddîn Fenârî, Mevlânâ Alâaddîn Rumî, Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm olmak üzere 26 kişinin müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.6. Müftüler

Müftü, dinî sorulara ilim ışığında cevap veren kişidir. Fetvâlar sözlü olduğu gibi yazılı da olabilir. Müftü gerek sözlü gerek yazılı şekilde dinî soruları cevaplayan ilim adamıdır (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 483). İlmiye sınıfını oluşturan kadı ve müderristen sonraki üçüncü kişidir (Pakalın, 1983: 599).

Müftü, sorulan soruyu farklı yönleriyle inceleyip yorumlayarak şeriat hükümlerine göre tam ve anlaşılabilir şekilde kişiye açıklayacak niteliklere sahip olmalıdır (Atar, 1995: 492).

İncelenen kısımda Mevlânâ Bahaüddîn Ömer bin Kutbeddîn Hânefî, Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemed Hânefî, Mevlânâ Necmeddîn Hânefî, Mevlânâ Şeyh Yâr Alî Şirâzî, Mevlânâ Fahreddîn Acemî olmak üzere 5 kişinin müftülük yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.7. Şehzâde Hâceleri ve Hâceler

Hâce, Türk illerinde hoca şeklinde telâffuz edilmiştir. Efendi, büyük, ağa, öğretmen, kâtip, aile reisi, tüccar, mal sahibi ve ihtiyar anlamlarına geldiği gibi, Anadolu'da daha çok efendi, okumuş insan, kadı ve imâmlarla devlet kademelerinde görev alanlar için kullanılan sözcüktür. Osmanlılarda ise ilmiye sınıfındaki kişilerle devlet dairelerinde görevli memurlara bu unvan verilmiştir (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 238). Şehzâde hâceleri ise şehzâdelerin eğitimleriyle ilgilenen kişilerdir.

İncelenen kısımda Mevlânâ Bâyezîd Sûfî, Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hânefî Afâ, Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî, Mevlânâ ibni Temcîd olmak üzere 4 kişinin şehzâde hâceliği yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.8. Tarikat Şeyhleri

Bir tarikatın pirî ve o tarikat mensuplarının örnek aldığı kişidir. Müride doğru yolu gösterir, faydaları ve zararları anlatır (Pakalın, 1983: 229).

İncelenen bölümde Şeyh Akbıyık Sultân, Mevlânâ Şeyh Mehemed, Mevlânâ Şeyh Ahmed, Mevlânâ Şeyhî, Şeyh Müslihüddîn, Şeyh Pîrî Halîfe Hamîdî, Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh, Şeyh Hasan Hâce olmak üzere 8 kişinin tarikat şeyhliği yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.9. Vezirler

Vezir, sözlük anlamı olarak yardımcı demektir. Yük anlamına da gelen vezir, devlet yükünü taşıyan kişi anlamında kullanılır (Pakalın, 1983: 590). Yetki ve statü bakımından hükümdardan sonraki en üst yöneticidir. Paşa, sahip, âsaf, vekil, nâzır ve lâla gibi sözcükler de vezirle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Osmanlıda en üst dereceyi temsil eden birinci vezire sadrazam denilmiştir. Osmanlı Devleti'nde başta vezirler, defterdarlar, nişancılar ve kazaskerler olmak üzere bütün devlet erkânı teoride sultânın başkanlığında, fiilî olarak ise birinci vezirin ya da sadrazamın başkanlığında görev yapmıştır (Ayaz, 2013: 79).

İncelenen bölümde Mevlânâ Candarlı Halîl, Mevlânâ Süleymân Çelebi ibni Halîl Paşa olmak üzere 2 kişinin vezirlik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.10. Diğer Meslekler

Muallim: Seyyid Alî Acemi

Ekmekçi: Mevlânâ Şeyh Hamîd bin Mûsâ Kayserî

Elçi: Mevlânâ Şükrullâh

Tablo 2.1. Mesleklerine Göre Kişilerin Dağılımları

MESLEK	SAYI	%
Müderris	26	35,13
Kadı	13	17,56
Kazasker	9	12,16
Tarikat Şeyhi	8	10,81
Müftü	5	6,75
Şehzade Hâcesi ve Hâceler	4	5,40
Mutasarrıf	3	4,09
Vezir	2	2,70
İmâm	1	1,35
Muallim	1	1,35
Ekmekçi	1	1,35
Elçi	1	1,35
TOPLAM	74	100

2.2.2. İlgilendikleri İlimlere Göre Kişiler

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) yer alan âlimlerin ilgilendikleri ilimler ve aldıkları eğitimler hakkında da bilgiler bulunur.

İncelenen kısımda 30 farklı ilim tespit edilmiştir. Bu ilimler belâgat, beyân, cedel, cifir, ferâ'iz, fetvâ, fıkıh, hadis, hendese, hey'et, hikmet, kelâm, kırâ'at, ledün, lügat, mantık, me'ânî, nahiv, riyaziyye, sarf, tasavvuf, tecvid, tefsir, tevârih, tevhid, tıp, tılsım, usûl, zahir şeklinde sıralanabilir.

2.2.2.1. Belâgat İlmî

Belâgat, sözün açık seçik olması anlamına gelir. Edebî sanatlarla ilgili beyân, bedî', me'ânîyi de içine alan belâgat; düzgün ve yerinde söz söylemenin usul ve kurallarını inceleyen bilim dalıdır (Kılıç, 1992: 381).

İncelenen kısımda Mevlânâ Safer Şâh'ın belâgat ilmiyle ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.2. Beyân İlmî

Sözlük anlamı “anlatma, açık söyleme, bildirme” olan beyân, edebiyatta belâgat ilminin söz sanatlarını öğreten bölümüdür (Devellioğlu, 1993: 94). Edebî terim anlamında ise, cümleyi ifâde ederken sözü anlamdırmak için gereken ögeyi kazandıran, duygu ve düşünceyi değişik yöntemlerle dile getiren, usûl ve kurallarını inceleyen ilimdir (Hâcîmüftüoğlu, 1992: 22).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ahmed bin Mehemmed bin Arabşâh Hânefi Afâ, Mevlânâ Hayreddîn Halil bin Kâsım bin Hâcî Safâ, Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l-Fenârî olmak üzere 3 kişinin beyân ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.3. Cedel İlmî

Cedel, meşhur olan veya doğruluğu herkesçe kabul gören bir konu hakkında fikir beyân edip tartışırken karşı tarafı susturma yöntemi olarak kullanılan mantık, felsefe

ve kelâm terimidir. Ayrıca savunulan bir düşünceyi doğruluğunu ya da yanlışlığını gösteren tartışma kurallarını anlatan ilmin adıdır (Yavuz, 1993: 208).

Bazı ayetlerde, İslâm devletlerine direnenleri susturmak veya ikna etmek için girilen tartışmalarda değişik üslûpların kullanıldığı, inanmamakta ısrarcı olanların sonu gelmeyen itirazlarına karşılık verilirken insanın bütün kabiliyet ve farklılıklarına dikkat edilerek bazı durumlara göre felsefi, psikolojik, sosyolojik ve tarihî bilgilerin verildiği görülmüştür (Yavuz, 1993: 208-209).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hânefi'nin cedel ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.4. Cifir İlmi

Cifir, gelecekle ilgili durumları bildiren ilimdir. Cifir ile ilgilenenlere cifrî veya ceffâr denmiştir (Pala, 2011: 92). Cefr, sözlükte “sütten kesilmiş kuzu, oğlak; içi taşla örülmemiş geniş kuyu” anlamlarında kullanılmıştır. Hz. Peygamber soyundan gelen kişilerin geçmiş ve gelecekle ilgili bütün gizli bilgileri bir kuzu veya bir oğlak derisine yazdığı düşünülerek bu tür bilgilere ve eser türüne cifir denmiştir (Yurdagür, 1993: 215). Şif kaynaklarda Hz. Ali Kur'an'ın bâtinî anlamlarını Hz. Peygamber'den öğrenmiş ve bütün gizli bilgileri cefr adı verilen kuzu veya oğlak derisi üzerine yazarak el-Cefr ve el-Câmi'a adlı iki eser meydana getirmiştir. Geçmiş peygamberlere indirilen kitapların öz bilgisini, ayrıca kıyamete kadar oluşacak bütün dinî ve siyasî durumlarda karşılaşılabilecek sorunlara çözüm getiren bu eserler; ancak bu ilmin ehilleri tarafından açıklanabilecek şifrelerle doludur (Yurdagür, 1993: 216).

İncelenen bölümde Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehmed bin Ali bin Ahmed'in cifir ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.5. Ferâ'iz İlmi

Ferâ'iz, mirasın hak sahipleri arasında nasıl pay edileceğini bildiren ilmin adıdır (Pakalın, 1983: 603).

İslâm miras hukukunu inceleyen ilim dalı olduğundan ferâ'izle ilgili olarak yazılan müstakil eserlerde ve klâsik dönem fıkıh kitaplarının ferâ'iz bölümlerinde genelde bu ilmin önemi vurgulandıktan sonra miras üzerindeki hak ve borçlar, miras hakkına sahip kişiler ve bunların alacağı paylar, miras paylaşımını engelleyen hâller, mirasın dağılımı ile ilgili birtakım özel sorunlar ve çözüm yolları, mirasçıların hakları ele alınır (Bardakoğlu, 1995: 362-363).

İncelenen bölümde Mevlânâ Abdülmuhsin Kayserî'nin ferâ'iz ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.6. Fetvâ İlmi

Sözlük anlamı bir olayın hükmünü açıklayan ve zorlukları çözen kuvvetli cevap olarak açıklanan fetvâ, yazılı ya da sözlü olabilir. Bir mesele hakkında soru sormaya istiftâ, meseleyi sözlü ya da yazılı cevaplandırmaya iftâ, fetvâ verene de müftî denir (Atar, 1995: 486).

İncelenen bölümde Mevlânâ Bahaüddîn Ömer bin Kutbeddîn Hânefi, Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemmed Hânefi, Mevlânâ Necmeddîn Hânefi, Mevlânâ Şeyh Yâr-i Alî Şîrâzî olmak üzere 4 kişinin fetvâ ilmi ile ilgilendiği belirlenmiştir.

2.2.2.7. Fıkıh İlmi

Fıkıh, dar kapsamda İslâm ibadet ve hukuk ilmidir. Geniş kapsamda düşünüldüğünde ise ilmihâl, hukuk ve hukuk metodolojisi, ekonomi, siyaset, idare bilimleri ve bu bilimlerle ilgili kurumlar fıkıh ilminin konusu olarak incelenmiştir (Karaman, 1996: 1). Dinde yapılması ve yapılmaması gerekendurumları, davranışları açıklar (Dini Terimler Sözlüğü, Yty: 128).

İncelenen kısımda Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Hattab bin ibni Kâsım Karahisarî, Mevlânâ Abdülmuhsin Kayserî, Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî, Mecdüddîn Ebû Tâhir Mehemmed bin Yakûb ibni Mehemmed Şîrâzî-i Firûzâbâdî, Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemmed Hânefi, Mevlânâ Şeyh Mehemmed bin Mehemmed bin Yûsuf Cezerî, Mehemmed bin Mehemmed bin

Mehemmed bin Mehemed Cezerî, Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemed, Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed, Mevlânâ Karamanlı Yakûb, Mehemed bin Alî bin Ahmed, Şeyh Fahreddîn Rûmî, Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîzü'ş-Şehîrbân bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hânefî, Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'îl Gürânî, Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî, Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs, Mevlânâ Husrev, Mevlânâ Bahaüddîn Ömer bin Kutbeddîn Hânefî, Mevlânâ Fazlullah, Mevlânâ İlyâs bin Yahya bin Hamza Rûmî olmak üzere 22 kişinin fıkıh ilimi ile ilgilendiği ve bu alanda eserler verdiği tespit edilmiştir.

2.2.2.8. Hadis İlmi

Hadis, peygamber efendimizin mübarek sözleri, işleri ve davranışları anlamında kullanılmıştır (Dini Terimler Sözlüğü, Yty: 150). Hadisleri tespit, nakil ve anlamaya yönelik ilimdir (Kandemir, 1997: 27). Konusu itibariyle Hz. Peygamber'in sözü ve davranışlarından hareketle dünya ve ahirette mutluluğa ulaşmak amaçlanmaktadır (Pakalın, 1983: 703).

İncelenen kısımda Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Tursun Fakîh, Mevlânâ Hattab bin ibni Kâsım Karahisarî, Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî, Mevlânâ Abdülmuhsin Kayserî, Mevlânâ Kâdî Mahmûd Koca Efendi, Mecduddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Firûzâbâdî, Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî, Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî, Ahmed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî, Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemed, Mevlânâ İzzeddîn Abdüllâtîf bin Melik, Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Ali bin Ahmed, Mevlânâ Fahreddîn Acemî, Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî, Abdüllâtîf Makdisî, Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'îl Gürânî, Hamza Karamanî, Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs, Şeyh Velî Şemseddîn, Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ olmak üzere 21 kişinin hadis ilmi ile ilgilendiği ve bu alanda eserler verdiği tespit edilmiştir.

2.2.2.9. Hendese İlmî

Hendese, riyâzi ilimlerin şekil ve cisimler arasındaki bağlantısını inceleyen ilimdir (Süveysî, 1998: 196). Arapçada geometriye hendese, bu alanla uğraşan kişilere de mühendis denilirdi. Yunan, Mısır ve Hintliler tarafından bilinen geometriyi, Müslümanlar geliştirmişlerdir (Karakaş, 1991: 30).

İslâm medeniyetinde farklı ilim dallarında telif edilen eserlerin konularınının daha anlaşılır olması ve sorunların çözülmesi için geometri kullanılmıştır. Bunun en iyi örnekleri astronomi alanında görülür (Süveysî, 1998: 197).

İncelenen kısımda Kâdî-zâde Rûmî, Mevlânâ Ahmedî olmak üzere 2 kişinin hendese ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.10. Hey'et İlmî

Hey'et ilmi, "Gökküresi bilimi" anlamına gelen felek ilmi ile aynı konuları kapsar. İslâm bilim tarihinde astronomi biliminin karşılığıdır (Fehd, 2000: 126).

Felek ilmi (hey'et) üç grupta incelenir. İlki feleklerin, yıldızların, burçların büyüklükleri, sayıları ve yapısı aralarındaki mesâfeler ve hareketleri; ikincisi astronomi cetvellerinin kullanımı, takvimlerin yapılanması, tarihlerin tespiti; üçüncüsü feleklerin dönüşü, burçların doğuşu ve yıldızların hareketinden geleceğe dair bilgi çıkarılmasıyla ilgilidir (Fehd, 2000: 126).

İncelenen bölümde Kâdî-zâde Rûmî'nin hey'et ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.11. Hikmet İlmî

Hikmet, insanın gücünün ve iradesinin kontrol altına alamadığı, soyut gerçekliği olan varlıkların hâllerini konu alan ilmin adıdır (Kutluer, 1998: 503). Maddenin gerçeklerini, var oluş nedenlerini, eserlerini, etkilerini öğrenmek ve ona göre davranmak hikmet ilminin amaçları arasındadır. Filozoflar edebiyatta birer hikmet sembolüdürler (Pala, 2011: 208). İslâm medeniyetinde, Avrupa coğrafyasında

felsefe ve hikmet sözcükleri, çoğu yerde eş anlamda kullanılmıştır (Özyılmaz, 2002: 143).

Elmalılı Muhammed Hamdi de tefsirinde hikmet konusunu açıklamış, kelimenin kök anlamından yola çıkarak iyiliği elde etmek ve kötülüğe engel olmakla fayda kavramı arasında ilişki kurmuştur (Kutluer, 1998: 505).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ahmedî'nin hikmet ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.12. Kelâm İlmi

Sözlük anlamı, “ayan olmak, meydana çıkmak”tır (Pakalın, 1983: 237). Kelâm, Allah'ın varlığından bahseder (Kantar, 2009: 1769). İslâm dininin ana ilkelerini konu alarak İslâm dinine yönelik eleştirileri cevaplamaya çalışır. Sadece inanç esaslarına değil, davranışlara yönelik eleştirilere de cevap veren ilimdir (Yavuz, 2002: 196).

Kelâm ilminin konusu önceleri Allah'ın birliği, sıfatlarının üstünlüğü, kıdemi, kader, peygamberlik, âhirete imân konularıyla sınırlıyken sonraları fiilen var olan her şeyi içine alacak şekilde genişlemiştir. Tabiatı, başlangıç ve son yönünden incelemiş, böylece de pozitif bilimden ayrılmıştır (Yavuz, 2002: 196-197).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hânefi, Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs olmak üzere 2 kişinin kelâm ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.13. Kırâ'at İlmi

Kur'ân'ın usûl ve kurallarına göre okunmasıdır (Devellioğlu, 2010: 593). Kırâ'at, Kur'ân-ı Kerîm'in okunuş çeşitliliğini inceler. Kur'ân'ın okunmasındaki çeşitlilikle ilgili bilgiler ve kurallar önceleri sözlü olarak aktarılmıştır. Daha sonra bu bilgiler ve kurallar yazıya dökülmüş ve bu alanda eserler oluşturulmuştur (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 344-345).

Taşköprülüzâde kırâ'ati şöyle açıklamıştır: “Allah kelâmı olan Kur’ân-ı Kerîm’in nazmının şekillerinden bahseden bir ilim dalıdır.” (Birişik, 2002: 426).

İncelenen bölümde Kâdî-zâde Rûmi Mahmûd, Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî, Mevlânâ Şeyh Mehemmed bin Mehemmed bin Yûsuf Cezerî, Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed Cezerî, Mehemmed Asgar bin Mehemmed bin Mehemmed Cezerî, Ahmed bin Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed Cezerî, Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'îl Gürânî olmak üzere 7 kişinin kırâ'at ilmiyle ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.14. Ledün İlmî

Ledün, Allah'ın sırlarına ait manevî bilgidir. Tasavvufta Allah'ın sırlarının ve durumlarının detaylarını bilme ilmidir. Ancak Allah bu sırları peygamberleriyle paylaşır. Bu sebeple peygamberler ilm-i ledün sultânı olarak tanınır. Ledün ilmi de ancak Allah'tan ilham gören mürşîdin feyzi ile çözülebilir (Pala, 2011: 286).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Hamîd bin Mûsâ Kayserî'nin ledün ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.15. Lügat İlmî

Lügat Arapça bir sözcük olup Türkçede sözlük anlamına gelmektedir. Bir dilin ya da bir dilin parçasının bütün olarak veya belirli bir bölümünde kullanılan kelime ve deyimlerini alfabe sırasına, bazen de kavramlarına göre inceleyip aynı dille açıklamalarını yapan, örnek verip karşılıklarını yazan eserdir (Topaloğlu-Kaçalin, 2009: 403).

İncelen bölümde Mecdüddîn Ebû Tâhir Mehemmed bin Yakûb ibni Mehemmed Şîrâzî-i Firûzâbâdî'nin lügat ilmiyle ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.16. Mantık İlmi

Mantık, düşünürken zihni hata yapmaktan koruyan, “nasıl doğru düşünülür” sorusunu cevaplayan, doğru düşünmenin yollarını öğreten ilimdir (Emiroğlu, 2003: 18).

Mantık hem ilim hem de yöntem olarak incelenmiştir. Buna göre mantık, teorik ve pratik özelliklere sahiptir. Mantıklı düşünmeyi öğretirken teorik, akıl yürütmenin kurallarını ortaya koyarken de pratik özelliği ortaya çıkar (Emiroğlu, 2003: 19).

Müslüman mantıkçılara göre mantık, bilinen şeyler sayesinde bilinmeyi anlamaktır. Mantığın en yüksek amacı bize iyiyi kötüyü fark ettirmek, ruhu mükemmeliyete ve en yüksek mutluluğa ulaştırabilmektir (Bergh, 1988: 308).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ebû Abdullah Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hânefi'nin mantık ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.17. Me'ânî İlmi

Me'ânî, dilin cümle yapısındaki detayları ve cümlenin konuyla ilgili kullanım çeşitliliğini gösteren bilim dalıdır. Bir cümlenin anlam bütünlüğüyle ifâdesi me'ânî ile sağlanır (Pala, 2011: 299). Belâgat ilminin ayrıldığı üç kısımdan biridir (Pakalın, 1983: 424).

İncelenen bölümde Şeyh Cemâleddîn bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin İmâm Fahreddîn Râzî, Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hânefi Afâ, Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ, Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî olmak üzere 4 kişinin me'ânî ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.18. Nahiv İlmi

“Yönelmek, izini takip etmek” anlamındaki nahiv kelimesi isim olarak “yol, taraf, yön” anlamına gelir (Durmuş, 2006: 300). Nahiv, dilbilgisinin cümle bilgisini anlatan bölümüdür (Pala, 2011: 347). Harekeler ve cümle içindeki fiil, özne, tümleç konularını ele alır (Dini Terimler Sözlüğü, Yty: 87).

Arap dilbilimcileri dilbilgisini sarf (şekil bilgisi) ve nahiv (söz dizimi) olarak ikiye ayırmışlardır. Osmanlılardaki medrese eğitiminde de dilbilgisi aynı yöntemle incelenmiştir (Pala, 2011: 347).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî, Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved, Şeyh Bedreddîn Mahmûdbin İsrâ'îl Abdülazîzü'ş-Şehîrbân bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hânefî, Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokâtî, Mevlânâ Kâdî Balat olmak üzere 6 kişinin nahiv ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.19. Riyâziyye İlmi

Aritmetik, geometri, astronomi ve musikîyi içeren 4 bilim dalı; kök anlamı “alıştırma yapma” olan riyâze kelimesine benzetilerek “zihni alıştıran ve hazırlayan” anlamında “riyâzî ilimler” olarak adlandırılmış, daha sonra kısaca bütün bu bilimlere riyâziyyât adı verilmiştir (Râşid, 2003: 129).

İncelenen bölümde Kâdî-zâde Rûmî'nin riyâziyye ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.20. Sarf İlmi

Sarfın sözlük anlamı “masraf etme, kullanma, harcama, çevirme ve döndürme”dir. Dilbilgisi alanında ise fiillerin çekimleri, oluşumu ve kullanım yerleriyle ilgili konuları kapsar. Buna morfoloji ve şekil bilgisi de denebilir (Özyılmaz, 2002: 108)

İncelenen bölümde Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved, Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîzü'ş-Şehîrbân bin Kâdî Simavna olmak üzere 2 kişinin sarf ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.21. Tasavvuf İlmî

Tasavvuf, ahlâk ve kalp ilmidir (Dînî Terimler Sözlüğü, Yty: 233). Dünya nimetlerinden olabildiğince uzak durarak, bedensel arzu ve istekleri önleyip Allah'a giden yoldaki engelleri ortadan kaldıran yoldur. Doğru ve iyi bir insan olmak için dinin kurallarını eksiksiz yerine getirmek, adaleti, dürüstlüğü, cömertliği, fedakârlığı en üst noktada yaşamak gerekir (Özcan, 1991: 323). Başka bir ifadeyle İslâm'ın ölçüleri çerçevesinde yaşanan mânevî ve derûnî hayat tarzıdır (Öngören, 2011: 119). Tasavvuf ilmi ise tasavvuf düşüncesini yorumlayıp ona anlam katan ilimdir.

İncelenen bölümde Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî, Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivâsî, Mevlânâ İzzeddîn Abdüllâtîf bin Melik, Mevlânâ Mehemed bin Kutbeddîn İznîkî, Mevlânâ Şücâaddîn İlyâs, Mevlânâ Şeyh Şemseddîn Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî, Abdüllatif Makdisî, Mevlânâ Seyyid Alâaddîn Alî Semerkandî, Mevlânâ Alâaddîn Tûsî olmak üzere 10 kişinin tasavvuf ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.22. Tecvid İlmî

Tecvid, Arapça "güzel yapmak, yapılmak" anlamına gelir ve harflerin her birini sıfatlarıyla söylemek, okumak anlamında da kullanılır. Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okumak için başvuru ilmin adıdır (Pakalın, 1983: 433). Tecvidin amacı Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşunda dili çeşitli hatalardan korumaktır (Cheneb, 1979: 106).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî'nin tecvid ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.23. Tefsir İlmî

Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini açıklar ve yorumlar (Öngören, 2011: 281). Sarf, nahiv ve belâgat gibi dil bilimlerinden; hadis ve tarih gibi rivâyet ilimlerinden; mantık ve fıkıh usulü gibi yöntem bilimlerinden faydalanarak Kur'ân'ı anlamlandıran ve yorumlayan ilmin adıdır (Öngören, 2011: 281).

Tercüme ile tefsir arasındaki fark şöyle açıklanabilir: Tercümede Kur'ân'dan anlaşılan ne ise olduğu gibi aktarmak esastır; tefsirde ise uygun ve gerekli görülen her türlü eklemeler yapılabilir (Özcan, 1991: 326). Tefsîr ilmi ile uğraşan âlime müfessir denir (Dînî Terimler Sözlüğü, Yty: 247).

İncelenen bölümde Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Tursun Fakîh, Mevlânâ Hattab bin ibni Kâsım Karahisarî, Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî, Mevlânâ Abdülmuhsin Kayserî, Mevlânâ Kâdî Mahmûd, Mecdüddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Firûzâbâdî, Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivâsî, Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî, Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemed, Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed, Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî, Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'il Gürânî, Hamza Karamanî, Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokâtî, Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs, Şeyh Velî Şemseddîn, Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ olmak üzere 18 kişinin tefsir ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.24. Tevârih İlmi

Tevârih “tarih”in çoğuludur. Tarih kelimesi Türkçeye Arapçadan gelmiş bir sözcüktür. Toplumların yaşadığı olayları ve durumları zaman ve yer göstererek açıklayan, bunları neden-sonuç ilişkisiyle anlatan bilim dalı ve bu alanda oluşturulan eserlerin ortak adıdır (Fayda, 2011: 30).

İncelenen bölümde Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed'in tarih ilimiyle ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.25. Tevhid İlmi

Tevhid, Allah'ın zatı ve sıfatları, birliği gibi konuları inanç kuralları etrafında inceleyen ilimdir. Tevhid ilmini meydana getiren hadis kitaplarının bazı bölümlerinde sünnete uyma, imân, kader, kıyamet alâmetleri, âhiret hayatı, cennet ve cehennem gibi konular işlenmiştir (Sinanoğlu, 2012: 26).

İncelen bölümde Şeyh Yûnus Emre'nin tevhid ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.26. Tıp İlmî

Tıp, sağlık ve hastalık yönünden insan bedenini inceleyen ilim dalıdır. Osmanlı hekimleri, tıp alanıyla ilgili yazılmış Arapça ve Farsça eserlerden veya bu eserlerin Türkçe çevirilerinden faydalanmışlar, bunun yanı sıra telif eserler de oluşturmuşlardır. XV. yüzyıldan sonra yazılan Türkçe tıp kitapları çoğalmış, müellifler kendi düşüncelerini belirtmiş ve tecrübelerini aktarmıştır (Sarı, 2012: 107).

İncelenen bölümde Mevlânâ Muhammed bin Gâzî Mînâs Şeyh Cemâleddîn bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin İmâm Fahreddîn Râzî, Mehemed Asgar bin Mehemed bin Mehemed Cezerî, Mevlânâ Ahmedî olmak üzere 3 kişinin tıp ilmiyle ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.27. Tılsım İlmî

Tılsım, sihir ve büyüdür. Eski zamanlarda mücevher, para, değerli eşya vs. şeyler virâne yerlere gömülür, başkaları tarafından bulunup el konulmaması için de dualar okutulur ve o bölgeye yaklaşanlara bir ejderha veya korkunç bir zenci görünerek onları korkutacağına inanılırdı (Pala, 2011: 458). Astrolojik ve diğer sihirli imgeleri, tutulma dairesinden veya takımyıldızlarından şekilleri ve hayvanları bir nesne üzerinde yazarak koruyucu ve kem gözü bertaraf edeci sihirli muskalar yazılmıştır (Ansiklopedik İslâm Lügâtı, 1982: 713).

İncelenen bölümde Mevlânâ Muhammed bin Gâzî Mînâs'ın tılsım ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.28. Usûl İlmî

Usûl, sözlük anlamı “kök, esas, kural” olan “asl” kelimesinin çoğuludur (Köksal-Dönmez, 2012: 201). Bir ilmin veya tekniğin asıl konusundan önce bilinmesi gerekli bilgidir (Devellioğlu, 2010: 1308). Yol, yöntem, nizâm gösterir. Tasavvuftaki usûl-i aşere (on usûl) denilen ve seyr ü sülûka giren mürîd için gerekli görülen 10 esas için kullanılır (Pala, 2011: 465).

İncelenen bölümde Mevlânâ Mehemmed bin Gâzî Mînâs, Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Tursun Fakîh, Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî, Mevlânâ Alâaddîn Esved, Mevlânâ Burhâneddîn Ahmed ya da Kâdî Erzincanî, Hâfizüddîn Mehemmed bin Mehemmed Kerderî, Mevlânâ Şeyh Yâr Alî Şirâzî, Mevlânâ İzzeddîn Abdüllatîf bin Melîk, Mevlânâ Ahmed bin Mehemmed bin Arabşâh Hanefî Afâ, Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî, Mevlânâ Şemsülmilletî Veddîn Ahmed bin İsmâ'il Gürânî, Mevlânâ Husrev olmak üzere 13 kişinin usûl ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.29. Zâhir ve Bâtın İlimleri

Dinî ilimler zâhir ve bâtın olmak üzere iki kolda incelenir. Zâhir ilimler; hadis, fıkıh ve kelâmdır; bâtın ilmi ise tasavvuftur. Bir başka deyişle batın, gizli gerçekleri anlatan ve insanı mânevî huzura ulaştırdığına inanılan ilimdir. İslâm'da zâhir ve bâtın olmak üzere iki bilgi türünün bulunduğu görüşü ilk defa Şifler tarafından ortaya atılmıştır (Uludağ, 1992: 188).

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) Mevlânâ İlyâs Hanefî ve Şeyh Velî Şemseddîn olmak üzere 2 kişinin zâhir ilminin yanında bâtın ilmi ile de ilgilenmiştir. İncelenen bölümde Mevlânâ İlyâs Hanefî, Şeyh Pîrî Halîfe Hamîdî, Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh, Şeyh Velî Şemseddîn, Mevlânâ Şeyh Hamîd bin Mûsâ Kayserî, Şeyh Zeyneddîn Ebû Bekr Mehemmed bin Mehemmed Hâfî olmak üzere 6 kişinin zahir ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

Tablo 2.2. İlgilendikleri İlimlere Göre Kişilerin Dağılımları

İLİM	SAYI	%	İLİM	SAYI	%
Fıkıh	22	16,05	Belâgat	1	0,72
Hadis	21	15,32	Cedel	1	0,72
Tefsir	18	13,43	Cifir	1	0,72
Usul	13	9,47	Ferâ'iz	1	0,72
Tasavvuf	10	7,28	Hey'et	1	0,72
Kırâ'at	7	5,10	Hikmet	1	0,72
Nahiv	6	4,37	Ledün	1	0,72
Zahir	6	4,37	Lügat	1	0,72
Me'ânî	4	2,91	Mantık	1	0,72
Fetvâ	4	2,91	Riyâziyye	1	0,72
Beyân	3	2,18	Tecvid	1	0,72
Tıp	3	2,18	Tevârih	1	0,72
Hendese	2	1,45	Tevhid	1	0,72
Kelâm	2	1,45	Tılsım	1	0,72
Sarf	2	1,45	TOPLAM	137	100

2.2.3. Müderris Oldukları Medreselere Göre Kişiler

Medrese, sözlükte “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” anlamına gelen ders kökünden türemiş bir yer adıdır (Bozkurt, 2003: 323). Sıbyan mektebinden sonra orta, lise, yüksekokul ve üniversite eğitiminin karşılığı olan, İslâmî yapısı nedeniyle sadece Müslümanların öğrenim gördüğü eğitim kurumlarına mederese ismi verilmiştir (İpşirli, 2003: 327).

İslâm medeniyetinde eğitim, medreseler ortaya çıkana kadar camilerde yürütülmüştür. Genellikle dini bilgilerin öğretildiği bu sistem herhangi bir denetime tabi tutulmamıştır (Demiralp, 1999: 3). Bu nedenle öğretilen dersler ve okutulan kitaplarda farklılıklar bulunmuştur. Medrese sisteminin oluşmasıyla İslâm ülkelerinde eğitim-öğretimin belli bir denetim altına alındığı ve kuralların oluşturulduğu görülmektedir (Demiralp, 1999: 4).

İncelenen bölümde âlimlerin müderrislik yaptığı 14 medrese tespit edilmiştir; Agrâs Medresesi (Isparta), Balat Medresesi (Aydın), Halebî Medresesi (Edirne), İznik (Sultân Orhan) Medresesi (İznik), Kara Medrese (Ankara), Manastır Medresesi (Bursa), Muzafferüddîn Medresesi (Taşköprü), Sultân (Sultâniye) Medresesi (Bursa), Sultân Bâyezîd Hân Gâzî Medresesi, Sivrihisâr Medresesi (Eskişehir), Şâh Melek Medresesi (Edirne), Vâcid Medresesi (Kütahya), Yıldırım Hân Medresesi (Bursa), Zincirli Medresesi (Aksaray).

2.2.3.1. Agrâs (Atabey Ertokuş) Medresesi (Isparta)

Isparta'nın Atabey ilçesinde bulunan medresenin, kapısında bulunan beş satırlık kitâbesinden 1224 (h. 621) senesinde Abdullah oğlu Ertokuş tarafından yaptırıldığı öğrenilmiştir. Bu medresede görev alan müderrislerin listelerinden XVII. yüzyılın başlarına kadar medresede eğitim yapıldığı anlaşılmaktadır (Durukan, 1995: 313).

İncelenen bölümde Mevlânâ Mehmed bin Kâdî Ayaslug'un Agrâs Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.2. Balat Medresesi (Aydın)

Aydın ilinin Söke ilçesine bağlı Akköy nahiyesinin bir köyü olan Balat'ta Mentешеoğlu emiri Şücaaddin İlyâs Bey tarafından 1404 (h. 806) senesinde yaptırılmıştır (Durukan, 2000: 164). Külliye olarak inşa edilen yapı, depremler sonucu harabeye dönmüş ve 1955 senesindeki depremde büyük hasar alarak kullanılamaz hale gelmiştir. Günümüzde bir proje kapsamında yapı restore edilmiştir (Başgelen, 2012: 9).

İncelenen bölümde Mevlânâ Hızır Şâh'ın Balat Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.3. Halebî Medresesi (Edirne)

II. Murâd devrinde Edirne'de inşa ettirilmiştir (Baltacı, 1976: 225). İlk müderrisi Halepli Sirâceddîn Mehmed Efendi'dir. İsmi de buradan aldı. "Kazancılar Medresesi" olarak da bilinir (Baltacı, 1976: 225).

İncelenen bölümde Mevlânâ Husrev'in Halebî Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.4. İznik (Sultân Orhan) Medresesi (İznik)

Osmanlı Beyliği'nin ilk merkezi olan İznik'te Orhan Gâzî tarafından (Yardım, 1995: 77) 1331 senesinde yaptırılmıştır (Uzunçarşılı, 1988: 461). Osmanlı Devleti'nin ilk medresesidir. Dâvud-ı Kayserî de medresenin ilk müderrisidir (Uzunçarşılı, 1988: 461). İznik Medresesi, Bursa ve Edirne başşehir olduktan ve oralarda yeni medreseler açıldıktan sonra bile değerini yitirmemiş, döneminin en ünlü âlimleri bu medresede görev yapmıştır (Furat, 2003: 187).

İncelenen bölümde Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm, Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî, Mevlânâ Tâceddîn Kürdî, Mevlânâ Alâaddîn Esved, Mevlânâ Mehmed bin Kutbeddîn İznikî olmak üzere 5 kişinin İznik Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.5. Kara Medrese (Ankara)

Melike Hatun tarafından yaptırıldı. Medresenin yapım tarihi ve son durumu tespit edilememiştir. Tespit edilebilen tek müderrisi de Hâcî Bayram Velî'dir (Baltacı, 1976: 570).

İncelenen bölümde Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî'nin Kara Medrese'de müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.6. Manastır Medresesi (Bursa)

Sultan Orhan Gâzî tarafından yaptırılmıştır. Bursa fethedildikten sonra Sainte Elie Manastırı'ndan medreseye çevrilmiştir (Baltacı, 1976: 294). Medresenin ismi bu sebeple Manastır Mederesesi olarak anılır. Manastır Medresesi 1854 senesinde zelzeleden yıkılmış ve Ahmed Vefik Paşa tarafından şimdiki yerine taşınarak 1921 senesinde ilk mektep olarak kullanılmıştır (Baltacı, 1976: 295). Paye bakımından medresenin ellili medreseler arasında yer aldığı bilinmektedir.

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehmed bin Hamza bin Mehmedü'l Fenârî'nin Manastır Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.7. Muzafferüddîn Medresesi (Taşköprü / Kastamonu)

Medreseyi yaptıran Çobanoğlu Beyliği'nden Muzafferüddîn Yavlak Arslan, medresenin tamamlayıcısı ise Candaroğulları'ndan Şücaaddîn Süleymân Paşa'dır. Taşköprü'de bulunan medrese paye bakımından ellili medreseler arasında yer alır (Baltacı, 1976: 323-324).

İncelenen bölümde Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ'nın Muzafferüddîn Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.8. Sultân (Sultaniye) Medresesi (Bursa)

V. Osmanlı Padişahı Çelebi Sultân Mehmed tarafından Bursa'da yaptırılmıştır (Hızlı, 2001: 51). Yeşil Medrese, Çelebi Mehmed Medresesi, Bursa Sultâniyesi adlarıyla da anılır (Demiralp, 1999: 71). Ancak Bursa Mahkeme Sicilleri'ne göre bu yapı daha çok “Sultân Mehmed Hân”, “Çelebi Sultân Mehmed Hân” gibi isimlerle resmî kayıtlara geçmiştir (Hızlı, 2001: 51).

İncelenen bölümde, Mevlânâ Mehmed Şâh ibni Mevlânâ Şemseddîn Fenârî, Mevlânâ Fahreddîn Acemî, Mevlânâ Mehmed Şâh ibni Mevlânâ Yegân, Mevlânâ Alâaddîn Tûsî, Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî, Mevlânâ Candarlı Halîl, Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Mevlânâ Şemseddîn Fenârî, Mevlânâ Mehmed bin Armagan olmak üzere 8 kişinin Sultân Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.9. Sultân Bâyezîd Hân Gâzî Medresesi (Edirne)

Sultân II. Bâyezîd tarafından yaptırılmıştır. Medresenin yapımına 1506 senesinde başlandığı ve yapımının bir yıl içinde bitirildiği düşünülür. Paye bakımından ellili medreseler arasında yer almıştır (Kütükoğlu, 2000: 87).

İncelenen bölümde Mevlânâ Mehemmed bin Beşîr, Mevlânâ Ahmed bin İsmâîl Gürânî olmak üzere 2 kişinin Sultan Bâyezîd Hân Gâzî Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.10. Sivrihisâr Medresesi (Eskişehir)

Medresenin yapım tarihi kesin olmamakla birlikte Selçuklular zamanından beri varlığı bilinir. Kayıtlarda medresenin kurucusu olan Melik Şâh Bey'in, Polatlı köylerinde bulunan çeşitli emlaklarını medreseye bağışladığı geçer.

İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey, eğitimine Sivrihisar Medresesi'nde başladı. Fatih döneminde bir yıl sadrazamlık yapan Hızır Bey'in oğlu Sinan Paşa da Fatih'in gözünden düştü ve Sivrihisar Medresesi'ne sürgüne gönderildi. Beş yıl bu medresede müderris olarak görev yaptı (Doğru, 1997: 12).

İncelenen bölümde Mevlânâ Hızır Beg ibni Celâleddîn'in Sivrihisâr Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.11. Şâh Melek Medresesi (Edirne)

Medreseyi; Yıldırım Bâyezîd, Mûsâ Çelebi, Mehmed Çelebi ve II. Murâd devrinde yaşamış olan Amasyalı Şâh Melek Paşa yaptırmıştır. Hangi tarihte yaptırıldığı kesin olarak bilinmez. Müderrise günde 10, muide 4, öğrencilere de toplam 10 dirhem verilmesinden medresenin aşağı payede olduğu anlaşılır. XVI. yüzyılın sonlarına doğru yirmili, XVII. yüzyıldan itibaren de ellili medreseler arasında yer almıştır (Baltacı, 1976: 91).

İncelenen bölümde Mevlânâ Husrev'in Şâh Melek Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.12. Vâcid Medresesi (Kütahya)

Medreseyi yaptıran Germiyânoğullarından Muzâfferüddîn Umur bin Savcı'dır (Baltacı, 1976: 111).

Umur Bey'in oğlu Yakub Bey Alaşehir'in üzerine yürümüş; fakat şehri alamamış ve bunun üzerine vergiye bağlamıştır. Bu vergi geliriyle de Vâcidiye Medresesi yapılmıştır (Baltacı, 1976: 111). Medresede görevli müderrislere Germiyanoğlu Yakub Çelebi'nin Kütahya merkezde yaptırmış olduğu yapının gelirinden günlük 5 akçe ile Eğrigöz (Emet) Kasabası'nın cizye gelirlerinden günlük 6 akçe verilmiştir (Çiftçioğlu, 2006: 166). Paye olarak medrese önce yirmili, sonra otuzlular arasında yer almıştır (Baltacı, 1976: 111).

Demirkapı Medresesi olarak da bilinen medresenin ismi, Abdülvâcid bin Mehemmed Efendi'nin bu medreseye atanmasıyla Vâcidiye Medresesi olarak anılmıştır (Baltacı, 1976: 111).

İncelenen bölümde Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemmed'in Vâcid Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.13. Yıldırım Hân Medresesi (Bursa)

Yıldırım Bâyezîd tarafından Mudurnu'da yaptırılan medresenin yapım tarihi kesin olarak bilinmez (Baltacı, 1976: 93). Medrese, Yıldırım semtinde, Yıldırım Caddesi ile Cümlekapı Caddesi'nin birleştiği köşededir. Medrese XIV. yüzyılın sonunda Bâyezîd tarafından inşa ettirilmiştir (Demiralp, 1999: 47-48). Medrese paye bakımından 1557'de kırklı, 1572-1573'de ellili ve 1596'dan sonra altmışlı medreseler arasında yer almıştır (Baltacı, 1976: 543-545).

İncelenen bölümde Seyyid Alî Acemî'nin Yıldırım Hân Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.14. Zincirli Medresesi (Aksaray)

Aksaray'da bulunan Zinciriye Medresesi'nin Karamanoğullarından Sultân Mirza Halîl Bey döneminde 1337 senesinde yapıldığı tahmin edilir. Zincirli Medresesi'nde çalışan müderrisin yaptığı görevinin karşılığı 25 akçe olarak bilinmektedir. Her öğrencinin yevmiyesi 5, mütevellilik ve tahsildarlık yevmiyesi 2 akçeydi. Medresede dinî ve aklî ilimler yoğun olarak öğretilmiş, fakat hangi derslerin okutulduğu ve

öğretimin kaç yıl olduğuna dair kesin bilgi bulunamamıştır. Müderrislerine verdiği maaş miktarı, vakıf gelirleri ve eğitim-öğretim kalitesi açısından adını pek duyuramaması, Zinciriye Medresesi'nin orta dereceli bir medrese olduğunu gösterir. Aksaray medreselerinde eğitim-öğretim faaliyeti XIX. yüzyılın sonlarında sona erdiği düşünülür (Kutlu, 2012: 197-216).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar faaliyetini sürdüren medrese 1940 senesinde hapishane olarak kullanılmıştır. 1969 senesinde Niğde valiliğine bağlı müze olarak hizmet vermiştir. 1985 senesinde Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından restore edilerek Aksaray Müzesi olarak kullanılmıştır. 1996 senesinde Aksaray'da yeni bir müze binası yapılarak buradaki eserler bu yeni binaya taşınmıştır (Kutlu, 2012: 197).

Medrese, kaynaklarda çeşitli isimlerle tanınmıştır. Aksaray İbrâhîm Bey Medresesi, Medrese-i Tal, At Medresesi, Zencirli Medrese, Aksaray Karamanoğlu Medresesi bu isimlerden bazılarıdır (Kutlu, 2012: 199).

İncelenen bölümde Şeyh Cemâleddîn bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin İmâm Fahreddîn Râzî'nin Zencirli Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. 3. Müderris Sayılarına Göre Medreselerin Dağılımları

MEDRESE	SAYI	%
Sultn Medresesi (Bursa)	8	30,79
İznik Medresesi (İznik)	5	19,26
Sultn Byezd Hn Medresesi (Edirne)	2	7,71
Zincirli Medrese (Aksaray)	1	3,84
Manastır Medresesi (Bursa)	1	3,84
Vcid Medresesi (Kütahya)	1	3,84
Kara Medrese (Ankara)	1	3,84
Sivrihisr Medresesi (Eskişehir)	1	3,84
Balat Medresesi (Aydın)	1	3,84
Agrs Medresesi (Isparta)	1	3,84
Yıldırım Hn Medresesi (Bursa)	1	3,84
Şh Melek Medresesi (Edirne)	1	3,84
Haleb Medresesi (Edirne)	1	3,84
Muzafferddn Medresesi (Kastamonu)	1	3,84
TOPLAM	26	100

Tablo 2.4. İllere Göre Medrese Dağılımları

İL	SAYI	%
Bursa	3	21,42
Edirne	3	21,42
İznik	1	7,14
Aksaray	1	7,14
Kütahya	1	7,14
Ankara	1	7,14
Eskişehir	1	7,14
Aydın	1	7,14
Isparta	1	7,14
Kastamonu	1	7,14
TOPLAM	14	100

2.2.4. Eserlerine Göre Kişiler

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) 55 kişinin eserinin olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.1. Eserleri Hakkında Bilgi Verilen Kişiler ve Eserleri

İncelenen bölümde hakkında bilgi verilen kişilerin eserleri ve bu eserlerin türleri tespit edilmiştir. Buna göre incelemede, dîvân, hâşiye, risâle, şerh, tasnif, tefsir, telhis, telif olmak üzere 8 farklı yapıda eser, diğer eserler ve türü belirtilmemiş eserler tespit edilmiştir.

Abdüllatif Makdisî: *Tuhfe* isimli eseri telif ettiği ve beyitleri tespit edilmiştir.

Ahmed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî: *Tayyibe*, *Mukaddime-i Tecvîd*, *Mukaddime-i Manzûme* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Hâfızüddîn Mehemed bin Mehemed Kerderî: *Fetâvâ-yı Bezzâziyye* isimli bir kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Hamza Karamanî: *Taksîrû't-Tefsîrû fi't-Teysîrû ve't-Tesyîr* isimli tefsiri olduğu belirlenmiştir.

Kâdî-zâde Rûmî: *Vikâye*, *Çağmînî* ve *Eşkâl-i Te'sis* isimli eserleri şerh ettiği, *Risâle-i Manzûme* ve *Hidayetü'l-Hikme* isimli eserlere hâşiyesi olduğu tespit edilmiş, ayrıca *Rudûd* isimli kitabı olduğu belirlenmiştir.

Mecduddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Fîrûzâbâdî: *Meşârik* ve *Sahîh-i Buhârî*' isimli eserleri şerh ettiği ve 2 cilt lügatı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemed: *Nikâye* isimli eserişerhi ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Ahmed bin Mehemmed bin Arabşâh Hanefî: *Cami'ü'l-Hikâyât* ve *Tefsîr-i Ebu'l-Leys* isimli tercüme kitabı olduğu, *Acâibü'l-makdûr fî Nevâ'ib-i Timur* olarak isimlendirilmiş bir kitabı ve *Unkûdü'n-Nasîha* isimli bir risâlesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî: *Şerh-i Miftâh*'a hâşiyesi, *Kenzü'd-Dekâ'ik*'e şerhi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Esved: *Vikâye* ve *Mugnî* isimli eserlere şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Tûsî: *Zuhr* isimli kitabı tafdil ettiği, *Şerh-i Mevâkif*, *Şerh-i Azd*, *Keşşâf*, *Şerh-i Metâli*, *Muhtasar Şerhi* ve *Telvîh*'e hâşiyesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Burhâneddîn Ahmed (Kâdî Erzincanî): *Telvîh* isimli eseri *Tercih* ismiyle isimlendirdiği tespit edilmiştir. *İksîrû's-Sa'âde* kitabı, *Kasîde-i Bedî'a* isimli Arapça bir eseri olduğu belirlenmiştir.

Mevlânâ Burhâneddîn Haydar bin Mehemmed Hirevî: *Îzâh* ve *Ferâ'iz-i Sirâciyye* isimli eserleri şerh ettiği, *Keşşâf* isimli esere hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Dâvûd bin Mehemmed bin Kayserî-i Karamanî: *Füsûs* ve *Kasîde-i Ta'iyye-i ibni Fâriz* isimli eserlere şerhi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî: *Teyşîr* isimli kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Fethullâh Şîrvânî: *Kitâb-ı Telvîh*, *Şerh-i Mevâkif*, *Şerh-i Eşkâl* ve *Şerh-i Çağmînî* isimli eserleri ifade ettiği bilgisi bulunmaktadır.

Mevlânâ Hâcî Paşa: *Teshîl* isimli esere tasnifi, *Şifâ* isimli esere ihtirası, *Şerh-i Metâli* isimli esere hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hasan bin Emîr Alî: *Temessükât-ı Şer'iyye* isimli eseri bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved: *Misbâh* ve *Merâh* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir. *İftitâh* isimli eseri telif ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Hattab bin ibni Kâsım Karahisârî: *Manzûme* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hızır Beg ibni Celâleddîn: *Ta'iyye Kasîdesi*, *Kasîde-i Nûniyye* ve *Acâlet-i Leyleteyn* isimli kasîdeleri bulunduğu tespit edilmiştir

Mevlânâ Hızır Şâh: *Metn-i Tecrîd'e* şerhi, *Şerh-i Mevâkıf* ve *Telvîh* isimli eserlere ta'likâtı ve Mollâ-zâde'ye hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokatî: *Avâmil Mâ'e* isimli esere şerhi, *Şerh-i Tecrîd* isimli esere hâşiyesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Husrev: *Dürer-i Gurer* ve *Şerh-i Mevâkıf* isimli eserleri olduğu, *Şerh-i Mutavvel*, *Telvîh*, *Usûl*, *Hâşiyeye-i Azd*, *Şerh-i Miftâh* isimli eserlere hâşiyesi bulunduğu, *Gurer*, *Mir'âtü'l-Usûl*, *Telhîs* isimli eserleri şerh ettiği, *Mirkâtü'l-Vusûl* ve *Mir'âtü'l-Usûl* isimli metinleri telif ettiği, *Sûre-i En'âm'a* risâlesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ İzzeddîn Abdüllatîf bin Melik: *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Meşârıku'l-Envâr*, *Menârü'l-Envâr* ve *Vikâye* isimli eserleri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ ibni Temcîd: *Hakâ'ik-i Mühezzebe* ve *Daka'ik-i Müzehhebe* isimli eserlere telhisi bulunduğu ve Arapça-Farsça şiirlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî: *Fıkh-ı Ekber* isimli eseri şerh ettiği, *Şerh-i Makâsıd* ve *Şerh-i Şemsîyye* isimli eserlere de hâşiyesi olduğu belirlenmiştir.

Mevlânâ Kâdî Balat: *Zev'-i Musâhib* isimli esere hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Kara Yakûb İdrîs bin Abdullâh Hanefî: *Mesâbîh* ve *Hidâye* isimli eserleri şerh ettiği, *Eşrakü't-Tevârih* isimli eseri telif ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs: *Şerh-i Akâ'id* isimli esere hâşiyesi olduğu, *Acâ'ib ü Garâ'ib* isimli bir kitabının olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehemed bin Kâdî Ayaslug: *Metn-i Mecma* isimli eseri şerh ettiği, *Tefsîr-i Kebîr* isimli esere telhisi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehemed bin Kutbeddîn İznîkî: *Miftâhü'l-Gayb*, *Nüsûs* ve *Evrâd-i Zeyniyye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Sâdeddîn Taftâzânî: *Telvîh* isimli eseri telif ettiği, *Telhîs-i Miftâh*'ı şerh ederek *Mutavvel* isimli eser oluşturduğu, *Şerh-i Akâ'id*, *Metn-i Makâsîd*, *Şerh-i Miftâh*, *Şerh-i Keşşâf* isimli eserleri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Seyyid Alâaddîn Alî Semerkandî: *Müstevcebü't-Tevkîr*'den 4 cilt kitap telif ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî: *Vikâye* isimli eseri *Înâye* ismiyle telif ettiği, *Rîh-i Şâmil* isimli eseri de şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî: *Câmi ü Füsûlü'l-Bedâyi fî Usûli's-Şerâyi* isimli eseri telif ettiği, *Gavîsâti'l-Efkâr fî İhtiyâri uli'l-Ebsâr* isimli esere risâlesi bulunduğu, *Metn-i Mugni*, *Metn-i Vikâye*, *Şerh-i Şemsiyye*, *Telhis-i Cami*, *Fevâ'id-i Gıyâsiyye*, *Risâle-i Esîriyye*, *Ferâ'iz-i Sirâciyye*, *Dibâce-i Usûl-i Pejdevî* ve *Ca'bîri* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivasî: *Uyûnu't-Tefâsir* isimli kuran tefsiri, *Risâletü'n-Necât min Şerri's-Sifât* isimli risâlesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Şemseddîn Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî: *Miftâhü'l-Gayb* isimli eseri hat sanatıyla yazdığı belirlenmiştir.

Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî: *Menâr* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'il Gürânî: *Gayetü'l-Emânî-i Fî Tefsîri's-Sebi'l-Mesânî'*ye telifi, *Kasîde-i Şâtıbiyye* ve *Şerh-i Ca'berî* isimli eserlere hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Ahmed: *Envârü'l-Âşıkîn* isimli bir belâgatı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî: *Muhtasar-ı Takrîbü Tahbîri't-Teysîr Fî'l-kırâ'ati'l-Aşereti*, *Târîh-i Sugrâ*, *Târîhi-i Kübrâ*, *Tabakat-ı Kurrâ'* isimli eserleri tasnif ettiği, *Mesâbih* isimli eseri şerh ettiği, *Cevhere*, *Gâyetü'l-Mihreti fî Ziyâdetin Ale'l-Aşereti* ve *Tibetü'n-Neşri fî'l-Kırâ'ati'l-Aşere* isimli eserleri nazm ettiği, *E't-teşerrüfü'l-kırâ'atil-Aşere* isiminde 2 cilt kitabı ve *Hüsni'l-Hasîn* isimli kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed: *Muhammediyye* isimli eseri nazm ettiği, *Fusûs* isimli eseri şerh ettiği *Sûre-i Fâtîha* isimli bir tefsiri ve *Magâribü'z-Zemân* isimli bir kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyhî: *Dîvân* tertip ettiği, *Husrev ü Şîrin* kıssasını nazm ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed: *Elfevayihü'l-Müskiye Fî'l-Fevatîhi'l-Mekkiye* isimli bir eseri olduğu, *Fevayih-ı Müskiyeye* isimli eseri telif ettiği tespit edilmiştir.

Seyyid Alî Acemî: *Hâşiyeye-i Şemsiyye*, *Şerh-i Mevâkîf* ve *Şerh-i Mutâlâ'a* isimli eserlere hâşiyesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Seyyid Şerif Cürcânî: *Şerh-i Miftâh, Şerh-i Mevâkıf, Şerh-i Ferâ'iz, Şerh-i Çağmîni, Hâşiye-i Mutavvel, Hâşiye-i Tecrîd, Hâşiye-i Kûçek* isimli eserleri tasnif ettiği tespit edilmiştir.

Şeyh Abdurrahîm bin Emîr Azîz Merzifonî: *Münhicü'r-Reşâd* isimli kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Şeyh Âşık Paşa: Âşık Paşa Dîvânı olduğu tespit edilmiştir.

Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîzü's-Şehîrbân bin Kâdî Simavna: *Letâifü'l-İşâre* ve *Teshîl* isimli eserleri tensîk ettiği, *Camiü'l-Fusûlîn, Unkûdü'l-Cevâhir* isimli eserleri tasnif ettiği, *Meserretü'l-Kulûb* ve *Vâridât* isimli eserleri bulunduğu tespit edilmiştir.

Şeyh Cemâleddîn bin Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed bin İmâm Fahreddîn Râzî: *İzâh, Mûcez, Gâyetü'l-Kusvâ* isimli eserleri şerh ettiği, *Mecma* isimli eserin şerhine itirazatı bulunduğu tespit edilmiştir.

Şeyh Elvân Çelebi: Dîvân'ı vardır.

Şeyh Kutbeddîn İznîkî: *Câmi Mukaddime*'yi telif etmiştir. *Mesâbîh* isimli esere *Telfikat* isimli şerh yazmıştır.

Şeyh Müslihüddîn: *İrşâd-nâme* isimli bir risâlesi vardır.

Şeyh Yûnus Emre: Beyitleri bulunmaktadır.

2.2.4.2. Dîvânı Olan Kişiler

İncelenen bölümde 3 kişinin dîvânı olduğu tespit edilmiştir: Mevlânâ Şeyhî, Şeyh Âşık Paşa, Şeyh Elvân Çelebi.

2.2.4.3. Hâşiyesi Olan Kişiler ve Hâşiyeleri

Eserin incelenen bölümünde 15 kişinin hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Kâdî-zâde Rûmî: *Risâle-i Manzûme, Hidayetü'l-Hikme* isimli eserlere hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî: *Şerh-i Miftâh* isimli esere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Esved: *Risâle-i Manzûme*'ye ve *Hidayetü'l-Hikme*'ye hâşiyesi vardır.

Mevlânâ Alâaddîn Tûsî: *Muhtasar Şerhi, Şerh-i Mevâkıf, Şerh-i Azd, Keşşâf, Şerh-i Metâli, ve Telvîh* isimli eserlere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Burhâneddîn Haydar bin Mehemmed Hirevî: *Keşşâf* isimli esere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hâcî Paşa: *Şerh-i Metâli* isimli esere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokâtî: *Şerh-i Tecrîd*'e hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Husrev: *Şerh-i Mutavvel, Telvîh, Usûl, Hâşiyeye-i Azd, Şerh-i Miftâh* isimli eserlere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hızır Şâh: *Mollâ-zâde* isimli esere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî: *Şerh-i Makâsıd* ve *Şerh-i Şemsiyye* hâşiyeye yazdığı belirlenmiştir.

Mevlânâ Kâdî Balat: *Zev'-i Musâhib* isimli esere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs: *Şerh-i Aka'id* isimli esere hâşiye yazdığı belirlenmiştir.

Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'il Gürânî: *Kasîde-i Şâtibiyye* ve *Şerh-i Ca'berî* isimli eserlere hâşiye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî: *Lebü'l-Elbâb'a*, *Telvîh'e* ve *Ak'aid'e* hâşiye si olduğu belirlenmiştir.

Seyyid Alî Acemî: *Hâşiye-i Şemsiyye*, *Şerh-i Mutâlâ'a* ve *Şerh-i Mevâkıf* isimli eserlere hâşiye yazdığı belirlenmiştir.

2.2.4.4. Risâlesi Olan Kişiler ve Risâleleri

İncelenen bölümde 4 kişinin risâlesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî: *Ankûdü'n-Nasîha* isimli esere risâle yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî: *Gavîsâti'l-Efkâr fi İhtiyâri uli'l-Ebsâr* isimli esere risâlesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivasî: *Risâletü'n-Necât min Şerri's-Syfât* isimli risâlesi olduğu belirlenmiştir.

Şeyh Müslihüddîn: *İrşâd-nâme* isimli bir risâlesi olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.5. Şerhi Olan Kişiler ve Şerhleri

İncelenen bölümde 26 kişinin şerhi olduğu tespit edilmiştir.

Ahmed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî: *Tayyibe*, *Mukaddime-i Tecvîd*, *Mukaddime-i Manzûme* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Kâdî-zâde Rûmî Mahmûd: *Vikâye*, *Çağmîni* ve *Eşkâl-i Te'sis* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mecdûddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Firûzâbâdî: *Meşârik'a*, *Sahîh-i Buhârî* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemed: *Nikâye* isimli eseri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî: *Kenzü'd-Dekâ'ik* isimli eseri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Esved: *Vikâye* ve *Mugnî* isimli eserleri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Burhâneddîn Haydar bin Mehemed Hirevî: *Îzâh* ve *Ferâ'iz-i Sirâciyye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî: *Füsûs* ve *Kasîde-i Ta'iyye-i ibni Fâriz* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved: *Misbâh* ve *Merâh* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hattab bin ibni Kâsım Karahisarî: *Manzûme* isimli eseri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokâtî: *Avâmil Mâ'e* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Husrev: *Gurer*, *Mir'âtü'l-Usûl*, *Telhîs* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hızır Şâh: *Metn-i Tecrîd* isimli eseri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî: *Fıkıh-ı Ekber* isimli eseri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ İzzeddîn Abdülatîf bin Melik: *Mecmau'l-Bahreyn, Meşâruki'l-Envâr ve Menâri'l-Envâr ve Vikâye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Kara Yakûb İdrîs bin Abdullâh Hanefî: *Mesâbih ve Hidâye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehmed bin Kâdî Ayaslug: *Metn-i Mecma* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehmed bin Kutbeddîn İznîkî: *Miftâhü'l-Gayb, Nüsûs ve Evrâd-ı Zeyniyye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Sadeddîn Taftâzânî: *Şerh-i Aka'id, Şerh-i Miftâh, Şerh-i Keşşâf, Metn-i Makâsıd* isimli eserleri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî: *Rih-i Şâmil* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şemseddîn Mehmed bin Hamza bin Mehmedü'l Fenârî: *Metn-i Mugni, Metn-i Vikâye, Şerh-i Şemsiyye, Telhis-i Cami, Fevâ'id-i Gıyâsîyye, Dibâce-i Usûl-i Pejdevî Ca'bîri, Risâle-i Esîrîyye, Ferâ'iz-i Sirâciyye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî: *Menâr* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehmed: *Füsûs* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehmed bin Mehmed bin Yûsuf Cezerî: *Mesâbih* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Şeyh Cemâleddîn bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin İmâm Fahreddîn Râzî: *İzâh, Mûcez, Gâyetü'l-Kusvâ* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Şeyh Kutbeddîn İznîkî: *Mesabih* isimli esere *Telfikât* isimli şerh yazdığı tespit edilmiştir.

2.2.4.6. Tasnifi Olan Kişiler ve Tasnifleri

İncelenen bölümde 4 kişinin tasnifi oluğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hâcî Paşa: *Teshîl* isimli eseri tasnif etmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî: *Târîh-i Sugrâ, Târîhi-i Kübrâ, Tabakat-ı Kurrâ, Muhtasar-ı Takrîbü Tahbîri't Teysîr Fi'l-kırâ'ati'l-aşereti* isimli eserleri tasnif ettiği belirlenmiştir.

Seyyid Şerif Cürcânî: *Şerh-i Miftâh, Şerh-i Mevâkıf, Şerh-i Ferâ'iz, Şerh-i Çağmîni, Hâşiye-i Mutavvel, Hâşiye-i Tecrîd, Hâşiye-i Kûçek* isimli eserleri tasnif ettiği belirlenmiştir.

Şeyh Bedreddin Mahmûd bin İsrâ'il Abdülazîzü's-Şehîrbân bin Kâdî Simavna: *Camiü'l-Fusûlin, Unkûdü'l-Cevâhir* isimli eserleri tasnif ettiği tespit edilmiştir.

2.2.4.7. Tefsiri Olan Kişiler ve Tefsirleri

İncelenen bölümde 3 kişinin tefsiri olduğu tespit edilmiştir.

Hamza Karamanî: *Taksîrû't-Tefsîr ü fi't-Teysîrû ve't-Tesyîr* isminde tefsir yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed: *Sûre-i Fâtiha* isimli bir olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivasî: *Uyûnu't-Tefâsir* isimli tefsiri olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.8. Telhisi Olan Kişiler ve Telhisleri

İncelenen bölümde 2 kişinin telhisi olduğu tespit edilmiştir

Mevlânâ ibni Temcîd: *Hakâ'ik-i Mühezzebe* ve *Daka'ik-i Müzehhebe* isimli eserlere telhisi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Muhammed bin Kâdî Ayaslug: *Tefsîr-i Kebîr* isimli esere telhisi olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.9. Telifi Olan Kişiler ve Tefsirleri

İncelenen bölümde 12 kişinin telif eseri olduğu tespit edilmiştir

Abdüllatif Makdisî: *Tuhfe* isimli telif eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved: *İftitâh* isimli eseri telif ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Husrev: *Mirkâtü'l-Vusûl* ve *Mir'âtü'l-Usûl* isimli metinleri telif ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Kara Yakûb İdrîs bin Abdullah Hanefî: *Eşrakü't-Tevârih* isimli telif eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Sâdeddîn Taftâzânî: *Telvîh* isimli eseri telif ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Seyyid Alâaddîn Alî Semerkandî: *Müstevcebü't-Tevkîr'den* 4 ciltlik kitap telif ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî: *Înâye* isimli eseri telif ettiği tespit etmiştir.

Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî: *Câmi ü Füsûlü'l-Bedâyi fi Usûli's-Şerâyi* isimli eseri telif ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâil Gürânî: *Gayetü'l-Emânî-i fi Tefsîri's-Sebi'l-Mesânî* isimli telif eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed: *Fevayih-ı Müskiye* isimli telif eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî: *Şerhu'l-Mesâbih* ve *el-Mukaddime* isimli telif eseri vardır.

Şeyh Kutbeddîn İznîkî: *Câmi-i Mukaddime* isimli telif eseri olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.10. Eserleri Hakkında Bilgi Verilen Diğer Kişiler ve Eserleri

İncelenen bölümde 15 kişinin eseri tespit edilmiştir.

Abdüllatif Makdisî: Beyitleri vardır.

Mecduddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Fîrûzâbâdî: 2 cilt lügatı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî: *Cami'ü'l-Hikâyât* ve *Tefsîr-i Ebu'l-Leys* isimli tercüme kitapları olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Fethullâh Şîrvânî: *Kitâb-ı Telvîh*, *Şerh-i Mevâkıf*, *Şerh-i Eşkâl*, *Şerh-i Çagmîni'*ye ifadesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hâcî Paşa: *Şifâ* isimli esere ihtirası vardır.

Mevlânâ Hızır Beg ibni Celâleddîn: *Ta'iyye Kasîdesi, Kasîde-i Nûniyye ve Acâlet-i Leyleteyn* isimli kasidelerinin olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hızır Şâh: *Şerh-i Mevâkıf* ve *Telvîh* isimli eserlere ta'likâtı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ ibni Temcîd: Arapça-Farsça şiirlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Ahmed: *Envârü'l-Âşıkîn* isimli bir belâgat yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed: *Muhammediyye'*yi nazm etmiştir. *Magâribü'z-Zamân* isimli mufassal bir kitabı vardır.

Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî: *Gâyetü'l-Mihreti fî Ziyâdetin Ale'l-Aşereti* ve *Tibetü'n-Neşri Fi'l-Kırâ'ati'l-Aşere* isimli eserleri nazm ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Şemseddîn Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî: *Miftâhü'l-Gayb* isimli eseri hat sanatıyla yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyhî: *Dîvân* tertip ettiği ve *Husrev ü Şîrîn* kıssasını nazm ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Tûsî: *Zuhr* isimli eseri tefzil ettiği tespit edilmiştir.

Şeyh Yûnus Emre: Beyitleri olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.11. Hakkında Bilgi Verilmeyen Eserler ve Bu Eserleri Yazan Kişiler

İncelenen bölümde 13 kişinin eserinin türü belirtilmemiştir.

Hâfızüddîn Mehemed bin Mehemed Kerderî: *Fetâva-ı Bezzâziyye* isimli bir kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Kâdî-zâde Rûmî: *Rudûd* isimli bir kitabı olduğu belirlenmiştir.

Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî: *Acâbü'l-makdûr fi Nevâ'ib-i Timur* isimli eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Burhâneddîn Ahmed ya da Kâdî Erzincanî: *Telvîh*'i *Tercih* ismiyle isimlendirdiği, *İksirü's-Sa'âde* kitabı ve *Kasîde-i Bedî'a* isimli eseri olduğu belirlenmiştir.

Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî: *Teyisir* isimli eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hasan bin Emîr Alî: *Temessükât-ı Şer'iyye* isimli eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Husrev: *Dürer-i Gurur* isimli bir kitabı vardır.

Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs: *Acâ'ib ü Garâ'ib* isimli bir kitabının olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed: *Magâribü'z-Zemân* isimli bir kitabı vardır.

Mevlânâ ve Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed: *Elfeyayihü'l-Müskiye Fi'l-fevatihü'l-Mekkiye* isimli eseri vardır.

Mevlânâ Şeyh Mehemed: *Magâribü'z-Zemân* isimli bir kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî: *E't-teşerrüfü'l-kirâ'ati'l-aşere* isminde 2 cilt kitabı ve *Hüsnü'l-Hasîn* isimli kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Şeyh Abdurrahim bin Emîr Azîz Merzifonî: Münhicü'r-Reşâd isimli bir kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2.5. Eserlerine Göre Kişi Dağılımları

ESER	SAYI	%
Şerh	26	26,80
Hâşiye	15	15,49
Telif	12	12,37
Risâle	4	4,12
Tasnif	4	4,12
Dîvân	3	3,09
Tefsir	3	3,09
Telhis	2	2,06
Diğer Türler	15	15,46
Türü Belirtilmemiş	13	13,40
TOPLAM	97	100

2.2.5. Memleketlerine Göre Kişiler

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) yer alan kişilerin genellikle doğum yerlerinin bilgisi paylaşılmıştır. Bu doğrultuda 33 farklı memleket tespit edilmiştir.

2.2.5.1. Acem İllerinden Olan Kişiler

İncelenen bölümde Karaca Ahmed, Şeyh Mehemed Küşterî, Püstîn-pûş, Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemed, Mevlânâ Fahreddîn Acemî, Mevlânâ Alâaddîn Tûsî, Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ olmak üzere 7 kişinin Acem olduğu belirtilmiştir.

2.2.5.2. Amasyalı Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Elvân Çelebi, Baba İlyâs-ı Acem, Şeyh Pîr İlyâs, Şeyh Zekeriyâ Halvetî, Şeyh Abburrahman Çelebî ibni Mevlânâ Hüsâmeddîn olmak üzere 5 kişinin Amasyalı olduğu belirtilmiştir.

2.2.5.3. Ankaralı (Engürülü) Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî'nin Ankaralı olduğu zikredilmiştir.

2.2.5.4. Antakyalı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed'in Antakyalı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.5. Antalyalı (Manavgatlı) Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh'in Manavgatlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.6. Aydınlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Hâcî Paşa, Mevlânâ Mehemed bin Armagan olmak üzere 2 kişinin Aydınlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.7. Azerbaycanlı Kişiler

İncelenen bölümde Geyikli Baba'nın Azerbaycanlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.8. Balıkesirli (Karasi) Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Lütfullâh, Şeyh Hasan Hâce olmak üzere 2 kişinin Balıkesirli (Karasi) olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.9. Bolulu Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Fahreddîn Rûmî (Mudurnu), Şeyh Yûnus Emre olmak üzere 2 kişinin Bolulu olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.10. Buhâralı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Şemseddîn Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî'nin Buhâralı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.11. Bursalı Kişiler

İncelenen bölümde Mûsâ Abdal, Abdal Murâd, Ömer Dede, Mevlânâ Mehemed bin Beşîr olmak üzere 4 kişinin Bursalı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.12. Çanakkaleli (Gelibolulu) Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Mehemed'in Çanakkaleli (Gelibolulu) olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.13. Edirneli Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemed Hanefî, Şeyh Şücâeddîn Karamanî, Şeyh Müslihüddîn olmak üzere 3 kişinin Edirneli olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.14. Eskişehirli Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Kâdî Mahmûd (Sultanönü), Mevlânâ Hızır Beg ibni Celâleddîn olmak üzere 2 kişinin Eskişehirli (Sivrihisar) olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.15. Kütahyalı (Germiyanlı) Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Ahmedî, Mevlânâ Şeyhî olmak üzere 2 kişinin Germiyanlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.16. Horasanlı Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Zeyneddîn Ebûbekr Mehemed bin Mehemed Hâfî'nin Karamanlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.17. Ispartalı (Eğirdirli) Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Pîrî Halîfe Hamîdî'nin Ispartalı (Eğirdirli) olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.18. İzmirli (Bergamalı) Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî'nin İzmirli olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.19. İznikli Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Kutbeddîn İznikî'nin İznikli olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.20. Karamanlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Tursun Fakîh, Şeyh Muhlis Baba, Şeyh Âşık Paşa, Mevlânâ Seyyid Alâaddîn Alî Semerkandî (Larende) olmak üzere 5 kişinin Karamanlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.21. Kayserili Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Hamîd bin Mûsâ Kayserî'nin Kayserili olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.22. Kırımlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî'nin Kırımlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.23. Merzifonlu Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Abdurrahîm bin Emîr Azîz Merzifonî, Mevlânâ İlyâs bin Yahya bin Hamza Rûmî olmak üzere 2 kişinin Merzifonlu olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.24. Mısırlı (Garbiyeli) Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Abdülmütî'nin Mısırlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.25. Niğdeli Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Kara Yakûb İdrîs bin Abdullâh Hanefî'nin Niğdeli olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.26. Rum İllerinden Olan Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî'nin Rum ilinden olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.27. Sakaryalı Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Abdurrahman Erzincanî'nin Sakaryalı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.28. Semerkandlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Sâdeddîn Taftâzânî'nin Semerkandlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.29. Sivashlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivasî, Mevlânâ Husrev (Varsaklı) olmak üzere 2 kişinin Sivashlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.30. Şamlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Mehmed bin Mehmed bin Yûsuf Cezerî, Mehmed bin Mehmed bin Mehmed bin Mehmed Cezerî, Ahmed bin Mehmed bin Mehmed bin Mehmed Cezerî (Dımişk), Mevlânâ Ahmed bin Mehmed bin Arabşâh Hanefî olmak üzere 4 kişi Şamlıdır.

2.2.5.31. Tokatlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî'nin Tokatlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.32. Türkmen İllerinden Olan Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Hâcî Bektaş Velî'nin Türkmen ilinden olduğu ifade edilmektedir.

2.2.5.33. Üsküplü (Makedonyalı) Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şücâaddîn İlyâs'ın Üsküplü olduğu ifade edilmektedir.

Tablo 2. 6. Memleketlerine Göre Kişilerin Dağılımları

MEMLEKETLER	SAYI	%	MEMLEKETLER	SAYI	%
Acem İllerinden	7	11,45	Antakyalı	1	1,61
Karamanlı	5	8,04	Kayserili	1	1,61
Amasyalı	5	8,04	Buhâralı	1	1,61
Bursalı	4	6,45	Ankaralı	1	1,61
Şamlı	4	6,45	Sakaryalı	1	1,61
Edirneli	3	4,83	Niğdeli	1	1,61
Eskişehirli	2	3,22	İzmirli	1	1,61
Sivaslı	2	3,22	Mısırlı	1	1,61
Bolulu	2	3,22	Kırımlı	1	1,61
Kütahyalı	2	3,22	Horasanlı	1	1,61
Aydınlı	2	3,22	Tokatlı	1	1,61
Merzifonlu	2	3,22	Rum İllerinden	1	1,61
Balıkesirli	2	3,22	Üsküplü	1	1,61
Azerbaycanlı	1	1,61	Çanakkaleli	1	1,61
Semer kandlı	1	1,61	Ispartalı	1	1,61
Türkmen İllerinden	1	1,61	Antalyalı	1	1,61
İznikli	1	1,61	TOPLAM	62	100

2.2.6. Eğitim Alınan Kişiler

İncelenen bölümde biyografisi verilen kişilerin eğitim aldığı hocalar tespit edilmiştir. Buna göre biyografisi verilen şahsiyetlerin eğitim aldığı 32 hoca incelemeye konu olmuştur.

2.2.6.1. Alâaddîn Esved (ö. 800 / 1397)

Gâzî Murâd Hüdavendigâr döneminin en önemli âlimlerinden olup Afyonkarahisârlıdır. Eğitimini İran'da tamamlayan zatın fıkıh ilmine ait 2 cilt *Vikâyetü'r-Rivaye Fi Mesaili'l-Hidâye* isimli eseri vardır. *Rumuzu Efkar'ı Künuzü'l-Envâr* ismiyle de bir şerh yazmıştır (Yavuz ve Özen, 1972: 251). Kara Hoca ismiyle meşhur olan zat, 1397 senesinde İznik'te vefât etmiştir (Yavuz ve Özen, 1972: 252).

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) Mevlânâ Candarlı Halîl, Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî olmak üzere 2 kişinin Alâaddîn Esved'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.2. Burhâneddîn Haydar Hirevî (ö. 830 / 1427)

Burhâneddîn Haydar Hirevî, Osmanlı mutasavvıfı, filozofu ve kazaskeri olarak bilinen Şeyh Bedreddîn isyanında Şeyh Bedreddîn'i sorgulamak ve yargılamakla görevlendirilmiştir. Sultândan izin alarak iki gün boyunca Şeyh Bedreddîn'le özel görüşme yapıp Şeyh Bedreddîn'i sorgulamış, sorgulama yaparken onun ilmi, bilgisi karşısında takdirlerini belirtmiş, sonuç olarak Şeyh Bedreddîn'in idam edilmemesi kararına varmıştır. Fakat sultânı ve etrafındakileri bu görüşe ikna edemeyince kişinin hakkında idam fermanını vermiştir. (Ocak, 1996: 176-177). Burhâneddîn Haydar Hirevî 1476 senesinde vefât etmiştir (Korlaelçi, 1988: 87).

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) Mevlânâ Ebû Abdullah Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî ve Mevlânâ Husrev olmak üzere 2 kişinin Burhâneddîn Haydar Hirevî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.3. Geyikli Baba

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde menkıbe tarihinin en önemli kişilerinden ve gâzî-derviş tipinin başta gelen temsilcilerindendir (Ocak, 1996: 45). Geyikli Baba, dağlarda bir geyiğe bindiği ve sırtında geyik postuyla dolaştığı için bu şekilde adlandırılmıştır. Orhan Gâzî ve onun yakınındaki kişilerle iyi ilişkiler kurmuştur (Ocak, 1996: 46).

İncelenen bölümde Mûsâ Abdal'ın Geyikli Baba'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.4. Hâce Alâaddîn Attar (ö. 802 / 1400)

Hârezm'den Buhâra'ya göç eden bir tüccarın oğludur. Babasının mirasını reddedip Buhâra'daki medreselerden birinde zâhidâne bir hayat sürmüştür. Hâce Bahâaddîn Nakşibend onun bu durumunu beğenerek kızını Hâce Alâaddîn Attar'la evlendirmiş böylelikle Hâce Alâaddîn Attar hem damadı hem de halifelerinden biri olmuştur.

1400 senesinde Buhâra'da vefât etmiştir (Algar, 1989: 319-320). Alâaddîn Attar'ın *Makâmât-ı Bahâaddîn Nakşibend, Reşehât* adlı eserleri bulunmaktadır (Algar, 1989: 319-320).

İncelenen bölümde Seyyid Şerîf Cürcânî'nin Hâce Alâaddîn Attar'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.5. Hâfizüddîn ibni Bezzâzî (ö. 827 / 1424)

Asıl adı Mehmed'dir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Hanefî fikhının önemli âlimlerindedir. Hâfizüddîn ismiyle tanınan zat, memleketinin adından dolayı "Kerderî", kendisinin veya babasının bezcilikle uğraşmasından dolayı da "Bezzâzî" lâkabıyla anılmıştır. 1424 senesinde Mekke'de vefât etmiştir (Özel, 1992: 114).

Bezzâzî'nin *el-Fetâva'l-Bezzâziyye, Menâkıbü'l-İmâmi'l-A'zam Ebî Hanîfe* adlı eserleri bulunmaktadır (Özel, 1992: 115).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî ve Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî olmak üzere 2 kişinin Hâfizüddîn ibni Bezzâzî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.6. İbni Abdüsselâm (ö. 625 / 1227-28)

7 yaşlarındayken dini ilimleri öğrenmeye başlamıştır. 16 yıllık bir seyahate çıkmış, bu seyahat esnasında Fas yöresinde dolaşarak tasavvufî bilgi ve tecrübesini artırmıştır. Mehmed bin Ebû Tavâcîn'e karşı koymak için mücadele etmiş; fakat İbni Ebû Tavâcîn'in adamları tarafından şehit edilmiştir. Ölüm tarihi kesin olmamakla birlikte 1228 olarak verilmektedir (Uludağ, 1988: 302).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Mehmed bin Mehmed bin Yûsuf Cezerî'nin İbni Abdüsselâm'ın ashâbından eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.7. Kâdî-zâde Rûmî (ö. 823 / 1420-21)

Kâdî-zâde Rûmî dedesi Kâdî Mahmûd Çelebi tarafından eğitildiği için Kâdî-zâde lakabıyla ünlenmiştir. Matematik, astronomi ve Hanefî mezhebî fıkıh âlimidir. Dini ve aklî ilimleri dedesinden ve döneminin meşhur âlimi Molla Fenârî'den almış, Konya'da müneccim Feyzullah'tan astronomi, Semerkant'ta Seyyid Şerif Cürçânî'den matematik ve kelam dersleri görmüştür. Semerkant'ta Uluğ Bey ile tanışıp Uluğ Bey'in özel hocası olmuştur. Kısa sürede sevilip sayılan, matematik ve astronomi alanında adından söz ettiren Kâdî-zâde Rûmî, Uluğ Bey Medresesi'nin başmüdürlüğüne getirilmiştir. Kâdî-zâde Rûmî'nin ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir (Fazlıoğlu, 2001: 98).

Kâdî-zâde'nin *Tuhfetü'r-Re'îs fî şerhi Eşkâli't-Te'sîs, Risâle Fi'stîhrâci Ceybi Derece Vâhide bi-A'mâlin Mü'essese Alâ Kavâ'ide Hisâbiyye ve Hendesiyye Alâ Tarîkati Gıyâsiddîn el-Kâşî, Hâşîye Alâ Tahrîri Usûli'l-Hendese Şerhü'l-Mûlahhas fî İlmi'l-Hey'e, Hâşîye Alâ Tahrîri'l-Mecistî, Risâle Fi'stîhrâci Hattî Nısfî'n-Nehâr ve Semti'l-Kıble* (Fazlıoğlu, 2001: 99-100) isimli eserleri vardır.

İncelenen bölümde Mevlânâ Fethullâh Şîrvânî'nin Kâdî-zâde Rûmî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.8. Mevlânâ Edebâlî (ö. 726 / 1325-26)

İlk Osmanlı kadısı ve mutasavvıfı, Ahi teşkilâtının reisidir. Karaman'da doğan devrin tanınmış âlimlerinden eğitim görmüştür. Mevlânâ Edebâlî, Osman Gâzî ile Bilecik'te tanışmış, bir rüyası üzerine Osman Gâzî'yi, kızı Malhun Hatun ile evlendirmiştir. (Şahin, 1994: 393). 1326 senesinde Bilecik'te vefât etmiştir (Şahin, 1994: 394).

İncelenen bölümde Mevlânâ Tursun Fakîh'in Mevlânâ Edebâlî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.9. Mevlânâ Fahreddîn Acemî (ö. 865 / 1460-61)

Doğum yeri ve tarihi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. İran asıllı olduğu için kendisine Acemî denmiştir. Seyyid Şerif Cürcânî'den ilim öğrenip Mollâ Fenârî'nin oğlu Mehmed Şâh Efendi'nin hizmetine girmiştir. Bazı medereselerde müderrislik yaptıktan sonra Sultân Murâd Hân zamanında günlük 30 akçe ile müftü olmuş, Sultân Murâd Hân günlük aldığı parayı artırmak istese de Mevlânâ Fahreddîn Acemî teklifi kabul etmemiştir. 1460 senesinde Edirne'de vefât etmiş, Dârü'l-Hadis Camii'nin önüne defnedilmiştir (Özcan, 1989: 81-83).

İncelenen bölümde Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ'nın Mevlânâ Fahreddîn Acemî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.10. Mevlânâ Hızır Şâh Efendi (ö. 863 / 1458-59)

Nasreddin Hoca'nın torunudur. Babası Sivrihisâr kasabasının kaymakamıdır. Mevlânâ Yegân'ın hizmetine girip Sivrihisâr'da müderris olarak görev yapmış, Mevlânâ Yegân'ın kızıyla evlenip ona damat olmuştur. Sultân Mehmed Hân döneminde kendisi Arap diyârından bir âlimin sınava tabi tutulmuş ve bu sınavdan başarıyla geçmiştir. Böylece padişahın sevgisini kazanmış ve takdirini toplamıştır. Sultân Mehmed Hân kendisini Bursa'daki Sultan Medresesi'ne müderris olarak atamış, İstanbul'un fethinden sonra ise İstanbul'a kadı olarak atanmıştır. 1459 senesinde İstanbul'da vefât etmiştir (Özcan, 1989: 111-114).

İncelenen bölümde Mevlânâ Mehmed Zeyrek'in Mevlânâ Hızır Şâh Efendi'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.11. Mevlânâ Muhyiddîn Kâfiyeci (ö. 872 / 1467-68 ya da 887 / 1482-83)

1386 senesinde Bergama'da dünyaya gelmiştir. Asıl adı Muhyiddîn Mehmed'dir (Gökbulut, 2001: 154). İbni Hacib'in *Kâfiye* kitabıyla çok uğraştığı için "Kâfiyeci" namıyla anılmıştır (Pirinç, 2015: 147). Arap dili ve edebiyatı, tefsir, fıkıh, kelâm, hadis, tasavvuf, tarih, cedel, felsefe, mantık, astronomi konularında kendini yetiştirmiş, Mısır'da İbni Hümmam'dan sonra Şeyhuniyye Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. Fatih Sultân Mehmed'in şahsına gösterdiği saygı ve kendisine

gönderdiği hediyelere bakılarak Mısır'da yüksek bir ilmi mevkiye ulaştığı anlaşılmaktadır. (Pirinç, 2015: 147). Ölüm tarihi bazı kaynaklarda 1468, bazı kaynaklarda ise 1483 olarak verilmektedir (Gökbulut, 2001: 154).

Mevlânâ Muhyiddîn'in eserleri şunlardır: *et-Teysîr fî Kavâ'idi İlmi't-Tefsîr*, *el-Envâr fî İlmi't-Tevhîd*, *el-Ferah ve's-Sürûr fî Beyâni'l-Mezâhibi'l-Erba'ati fî'l-Usûr*, *Hulâsatü'l-Akvâl fî Hadîsi*, *Ikdü'l-Ferâ'id min Bahri'l-Fevâ'id*, *el-Muhtasar fî İlmi't-Târîh*, *Nüzhetü'l-İhvân fî Tefsîri Kavlihi Te'âlâ*, *Nüzhetü'l-Ashâb*, *Şerhü'l-Î'râban Kavâ'idi'l-Î'râb*, *et-Tergîb fî Keşfi Rumûzi't-Tehzîb*, *el-Ünsü'l-Enîs fî Ma'rifeti Şe'ni'n-Nefsi'n-Nefîs*, *Risâle fî İstikbâli'l-Kible*, *Seyfü'l-Mülûk ve'l-Hükkâmi'l-Mürşid Lehüm İlâ Sebîli'l-Hak el-Ahkâm*, *Menâzilü'l-Ervâh*, *Kitâbü'r-Ravh fî İlmi'r-Rûh*, *en-Niseb li-Ehli'l Edeb*, *Şerhü'l-Esmâ'i'l-Hüsnâ*, *et-Temhîd fî Şerhi't-Tahmîd* (Pirinç, 2015: 147).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehmed bin Hamza bin Mehmedü'l Fenârî'nin Mevlânâ Muhyiddîn Kâfiyeci'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.12. Mevlânâ Nizameddîn Hamûş (ö. 852 / 1448-49)

Semer kand'da doğmuş ve Nakşibendî halifelerinden Alâaddîn Attar'ın mürîdi olmuştur. Çeşitli kerâmetleri bulunan zâtın doğum ve ölüm tarihleri kesin bilinmemekle birlikte 1449 senesinde vefât ettiği düşünülür (Tosun, 2007: 181).

Nizâmeddîn Hamûş'un *Risâle der Beyân-ı Tarîk-ı Nakşibendiyye* ve *Mir'âtü'l-Îmân* adlı eserleri bulunmaktadır (Tosun, 2007: 181).

İncelenen bölümde Seyyid Şerîf Cürcânî'nin Mevlânâ Nizâmeddîn Hamûş'tan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.13. Mevlânâ Sadeddîn Taftâzânî (ö. 792 / 1389-90)

Horasan'ın Taftâzân köyünde 1322 senesinde doğmuştur. Doğuştan ilme yetenekli olan zat, dinî ve şer'î ilimler alanında yoğunlaşmış; belâgat, mantık, metafizik, kelâm, fıkıh ve birçok ilim dalında eser vermiştir. Taftâzânî, hem Şafîî hem de

Hanefî mezhebiyle ilgili eserler yazdığı için bazı âlimler kendisini Hanefî, bazıları da Şafîî mezhebine bağlı olduğunu belirtmiştir (Özen, 2011: 300-301). Seyyid Şerif Cürçânî, Taftâzânî'nin eserlerinden faydalanmış ve onun üstünlüğünü kabul etmiştir. Fakat Timur'un huzurunda yapılan ilmi bir tartışmada Seyyid Şerif Cürçânî ve Taftâzânî karşılaşmış ve tartışmayı Seyyid Şerif Cürçânî kazanmıştır. Bunun üzerine Timur toplantılarda Taftâzânî'den önce Seyyid Şerif Cürçânî'ye yer verilmesini istemiş, bu duruma çok içerleyen Taftâzânî, bu olaydan çok kısa bir süre sonra 1390 senesinde Semerkant'ta vefât etmiştir (Özen, 2011: 301).

Taftâzânî'nin eserleri şunlardır: *Şerhü'l-Tasrîfü'l-İzzi, el-İrşâd (İrşadü'l-Hadi), el-Şerhü'l-Mutavvel, Muhtasarü'l-Ma'ânî, Şerhü'l-Kısm el-Salis Mine'l-Miftâh, el-Telvih ilâ Keşfi'l-Haka'ik el-Tenkîh, Şerhü'l-Muhtasar fi'l-Usûl, el-Miftâh, İhtisar Şerh Telhisü'l-Câmi el-Kabr, El-Niamü'l-Savabiğ fi Şerhü'l-Kelâm, Mukaddemat-ı İsna Aşer, Telhizu'l-Miftâh, Tehzibü'l-Mantık ve'l-Kelâm, Şerhü'l-Şemsiyye, Makâsıdu't-Tâlibîn* (Özen, 2011: 309).

İncelenen bölümde Mevlânâ Burhâneddîn Haydar bin Mehemmed Hirevî, Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî, Mevlânâ Alâaddîn Rûmî olmak üzere 3 kişinin Mevlânâ Sadeddîn Taftazânî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.14. Mevlânâ Sirâceddîn Urmevî (ö. 682 / 1283-84)

Azerbaycan'ın Urmiye şehrinde 1198 senesinde doğmuştur. Asıl ününe Konya'ya geldikten sonra ulaşan Urmevî, önce Konya kâdılığı görevini yapmış, sonra üstün hizmetlerinden dolayı kendisine Anadolu'nun başkâdılığı görevi verilmiştir (Çağrı, 2009: 262). Felsefe, mantık, cedel, kelâm, fıkıh, tefsir, hadis gibi ilim alanlarındaki bilgisi taktir görmüştür (Çağrı, 2009: 263). Mevlânâ'nın cenaze namazını da Sirâceddîn Urmevî kıldırıştır. 1283 senesinde Konya'da vefât etmiştir (Çağrı, 2009: 263).

Urmevî'nin eserleri şunlardır: *Letâ'ifü'l-hikme, Metâli'u'l-Envâr, Beyânü'l-Hak, el-Menâhic, Şerhü'l-İşârâtü ve't-Tenbîhât, er-Resâ'il, Tezhibü'n-Nüket, Şerhü'l-Mücez fi'l-Mantık, Lübâbü'l-Erba'în, et-Tahsîlü Mine'l-Mahsûl, Şerhü'l Vecîz, Gâyâtü'l-Âyât* (Çağrı, 2009: 263).

İncelenen bölümde Mevlânâ Tâceddîn Kürdî'nin Sirâceddîn Urmevî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.15. Mevlânâ Şâhidî (ö. 956 / 1549-50)

Mevlânâ'nın etkisinde kaldı ve tasavvufî şiirler yazmış, şiirlerini dinî bilgileri ve Mevlevîliği yaymak için bir araç kabul etmiştir (Çıpan, 2010: 274).

Şâhidî'nin *Dîvân*, *Gülşen-i Vahdet*, *Gülşen-i Esrâr*, *Tuhfe-i Şâhidî*, *Mevlid*, *Şerh-i Gülistân*, *Risâle-i Âfâk u Enfüs*, *Sohbet-nâme*, *Gülşen-i İrfân*, *Tırâş-nâme*, *Müşâhedât-ı Şâhidîyye* adlı eserleri bulunmaktadır (Çıpan, 2010: 274).

İncelenen bölümde Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîz eş-Şehribân bin Kâdî Simavna'nın Mevlânâ Şâhidî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.16. Mevlânâ Şemseddîn Fenârî (Mollâ Fenârî) (ö. 839 / 1435-36)

Fenârî Şemseddîn Mehmed ibni Hamza (Mollâ) olarak bilinir. 1315 senesinde Fenâr köyünde doğmuştur. Eğitimini Alâeddîn Esved, Cemâleddîn Aksarayî ile Mısır'da bulunan Şeyh Ekmeleddîn hazretlerinden almış (Yavuz-Özen, 1972: 313). Gâzî Murâd Hân döneminde şeyhülislâmlık yapmıştır. Fenârî ismi, bazılarının göre Maverâünnehir'de bir köy isminden gelmiş, bazılarının göre de babası fenercilik yaptığı için kendisine bu isim verilmiştir (Yavuz-Özen, 1972: 314). Yüzü aşkın eseri olduğu bilinir (Yavuz-Özen, 1972: 314). 1435 senesinde İstanbul'da vefât etmiştir (Özcan, 1989: 56).

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Aynü'l-A'yân*, *Füsûlü'l-Bedâyi' fî Usûli's-Şerâyi'*, *Îsâ Gocişerhi*, *Enmûzecü'l-Ulûm*, *Ferâ'iz-i Sirâciyye şerhi*, *Şerh-i Mevâkıb üzerine Ta'likât*, *Esâsü't-Tasrîf*, *Esmâ'i'l-Fünûn*, *Es'ile*, *Risâletü Ricâlü'l-Gayb*, *Risâletü fî Menâkıbı's-Şeyh Behâüddîn-i Nakşbendî*, *Şerhü Usûlü'l-Pezdevî*, *Şerhü Telhîsü'l-Câmi'ü'l-Kebîr*, *Şerhü Telhîsü'l-Miftâh*, *Şerhü'r-Risâletü'l-Esîriyye fî'l-Mîzân*, *Şerhü Fevâ'idü'l-Gıyâsiyye*, *Şerhü Mukatta'ât*, *Şerhü'l-Mevâkıb*, *Hâşiyetü alâ Şerhü's-Şemiyye*, *Hâşiyetün alâ Dav'i'l-Miftâh*, *Şerhü'l-Misbâh*, *Hâşiyetün alâ Şerhâyi's-Seyyid ve's-Sa'd li'l-Miftâh*, *Uveysâtü'l-Efkâr fî İhtiyâri üli'l-Ebsâr*,

Misbâhü'l-Üns Beyne'l-Ma'kûl ve'l-Meşhûd fî Şerhi Miftâhi Gaybi'l-Vem'i ve'l-Vücûd, Mukaddimetü's-Salât (Aydın, 2005: 246).

İncelenen bölümde Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved, Mevlânâ Safer Şâh, Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed, Mevlânâ Ebû Abdullah Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî, Mevlânâ Mehemed bin Armagan, Mevlânâ Mehemed bin Kutbeddîn İznikî, Kâdî-zâde Rûmî Mahmûd olmak üzere 7 kişinin Mevlânâ Şemseddîn Fenârî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.17. Mehemed Şâh Efendi (ö. 838 / 1435-36)

Mollâ Fenârî'nin oğludur. Henüz 17-18 yaşlarında iken Bursa Sultâniye Medresesi'ne müderris olmuş ve ölümüne kadar buradaki görevini sürdürmüştür. Babası Mollâ Fenârî ile birçok Arap ülkesini gezen Mehemed Şâh Efendi Karaman'da 1435 senesinde vefât etmiştir (Deliçay, 2003: 530).

Mehemed Şâh Efendi'nin eserleri şunlardır: *Te'sîsü'l-Kavâ'id Harfen bi-Harfîn fî Şerhi Makâsıdı Esâsi's-Sarf, Şerhu'l-Elgâz, Şerhu'l-Manzûmeti'l-Mensûbe ilâ Şemsiddîn el-Fenârî, Risâle fî 'İlmi'l-Beyân, Hâşiye 'Alâ Fusûli'l-Bedâyi' li-Usûli's-Şerâyi, Telhîsü'l-Fusûl ve Tersîsü'l-Usûl, Şerhu Ferâ'izi's-Secâvendî, Hâşiye 'Alâ Tefsîri (sûreti'l-) Fâtîha li'l-Beyzâvî, Hâşiye 'Alâ Hâşiyeti's-Seyyid li-Şerhi Tecrîd, Es'ile fî'l-Hikme, Ünmûzecü'l-'Ulûm, Şerhu Manzûmeti'l-Elgâz li'l-Fârih* (Deliçay, 2003: 530).

İncelenen bölümde Mevlânâ Fahreddîn Acemî'nin Mehemed Şâh Efendi'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.18. Pîrî Halîfe

İran'dan gelip Hamid iline yerleştiği için kendisine “Hamîdî” denmiştir. Asıl adı Pîr Mehmed bin Kutbeddîn el-Hûyî'dir (Öngören, 2013: 369). Pîrî Halîfe, Zeyniyye tarikatının kurucusu Abdüllatîf el-Kudsî'nin halifesi olmuştur. Zeyniyye, Pîrî Halîfe vasıtasıyla Eğirdir ve civarında yayılmıştır. Eğirdir'de şeyhülislâmın kızıyla

evlenmiştir (Özcan, 1989: 130). Pîrî Halife tarikat faaliyetlerini, kayınpederi Şeyhülislâm Berdaî adına XV. yüzyılın ilk yarısında Eğirdir’de yaptırılan zâviyede sürdürmüştür. Kendisinden sonra yerine oğlu Mehmed Çelebi geçmiştir (Öngören, 2013: 369).

İncelenen bölümde Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh’in Pîrî Halîfe’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.19. Seyyid Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî (ö. 833 / 1429-30)

1368 senesinde Buhâra’da doğmuştur. Peygamber soyundan geldiği için “emir” adını almıştır (Algül ve Azamat, 1995: 146). Bursa’ya gelip yerleşmiş ve burada Mevlânâ Şemseddîn Fenârî’den ders almıştır. Bursa halkı kendisine sevgiyle muhabbet kurup ona Emir Sultân adını vermiş, Yıldırım Bâyezîd Hân da kızını Emir Sultân’la evlendirmiş ve Emir Sultân Yıldırım Bâyezîd’in damadı olmuştur (Özcan, 1989: 76). Zâhir ilimler alanında Mollâ Fenârî, Mollâ Yegân, Alî Rûmî kendisini sınava tabi tutmuş, onlarla girdiği tartışmalardan başarı ile çıkmıştır (Algül ve Azamat, 1995: 147).

İncelenen bölümde Şeyh Hasan Hâce’nin Seyyid Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.20. Şeyh Abdüllatîf Kudsî (ö. 855 / 1451-52)

1384 senesinde Kudüs’te dünyaya gelmiştir. Zeyniyye tarikatını Anadolu’ya yayan âlim ve sûfidir. Osmanlı Devleti’nin temelini oluşturan yapının fikir adamlarındandır. Zâhirî ve bâtınî ilimler üzerinde çalışmıştır (Kara, 1988: 257). Babasından ve zamanın âlimlerinden sarf, nahiv, fıkıh, ferâ’iz, me’âni ve beyân ilimlerini öğrenmiştir. Daha sonra tasavvufla ilgilenmiş ve o dönemin meşhur sûfilerinden Zeyniyye tarikatının kurucusu Zeynüddîn el-Hâfî’ye intisab etmiştir. Ondan izin alarak irşâdla görevlendirilmiştir. Bursa’ya gelerek Zeyniyye tarikatının Bursa’da tanınmasını sağlamıştır. 1452 senesinde vefât etmiş, kendisine ait dergâhın içine defnedilmiştir (Kara, 1988: 257).

Eserleri şunlardır: *Tuhfetü'l-vâhibi'l-mevâhib fî beyâni makamât ve'l-merâtib, Hâdi'l-kulûb ilâ likâ'i'l-mahbûb, Keşfü'l-İ'tikâd fî'r-Reddi alâ Mezhebi'l-İlhâd, Şifâ'ü'l-Müte'ellim fî Âdâbi'l-Muallim ve'l-Müte'allim* (Kara, 1988: 257).

İncelenen bölümde Şeyh Pîrî Halîfe ve Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh olmak üzere 2 kişinin Şeyh Abdüllatîf Kudsi'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.21. Şeyh Cemâleddîn Aksarayî (ö. 791 / 1388-89)

Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Aksaraylıdır. I. Murâd devrinde dinî, edebî ve aklî ilimler alanında meşhur olmuştur. Osmanlıların ilk döneminde tefsir, lügat, edebiyat ve tıp alanında yetişmiştir (Öz, 1993: 308). Zincirli Medresesi'nde müderris olarak görev yapan Aksarayî, müderrisliği döneminde öğrencilerini üç gruba ayırmıştır. Öğrencilerinin bir kısmına yürüyerek, bir kısmına medresenin revâklarında, bir kısmına ise medresenin içinde ders vermiştir (Öz, 1993: 308). Ölüm tarihi ile ilgili 1377, 1388, 1389 seneleri olarak farklı görüşler ortaya atılmıştır. Aksaray'da vefât ettiği düşünülmektedir (Öz, 1993: 308).

Eserleri şunlardır: *Şerhü'l-İzâh, Telhis, Şerh-i İnna'llâhe Haleka Âdeme alâ Sûretihî, Hadîs-i Erbaîn, Mecmâ'ü'l-Bahreyn Hâşiyesi, Mültekâ Hâşiyesi, Hallü'l-Mûcez, Şerh-i Lübâb, Ahlâk-ı CemAlî, İtirâzât ale'l-Keşşâf an Hakâ'iki't-Tenzil, Şerh-i Gâyetü'l-Kusvâ, Kitâbü'l-Es'ileti ve'l-Ecvibe, Beydâvî Tefsîri Hâşiyesi, Tekmîle-i Tefsîr-i Semerkandî, Şerh-i Telbîs, Nüzhetü'l-Ervâh fî Şerh-i Ebyât-ı Şeyh Evhadüddîn veBâzı Sûfiyye* (Öz, 1993: 308-309).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî ve Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved olmak üzere 2 kişinin Şeyh Cemâleddîn Aksarayî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.22. Şeyh Dimyâtî (ö. 705 / 1305-06)

1217 senesinde Dimyât'ta doğmuştur. Hadis ilminde üstün dereceye yükselmiş ve Kâhire'de Medresetü'l-Mensûriyye'de hadis dersleri vermiştir. Lügat ve kırâ'at âlimi olan Şeyh Dimyâtî 1306 senesinde Kahire'de vefât etmiştir (Ateş, 1994: 310-311).

Eserleri şunlardır: *Mu'cemü's-Şüyûh*, *Cüz'ün Fîhi Zikrû'l-muhâcirîn min Kureyş ve Hulefâ'ihim ve Mevalîhim Hâssaten*, *el-Metcerü'r-Râbih fî Sevâbi'l-'Ameli's-Sâlih*, *Risâle fî Kırâ'ati Âyeti'l-Kürsî ve'l-Ezkâri Edbâra's-Salât*, *Fazlü'l-Hayl*, *Keşfü'l-Mugattâ fî Fazli's-Salâti'l-Vustâ*, *et-Tesellî Ve'l-igtibât bi-Sevâbi Men Tekaddeme Mine'l-İnfirât*, *Kitâbü'l-Erba'ine'l-Ebdâli't-Tüsâ'Öiyyât bi'l-Buhârî ve Müslim* (Ateş, 1994: 311).

İncelenen bölümünde Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî'nin Şeyh Dimyâtî'nin ashâbından ders aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.23. Şeyh Ebû İshâk Şîrâzî (ö. 475 / 1082-83)

1003'te Şîrâz'ın güneyindeki Firûzâbâd beldesinde doğmuştur. Çeşitli hocalardan fıkıh, usûl, hilâf, cedel, hadis dersleri alan Şîrâzî, Nizâmiye Medresesi'nde ölünceye kadar müderrislik görevine devam etmiştir. 1083 senesinde Bağdat'ta vefât etmiştir (Aybakan, 2010: 184-185).

Eserleri şunlardır: *et-Tenbîh*, *el-Mühezzeb*, *el-Lüma' fî Usûli'l-Fıkh*, *Şerhü'l-Lüma'*, *el-Mülahhas fî'l-Cedel*, *el-Ma'ûne fî'l-Cedel*, *en-Nüket fî'l-Mesâ'ili'l-Muhtelef fihâ Beyne's-Şâfi'i ve Beyne Ebî Hanife*, *Muhtasar Fîma'htelefe fihî Ebû Hanîfe ve's-Şâfi'i*, *Tezkiretü'l-Mes'ûlîn fî'l-Hilâf Beyne'l Hanefi ve Şâfi'i*, *el-Muhtasar fî UsûliMezhebi's-Şâfi'i*, *el-İşâre ilâ Mezhebi Ehli'l-Hak*, *Akîdetü's-Selef*, *Tabakatü'l-Fukahâ* (Aybakan, 2010: 184-185).

İncelenen bölümde Mecduddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Firûzâbâdî'nin Şeyh Ebû İshâk Şîrâzî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.24. Şeyh Ekmeleddîn (ö. 785 / 1383-84)

Adı Ekmeleddîn Muhammed bin Mahmûd bin Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî'dir. 1310 senesinde Bayburt'ta doğan Şeyh Ekmeleddin "Bâbertî" lakabıyla anılmıştır. İlmî çalışmalarını ilerletmek için Halep'e gitmiş; fıkıh, hadis, kelâm ilimleri ile Arap dili ve edebiyatı alanlarında eserler vermiştir. Kendisine kadılık makamı verilmiş; ancak kendisi bu teklifi reddederek ilmi çalışmalara yönelmiştir. 1384 senesinde vefât etmiştir (Aytekin, 1991: 378)

Eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Înâye*, *Şerhu Akîdeti Ehli's-Sünne ve'l-Cemâ'a*, *Şerhu't-Telhîs*, *Şerhu Vasiyyeti'l-Îmâmi'l-A'zam*, *Şerhu Telhîsi'l-Câmi'i'l-Kebîr*, *Telhîsü't-Telhîs*, *Şerhu's-Sirâciyye; et-Takrîr Alâ Usûli'l-Pezdevî; en-Nükûd e'r-Rüdûd fî Şerhi Müntehe's-Sûl ve'l-Emel fî İlmeyi'l-Usûl ve'l-Cedel*; *Şerhu Menâri'l-Envâr*, *Tuhfetü'l-Ebrâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr fî'l-Cem Beyne's-Sahîhayn*, *Hâşiyetü'l-Keşşâf*, *el-Îrşâd fî Şerhi'l-Fihhi'l-Ekber*, *Şerhu Umdeti'l-Akâôid li'n-Nesefî*, *el-Maksad fî'l-Kelâm* (Aytekin, 1991: 378).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî ve Mevlânâ Hâcî Paşa olmak üzere 2 kişinin Şeyh Ekmeleddîn'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.25. Şeyh Hâcî Bayram (ö. 833 / 1429-30)

Ankara'nın Çubuk suyu yakınlarındaki Solfasol isimli köyde dünyaya gelen Şeyh Hâcî Bayram, Ankara'da Melek Hatun'un yaptırdığı Kara Medrese'de müderrislik yapmıştır. Şeyh Hâcî Bayram bu medresede müderrislik yaparken Şeyh Hamîd Kayserî, Şeyh Şücâ Karamanî'yi Şeyh Hâcî Bayram'ı davet etmesi için görevlendirmiş, Şeyh Hâcî Bayram bu daveti kırmayarak Şeyh Hamîd Kayserî'nin yanına gelmiş ve onun hizmetine girmiştir. 1429 senesinde Ankara'da vefât etmiştir (Özcan, 1989: 77).

İncelenen bölümde Şeyh Bedreddîn, Şeyh Bedreddîn Ahmar, Şeyh Baba Nehhâsî Ankaravî, Şeyh Müslîhuddîn Halîfe, Ömer Dede, Bolulu Şeyh Salâhaddîn, Şeyh Lütfullâh, Mevlânâ Mehemmed Zeyrek, Şeyh Akbıyık Sultân, Şeyh Mehemmed

Yazıcıoğlu olmak üzere 10 kişinin Şeyh Hâcî Bayram'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.26. Şeyh Hamîd-i Kayserî (Somuncu Baba) (ö. 815 / 1412-13)

Horasan erenlerinden Şemseddîn Mûsâ Kayserî'nin oğlu ve peygamber efendimizin 24. kuşaktan torunudur. 1331 senesinde Kayseri'nin Akçakaya köyünde doğan Şeyh Hamîd ilk tahsilini babası Şemseddîn Mûsâ Kayserî'den almıştır. Somuncu Baba olarak da bilinen Şeyh Hamîd, Bursa'da sırtında ekmek satmış, halk ise bu ekmekte bereket vardır deyip onun ekmeğinden almak istemişlerdir (Özcan, 1989: 93). Yıldırım Bâyezîd Somuncu Baba'dan Ulu Cami'de vaaz vermesini istemiş, Somuncu Baba da bu isteği kırmayıp vaaz vermiştir. Bu vaazla birlikte Somuncu Baba'nın bilgeliği ve âlimliği ortaya çıkmış, halk kendisine itibar etmiştir. Kendisi şöhretten korktuğu için Bursa'dan öğrencileriyle birlikte ayrılıp Aksaray'a yerleşmiştir (Özcan, 1989: 93). Somuncu Baba, en meşhur öğrencisi Hâcî Bayram Veli'yi yetiştirip Ankara'da görevlendirmiştir. 1412 senesinde Aksaray'da vefât ettiği tahmin edilmektedir (şahin, 2009: 378).

Eserleri şunlardır: *şerh-i Hadîs-i Erbâin*, *Zikir Risâlesi*, *Silâhu'l-Mürîdîn* (şahin, 2009: 378).

İncelenen bölümde Şeyh Muzaffereddîn Laredevî ve Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî olmak üzere 2 kişinin Şeyh Hamîd-i Kayserî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.27. Şeyh Pîr İlyâs (ö. 837 / 1433-34)

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Şeyh Pîr İlyâs, Amasya müftülüğu yapmıştır. Gördüğu bir rüya üzerine Şeyh Sadreddîn şirvânî'nin sohbetlerine katılarak uzun yıllar yanında kalmıştır. Timur, Amasya'ya gelip Şeyh Pîr İlyâs'ı şirvân iline götürmüş ve maaşına zam yapmıştır (Özcan, 1989: 93). *Hadâ'iku'ş-şakâ'ik*'taki bilgiye göre kerâmet sahibi olan Şeyh Pîr İlyâs (Özcan, 1989: 93). 1433 senesinde Amasya'da vefât etmiştir.

İncelenen bölümde Şeyh Zekeriyâ Halvetî'nin Pîr İlyâs'tan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.28. Şeyh Sadreddîn Konevî (ö. 673 / 1274-75)

1209 senesinde Malatya'da doğan Konevî, küçük yaşlarda babasını kaybetmiştir. Muhyiddîn İbnü'l-Arabî annesiyle evlenince tüm eğitim ve terbiyesini ondan almıştır. Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd düşüncesinin temsilcisidir. Mutasavvıf Evhadüddîn-i Kirmânî'den feyz almış, Mevlânâ'nın da kendisinden feyz aldığı bilinmektedir. Mevlânâ, cenaze namazının Şeyh Sadreddîn Konevî'ye kıldırmasını vasiyet etmiştir. Şeyh Sareddîn Konevî 1274 senesinde Konya'da vefât etmiştir (Demirli, 2008: 420-421).

Eserleri şunlardır: *İ'cazü'l-Beyân*, *Miftâhü'l-Gayb*, *Nusus*, *Mir'âtü'l-Ârifîn*, *Nefahât*, *er-Risaletü'l-Hadiye ve'l-Mürşide* (Demirli, 2008: 424).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî'nin Sadreddîn Konevî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.29. Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî (ö. 734 / 1334)

1252 senesinde Erdebîl'de doğmuştur. Safeviyye Tarikatı'nın kurucusudur. Babasının Hoca Kemâleddîn Arabşâh'ın oğlu olduğu söylenir. Küçük yaşta dini ilimleri öğrenmiş, Zâhidiyye tarikatının kurucusu Şeyh Zâhid-i Geylânî'nin öğrencisi olmuştur. İbrâhim Zâhid-i Geylânî'nin yanında eğitimini tamamlayıp icâzet alan Erdebîlî'yi İbrâhim Zâhid-i Geylânî halife olarak atamıştır. Safiyyüddîn, şeyhinin kızı Bîbî Fâtıma ile evlenen Erdebîlî 1334 senesinde vefât etmiş, Erdebil'deki türbesine defnedilmiştir (Öngören, 2008: 476-77).

İncelenen bölümde Şeyh Abdurrahman Erzincanî ve Mevlânâ Şeyh Hamîd bin Mûsâ Kayserî olmak üzere 2 kişinin Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.30. Seyyid Şerîf Cürcânî (ö. 816 / 1413)

1340 senesinde Cürcân yakınlarındaki Takü'de Cürcânî çeşitli yerlerde eğitimini tamamladıktan sonra Şîrâz'da Dârüşşifâ Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir (Gümüş, 1993: 134-135). Tîmûr'un istilâsı üzerine Semerkand'a götürülerek burada 18 yıl başmüderrislik yapmıştır (Gümüş, 1993: 135). Başlıca ilgilendiği alanlar kelâm, Arap dili ve edebiyatı, felsefe, mantık, astronomi, matematik, mezhepler tarihi, fıkıh, hadis, tefsir, tasavvuf gibi dinî ve aklî ilimlerdir. Bu çok yönlülüğü ona "alleme" unvanını kazandırmıştır (Gümüş, 1993: 135). İrili ufaklı 100 civarında eseri olduğu bilinen Cürcânî'nin yaşadığı döneme damgasını vurduğu, otorite olarak kabul edildiği bilinmektedir. 1413 senesinde Şîrâz'da vefât etmiştir (Gümüş, 1993: 135).

Eserlerinin bazıları şunlardır: *Şerhü'l-Mevâkıf*, *Şerhü'l-Akâ'idi'l-Adudiyye*, *Risâle fi Beyâni'l-Firkati'n-Nâciye*, *Hâşiyetü't-Tecrîd*, *Hâşiye alâ Metâli'i'l-Enzâr* şerhi, *Tavâli'l-Envâr*, *Hâşiye alâ Şerhi Hikmeti'l-Ayn*, *Hâşiye alâ Şerhi Hidâyeti'l-Hikme*, *Risâle fi'l-Mantık*, *Şerhü'l-Mülâhhas fi'l-Hey'e*, *et-Ta'rîfât*, *Şerhü'l-İzzî*, *Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye*, *Şerhü'l-Kâfiye*, *Hâşiye ale'l-Mutavvel*, *Hâşiye alâ Şerhi Muhtasari'l-Müntehâ*, *Hâşiye ale't-Telvîh*, *Şerhü'l-Ferâ'izi's-Sirâciyye*, *Risâle-i Şevkiyye*, *er-Risâletü'l-Bahâ*, *Ta'lîkâ alâ Avârifi'l-Ma'ârif*, *Hâşiye ale'l-Keşşâf*, *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*, *Tefsîrü'z-Zehrâveyn*, *Tercümânü'l-Kur'ân*, *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, *Hâşiye alâ Hulâsati'l-Tîbî* (Gümüş, 1993: 135).

İncelenen bölümde Mevlânâ Alâaddîn Rûmî, Şeyh Bedreddîn Mahmûdbin İsrâîl Abdülazîz eş-Şehriban bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Ahmed bin Mehemmed bin Arabşâh Hanefî Afâ, Mevlânâ Fahreddîn Acemî, Seyyid Alî Acemî, Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî, Mevlânâ Fethullâh Şîrvân, Kâdî-zâde Rûmî Mahmûd olmak üzere 8 kişinin Seyyid Şerîf Cürcânî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.31. Şeyh Zeyneddîn Hâfî (ö. 838 / 1435)

Hanefî mezhebinin fıkıh âlimleri arasında yer almıştır. Zeyniyye tarikatının kurucusu ve bu yolu Anadolu'da yayan kişidir. İsmi Ebû Bekir, lakâbı Zeyneddîn'dir. Hâfî ve Hirevî isimleriyle tanınır. Daha çok Zeyneddîn Hâfî diye ünlenen zat 1356 senesinde Horasan'ın Hâf kasabasında doğmuştur. Celâleddîn Ebû Tâhir Ahmed el-Hocendî,

Zeyneddîn-i Irâkî, Ebu'l-Berekât Ahmed Kazvîni, Seyyid Şerîf Cürcânî gibi âlimlerden eğitim görüp icâzet almıştır. Dünyanın birçok yerinden gelen kişiler Şeyh Zeyneddîn Hâfî'nin öğrencisi olmak istemiş, Şeyh Zeyneddîn Hâfî de gelenleri yetiştirip onlara icâzet vererek Zeyniyye Tarikatı'nı birçok yerde tanınır hâle getirmiştir. Birçok üst düzey yöneticinin ve âlimin rağbetiyle ünlenen Şeyh Zeyneddîn Hâfî 1435 senesinde Herat'ta vefât etmiştir (Öngören, 2013: 375-376).

Eserleri şunlardır: *el-Vasâya'l-Kudsiyye li't-Tâlibîne's-Sâlikîn*, *Evrâd*, *Mühimmâtü'l-Vâsilîn*, *el-Aklü ve'l-Âkil*, *Âdâbun fi's-Sülûk*, *Risâle fi Âdâbi's-Sûfiyye*, *Risâle der Ma'rifeti't-Tevbe*, *Der Beyân-ı Letâ'if-i Seb'a*, *Silsiletü't-Tarîk ve Lübsü'l-Hirka ve'l-Musâfaha*, *Men Kâne Aliyye'l-Himme fi Sülûki't-Tarîki'l-Mukarrebîn*, *Mir'âtü't-Tâlibîn ve Reyhânu'l-Kulûb fi Tavassüli ile'l-Mahbûb* (Öngören, 2013: 376).

İncelenen bölümde Şeyh Abdurrahîm bin Emîr Azîz Merzifonî ve Şeyh Abdülmufî olmak üzere 2 kişinin Şeyh Zeyneddîn Hâfî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.32. Tabduk Emre (ö. ?)

Tabduk Emre'nin 1200 ile 1300'lü yıllar arasında günümüzde Aksaray olarak adlandırılan İç Anadolu bölgesinde yaşadığı tahmin edilir. Fakat incelenen bölümde Tabduk Emre'nin Sakarya Nehri'nin kıyısında yaşadığı bilgisi verilir (Özcan, 1989: 78). Tabduk Emre, Yıldırım Bâyezîd dönemi dervişleri arasında gösterilmiştir. Mürîdlerinden Yûnus Emre'nin, şeyhinin kapısında kırk yıl boyunca hizmet ettiği belirtilmiştir. Emre'nin Şeyh Ömer ve Şeyh Câfer isimli iki mürîdi daha olduğu kaynaklarda geçmektedir (Şahin, 2011: 12-13).

İncelenen bölümde Şeyh Yûnus Emre'nin Tabduk Emre'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.33. Eğitim Alınan Diğer Kişiler:

İncelenen bölümde biyografisi verilen kişilerin eğitim aldığı hocalar tespit edilmiştir. “Eğitim Alınan Diğer Kişiler” başlığı altında verilen, hakkında yeterli bilgiye ulaşılamayan 15 hoca tespit edilmiştir.

Hoca Abdülevvel: Şeyh Bedreddîn Mahmûdbin İsrâ’îl Abdülazîz eş-Şehriban bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî olmak üzere 2 kişinin Hoca Abdülevvel’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Hoca Usameddîn: Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ’îl Abdülazîz eş-Şehriban bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî Afâ olmak üzere 2 kişinin Hoca Usameddîn’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Ahmedî: Mevlânâ Şeyhî’nin Mevlânâ Ahmedî’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Azd: Mevlânâ Sâdeddîn Taftâzânî’nin Mevlânâ Azd’dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Esnevî: Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî’nin Mevlânâ Esnevî’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Fazlullah: Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ’îl Abdülazîz eş-Şehriban bin Kâdî Simavna’nın Mevlânâ Fazlullah’tan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehemed bin Mehemed bin Mahmûd Hâfız Buhârî: Mevlânâ İlyâs bin Yahya bin Hamza Rûmî’nin Mevlânâ Mehemed bin Mehemed bin Mahmûd Hâfız Buhârî’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Vâcid: Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa’d bin Mes’ûd Rûmî Hanefî’nin Mevlânâ Vâcid’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Yegân: Mevlânâ Hızır Beg İbni Celâleddîn, Mevlânâ Mehemed bin Kâdî Ayaslug olmak üzere 2 kişinin Mevlânâ Yegân'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Yûsuf: Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâîl Abdülazîz eş-Şehriban bin Kâdî Simavna'nın Mevlânâ Yûsuf'tan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Necmeddîn Kayserî: Mevlânâ Abdülmuhsin Kayserî'nin Necmeddîn Kayserî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Ebû Bekr Sıddîk: Mecdûddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Firûzâbâdî'nin Ebû Bekr Sıddîk'tan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Şeyh Ebrukûhun: Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî'nin Şeyh Ebrukûhun'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Şeyh Nûreddîn Abdurrahman: Şeyh Zeyneddîn Ebû Bekr Mehemed bin Mehemed Hâfî'nin Şeyh Nûreddîn Abdurrahman'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Şeyh Zekeriyyâ: Şeyh Abburrahman Çelebî ibni Mevlânâ Hüsâmeddîn'nin Şeyh Zekeriyyâ'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Şeyh Zeyn-i Kûlâl: Seyyid Şerîf Cürcânî'nin Şeyh Zeyn-i Kûlâl'den eğitim aldığı tespit edilmiştir

2.2.7. Padişah Dönemlerine Göre Kişiler

Eserin incelenen bölümünde (2-142 sayfalar arası) 7 padişah dönemi ve bu dönemlerde yaşamış âlimlerin biyografileri tespit edilmiştir. Padişahların dönemi sırasıyla şu şekilde verilmiştir: Osman Gâzi Hân , Sultân Orhan Hân, Sultân Murâd Hân, Yıldırım Bâyezîd Hân, Sultân Mehmed Hân, Sultân II. Murâd Hân, Sultân II. Mehmed Hân.

2.2.7.1.Sultân Osmân Gâzi Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIII. Yüzyıl)

1. Baba İlyâs-ı Acem
2. Mevlânâ Edebâlî
3. Mevlânâ Hattâb bin Ebî Kâsım Karahisârî
4. Mevlânâ Tursun Fakîh
5. Şeyh Âşık Paşa
6. Şeyh Elvân Çelebi
7. Şeyh Hasan Çelebi
8. Şeyh Muhlis Baba

2.2.7.2.Sultân Orhan Gâzi Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl)

1. Abdâl Murâd
2. Doglu Baba
3. Geyiklü Baba
4. Karaca Ahmed
5. Mevlânâ Alâaddîn Esved
6. Mevlânâ Abdülmuhsin-i Kayserî
7. Mevlânâ Candarlu Halîl
8. Mevlânâ Dâvûd bin Mehemmed bin Kayserî-i Karamanî
9. Mevlânâ Tâceddîn-i Kürdî
10. Mûsâ Abdâl
11. Şeyh Âhî Evrân

2.2.7.3.Sultân Murâd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl)

1. Meczûb Pûstîn-pûş
2. Mevlânâ Burhâneddîn Ahmed
3. Mevlânâ Kâdî Mahmûd
4. Mevlânâ Sadeddîn Taftâzânî
5. Mûsâ Paşa bin Mehemmed bin Mahmûd veya Kâdî-zâde Rûmî
6. Seyyid Şerîf Cürcânî
7. Şeyh Cemâleddîn Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed bin İmâm Fahreddîn Râzî

8. Şeyh Hâcî Bektaş Velî
9. Şeyh Mehemed Küşterî

2.2.7.4.Yıldırım Bâyezîd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl)

1. Abdülmecîd bin Abdülatîf bin Melik
1. Ahmed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî
2. Hâfızüddîn Mehemed bin Mehemed Kerderî
3. Mecdüddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Fîrûzâbâdî
4. Mehemed Asgar bin Mehemed bin Mehemed Cezerî
5. Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî
6. Mevlânâ Abdülvacid bin Mehemed
7. Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî
8. Mevlânâ Ahmedî
9. Mevlânâ Alâaddîn Rûmî
10. Mevlânâ Bahâüddîn Ömer bin Kutbeddîn Hânefî
11. Mevlânâ Hâcî Paşa
12. Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved
13. Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemed Hânefî
14. Mevlânâ İzzeddîn Abdülatîf bin Melik
15. Mevlânâ Mehemed bin Abdülatîf ibni Melik
16. Mevlânâ Mehemed Şâh ibni Mevlânâ Şemseddîn-i Fenârî
17. Mevlânâ Necmeddîn Hanefî
18. Mevlânâ Safer Şâh
19. Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l-Fenârî
20. Mevlânâ Şeyh Şemseddîn Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî
21. Mevlânâ Şeyh Hâmid bin Mûsâ Kayserî
22. Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî
23. Mevlânâ Şeyh Ramazân
24. Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivasî
25. Mevlânâ Şeyh Yâr Alî Şîrâzî
26. Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Mevlânâ Şemseddîn-i Fenârî
27. Mevlânâ ve Evvelânâ Şeyh Abdurrahmân bin Mehemed bin Alî bin Ahmed

28. Şeyh Abdurrahmân Erzincânî
29. Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîzü'ş-Şehîrbân bin Kâdî Simâvna
30. Şeyh Fahreddîn Rûmî
31. Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî
32. Şeyh Kutbeddîn İznîkî
33. Şeyh Tabduk Emre
34. Şeyh Yûnus Emre

2.2.7.5.Sultân Mehmed Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)

1. Abdüllatîf Makdisî
2. Bolulu Şeyh Salâhaddîn
3. Mevlânâ Bâyezîd-i Sûfî
4. Mevlânâ Burhâneddîn Haydar bin Mehemed Hirevî
5. Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî-i Hanefî
6. Mevlânâ Fahreddîn Acemî
7. Mevlânâ Fazlullâh
8. Mevlânâ Kara Yakûb İdrîs Bin Abdullâh Hanefî
9. Mevlânâ Karamanlu Sarı Yakûb
10. Ömer Dede
11. Şeyh Abdülmutî
12. Şeyh Abdurrahîm bin Emîr Azîz Merzifonî
13. Şeyh Abdurrahmân Çelebi ibni Mevlânâ Hüsâmeddîn
14. Şeyh Baba Nehhâsî Ankaravî
15. Şeyh Bedreddîn
16. Şeyh Bedreddîn Ahmer
17. Şeyh Lütfullâh
18. Şeyh Muslihiddîn Halîfe
19. Şeyh Muzaffereddîn Lârendî
20. Şeyh Pîr İlyâs
21. Şeyh Şücâeddîn Karamanî
22. Şeyh Zekerîyyâ Halvetî

23. Şeyh Zeyneddîn Ebû Bekr Mehemed bin Mehemed Hâfî

2.2.7.6.Sultân II. Murâd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)

1. Hamza Karamanî
2. Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî
3. Mevlânâ Alâaddîn Tûsî
4. Mevlânâ Fakîh Bahşâyîş
5. Mevlânâ Fethullâh Şîrvânî
6. Mevlânâ Hasan bin Emîr Alî
7. Mevlânâ Hızır Beg ibni Celâleddîn
8. Mevlânâ Hızır Şâh
9. Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokatî
10. Mevlânâ ibni Temcîd
11. Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî
12. Mevlânâ İlyâs bin Yahya bin Hamza Rûmî
13. Mevlânâ İlyâs Hanefî
14. Mevlânâ Kâdî Balat
15. Mevlânâ Mecduddîn
16. Mevlânâ Mehemed bin Armagan bin Halîl
17. Mevlânâ Mehemed bin Beşîr
18. Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs
19. Mevlânâ Mehemed bin Kâdî Ayaslug
20. Mevlânâ Mehemed bin Kutbeddîn İznîkî
21. Mevlânâ Mehemed Şâh ibni Mevlânâ Yegân
22. Mevlânâ Seydî Ahmed bin Abdullâh Kırımî
23. Mevlânâ Seyyid Alâaddîn Alî Semerkandî
24. Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî
25. Mevlânâ Süleymân Çelebi ibni Halîl Paşa
26. Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'îl Gürânî
27. Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî
28. Mevlânâ Şeyh Ahmed
29. Mevlânâ Şeyh Mehemed
30. Mevlânâ Şeyhî

31. Mevlânâ Şücâaddîn İlyâs
32. Mevlânâ Şükrüllâh
33. Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm
34. Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh
35. Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Mevlânâ Yegân
36. Seyyid Alî Acemî
37. Şeyh Akbıyık Sultân
38. Şeyh Hasan Hâce
39. Şeyh Müslihuddîn
40. Şeyh Pîrî Halîfe Hamîdî
41. Şeyh Velî Şemseddîn

2.2.7.7.Sultân II. Mehmed Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)

1. Mevlânâ Husrev
2. Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ
3. Mevlânâ Mehmed Zeyrek

Tablo 2. 7. Padişah Dönemlerine Göre Kişilerin Dağılımları

PADİŞAH	SAYI	%
Sultân II. Murâd	41	31,78
Sultân Bâyezîd	34	26,35
Sultân Mehmed	23	17,84
Sultân Orhan Gâzî	11	8,52
Sultân Murâd	9	6,97
Sultân Osmân Gâzî	8	6,20
Sultân II. Mehmed	3	2,34
TOPLAM	129	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3. Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik (2-142 sayfalar arası)

3.1. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

1. Metinde geçen Arapça âyet, hadis ve ibâreler metin içerisinde eğik olarak çeviriyazıyla verilmiş, anlamları dipnotta eğik olarak yazılmıştır.
2. Farsça “vav-ı ma'dule” “h^v” şeklinde gösterilmiştir.
3. Metinde hemzeli ve “y”li şekilleri olan kelimeler yazımında hemzeli şekilleri tercih edilmiştir. (dakāyık/dakāóik, hakāyık/hakāóik, şakāyık/şakāóik gibi).
4. Metinde sayfa numaraları koyu köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir. ([90], [35], [140] gibi).
5. Metin içerisinde doğrudan anlatım şeklinde verilen konuşmalar tırnak (“ ”) işareti içerisinde verilmiştir.
6. “Mısra”, “beyt”, “şi'r”, “tarih”, “mesnevi”, “kıta”, “matla” ifadelerinden sonra (:) işareti konularak koyu bir şekilde yazılmış ve dize ya da beyitler alt satırda ortalı yazılmıştır.
7. Eserde XVI. yüzyılda kullanılan Eski Anadolu Türkçesi imlâsına uyulmuştur. (yirde, virdi, gelüp, itdükde gibi).
8. Eser içerisinde geçen “Mehmed” isminin yazımında “Mehemmed” şekli tercih edilmiştir.
9. Metinde verilen derkenarlar cümlelerin anlam akışına uygun olarak metin içerisine yerleştirilmiştir.

3.2. Çeviri Yazı Alfabesi

ا	a, ā	ذ	z	ع	‘
أ	‘	ص	ş	غ	ğ
ث	s	ض	đ, ž	ق	ķ
ح	ħ	ط	ṭ	ك	k, ñ, g
خ	ḫ	ظ	ẓ	خوا	ḫ _v

3.3. Hadâ’iku’ş-Şakâ’ik’ın (2-142 sayfalar arası) Çeviri Yazılı Metni

[2] Tercüme-i Şakâ’ik-ı Nu‘ māniyye

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

*Allāhümme elhimmnā ḥaḳā’iḳa ḥadā’iḳi şakā’iḳi’ş-su’ūni bi-lā raybin ve lā meyūnin ve nevvera ḳulūbenā bi-şakā’iḳi ḥadā’iḳi ḥaḳā’iḳi sırriḳe’l-meknūni fī külli bādīn ve mekmūnin¹ inneke ta’lemū mā yūsirrūne ve mā yu’linūn² ve şalli ve sellim ‘alāmen yesteşfī‘u bihi’l-‘ālemūne fī (yevmi yub‘aşūn)³ ve ‘alā ālihi ve aşḫābihi ellezīn e hūm (‘ani’l-lağvi mu‘riḳūnmā)⁴ şalla’l-muşallūn. Fātiḥa-i fāyiḥa-i āyāt-ı beyyināt ḥamd ü şenā ve seb‘u’l-meşānī’-i iḥlāş mebānī-i mūntehā-yı bī-mūntehā ki bülbülān-ı ḥadā’iḳ-i ḥaḳā’iḳ-i ḳudsiyye ve tūṭiyān-ı sūḥan-serāyān-ı daḳā’iḳ-i ünsiyye anuñ nevā-yı edāsında *subḥāneke mā ‘arefnāke ḥaḳḳa ma‘ rifetike*⁵ kelāmını güyā vü mütekellim ve lā uḫşī şenā’en ‘aleyke ke-mā eşneyte‘alā nefsiḳe⁶ peyāmını nātıḳ u müterennim olurlar. Şi‘r:*

İ’tişāmü’l-verā bi-mağfiretike

‘Aceze’l-vāşifūne‘an şifatike

Tüb ‘aleynā fe-innenā beşerun

¹ Allahım işlerin gelincik bahçelerinin hakikatlerini bir şüphe olmadan ilham et bize.

² Gizlediklerini ve açığa çıkardıklarını bilir (Nahl, 23.)

³ Diriliş günü (Şuara 26.)

⁴ Boş işlerden yüz çevirirler (Müminün, 4.)

⁵ Ey Allah’ım seni olması gerektiği şekilde bilip tanıyamadık.

⁶ Allah’ım ben senin övgünü ve sıtayışını yapmam, sen kendini sıtayış ettiğin gibisin.

*Mā 'arefnāke haḳḳa ma'rifetike*⁷

Nazm:

Bā-ḥudūş-ı simāt u naḳş-ı cihāt
K'ey tevān güft na' t-ı zāt u şıfāt
Ü āzān-ı berter-est ü 'ālīter
Ki be-vaşfeş nuḳḳ zenend beşer⁸

Ol nāzım-ı külliyyāt-ı mükevvenāt manzūme-i ḥikmet-i mażmūn ve münşī-i mecmū' a-i mübde'āt menşūre-i ḳudret-i meknūn ya'nī şānī' -i bī-çūn ḥazretlerinūñ cenāb-ı eḥadiyyetine sezā vü revādur ki mütemeşşiyān-ı şerī'at-ı Yezdāniyye'yi ve müteḫarriḳān-ı sünen sünen-i Sübhāniyye'yi ḥuşūşān i'lām-ı 'ulemā'-ı Nu'māniyye'yi ve 'l-lezīne utū'l-'ilme derecāl⁹ feḥvāsınca derecāt-ı 'āliyāta terfī' idüp ve men yu'te'l-ḥikmete fe-ḳad ūtiye ḥayrān keşirān¹⁰ mağzāsınca ḥikmet-i nābiġa-i sābiġa ile tevḳī' eyledi ve şalāt-ı vāşılāt-ı şalavāt u teslīmāt ol ümmü'l-ḳitāb-ı eḥādīş-i Aḥmediyye-i Muḥammediyye ve faşlü'l-ḥiḫāb-ı aḥbār-ı eḥadiyye-i şamediyye maḳḫta' -ı tercī' -bend-i nübüvvet ve şāh-beyt-i ḳaşıde-i risālet ḥazretlerine erzānīdür ki nüşḥa-i vücūd-ı şerīfi kelime-i cāmi' a-i lāyiḫāt-ı sāniḫāt-ı şaḫāyif-i lāḫūt ve fihrist-i deḳā'ıḳ-i reḳā'ıḳ-i sebūr-ı zebūr-ı ceberrūtdur. **Şi' r:**

Ḳul li'leżīne racev şefā'ate Aḥmede

*Şallū 'aleyhi ve sellimū teslīmā*¹¹

Ve leḫā'if-i şerā'if taḫiyyetü mekrumet ve ālāf-ı eşnāf-ı maḫmedet ü mağfired āl ü aşḫāb ve itbā' u eşyā' ma olsun ki ḥazret-i bā-nażret-i bārīnūñ şıfāt-ı cemāl ve nu'ūt-ı kemāline mażhar olan zāt-ı şerīf-i Muḥammedī'ye itbā' ü maḫabbetleriyle *ḳul in küntüm tuḫibbū nallāhe fe'ttebi'ünī yuḫbibkümi'llāh*¹² feḥvāsınca ol gürūh-ı sa'ādet-şükūha nüvīd-i maḫbūbı ve müjde-i maḫlūbı müyesser oldı. **Şi' r:**

Bā-nebī güft īzed-i mütte'al [3]

Ki be-ümmet resān be-ḫüsn-i maḳāl

⁷ Tüm dünyalılar senin mağfertine tutunmuşlar . Zira tüm tanıtımcılar seni tanıtmaktan acizler. Bizi affet ve tövbemizi kabul et, çünkü biz sadece bir insanız. Seni gerektiği gibi tanıyamamışız.

⁸ Bilgilerimizdeki eksikliklerle onun zatını ve vasfını nasıl övebiliriz. O kadar yüce ve her şeyin üstündedir ki insanoğlu onun sıfatı hakkında konuşamaz.

⁹ Allah, kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin (Mücadile, 11.)

¹⁰ Şüphesiz kendisine hikmet verilene büyük bir hayır da verilmiştir (Bakara, 269.)

¹¹ Peygamberin şefaatinin isteyenlere de ki, siz de ona salat edin ve tam bir teslimiyetle ona selam verin.

¹² De ki: "Eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana uyun; Allah da sizi sevsin (Ali İmran, 31.)

İn tuhibbū'l-ilāhe fe-ttebi' ūn
Nīst kār ez-mütābi' at-ı bīrūn
Māye-i kurb-ı haq mütābi' at-est
Pey-revān-rā sebaq mütābi' at-est
Her ki der-ittibā' -i men şude kem
Ser-zed-i āḡar zi-ceyb-i *yuḡbibkūm*
Her ki cān der-mütābi' at der-bāḡt
Ḥūkm-i *yuḡbibkūmū'llāh-eş* benevāḡt¹³

Ma'şer-i Ādem meşīme-i 'ademden tevellūd idüp aḡşicān-ı muḡtelife mü'telife olduğudur

Ḥāk-i pāk-i Ādem ve ḡinet-i bā-ḡayyibet-i insānı *ḡamirtü ḡinete ādeme bi-yedi erbe'ine şabāḡan*¹⁴ muktezāsınca yed-i ḡudretle taḡmīr olup teẓād-ı emzice ve iḡtilāf-ı keyfiyyāt ve tebāyūn-i ḡabāyı' ve teḡālūf-i enyāt ile muttaşıf olan iştiḡsāt-ı erba' a-i muḡtelife aḡsen-i taḡvīm üzre mü'telife oldı. Ābā'-ı heft-gāne-i 'ulvī ve ümmehāt-ı çehār-gāne-i süflīnün imtizāc u izdivācıyla erḡām-ı irādet ve meşīme-i meşīyyetden tevellūd eyleyen mevālīd-i şülüşenün ecell-i necābet-eşeri ya' nī terkīb-i beşeri ve *şavverahūm fe-aḡsene şuverekūm*¹⁵ maẓmūnınca aḡsen-i şüver üzre muşavver oldı. Lüḡf-ı ḡalk u emr ve ḡüsn-i tekvīn ü inşā ile heyülā-yı insāniyye ḡayli şüret buldı. *Fe-tebāreka'llāhü aḡsenü'l-ḡālīḡin*.¹⁶ İmdād imdād-ı Rūḡū'l-ḡuds'üñ feyzān-ı sermedīsinden ḡāşıl olan ḡuvve-i 'āḡıle ve nefsi nāḡıkanun ḡuvvetiyle ol cevher-i ismi maẓhar-ı esmā oldı. **Şi'r:**

Kūdret-i ūst ki pervered beşirīn-kārī
Ḥūḡī-i nāḡıḡa-rā der-şekeristān-ı maḡāl
Ḥikmet-i ūst ki pervāne-i dīn dād be-' aḡl
Tā nihad-ı şem' -i hidāyet be-şebistān-ı celāl¹⁷

¹³Allah, Peygamber Efendimize dedi ki; ümmetinle hoş bir dille konuş. Eğer Allah'ı severseniz bana uyun. Bu işin aslı bu yola uymaktır. Allah'a yaklaşmanın özü O'na uymaktır. Her kim ki bana uymazsa Allah'ın sevgisinden uzaklaşır. Her kim ki bu yola canını verse Allah'ın sevgisi onun üzerine olur.

¹⁴Kendi ellerimle insanoğlunun tınıyetini kırk sabahda yarattım.

¹⁵Size düzenli bir biçim (suret) verdi; suretlerinizi güzel yaptı (Teḡābūn Suresi, 3.)

¹⁶Yaratıcıların en güzeli olan Allah, ne yücedir (Müminun, 14.)

¹⁷Bu onun gücüdür ki sanatı ile papağanı, laf dünyasında belâgatlı ve iyi konuşan biri yaptı. Bu onun hikmetidir ki din keleşine akıl verdiki celal şebistanına hidayet ışığı olsun.

Ve ‘allemel ādemel esmā’e küllehā¹⁸ mazmūnunca merā’i kevnī ve merāyā-yı ‘ayniden mezāhir-i zevāhir-i esmā vü şifāt olan zevāt-i ‘āliyānuñ esmā’-i ismīsini ve ‘alleme’l-insāna mā lem ya‘lem¹⁹

Hāzret-i Ādem ‘aleyhi’s-selām inbā’-i ebnā’-i ādemi inbā’ itdügiçün mazhar-ı tafđil olduĝunuñ tafşilidür.

İnni cā‘ilün fi’l-arzı halīfe²⁰ müfāveze-i şerīfesinde sübhāneke lā ‘ilme lenā illā mā ‘allemtenā²¹ kelām-ı mu‘cizü’l-māmeni kâ’il olan sevākin-i emākin-i ‘ālem-i bālānuñ ya‘nī zümre-i melā’ik-i ārā’ik ü vālānuñ muḥāt-ı ‘ilmleri olmayan serā’ir-i zamā’ir-i ĝaybiyyeden ḥaber virdügiçün meshūd ü maḥsūd olup Ḥallāk u Rezzāk-ı ‘ālem anuñ ḥaḳḳında ve leḳad kerremnā benī Ādeme ve ḥamelnāhüm fi’l-berri ve’l-baḥri ve razeḳnāhüm mine’t-ṭayyibāt ve feḍḍalnāhüm ‘ale’l-‘ālemīn²² diyü ‘ämme-i ‘ālemiyān üzre tafđil ü tebcil eyledüĝini tafşil eyledi. Şi‘r:

Dest-i şun‘-eş gil-i ādem çü sereşt
Be-ḥalīfe garī-eş nām niyişt
Tāc-ı tekrīm nihād ez-kerem-eş
Dād ez-‘allem-i ādem ‘alem-eş
Be-ser-i mesned-i ta‘līm niş-est
Tā‘ inān-rā dehen ez-ṭa‘be-best
Heme-rā kerd teraşşuḥ-zānā
Reşḥ-i sübhāneke lā ‘ilme lenā²³

¹⁸ *Ve Adem'e isimlerin hepsini öğretti (Bakara, 31.)*

¹⁹ *İnsana bilmediğini öğretti (Alak, 5.)*

²⁰ *Muhakkak ben, yeryüzünde bir halife var edeceğim (Bakara, 30.)*

²¹ *Sen yücesin, bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yok (Bakara, 32.)*

²² *Andolsun, biz Ademoğlunu yücelttik; onları karada ve denizde (çeşitli araçlarla) taşıdık, temiz, güzel şeylerden rızıklandırdık ve alemlere üstün kıldık.*

²³ *Yaratıcının eli, insanoğlunu yaratınca onu halife ilân etti. Cömertliğinden başına hürmet tacı koydu. Eğitim tahtının başında oturdu. Alaycıların ağızını kapattı ve herkese şunu açıkladı ki sen münezzehsin ve senin öğrettiğin hususlar dışında bir bilgimiz yok.*

Nüşha-i vücūd-ı insān mazhar-ı esmā' olan ekvānuñ ḥaḳā'ıḳ ü deḳā'ıḳına vuḳūf u
şu'ūrı olup mazhar-ı 'ilm ü 'irfān olduğunu beyāndur

Erbāb-ı rüyet ve aşhāb-ı başiret ḥazretlerine mübeyyen ü mu'ayyendür ki *ve mā
ḥalaḳtü'l-cinne ve'l-inse illā li-ya'budūr*²⁴ mazmūnı üzre ḥilkat-i 'ālem ve bi'set-i
Ādem'den maḳşūd-ı aşlı kemā-hiye maḥz-ı 'irfān-ı ilāhīdür. Şi'r:

Tu-rā ez-be-her-i 'irfān āferīdend

Be-'irfān ez-dū 'ālem bergüzīdend

Pey-i 'ıtr-est çüb-i 'ūd ber-şāḥ

Ne-hīzem sāzed ez ve'y merd-i ṭabbāḥ²⁵

Re'y-i irādet ve imtizāc-ı kāf u nūnla fihrist-i kāf-ı ḳademden 'ālem-i tafşīle kelān
mufaşşalāt-ı mükevvenātuñ esrārına intıḳāl ve bu maḳūle delā'il-i celā'il ile ḥallāḳ-ı
bāhirü'l-ceberrūtuñ vaḥdāniyyetine istidlāl eylemekdür. Şi'r:

Fefi külli şey'in lehü āyetün

*Delīlün [4] 'alā ennehü vāḥidün*²⁶

Evliyā-yı evliyā-yı 'irfān lisānında 'ālem-i şuḡrā belki 'ālem-i kübrā diyü ta'bir
olınan nüşha-i mecmū'a-i insāndan cüz' olan penç ḳā'ime-i ḥavās ḥamse-i
ḳā'imenüñ mezāyā ve nükātını ve ḥavāşisinde müdrec olan leṭā'if-i maşnū'anuñ
şanā'ātını derk ü fehm eylemekdür. Nazm:

Ādemī çī-st berzaḥ-ı cāmi'

Şüret-i ḥalk u ḥaḳ der u vāḳı'

Nüşha-i mücmel-est vü mazmūn-eş

Zāt-ı ḥaḳ u şıfāt-ı bī-çün-eş

Yek şıfat nīst ez-şıfāt-ı Ḥudā

Ki ne der-zāt-ı ü buved peydā²⁷

*ve yetefekkerüne fi ḥalkı's-semāvāti ve'l-arz*²⁸ muḳtezāsınca külliyyāt-ı mükevvenāt-
ı ekvāndur menşūrāt-ı şafaḥāt-ı ṭabaḳāt-ı zemīn ve fuḳarāt-ı eṭbaḳ-ı evrāḳ-ı āsmān-ı
ber-terinde müdrec olan āşār-ı celīleyi tefekkür eylemekdür. Nazm:

²⁴Ben, cınleri ve insanları sadece bana ibadet etsinler diye yarattım (Zariyat, 56.)

²⁵Seni irfān için yarattılar. Her iki âlemde seni ifān için seçti. Ud ağacı dlda kokması için vardır, aşçının onu odun olarak yakması için değil.

²⁶Her şey ondan bir işarettir. Onun yalnızlığının delilidir.

²⁷İnsanoğlu nedir? Hem Hak (Allah) hem de halkın temsilidir. İnsanın yaratılışı çözülemeyecek bir sırdır. Allah'ın eşsiz sıfatları onda vardır, br tane Allah'ın sıfatı yok ki insanda bulunmasın.

*Ve izā nazarte ile's-semā 'i bi-nazra
Fe-era's-semā'e tedüllü enneke vāhidün*

*Ve izā nazarte ile'l-kevākibi nazra
Fe-era'l-kevākibe li'l-mükevkişi şāhidün²⁹*

*inne fī halkı's-semāvāti ve'l-arzı vehtilāfi'l-leyl ve'n-nehāri-le-āyetün li-ķavmin
ya'ķılūr³⁰ fehvāsınca şudūr-ı sūtūr-ı şühūr u dühūrda tesvīd olınan şeb-i deycūr ile
rüz-ı pür-nūruñ ihtilāfında ve ebvāb-ı fuşul-i erba'a-i müteḥālifenüñ i'tilāfında
müdreç ü müdmic olan şad-hezār esrārı beyāz-ı taḥķiķe iḥrāç eylemekdür. Şi'r:*

*İnşā-yı şubḥ kudret-i ḥaķ bī-nuķaṭ nivişt
Mektüb-ı şām-rā hemegi noķtahā nihād
Peyv-est ferd ferd-i felek-rā be-yek-diger
Terkīb-i müfredāt-ı 'anāşır zi-hem küşād³¹*

**Efrād-ı insānuñ kemālāt-ı nefsanıyyeleri ihtilāfāt-ı melekāt-ı ezeliyye üzre mütefāvit
olup derecāt-ı müteḥālife üzre mecbül u meftūr olduklarıdır**

Sābıķa-i 'ilm-i muḥīt-i ezeli'de bi-ṭarīķi'l-icmāl mermüz olan isti'dādāt-ı fiṭriyye ve
melekāt-ı cibiliyye yeksān olmayup medār-ı tekvīn ü ibdā' olan ḥükm-i fā'ıķa
iķtizāsı üzre mütefāvit ü müteḥālif olmağın kemālāt-ı insāniyyete daḥı 'ālem-i ḥalkda
mütefāvit zuḥūr u bürüz idüp ezeli-āzālda olan miķdār-ı muķadder ve ḥadd-i
maḥdūd üzre taḥşil ü tekemmül olunur. Kısmet-i ezeliyyede farz u taķdir olunur, farz-ı
muķadder ķadar zafer bulunur. *İnnā külli şey'in ḥaleķnā bi-ķaderin³²* Her kişi
muķadderü'l-āmāl ve müdebbirü'l-iḥvānuñ naşb ü ref' itdüğü merāķi-i melekāt-ı
ezeliyyeden kendü için muķadder olan pāyeden ğayrı bir pāyeye irtifā itmez. Ḥāzret-
i muķaddir muķadder ü müyesser meyser itdüğü mevķıfuñ bir ķadem ilerüsine ve
girüsine ğitmez *zālike taķdirü'l-'azizi'l-'alim³³*. Şi'r:

Herkes ez-feyz behre-i yābed

²⁸ *Ve göklerin ve yerin yaratılışı konusunda düşünürler (Âl-i İmrân, 191.)*

²⁹ *Eğer gökyüzüne bakar isen gökyüzünü okuyanların gözüyle sana bir şey görünür. Ama eğer yıldızları okuyanların gözü ile yıldızları bakarsan o zaman yıldız şahit olur.*

³⁰ *Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün ard arda gelişinde, düşünen bir topluluk için gerçekten ayetler vardır (Bakara, 164.)*

³¹ *Hak, kudretiyle sabahın yazılışını noktasız, gece sözcüğünün yazılışını da noktalı yaratmıştır. Felekleri birbirine bağılı olarak yaratmış. Bu unsurlar arasındaki farkları göstermiş (hava, su, toprak, ateş).*

³² *Hiç şüphesiz, biz her şeyi bir kader ile yarattık (Kamer, 49.)*

³³ *Bu, üstün ve güçlü olan, bilen (Allah)ın takdiridir (Yasin, 38.)*

Lik dāred tefāvüt-i bisyār

Ber-kesī mī-resed aqall-i kelil

Mer diger-rā resed füzün zi-şümār³⁴

Aşhāb-ı kemālāt-ı nefsanıyye ihtilāf-ı meşārib iktizāsıyla iki tarıka mütearrik olup ba' zısı 'ilm-i zāhire ta' alluk ve ba' zısı 'ilm-i bāṭına te' ammuḡ itdügi taşvirdür

Bu cümle-i cemāle-i celile ihtilāf-ı meşārib ve teğayür-i ṭabāyi' ile müteḡalif olup ḡavl-i şāriḡ üzere tavşif ü ta' rif olunan ol cins-i 'ālī iki nev'e mütenevvi' oldu. Bir nev' i aşhāb-ı 'ilm-i zāhirdür ki 'allāmü'l-ğuyüb ve keşşāfü's-serā'ir uşul-i meşrū' at u mesmū' atı aşl u fer' ile ve furū' -ı ma' ḡulāt u menḡulātı ḡavāşisiyle ol ṭā' ifeye şerḡ ü keşf ve tevzih ü işlāḡ ve izāḡ u telvih eyledi. Bir nev' i daḡı sālīk-i mesālīk-i taşavvuf ve nāhic-i menāhic-i taşarruf olan erbāb-ı bāṭındur ki deḡā' iḡ-i reḡā' iḡ-i esmā ve şifātı ḡüdā-yı 'ālem anlara ta' līm ü tefhīm idüp esrār-ı esmār-ı İlāhiyye'yi telḡin eyledi. Fātiḡa-i nāme-i aḡvālleri *ülā' ike ḡümü'l-muḡarrabūn*³⁵ ve ḡātime-i ceride-i āmālleri *ülā' ike ḡümü'l-vārişüne ellezine yerişüne'l-firdevse ḡüm fiḡā ḡālidūn*³⁶ dūr.

Taḡdīm-i bi' z-zikr olunan nev' -i evvelūñ eşnāfını beyān ider [5]

Nev' -i evvelūñ taḡtında eşnāf-ı keşire vardur ki her faşlı bir faşlı-ı mümeyyiz ile mütemeyyiz olup fūnūn-ı 'adideden birisine intisāb-ı iktisāb itmekle ḡayri eşnāfdan anuñla mümtāz olmuşdur.

Şımf-ı Evvel

Bir şımfı mutaşarrıfān-ı fenn-i şarfıdur ki binā' -i vücūdları ḡurūf-ı ḡurūf-ı 'illetden şaḡih ü sālīm olup mezid-i taşrif-i ebvāb-ı fezā' il ile meşādir-i ḡariḡalarından merāḡ-ı ervāḡ ve maḡşūd-ı erbāb izāḡ olmaḡa sezāvār-ı āşār müştāḡ oldu.

Şımf-ı Şānī

Bir şımfı naḡviyyūndur ki tevābi' -i nevābiḡ-i 'ulūm ve 'avāṭif-ı letā' if-i ma' ārif ol ṭā' ifeye tābi' ü ma' ṭuf olduḡı sebebden rubā' -ı buḡā' -ı münderise-i 'āvālimde

³⁴Herkes Allah'ın bereketinden bir nebze feyz alıyor. Ancak bunlar arasında fark var. Kimisine en az kimisine sayısız miktarda yetiştiriyor.

³⁵İşte yakın olacak onlardır.

³⁶İşte dinin varisi olacak onlardır. Ki onlar Firdevs (cennetlerin)e de varis olacaklardır; içinde ebedi olarak kalacaklardır (Müminun, 11.)

‘alem-i ‘ilm-i mahfûz u meksûr iken menşûb u merfû‘ u fazl fazl u hüner munfaşıl iken mevşûl ü mecmû‘ oldı. İ‘râb olınan ma‘nâya mebnî olan mesâ‘î-i şâfiye-i kâfiyeleri zühûr u şudûr buldı. **Şi‘r:**

Be-sûy-ı ‘ilm ü bā-naḥv-i kemālāt.

Küned her yek ez-îşân şarf-ı evḳāt³⁷

Şınıf-ı Şâlis

Bir şınıfı erbâb-ı mantıḳdur ki ‘ilm-i mîzân-ı meziyyet-i îzân ile tertîb ü terkîb eyledükleri muḳaddemât-ı ‘ilmiyyeleri müntic-i netâ’ic-i ‘âliyye olup her biri mertebe-i taşavvurdan ḥâric ḳazâyâ-yı mûcibe-i külliyye-i ‘ulûm-ı celiyyenüñ mevzû‘ât u maḥmûlâtınüñ şugrâsını ve kübrâsını taşdıḳ ü taḥḳıḳ eyledi. **Mışrâ‘:**

İn cümle netâ’ic zi-taşavvur-ı bîrûn³⁸

Şınıf-ı Râbi‘

Bir şınıfı aşḫâb-ı ma‘ânî ve beyândur. Rûz-ı ezelde vaşl ü faşl ve ḥaşr u ḳaşr olınan ḥâlât-ı muḳteziye üzre tekîdât-ı te’yîdât-ı ilâhiyye ile mü’eyyed ü mü’ekked olup muḥassinât-ı şuveriyye vü ma‘neviyye ile pîrâste vü ârâstelerdür. Her birinüñ ḥâmetirâşî fi’l-meşel sekkâkî-i zemân ve ḳalemi miftâḥ-ı fazl u ‘irfân olup nûn u devâtı te’yîd-i ‘ulûmda nûn-ı te’kîd meşâbesindedür. Bedâyi‘ -i revâyi‘ -i mebnî‘ -i raḥbû‘l-beyânı muḥtaşar u muḥavvel ve mücmel ü mufaşşal îzâh idüp mânend-i Aḥfeş fazl-ı İfḥaş ü Eşher ile meşhûr oldı. **Şi‘r:**

Be-devât ü be-ser-i ḥâme vü nûn

Kerde îşân heme te’yîd-i fûnûn

Nûn-ı te’kîd şude nûn-ı devât

Çeked ez-ḥâme-i şân âb-ı ḥayât³⁹

Şınıf-ı Ḥâmis

Bir şınıfı kelâmündür. Bu ḫâ’ife merşad-ı evvel ve mevḳıf-ı ezelde keyfiyyât-ı laḫîfe ile tekeyyüf idüp cevâhir-i ḫalîḳa-i necâbet ḫalîḳalarında i‘râz-ı iğrâz-ı ‘ilmiyye müteḫayyiz oldı. Mezâhib-i bâḫıla ve ‘aḳâ’id-i ‘âḫıladan i‘tizâl eyleyüp tecrîd-i

³⁷ İlim öğrenmek yolunda her biri zaman harcadı.

³⁸ Bu cümlelerin sonucu hayalin dışındadır.

³⁹ Kalemının ucuyla ve hokkasıyla tüm sanatları onaylamıştır. Onun hokkası ile yazılan harfler onaylanmış. Kaleminden hayat suyu damlıyor.

tefrīd-i nüfūs-ı nāṭıka eylemegin her biri mīr-i şadr-ı cāh ü celāl ve seyyid-i eyyid-i erbāb-ı kemāl oldı. **Şi'r:**

Be-ḥüsn-i mantıq u lütf-ı kelām ü lezzet-i nuṭq
Resīde maḳşad-ı dil-rā vü mevķif-i cān-rā⁴⁰

Şınıf-ı Sādis

Bir şınıfı aşḫāb-ı uşul ü furū' dur. İftitāḥ-ı farz ü taḳdīrde mefrūz u muḳadder ve manşuş u muḳarrer olan erkān-ı şerā'it-i 'ulūm-ı iḳāmet idüp kendülerüñ uşul-ı i' tikādātını taşḫih ü tenķih eyledükden soñra her biri ḥāvī vü muḫit olduğu kenz-i defin-i bedāyi' -i revāyi' -i fiḳhiyyeyi ve dürer-i ğurer-i [6] mesā' il-i şer' iyyeyi keşf-i nāfi' ile ışlāḥ u izāḥ eyleyüp ğāyet-i beyānla tibyān eyledi. **Şi'r:**

İn çinīn fāzılān-ı şer' -i şī'ār
Kesb kerde fezā'il-i bisyār
Ḥikmet-i aşl u fer' verzīde
Be-terāzū-yı şer' sencīde⁴¹

Şınıf-ı Sābi'

Bir şınıfı aşḫāb-ı tefsīrdür. Qur'ān-ı azīm-i vācibü't-ta' zīmūñ ḳāmūs-ı luğāt-ı ābdārına ğavs ü ğamş idüp şıḫāḥ-ı melāḥ-ı kelimāt-ı cevheri iltimā' u aḫterī irtifā' ını taşārīf-i fenn-i şarf üzre taşrīf ü terşīf eyledükden soñra ḳavā'id-i mümeħhide-i şanādīd-i i' rāb üzre i' rāba mebnī olan aḫvāli i' rāb ü i' lām eylediler. Bu tā'ife kelām-ı ḳadīm-i ḳavīmūñ verā'-i ḫucub-ı elfāzda mestüre olan rumūz u nükātını ve mecāzāt u isti'ārātını beyān-ı bedi' ile tibyān idüp mermūzāt-ı meknūzāt-ı Furḳāniyye'nüñ mağz ü lübüne dest-res buldı. Her biri keşşāf-ı müşkilāt-ı me'ālim tenzīl olup tefsir-i iksir-te'sirde Beyzāvī gibi yed-i beyzāları zāhir oldı.

Şınıf-ı Şāmin

Bir şınıfı erbāb-ı dirāyetden aşḫāb-ı rivāyete müte'alliḳ baştı ḫadīş eyleyenlerdür. Rāviye-i rivāyetden mürtevī olan rāviyān eḫādīş-i nebevīyye ve vāridān-ı mevārid-i vāridāt-ı Muştafaviyye'nüñ ifāza eyledükleri meşāri' -i şerāyi' -i Muḫammediyye'den

⁴⁰Mantıĝın güzelliĝi ve sözün lütfü ve konuşmanın zevki ile kalp maksadına ulaştı.

⁴¹Böylece şeri'atın sembolünü taşıyan faziller çok bilim ve fazilet elde etmişler. Hikmetin ana ve alt konularında çalışmışlar. Şeri'at terazisi ile ölçülmüşler.

‘uyūn-ı mesā’il-i sâ’il olup ol t̄ā’ife-i ‘azbū’l-beyānuñ her birisi dil-teşnegān ümmeti sīrāb ü şādāb eyledi.

Şınıf-ı Tāsi‘

Bu sınıf celilü’l-ıqadr zıkr olınan cümle-i cemīlenüñ verāsında bir gürūh-ı celīldür ki ‘unvān-ı nāme-i nām-ı nāmīleri e’imme-i dīn ve zümre-i müctehidīndür. Fırqa-i mezkūre ictihād-ı celī vü şahīḥ ile celā’il-i delā’il-i erba‘adan celālet-i şānı kıyāsa kıābil olmadığı mecma‘-ı ‘aleyh olan ecell-i nuşūş-ı fūşūş-ı aḥkām-ı dīniyye-i yakīniyyeden ya‘nī Qur‘ān-ı Mecīd’den istintāc-ı aḥkām-ı şer‘iyye-i fer‘iyye eyleyüp ḥalk-ı ‘ālemüñ şāfi‘i olan ḥazret-i risālet-menziletüñ iḥbār-ı aḥbārından istinbāt-ı mesā’il-i şahīḥa-i şarīḥa itmege mālīk olmışlardır. **Şi‘r:**

Heme müstenbiḥ ez-kitāb-ı ḥüdāy

Heme müstaḥric ez-bivāṭın-ı āy

Şude in fer‘-rā uşul-i kavī

Heme me’ḥūz ez-ḥadīş-i nebī

Şod ber-ānhā ze-rüy-ı ‘aql-ı delīl

Şod bed ānhā ze-küy-ı naql-ı sebīl

Mübtenī şod ber-ictihād-ı şarīḥ

Ser-be-ser muḳteżā-yı fikr-i şahīḥ⁴²

El-ḥaḳ kavā’im-i de‘āim-i millet-i İslāmiyye’nüñ devām-ı kıvāmıçün mezāhib-i erba‘a ile çār erkān meşābesinde olan e’imme-i erba‘anuñ imām-ı a‘zam ve hümām-ı ekremi Nu‘mān bin Şābit Kūfī *cezāhü’llāhu te‘ālā* ve Kūfī ḥazretlerinüñ ictihādātı berekātında şāri‘-i gülşen-i şer‘-i nebevī Şaḳā’iḳ-i Nu‘mān-ı müctehedāt-ı nu‘māniyye ile pīrāste vü ārāstedür.

Nev‘-i şānī iki tarīḳa tetarruḳ idüp bunlaruñ taḥtında aḳsām-ı keşīre oldıgını beyāndur.

Aşḥāb-ı bāṭın ve erbāb-ı taşavvuf ki şahāyif-i maşāḥif-i ḥāṭır-ı ‘āṭır-ı ḳudsıyyü’l-ḥavāṭırlarında ḥaḳā’iḳ ü daḳā’iḳ-i esrār-ı mektūme-i esmā’-i ḥazret-i eḥadiyyet ve

⁴²Hepsi Allah’ın kitabından alınmış. Hepsi ayetlerin içinden çıkartılmıştır. Bu konunun temeli güçlendirilmiş. Hepsi peygamber efendimizin hadislerinden alınmıştır. Akil onların delili oldu. Söylenmesi onlara yol açtı. Açık içtihada tabi oldu. Baştan başa doğru düşüncülere uygundur.

levā`ih-i sevānih-i rumūz-ı mermūze-i şifāt-ı sāmīyāt cenāb-ı şamedīyyet mersūm u merķūm olup serā`ir-i haṭā`ir-i lāhūt ve reġā`ib-i ġarā`ib-i ceberūt-maḥfūz u mazbūtlarıdır. Maṭāriḥ-i eşi`a-i envār `irfān ve mazāhir-i pertev-i şümūs-ı iķān ü itķān olan şumū`-ı cümü`-ı cenānlarıyla mişkāt-ı nübüvvet-i kübrādan iķtibās ü istināre idüp mānend-i bedr-i kāmīl tekmił-i zāt eyledüklerinden şoñra müstersidān-ı rāh-ı haķķuñ şumū`-ı bevāṭın u zevāhirini envār-ı āşār-ı irşād ile is`ād iderler bu nev`den olanlar iki ṭarīķa teṭarruķ idüp her biri ġāyet-i sülūkda maṭlūb-ı haķīķīye vāşıl olur. İkişi daġı bir mülteķāda iltikā idüp bir vādide biri biriyle vuşul bulur.

[7] Kısm-ı Evvel

Bir kısmı zıkr-i cehrī ile zākir olup ḥalvāt u celvātta cihāren zıkrü`llāha meşġul olanlardır. Kelime-i tevḥīdi ḍarb-ı zıkr ile vird-i lisān ve zıkr-i zebān idinüp i`lā`-i kelime-i `ulyā eyleyenlerdür. Gülbānuñ evrād ü ezkārı ve hūy u hāy-ı meclis-i şeref-şi`ārı müsebbihān-ı şavāmi`-i felegi ve mühellilān-ı cevāmi`-i melekeynüñ ġuş-ı hūşuna vāşıl olup mütemekkinān-ı mütevetṭinān-ı `ālem-i vālānuñ ismā` vü izānına nā`il olur. **Şi`r:**

Bāng ber-dāşte murġ-ı seḥerī

Kerde ber-ḥufte-dilān perde-derī

Mu`zin ez-rāḥat-ı şeb dil-kende

Kerde şād mürde zi *yā ḥayy* zinde

Çarḥ der-gerdiş-i ez-īn bāng ü nevā

Kūh der-raķş ez-īn şavt u şedā⁴³

Bu fırķa ġālib-i ġalebāt-ı cezbāt-ı vecd ü ḥālle bī-iḥtiyār bir mertebeye vāşıl olurlar ki zarūrī mānend-i çarḥ-ı gerdān çarḥ-künān raķş ururlar. Biri birinüñ sürūd-ı ṭarab-nākını semā` la simā` idüp cümlesi Mevleviyyān gibi dönerler ṭururlar. **Şi`r:**

Nāy-ı nālem çarḥ-ı gerdān itmeyeydi istimā`

Döne döne mevlevī-veş eylemezlerdi semā`

⁴³Sabah kuşu, şarkı söylemeye başlamış. Kalpleri uyuyanları uyandır. Müezzin gece rahatlığını bir tarafa bırakıp yüzlerce ölüyü "Ya Hay" ile diriltmiştir. Dünya bu şarkı ve seslerle dolaşiyor. Dağ bu ses ve şarkılarla dans etmektedir.

Ƙısm-ı Şānī

Bir kısmı dağı zıkr-i hafıyye iştiğāl eyleyenlerdür. Tā'ife-i merķūme kelime-i derūn-ı necābet-meknūnda nihān ve verā-yı perde-i kitmānda pinhān idüp hāzret-i refī'ü'l-cenābuñ ism-i şerīfini dile getürmezler ve kilīd-i endīşe-mişāl lāl olup ol sırr-ı mektūmdan zāhirde rāz açmazlar. **Şi'r:**

Zi-bāṭın şufiyān-ı pāk-meşreb
Sūḥan-gūyān velī bī-minnet-i leb⁴⁴

‘ Ālem-i dilde nihān olan zıkr-i sübhān bir vechile pinhāndur ki **Şi'r:**

Şöyle şakla sırr-ı ‘ aşkı tende cānuñ tuymasun
Hālet-i ‘ aşkı hikāyet kıl zebānuñ tuymasun

Fehvāsınca ne dil ü cān āgāh ve ne ḳalb ü cenān haberdār olur ve ne ferd-i āferīde bu sırr-ı mektūma zafer bulur. *Lisānü'l-hāli enṭaḳu min lisāni'l-maḳāl⁴⁵* maḳālinüñ me'āl-i şeref-menāli mücibince zıkrü'llāha lisān-ı ḥālle iştiğāl iderler. **Şi'r:**

Zıkr ber-se vech başed bī-ḥilāf
Tū ne-dānī in sūḥan-rā ez-güzāf
‘ Āmm-rā ne-būved be-cüz zıkr-i lisān
Zıkr-i ḥāş-ān başed ez-dil bī-gümān
Zıkr-i ḥāşşü'l-ḥāşş āvāz-ı sırr buved
Her ki zākir niyyet ü ḥāsir buved⁴⁶

Ṭavā'if-i Şettā

Bu iki ṭarıḳden ṭuruḳ-ı şettā peydā olup bu aşlına furū' -ı keşire müteferri' olur.

Ṭā'ife-i Ḥalvetiyye

Bu cümleden bir tā'ife-i cemāl-i bā-kemāl feyz-i ilāhī ile taḥliye itmek için ḥālvet-ḥāne-i derūnlarını ḥass ü ḥāşāk-ı ta'alluḳdan *miknese-i de'a nefseke ve te'ā⁴⁷* ile taḥliye eylemegin Ḥalveti diyü şöhret buldılar. **Nazm:**

⁴⁴ Temiz yaratılışlı sufiler, kalplerinden dudaklarını açmadan konuşuyorlar.

⁴⁵ Hal dili, konuşan dilden daha açık bir dildir.

⁴⁶ Kesinlikle zikir üç şekilde olur. Sen bu sözün anlamını bilmezsin. Halk arasında zikir sadece dille olur. Ancak şüphesiz özel insanların zikri kalplerinde gizli olur. Her kim ki zikir etmeye niyet etse fakat zikretmese bu ona zararlıdır.

⁴⁷ Nefsini bırak ve gel.

Ez-şerî' at şî'âr-ı tãhir-i şân
Ber-ţarîkat-karâr-ı hâtır-ı şân
Seyr-i îşân zi-kaydhâ muţlak
Der-haķîkat hemîşe müstağrak⁴⁸

Bayramî Zümresidür

Bu tã'ife eyyâm-ı rûze-i mücâhedede temennu'ât-ı nefsanıyyeden kendülerini imsâk idüp dâ'im şâ'im ve rûz u şeb kı'ımlerdür. Mu'tekifân-ı ma'âbid-i ceberrüt ve rûzedârân-ı şavâmi'-i lâhût gibi 'id-i sa'id-i âhîretde ni'am-ı bî-naķam-ı ilâhiye mazhar oldukları sebebden Bayramî diyü meşhür oldu. **Şî'r:**

Rûy-ı şân kıble-i 'ibâdethâ
Kûy-ı şân Ka'be-i sa'âdethâ
Ehl-i hâcet çü hâciyân peyvest
Zede der-halka-i der-i üd-est
Sâ'ilân-râ müfîz-i berr ü nevâl
Ķâbilân-râ muķayyid-i 'ilm ü kemâl⁴⁹ [8]

Ķ'âcegân-ı Nakşbendiyye

Bu tã'ifenüñ dağı elvâh-ı havâtır u zamâ'irleri nuķuş-ı mâ-sivâdan mücellâ ve jeng-i reng ü nîrekden sâde vü muşaffâ olup cihân bûķalemünüñ elvân-ı müteĶâlifesi üzre nümâyân olan şuver-i bî-ma'nâ ve nuķuş-ı mâlâ ya'nî sene-i firîfte olmayanlardur. Nakşbend şun'-ı rabbânî ve şuretger-i ibdâ'-ı yezdânî taşvîr itdüğü nuķuş-ı bi-nażîrünü şâni'ünüñ nakş-ı ķudret-i kâmilecini müşâhededen Ķâlî olmamağın Nakşbendiyye diyü meşhür ü mezkûr oldılar.

Tã'ife-i Zeyniyye

Bu tã'ife dağı muşsinât-ı aĶlâķ-ı Ķasene şâyestegî birle pîrâste vü ârâste olup zîb ü zîver zühd ü şalâĶ ü sedâd ile ve zeyn-i bî-reyn-i Ķüsn-i Ķâl ve reşâdla müzeyyen oldukları sebebden Zeyniyye diyü 'unvân buldılar.

⁴⁸Onların kalpleri şeriat sembolünü taşıyor. Bu yolda yürümeye karar vermişler. Onların kafaları engelsiz mutlak seyrdedir. Daima hakikata boğulmuşlardır.

⁴⁹Onların yüzleri, ibadetlerin kiblesi, sokakları saadetleri kabesidir. Muhtaç olan hacılar gibi sürekli onun kapısının kilidine el uzatmışlar. Yoksullara feyiz verip cömert davranıp hak edenlere bilim ve kemal dağıtmışlardır.

Ṭā'ife-i Mevleviyyān

Bu ṭā'ife daḡı mevleviḡāne-i maḡabbetu'llāhda nevā-yı nā-yı ḡoş-edā-yı 'aşku'llāhı ile demsāz olup ṭā'ifān-ı 'arş gibi raqş-künān-ı nāle vü efgān eyleyenlerdür. Semā-ḡāne-i terk ü tecridde döne döne kendü zāt-ı pāklerini aḡlāk-ı nā-şāyesteden taḡliye idüp deḡā'ıq-ı reḡā'ıq-ı ledünniyye ile taḡliye kııurlar. Şūr ü şaḡab-ı maḡabbetu'llāh ile Şems-i Tebrizi gibi başlarını elde bilürler.

Zıkr olınan eşnāfdan eṭrāf u eknāfdan selāṭın-i māziye zemānında zuḡūr eyleyen gürühuñ aḡvāli cerā'id-i sālifede şebt ü imlā olınduḡını i'lāmdur.

Sevād-ı bilād-ı 'Arab u 'Acem ve maḡāmāt-ı şāmātuñ şanādid-i kāmilesinüñ ve Māverā'ü'n-nehr'üñ raṭbü'l-lisān 'azbü'l-beyān yenābi'-i fācire-i şāmilesinüñ ve maşrıq-ı zeminde ve maḡrib vilāyetinde toḡup büyüyüp mäh-ı nev gibi yevmen fe-yevmen teraḡḡı eyleyenlerüñ ya'nı eṭrāf u eknāf-ı cihānda peydā vü hüveydā olanlarıñ eşāmisi ve elḡābı ve eḡsābı ve ensābı ve 'aded-i i'mār ve sinnin-i vefeyātı ve taşānif ü te'lif ü kemālātı ve bi'l-cümle kaffe-i aḡvāl-i sa'ādet-āyātı eṭbāk u evrāk-ı evvelin ve şafaḡāt ü levāḡāt-ı aḡdaminde taḡrır ü taşṭır olındı. Teḡaddüm-i ezmīne ve ta'aḡḡur-ı āvane ḡasebiyle ve iḡtilāf-ı mevātın ve iḡtilāf-ı emkine sebebiyle devlet-i 'Oşmāniyye'ye deḡin her devletde ḡarn ḡarn baṭn baṭn vücuda gelen zümre-i 'ulemā vü fuḡalānuñ ve fırḡa-i meşāyiḡ u nuḡabā vü nücebānuñ her birinüñ ism ü resmi taşvir olunup ṭāk-ı eṭbāk ve revāk-ı evrākda ve menāzır-ı maḡāzır ve ebvāb-ı kitābda *ke'n-naḡşi fi'l-ḡacer*⁵⁰ mersüm u muşavver oldı. Derün-ı buṭün-ı kütüb-i tevāriḡ-i e'āreb ü e'ācem-i mezkūrularıñ aḡbāriyla ṭoldı.

Devlet-i 'Oşmāniyye'de zuḡūr eyleyen aḡbār-ı 'ulemā ve aḡyār-ı şuleḡānuñ aḡvālleri şafḡa-i beyānda mersüm olmış iken mü'ellif-i şaḡā'ıq muvaffaḡ olup bu ḡuşuş aña cümleden muḡaddem müyesser olduḡudur

Lākin beytü'l-'arūs memālik-i 'Oşmāniyye'nüñ cemāhır-i meşāhır-i 'ulemā'-i 'izāmınuñ ve meşāhır-i cemāhır-i meşāyiḡ-i kirāmınuñ şāhidān-ı aḡvālleri astār-ı serādiḡāt-ı kitmānda mestūr u mektüm olup ol fırḡ-ı sa'ādet-şükühuñ 'arā'is-i nefā'is-i āşārına henüz ḡāme adlu māşıta-i nāşiṭānuñ eli toḡunmamış idi ve maḡzurāt-ı mūḡırāt aḡbārınuñ ruḡsāre-i bi-mişālleri ḡalem-i keşide-i aşḡāb-ı ḡayāl olmayup sevād-ı midāddan ruḡsāre-i ḡaride-i cerideye bir nokṡa ḡonmamış idi.

⁵⁰ Taştaki nakış gibi

Hazā'in-i defā'in-i gaybiyyeden ol genc-i medfūnuñ tılsımını kimesne bozmayup miftāh-ı hāme ile henüz anuñ kufli feth olmamış idi. Ferd-i āferide ol ma' den-i mektūma zafer bulmamış idi. *El-umūru merhūnetün bi-evkātihā*⁵¹ fehvāsınca ol tavā'ifūñ ahvālinūñ zikri zemānına merhūm u mevķūf olmağın aşhāb-ı berā'a ve erbāb-ı berā'anuñ eli kağıd ve kalem [9] ve dili söylemege varmamış idi. Bu huşūşda ahālī-i sūhan lāl olup engüşt-i hāme ile aña el karmamış idi. **Mısrā'**:

Hergiz ne-resīd-est be-ū dest-i kesī⁵²

Tā ki nāgeh sā'ik-i şā'ik-i kazā vü kader ve kâ'id-i rā'id-i kuvvā vü kuder e'ine-i 'azā'im-i izā'imi ve ezmīne-i şarā'im-i kerā'imi ol fāris-i hāris-i şahn-ı haķā'ikūñ ya'nī mü'ellif-i Şakā'ik'ūñ yed-i kudret ve dest-i müknetine teşhīr idüp zimām-ı rekā'ib-i ğarā'ib imlā' vü inşāyı ber-mücib-i *ve inne'l-fazla bi-yedi'llāhi yū'tihi men yeşā'ū*⁵³ anuñ yed-i beyzāsına tefvīz ü teslim eyledi. Maḥz-ı feyz-i subhānī ile tevsen-i tünd-nüktedānı ve sūhan-rānı zir-i rānı olup sā'id-i müsā'id-i faẓl-ı ilāhī kaşab-ı tercemeyi sā'ir çābük-süvārlardan muķaddem aña taķdīm eyledi. Memālik-i 'Osmāniyye'de esb-i hīred-i çāpük-bāz ile tek ü tāz üzre olup kemiyyet-i hāme ile peydā-yı beyzā-yı evrāķda tek ü pūy eyleyen erbāb-ı te'lif ve aşhāb-ı taşnife bu hālet muķadder ve bu devlet müyesser olmamış iken ol fāzıl-ı fezā'il-penāh-ı muvaffaķ *min 'indi'llāh* olup bedraķa-i tevfiķ-i ilāhī delāletiyile bu meslege sülük eyledi. Aşhāb-ı 'ulūm-ı zāhire-i lāzimü't-tevkīrūñ ve mutaşavvifān-ı müteşaddirān-ı şudūr-ı taķdīs ü tezkīrūñ nām ü nişānları mensī vü metrūk olmasun diyü esāmī-i sāmiyelerini ve menāķıb-ı nāmiyelerini zebūr-ı süfūr-ı belāgat-mevfūr ve şudūr-ı sūtūr-ı berā'at-mekşūrda mestūr eyledi. Memālik-i 'Osmāniyye'nūñ kendüde peydā vü hüveydā olan efāzılıñ ve büm-ı Rūm'a eṭrāf ü eknāfdan gelen emāşilūñ ahvāllerinden gördüklerini ve bildüklerini ve şikāt-ı ruvāt ve tuķāt-ı hukātdan istimā' eyledüklerini dürc-i beyānda derc eyledi. Āşārdan mü'eşşire istidlāl mes'elesi üzre her bir fāzılıñ nümūdār-ı zātı ve naķd-i fezā'il ü kemālātı olan muşannefāt ü mü'ellefātından ve şāhid-i hāl ve nāṭık-ı haķķ-ı maķāl olan aķlām-ı berā'at-şī'ārınūñ ya'nī hāme vü perkārınūñ yazup çizdüĝi kelimātından ḥasb-i hālını *kemā hüve haķķuhu* iz'ān idüp ṭabaķāt-ı mezkūreden ṭabaķasını ta'yin eyledi. Her birinūñ zat-ı mühezzebe-i mezehhebesinūñ 'ayārını bilüp nuķūd-ı fezā'il-i kemālātınūñ ķadr ü miķdārını teybīn eyledi.

⁵¹ Her şeyin vakti zamanı var

⁵² Asla kimsenin eli ona ulaşamaz.

⁵³ Ve fazlın muhakkak Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir (Hadid, 9.)

Mü'ellif-i Şakā'ik hazretleri kitābına Şakā'ik-i Nu'māniyye diyü tesmiye itdigünün beyānındadır.

Hüdāyigān-ı dūdmān-ı 'Osmāniyyān müttekā-yı saltānata cülūs idüp mesned-i müşeyyed-i devlet ü iclālī kudüm-ı behcet-rüsūmlarıyla teşrif eyledükleri ecille-i evkātuñ mebādīsinden hicret-i nebeviyyenün toköz yüz altmış beş senesinde bu kitābuñ imlā' vü inşāsından ferāğat idinceye degin çeşme-i āb-ı hayātla neşv ü nemā bulan ser-firāzān-ı gülistān-ı fezā'ilün medāyiḥ ü menākıbını ve gülşen-i millet-i ḥanefiyye-i Nu'māniyye'de ḳopan ezhār-ı envār-ı gülzār-ı ma'ārifün aḥvāl-i şeref-nişābını ol naḥl-bend-i ercümend ber-taḥallüde bend ü peyvend eylemegin kendü kitāb-ı müsteḫābına Şakā'ik-i Nu'māniyye diyü tesmiye eyledi.

Mebādī'-i a'mārumdan berü vāḳı' olan aḥvāl-i perişān-āmālimün tafāşilidür

Aşḥāb-ı enzār-ı şā'ibe-i ülü'l-i' tibār ve erbāb-ı efkār-ı şāḳibe-i zevi'l-iḥtibār olanlara maḥfī ve pūşide olmaya ki mebādī'-i aḥvāl ve fevātiḥ-i āmālimde e'ālī-i ahālī-i 'izām ve mevālī-i zevi'l-me'ālī-i kirām hazretlerinün ḥidmet-i sāmī menziletlerinden istizānet-i envār-ı meşābīḥ-i 'ulūm-i 'āliyye ve istināre-i zav'-ı sirāc-ı fūnūn-ı sāmīye eyleyüp tekmil-i kemālāt-ı felekiyye-i melekiyye eyledüm. Erbāb-ı ārā-yı cihān-ārā-yı āfitāb leme'ān ve aşḥāb-ı zamīr-i münir-i pür-tenvīr-i müşterī feyezān ile müḫāla'a-i meḫālī-i envār ve müzākere-iḫavālī-i efkār eyleyüp re'y-i ḡarrā-yı ḳamer-tenvīrüm ile *ke's-şemsi fi rābi'ati'n-nehār*⁵⁴ meşhūr-ı rūzgār oldum. Akvāmum ortasında fezā'il-i 'ilmiyye ile şöhret buldum. **Mıṣrā'**:

Der-miyān-ı fāzılān çün mihr-i şöhret ...⁵⁵

Gāh esrār-ı belāğat ve güftār-ı feşāḥatde bizāyi'-i bedāyi'-i celā'il-i delā'il-i i'cāz u icāzla tenḳiḥ-i usūl-i şānāyi'-i bedī'a ve tevziḥ-i telviḥ-i fuşūl-i bedāyi'-i şānī'a eyleyen ḥ'ācegān-ı bāzār-ı fezā'ile şān'at şatardum. Cevher-fürüşān-ı ma'ārif-i girān-māyeye tīr-i ḫā'ne atardum ve gāh şu'arā-yı [10] bülegā-yı tūḫiyān-ı şekeristān maḳāl ve zurefā-yı füşāḥā-yı bülbülān-ı gülistān-ḫayāl ki devāt-ı cevāhirdār ve kilik-i gevher-bārları maşdūḳ-ı mantūḳ-ı *nūn ve'l-ḳalemi ve mā yesturūn*⁵⁶ dūr andan tafavvūḳ idüp ḫāme gibi ser-firāzlıḳlar ider idüm. Biri birine maḳrūn ve müteḳārib güftārlar dūrer idüm. Leālī-i mütelālī'-i elfāz ü ma'ānī ile Şāhidān-ı ḫayālāt-ı bā-kemālātuñ gūş u gerdenine āvīze yerine cevāhir-i zevāhir-i muntazama-i mülte'ime

⁵⁴ *Gün gibi ortada.*

⁵⁵ *Fazıl insanlar yanında güneş gibi ünlü*

⁵⁶ *Nun. Kaleme ve satır satır yazdıklarına and olsun (Kalem, 1.)*

aşardum. Penç-beyt gazellerüm kuvvetiyle aşhâb-ı hamseyi başardum. Eslâf-ı eşrâfdan şahn-ı fezâ'ilüñ her Fârisî ve 'Arabî ve Fârisî te'lif itdüğü mü'ellefâtı a'yân-ı 'ulemâ-i zevi'l-ebşâr ile gözden geçürüp her gördüğüm dürer-i gurer manzûme-i bâ-intizamı nağd eyledükden sonra cevheriyân-ı bâzâr-ı zemâne ile anı alup satmakta idüm. Mi'yâr-ı şahîhü'l-'ayâra muvâfiğ olanı kabûl idüp terâzümüzden ağmiyânı nazardan yâbâna atmakta idüm. **Şi'r:**

Ez-fünûn-ı edeb çü naḥv u çü şarf

Ançe bâyed der-ân 'ulûm-ı şegerf

Ez-risâlât-ı ehl-i keşf ü şühûd

Ve'z maḳâlât-ı ehl-i zevk ü vücûd

Ve'z devâvîn-i şâ' irân-ı faşîḥ

Ve'z maḳûlât-ı nâzımân-ı melîḥ

Ançe başed be-'aql ü fehm-i qarîb

Ki şeved münkeşif be-fikr-i lebîb

Kerdem esrâr-ı şân tetebbu' -ı tām

Ez-ma'ânî(y)-eş hem temettu' -ı tām⁵⁷

Eşnâ'-i iştiğâlümde Şakâ'îk nâm kitâb-ı berâ'at-nişâb enzâr-ı im'ânla manzûrum olup ḥüsn-i kabûlle maḳbûlüm olduğıdur.

Bu eşnâda ba'zı bülbülân-ı süḥan-serâyân gülzâr-ı ma'ârif ile gülbin-i gülşen-i daḳâ'îk ve nev-bâve-i bâkûre-i ḥadâ'îk-i ḥaḳâ'îk ya'nî Şakâ'îk nâm kitâb-ı müsteḫbı müḫâla'a idüp sâḫât-ı bâḫât-ı elfâz ü ma'ânisinde olan efnân-ı fünûn-ı zâhire-i leḫâfeti ve ezhâr-ı zâhire-i bâhire-i zarâfeti temâşâ eyledüm. Eḫbâḳ u evrâḳınuñ her varaḳ-rengininde bûy-ı ilhâm istişmâm idüp serv-i büstân-ı belâğat ve naḫl-i gülistân-ı feşâḫat olan devḫa-i saḫr-ı feşâḫat-şatırınıñ her küşesinde ḫâ'ir-i ḫâḫırum nişîmen-sâz oldu. Şağîr-i sâpâş u âferîn ile eḫrâf ḫoldı. **Şi'r:**

Defter-i ū-st hemîn ravza-i rûḫ

Fâtiḫ-i gonçe-i gülhâ-yı fütûḫ

⁵⁷Edebiyat ve dilbilimlerini derinliğe inmek gerektiren bilimleri, keşif ve araştırma ehlinin eserlerini, zevk sahibi insanların makalelerini, belîğ şairlerin şiir kitaplarını, melîḫ şairlerin konularını, akıl ve düşünceye yakın olan her şeyin -ki akıllı bir düşünceyle çözüldür- sırlarını tamamen inceledim. Anlamlarından tamamen faydalandım.

Her varaḳ-rā ki zi v'ey gerdānī
Gül-i digeş ŧüküfed ger dānī⁵⁸

Ol ḫadīḳa-i leṭāfet-bāruñ eřcār-ı esrārı ve *leküm fihā mā teştehi'l-enfüsü ve telezze'l-a'yünü*⁵⁹ ezḫārıyla müzehher ve eṭrāf-ı güلزārı *mā lā 'aynün ra'et ve lā üzünün semi'at*⁶⁰ nesā'im-i 'anber-niřārıyla muṭayyeb ü mu'aṭṭar olmağın aña mā'il olup elfāz-ı ābdārī ve ma'ānī-i dürer-bārına şu gibi göñlüm aḳdı. **Şi'r:**

Her nüketsidür gül-i ma'ānī
Her ḫarfī ŧüküfe-i āmānī

Lafzı çü ṭarāvet-i cevānī
Ma'nisidür āb-ı zindegānī

Çün ḫüsn-i nazarla baḳdı göñlüm
Şular gibi aña aḳdı göñlüm

Zurūf-ı ḫurūf-ı berā'at olan ḫurūfundan ḫarf-i elifi miyān-ı cān ü cenānda cāygir olup kemāl-i leṭāfetine dāl olan lāmı ḫarīn-i ḳabül oldı.

Kitāb-ı meřūr varaḳ-ı menřūrı bir ehl-i dil-i kāmil Türkī zebānla terceme eyle diyü ilḫāḫ ü ibrām itmegin telāḳḳı bi'l-ḳabül idüp itmām-ı merām itdigümi i'lämdur.

Bu maḫalde ḫuzẓār-ı meclisden bir fāzıl-ı fezā'il-i kāfil ve bir kāmil-i fevāzıl-ı ḫāfil benüm bu meylümi görücek. Bař-ı bisāṭ-ı kelām idüp güş ü gerden-i 'arūs-ı sūḫanı bu yüzden pīrāste vü ārāste eyledi ki ṭarīḳ-i terceme ṭarīḳa-i maḳbüle olup řehristān-ı nazm ü inřāda bir řāhrāh-ı ḳadīm-i ḳavīm ve bir cādde-i müsteḳīme-i müstedīmedür. Mu'azzamāt-ı mülhemāt-ı muřannefāt elsine-i müteḫālifenüñ birinden birine naḳl olunmaḳ řive-i dil-berān gibi řive-i sūḫanverān ve řime-i vesīme-i nükte-perdāzāndur. **Şi'r:**

Ma' nā-yı nīk buved řāhid-i pākīze-beden
Ki be-her rüz çünin cāme digeř-gün pūřend⁶¹

⁵⁸ Onun defteri onun yeryüzündeki ruhunun cennetidir. Tomurcukları açmış güller gibi, her sayfasına bakınca yeni bir çiçek açıyor.

⁵⁹ Orada nefislerin arzu ettiği ve gözlerin lezzet (zevk) aldığı her şey var (Zühruf, 71.).

⁶⁰ Hiçbir göz görmedi, hiçbir kulak duymadı.

⁶¹ Doğru anlamlar, temiz bir vücudun göstergesidir ki her gün başka renk elbiseler giyiyor.

Bu kitāb-ı müsteṭāb-ı fezā' il-niṣāb daḥı *bi-lisānun* 'arabiyyin mübīn⁶² fehvāsınca egerçi aḥsen-i elsine olan lisān-ı 'Arabī üzre ibdā' olunup tırāz-ı i' cāz-tırāz üzre ibrāz olinmışdır. Fe-emmā Rūmī-lisān ve Türkī-zebān ile terceme olınsa [11] şınā' āt-ı 'Arabīyyeden behre-mend olmayan ercümendlere şāmil olup fevā'id-i ferā'id ve mevā'id-i 'avā'id-i ekmel ü eşmel olur idi. Şumūlī kemālin bulur idi. Bu kemīne bu kelām şıḥḥat-ı mekīne telaḳḳı bi'l-ḳabūl idüp muḳtezā-yı sevḳ-i rabbānī ve mübteḡā-yı ilhām-ı sübhānīdür diyü ṭarīḳ rızā ve silk-i irtizāya sülük eyledüm. Bu maḳūle emr-i mendūb ve kār-ı müsteḡaba i'timār-ı farz-ı 'ayn ve emr-i vācib ittiḡāz idüp itmām-ı merām için iḳdām u aḳdām üzre şābit ḳadem olup ṭurdum. Bāzū-i bā-nīrū-i ḡayret ü ḥamiyyet ile gümān-ı himmeti ḳurdum. Kemer-i ḥazm u 'azmī miyān cezm üzre iki yirden şemşīr-i manend ü peyvend eyleyüp i'lām-ı iḳlām müşkīn erḳāmı peydā-yı beyzā-yı şaḥa'ifde i'lā eyledüm. Esne-i elsine-i ḥāme-i düzbānla memālik-i tercemeye istilā eyledüm. **Nāzm:**

Menem ān mālīk-i mülk-i fezā' il
Ki ez aḳlām kerdem naşb-ı i'lām

Giriftem ser-te-ser- mülk suḡen-rā
Ḳalem-rev şod sevād-ı naḳş-ı eḳlām⁶³

Şāhedān rūmī neḡād anuñ lū'lūyān-ı sevād-ı 'Arab ṭūrı üzre giydükleri misk-i libāslarını ve siyāḥ cāmelerini iḡrāc idüp nāzkāne rūmiyāne libās itmeḡe şuru' eyledüm. Bu şurū' 'am-ı ḳarīn tevfiḳ-i Rabbānī ve rehīn-i telfiḳ raḡmānī olmaḡın ol kitāb-ı müsteṭābı Türkī lisānla bi't-tamam terceme idüp zīb ü zīver şanāyi' -i bedāyi' ile manend-i Türk çigil taḡliye eyledüm. *Şaḳā' iḳ-i Nu'māniyye*'nūñ deste deste gül nesrīn ü ṭabaḳa ṭabaḳa şükūfe-i rengīn ile tezyīn itdüḡi ra' nā ra' nā aḡvāl ü ḡikāyātını ve ā'lā ā'lā menāḳıb u rivāyātını maḡsūd naḡl-ı bendān ibdā' u iḡtirā' u reşḳ ve ḡayret-i çemen ārāyān imlā vü inşā olan kelimat-ı bedī' a vü maḳālāt-ı pür-ḡayālātla Türkī'ye naḡl eyledüm. Ḥūşe-i çinān memālik-i Rūm anuñ ezhār-ı işmārdan bürū-mend olsun diyü Türkī elfāz-ı ābdār ile terbiyyet idüp bāḡbān-ı naḡl-perver gibi nihāl-i benān-ı beyāna berg-i ḡāmeden ḳalem aşıladum. **Şi'r:**

Ney kilik ez-sarirem dil küned şād
Dehed ez nā' me-i dāvūdīyem yād

⁶² *Apaçık Arapça bir dille (Şuara, 195.)*

⁶³ *O fāziletler mülkünün hükümdarı benim ki ben özel kişilerden olduğumu bildirdim. Baştan başa söz mülkinü tuttum, bağladım. Kalem kalemlerin yazısına, nakşına alışmıştı.*

Merā der-ḥāme şad ma' nā nihüft-est
Zi-yek ḥāram hezārān gül şiküft-est

Çü gül evrāk-ı şî' rem rüy-der-rüy
Sevād-eş hem çü sünbül-i müy-der-müy⁶⁴

Bu bende-i ḳalilü'l-biza' a kendümüñ bā' a-i yerā' amı ḳaşıra-ı gümān idüp itmām-ı merāma dest-res bulmağa mecāl-i meḥalde diyü mülāḥaza ider iken abādî-i fütühāt-ı füyüzāt-ı ilāhiyyenüñ i' ānetiyle ve engüşt-nümā-yı aşḥāb-ı imlā vü inşā olan güllük-i netāyic-i bāran me' āvenetiyle miyve-i maḳşüda vaşıl oldum. Bu şemere-i bā-küreyi üstādān-ı ' arabuñ elinden güç ile ḳoparup aña çokça meşāḳatle dest-res buldum. **Şî' r:**

Be-süy-i kân-ı ma' nā kerd-em aheng
Çü süy-i bî-sutün Ferhād-ı dil-teng
Be-dest ez-ḥāme-ām yek tişe-fülād
Giriftem Ḥusrevî āyîn Ferhād⁶⁵

Şaḳā' iḳ-i Nu' māniyye'den ziyāde bulunanlarıñ el-ḥāḳ u tezyîl olunduğudur.

Eṭbāḳ-ı evrāk nüzhet efzā-yı riyāz-ı ' alleme-i zîvere baḥş olan Şaḳā' iḳ-i Nu' māniyye nām kitābda meşṭūr u muḥarrer olan ' ulemā vü meşāyihdan ğayrı ṭabaḳāt-ı mezḳürede el-ḥāḳ olunmağa ḳābul aşḥāb-ı fezā' il belki zikr olunması lâzım ekārim bulup her birisini ṭabakasına göre kitābumda taḥrîr eyledüm ve daḫı ol kitāb-ı müsteṭābda mezḳūr u müdric olan ' ulemā vü şüleḥānuñ taḥrîr ü taşṭîr olunan aḥvālünden ğayrı bu kemāne ba' zı ḥāllerine vāḳıf olup irād itmesini muḥassenāt-ı lâzımadan fehm eylemegin ol maḳüle soñradan zafer bulduklarımızı şāḫiblerinüñ aḥvāline tezyîl eyledüm. Bu iki ṭarîḳle ṭā' ir-i ḥāṭırum pür ü bāl tetbi' ile keşt ü kezār eyledüğü mü' ellif-i şaḳā' iḳuñ ' andelîb-i ḥāme-i süḥān-sāzı pür vāz itdüğine el-ḥāḳ eyledüm bi fazla.

⁶⁴ Benim neyimin sesi gönülleri mutlu ediyor. Davut peygamberin namesini hatırlatıyor. Benim kalemimde yüzlerce mana gizlidir. Benim bir dikenimden binlerce gül açılır. Benim şiir defterimin varakları gül yaprağı gibi üst üstedir. Yazılarım sümbül gibi iç içedir.

⁶⁵ Mana madeninin tarafına yüreği sıkışmış Ferhad'ın Bî-sutun dağına vardığı gibi vardım. Elimdeki kalemimi Ferhad'ın baltası gibi tuttum. Bir balta gibi elimdeki kalemimle bir balta gibi Hüsrev ayinini bırakarak Ferhad'ın yolunu tuttum.

Kendü kitābuma Ḥadā'ıku'ş-Şakā'ıķ diyü tesmiye itdigümüñ sebebini beyāndur.

Naḥl-bendān imlā vü inşā vü çemen ārāyan ibdā' vü ihtirā' uñ 'anādil-i dil destān serālarına pūşide olmaya ki bülbül-i ṭab'-ı sülḥan-sāz u tūṭı-i gülüñ ḥoş-ı āvāzum pervāz itdügümü kitāb-ı Şakā'ıķ-i Nu'māniyye'nüñ [12] tercemesi ve nümüdārı olup anuñ ḥāvı olduğı ser-bülendān-ı gülistān-ı ma'ārifüñ ve ser-firāzān-ı bāğ-ı zārā'ifüñ aḥvāl u menākıbını müştemil olduğı münāsebetle belki Şakā'ıķ'den mā'adā nice nice mülḥekātı muḥit olduğı taķrīble Ḥadā'ıku'ş-Şakā'ıķ diyü tesmiye eyledüm.

Türkī lisānla mütercīm ba'zı kitāb-ı hümayūn-ı berā'at-nümündan benüm kitābımuñ rüçḥānını ve kemāl-i mertebe' ulüvv-i şānını işbāt u izḥārdur.

Neyyirāt-ı sātı'āt-ı mebānı ve levāmi'-i sevāṭı'-i ma'āniyi şāmil *Envār-ı Süheylī* nām kitābuñ tercemesi olan *Hümayūn-nāme* nām kitābuñ mü'ellifi Mevlānā 'Alī-i 'ālī-menzilet aşlından nūr u ferāset-fāde idüp anuñ envārıyla ihtidā' eyledi. Ol derc-i sülḥanda müdrec olan nuḫūd-ı mühezzebe-i müzehhebe-i eş'ār u ebyātı ve cevāhir-i zevāhir-i maḳālāt-ı pür-ḥayālātı kendü kelimātı arasında müselsel irād idüp nazmen ve neşren bī-nihāye cevāhir-i zevāhir-i girānmāyeye zāfir oldı. Ol ḥū'ace-i bāzār-ı fezā'il rāyegān-ı genc-i şāyikān buldı. Eṭbāķ-ı evrāķ-ı rengine şārılı bī-şumār elfāz-ı şirīn ve ma'ānı-i sekrine dest-res olup ḥāzır ḥelvāya rast geldi. Ammā benüm kitābımuñ aşlı resm-i tekellüf ve gülgüne-i zārāfet u berā'atten mu'arrā ve muḥsināt-ı şı'riyye ve şānā'āt-ı bedī'ıyyeden müberrā bir şāhid-i ra'nādur. Anuñ tercemesinde olan leṭā'if-i maşnū'a vezārā'if-i maṭbū'a aşla kimseden me'ḥūz olmayup cümlesi kendü mebdī'ātumdur. İmlāsında ve inşāsında olan sanā'āt-ı bedī'a-i şānı'a kendü muḥteri'ātumdur. Eşcār-ı suṭūrunda olan eşmār-ı elfāz ve ezhār-ı ma'ānıñ her bir nev bāvesi ḥadıķa-i ḳarīḥamdan ḳopup kendü gönlümden bitmişdür. A'lā a'lā fiḳraları şāḥ-ı sidreden a'lāya gitmişdür. Muḥadderāt-ı muvaḳķerāt-ı fiḳrāt ve 'arā'is-i nefā'is-i mebdē'ātum mehd-i ḳarīḥamda büyüyüp şir şir pistān-ı letāfet olmuşdur. Cümlesi rebābīb-i celābīb-i ğayr olmayup kendü dāye-i ṭab'ımuñ ḳoltıgında terbiyet bulmuşdur. **Şi'r:**

Be-ḥamdi'llāh ki naḳd-i men revān-est

Zer-em ez sikke-i kes bī-nişān-est

Şeved şi'r-i me-rā ḥāsed ṭaleb-kār

Ki 'ayb-em-rā küned bā merdüm izḥār

Ne-(y)ābed cüz nikū-yī der sūhanhā
Ne-bāşed der-ḥadā'ıķ cüz semenhā⁶⁶

Ancak şīme-i ḳadīme-i münşiyān üzre her maḳāmda encām-ı kelāmda ve tezā'if-i merāmda 'Arabī vü Fārisī eş'ār-ı berā'at-ı iş'ardan çok nesne getürdüm her maḥalde haḳ kelāmı yirine yitürdüm.

Şaḳā'ıķ-i Nu'māniyye İle Ḥadā'ıķu'ş-Şaḳā'ıķüñ Münāsebetini Tebyīn ü Ta'yındür

Ol çemen-pīrā-yı ḥadā'ıķ-i ma'ānī ve naḥl-bend-i *Ḥaḳā'ıķ-i Şaḳā'ıķ-i Nu'mānī* nūñ nesīm-i besīm-i fikrinūñ tenessümiyle tebessüm eyleyen şaḳā'ıķ-i nā-şüküfte-i bāğ-ı berā'atüñ her bir varaḳından reng ü bŷy-ı fażilet istişmām olunduğı gibi bu bülbül-i gülzār-ı ma'rifetüñ kitābından daḫı şemā'im-i nesā'im-i mezīyyet istişmām olunur. Şevk-i nevk-i ḥāme ve şecere-i ḳalemde bī-nihāye şüküfe-i leṭā'if u zārā'if bulunur. Bāğ-ı ḥuld-āsā anuñ bahārında ḥazān olmayup evrāḳ u eṭbāḳına zebŷl u pejmürdegī 'ārız olmaduğı gibi bunuñ daḫı şüküfeleri her faşılta tāze vü ter olup gül-i şad-berk gibi *ṭabaḳān* 'an *ṭabaḳ* varaḳ varaḳ küşādedür. Ol kitāb-ı müsteṭābuñ her varaḳ-ı rengini gül-i ra'nā āsā iki yüzlü olup mecālis u meḥāfilde elden ele gezer iken yine degme kimesneye açılmayup nādān olanlara yüz virmedüğü gibi bu devḥa-i ḥadīḳa-i ṭarrā evrāḳuñ ezhār-ı leṭā'if ve eşmār-ı zārā'ifine degme ḳaşīrŷ'l-bā'anuñ eli irmeyüp her naḥl-i bālā'-i vālāsı dest-i ta'arruzdan 'ālīdür. El-ḥaḳ çemenzār-ı fażilet u hünerde bunuñ ikisi gibi bir rengin şüküfe ḳopmayup hiçbirisiyle hem-reng bir ḡonce şüküfte olmamışdur. Fenn-i imlā vü inşāda yed-i ṭŷlāsı olan ser-firāzlar bunlar gibi bir naḥl-i 'ālī bulmamışdur. Gülşen-i 'ālemde ne aña gülistān mŷmāşil u müşākil ve ne buña bahāristān şebih ü mānenddür. *Manṭıḳu't-Ṭayr* ve *Gülşen-i Rāz* oḳuyan 'anādil-i dil aşḥāb-ı beyān ve belābil-i bāl erbāb-ı tebyān anuñ gibi bāğda terennüm itmeyüp ṭuyŷr-ı 'uḳŷl-i derrāke bu maḳŷle güleşende pervāz eylemedi. İkisiniñ daḫı nŷn-ı [13] noḳṭadārı lāle-i cennetüñ bağına āteş-i reşkle dāğ yaḳup her biriniñ elifleri bir serv-i bālā-keşide ve dāli bir nihāl-i ḥamīdedür. **Şi'r:**

İn nüşḥa ki nŷzhetgeh-i 'aḳl ü cān-est
V'ān nüşḥa ki in cümle cihān ḥayrān-est
Ḥŷrrem çemen-est ez gül ü reyḥān pŷr

⁶⁶Allah'ıma şükŷrler olsun ki benim şiiim vezinlidir. Benim şiiimde kimsenin şiiirinden iz yoktur. O kiskançlar benim şiiirlerimi ortaya dŷşŷrmek istiyorlar. Ancak benim sözlerim iyiliklerle doludur. Tıpkı bahçede yasemenden başka bir şey bulunamayacağı gibi.

Evrāk-ı gül ü hütüt-ı şān reyḥān-est⁶⁷

Cenāb-ı Rabbü'l-Erbāb'dan mütevaḳḳı' u mütezarri' dūr ki ḥoḳḳa-i şevāhıḳda şuḳḳa-i şaḳā'ıḳ bāḡāt-ı 'āleme zīb ü zīver virdüḡi gibi *Ḥadā'ıḳu's-Şaḳā'ık* nām kitābum daḡı evrāk-ı eṭbāḳ-ı rüzgārda zīver-baḡş ola. Bu ḥadıḳa-i dilkeşde mezkūr olan serfirāzān-ı 'ulemā' ve ser-bülendān-ı şulaḡānuñ rüḡāniyyetleri berekātiyla tāze tāze şemerāt-ı bī-endāze zuhūr idüp menāfi'-i dāreyn ve netāyic-i neş'eteyn-i mütevārid ü mütezāyid ola. *Men şanefe feḳadistehdef*⁶⁸ mūcibince muḳtezā-yı ḡāl egerçi rümāt-ı 'adātuñ tīr-i daḡl ü ta'arruzuna hedef u ḡadeng-i ta'ne-i düşmena ne nişāne olmaḡdur. Ammā aşḡāb-ı mekremetden mes'uldür ki mevāzı'-i zillāt ve mevāḳı'-i 'uşrātı ḡāme-i inşāfla ışlāḡ olına. **Şi'r:**

Hüner bīn dergüzer ez 'ayb cūyī

Bedī be-güzār ü pīş āver nikūyī

Men-et āverdeh-em dürcī zi-gevher

Tü gevher-rā niger v'ez dürc be-güzer

Tü-rā āverdeh-em şad deste gül pīş

Çerā ez-ḡār sāzī ḡātır-et rīş⁶⁹

Belki meşel-i mütemeşşil *ḡalefü-n'nesli min elif*⁷⁰ muḳtezāsınca bu kitāb-ı müsteṭābum ḡalef-i şālih gibi zıkrün-bi'l-ḡayr olınmaḡa sebep ola. **Mışrā'** :

*Yerḡamü'llāhe li-men ḳāle lehū āminā*⁷¹

Kitāb-ı merḳūm-ı mersūm semt-i iltifātla mevsūm olmaḡ recāsına cenāb-ı salṡanat-nişābına terfi' olduḡı beyāndur.

Aşḡāb-ı te'līf ü taşnīf ve erbāb-ı tedvīn ü idā' vü iḡtirā'a ḡafī vü pūşide degildür ki aḳlām-ı müşḡīn-i erḳāmla şaḡīfe-i ḡaybdan şaḡā'ifü-bi't-ṡā'ife naḳl olınan kütüb-i mezbūre-i muḡarrere ve zübür-i meşṡüre-i muşavvere *fī-şuḡufī mükerremetin merfū*

⁶⁷Bu nüsha can ve aḳlın eḡlence yeridir ve öyle bir nüshadır ki cümle cihan ona hayrandır. Gül ve reyhanlarla dolu güzel bir bahçedir. Sayfaları gül ve onun yazıları reyhan gibidir.

⁶⁸Her kim ki tasnif etse hedef güder.

⁶⁹Sanata bak ve kusurlardan vazgeç, kötülüḡü bırak ve iyiliḡin peşine düş. Ben sana bir sandık mücevher getirdim, sandıḡı bırak mücevhere bak. Sana yüzlerce deste gül getirdim neden dikeninden dolayı onun hatırını yaralıyorsun.

⁷⁰Nesil binden gelir.

⁷¹Allah rahmet eder o kimseye ki amin der ona.

‘*atinmutahhere*⁷² maḳbūle vü mu‘tebere olmaḳ ḫüsn-i naẓar-ı pādişāh-ı dūrbīn ile manẓūr ve yūmn-i iltifāt-ı dāver-i ma‘delet-āyīn ile me‘şūr olmaḳa mevḳūfdur ve nuḳūd-ı mü‘ellifāt-ı mühezzēbe-i müzehhebe tīz-bāzār-ı ‘ālemde raġbet u revāc bulmaḳa sikke-i ḳabūl-i şehriyār-ı nāmdār ile meskūk olup ism-i sāmīleri anda meşṭūr u muḫarrer olmaḳa muhtācdur. **Şi‘r:**

Z’ān ki naḳd-i sühen der-īn bāzār

Gerçi bāşed çü zer temām ‘ayār

Ne-reved hem çü naḳdhā-yı revān

Tā ne-bāşed berū zi-sikke nişān

Sikke-i ān eger neh āgāh

Nīst illā ḳabūl-i ḫazret-i şāh⁷³

‘Arūs-ı kitāb-ı müşġīn-niḳāb u şīrīn-ḫiṭāb nām-zede-i pādişāh-ı vālā-cenāb olmayınca revām u ḫiṭāb-ı feẓā’ il aña mā’ il olmayup bālīġ-i naẓar ve kāmīl-ḫiredler aña raġbet eylemezler. Bülbülān-ı nāzūk-sūḫanān-ı *Ḥadā’iḳ-i Şaḳā’iḳ-i Ḥaḳā’iḳ* ḳarīn-i iltifāt-ı pādişāh olmayan kitābuñ yüzine baḳmayup külliyāt-ı leṭā’if-i ma‘ārif olursa daḫı *Mecmū‘a-i Gül-i Şad-Berg* gibi el üzre tutmazlar. **Şi‘r:**

Kitābī ki ez-ḳabūl-i şāh sāde

Çü gül ez-şebnem-eş zībī ne-dāde

Ne-kerdend-eş naẓar erbāb-ı ‘irfān

Ne-dārend-eş be-kef aşḫāb-ı iḳān⁷⁴

Binā’ en-‘alā-zālik bu kitāb-ı müsteṭāb-ı şüreyyā-niẓām ve neşre-ilti’āmuñ tebbāşirinde ol mesned-nişīn-i çār-ı bālīş-i salṭanatuñ nām-ı şerīfini meşṭūr u menşūr eyleyüp dūreri ġurer-i medeḫāt-ı ‘āliyye-i ġāliyyesini dūrretü’t-tāc-ı lālī-i muntazama eyledükden şoñra ġar-ı ḫuzūr-ı müstevcibü’s-sürürlerine küstāḫāne belki bī-edebāne ‘arz olındı. **Şi‘r:**

Zi-ḫāme kerdeh-em elmās-rā sāz

Zi-ism-i a‘zam-eş şod naḳş perdāz

⁷²O (Kur’an), ‘şerefli-üstün’ sahifelerdedir. Yüceltilmiş, tertemiz (mutahhar) kılınmış (Abese, 13. -14.)

⁷³Bu piyasada söz nakdī tam ayar altın olsa da üzerinde nişan olmayınca yaygın nakitler için kabul görmez. O sikkeyi eğer tanımiyorsan demek ki padişah hazretleri tarafından kabul görmemiştir.

⁷⁴Padişah tarafından kabul görmeyen bir kitap, çiy ile süslenmemiş çiçeğe benzer. İrfan ehli ona göz atmaz, müminler onu ele almaz.

Zerî nev-dîde şod şâhib ‘ ayâr-eş
Be-nev-zed sikke ber-rüy-ı kâr-eş⁷⁵

Mütemennâ vü müsted ‘ âdur ki bu kitâba iltifât-ı ‘ âlîlerini erzânî görüp enzâr-ı şeref-
i âşâr ve âşâr-ı şeref enzârıyla manzûr u me’sûr eyledükden şoñra bu dürer-i gurer-i
şâhvâr-ı güşvâre-i sem‘-i kabûl-ı şehriyâr-ı ‘ âlî-tebâr ve yâre-i zîver-bağş-ı güş-ı
rızâ-yı pâdişâh-ı gerdün-medâr ola. **Şi’ r:**

Şükûfe-i emel-em hem-çü gül şeküfte şevved
Eger zi-bâğ kabûl-eş ve zed nesîm-i kabûl⁷⁶

Ol sulţân-ı ‘ aliyyü’s-sulţânüñ medâyih ü menâkıbmüñ binde birine şurü‘ olındı [14]

Zıkr olınan pâdişâh-ı dîn-penâh-ı sa‘ âdet-destgâh-ı selâţin-i İslâmiyye arasında bir
pâdişâhdur ki tuğrâ-yı *zâlike faẓlu’llâhi yü’tîhi men yeşâ*⁷⁷ rüz-ı ezelde anuñ nâm-ı
nâmîsine yazılmışdur ve sikke-i maẓmûn-ı meymûn-ı *innâ ce‘alnâke halîfeten fi’l-
arđı*⁷⁸ darb-ğâne-i ğaybda anuñ ism-i sâmîsine kızılmışdur. **Şi’ r:**

Bi-zât-ı tû kilik-i kazâ vü kader
Zi *innâ ce‘alnâke* be-nivîşt eşer

Rüsûm-ı düvel nakş kerde kalem
Be-nâm-ı bülend-i tû mî-zed raqam⁷⁹

Dürretü’t-tâc-ı fuşûş-ı cevâhir halka-i imkân olan efrâd-ı nev‘-i insânüñ ferâ’idi
selâţin-i vâlâ-güher ki nakş-nigîn-i hâtem-i aĥvâlleri ve *sahğara leküm mâ fi’l-arzi
cemî’an*⁸⁰ dür. Ol fırka-i laţifeden müşârun ileyh şehriyâr-ı vâlâ-rütbetüñ şukka-i
râyet-i salţanatı tırâz-ı maẓmûn-ı meymûn-ı *Tâ’llâhi lekad âşereke’llâhe ‘aleyne*⁸¹ ile
muţtarraz olup şafha-i şemşîr-i mücellâsı âyet-i feth ve âyet-i nuşretle ma‘ñundur.
Tâc-ı kerâmet şi‘âr *es-sulţânü zıllu’l-lâhi fi’l-arz bi’t-tûlî ve’l-‘arz*⁸² ol ĥudâvendigâr-

⁷⁵Kalemimden bir elmas yarattım. İsm-i azam ile desenlendirdim. Yeni görülmüş bir altın gibi onu değerlendirdim. Onun değerine değer kattı.

⁷⁶Arzu tomurcuğum çiçek gibi açılacak, eğer kabul bahçesinden onay esintisi eserse.

⁷⁷Bu Allah’ın nimetidir onu istediğine verir (Âl-i İmrân, 73., 74.)

⁷⁸Biz seni yeryüzünde halife kıldık (Sad, 26.)

⁷⁹Kaza ve kader kalemi senin zatına bir eser yazdı. Devletlerin adeti gereği mührünü naksettirmiş ve bunun üzerinde senin yüce adın yazıyor.

⁸⁰Ve yeryüzünde bulunan her şeyi sizin hizmetinizde seferber etti (Casiye, 13.; Nahl, 13.)

⁸¹And olsun ki Allah’a Allah seni bize tercih etmiştir (Yusuf, 91.)

⁸²Sultan enine boyuna Allah’ın yeryüzündeki gölgesidir.

1 ‘ālī tebāruñ tārīk-i meymūn ve firaq-i hümāyūnunda nihāde vehil‘ at-i bā-zīnet-i ve Rabbūke yaḥlūḳū mā-yeṣā’ u yaḥterū⁸³ anuñ ber ü dūşunda īstādedür. **Şi‘r:**

Pedīd ārende-i āyīn-i şāhī
Penāh-ı dīn-i ḥaḳ zıll-i ilāhī
Nigīn-baḥş-ı heme şāhān-ı eṭrāf
Nigehbān-ı cihān ez-Ḳāf tā Ḳāf⁸⁴

Mührehā-yı kevākib-i meş‘ ūde-i āsmān-ı neverd-i tīz-kerd naḳ‘ -ı felek-i lāciverdde nerādān-ı meş‘ abdān-ı ḳumārḥāne-i eflāk eliyle anuñ cānibinden atılmışdur. Ṭālī‘ -i meymūn ve baḥt-ı hümāyūnuyla naḳş-ı murād gelüp ḫās-ı esmā‘ vü āzān-ı ‘ālemyān anuñ ṭanīn-i salṭānat ve āvāze-i ḫilāfetiyle ṭolmuşdur. **Şi‘r:**

Çü nerād çarḥ-ı meş‘ ad-i rūsūm
Girift be-kef mihr hāy-ı nücūm
Be-emr-i ḥüdāvend rabb-i ‘ibād
Zede ḳur‘ a ber-nām-ı Sulṭān Murād⁸⁵

Kemer-i temşiyet-i taḳviyyet-i şerī‘ at garrā vü nuṭāḳ-ı ‘azīmet-i terbiyyet-i milleti zehrā-yı şemşīr-mānend iki yirden peyvend idüp a‘ lā-yı kelime-i ‘ulyā ve temşiyet-i iḥkām-ı aḥkām-ı şer‘ -i garrā eylemege bel bağladı. **Şi‘r:**

Murād-eş zi-şāhī vü fermān dehī
Zi-baḥt-ı büzürgī vü tāc-ı mehī
Buved ḥürmet-i dīn vü ta‘ zīm-i şer‘
Şeved ‘izzet-i dīn vü tekrīm-i şer‘⁸⁶

Cübbe vü cevşen rüz-ı rezmd e baña arḳa yardımını olur diyü arḳasına alup ḥod u miğfere başum ber-ā-beri yoldaşumdur diyü baş üzre yer eyledi. Şemşīr-i āteş-bārı bir şem‘ -i fūrūzāndur ki nūr u ziyāsından zūlmet-i küfr ü tuḡyān menmeḫī olup melek-i zeng-bār ve sevād-ı sūdān rüşen ü tābān oldı. İ‘ lām-ı beşāret-i‘ lām ve rāyāt-ı fetḥ āyātı bir şāḥ-ı vālā ve nihāl-i a‘ lādur ki anuñ sāyesinde sükkān-ı rüy-ı zemīn

⁸³Rabbın dilediğini yaratır ve seçer (Kasas, 68)

⁸⁴Şahlık ayininin yaratıcısı, İlâhın gölgesi ve Hak dininin sığınağı olan yaratıcı. Bütün şahların mührü dünyanın bir ucundan öbür ucuna onun korumasındadır.

⁸⁵Sihirbaz feleğin tavlacısı yıldızların zararını ele alınca Tanrının emri ile Kura Sultan Murat adına çıktı.

⁸⁶Padişah ve komutan olmaktan amacı tacı tahtı elde etmekten ziyade dinin şeriatına ve izzetine hizmet etmek olacaktır.

müstazıl olup hoş-hâl ü âsüde-bâl oldılar. Sinân-ı cân-sitâni fî'l-meşel bir zebâne-i âteş-feşândur ki hâr ü hâşâk-ı bid'at ü zulmi sūhte idüp düşmenân-ı Bū Leheb-siretlerüñ hânmanına *fe-ezâ kahümü'llâhü'l-hizye fi'l-hayâti'd-dünyâ*⁸⁷ fehvâsınca âteş urdı. Sihâm-ı dildüz ve esinne-i pür-süzü bir ejderhâdur ki zebân-ı kîne-cüyünü dırâz eyledükde li'âb-ı zehrâb-ı cân-sitâni a'dâ-yı bed-gümânı i'dâm ü ifnâ idüp muhâlifân-ı dîn ü devleti ihlâk eyledi. **Şi'r:**

Zi-ser hadd-i maşrıķ gehî bî-dirîĝ
Be-maĝrib keşîdî çü hürşîd tîĝ
Gehî mâh-ı râyet ber-efrâhtî
Çü meh ber ser-i şâmyân tâhtî
Ki ez-tîr-i Behrâm dâdî nişân
Pey-i gür her sū keşîdî kemân⁸⁸

Şavlecân-ı şemşîr-i hûn-feşân ve çevgân-ı sinân-ı cân-sitânla ru'ûs-ı rü'esâ-yı düşmenân-ı dâ'imü'l-'udvânı ğaltân eyledüĝiçün kaşab-ı sebaķ-ı sa'âdet-i dâreyn aña rübüde oldı. Dest-i kudret ü miknet ve yed-i beyzâ mişâllerine yalnız zimâm-ı mehâm-ı umûr-ı salţanat-ı şuveriyye müsahhar olmak zann olunur iken salţanat-ı ma'neviyye daĝı aña müsahhar olduĝı müteyakķın oldı. Nüzhet-serâ-yı derûn-ı tâhiri ĝill ü ĝiş-i işĝâl-i salţanatdan pâk olup eştât-ı esbâb ğalebât-ı cezebât-ı İlâhiyye ile memlûdur ve şafâyiĝ-i şâdirât-ı âķvâl ü ef'âlinde âyât-ı beyyinât-ı halecân-ı Rabbâniyye maķarr u metlûdur. **Şi'r:**

Hürşîd-i âsmân-ı şerî'at be-her diyâr
Cemşîd-i taĝtgâh-ı haķîķat be-her mekân⁸⁹

Neyyirât-ı efkâr-ı şâ'ibe-i şâķıbesi meşâliĝ-i kişver-küşâ-yı ve mühimmât-ı 'âlem-ârâ-yı mülâhazasından bir laĝza ve bir lemĝa ĝunüde olmayup cilâ-yı niķâ-yı başiretle manzara-i bâşıra-i başiret ve revzene-i çeşm-i 'ibret ü ĝibreti dâ'imâ küşüdedür. 'Ayn-ı 'aķl-ı dürbîn-i işâbet-âyînleri enzâr-ı [15] celileden ĝâlî olmamaĝın nüzhet-serâ-yı ĝâtır-ı 'âtır ve derûn-ı necâbet-meknûnuna derz-i bî-müzd-i efkâr-ı fâside ve ĝıda'-ı kâside yol bulmaz maĝâzin-i ârâ'-ı şavâb-ârâsına

⁸⁷ Allah onlara rezil rüsva olmayı tattırdı dünya hayatında (Fussilet, 16.)

⁸⁸ Bazen doğudan çekinmeden batıya doğru güneş gibi kılıcını çeker. Bazen bayrağı ay gibi yükseklerle kaldırdı. Ay gibi Şam'da yaşayanlara saldırdı. Bazen Behram gibi okunu çekti ve her yere yayından yaban eşeğinin peşine ok gönderir gibi gönderdi.

⁸⁹ Tüm memleketlerde şeriat gökyüzünün güneşi, her yerde gerçeklik tahtının Cemşidi (padişahı).

rehzen-i ğaflet hiçbir tarikle dāhil olmaz. Rezānet-i re'y-i rezīn ve diĝkat-i fikr-i dūrbīn ile süver-i ħurūf-ı müstaĝbelātı şafaĝat-ı levĝāt-ı ħālden bī-pāk okuyup şuver-i nuĝuş-ı ātiyyeyi vāĝı'āt-ı māziyye gibi ezber mülāĝaza kılar. Her ħuşūşda muĝtemelāt-ı 'aĝliyyeyi fā'āt-ı dāyirātı bildüĝi gibi bilür. Tevsen-i 'azm ü ħazm cihān-nevredi aşĝar-ı āftāb-ı ĝiti nevred-i mānend-i 'ālem-ĝirlik fikrinden bir sā'at āsūde olmayup çabük-süvār-ı devāsibe-i fikr-i dūr-endişe-i sür'at pīşesi cihānbānlıĝ mülāĝazasıyla tek u pūden ħāli olmaz. Yekrān-ı ħareket-i fikriyyesi umūr-ı salţanata müte'alliĝ kām-zenlik eylese 'arşa-i ħāfıĝını bir demde peymūde ider. **Şi'r:**

Be-rāy-eş ehl-i 'ālem-rā teselli-est

Dil-eş āyīne-i nūr-ı tecelli-est

Zamīr-eş nüktehā der ceyb dāred

Ki pendāri ki 'ilm ez-ĝayb dāred⁹⁰

Ol mülk-i belāĝatūñ Ĥusrev ü Ĥaĝan'ı ki zātı zahīr-i zu'afā ve ĝiyāş-ı fuĝarādur. Ĝāñ ĝāñ ħāţır-ı 'aţır-ı deryā muĝaţır-ı riyāĝ-ı füyüzāt-ı Yezdāniyye ile lücce-i muĝiţ gibi cūş ü ħurūş idüp ecvāf-ı aşdāf-ı ĝaybden dūrer-i ĝurer-ı kelimāt-ı muntazama-i mülte'ime-i şāhvār ibrāz ü izĝār ve rümüzāt-ı fā'iĝa-i rā'iĝa-i lāĝutiyye-i ceberūtiyyeyi ħāvī maĝālāt-ı bā-kemālāt-ı ĝaybiyye-i lā-raybiyye-i ħaĝā'iĝ-dişār işār ü nişār ider. **Nażm:**

Ĥāţır-ı siĝr nümā(y)-eş be-ĝeh nażm-ı süĝen

Ĥalĝa-i nūn berübāyed zi-ĝam-ı çenber-i kāf⁹¹

Keff-i deryā-menāl ve deryā-mişālleri dermpāşlıĝ eylese ĝaţrāt-ı maţrāt-ı rişye-i siĝāb gibi bī-ĝisāb sīm ü zer bezl ider. Dem-i kerem ve zemān-ı iĝsānda baĝşişinūñ ednāsınūñ ednāsı eĝālīm-i seb'anuñ bāci ve heft-kişverūñ ĝarācıdur. Rūz u şeb kārı ufĝ-ı felek gibi dāmen-i dāmen-i zer-i sürĝ bezl idüp lālī-i mütelālī-i şābitāt-girdār-ı cevāhir-i zevāhir-i bī-şümār işār ü nişār eylemekdür. Bir derviş-i dilriş-i 'uryāna pādişāĝāne iĝsāna baĝāne idüp fāĝir-libās elbās eylese atlas-ı felekden zībā dībā geyürür. Bedreĝa-i himmet-i 'ulyāsıyla cihānda bir ānda yüz biñ dermānde eyler ve getürür. **Şi'r:**

Cevāb-eş ez-su'āl-i ħāksārān

⁹⁰Düşünceleri ile âlimlerin ehlinin tesellisidir. Gönlü tecelli nurunun aynasıdır. İçinde ipuçları saklı. Sanki bu bilgilerin hepsini önceden biliyor.

⁹¹Şiir yazarken sihir yapar gibi nun harfinin halkası yuvarlaklığını kaf harfinin çemberinden çalıyor.

Çü bārān piş ez-eyyām-ı bahārān

Be-sā'il ger dehed naqd-i dü 'ālem

Dü dest-i ḥod zened zi-efsūs ber-hem⁹²

Ceng-āverān-ı rezm-ārāyan-ı rāyān-ı Hind anuñ re'y-i ġarrā-yı 'ālem-ārāsına kâ'il olup iḥrām-beste-i ḥarem-i ḥarīm-i vālāsı ve ṭā'if-i 'ākif-i 'atebe-i 'ulyāsı oldı. **Şi'r:**

Şaḳāvet der-'adem pinhān zi-bīmeş

Sa'ādet beste iḥrām-ı ḥarīm-eş

Gedāyān-eş be-cān ez-ḳeyşerān biş

Selāṭin bā-gedāyān-ı der-eş ḥiş⁹³

Ḳıble-ġāh-ı ḳayāşıra ve ḳıble-ġāh-ı ekāsire olan bāb-ı devlet-i eyābine aḳyāl-i 'Arab-ı iḳbāl idüp raḳ-ı raḳ ve ṭavḳ-ı 'ubūdiyyetine boyun urmuşlardır. Ḳadem-i şıdḳ ü ḥulūş üzre dā'im-i kâ'im olup rüz ü şeb maḳām-ı 'ubūdiyyetde ṭurmuşlardır. **Şi'r:**

Her ki gerden mī-keşed rüz-i zi-ṭavḳ-ı bend-i giyeş

Rüzġār-eş bend der gerden be-zindān mī-bered⁹⁴

Ṭāḳ-ı Kisrā'nuñ kesri ve memālik-i 'Arab u 'Acem'üñ fetḫi anuñ yed-i beyzāsına musaḥḫar olup eyyām-ı devlet-i rüz-efzūnunda vilāyāt-ı meftūḫa-i memālik-i mevrūşeye mazmūme oldı. Mülük-ı Ḥabeş'e bende-i dāġdārī ve serhengān-ı zengbārān ḳaraḳulluḳçılıġını ider ḫıdmetkārıdur. Faġfūr-ı Çin anuñ süfresinde rīze-çin olup meclisinde anuñ çinī ṭabaḳlarını götürür idi. Selāṭin-i Mışr u Şāmāt ifā-yı ḫıdemāt idüp merāsım-i levāzım-ı ḫıdmeti yerine getirür idi. Mülük-ı İspaniyye vü Françe'nüñ çarı nā-çār anuñ ḫıdmetkārı ve Leh ü Çeh'üñ bānī ol bānī-i mebānī-i cihān-bānīnün bende-i nıgehbanıdur. **Şi'r:**

Çü a' dā-yı dīn-rā be-tiġ-eş be-tāḫt

Çü mihr-ü meh-eş ḫalka der ġuş sāḫt

Be-pāyeş fütādend şehān-ı cihān

⁹² Zavallıların sorularını cevaplarırken bahar mevsiminden önce yağın yağmur gibidir. Eğer dilenciye iki dünyanın nakdini verirse pişmanlıktan iki elini birbirine çarpar.

⁹³ Sefālet korkudan yoklukta kaybolmuş. Saadet haremını sarmış dilencilerin sayısı sultanlardan daha çok olmuş. Onun kapısındaki dilenciler sultanlarla akraba olmuş.

⁹⁴ Herkes din tasmasından kaçarsa, hayat boynuna tasma takarak hapse atar.

Kemer beste bñdend kehān u mehān⁹⁵

Sñkkān-ı hıttā-i Tebrīzī anuñ sehm-i vehm ve vehm-i sehminden teb-i miñnet tutup tāb-ı bīm ü vahşet ve lerze-i havf ü haşyet ile maħrūr ü lertzān oldılar. Vilāyet-i Āzerbāycān'ıñ yoħsul u bayı cānına āzer ü āteş dñşñp ol diyāruñ ħalkı nār-ı ra' b u hirāsıla yanup yaķıldılar. **Şi'r:**

Serān-ı ' acem rā bī-çetr ü külāh

Revān sāht küşte [16] revān rezm-gāh

Ruħ āverde bervey ' ümüm ez-cihāt

Be-farzānigi küşte şod şāh-ı māt⁹⁶

Rü'esā'-i şudūr-ı erkān dīvān-ı hümāyūndan serdār naşb olınan ser-firāzlar vilāyet-i Sürħ-ser'e göz qarardu varduķda Ķahhār-ı Vāsī'u'l-'Azamet'üñ 'ināyetiyle yüz ağardup ol tã'ife-i maħzñlenüñ kara ħanını revān eyledi. Leşker-i İslām-ı zafer-fercām mānend-i şīrvāne hücüm-ı pür-hümüm idüp Şīrvān'a ve Revān'a revāne olduklarında ol zümre-i hāyim mānend-i behāyim ħavflarından ħan ħaşanup kemāl-i dehşetlerinden hirāsān-ı Ħorāsān semtine firār eylediler. Miftāħ-ı ħılā' büķā'-ı eķālīm-i seb'a olan tīg-i bī-dirīġle Demürķapu'yı fetħ idüp şemşīr-i āhenini ile Ye'cüc'ı fitne vü fesādı sedd eyledi. **Şi'r:**

Ħusrev-i Cemşīd ħaşmet ān ki ez-pñlād-ı tīg

Pīş-i ya'cüc-ı fitn sedd-i Sikender mī-kñned⁹⁷

Her sāl-i ferruħ-fālde Sürħ-ser nām gürñh-ı mekrñhuñ üstine yeñiden bir leşker-i enbñh-ı deryā-şñkñh irsāl itmekle tāze tāze memālik-i cedīde-i bī-endāze fetħ eylemekden ħālī olmadı. Ol mihr-i sipihr-i rif' at-i tīr menzilet esb-i devlet ve ħanek-i sa' ādetle atıcılara varduķda kemān gibi başı berk olup kec-fehm olan cebbārlaruñ tīr-i cevri ü cefāsına nişāne olan fuķarā ve şemşīr-i ħñn-ħ'ārla hem-dem olan ħñnī zālimlerüñ tīg-i ħayf u ġadri ucından mecrññü'l-ħavātır olan źu' afā dād-ħ'āhlıķ idüp ġonce-i zenbaķ gibi serbeste-nāme ile ' arz-ı ħāl eyledüklerinde şikāyet-nāmelerini şeref-i iltifāt-ı ħabñlle teşrif idüp maźmñnunda mñnderic olan aħvāl-i şeref-āmālī tefeķķud ile teķayyüd-i şīme-i mñstedimeleridür. Rñz u şeb tehyīc-i şerer-i şürür

⁹⁵ *Din dñşmanlarına kılıcı ile saldırınca güneş ve ay ona karşı itaatķar olunca dñnya padişahları ayaklarına kapandı, tüm büyükler ve küçükler onun emrine hazır oldu.*

⁹⁶ *Acem amirlerin, şapkaları ve şemsiyeleri ile birlikte hepsini öldürdüler ve savaş meydanına kan akıttılar. Herkes ona saldırdı. Kaybeden padişah hikmet ile öldürñldü.*

⁹⁷ *Cemşid gibi haşmetli olan o padişahın kılıcı çeliktendir. Fitneli Ye'cüc karşısında İskender gibi set kurmaktadır.*

eyleyen bed-gümānlaruñ dāğ-ı dil-süzundan yanup yaqılup mihr-i sipihr gibi başına āteş yaqanlaruñ süz ü güdāzını ıtfā' idüp āb-ı lütf-la ḥarāretlerini teskīn eylemek mültezemleridür. Bu maqūle tīre-baht ve qara yazulularuñ bī-edebāne kāğıd şunduklarına incinmeyüp ḥātır-ı fātırlarını ḥāme-i nevāḥat ile yazar idi. Cenāb-ı şefkat-me'āb-ı pādīşāhiden mütevaqqı' u mutezarri' dur ki bu sitem-dīde-terīn sitem-dīdegān-ı çarḥ-ı bükalemün tarafından pāye-i serīr-i a'lāya 'arz olınan kitāb-ı hümāyūn-ı berā' at-meknūn-ı qarīn-i ḥüsn-i nazār-ı sa'ādet-maqrūn ve rehīn-i qabūl-ı cenāb-ı salṭanat-merhūn olup bu meymenet ile meydān-ı nazm ü neşrūñ mümtāzları ortasında maqbūl ü mu'teber ola. Elsine-i evliyā-yı 'irfān ü aqlām i'cāz-ı nişān-ı münşiyān-ı berā' at-'unvān anı okuyup yazmağla raḥbū'l-lisān olmağdan ḥālī olmayup zümre-i süḥan-āverān anı sübhā-i ebrār gibi elden düşürmeyeler. Ol şāhid-i şīrīn-maḳāl ve nevḥatt-ı faşīḥu'l-beyān manzūr-ı aşḥāb-ı 'irfān olup efāzıl-ı 'ālemyān anuñ rüz u şeb yüzine bakmağdan uşanmayalar. Bu kitāb-ı müsteṭābı ğayrı terceme gibi şanmayalar. Bülbülān-ı seḥer-āferīnān-ı berā' at-küsterān ve 'anādil-i dil-i süḥan-verān-ı mu'ciz-beyān ol ḥadā'ıq-i i'cāz-nişānda tekellüm ü terennüm itmekden 'āṭıl olmayalar. **Şi'r:**

Ber-īn nāme Ḥüdāyā lütf fermāy
 Ber ü çeşm-i qabūl-ı ḥalk be-güşāy
 Be-deh der-ḥātır-ı merdüm qabūl-eş
 Ḥimāyet kün zi-reddi her füzül-eş
 Ṭama' dārem ki şāh ez-lütf-gāhī
 Ber-īn nevyāve endāzed nigāhī⁹⁸ [17]

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Mebde-i ibdā-yı mebdā-i salṭanat ve menşā-yı inşā-yı münşi'āt ḥılāfet şehriyār-ı şāḥib-mağāzī ya'nī Sultān 'Osmān Ḥān Ğāzī'nüñ zemān-ı salṭanatında başt-ı bisāt-ı 'ilm ü faẓl u kemāl ve ferş-i ferş-i dāniş ü cāh u celāl eyleyen i'lām-ı 'ulemā-yı şāmiḥatü'l-erkānī ve binā-yı me'ālī ibtinā-yı kerāmāt-ı 'āliyye-i 'ibret dest-gāhı kemā-hiye ref' ü naşb eyleyen evliyā'u'llāhı beyān ider.

⁹⁸ Allah'ım bu yazıya merhamet göster. Halk tarafından kabul görmesine yardım et. Halka kabul ettir. Her bölümünün ret olmaması için destek ver. Padişahımız çok konuşan kişiye bir bakmasını çok isterim.

Ahbār-ı ahbār-ı şādika eyleyen ahyār-ı ahbāruñ ve enbā-yı ibnā-yı fā'ika-i rā'ika eyleyen ahrār u ebrāruñ hātır-ı 'ātır-ı haqā'ik-nişānlarına pūşide degildür ki bānī-i mebānī-i cihān-bānī ve mü'esses-i esās-ı gīti-sitānı Sulţān 'Oşmān Ğāzī-i şāhib-meğāzī izāfet-re'fet-i ilāhiyye ile hafz u kesr-i mu'arriyāt-ı mebniyāt-ı küfr u tuğyān ve naşb u ref'-i ilām-ı İslām u imān eyleyen selātin-i İslāmiyye'nüñ mümtāzı ve muhālifān-ı dīn ü devletüñ kabza-i taşarrufunda olan kılā'-ı merfū'a-i felek bünyān ve hasūn-ı mansūbe-i gerdūn 'unvānı kuvvet-i Kāhire ile memalik-i bī-mehālik-i İslāmiyye'ye zamm u ilhāk idenlerüñ ser-firāzıdır. **Şi'r:**

Be-zahm-ı tīg-i cihāngir ü gürz-i kal'a güşāy

Cihān musahhar-ı men şod çü men musahhar-ı ra'y

Besi bilād giriften be-yek işāret-i dest

Besi kalā' güşādem be-yek feşürden-i pāy⁹⁹

Selātin-i 'Oşmāniyye'den 'unvān-ı mazmūn-ı meymūn-ı ve *inne'l-arza li'llāhi yūrişühā men yeşā'*¹⁰⁰ menāşir-i ahvāllerinde mestūr u muharrer olan şehriyarlaruñ akdemidür. Ve tevkī'i fehvā-yı garrā-yı *tü'tiye'l-mülke men teşā'*¹⁰¹ ahkām-ı amāllerinde mezbūr u muqarrer olan büzürg-vārlaruñ mukaddemidür. Mi' mār-ı efkār-ı isābet şī'arı merāsım-i saltanat ve metārih-i hilāfeti bir resm-i cedid üzre te'sis u tarsis ve bir tarz-ı hās üzre te'yid u teşyid eyledi ki dīvān-ı evvān-ı dīn-i mübin ve bünyān-ı felek-'unvān-ı şer'-i rezin mānendi ğurf-ı tarf-ı 'avālī-i havāl'-i huld berin ve misāl-i havālī-i e'ālī-i 'arş-ı ber-terin marsūs u mü'esses olup nüzhet-serā-yı şer'-i Muhammediyye gündən güne muhkem u müstahkem oldu. Ecill-i celā'il-i ni'am-i ilāhiye olan emr-i saltanat ve dāverī ve müstevceb-i müstev'ab fütühāt-ı füyüzāt-ı dīniyye ve dünyeviyye olan devlet-i ebed-peyvend ve Kayseri anuñ şānında zuhūr idüp hānumān-ı düdmān-ı 'Oşmāniyā'nuñ devletiñ şeş-der-i 'ademden zuhūra gelmesine bā'is u bādī oldu. Bu kapuyı evvel ol açup meydān-ı saltanatda cümleden muqaddem-i kadem onlar vaz' [19] eyledi. Nām-ı nāmisi derāhim ü denānirüñ sine-i bī-kinesinde meskük u mażrüb olup her bir sürh u direm ol sulţān-ı nāmdāruñ ism-i sāmisini nüşā-i devlet ve hırz-ı sa'ādetdür diyü levha-i şafha-i şadrında yazdurmış idi. El-haq şikke-i mermerde kazdurmış idi. Cevāmi'-i şerife ve mecāmi'-i laţifede ism-i şerif ve zikr-i münifi ile haţib ü faşihü'l-beyān

⁹⁹ *Kalenin gürzü ve Cihāngir'in kılıcının yarası gibi yara açtı. Özgüvenimle yola çıkınca cihānı elde ettim. Bir elimin parmak işareti ile şehirleri aldım. Bir adımım kaleleri fethettim.*

¹⁰⁰ *Hiç kuşkusuz yeryüzü Allah'ındır ve her kimi isterse ona miras eder (Âl-i İmrân, 180.)*

¹⁰¹ *Mülkü (iktidarı) dilediğine verirsin sen (Âl-i İmrân, 26.)*

raḥbū'l-lisān olup pīrāye-i menḳibetleriyle mecāmi' -i 'aliyyede menābir-i semiyye zebūr buldı. Aḥvāl-i şeref āmālī sebūr-ı sefūr kütüb-i tevārīḥ ve ešmār u şudūr-ı sutūr-ı cerāyid u esfārda yazılup çizilüp mecālis-i 'āliyyede oḳunur oldı. **Şi'r:**

Şehinşāh-ı ferruḥ şeh-i rāstīn

Ber-āzende-i tāk ü taḥt ü nigīn

Be-ser ber-nihād ān kiyānī külāh

Be-rūz-ı hüceste ser-i mihr ü māh

Bi-ta' bīd-i yezdān ü nīrū-yı baḥt

Hüdāvend-i kişver şod ü tāk u taḥt

Der-i genc-i be-güşād ü leşger be-ḥānd

Be-dāmen zer ü sīm ü gevher-feşānd

Be-nām-eş şeref yāft sīm ü direm

Hemīn sikke zed be-tiğ ü ḳalem¹⁰²

Zimmet-i himmet vālā nehmetinde mevdi' olan be-zāyi' -i bedāyi' -i ḥuḳūḳ-ı salṭanat u emānāt-ı mütemeyyināt-ı 'uhūd-ı ḥilāfeti kendüler 'alā vechi'l-istifā ifā eyledükden şoñra aḥfād-ı emcād ve evlād-ı encādından i' ḳāb-ı zevi'l-aḥsābına ta' ḳīb u telsīm ve evlād-ı ḥilāfet-nejādına taḥlīf ü taḳdīm eyledi. Anlar daḥı bizā' a-i salṭanatı birer birer 'uhdelerine alup merāsım-i levāzım-ı salṭanat-ı 'Oşmaniyye'yi zuhūra getürdiler. Ḳavā' id-i ma' āḳıd-ı ḥilāfet-i ḥaḳaniyyeyi mancuḳ-ı 'ayyūḳa ber-ā-ber idüp kemāle yitürdiler. İ' lām-ı zafer i' lām-ı İslām'ı ber ü dūş 'azm u ḥazmlerine alup yed-i beyzā-yı himmetleriyle elviye-i nuşret-nişānlarını meşārīḳ u meḡaribde ifrāşete itdiler. Bu ṭā'ife-i necīye-i naḳıyyenüñ her biri zemān-ı devletlerinde meşīd-i meşīd-i dīn-i Aḥmedī ve sutūn-ı şu'ūn-ı devlet-i sermedī olup temhīd-i merasım-i salṭanat u ra'ıyyet-perverī ve te'yīd-i ḳavā' id-i ḥilāfet ü şerī' at-küsterī eyledi. Ḳuşūr-ı bī-ḳuşūr şer'üñ uşūl-ı mendūbe vü erkān-ı müsteḥabesini sünnet-i seniyye-i Muḥammediyye üzre te'kīd u te'yīd eyledi. **Şi'r:**

Ber-īn taḥt-ı şān çün be-devlet niş-est

Zemīn ü zemān revnaḳ-ı tāze best

¹⁰²Mübarek ve dürüst padişahımız ki taç ve taht ve bu değerli taşlara yakışıyor. Başına padişahlık tacını koymuş. O hayırlı bir günde ayın ve güneşin başında Tanrı'nın izni ve şansın yaver gelmesiyle ülkenin, taç ve tahtın padişahı oldu. Hazinenin kapısını açtı ve orduyu çağırdı. Herkese altın ve gümüşler dağıttı. Onun adıyla para ve pul değer kazandı. Kalem ve kılıçla hemen yeni sikkeler çıkarttı.

Çü işān deliri vü şāhı kücā-st
Ki bā-ḥaḳ be-şıdḳ-end vü bā-ḥalk rāst

Hemīn nışfet u ‘adl-rā bānī-end
Ḥaḳīḳat sezāvār-ı sulṭānī-end¹⁰³

Mervīdür ki Sulṭān ‘Osmān bin Ertuğrul ḥazretlerinüñ āba vü ecdādı āl-i Selçuk ile Türkistān’dan ḥurūc idüp müddet-i medīd Ḥorāsān u ‘Irāk u Āzerbāycān’da kemend-i tedbīr ile teshīr-i memālik idüp tīg-i bīdirīg fetḥ u nuşret ile memālik-i İslāmīyye’ye çok memleket el-ḥāk eyledi. Eslāf-ı fark-ı tāğīye-i lāğīyeden Cengīz Ḥān-ı bed-gümān zuhūr eyledükde Ertuğrul ḥazretleri kendü ta‘alluḳātından dōrt yüz kırık miḳdārı göçer evli ile evvel-i ‘aşrda diyār-ı Rūm’uñ pādīşāhı olan Sulṭān ‘Alā’a’d-dīn Keykubād bin Keyḥusrev ḥazretlerinüñ ḥıdmetlerine ilticā eyledi. Merḥūm Ertuğrul ḥazretleri altı yüz seksen senesinde vefāt idüp mülk-i fenādan milket-i beḳāya rıḥlet eyledükde Sulṭān ‘Osmān-ı nīk-nām ḳa’im-maḳām olup Sulṭān ‘Alā’a’d-dīn’üñ uğruna emr-i cihādda bezl-i mechūd eyledi. Bu eşnāda Ḳaraḥiṣār nām ḥışn-i ḥaşīni fetḥ idüp dest-i gāretle ele getürdüğü māl-ı ḡanāimi muşārun ileyh Sulṭān ‘Alā’a’d-dīn’e işāl eyledükde bu fetḥ-i celīl ve ḡazā-yı cemīlūñ muḳabelesinde añā ṭabl u ‘alem ü tūḡ u naḳḳare virüp müstaḳil pādīşāh eyledi. Livā-yı istīḳlāl ve rāīyyet-i a‘zām u iclālī naşb idüp zimām-ı salṭanat u ḥilāfeti anuñ dest-i taşarrufuna teslim eyledi. Bu cülūs-ı ḥümāyūndan şoñra Sulṭān ‘Alā’a’d-dīn ve anuñ ‘aḳabinde oğlu Sulṭān Ġıyāşe’d-dīn vefāt eyledükde Sulṭān ‘Osmān ḥazretleri temām istīḳlāl bulup āl-i Selçuk’uñ devleti daḥı bunlara intīḳal eyledi. Ol ḥānedan-ı ḳadīmūñ erkān-ı devleti ve a‘yān-ı ‘izzeti Sulṭān ‘Osmān’a bī‘at idüp cümlesi maḳām-ı ḥıdmetde oldılar. Bu ḥālet ile ‘asakir-i İslām temām-ı şeref buldılar. Hicret-i nebeviyyeden altı yüz toḳsan toḳuz senesinde Sulṭān ‘Osmān Ġāzī kırık üç yaşında iken taḥta cülūs idüp müstaḳil pādīşāh oldu. Āşār-ı fetḥ u salṭanatı ile meşārık u maḡārib ṭoldı. Evvel-i ‘aşruñ ‘ulemāsından atıyyü’z-zıkr [20] Mevlānā Ṭursun Faḳīh anuñ adına ḥuṭbe oḳuyup zıkr-i cemīli ile raṭbu’l-lisān oldu. **Şi‘r:**

Du‘ā-yı sāl u māl u fāl u ḥāl vāşıl u nesl u taḥt u baḥt
Bādet ender-i şehriyāri ber-ḳarār u ber-devām
Sāl-i ḥürrem māl-i sālīm fāl-i nīkū ḥāl-i ḥoş

¹⁰³Bu görkemli tahta devlet başı olarak oturunca her yer ve her şey yenilendi. Onun gibi Allah’a sadık ve halkına dürüst olan cesur bir padişah nerede bulunur? Ki Allah’a sadıktır ve halka dürüsttür. Bu adalet ve dürüstlüğü kuruyor. Gerçekten de padişahlığa yakışıyor

Aşlı şābit nesli bākī tahtı ‘ālī bahtı rām¹⁰⁴

Pādişāh-ı müşārün ileyhūn zemān-ı salṭanatında olan ecille-i ‘ulemādan mü’ellif-i Şaḳa’iḳ’uñ kütüb-i tevāriḥde aḥvāline zafer bulduğı e‘ālī-i mevālīnūñ aḥvālīnī taḥrīr u taṣṫīre bedē’ olınup maḳşūd-ı aşlīyye şurū‘ olındı.

Mevlānā Edebālī *rahmetu’llāhi ‘aleyh*

Mevlid-i aşlısı bilād-ı Ḳaraman’dandur. Mebādī-i şurū‘da ol diyār-ı bā-i‘tibāruñ ‘ulemā-yı fezā’il-i intimāsından ba‘zı ‘ulūmı telemmüz idüp gūş u gerden aḥvālī ḫilye-i celiyye-i ḳābiliyyet-i kemāl ve kemāl-i ḳābiliyyet ile müteḫallī olduḳda bilād-ı Şām-ı bā-iḫtişāma irtihāl eyledi. Zıkr olınan ārāzī-i Ḳudsiyetü’ş-şu’ūnuñ fużalā’-i fezā’il-meknūnından ‘ilm-i uşūl ü furū‘ı ve fenn-i tefsīr u ḫadīşi aḫz idüp her birinde yed-i ūla taḫşīl eyledi. Lakin fenn-i fikhda nihāye-i merātīb-i insāniyyeye vāşıl olup hidaye-i rābbāniyye-i sübhāniyye ile feḳāhetde ekmel-i enām-ı eyyām oldı. **Şi‘r:**

Der-feḳāhet ekmel-i eyyām şod

Zāt-ı ü maḳbūl-i ḫāş ü ‘āmm şod¹⁰⁵

Zāt-ı fezā’il-şi‘ārını ol diyārda kemālāt-ı beşeriyye ve müktesebāt-ı nazariyye ile pīrāste vü āreste eyledükden şoñra ḫubb-ı vaṫan iḳtizasıyla muvaṫṫan-ı aşlısine ‘avdet eyledi *elmeylü ilā mevlideke min kerem-i mahtedeke*.¹⁰⁶ **Maṫla‘:**

Dil-i merd der-ārzūy-ı vaṫan

Keşed çār u nā-çār sūy-ı vaṫan¹⁰⁷

Aşḫāb-ı fażīlet ḫāzretlerine ma‘lūm u mu‘ayyendür ki zümre-i ‘ulemā ḫaḳḳında bezl-i ‘avāṫıf-ı leṫā’if ḫusrevāne zimem-i himem-i pādişāhāne ḫuşuşan düdmān-ı ‘Osmāniyyan’a ‘ayn-ı farz ve farz-ı ‘ayn meşābesinde olup bu sünnet-i ḳavīme ṫarīḳa-i müstedimeleridür. Bināen ‘alā-zālik pādişāh-ı vālā-rütbet mevlānā-yı merḳūme eşnāf-ı ālāf ri‘āyet idüp ol ḫulāşa-i erbāb-ı ma‘ḳūl ü meşrū‘ ve müsteşfā-yı aşḫāb-ı menḳūl ü mesmū‘a mesā’il-i şer‘iyye-i mer‘iyyede mürācā‘at u cumhūr-ı umūr-ı salṭanatda anuñla muşāveret iderler idi. *Ve şāvīrhüm fī’l-emri*¹⁰⁸

¹⁰⁴ *Yılın, malın, geleceğın, hālın, aslın, neslin, tahtın ve bahtın padişahlığın boyunca devam etsin. Mutlu bir yılın olsun, malın mülkün daim olsun, güzel bir geleceğın hoş bir halin olsun, neslin devam etsin, tahtın yüce ve bahtın istediğın gibi olsun.*

¹⁰⁵ *Fıkh alanında çağın en iyisi oldu. Kendisi herkes tarafından kabul gördü.*

¹⁰⁶ *Senin yaratana olan meylin, senin aslının cömertliğındendir (gereğidir).*

¹⁰⁷ *Demek ki yürek vatan hasretinden insanı her koşulda vatanına doğru çekiyor.*

¹⁰⁸ *İş hakkında onların görüşünü al (onlarla istişare et) (Âl-i İmrân, 159.)*

muktezāsınca kıyām-ı mehām-ı enām-ı eyyāmda meslek-i mubāşerete evvelā qadem-i müşāveret ile sülūk eyleyüp muqaddemāt-ı mühimmāt-ı umūrı anuñ netāyic-i nesāyic-i efkār-ı işābet-şî‘ārına göre tertīb u terkīb iderler idi. **Nazm:**

Der heme kār meşveret bāyed
Kār bî-meşveret nikū ne-(y)āyed¹⁰⁹

Hażret-i Rabb-i ‘izzetüñ sehm-i ‘ināyet bî gāyeti ile tîr-i du‘āsı hedef-i ‘icābete işābet eylemegin halk-ı ‘ālem enfās-ı müteberrikesinden teberrük iderler idi. **Matla‘:**

Zi-her nîk ü bedî āgāh baş
Du‘ā(y)-eş şem‘-i her gümrāh bāşed¹¹⁰

Metāmıñ-ı meţāmı‘-ı ḥasiyye-i dünyeviyyeden şervet-i ‘azîme ve kudret-i tāma şāhibi olup engüşt-i ḥāme ve benān-ı beyān ile ḥisāb u kitābdan efzün-ı māl ü menāle nā’il iken meslek-i şūfiyyeye sālîk olup şāri‘-i taşavvufa şāri‘ oldı. Ol fāzıl-ı fazilet mersüm te’sîs-i esās-ı müberrāt-ı cezile ve tarşîş-i mebānî-i meşübāt-ı cemile eyleyüp āyende vü revende için bir zāviye-i refî‘a-i menî‘a-i felek-bünyād ābad eyledi. **Nazm:**

Ferḥunde bük‘atî vü mübārek ‘imāreti
Der-nîküyi bedî‘ vü ze-pākizegî semer
Der-rüşenî çü rāy-ı şerîf tū nādire
Der ḥürremî çü ṭab‘-ı laṭîf-i tū müşteher¹¹¹

Mervîdür ki Sulţān ‘Osmān Ğāzî *rahmetu’llāhi ‘aleyh* hażretleri ba‘zı leyālî-i mübārekede teberrüken zāviye-i mezkûrede qalmağ şempe-i müstedîmeleri olmağın bir gice ol zāviyede qalup *ķūmi’l-leyle illā ķalila*¹¹² feḥvāsınca kıyām-ı keşîrden soñra bir sehl zemān ḥ‘āba vardılar. Zemān-ı ḥ‘ābda şuver-i ḥādişāt-ı vāķı‘āt-ı gāybe āyine-i mişâlde bu şüretten bādî vü sāniḥ oldı ki Mevlānā Edebālî’nüñ kıltuğından bir māh-ı enver ṭulū‘ vü ḥurūc idüp kendinüñ kıyınına dāḥil olduğdan soñra sürre-i laṭîfesinden bir şecere-i ‘ulyā peydā oldı. Bu şecere-i ṭübā-mişālün altında cibāl-i kebîre ve enhār-ı keşîre var idi ki cümle-i ḥalā’iķ kendü nefsleriçün ve devāb u besāṭin ü sā’ir mühimmātlar için ol enhārdan müntefi‘ ü mütemetti‘ olurlar idi. [21]

¹⁰⁹ Her işte danışmak şart. Danışmadan yapılan işin sonu hayır olmaz.

¹¹⁰ Her iyilik ve kötülükten haberdardır. Onun duası, yolu kaybolmuşların aydınlık mumudur.

¹¹¹ Uğurlu bir makam ve mübarek bir köşk, iyilikte benzersiz ve temizlikte efsane. Aydınlıkta senin şerefli oyun gibi nadir güzellikte senin latif yaratılışın gibi meşhurdur.

¹¹² Az bir kısmı hariç gece kalk (Müezzemmil, 2.)

Pādişāh ḥazretleri bu vāqı‘a-i ‘ibret-numāyı gördüğü gicenüñ irtesi şeyḫ ḥıdmetlerine rüyāsını ‘arz idüp nusḥa-i ḥayāl ve levḥa-i mişālden şafḥa-i beyāna nakl eyledi. **Şi‘r:**

Ḥayāl-em ki pīş-i dil āyine būd
Zi-mülk-i mişālem ‘acā’ib nemūd¹¹³

Ol mu‘abbir-i bir u müfessir-i ser vāqı‘a-i mezkūrenüñ ta‘bīrini lisān-ı ‘ibāretiyle bī-tağyīr ta‘bīr idüp Sulṭān ‘Oşmān Ğāzī ḥazretlerine ḥiṭāben “Sizüñ evreng-i salṭanat u ḥaḳānīde cülūs itmeñüz muḳarrer olduğundan ğayrı aşıl-ı pāk ve ‘ırq-ı ṭahiriñüzden baṭnen ba‘de baṭn zuhūra gelen evlād u aḥfādıñuz daḥı ilā ḥayṣ ü māşā’allah pādişāh olmaḳ muḳarerdür” diyü tebşīr eyledi. Zıkr olınan vāqı‘a muḳtezāsınca Mevlānā Edebālī kendinüñ düḥter-i nīk-aḥterini Sulṭān ‘Oşmān Ğāzī’ye tezvīc eyleyüp mā-beynlerinde ‘aḳd-i ‘ıḳd muşāhere eylediler. **Şi‘r:**

Dü kevkeb derīn şeb kırān kerde-end
Neküter zi-tesdīs-i şems ü ḳamer
Kırānı çeh zībā ki bāşed be-dehr
Zi-teşliş-i sa‘deyn mes‘ūd-ter¹¹⁴

Bu iki kevkeb-i nīk-baḥtuñ içtimā‘ u iḳtirānı Ḳur‘ān-ı sa‘dīn vāqı‘ olduğu sâ‘at-i şerīfede olmağın Sulṭān Orḥan ve sâ’ir evlād-ı sa‘adet-nişān mānend-i mihr-i dıraḥşān-ı raḥşān oldılar. **Şi‘r:**

Münfecir şod lālezār-ı dīn ü devlet rā-‘uyūn
Münşe‘ib şod bostān-ı mülk ü millet rā-şecer
Aḥterī mes‘ūd şod tābende ez-evc-i şeref
Gevherī sirāb şod ruḥşende ez-derc-i hüner¹¹⁵

Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz yigirmi altı senesinde ve fāzıl-ı mezbūruñ sinn-i şerīfī yüz yigirmi sene bālīg olduğda *yübeşirruhum rabbūhum bī-raḥmeten*¹¹⁶ āyetinüñ feḥvāsınuñ mehbinden nesīm-i beşāret-i raḥmet işāret tenessüm idüp ‘andelīb-i rūḥ-ı pür-fütūḥı gülzār-ı cināna ve ravza-i rıdvāna revāne oldı. **Şi‘r:**

¹¹³Hayallerim tam yüreğimin istediği gibiydi. Benzersiz memleketimden ilginç şeyler gösterdi.

¹¹⁴Bu gece iyi yıldızlar yan yana gelmişler. Güneş ve Ay’ın altmış derecelik bir mesafede olduklarından daha güzel. Dünyanın en güzel yanışması Venüs ve Jüpiter’in birleşmesinden daha mesut.

¹¹⁵Din ve devlette bulunan kötü nazarların gözü patladı. Ülke ve milletin bostanı ağaçlarla doldu. Şeref tepesinden mesut bir yıldız parlamaya başladı. Mücevher üzerinde işlenen sanatlarla doldu.

¹¹⁶Rableri onlara rahmet müjdesi verir (Tevbe, 21.)

Perid ez-dām-ı kālīb mürğ-i cān-eş
Ki evc-i lā-mekān būd āşīyān-eş¹¹⁷

Fāzıl-ı mezbūruñ vefātı tārīhinden bir ay geçdükte kerimeleri ve mezkürenün vefātı tārīhinden üç ay geçdükte merhūm Sultān ‘Oşmān Ğāzī ħazretleri vefāt eyledi. *Rabbi ennī lā emlīke illā nefsi*¹¹⁸ mazmūnunu gūyā olup dārū’s-salṭanat–ı vücūdda sākin olan sultān-ı rūḥ-ı revānı aḥirete revāne oldu. **Şi’r:**

Derdā ki rāh-ı kişver-i āmāl beste şod
Mülk-i niḫām mülk-i āmānī güseste şod
Ṭāḳ-ı bülend-i ḳaşr-ı imāret ḫarāb geşt
Şāḫ-ı büzürg-i dūḫa-i devlet şikeste şod¹¹⁹

Mevlānā Ṭursun Faḳīḥ *raḫmetu’llāhi te’ālā ‘aleyh*

Bilād-ı Ḳaraman’dandur. Salifü’z-zıkr Mevlānā Edebālī’nün damadıdır. İstiḫşāl-ı fūnūn-ı celīle ve istikmāl-i kemālāt-ı cezīle itdüğü şadedde ‘ilm-i tefsīr u ḫadīşī ve fenn-i uşūl u furū’ı mevlānā-yı mezbūrdan aḫz idüp dürer-i ğurer-i bedāyi’-i revāyi’-ı fıḫhı ḫāvī vü muḫīṭ oldu. Mevlānā Edebālī vefāt eyledükden şoñra fāzıl-ı merḳūmı emr-i ders u fetvāda anuñ maḳāmına iḳāmet idüp ‘ulūm-ı şer’iyye-i mer’iyyede aña mürāca’at u ‘azāyim-i ‘azāyim-i salṭanatda anuñla muşāveret iderler idi. **Şi’r:**

‘Aleyke’l-meşveretü fi’l-mu’azḫalātı
Fefe’lān-ı ḫayr mine’l-vāḫid
Ve lev lā t-tā’āvünü lemyesteḳım
Ümüzü’l-ma’işeti lil-fāridi tezyīl¹²⁰

Tezyil: Mervīdür ki merhūm Sultān ‘Oşmān’uñ ğazavāt-ı futūḫāt-ı āyātında ğāzīler imāmet idüp Sultān ‘Oşmān Ḥān nāmına Ḳaraḫişār’da evvel cum’a ḫuṭbesini ve Eskişehir’de evvel Bayram ḫuṭbesini ol kişi oḳudu.

¹¹⁷Canı kuşu beden hapsinden uçtu gitti. Çünkü onun mekânı, mekânsızlıktır.

¹¹⁸Rabbim benim elimde kendi canımdan başka şey yok.

¹¹⁹Ne yazık ki arzu ülkesinin yolu kapandı. Memleketin düzeni ve emniyeti bozuldu. Sarayın yüksek çatısı yıkıldı. Devletin büyük ağacının dalları kırıldı.

¹²⁰Büyük sorunlar konusunda istişare etmeye bak. Çünkü iki fil birden yeğdir. Eğer işbirliği olmasaydı hayatın işleri çeki düzen bulmazdı.

Mevlānā Ḥaṭṭāb bin Ebī Kāsım Kārahışārī ‘*aleyhi rahmetü’l-bārī*

Kendinüñ bilād-ı şeref-nihādında olan ‘ulemādan telemmüz idüp isti‘dād-ı kemāl mertebesinden kemāl-i isti‘dāda vāşıl olduğdan şoñra bilād-ı Şām’a irtiḥāl u intiḳāl eyledi. Fenn-i fiḳh ve ‘ilm-i tefsīr ü ḥadīşi ol diyāruñ ‘ulemāsından aḥz eyleyüp şeref-i tekmīl-i zāt-ı cemīl ile teşerrüf eyledükde bilād-ı aşlīyesine ‘avdet idüp anda vefāt eyledi. Eslāf-ı eşrāfdan ‘Ömer Nesefi ḥazretlerinüñ ḥılāfiyātda nazm itdüğü *Manzūme* nām kitābına bir şerḥ-i dürer-i gurer-i intizām u lālī-i iltinām tenmīḳ idüp mesāmi‘-i mecāmi‘-i ālemyāne [22] gūşvāre aşdı. **Şi‘r-i ‘Arabī:**

Fe-fi külli saṭri minhü ravzi mine’l-minā

*Fe-fi külli ḥarfi minhü ‘aḳd-mine’d-dürer*¹²¹

Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz on yedi senesinüñ şehir-i şaferinde ḥatm-i kitāb idüp devḥa-i kelām-ı müselsel-i zü şebḥün ve şecere-i süḥan-ı zü şü’ünü ḳaṭ‘ eyledi *revḥu’llāhi te‘ālā rūḥahü*.¹²²

‘Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Muḥliş Baba *rahmetu’llāhi te‘ālā*

Bilād-ı Karaman’da tavaṭṭun idüp merḥūm u mağfürünleh Sulṭān ‘Oşmān Ḥān-ı Ğāzī’nüñ fütūḥātında ḥāzır olurlar idi. Sā’ir mütemeşşiyān-ı şerāyi‘-i şerī‘at ile meydān-ı şer‘de tek ü pū idüp ser-menzil-i fütūḥāt-ı İlähiyye’ye vāşıl olduğu gibi mesālik-i ḥaḳīḳat ve menāhic-i ṭarīḳatde daḫı maḳāmāt-ı ‘āliyye ve mesāfāt-ı nā’iyye ḳaṭ‘ idüp müstecābü’d-da‘va ve vāşıl-ı ila’llāh bir kimesne oldı. **Şi‘r:**

Der-iḳtidā bā-ḥamd ü der-ilticā be-ḥaḳ

Pākīze i‘tiḳād ü pesendide mezheb-est

Der-millet-i Muḥammedī vü dīn-i Aḥmedī

Bā-rāyet-i muzaffer ü rāy-ı mühezeb-est¹²³

Mümā ileyh Muḥliş Baba Şeyḫ Baba İlyās Ḥorāsānī’nüñ oğlıdur. Cengiz Ḥān fitnesinde Rūm’a gelüp Amasiyye ḳurbında bir mevzi‘de tavaṭṭun eyledi.

¹²¹ Her kelimesi takdir bahçesidir. Her satırı inci kolyesidir.

¹²² Allah O’nun ruhunu huzura erdirsin.

¹²³ İktida’da hamdla ve iltica’da hakla temiz itikad ve seçilmiş beğenilmiş bir mezheptir. Hazreti Muhammed’in milletinde ve Ahmed’in dininde muzaffer bir görüş ve müezhep bir istektir.

‘Ārif-i Bi’llāh Şeyh ‘Āşık Paşa *rahmetu’llāh*

Mezkūr Muḥliş Baba’nuñ oğlıdur. Bilād-ı Karaman’dan Kırşehirî dimekle mezkūr olan kaşabada tavattun idüp anda vefāt eyledi. Kābr-i şerīfi maḥz-ı işābet-i icābet olduğı muḥarrer olmağın ol diyār-ı bā-i’tibārda olan aşḥāb-ı ḥacāt anuñla teberrik itmekden ḥālī degillerdür. Fi’l-vāḳı’ maḥām-ı mezkūrda şudür eyleyen da’vāt-ı müstetāba müstecābe olup rüḥāniyyetinden müstefiz oldukları maḥall-i gümān degildür. **Şi’r:**

Zir-i gül ānān ki perākende-end
Gerçe be-ten mürde be-cān zinde-end¹²⁴

Mümā ileyh ‘ābid ü zāhid müteverri’ ü müteşerri’ ‘āşık-ı pīşe, ‘ārif-i bi’llāh bir kimesne idi. Meṭāriḥ-i eşi’ a-i şümüs-ı tecelliyyāt-ı İlāhiyye olan nüzhet-serā-yı dil-i fesāhat-ārāsı levāmi’-i sevātı’-ı āfitāb-ı feyż-i aḳdesden müstefiz olup Cenāb-ı ‘izzet-me’ābı müntehā-yı menāzil-i seyr ü sülūke vāşıl oldu. Lisān-ı Türkide *Divān-ı ‘Āşık Paşa* diyü meşḥūr bir kitāb-ı bedāyi’-i meknūn ve ḥaḳā’iḳ-ı meknūn nazm eyleyüp aḥvāl-i sālikeynī ve esrār-ı ‘ārifeynī ol kitābda derc eyledi.

Tezyil: ‘Āşık Paşa merḥūmuñ adı ‘Alī’dür. Zikr olınan *‘Āşık Paşa* adlu kitābınuñ ba’zı nüshasınuñ dībācesinde böyle bulundu. Bu dā’iye ile bu maḥallde taḥrīr ḳılındı ve kendülerüñ vilādetlerini ve vefātını bu beytde beyān ü tibyān eyledi. **Nazm:**

Āmed ender ḥa’ be-‘ālem bāz şod ender zelec
Sizdeh-i māh-ı şafer rüz-ı se şenbe ey fülān¹²⁵

Ve bu kitābuñ aşlda adı *Ma’ārifnāme*’dür. Ammā elsine-i nāsda *‘Āşık Paşa* diyü yād olunur ve tāriḥ-i temāmī-i kitābı beyān eyledi. **Şi’r:**

Yedi yüz otuz yılında Hicretüñ
Sözi irdi ḥatmine bu fikretüñ

Şeyh ‘Elvān Çelebi *rahmetu’llāhi te’ālā*

Mezkūr ‘Āşık Paşa’nuñ oğlıdur. Amasiyye’ye ḳarīb bir mevzi’de tavattun eyledi. Maḳarr-ı fenā olan dār-ı dünyādan rıḥlet eyledükde ol mevzi’-i mübārekde defn

¹²⁴Çiçeğin altında defnolan kişiler vücutları ölmüş olabilir ancak canları hâlâ yaşıyor.

¹²⁵Ağlayarak bu dünyaya geldi ve yıkanarak bu dünyadan gitti. Sefer ayının on üçüncü günü Salı günüydü.

olındı. Merķad-ı münevverini mü'ellif-i Şakā'ik 'unfuvān-ı şebābda ziyāret idüp āsar-ı rūhāniyyetinden küllī müntefi' ü mütemetti' olduklarını bu maħallda ifāza eyledi. **Şi'r:**

Nūr bā-cān egerçe hem reng-est
Bā-ten-eş nīz şöħbeti teng-est
Sūy-ı in rūšenī hemī pūy-end
In ziyāret ki ħalk mī-gūy-end
Ger ez-in nūr-ı eşer ne-dīdī 'ām
Üstühā^vn-rā çeğüne bürdī nām¹²⁶

Ol 'ārif-i ma'ārif-i Rabbāniyye ve şāħib-i cezbāt-ı Raħmāniyye vālid-i mācidi gibi eṭvār-ı sülüküñ beyānında manzūm bir kitāb-ı ħakā'ik-mersūm ibdā' ü ihtirā' eyledi. **Mısrā'**:

Ez-ħüsn der ü ħadīş ü ez-'aşķ sūħan¹²⁷

Mümā ileyh 'Elvān Çelebi şāħib-i dīvāndur. Kibār-ı meşāyiħ arasında şāħib-i 'irfāndur. Bu beyt anuñdur. **Şi'r:**

Evliyānuñ ħullarınuñ eñ kemi 'Elvān durur
Kemteridür kemteridür kemterinüñ kemteri [23]

Şeyħ Ħasan Çelebi *raħmetu'llāh*

'Ābid ü zāhid ve müstecābü'd da'va ve mażhar-ı kerāmāt-ı seniyye ve ma'den-i berekāt-ı semiyye idi. Maħrüse-i Burusa'da *şāneha'llāhü te'ālā 'ani'l-be'sādihī'*¹²⁸ dārü's-sa'ādeye ħarīb bir zāviyede sākin olup beyne'n-nās Aħī Ħasan dimekle meşhūr ve laķab-ı mezbūr ile mūlaķķab ü mezkūr idi.

Baba İlyās-ı 'Acem *raħmetu'llāh te'ālā*

Amasiyye'de sākin idi. Cenāb-ı me'ālī-nişābı mażhar-ı kerāmāt-ı semiyye olmağın çok kimesne aña irādet getürüp dervişleri Babalı dimekle meşhūr oldı. Sulṭān Ğıyāşe'd-dīn bin Sulṭān 'Alā'a'd-dīn ol ṭā'ifenuñ ħurūcunı ihtimāl virüp şūfilerini

¹²⁶ Işık, can ile aynı renkte olsa da vücut ile de yakınlıkları var. Herkes bu ışığın peşindedir. Halkın dediği ziyaret şudur. Eğer halk bu ışıktan bir etki görmeseydi neden bu kemiklerden bahsedecekti

¹²⁷ Hadisin güzelliğinden ve sözün aşkındandır.

¹²⁸ Allahu Teâlâ onun şanını korusun

katl-i ‘amm eyledi. Kendü dağı çok zemān geçmeden kullarınıñ elinde küşte olup nesleri münkaṭı‘oldı. Şeyh Muḥlis Baba Yunan’da altı ay pādişāh olduğdan soñra Baba İlyās’uñ şūfilerinden Nüre’d-dīn nām şūfinüñ Karaman adlu beş yaşında bir oğlunu Yunan tahtına iclās eyledi. [24]

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

Ṭabaḳa-i şāniye Sulṭān Orḫan Ḥān bin Sulṭān ‘Oşmān Ḥān ‘aleyhi’r-raḥmeti ve’r-rıḍvān ḫazretlerinüñ zemānında faşş-ı naşş-ı aḫvāllerinde *el-‘ulemā’i vereşetü’l-enbiyā*¹²⁹ maşṭūr u muḫarrer olan ṭā’ife-i ḫā’ifenüñ ve nigīn-i engüşterin-i āmāllerinde *sādātü’l-ümmeti’l-fūkahā*¹³⁰ mezbūr u muḫarrer olan gürūh-ı fezā’il-şükūhuñ aḫvāl-i pesendidesini ve maşḍūḳ-ı mantūḳ-ı *ela inne evliyā’ü’llāhe lā ḫavfe ‘aleyhim ve lā yaḫzenūn*¹³¹ olan meşāyiḫ-i kirāmuñ menāḳıb-ı medāyiḫ-i güzide-i sūtüdesini beyān ider.

Müşārün ileyh eştāt-ı esbāb-ı salṭanatı taz’if ü te’kīd ve merāsım-i levāzım-ı ḫilāfeti te’līf ü te’yīd idüp cumhūr-ı umūr-ı ‘ibād-ı ‘ubbāduñ aḫvāllerini ve ‘amme-i re‘āyā ve kāffe-i berāyānuñ āmāllerini ḫüsn-i ḫāle ḫarīn itmekde Sulṭān ‘Oşmān nām ‘akl-i evvele şānī ve anuñ gibi bu dağı mebanī-i ‘adl ü dādı bānī oldı. **Mışrā’**:

*Şānī işneyn ez-hümā fi’l-gār*¹³²

Şafā-yı zihñ ve ‘akl-ı neḳā-yı ṭab’ ü ḫıred ile ḡayrı pādişāhlara nisbet-i ma’ḫülāt-ı şāniyeden olan menāzım-ı merāsım-i mülk ü millet anuñ ikisine dağı evvel nazarda sāniḫ ü nümū-dār olan mer’ıyyātdandır ve nazar-ı daḳıḳe muḫtāc olmayan bedīhiyyātdandır. Rezānet-i re’y ü rü’yet ve reşānet-i tedbīr ü fikret ile ne aña ‘akl-ı evvel şānī vü ‘adil ve ne buña mu‘allım-i şānī ḫarīn ü bedil olur. **Beyt**:

Ne-māned bā-cenāb-et ‘akl-ı evvel

Ne-bāşed hem nişīn-et merd-i ekmel¹³³

Her birisi Mışrā’-i bāb-ı devlet-i ‘Oşmāniyye olup ikisi terci‘-bend-i salṭanat ve serceride-i ḫaşıde-i ḫilāfetdür. Zimām-ı taḳallüd umūr-ı cumhūr-ı enām-ı eyyām ve

¹²⁹ *Alimler peygamberlerin varisidir.*

¹³⁰ *Ümmetin efendileri fakihlerdir.*

¹³¹ *Hiç kuşkusuz Allah’ın dostları için korku yoktur ve onlar üzülmeyizler (Yunus, 62.)*

¹³² *İkinin ikincisi ki hani ikisi mağaradayken*

¹³³ *Eğer kamil bir insanla hem sohbet olmazsan kamil bir akıl seninle beraber olmayacak.*

‘inān-ı tekeffül-i mühimmāt-ı mülemmāt-ı ‘amme-i havāşş ü ‘avām cümleden muḳaddem anlarıñ ḳabza-i taşarruflarında mazbūṭ u merbūṭ olup teşhīr-i memleket-i bī-mehliket şemşīr-i ḳişver-sitānlarına ḫarīf ü elif idi. **Şi‘r:**

Nihāde dest-i devlet ber-ser-eş tāk
Be-farḳ-eş tāk-ı devlet geşte muḫtāk
Ḫilāfet münḫeşīr der-ḫānedān-eş
Çerāğ-ı salṭanat der-düdmān-eş
Be-ser tāk-eş ki çün tāk-ı ḳiyānī-st
Ḫübāb-ı rüy-ı āb-ı zindegānī-st
Müṭī‘ -i emr-eş ez-meh tā be māhī
Ḳalem-re ez-sefīdī tā siyāhī¹³⁴

Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz yigirmi altı senesinde Sulṭān ‘Oşmān Ḫān-ı kām-kāruñ sinn-i şerīfī altmış toḳuza vāşıl ve müddet-i salṭanatı yigirmi altıya nā’ıl iken Söğüdcük’de vefāt idüp yirine müşārun ileyh Sulṭān Orḫan Ḫān cülūs eyledi. **Mışrā‘:**

Be-cā-yı peder [27] ber-serīr-eş nişest¹³⁵

Tārīḫ-i mezbūrda rāyet-i fetḫ-i āyet-i salṭanatı ber u dūş zımmet-i himmet-i vālā-nehmetine alup livā-yı vālā-yı sa‘ādet iltivāsını aḳṭā‘-ı erbā‘-ı ‘ālemde ifrāşete ve sırr-ı ‘ilm mancūḳ-ı ‘ayyūḳ intimāsında āyāt-ı fetḫ u zaferi nikāşete eyledi.

Mevlānā Dāvūd bin Meḫmed bin Ḳayşerī-i Ḳaramanī rahmetu’llāhi ‘aleyh

Kendü bilād-ı şeref-nihādında şāḫib-ifāza olan ‘ulemānuñ ve fuḫalānuñ ḫıdmet-i sāmī-rütbetlerinde meşāğıl-i ‘ilmiyyeye meşğül olup ḫılye-i celiye-i fezā’ıl ile teḫallī eyledükde Ḳāhire-i Mısr semtlerine rıḫlet eyledi. Zıkr olınan diyār-ı bā-i‘tibāruñ fuḫalā-yı ma‘ārif-perverlerinde ḫadīş-i şerīfī ve tefsīr-i lāzımü’t-teşrīfī ve fenn-i uşul u bedi‘ü’l-vuşulı tekml idüp fūnūn-ı mezkūrede ve ‘ulūm-ı ‘aḳliyyede aḳrānından bāri‘ vü fā’iḳ olmış idi. **Şi‘r:**

‘İlm-i şod bā-kemāl ü faẓl u dāniş

¹³⁴Devlet eli başına taç koymuş, devlet tacı onun başına muhtaç olmuş. Halifelik onun ailesine münhasır saltanat ışığı onun soyunda. Padişahlık tacına benzeyen başında konulan o taç Hayatın su üzerindeki kabarcıktır. Aydan baliğa kadar herkes emrinde kalem emrinde tüm beyazları karartıyor (yazıyor).

¹³⁵Babasının yerine tahta oturdu.

Der-ıkrân-eş şude mümtâz u meşhûr¹³⁶

Murâfaqat-ı muvâfaqat-ı tevfiq-i Rabbânî ile vârid-i mevârid-i taşavvuf ve sârih-i mesârih-i taşarruf olup tekmil-i melekât-ı mülkiye eyledükden sonra kûtbü'l-‘arîfin zaḥru'l-muvaḥḥidîn Mevlânâ Şeyḫ Muḫyi'd-dîn-i ‘Arabî ḥâzretlerinüñ *Füşüş* nâm kitabını şerḫ eyledi. Ol ḥâtem-i engüşt-i vilâyet ve faşş-nigîn-i kerâmetüñ *Füşüş*’ında olan nuḫûş u hemiyye-i ma’küseyi faşş-ı zann u gümândan hak idüp naşş-ı kâti‘-i tîbyân-ı satı‘la mevâd-ı menâza‘âtî kaṭ‘ eyledi. Mebâdî-i kelâm ve meşâri‘-i merâmıda bezl eyledügi cevâhir-i zevâhir-i kelimâtını tervîc için taḫdîm itdügi muḫaddimedede nuḫûş-i uşûl-i ‘ilm-i taşavvufî nûk-ı ḥâme-i fülâd-ı renkle evrâḫ-ı etbâḫ-ı simîn üzre bir vechle yazdurmış idi ki sikke-i mermerde ḫazdurmış idi. **Ḳıṭ‘ a:**

Ayâz-ı fażl-ı tû peyveste pür ḫikâyet-i ‘aşr

Ayâz-ı dest-i tû hem-vâre bâ-şikâyet-i mâl

Zi-lafz-ı fâ’iḫ-i tû ḫâşır-est der-nazîm

Zi- ḫaṭ-ı râ’iḫ-i tû ‘âciz-est seḫer ḫallâl¹³⁷

Zümre-i selâṭîn-i zevi’l-iḫbâl vucûh-ı aḫvâl ve ruḫsâre-i âmâllerini ḫilye-i şadaḫât-ı câriye ile taḫliye eyledükleri ba‘iş-i taḫliye-i şuver-i maḫâşid-ı dâreyn olmaḫın *merḫûmun ve maḫfûrûn leh* Sultân Orḫan Ḥân-ı Ğâzî ḫâzretleri İznîḫ nâm ḫaşabada bedâyi‘-i revâyi‘-i şanî‘a-i ‘acîbe ile muḫâṭ u maḫfûf bir medrese-i ‘ulyâ peydâ idüp şeyḫ ḫâzretlerine ta‘yîn eyledi. **Şi‘r:**

Evc-eş felekî-st kez bülendî

Mi‘yâr-ı ‘ayâr-ı âsmân-est

Şaḫn-eş ḫaremî ki der-ḫarîm-eş

Ez-sâye vü âftâb emân-est¹³⁸

Şeyḫ Davûd-ı Ḳayşerî ḫâzretleri daḫı ol medresede tadrîs u ifâde ve taşnîf ü te’lif ü ifâza ile ḫâlî olup terbiyet-i aşḫâb-ı isti‘dâd itmekden ḫâlî olmadı. Medrese-i mezkûre ki ‘avâlî-i ḫavâlisinde ḫubbe-i felek-i muḫavvis âvîze-i muḫarnis maḫâmındadır. Ol medrese-i ‘âliyye-i selâṭîn-i ‘Oşmâniyye’nüñ devletinde binâ

¹³⁶ *Bilim, kemal ve fazıl ve bilgi ile birleştiğinde, bu birleşim meşhur ve mümtaz olacaktır.*

¹³⁷ *Senin kemal esintin sürekli çağın hikâyelerini anlatıyor. Senin elinin esintisi sürekli mal ve mülkten şikâyet ediyor. Senin değerli sözlerinin karşısında şiir kusurlu görünüyor. Senin yazılarının karanlığını çözmekte sabah bile aciz kalıyor.*

¹³⁸ *Onun yüceliği gökyüzü gibidir ki yükseklikte gökyüzü ile aynı ayardadır. Huzuru harem gibidir ki onun huzurunda güneş ve gölgede güvendedir.*

olunan medâris-i sâmiyenüñ muqaddemi ve mülte'im-i taleb-kârân-ı dâniş-âmüzân olan buqâ'-i seniyyenüñ aqdemidür. Küşe-i mehârîb-i ifâdede seccâde-nişin olan e'âli-i mevâlî-i zevî'l-me'âli bundan evvel bir medresede ifâza vü ifâde eylemek olmadı. Mümâ ileyh 'âbid ü zâhid ve şâlih ü kâmil ve şâhib-i ahlâk-ı hamîde idi. Hıyâr-ı secâyâ-yı maţbû' a üzre mecbûl olup erüme-i kerîme-i insâniyye üzre maşlûk olmuş pesendide eţvâr bir zât-ı büzürg-vâr idi. **Şi'r:**

Büzürgi be-nâmûs-ı güftâr nîst
Bülendi be-da'vî-yi pindâr nîst
Ez-ân nâm-verter kesî râ-me-cüy
Ki hâ'v'end halk-eş pesendide hüy¹³⁹

Tezyîl: Mümâ ileyhüñ âb-ı hayâtı taşkıķ vadîsinde bir risâle-i rûh-efzâsı dağı vardır. Ol risâlenüñ elfâzı hayât-bağş u ma'ânîsi şîrin u şekerbârdur. Bu haķîrânüñ şeref-i müţâle' asıyla teşerrüf eyledüm ve dağı *Kaşîde-i Ta'îye-i İbni Fârîz*'a şerhi vardır.

Mevlânâ Tâce'd-dîn-i Kürdî rahmetu'llâhi te'âlâ

Evâ'il-i aḫvâlinde zemân-ı ifâdesine vâşıl olduğı 'ulemâdan ta'allüm ü telemmüz idüp tekmi'l-i melekât ve taḫşîl-i kemâlât itmekde cidd-i cedîd ve kedd-i ğanîd temhîd eyledi. **Şi'r:**

Dâniş taleb ü büzürgi [28] âmüz
Tâ beh neger-end rüz-et ez-rüz
Mî-küş be-her varaķ ki h'ânî
Kân dâniş-râ temâm dâni¹⁴⁰

Bu şadedde *Metn-i Mütâla'* ve *Beyânü'l-Hikme* nâm kitâblaruñ mü'ellifi Mevlânâ Sirâce'd-dîn Urmevî ḫazretlerinüñ ḫıdmetlerine ittişâl eyleyüp şeref-i ifâzası sebebiyle cümle-i 'ulüm-ı fezâ'il-i mersûmda ḫuşuşan 'ilm-i fiķhda şudür eslâf-ı eşrâfdan taşaddur eyledi. Meḫâsin-i fezâ'il-i ḫisân ile derece-i nişfi'n-nehârda âfitâb-ı felek-medâr kirdâr-ı iştihâr-ı seyyâr şâhibi olup ma'ârif-i cemîle ve 'avârif-i cezîlesi elsen-i eyyâmda meşhûr oldı. Sâlifü'z-zıkr Mevlânâ Davûd-ı Kayşerî-i

¹³⁹ *Büyüklik kelamın namusundan gelmez yücelik düşünce davasından gelmez. Ondan daha beğenilmişini arama ki halk onu uysal bilsin.*

¹⁴⁰ *Bilim peşinde ol ve büyüklüğü öğren ki her gün senin değerini artsın. Her bir sayfayı okuyunca o bilgiyi tam öğrenmeye çalış.*

Çaramanî Sulţān Orhan Hān Ğāzî zemānında vefāt eyleyicek İznik Medresesi Mevlānā Tace'd-dīn-i Kürdî'ye ta'yin olunup mihrāb-ı felek-nişābında iclās olındı. Mūmā ileyh dahı çerāğ-ı iştiğāle iştiğāl virüp bī-nihāye çerāğ uyardı. Mevlānā Tace'd-dīn fazīlet rehīn muşārun ileyh Edebāli'yi ve Kādī Hayre'd-dīn'i dāmād idinüp bir duğter-i mağadderesini aña tervih ü tezvīc ve bir duğter-i muvağğarasını bunun 'ıkd-i nikāhında 'ağd eyledi. Ol hayr-ı aşhāb-ı dīn ya'nī Mevlānā Hayre'd-dīn ol sertāc-ı zümre-i metālihīnūñ berekāt-ı enfās-ı nefisesiyle devlet-i 'Oşmāniyye'de vezir olup Hayre'd-dīn Paşa lağabıyla mulağğab oldı. Rivāyet olunur ki hişār-ı İznik ki nuğuş-ı bedāyi' şānāyi' -i 'ibret-nigār ile ğayret-i hulud-i berin ve reşk-i nigāristān-ı çin idi. **Şi'r:**

Burūc-eş çarğ-ı gerdān-rā resīde
Nazir-eş dīde-i devrān ne-dīde¹⁴¹

Sulţān Orhan Hān Ğāzî hazretleri feth niyyetine hişārı muğāşara idüp 'asākir-i zafer şī'arı ile ol kal'a-i felek-medārı mınţıka-i zātü'l-burūc gibi ihāta eyledükde 'adāt-ı dīn ü devlet olan tuğāt-ı kefer-e-i bed-nām nefir-i 'ām şeklinde cem'iyet idüp bu kirve-i mekrūh ol leşker-i gerdūn-şükūhi hişārdan haşr u men' için hücum eylediler. **Şi'r:**

Dü ebr ez-dü sū der-hürüş āmed-end
Dü deryā-yı āteş be-cüş āmed-end
Ber-āmed be-ğurrīden ebr-i siyāh
Ze-māhī tef-i tiğ ber-şod be-māh¹⁴²

Bu vākı'ada pādīşāh hazretleri leşker-i İslām tarafından müdāfa'ada nev'ān 'aciz u kuşūr ve za'f u futūr teğaddüs ü teferrus itmegin kendinūñ mu'temed ü mu'tekid-i 'aliyye kullarından Şāhīn Lālā nām şāhbāz 'ıqāb çeng ü dilir-i neheng-aheng ile müşāvere eyledi. **Meşnevī:**

Çü āyed müşkilī pīş-i hired-mend
Kezān müşkil fited der-kār-ı ü bend
Küned 'aql-ı diger bā-'aql-ı ğod yār

¹⁴¹ *Senin burçların gökyüzünün feleğine ulaşmış (fakat) senin bakışın dünya senin güzelliğine sahip hiçbir şey görmemiş.*

¹⁴² *İki bulut iki taraftan saldırdı. İki ateş denizi kaynamaya başladı. Kara bulut güremeye başladı. Kılıçların ısısı aya kadar yükseldi.*

Ki tā der ḥall-i ān gerded meded-gār

Zi-yek şem^c -eş negired nūr ḥāne

Ferūzed şem^c -i dige der-miyāne¹⁴³

Ḥuşuş-ı mezbūrda āra-i ^c ālem-ārāları aña müncer oldu ki ḥudāvendigār-ı büzürg-vār-ı ^c asākır-i zafer-şī^cār ile maḳarında sābit-ḳadem olup cel-i himmetleri ol ḥişār-ı muḥāşara itmekden memnū^c vü maḥşūr olmamağa maḥşūr ola fe-ammā Şāhīn Lālā bir miḳdār ceng-i cūy ve Nerīmān-fer dilāverler ile ol şerzime-i ḳalālet şī^cāra muḳābele eyleye. Lāzım gelür ise sedd-i ruḥına fitne vü bend-i derb ve bend-i fesād iḳün muḳātele eyleye. **Şī^cr:**

Müḥālif çü mūr-est ü mā ejdehā

Kücā gerded ez-pençe-i mārḥā

Zi-mā rā^cyet-i ceng efrāştēn

Zi-düşmān ser ü tāt be-güzāştēn¹⁴⁴

Lākin elṫāf-ı fesīḥahü'l-etṫāf-ı ḥusrevānīden bu muḳābelede tevaḳḳu^c eyledi ki *kem min fi^cetin ḳalīletin ḡalebet fi^ceten keşīraten*¹⁴⁵ feḥvāsınca ḡalebāt-ı ^c ināyāt-ı İllāhiyye ile fetḫ u zafer müyesser olup *ve^c adekümü'llāhü meḡānime keşīretün te^c ḥüzūnehā*¹⁴⁶ mażmūnunca ḡanīmet-i ^c uzḡmāya dest-res muḳarrer olur ise cümle-i ḡanā^cim kendüye şadaḳa olup ḥāricden kimesnenüñ yed-i teṫāvül ve dest-i tenāvüli aña ta^calluḳ itmeye vaż^c -ı ma^cḥūd ḥüsn-i yümn-i ḳabül ile maḳbül olup ol şehriyār-ı felek serīr anuñ ḳuṫb-ı murādı üzre dönmeḡi muḳarrer eyledi. Ḥuşuş-ı merḳūmda ol merd-i kārzāruñ ^c azm ü ḥazmi pādīşāhuñ ḡayr du^cāsına maḳrūn olmaḡın mücāhidān-ı müstemidān müte^cāzīd u müte^cāvin olup ḳalb-i şulbleri ḳuvvet buldı. **Nazm:**

Bāmdād-ı du^cā-yı müstecāb-eş

Merām u maḳşad-ı ubūd-ı ḡāşıl¹⁴⁷

bu sebebdēn emīr-i vālā-maḳām leşker-i İslām zafer-fercām ile ḡürūḫ-ı mekrūḫ-ı küffār-ı şüm-meş^cüm üzerine ḡücüm eyleyüp mubāreze vü muḥārebeye şurū^c

¹⁴³ Eğer bir akıllı bir sorunla karşılaşır ve o sorunu çözmekte zorluk çekiyorsa, diğerinin aklını kendi aklına yar tutar ki o sorunu çözmekte ona yardımcı olsun. Bir mum ile ev aydınlanmaz.

Arada başka bir mum da gerekiyor.

¹⁴⁴ Muhaliif karınca gibidir ve biz ejderha bizim gibi yılanlarla nasıl baş edecek, bizden sadece savaşa karar almak yeter düşmanlarımıza da taç ve tahtlarını bırakmak düşer.

¹⁴⁵ Nice küçük topluluk büyük topluluğu yenmiştir (Bakara, 249.).

¹⁴⁶ Allah size alacağınız birçok ganimet vaat etmiştir (Fetih, 20.).

¹⁴⁷ Sabah duaları kabul oluyor arzusu ve isteği gerçekleşiyor.

eyledükde mübeşşir-i ğayb-ı bî-reyb *lā ğālibe lekümü'l-yevm*¹⁴⁸ diyü feth u nuşretten haber virüp 'asker-i İslām'ıñ zāfir ü ğānim olması peyāmını tebşir eyledi. **Maṭla'**:
[29]

Nuşret 'inān girifte vü iqbāl der-rikāb
Ve'z āsmān resīd beşāret be-feth-i bāb¹⁴⁹

Eşnā-yı neberdde meşķ-ı hisām ve reşķ-ı sihāmdan ser ü sīneler şikāf olup fayşal-ı şemşir miyānlarında faşl-ı nizā' ve kaç' -ı huşümet üzre olduğda *bi'ināyeti'llahi'l-meliki'l-ekber* āhālī-i İslām manşūr u muzaffer ve küffār-ı hāksār maḫhūr u maḫaḫkar oldı. **Meşnevī** :

Yalān ān dem ḥesāb-ı feth ber-ḥ'ānd
Be-sūy-i ān sipāh-i bī-'aded rānd
Be-ḍarb-ı tiğ-i şan taşif kerdend
Şümār-ı cümle rā taz'if kerdend
Şaḫīḥ-i-rā miyān-ı cem' ne-güzāşt
Ki be-her kesr-i işān tiğ ne-gümāşt
Şod aḫer leşker-i işham manşūr
Fürü şod āyet-i küffār meksūr¹⁵⁰

Nāşıye-i ḫayātlarında *küllü nefsin zā'ikatü'l-mevt*¹⁵¹ raḫamı mersüm olup ervāḫ-ı ḫabīşeleri hāvīye-i hevāna ve maṭmüre-i mağmüre-i hızlāna ya' nī esfel-i medārik-i nīrāna revāne olanlarıñ ve daḫı *keennehüm ḫümürün müstenfirah ferrat min kasverah*¹⁵² mücibince firār tarīķıyla tu' me-i şir-i şemşir olmaḫdan ḫalās bulanlarıñ ḫavāyic ü eşbābını ve emvāl u eşķālını ol yegāne-i meydān-ı veġa yaġma idüp mānend-i kaçrāt reşıyye-i seḫāb bī-ḫisāb māl u menāla nā'il ve nefā'is-i emvāle vāşıl oldı. **Beyt**:

Ġanā'im çünān yāft ān pehlivān

¹⁴⁸ *Sizi yenecek yoktur bugün (Enfal 48, Âl-i İmrân, 160.)*

¹⁴⁹ *Başarı sürüyor ve gökyüzünden fetih kapısı işaret ediliyor.*

¹⁵⁰ *Pehlivan o an galibiyetin hesabını yazdı. O sayısız orduya saldırdı. Bir kılıç darbesi ile onları ikiye ayırdı. O ordunun sayısını azalttı.*

Tek bir sağlam adam kalmadı çünkü onlar kılıcını hiç yere koymadı. İslam ordusu kazandı kafirlerin ordusu yenildi.

¹⁵¹ *Herkes ölümü tatmış (Ankebut, 57.)*

¹⁵² *Sanki arslandan kaçmış yaban eşekleri gibi (Muddesir, 50.)*

Ki ne-tüvân hesâb-eş be-kilk ü zebân¹⁵³

Ol anķā-yı kâf-ı şalâbet ve şâhbâz-ı evc-i şecâ' at ya' nî Şâhîn Lâlâ pençe-i himmetle şikâr olduğdan şöra mesrürü'l-bâl âşiyâne-i kadîmine ittişâl eyledi. Pâdişâh hazretleri bu maķûle fetħ u zafer ğayra müyesser olup kendüleri bu ğanîmet-i 'uzmâdan mahrûm olduğına nâdim olmağın aħz olınan ğanâ' imi istirdâd murâd idinüp bu huşuşı mevlânâ-yı mezbûrdan istiftâ eyledi. Mevlânâ-yı müşârün ileyh cevâb virüp "Mezkûr Şâhîn Lâlâ'nuñ raķabesi rıbķa-i rıķķıyyetden âzâd ise zafer bulduğı mâl aña helâldür ve eger bu minvâl üzre degil ise beytü'l-mâldur." didi. Ol hür 'âķil-i bâliğ nazâr mu'attaķ u muħarrer olduğı muķarrer olmağın hûze-i taşarrufunda olan mâl-ı ğanâ'ime hâricden kimesnenüñ yed-i taşarrufu dâħil olmadı. Bu każıyyenüñ vuķû'undan şöra emîr-i mezbûr mâl-i ğanâ'im ile mahrûse-i Burusa'da bir medrese ve kaşaba-i Kîrmâstî'de bir zâviye ve bir cîsr ihdaş eyledi.

Şî'r:

Çü kâh-i âsmân firûze heştî

Zemîn ez-lütf-i vaż' -i ü behiştî

Muķavves řâķhâ çün ebrû-yı hür

Zi-' âlî ğurfehây-eş çeşm-i bed dūr¹⁵⁴

*Ce'ale'l-lâhu te'âlâ sa'yehu meşķüren*¹⁵⁵

Mevlânâ 'Alâ'a'd-dîn Esved *raħmetu'llâhi'l-melikü'l-eħad*

Âhâlî-i Rûm ötesinde K̄ara H'âce dimekle meşķür u mezkûrdur. Nezâret-i sinn ü 'unfüvân-ı cevânide bilâd-ı 'Acem'e rıhlet idüp ol diyârüñ 'ulemâ-yı me'ser-eşerlerinden istifâza vü istifâde eyledükden şöra büm-ı Rûm'a 'avdet eyledi. Mevlânâ Tâce'd-dîn-i Kürdî *raħmetu'llâhi te'âlâ* vefât eyledükde mutaşarrıf olduğı İznîķ Medresesi'ni *merħümün ve mağfûrün leh* Sultân Orħan Hân Ğâzî *raħmetu'llâhi te'âlâ* ol fâzıl-ı 'aliyyü's-şân ve semîyyü'l-mekâna sevķ eyledi. Medrese-i mezkûrede tullâb-ı kemâl-i iktisâbdan müste'id ü müstemid ve isti'dâd u istimdâda müstebid olan ğürüh-ı sa'âdet-imdâda tedris ü ifâde üzre olup meşâğil-i te'lîf ü taşnîfe meşķül oldu. Eşnâ-yı iştîğâl ü medârisede *Vîķāye* nâm metn-i metîne bir şerħ-

¹⁵³ O pehlivan öyle ganimetler buldu ki kalem ve dil ile hesabını çıkartmak mümkün değil.

¹⁵⁴ Gökyüzü sarayı gibi firuze rengindedir. Yeryüzü onun lütfü ile cennet olmuştur. Gökyüzünün kavisleri hurinin kaşları gibidir. Kötü bakışlar ondan uzak olsun.

¹⁵⁵ Allah O'nun gayretini mükâfatlandırısın.

i rezîn tedvîn eyleyüp müşkilât-ı furû^ç ve mu^ç azzalât-ı fıkhı ol müşārün ileyh bi'l-benân engüşt-i beyânla hâl eyledi. Bu kitâb-ı berâ^ç at-nişābuñ hakkında mü'ellif-i şakâ'ik hüsn-i şehâdet idüp ibtidāsından intihāsına degin iki cildine mü'tala^ç aları sebkat itdüğü ecilden müntefi^ç ü mütemetti^ç olduklarını ifāza buyurdu. Fenn-i uşûlden *Muğnî* nām metni şerh idüp sâ'ir-i şurūh pür-fütūhundan ğinā viridi. Şikât-ı rivāttan mervîdür ki mevlânâ-yı mezkûruñ telemmüzesinden mazhar-ı 'ināyet hazret-i bārī ya^ç nî Mevlânâ Şemse'd-dîn-i Fenārī *rahmetu'llāhi te'ālā* ol fāzıldan telemmüz iderken bir gün eşnâ-yı mübāhaşede iki cānibden dīk-i kuvvet-i ğāzabiyye germiyyet-i āteş-i hamīyyet ile müşte^ç il olup her biri kendü sözünü tenvîr için hiddet eyledi. **Şi'r:**

Nemūdî her yeki burhân-ı kıtî^ç

Gehî geştî mü'ariz ğāh māni^ç [30]

Hamīyyet çeşm-i 'aql-eş rā be-püşid

Çü bād ez-bāhr-i kīn ber-ğod be-cüşid¹⁵⁶

Bu taqrīb ile muṭareḥa-i kelām-ı munāzara vü munāfereye mü'eddi olup vifāk-ı şikāka ve itilāf-ı ihtilāfa mübeddel olmağın Mevlânâ Fenārī fāzıl-ı mezbûrı terk idüp Cemāle'd-dîn-i Aqsarayî hazretlerinüñ hıdmetlerine ittişāl eyledi.

Tezyil: Mümā ileyhüñ babasınun adı 'Ömer'dür. Kaşaba-i İznik'de mezârı üzre böyle yazılmış bulundu. Bu ravza merhûm u mağfûr 'ālim-i mebrûr Kara 'Alā'a'd-dîn bin 'Ömer'ün ravzasıdır. Hicret-i nebevviyenün sekiz yüz senesinin muharreminin yigirmi altıncı gününde vefāt eyledi *rahmetu'llāhi te'ālā*.

Mevlânâ Candarlu Halil *'aleyhi rahmetü'l-melikü'l-celil*

Halk-ı 'ālem arasında Candarlu Kara Halil diyü zıkr olunur. Sālifü'z-zıkr Edebālî'nün ākrabāsından ve Mevlânâ 'Alā'a'd-dîn Esved'ün telāmizesindendir. Mervîdür ki merhûm Sulṭān 'Osmān Hān Ğāzî hazretleri bir gün Mevlânâ 'Alā'a'd-dîn Esved hazretlerinün şeref-i tilkâ'-i likâ'-i meserret-i iltikāsıyla teşerrüf kaşd idüp ziyāret için evine varduğında ol ecil-i ecille-i fuḥûl namāza meşğûl olup 'ibādete müteveğğil olmağın pâdişāh-ı şeri^ç at şic'ār bir miqdār ārām u karar idüp taşrada

¹⁵⁶Her biri için kesin kanıtlar sundun, bazen muhalif çıktın bazen engel oldun. Kıskançlık aklının gözünü kapattı, rüzgâr gibi kin ve nefretten kendi etrafında dolaşıyordu.

tevaḳḳuf eyledi. Eṣnā-yı tevaḳḳufda namāz zemānı olup zımem-i himem-i ‘ibāda ḥuṣūṣan fırḳa-i ‘ubbāda mefrūz olan farīza-i muḳadderenūñ edāsı vaḳti olduḳda pādişāh ḥazretleri ḥuẓzār-ı meclis-i sa‘ādet-celis ile ol vaḳit namāzuñ iḳāmet niyyetine ḳıyām eyleyüp sünnet-i menşūşa-i maḥşūşa üzre namāza şurū‘ eyledi. Bu şadedde Ḳara Ḥalil-i celilü’l-ḳadr imāmete teḳaddüm idüp ol imām-ı himām-ı ḥilāfet-encām ile namāzı itmām eyledükde merḥūm ‘Alā’ a’d-dīn Esved nūzhetgāh-ı ḥalvetinden ḥurūc idüp pādişāhla muşāḥabete şurū‘ eylediler. Eṣnā-yı mukālemede merḥūm Sulṫān Orḫan Ḥān cemāl-i ‘arūs-ı maḳālden niḳābı ref‘ idüp bu yüzden fetḥ-i kelām eyledi ki “Sefer-i zafer-eşerde re‘āya vü berāya baña teḫāküm eyledüklerinde ḥaḳ u bāṫıl fayşal bulmaḡ için aḥḳām-ı şer‘iyye-i fer‘iyyeyi müstaḫzar bir fayşal-ı Rabbānī ve ḥākim-i şamadānī lāzımdur. Ṭalebeñüzden birini benüm ile sefere gitmek için ta‘yīn eyleñüz.” didi. Mevlānā ‘Alā’ a’d-dīn-i ‘ālī-menzilet bu ma‘nāyı telāḳḳi-i bi’l-ḳabūl idüp ol cem‘-i keşirūñ birini ta‘yīn eylemek semtine müteveccih olduḳda cümlesi bu maşlahatdan imtinā‘ u i‘rāz idüp hezār enīn ü ḥanīn ile isti‘fā eylediler.

Şi‘r:

Der-hidmet-i mülük u selāṫin kesī ki kerd
 Şarf-ı metā‘-ı ‘ömr pey-i iktisāb-ı cāh
 Der-ḥayrat-em ki rüz-ı cezā çī-st ‘özr-i ū
 Çün mī-künend be-cānib-i ma‘būd-ı hod nigāh¹⁵⁷

Merḥūm Sulṫān Orḫan Ḥān-ı maḡfired-‘unvān bu ḥuṣūşda tevşīḳ-i kelām ve tenfīz-i merām idüp tezā‘uf-ı ārā ve telāḫuḳ-ı efkār-ı esbāb-ı te’kīd-i te’yīd-i ilāhīdendür.

Şi‘r:

Rişte tā yektā-st ān-rā zūr-ı zālī bügseled
 Çün dü tā şed ‘āciz āyed ez-güsesten zāl-i zer¹⁵⁸

Elbetde elbetde baña umūr-ı şer‘iyyede istişāre için mezkūrlaruñ birisi cebren ḳāḏi-‘asker ta‘yīn olunmaḡ lāzımdur diyüp bu ḥuṣūşuñ ḥuṣūlī için ilḥāḥ u ibrām itmegin Mevlānā ‘Alā’ a’d-dīn Esved-i es‘ad Mevlānā Ḳara Ḥalil’i ta‘yīn eyledi. Mezbūr Ḳara Ḥalil *el-me’murun ma‘zūr*¹⁵⁹ feḥvāsınca telāḳḳi-i bi’l-ḳabūl idüp pādişāh-ı

¹⁵⁷ Padişahlar ve sultanlar hizmetinde makam için ömrünü heba eden kişi, hayretteyim Kıyamet’te özürü ne olacak Tanrı karşısında durunca.

¹⁵⁸ Dal bir tane olunca yaşlı birisi bile bölabilir. Ama iki olunca güçlü birisi bile bölmek de zorlanır.

¹⁵⁹ Memur mazurdur.

ma' delet-perver ve şehriyār-ı 'adālet küster ile sefer-i fevz-eşere te'essüf-künān revān oldu. Mevlānā-yı mezkūruñ kādī-' asker olmasında siyāk-ı kelāma muhālif kıl u kāl sevķ olınup bu vech üzre bir hikāyet rivāyet olınur ki bānī-i mebānī-i cihānbānī olan Sultān 'Osmān Hān Ğāzī'nüñ evāhir-i salṭanatında Mevlānā Kara Hālil Bilecik kādīsī olup icrā'-ı aḥkām-ı şer' iyye-i nebeviyye ider iken merḥūm Sultān Orḥan Hān Ğāzī'nüñ menşūr-ı devleti 'unvān-ı ve āteynā 'hü'l-mülke¹⁶⁰ birle ma'nūn olup evreng-i 'Osmāniyye cülūs eyledükde istirbāḥ-ı irbāḥ-ı cihād için kemāl-i devlet ü şavlet ile İznik'i fetḥ idüp memālik-i mevrūşe-i merfū' aya maẓmūm u muzāf eyleyüp mevlānā-yı merķūmu anda kādī naşb eyledi. Bu minvāl üzre bir miķdār rüzgār murūr u 'ubūr eyledükden şoñra maḥmiyye-i Burusa'ya terfi' idüp aḥkām-ı şer' iyye-i mer' iyyeyi aña tefvīz ü taķlīd eyledi. Sultān-ı kaẓā'-ı [31] nafizü'l-iķtizānuñ ḥükümet-i ezeliyyesi muķtezāsınca şālīḥ-i selāṭīn-i 'Osmāniyān Sultān Murād Hān-ı gītī-sitān serīr-i salṭanata cülūs idüp memālik-i bī-mehāliki ḥavme-i ḥükümetine alduķda fāzıl-ı merķūmu kādī-' asker naşb idüp bu manşīb-ı 'azīm-i ḥaṭar ve cāh-ı celilü'l-miķdār ile i' zāz u ikrām eyledükden mā 'adā müntehā-yı menāşīb-ı ḥıdīvān-ı leşkeriyān olan vezāret manşībını ve begler begilik manşībını ikisini daḥı aña taķdīm u teslīm idüp taẓ' if-i merāsīm-i ta' zīm ve te' kīd-i levāzım-ı tefḥīm eyledi. Bu sebebden paşalık 'unvānıyla ma'nūn olup Ḥayre'd-dīn Paşa laķabıyla mulaķķab oldu.

Şi'r:

Ve men ḳalde'l-emrū'l-ḥaṭīri ricālühü

Yübütü ve yūzhī fāriġan ve hüva āminün¹⁶¹

Merḥūm Sultān Murād Hān Ğāzī ve Sultān Meḥemmed Hān Ğāzī ḥazretlerinin ikisine daḥı vezīr olan Hālil Paşa anuñ nesl-i pākindendür. Ol 'ākil u dānā ve nīk-i fermāy u müdebbir-i feẓā'il-i pīrāy ve meḥāmid-i ārā-yı ḥüsn-i yümn-i ārā ile bir mertebede idi ki 'alem-i gün u fesādda şuver-i muḥtelife üzre zḥūr eyleyen temāşīl-i meşālīḥ u mefāsīd cām-ı cihān-numā-yı zamīr ve āyīne-i tedbīrinde aḥsen-i vucūh üzre pedīdār olur idi ve eşkāl-i umūr-ı cumhūr-ı 'alemiyān anuñ himmetiyle ḥayli şūret bulur idi.

Tezyīl: Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz seksen senesinin mübārek ramazānında vefāt idüp İznik'de meķābir-i müslimīn arasında mermer ḥücrenün muķābelesinde defn

¹⁶⁰ *Ve ona mülkü (iktidarı) verdik (Sad, 20.)*

¹⁶¹ *Her kim ki tehlikeli (hassas) işi ehline verir ise o kişi endişe duymaksızın güven içinde geceleyip sabahlar.*

olunup üzerine kubbe binā olındı. Hālen ol kubbe harābe olup şademāt-ı rūzgār ile yıkılmışdır. ‘Umde-i ebnīye-i hayrāt olan ‘imārāt u ribāṭāt kısmından çokça hayrāt binā idüp fuḡarāya bī-nihāye gāllat vakf eyledi. Mezra‘ a-i dünyāda toḡm-ı şevāb ve bezr-i hayr ilkā idüp maḡşulāt-ı ücūr-ı cezīle ile temettu‘ eyledi. Bu kışşa ekābir-i müderrisinden birinüñ ḡaṭṡından menḡöldür.

Mevlānā ‘ Abdü’l-muḡsin-i Ḳayşerī *rahmetu’l-lāhi te‘ālā ‘aleyh*

Evā’ il-i şurū‘ da Mevlānā Necbe’ d-dīn Ḳayşerī ḡazretlerinden telemmüz idüp fūnūn-ı edebīyye ve ‘ulūm-ı şer‘ iyyenüñ envā‘ ü aḡsāmını taḡşil eyledükden şoñra bilād-ı Şām’a irtihāl ü intikāl eyledi. Arazi-i muḡaddesenüñ fuḡalā-yı faẓilet-intumāsından ‘ilm-i ḡadīş ve tefsīr feẓā’ il-i tevrīşī aḡz idüp kendinüñ bilād-ı ḡadīme-i ḡavīmesine ‘avdet eyledükde çok zemān güzerān itmeden vefāt eyledi. Ḳuzūz-ı ġuref-i ṡaraf-ı dāru’n-na‘ imi şeref-i maṡmūre-i dünyādan taḡdīm idüp *ve saāri‘ū ilā maḡferatin min Rabbikūm*¹⁶² emrīne itā‘ at itmege musāra‘ at eyledi. Fenn-i fiḡhda dūrer-i ġurer-i nizām ve lālī-i mütelālī intizām berekāt-ı berā‘ at-fercām nazm eyleyüp bedāyi‘ -i revāyi‘ -i mesā’ ilī ol dūrc-ı pākda dūrc eyledi. **Şi‘ r-i ‘ Arabī:**

Hāzā kitābün bedī‘ ü’l-aşl ve’l-fūru‘

*Mūveşşihü’l-ḡaṡṡı ve’l-elfāzı be’d-dūrer*¹⁶³

Ve daḡı *Ferā’ iz*’ e müte‘ allıḡ bī-nihāye siḡām-ı mesā’ ilī kāfil ve ferā’ iz-i feẓā’ ilī ḡāfil manzūm u mevzūn bir risāle-i feşāḡat-meknūn tanzīm eyledükden şoñra deḡā’ ik u ḡaḡā’ iḡını taḡrīc u taḡḡih itmek için bir şerḡ-i nāfi‘ ibdā‘ eyleyüp vereş-e-i enbiyā olan ‘ulemāya menāfi‘ -i keşire irāş eyledi. Fenn-i ‘arūzda Şeyḡ Endülīsī ḡazretlerinüñ muḡtaşarını mīzān-ı ‘aḡl-ı şaḡih ve miḡyās-ı fiḡr-i naḡih üzre şerḡ idüp ol baḡr-i vāfir ve ḡaber-i kāmil zihāf-ı ‘uyūbdan sālīm-i ḡūsn-i tertīb iḡtiyār eyledükden şoñra ġayrī bī-nihāye ferā‘ id-i fevā‘ id-i cezīle irdāf eyledi.

Tezyil: ‘ Abdü’l-muḡsin-i Ḳayşerī ḡazretleri kütüb-i muṡavvele-i mu‘tebere kitābet idüp ḡavāşisinde kendü kelimāt-ı nefisesinden çok nesne taḡrīr u taḡṡir eyledi. Rāvī naḡl eyledi ki fāzıl-ı merkūmuñ kendü ḡaṡṡıyla muḡarrer ve kelimāt-ı şerīfesiyile muḡaşşī bir ġāyetü’l-beyān gördüm ki müddet-i ‘ömrümde aña beñzer şaḡih u naḡih nuşḡa görmedüm ve daḡı tāriḡ-i kitābeti sekiz yüz yetmiş iki senesidür.

¹⁶² *Ve Rabbinizden olan maḡfirete koşun (Âl-i İmrân, 133.)*

¹⁶³ *Bu aslı ve furuatıyla eşsiz bir kitaptır. Hattı lafzı inciyle süslenmiştir.*

‘**Ārif-i Bi’lĀh Geyiklü Baba** *rahmetu’llāhi te‘ālā*

Ol pīr-i t̄arīkat-müşīrūñ ism-i sāmīlerine zafer müyesser olmadı. Cenāb-ı ni‘ amül-me’ābına ğazāl-ı vahşī müsahhar olup ekşer-i evkātta āhū-süvār olduğu ecilden elsine-i nāsda laķab-ı mesfūrla mulaķķab oldı. [32] **Şi‘r:**

Hemçü Şebli geşte ū-rā zī ğam-ı gerdūn şikār

Hemçü edhem bŭde ū-rā ebreş-i ecrām rām¹⁶⁴

Mevlid-i aşlısi bilād-ı Āzerbāycān’dan Hıoy nām kaşabadur. Merhūm Sultān Orhan Hān ‘*aleyhi’r-rahmeti ve’l-ġufrān* zemānında bŭm-ı Rŭm şavbına rihlet eyledi. Memālik-i ‘Oşmāniyye’den mahrŭse-i Burusa *şenāhu’llāhi te‘ālā ‘ani’l-be’sā mālikŭ’l-mŭlk* hāzretlerinŭñ vŭfŭr-ı mevhibetiyle Sultān Orhan Hān Ğāzī’nŭñ elinde fetħ olınduķda ol şīr-i pīşe-i haķīķat ve hizebr-i mişe-i t̄arīkat-i ğazāla süvār olup pādīşāh-ı ğazanfer-fer ile bile hāzır oldı. Mahrŭse-i mezkŭrenŭñ bir kŭşesinde tavaţţun idŭp birkaķ eyyām karar u ārām eyledŭkden soñra raht-ı iķāmeti dāru’s-surŭr-ı fenādan menzil-ġāh-ı beķāya naķl eyleyŭp mevzi‘-i mezbŭrda defn olındı. Mu‘terik-i mŭteberrik-i aşhāb-ı hācāt olsun iķŭn şeyhŭñ ķabri ŭstinde pādīşāh hāzretleri bir tŭrbe-i ‘azīmi’r-rŭtbe ve ķubbe-i felek-mertebe ve bir cāmi‘ ve bir zāviye daħı ihdās eyledi. **Şi‘r:**

Ān ki saķf-i tŭrbe-eş bŭd-ı felek rā bŭse cāy

Vān ki devr-i ķubbe-eş bŭd-ı melā’ik rā maķām

Ber-ferāz-ı t̄arem-i ‘ulvī zede hargāh-ı ŭns

Ber-mezār-eş mīkŭnend aşhāb-ı hacet izdiķām¹⁶⁵

Ol zemāndan berŭ cŭmle ol ħalā’iķ merhŭmuñ ķabr-i şerīfini ziyāret eyleyŭp āşār-ı rŭhāniyyet ve envār-ı nŭrāniyyetiyle teberrik iderler. Müddet-i ‘ömründe ‘alā’iķ-i ħalā’iķden munķaţı‘ ve ālāyiş-i ārāyiş-i dŭnyeviyyeden mŭctenib ŭ mŭmteni‘ olup mŭtecerrid ŭ mŭtefferid ve mŭtezehhid ŭ mŭte‘ abbid kimesne idi. Fuyŭzāt-ı futŭhāt-ı ilāhiyye ile cezebāt-ı ‘azīme ve ħalacāt-ı cesimeye mażhar olup kerāmāt-ı seniyye-i semiyye ve ħavārīķ-ı ‘ādāt-ı behiyye-i zehiyyesi zāhir oldı. Mü’ellif-i Şaķā’iķ

¹⁶⁴Şebli gibi dŭnya gamı onu avladı. Gŭkyŭzŭndeki gezenler altınlar gibi Edhem’in hizmetine girdi.

¹⁶⁵O ki mezarının tavanı, gŭkyŭzŭnŭ ŭptŭġŭ yerdır. Ve o ki mezarının etrafında melekler yer almışlar. En yŭksekteki kafesin ŭzerinde sevgi ķadırı kurmuş. Bu yŭzden mezarının başına hacet sahipleri izdiķam ediyor.

hikāyet eyledi ki bir zemānda merhūmuñ qabr-i şerīfini ziyāret eyleyüp ol qabrūñ qurbunda bir mezār dağı görüp türbedārdan “Ol mezāruñ şāhibini kimdür?” diyü istifsār itdügimde cevāb virüp “Umerā-yı sālifeden Emīr-i Germiyān’uñ evlād-ı emcādından bir t̄alib-i haqīkat terk-i emāret eyleyüp şeyḡ ḡazretlerinüñ ḡidmetlerinde merātib-i seniyye ve me’arib-i semiyyeye vāşıl u nā’il olmuş idi. Bu maḡām ve bu mezār ol t̄alib-i haqīkat-şi’āruñdur.” diyü taḡḡiḡ eyledi. *Merḡūmūn ve maḡfūrūnleh* Sulṡān ‘Oşmān Ġāzī’nüñ ümerāsından Ṣurgud Alp nām bir emīr-i sāmī-maḡām ol ‘arīf-i Rabbāniyye şamīm-i ḡalbden meveddet idüp miyān-ı cānında kemer-i irādeti bend ve hāme-i cinānında t̄ac-ı maḡabbet ü bī’ati peyvend eyledi. **Şi’r:**

Kemer-i ḡidmet-i ü sāḡt kemend
Beher-i mu’rāt u maḡāmāt-ı bülend¹⁶⁶

Merḡūmuñ maḡāmı qurbunda Ṣurgud ili dimekle ma’rūf olan vilāyetde tavatṡun eyleyüp vefāt idinceye degin şeyḡ ḡazretlerinüñ ḡidmetlerine müdāvemet ü münādemet eyledi. Merḡūm Sulṡān Orḡān Ḥān Ġāzī ḡazretleri ol ‘azīze maḡabbet ü meveddet üzre olmaḡın İnegöl nām ḡaşabayı ḡavālisinde olan ḡurā vü mezāri’ ve merāti’ ü merābi’ ile a’ṡā vü temlik eyledi. Şeyḡ ḡazretleri bunu ḡabüle iḡbāl itmeyüp “Māl ü menāle ve emlāk u esbāba meyl ü velā’ ḡürūh-ı ümerā vü selāṡine sezādur. Fırḡa-i fuḡarāya revā degildir.” diyü i’rāz u imtinā’ eyledi. **Şi’r:**

Şūfi ü māl perest-ī ne ḡuş-est
‘Āli vü meyl-i tū pestī ne ḡuş-est¹⁶⁷

Pādişāh-ı sa’ādet-fercām bu merām itmām olınmaḡa ibrām itdüğine bināen hibe olunan yirlerden bedel kendü meskeninüñ eṡrāf u eknāfindan maḡdūd u mu’ayyen bir miḡdār yirini odun kesmek için iḡtiyār eyledi. Evvel-i ‘aşruñ t̄aliblerinden bir t̄alib şeyḡuñ kendüden silsile-i ṡarīḡatlarını isti’lām idüp “Ol bābdan istikşāf eyledükde Şeyḡ Ebü’l-vefā’-i Bağdādi’nüñ ṡarīḡatından Baba İlyās nām ‘azīzūñ eḡibbāsındanuz.” diyü i’lām u ifāde eyledi. Şiḡāt-ı rivātdan mervīdür ki merḡūm Sulṡān Orḡān Ḥān ḡazretleri bir ḡün nefis-i nefisi için du’a istid’ā eyledükde ol ‘azīz-i ‘izzet-nişāb cevāb virüp “Sizūñ āsītān-ı şeref-i aşiyāniñuz muṡāf-ı enām-ı eyyām ve ḡibleḡāh-ı ḡavāş u ‘avām olup pāye-i serīr-i vālāñuz mişāl-i ka’beye maḡbil-i iḡbāl-i zevi’l-iḡbāl ve mülteşim-i şifāh-ı nebāh-ı ulū’l-iclāl olmaḡ du’ası semtine ḡible-

¹⁶⁶ Yüksek makamlara ulaşmak için onun hizmetinde bulunmaya karar verdi.

¹⁶⁷ Zahidin para pul peşinde olması hoş değil. Sen nihayet ve mükemmel birisin ama senin kötü arzuların hoş değil.

numā-yı hātırımuz rüz u şeb müteveccihdür. Ana-i leyl ve eṭrāf-ı nehārda aḥvāl-i şeref- āmalıñizüñ tefeḳḳudüyle taḳayüdden zāhil ü ‘āṭıl olmayup hiçbir zemānda du‘ ā-yı devletiñüze iştiğālden ḥālī degilüz. Ḥaṭṭ-ı ta‘ alluḳ u maḥabbetiñüz [33] nokṭa gibi merkez-i dilde merküz u muḳarrer ve bu sevdā süveydā-yı ḳalbimizde ṣābit ü muḥaḳḳakdur.” didi. **Şi‘r:**

Hergiz neşevēd ey büt-i be-güzīde-i men

Mihr-et ze-dil ü ḥayālet ez-dīde-i men

Ger ez pes-e merg-i men be-cūyī yābī

Mihr-i tū der üstüḥān-ı pūsīde-i men¹⁶⁸

Bu mukālemeden bir miḳdār müddet-i murūr eyledükden soñra şeyḫ ḥazretleri bir gün mesken-i me‘lūfī ḳurbundan bir ḳavāḳ ağacını kendüleri getirüp maḥmiyye-i Burusa’da olan dāru’s-salṭanatuñ bāb-ı sa‘ ādet-i āyabī dāḥilinde mübārek elleriyle ḡars u vaż‘ eylediler. Sulṭān Orḫan Ḥān ‘aleyhi’r-rahmeti ve ‘l-ḡufrān ḥazretleri vaż‘ - i ma‘ ḥüddan āḡāh olduḳda eṣnāf-ı ālāf-ı surūrle mesrūr olup cenāb-ı rabbi’l-erbāba şükr-i fūrāvān ve sipās-ı bī-kerān eyledi. **Mıṣrā‘ :**

*Bi’l-ḥamdī ve bi’ş-şükri tedūmü’n-ni‘am*¹⁶⁹

Devḫa-i devlet-i ‘Oṣmāniyye’nüñ *aşlühā ṣābitün ve fer‘ühā fi’ssemā*¹⁷⁰ feḥvāsınca gündēn güne neşv-i nemā ve sümüvv-i semāda olup Ṭūba-āsā müntehā-yı zerā-yı ‘ulāya isti‘lā itmesinüñ taḳarrurına beşāret ve bu ḥānedānuñ zemān-ı devletiñüñ imtidādına işāret ittiḥāz eyledi. Zıkr olınan şecere ol ‘azizüñ du‘āsı şemeresinde rāşih ü ṣābit olup ḫālen daḫı maḳarında bāḳī vü muḳarrerdür. **Şi‘r:**

Tā ebed pāyende bād-ā devlet-i ‘Oṣmāniyān

Tā ḳıyāmet bād ḳā’im ‘izzet-i ān ḥāndān¹⁷¹

Eş-Şeyḫü’l ‘Ārif-i Bi’llāh Ḳaraca Aḫmed *rahmetu’llāhi’l-melik eḫad*

Peder-i ḫuceste siyeri diyār-ı ‘Acem’üñ mülükundan idi. Zıkr olınan bilādda vücūda gelüp dāye-i zevḳ ü şafānuñ ḫacrinde perveriş bulduḳdan soñra ḡalebāt-ı cezebāt-ı

¹⁶⁸ Ey benim seçilmiş en güzel sevgilim, hiçbir zaman senin sevgin aklım ve yüreğimden çıkmayacak. Ben öldükten sonra kendi sevgini eğer ararsan benim çürümüş kemiklerimde bulursun.

¹⁶⁹ Hamt ve şükür ile sürer nimetler.

¹⁷⁰ Aslı sabit dalları gökyüzündedir (İbrahim, 24.)

¹⁷¹ Osmanlı devleti sonsuza kadar yaşasın. Kıyamete kadar o hanedanın izzeti payidar olsun.

İlâhiyye sebebiyle muvattān-ı aṣlīsini terk idüp bilād-ı şeref-nihād-ı Rūm'a geldi.
Şi'r:

Cevāhir-rā buved ḳadr ü bahā beyš
Be-gurbet çün buved ez-ma^c den-i ḥ^vīṣ¹⁷²

Vilāyet-i Anadolı'da Akḫiṣār nām ḳaṣabanuñ muzāfātından bir mevzi^c de tavattun idüp nice müddet ^cibādet-i ḥudā-yı rabb-i ^cizzete meşgūl olduḳdan ṣoñra pelās-ı vücūdı ṣi^cār-ı tecerrüd ve diṣār-ı beḳāya tebdil eyleyüp zıkr olınan maḳām-ı maḥmūdada defn olındı. Hālen mezār-ı şerīfi merci^c-i marzī olup ḥudā-yı ṣāfi ve ṭabīb-i kāfinüñ ^cināyetiyle nice nice ḥastalar ḳabr-i şerīfi üzre *feizā meriztü fehüve yeṣfin*¹⁷³ feḥvā-yı şerīfince ṣifā bulup teṣeffi-i ṣadr ḥāşıl iderler. **Şi'r:**

Ger-çe ez-dīdehā nihān gerd-ed
Hāk-ı ü ḳible-i cihān gerd-ed
Rūḥ-ı ü ḥāzır-est ü dānende
Kām-ı her-kes bedū resānende¹⁷⁴

*Ce^calel'lāhu sa^cyehu meşküran*¹⁷⁵

‘Arif-i Bi’llāh Şeyḫ Āḫī Evrān *raḥmetu’llāhi’l-melikü’l-mennān*

Da^cvāt-ı müstecābe ve enfās-ı müsteṭābe şāḫibi olup bī-nihāye kerāmāt-ı seniyye ve ḥavāriḳ-ı ^cādāt-ı behiyyesi zuḥūr u burüz eyledi. Erbāb-ı ḫırefden debbāḡlar zümresi ol ^cazizi pīr-i ṭarıḳat ittiḫāz eylediler *ḳaddesa’llāhü te^cālā sırrahu’l-^caziz*.¹⁷⁶

Meczūb-ı İlahī Mūsā Abdāl *raḥmetu’llāhi’l-melikü’l-müte’āl*

Cezebāt-ı İlâhiyye’ye maḡlūb u meczūb idi. Mü’essis-i esās-ı dīn ü devlet ve mümeḥhid-i bünyān-ı mülk ü millet merḥūm Sultān Orḫan Ḥān *‘aleyhi’r-raḥmeti ve’l-ḡufrān* ḥāzretleri ve *leküm fiḥā mā teṣtehi’l-enfüsi ve telezzü’l-a^cyüni*¹⁷⁷ feḥvāsınca müṣteḫiyāt-ı maṭmū^c-a-i maṭbū^c-ayı cāmi^c vü şāmil olan maḥrūse-i

¹⁷² Mücevherin değeri kaynağından uzaklaşınca bilinir.

¹⁷³ Eğer hasta olur isem beni iyileştirir (Şuara, 80.)

¹⁷⁴ Gözlerden kabulduḡu zaman onun topraḡı dünyaya halkının kıblesi olacak. Onun ruhu burada hazır ve her şeyi biliyor. Herkesin isteḡini ona iletiyor.

¹⁷⁵ Allah çabasını karşılıksız bırakmasın.

¹⁷⁶ Allah onun aziz ruhunu rahmet eylesin.

¹⁷⁷ Sizin için onda canların çektiḡi gözlerin hoşlandığı şeyler vardır (Zuhruf, 71.)

Burusa'yı feth eyledükde Mūsā Abdāl bile hāzır oldu. Mezār-ı şeref-medārı mahrüse-i mezbūrede meşhūr olup şağır u kebīr ve celīl ü haķır anı ziyāret eyledük de ruḫāniyyetinden istimdād iderler. **Şi'r**:

Ten-i pāk er zi-cān cüdā bāşed
Ne ki bī-rahmet-i ḫüdā bāşed¹⁷⁸

Rivāyet olunur ki ol ḫarīķ-i cezve-i cezbe-i Rabbāniyye derūn-ı pākinde nā'ire-i şevķ-i maḫabbetu'llāhi izmār itdüğinden kitābet için **Mışrā'**:

Od ile penbenüñ ne oyunu var

Kelāmına muḫālif bir cemreyi penbeye şarup eḫibbāsından bir kimesne ile Geyiklü Baba'ya irşāl eyledi. Geyiklü Baba daḫı ol vasıta olan rasūl-ı ferḫunde vuşul ile aña [34] Bir kāse içre bir miķdār āhū südi irsāl idüp kendinüñ kemend-i teşḫiri ile ḫayvānātı fitrāk-ı taşarrufa bend itdüğün iş'ār eyledi. Lākin verā-yı perde-i kitmānda mektüm olan rumūz u esrāra aşḫāb-ı 'uķul ķāşıra vāķıf olmaduğundan rasūl-ı pür-uşul kendinüñ getürdüğü şir āhū şiri olduğuna muḫtali' olmadı. Bu sebebden ol şir mişe-i haķīķat ya'nī Geyiklü Baba'nuñ şir irsāl itdüğünü ḫalbinden istiḫfāf u istiḫķār idüp "Şir ḡāyet haķır iken anı göndermekde ḫikmet nedür" diyü kendü şeyḫinden su'āl eyledi. Mūsā Abdāl daḫı ol şir āhū şiri olup teşḫir-i ḫayvānāt teşḫir-i nebātātdan āş'ab olduğın sā'il-i merķūme tefhīm eyledükden soñra "Geyiklü Baba ḫazretleri ḫaḫ'ı-i merātib-i me'ārib-i İlāhiyye itmekde baña ḡālibdür." diyü buyurdu. Fi'l-vāķı' nefis-i bedkirdār gibi seb'-i mūvaḫḫiş ile mā-beyninden def'-i vaḫşet idüp bend-i kemend-i mücāhede ile anı maḡlūb eyleyen ḫālib ḡayra ḡālibdür.

Meczūb-ı Rabbānī Abdāl Murād *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Meyāmin-i te'yidāt-ı İlāhiyye ile mu'azzamāt-ı futūḫāt ve mu'azzamāt-ı ḡazavāta dest-res bulan merḫūm Sultān Orḫan Ḫān *'aleyhi'r-rahmeti ve'l-ḡufrān*¹⁷⁹ mahrüse-i Burusa'yı cumūm-ı 'asākir-i nuşret-hücūm ile feth eyleyüp i'lām-ı zafer-i'lāmi burūc-ı müşeyyede-i merfū'ada naşb eyledükde ol kişi bile hāzır oldu. Tā'ir-i rūḫ-ı pür-futūḫı melā-yı a'lāya pervāz eyledükde 'uluvv-i şān ve sümüvv-i mekāmından ḫabr-i şerīfi bir mevzi'-i 'ālīde vāķı' olup āmme-i ḫalā'ik ortasında ḫayli şöhret buldı.

¹⁷⁸ Eḡer bir insandan saflık ve temizkilten uzaksa bile Allah'ın rahmetinden uzak kalmamalıdır.

¹⁷⁹ Allah'ın rahmeti ve maḡfireti ona olsun.

Meczûb-ı Hudâyi Doğlu Baba *rahmetu'llâhi'l-meliki'l a'lâ*

Huşuş-ı feth ü zaferde rāyet-i nuşret-nişān ve i'lām-ı vālā-şān ile mānend-i Mūsā izhār-ı yed-i beyzā eyleyen *merhūmūn ve mađfūrūnleh* Sultān Orđan Hān Gāzī ile Burusa fethinde hāzır oldu. Hīn-i muhārebede kemāt-ı kuzāt için ayran ihzār idüp işti'ār-ı nā'ire-i hārb u cidāl ve germiyet-i āteş-i kıtāl ile hāreket istilā itdüğü zemānda def'-i 'atş itmek için gāzilere anı ıskā eyledi. **Şi'r:**

Hastagān-ı cefā-yı gerdūn-rā

Feyz-i cān bahş-ı ü devā būdī

Teşnegān-ı hūrūr-ı hirmān-rā

Şerbet-i lütf-i ü şifā būdī¹⁸⁰

Ol sebebdan laķab-ı mezkūr ile meşhūr oldu. [35]

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Tabaķa-i şālişe Sultān Murād Hān bin Sultān Orđan Hān bin Sultān 'Oşmān Hān *rahmetu'llāhü'l-melikü'l-mennān* hāzretlerinin zemān-ı salţanat ve āvān-ı sa'ādetinde *ve yectebike rabbūke*¹⁸¹ āyet-i belāgat-gāyetinin maźmūn-ı i'cāz-nūmūnı üzre efrād-ı nāsdan munteḥib u maḥabbeti olan 'ulemānūn medāyih ü menāķibinūn beyānındadır ve cerā'id-i ferā'id-i rüzgārda şebt u imlā olınan i'lām-ı meşāyih-i kirāmūn ahvālinūn tibyānındadır *rahmetu'llāhü te'ālā*.

Sünnet-i seniyye-i İlāhiyye böyle cārīdür ki cümle-i ā'sār u ā'vām u ķurūndan her 'aşrda ve her ķarnda efrād-ı āferīdeden birinūn şecere-i şemere-i devleti dūnyāda neşv ü nemā bulup dest-i taķdir ile nişānda olan devḥa-i sa'ādet-i ezeliyyesi günden güne nāmī vü sāmī olur. Nihāl-i 'azimet ü iclālī sidre gibi ķadr-i 'ālī bulur. Şemere-i şecere-i salţanatı reşāḥāt-ı 'aynü'l-hayāt 'adl ü dād ile serāb u maḥzara ve āb-ı zülāl mişāl-i ma' delet ile şādāb u mezhere olup zılāl-i iclāl ü ḥaşmetinde müstezil olanların ḥaķķında sāye-küsterlik ve zerre-perverlükden ḥālī olmaz. **Şi'r:**

Zemāneh hiç bī-şāh-ī ne-bāşed

Felek bī-mihr ü bī-māh-ı ne-bāşed

¹⁸⁰ Hayat cefasının yorgunları için O'nun hayat verici feyzi ilaç gibi geldi. Sıcaklıkta sudan men olan susuzlar için O'nun lütuf şerbeti şifa gibi geliyordu.

¹⁸¹ Ve seçer seni rabbın (Kasas, 68.)

He-mī ḥ^vāhed ra^c iyyet pādişāhī
Küned bā-^c adl tā hergāh şāhī

Şeved ḥalk-ı cihān der-zill-i ü şād
Benāyı salţanat-rā dāred ābād¹⁸²

Ol ser-firāz-ı bāğ u rāğ tül u ^c arz *es-sulţānū zillū 'llāhi fi'l-arz*¹⁸³ kelām-ı i^c cāzü'l-
memenūñ maẓmūn-ı hümayūnuna mā şadağ olmağın ^c āmme-i re^c āya anuñ sāyesinde
asūde vü ḥ^vāb-ı rāḥatla ğunūde olurlar. Sevākin-i emākin-i memleket āşār-ı murādāta
dest-res bulurlar. **Şi^cr:**

Ḥāmī-i mülk ü millet-est şeh-ān
Rā^c iy-i dīn ü devlet-est şeh-ān
Kām-ı nā-kām-rā küned ḥāşıl
Be-murād-eş cihān şeved vāşıl¹⁸⁴

Bu minvāl üzre birkaç ğün murūr u ^c ubūr eyledükden soñra rīḥ-i ^c āşif-ı ecel ve gird-
bād-ı saḥt-ı fenā ile devḥa-i salţanatı berkünde olup eyyām-ı ḥazān-ı aḥzānda götüri
berg ü bārı tārümār olur. **Şi^cr:**

Dili kū ze-mergeş zebūn nīst nīst
Zi-tīğ-ı ecel ğarḳ-ı ḥūn nīst nīst
Ḥired-mend-rā zān ciger ḥūn būd
Ki her laḥza ğitī diger ğūn būd
Gehī merg bāşed gehī zendegī
Gehī pādişāh-ı gehī bendegī
Peder-rā küned cā be-taḥta zi-taḥt
Püser-rā küned z'ān ciger laḥt laḥt
Püser-rā bered ez-ḳabā der-kefen

¹⁸² *Dünya hiçbir zaman padişahsız olmasın. Gökyüzünden güneş ve ay eksilmesin. Halk her zaman bir padişah ister. Ki adilce onlara padişahlık etsin. Dünya insanları onun gölgesinde mutlu olup saltanatı her zaman ayakta tutsun.*

¹⁸³ *Sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir.*

¹⁸⁴ *Padişahlar memleket ve milletin arkasındadırlar. Padişahlar din ve devletin başıdırlar. İsteklerine ulaşmayanları isteklerine ulaştırırlar. Tüm dünya onların sayesinde istediğine varır.*

Peder-rā zened çāk [37] der-pîrehen¹⁸⁵

Lâkin ol devħa-i sa' âdetüñ ҡoltuğundan bir şāħ-ı ıubā-girdār bedīdār olup *aşlühā sâbitün ve fer'ühā fı's-semā*¹⁸⁶ maşdüķı üzre nümā nümā ve simā simā olur. Günden güne ol nihāl-i büzürg-vār ber-ħurdār olup ħalk-ı ' âlem pederinden artıķ andan çoķca menāfi' bulur. Bu tarıķa üzre irāķat-i ħün-kārı olup Gāzī Ħünkār dimekle meşhūr olan pādīşāh-ı sa' âdet-destigāhuñ babası Sultān Orħan Ħān vefāt idüp sultān-ı rūħı milket-i bedeni terk eyledükde Sultān Murād Ħān ħāzretleri anuñ yerine yedi yüz altmış senesinde taħta cülüs eyledi. Zevāyā-yı saltanat bunuñla şekl-i müşelleşe girüp eşķāl-i ħādde-i cādde-i ħilāfet münferice oldu. avā'im-i de' ā'im-i devlet bunuñ üçi ile ā'ime olup ħayli ıvām buldı *rahmehu'llahü te'ālā*.

Mevlānā āđı Maħmūd Ki oca Efendi dimekle meşhürdur āđı-zāde-i Rūmī'nun babasıdur

Sultānōñi nām mevzi' de vücūda geldi. Zemānesinde olan şumūs-ı burüc-ı fezā'il-i lāmi' a ve āķmār-ı āķtār-ı ma' ārif-i sātı' adan iķtibās-ı envār-ı ehliyyet ve istitāre-i āşār-ı ābiliyyet eyleyüp ' ulüm-ı ' Arabiyye'de ve fūnūn-ı şer' iyyede ve ' ilm-i tefsīr ü ħādīşde aķrān u emşālinden bāri' ü fā' iķ oldu. Bu sebebden merħūm Sultān Murād Ħān Gāzī maħrüse-i Burusa'da āđı naşb eyleyüp ihyā-yı dīn-i Aħmedī ve ' ilā'-i levāzım-ı şer'-i Muħammediyye itmek için cumhūr-ı ' ulüm-ı şer' iyyeyi aña tefvīz ve taķlīd eyledi. Mūmā ileyh taķı vü naķı müteverri' ü müteberri' müte' abbid ü mütedeyyin ve mesā'il-i şer' iyyeye mütefaıttın kimesne idi. Emr-i azāda sīret-i marzıyye ve ' âdet-i mer' iyye üzre olup şerāyi' zerāyi'-i dīniyye-i yakīniyyeyi müddet-i keşire tarıķa-i kitāb-ı rabbü'l-erbāb ve sünen sünen-i rasūl-ı müsteıāb üzre infāz itmegin ' amme-i ħalā' iķ kemāl-i mertebe ve mertebe-i kemālde aña maħabbet eyledi. **Şi' r:**

āzī-i ' ādil şeved maħbūb-ı ħalk

Sīret-eş ū-rā küned maıtlūb-ı ħalk¹⁸⁷

¹⁸⁵ Onun ölümünden üzüntü duymayan kalp yoktur. Onun kılıcının kanına boğulmayan kalmasın. Akıllı insanların yüreği kan ağlıyor. Çünkü dünya her an değişiyor ve başka bir hale geliyor. Bazen ölümdür, bazen hayat, bazen padişahlıktır, bazen kölelik. Babayı tahttan indirip tahta oturtur. Oğlu bu nedenle yüreğini paramparça ediyor. Oğlu padişahlık elbisesinden çıkartıp kefene sokar. Babası dayanamayıp kendini paramparça eder.

¹⁸⁶ Aslı sabit dalları gökyüzündedir (İbrahim, 24.)

¹⁸⁷ Adil bir hakim halk tarafından sevilir. Onun ruhunu halk her zaman ister.

Şecere-i ‘ömri şemeresinde sîb-i şeybi istişmâm idüp sinn-i şerîfi kemâl-i şeyhûhat mertebesine bâliğ olduğı ecilden Koca Efendi diyü tesmiye olındı. Mervîdür ki merhûm Sulţân Murâd Hân ‘*aleyhi’r-raḥmeti ve’l-ğufrân* Şeh-zâde Sulţân Bâyezîd Hân hıdmetleri içün mîr-i vâlâşân ve sa‘âdet-nişân ya‘nî emîr Germiyânoğlı’nuñ kerîme-i muḥaddere-i muvaḫḫırasını alıverüp bu iki dürr-i dürc-i ‘iffeti rişte-i nikâhla ‘ıkd ü mehr-i mührle mührledükde mezkûreyi getürmek içün gönderilen umerâ-yı kirâm ve ḫavâtîn-i ‘uzâma şadr-ı mesfûru re’is eyleyüp anlaruñ ile bile irsâl eyledi.

Tezyîl: Merhûm Koca Efendi’nüñ ḫatḫıyla mumzî bir vefkıyyede böyle bulındı. *Harrarahü’l-‘abdü’z-za‘if sâ’ilen raḥmete rabbihî’l-laḫîf*¹⁸⁸ Maḫmûd bin Meḫemmed el-Muḫallid fî memâlik-i l-muḫallid ve zalike cerîyyü fî târîhi sene tis‘a ve ḫamsîn ve seb‘a mî’e bu edâdan münfehim oldu ki babası adı Meḫemmed ola ve Sulţân Orḫan Hân zemânında daḫı memâlik-i ‘Oşmâniyye’de kâdî ola ve daḫı kütüb-i tevârîḫde mestûr u muḫayyeddür ki kırk yıl miḫdârı hem kâdî ve hem kâdî-‘ asker oldu.

Kâdî-zâde Rûmî Dimekle Meşhûr Olan Mûsâ Paşa bin Meḫemmed bin Maḫmûd
raḥmetu’llâhi te‘âlâ

Sâlifü’z-zıkr Mevlânâ Kâdî Maḫmûd’uñ zîb u zîver-i necâbetle âreste ve ḫılye-i ḫılye-i fezâ’il ile pîrâste Mevlânâ Meḫemmed nâm bir oğlı var idi. Ol fâzıl-ı ecel ü ecmel ve ol kemâl-i emced ü mümecced ya‘nî Mevlânâ Meḫemmed ‘âlem-i şebâbda vefât idüp diyâr-ı aḫirete gitmekde şitâb eyledükde Mûsâ Paşa nâm bir püser-i necâbet-nişâb i‘ḫâb eyledi. **Şi‘r:**

Be-mâned nâm der-devrân kesî-râ
Ki ferzendî be-mâned yâd gâr-eş
Ez-ân nâm-ı şadef der-güş-mâned
Ki mî pindend dürr-i şâh-vâr-eş¹⁸⁹

Ol maḫdûm-ı sa‘âdet maḫtûm kendü diyârında mebâni-i ‘ulûm ı tahşîl eyleyüp zât-ı şerîf-i şeref-âyâtını tekmîl üzre iken bilâd-ı ‘Acem’de ifâza vü istifâzanuñ ve medemmesini güş idüp ol cânibe gitmege ‘azm ü ḫazm belki cezm eyledi. Lâkin bu

¹⁸⁸ *Zayıf olan kul, latif (lütuf sahibi) olan Rabbinin rahmetini dileyerek bunu yazdı.*

¹⁸⁹ *O kişinin adı çağda unutulmaz ki kendinden hatıra olarak bir çocuk geriye bıraksın. Sedefin adı o yüzden hiç unutulmaz ki incileri görünce herkes onu güzel bir mücevher olarak hatırlasın.*

merāmuñ huşūline akrabāsı māni^ç olup ser-menzil-i makşūda vuşūlini ba^çzı tarīkla sād u şād olalar diyü ħavf itdügi ecilden bu sırrı ketm eyledi. **Şi^ç r-i Arabi: [38]**

Lā te 'menenne 'alā sırr-ı fevādāb

Ve lā eħün ve lāħillün ve lā veled¹⁹⁰

Merħüm-ı merķūmun bir kız qarındaşı bu sırr-ı mektūmdan āgāh olup Mūsā Paşa diyār-ı ğurbetde żarūretde istimdād eylesün diyü kıymet-i 'āliyye ba^çzı cevāhir-i ğāliyesini qarındaşınūñ götürmek istedügi kitāblaruñ içine vaz^ç u nihān eyledi. Mevlānā Mūsā Paşa bilād-ı mezķūreye varup vilāyet-i Ħorāsān'ūñ 'ulemāsından ve Māverā'ü'n-nehr'ūñ azbü'l-beyān raḫbü'l-lisān yenābī^ç -i 'ilm ü 'irfānından ta^ç allüm tarīkıyla tecerru^ç eyledi. Bu himmet-i vālā-nehmet qarın-i taḫdīr olmağın 'ulūm-ı keşire ve fūnūn-ı 'azize taḫşil ü tekml̄ eyleyüp evcāt-ı derecāt-ı faẓl u kemālūñ mūntehā-yı zerrāsına isti^ç lā eyledi. Bu sebebden ircā ü incā 'avālimde olan rāğībān-ı kālā-yı ma^ç ārifūñ āzān u esmā^ç ı şīt ü şadā-yı fezā'ıl ile memlū olup nām u nişānı vird-i lisān ve zıkr-i zebān oldu. Mevlānā-yı mesfūre ol diyārūñ 'ulemāsı Qāḫḫī-zāde-i Rūmī diyü laḫab vaz^ç eyleyüp ḫad ü 'adedden bīrūn rağbet eylediler. Mülūk-ı Semerķand'ūñ melik-i melek-sireti ve pādīşāh-ı felek-rütbeti Uluğ Big ibni Şāhrūḫ Mīrzā'nuñ ḫ'acesi olup iḫbāl-i 'aẓim ve iltifāt-ı cesime maẓhar oldu. Mīr-i mezķūruñ telemmūz itdügi fūnūn-ı fezā'ıl-i şu'ūndan 'ulūm-ı riyāziyyeye 'alāḫası ziyāde olmağın ol fennūñ beyne'l-'ulemā dā'ir olan kütüb-i mu^ç teberesini kırā'at idüp taḫşil ü tekml̄line bezl-i cehd itmekle Mevlānā Mūsā Paşa daḫı fūnūn-ı riyāziyyede tevağğul eyleyüp sā'ir 'ulūmdan aña ziyāde cid ü iḫdām ve i^ç tinā' ü ihtimām eyledi.

Şi^ç r:

Müşkil-i ḫikmet ez-keḫām-eş ḫal

Mantıḫ-ı ü beyān her mücmel

Rāh-ı meşā'iyān ez-ü vazıh

Nūr-ı eşrākiyān ez-ü lāyıḫ

Fıkr-i ü zed sūy-ı riyāz-ı rāy

Şod riyāzī riyāz-i ḫüld ārāy¹⁹¹

¹⁹⁰ Sırrın için ne babaya ne kardeşe ne dayıya ne oğula güven.

¹⁹¹ Hikmet sorunu onun lafi ile çözülür. Onun mantığı, herhangi bir özetin açıklamasıdır. Gezginciliğin yolunu gösterir. Karanlıkta işrakiliğin ışığıdır. Onun düşünceleri matematiği etkiledi. Matematik, bilim adamlarının çilesi oldu.

Bu huşuşda *elcid vesile-i elcid*¹⁹² fehvâsınca şudür eyleyen sa'y-yı meşkürüñ semeresiyle soñra gelen eşrafdan zemânen teğaddüm itdügi gibi mu'âşır olduğı emâşil-i efâzıldan dağı zâten teğaddüm ü tefevvük eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz on dört senesinden 'ilm-i hey'etde *Çağmîni* nâm kitabı ve sekiz yüz on beş senesinde 'ilm-i hendeseden *Eşkâl-i Te'sis*'i şerh eyledi. **Şi'r-i Arabî :**

Şehbü'l-me'ânî minhü dâ'ir'etün 'alâ

Eflâk-ı elfâzı cerret bisü'üd

Ve kânehâ sahbün izâ istemtertahâ

*Câdet bigayr-i be-vârağ ve rü'üd*¹⁹³

Çağmîni huşbesinde kendinüñ terk-i vañan idüp Semerğand'da ikâmet itdüğine ma'zeret şadedinde bu beyti sevğ eyledi. **Şi'r-i Arabî:**

Velâ 'aybün fihim gayra enne züyüfühüm

*Tilâm-i binisyân illâhübbetün ve'l-vañan*¹⁹⁴

Mü'ellif-i Şağā'ıķ *'aleyhi'r-raħmeh* şerheyn-i mezkürını vâlid-i 'azîzinden okuyup merhûm dağı Mevlânâ Meħmed Niksârî'den ve Meħmed Niksârî Fetħu'llâh Şirvânî'den anlar dağı şâriħ ü merķümüñ kendüsinden okudı. Bu tafşili kendinüñ tercemesinde zıkr itmeyüp bu maħalde ifâde eyledi. Mervîdür ki seyyid-i eyyid erbâb-ı te'lif ya'nî Seyyid Şerîf ħazretlerinden Mevlânâ Kâđi-zâde telemmüz eyleyüp isti'lâ'-i me'âric-i medâric-i kemâlat eyledükde mâ-beynlerinde muvâfaķat olmayup ebvâb-ı ifâde vü istifâde mesdûd oldı. 'Akd u ħal itdükleri rişte-i mübâħaşe-i 'ilmiyyede 'uķde-i muħâlefet muħkem-i mün'akid olduğından medâriseden ferâğat olunup hüsn-i mufâvazadan el çekildi. Fâzılân-ı merķümânüñ ortasında *rabbü kûl yüresü's-şül*¹⁹⁵ fehvâsınca 'ilmî münâzara münâfere vü münâkereye mü'eddi olup muķâveleleri muşâveleye ilcâ eyledi. Bu dâ'ıye ile birbirinüñ ħaķķında kelâm-ı vahşet-şî'âr iş'âr u ısdâr idüp Mevlânâ Kâđi-zâde Seyyid Şerîf için "Fünün-ı riyâziyyede ifâdeye kâdir degildür." dirler idi. Seyyid Şerîf dağı Mevlânâ Kâđi-zâde için tab'-ı lañifi riyâziyyâta mağlûb ve felsefiyyâta menkûbdur diyü buyururlar idi. **Şi'r:**

¹⁹² *Çaba, gayrete vesile olur.*

¹⁹³ *Mana göktaşları dolanır lafiz göklerinde bulut gibi yağmur yağdırır ise şimşeksiz yıldırımsız yağdırır da bol yağdırır.*

¹⁹⁴ *Onların bir kusuru yok. Tek kusurları şudur ki dostları ve vatani unutmalarından dolayı misafirlerine sitem edilir.*

¹⁹⁵ *Nice söz vardır ki heybet ve azamet kazandırır.*

Be-ķiyāsāt-ı ‘aql-i Yūnānī
Neresed kes be-zevķ-i imānī
Ger be-ħikmet kesī velī būdī
Şeyħ-i sūnnet ebū‘alī būdī¹⁹⁶

Mevlānā Kādī-zāde ‘illet-i remed-i taġafūl ile ma‘lūl olup nażar-ı şā’ible ħaķ-bīn olmaduġından Seyyid Şerīf ħazretlerinūñ *Şerħ-i Mevāķıf* nām muşannef ü mü’ellifine müţāla‘a idüp su-i nażar üzre oldı. Ba‘zı kelām-ı şavab-fercāmda nur-ı ħaķ mu‘ayyen ü mu‘ayyin iken yine ‘ayn-ı [39] ‘adāvet ile nigāh idüp “Bu sözde nażar vardur.” diyü ‘itirāz eyledi. **Şi‘r:**

Kīne be-her sīne ki benhād raħt
Dil şevved-eş ez-pey-i āzār saħt¹⁹⁷

Bu maķūle mevāzı‘ u mevāķı‘da vurūd eyleyen *Rudūd* kitābında taşrīh itmeyüp maħall-i kelām ve muħill-i merām olan maķāmda ħalkā resminde işāret ider idi. Fettāħ-ı ebvāb-ı rümüz-ı işārāt olan ‘ulemā-yı fezā’il intisāb-ı tūllāb-ı kemāl-i iktisābı rūsūm-ı mersūme ve rümüz-ı mevsūme-i merķūmeden maķāşid u meţālibe intikālde imtiħān iderler idi. Aşħāb-ı ‘aql u ħıred ħazretlerine ma‘lūm u müberhendür ki ħudāygān-ı selāṫin-i māziyye kendülerūñ āyine-i vücūdları ħarāb olup binā-yı ħayātları dest-i ħādīmü’l-lezzāt ile esāsından vīrān olduķda tāķ u rāķ ķaşr-ı ħayāt-ı cāvidānīlerini temhīd ü teşyīd idüp aħiretlerini yapmaķ için rubā‘-ı buķā‘-ı ħayrāt esīs-i te’sīs ve ebniyye-i müberrāt-ı ibtinā-yı binā iderler. Bu şīme-i müstedīmeye binā-yı mulūk-ı sālifeden biri maħrūse-i Semerķand’da ħücerāt-ı keşīreyi müştemīl bir medrese-i menī‘a-i fasiħa binā eyleyüp her zıl‘ında bir ders-ħāne ve her bir ders-ħāneye bir müderris ta‘yīn eyledi. **Şi‘r:**

Zehī binā-yı irem sāħat ü beheşt āyīn
Ki hem beheşt-i berīn-i ve hem sipehr-i berīn
Be-lütf u ħübī beheşt-i be-ħüsñ ü zīb irem
Be-‘izz-ü kadr-i sipehr-i be-ṫūl ü ‘arz-ı zemīn¹⁹⁸

¹⁹⁶ Yunan düşünçesine göre kimse imanın zevkine ulaşamaz. Eğer mecburen birisi için başına konulmuşsa da Sünnilerin şeyhi Ebu Ali’dır.

¹⁹⁷ Herhangi bir yürekte kin ve nefretin izi bırakılırsa o yürek sürekli intikam peşinde koşar.

¹⁹⁸ İrem binası hem iyilik ve lütuf açısından bir cennettir ve hem güzellik açısından iremdir. İzzet ve kıymet açısından gökyüzüdür, eni ve boyu açısından yeryüzüdür. Cennet gibi ki hem yüce ve hem de gökyüzü gibidir.

Lâkin zıkr olınan fâzıl-ı sâmi-cenâb ol medresenüñ mesned-i müşeyyed-i ‘âlîsinde ve müntehâ-yı müttakâ-yı sâmîsinde iclâs olup sâ’ir müderrislerden taşdır ü terfî‘ olındı. Eyyâm-ı dersde ol şadr-ı şudûr-ı a‘lâ-yı şudûr-ı mecâlis-i ifâdede cülûs idüp ifâzaya bed’ e eyledükde ğayrı medreseler talebeleri ile mezkûruñ meclis-i ‘âlîlerinde cem‘ olup zümre-i müte’eddibân gibi ifâde vü ifâzasına hâzır u nâzır olurlar idi. Fâzıl-ı mûmâ ileyh ol meclis-i sa‘âdet celîsde itmâm-ı merâm idüp eşât-ı esbâb-ı ifâdeyi ikmâl eyledükden şoñra her bir müderris kendinüñ maķâm-ı ifâdesine varup talebesine ifâza iderler idi. Gâh gâh pâdişâh-ı cihân-penâh dağı ol meclisde hâzır olup Mevlânâ Kâđî-zâde’nüñ tâlîblere imdâd u is‘âdına nâzır olurlar idi. İttifâken bir gün Emîr Uluĝ Big zıkr olınan dört müderrislerden birisini ‘azl eyleyüp emr-i ifâdeden def‘ ü ref‘ ve nehy ü men‘ eyledi. Mevlânâ-yı mezbûr bu każıyyeyi ğuş-ı hûş ile istimâ‘ idicek terk-i tadrîs ü ifâde eyleyüp kûşe-i humûm u humûlde münzevî oldılar. Merķûm emîr-i sa‘âdet-muşîr mevlânâ-yı fâzilet semîrûñ mizâc-ı şerîfnde futûr zann idüp ‘iyâdet-i tarîfi ile görmege varduķda cevher-i vücûdunu i‘râz ü imrâzdan hâli ve âşâr-ı şihhatla hâli göricek birkaç günden beri terk-i tadrîs eyledüklerinüñ sebebinden istikşâf eyledi. Mevlânâ Kâđî-zâde-i fâzilet nişân irhâ‘-i ‘inân-ı semend-i zebân eyleyüp zimâm-ı kelâmı bu cânibe ‘atf u şarf eyledi ki “Meşâyiĝ-i şüfiyyeden ĥidmetine vâşıl olduĝum ecille-i aĥyâr ve e‘izze-i aĥrârını dest-i tûl-i emel ile zeyl-i menâşıb-ı dünyeviyeyye teşebbüs itmekden men‘ idüp ĥall ü ‘aķdi ğayruñ elinde olan me‘âlîbden nehy eylediler idi. Ancaķ ser-rişte-i ferâĝ u ihtiyâr kendü yed-i iķtidârimuzda olup hiçbir kimesneye irtibâtı ve ‘alâķası olmayan menâşıbuñ kabûlüne ruĥşat buyurdılar idi. Biz dağı manşıb-ı tadrîsi ‘azl cârî olmayan menâşıbdan ğümân idüp bizüm ser-kâr u bârımızda ğayruñ eli yokdur. Mülâĥaza ider idük. Hâlen zimâm-kâr ğayruñ kabza-i taşarrufunda olup câh-ı ders ü ifâde bizüm umduĝumuz gibi olmayıcak emr-i tadrîsden ferâĝat eyledük. Zirâ erbâb-ı i‘tibâr ve aşhâb-ı ihtiyâr ihtiyâr itmedükleri kâra raĝbet ve ekâbir-i ekârim-i ‘ulemâmuz ruĥşat buyurdıkları dâ’ireden ĥâric vaż‘ a ķadem-i cesâret vaż‘ eylemege cüret-i ser-menzil-i ĥasâret ve serĥadd-i fezâĥate irĝürdüĝi muķarrerdür.” diyü buyurdılar. Sevķ olınan maķâl ü kelâm mânend-nişâl ü sihâm mîr-i mezbûruñ ķalb-i şulbine toķınup *ta‘nü’l-lisân eşeddü min ta‘ni’s-sinân*¹⁹⁹ feĥvâsınca anuñ ucından muĥkem-i mecrûĥ olmaĝın merhem-i ma‘zeret ile def‘-i cerâĥat itmek için kendüden şudûr eyleyen kâr-i nâ-hem-vârdan ‘itizâr eyledi. Mîr-i müşârün ileyh

¹⁹⁹ *Dil yarası şiddetlidir mızrak yarasından.*

ma'zül olan şahib-i ifāde girü maḳāmına i'āde [40] olunup min ba'd "Cāh-ı tadrīsten kimesneyi 'azl itmeyem." diyü va'd-i belīg ve 'ahd-i bī-dirīg eyledükden soñra Ḳāḏī-zāde-i Rūmī ḥazretlerinden eski medresesini şeref-i ḳabül ile teşrif itmeḡi iltimās eyledi. Mevlānā-yı mūmā ileyh şehriyār-ı mezbūruñ mültemisini telaḳḳı-i bi'l-ḳabül idüp medrese-i mezkūrede 'ādet-i ḳadīmeleri üzre şari'-i ifādeye şurü' eyledi. Zikr olınan pādişāh-ı 'ālem-penāh ya'nī Uluḡ Beg ḥazretleri muteḳaddimīnūñ irşādında ḥalel fehm idüp kendü zemānında raşad çıkarmaḡa ḳaşd itdüḡi ecilden Semerḳand'da cāh-ı raşad irşād eyledi. Bu raşada evvela Ğıyāşe'd-dīn Cemşid birle mubāşeret idüp az zemānda vefāt idücek 'akabinde Mevlānā Ḳāḏī-zāde-i Rūmī tevelli eyledi. Mevlānā-yı mezbūruñ zemānında daḡı bu merām temām olmayup itmām itmeden vefāt idicek. Mevlānā 'Alī Ḳuşcı ikmāl eyledi *raḥmetu'llāhi te'ālā*.

Tezyīl: Mevlānā-yı mūmā ileyh Mollā Fenārī'nūñ telāmizesinden idi. Diyār-ı 'Acem'e gitdükde Mevlānā Fenārī anı Aḳşu'ya deḡin gönderdi. Gidüp kendünūñ mü'ellefātından fūnūn-ı 'adideyi müştēmil olan *Risāle-i Manzūme*'sini mevālī-i 'Acem'e anuñla ithāf u irsāl idüp oradan müfāreḳat eyledi. Ve daḡı māḡī eşkāl olan *Eşkāl-i Te'sīs*'ūñ ahirinde "Bu kitābuñ te'lifinden sekiz yüz on beş senesinūñ ramazānınuñ yigirmi tokuzuncı şālī gününden ferāḡat eyledüm. Tārīḡi ḡayra vaḳı' oldu." didi ve daḡı 'ilm-i ḡabī'iden *Hidāyetü'l-Ḥikme* adlu kitāba Mollā-zāde'nün yazduḡı şerḡe ḡāşīyesi vardır ve daḡı istiḡrāc-ı ceybe müte'allıḳ bir risālesi vardır ve ba'zı risāleleleri daḡı vardır *raḥmetu'llāh*.

'Ālim-i 'Āmil-i Fāzıl-ı Kāmil Şeyḡ Cemāle'd-dīn Meḡemmed bin Meḡemmed bin Meḡemmed bin İmām Faḡre'd-dīn Rāzī *raḥmetu'llāhi te'ālā*

Mūmā ileyh fāzıl u kāmil müteverri'-i müteberri' muḡaḳḳıḳ-i Rabbānī müdeḳḳıḳ-i şamadānī 'ārif-i 'ulūm-ı 'Arabiyye vāḳıf-ı fūnūn-ı 'akliyye vü şer'iyye idi. Ayādi-i te'yīdāt-ı ilāhiyye ile tadrīs ü ifādede yed-i beyzā ızhār idüp müsā'ade-i sā'id-i sa'ādet-i ezeliyye ile te'lif ü taşnīfde yed-i ḡulā peydā eyledi. Mazḡar-ı maẓmūn ve *'allemnāḡū min ledūnnā 'ilmā*²⁰⁰ olan cenāb-ı kerāmet-nişābınuñ berekāt-ı bī-ḡāyāt-ı enfās-ı müteberrikesiyle fuẓalādan cem'-i keşir ve cem-i ḡafir intifā' eyleyüp ḡüsni-ı terbiyyet ve yümn-i taḳviyyet ile çok kimesne istimtā' eyledi. Şafāḡāt-ı ḡabaḳāt-ı serā'ir-i erbāb-ı beşā'irde ḡaşā'is-i ḡaḳā'ıḳ-i fūnūnı şēbt idüp şıla-i fā'ide-i 'āide-i

²⁰⁰Biz ona kendi katımızdan bir ilim öğrettik (Kehf, 65.).

ifâzasını zemâ'ir-i dâniş-âmûzân-ı zev'il me'âşire muttaşıl işâl eyledi. Bu huşuşda teşemmür-i tām ve cidd ü ihtimām itmekle hıdmet-i sâmi-rütbede hadd-i 'adedin efzūn fużalâ-yı feżâ'il-i meşhūn zuhūr eyledi. **Mısrâ'**:

Bisyār kes zi-terbiyet-i ū zūhūr yāft²⁰¹

Kütüb-i tefâsîr şubh-ı tebâşîrden keşşâfa havâşî tahtîr ü tastîr idüp 'ilm-i ma'ânide *İzâh* nām metn-i metîni ve fenn-i tıbdâ *Mūcez* nām kitâb-ı raşîni şerh eyledi. Ol haber-i fâhir haseb-i tâhir ve neseb-i mâhir şâhibi olup sultânü'l-muhaqqıķın ve burhânü'l-müdaķıķın İmâm-ı Faħr-i Râzî *rahmetu'llâhi te'âlâ* hâzretlerinüñ nesl-i pâkindendür. Silsile-i neseb-i şerîfi dördünci mertebede ol İmâm-ı Hümâm'a vâşıl olduĝı mu'ayyendür. **Şi'r**:

Hüner der-cihân ez-vey âmed pedîd

Peder ber-peder misl-i ū kes nedîd²⁰²

Mervîdür ki bilâd-ı Karaman'dan Aķsaray'da Zencîrlü Medresesi dimekle meşhūr olan medrese-i şihâh-ı cevherîyi hâfîz u zâbiṭ olan kimesneye meşrûṭ idi. Cevâhir-i luĝât-ı şihâh-ı cevheri ol şarrâf-ı 'arrâf-ı bâzâr-ı feżâ'ilüñ şandūķ-ı sîne ü hâzîne-i dil-i pür-sekînesinde maḥfūz u maḥzūn olup şart-ı ma'hūd anda mevcūd olmaĝın medrese-i mezkûre aña tevcîh olındı. Medrese-i merķūmede müddet-i keşîre tahtîr-ı silsile-i ifâde idüp 'âleme müselsel âvâze şaldı. Şart-ı vâķıf üzre ol fâzıl-ı sâmi-rütbet bir nevbet ṭabl-ı ifâdeyi çaldı. Mevlânâ-yı mezbūr talebesini 'âdat-ı sâdât-ı müteķaddimîn üzre üç ṭabaķa idüp her ṭabaķanuñ [41] âhâlisine muķtezâ-yı maķâm üzre maḥallinde ifâde ider idi. Mesken-i şerîfinden medrese-i mezkûreye gider iken yolda istifâde idenlere “meşâ'ıyyūn” ve revâķ-ı medresede sâkin olup ol maḥalde istifâza eyleyenlere “revâķıyyun” diyüp her bir ṭa'ıfeyi vech-i meşrūḥ üzre birer 'unvân ile ma'nūn ķıldı. Bu iki gürūh-ı feżâ'il şükūha yirlü yirinde ifâza eyledükden sonra dâhil-i medresede olan sükkân-ı buķâ'-ı isti'dād ve ķuttân-ı medrese-i istimdâda is'ād u imdād eyledi. Mevlânâ Fenârî *rahmetu'llâhi te'âlâ* hadâşet-i sünende revâķ-ı medresede sâkin olup merķât-i himem-i 'ulyâsıyla evicât-ı derecât-ı kemâlat-ı 'ulyânüñ zirve-i seniyyâsına 'urūc u şu'ūd eyledi. Ol şems-i felek-i feżâ'ilüñ eşi' a-i fuyūzâtıyla Mollâ Fenârî menâzil-i kemâlât-ı beşeriyede irtifâ'-i küllî bulup rüz-ı burüz-ı zuhūr u pervez eyledi. Mervîdür ki Seyyid Şerîf Cürĉânî

²⁰¹ Birçok kişi ondan eğitim gördü ve meşhur oldu.

²⁰² Dünyada sanat ondan doğdu. Babalar içinde onun gibi kimse görmedi.

rahmetu'llāhi 'aleyh hazretleri kendü diyārında müşārün ileyh Şeyh Cemāle'd-dīn'ün tañtana-i faẓl-ı kemāl ve debdebe-i cāh u celālını gūş idüp kıble-nümā-yı hātırı ol ka'be-i ma'ārif semtine müteveccih olmağın aqđām-ı iqdām ile maqşad u merāmına vuşul için diyār-ı Rūm'a 'azīmet eyledi. Lākin bu tūl-i emel ile kat'-i mesāfāt-ı ba'ide idüp gāyet-i gāyāt-ı meṭālib ve nihāyet-i nihāyāt-ı me'āribine vāşıl olmağa karīb oluğda şeyh hazretlerinüñ *Şerh-i İẓāh*'ını görüp inzār-ı şāibe ile aña im'ān-ı nazar eyledükde çendān maq̄būlleri olmadı. Bu dā'ıye ile takrīr ü taḥkīk itdüğü müdde'āsından 'udūl u nuqūl idüp şeyh hazretleri ile mulākatdan ferāğati taşmīm eyledi. Şeyh Celāle'd-dīn'ün telāmizesinden bir kābil-i maq̄būl-i evvel ecel-i ecille-i fuḥūl için taḥrīrinden takrīri aḥsen u şeref-i ifāzası gün gibi rūşendür. "Elbetde cādde-i 'azimetünde şābit-kağem olmañuz lāzımdur." diyü ilzām itmegin Seyyid Şerīf hazretleri 'azm-i ḥazmünde cezm üzre olup bilād-ı Karaman'a dāḥil oldu. **Şi'r:**

Be-'azm ü ḥezm tü sābit kağem bāş

Be-merdī ü hūner çün meh-i 'ilm bāş²⁰³

İttifāken fāzıl-ı merķūmuñ kudümü şeyh hazretlerinüñ vefātı zemānına mūşādif olup tilkā-i liķā-i sa'ādet-iltiķāsından maḥrūm oldu. Bu ešnāda Seyyid Şerīf Mevlānā Fenārī'ye mülākī olup biribirine ḥasb-i ḥāllerini beyān ve maqşad ve merāmlarını tıbyān eyledükden soñra Şeyh Ekmel hazretlerinden telemmüz itmek için maḥrūse-i Mısr'a ikisi ma'ān revāne oldılar. Şeyh Cemāle'd-dīn *Kitāb-ı İẓāh*'ı şerḥ eyledükde metn-i mesfūru sūrḥle taḥrīr ve kendü şerḥini midād-ı siyāhla taşṭir itmegin Seyyid Şerīf hazretleri bu kitāb hakkında **Mısrā'**:

Laḥm-ı baqarda yir yir ḳonmuş zūbaba beñzer

diyü teşbīh tarīķıyla ḥilāl-i metinde şerḥüñ kıletinden kināyet eyledi. Fi'l-vāķı' metn-i mezkūr bir kitāb-ı mebsūṭ olup ekşer-i mevāzi'da şerḥe ihtiyācı olmaduğundan her şāḥifesinde midād-ı sevādla tesvīd olınan şerḥden midād-ı sūrḥla muḥarrer metn ekşer olduğı şāḥāyifinde muḳarrerdür.

Tezyil: Şeyh Cemāle'd-dīn hazretleri Şāfi'ī mezheb idi. Mütūn-ı mu'tevereden *Mecma'* nām metnüñ şāḥibinüñ şerḥine Şāfi'ī tarafından 'itirāzātı vardır ve daḥı

²⁰³ *Azim ve kararlılıkta sen kararlı ol. Mertlik ve sanatta bilimin ayı ol.*

İmām Beyzāvī'nüñ *Ġāyetü'l-Ḳuşvā* adlu kitābına şerhi vardur *revveḥa'llāhü rūḥahü'l-aziz*.²⁰⁴

Seyyid-i Aşhāb-ı Fazl-ı Rabbānī Seyyid Şerīf Cürċānī *raḥmetu'llāh*

Mevlānā Suyūfī'nuñ ṭabaċāt-ı nuḥātında 'aynīden menċüldür ki bilād-ı şarċda zuhūr eyleyen şanādīd-i 'ulemā ve sādāt-ı fużalānuñ seyyididür ve şeref-i neseb ve siyādet-i 'ilmiyye ile cümle-i ecille-i aşhāb-ı kemālātun şerīfidür. **Şi' r:**

Seyyid-i zümre-i aşhāb-ı kemālāt-est in

Eşref-i firċa-i erbāb-ı ḥayālāt-est in²⁰⁵

Mevlānā Sa' de'd-dīn ile Timur-leng-i bī-nengün meclisinde mubāḥaşāt-ı keşire ve mevāḥizāt-ı 'azize idüp mecālis-i müte' addidede bī-meḥābā baḥş ü cedel ve bī-bāk ü bī-pervā mubāḥaşe vü muḥaşame eylediler. Taşānīf-i keşire-i bī-mişāliyle def' i şarċ u ğarb memlū olup mü'ellifāt-ı bedāyi' -i āyātıyla cihān ṭoldı ve kemāl-i ifāde ve nihāyet-i ifāzasıyla cümle-i 'ālem şeref buldı. *Şerḥ-i Miftāḥ* ve *Şerḥ-i Mevākıf* ve *Şerḥ-i Ferā'iz* [42] ve *Şerḥ-i Çagmīnī* ve *Ḥāşīye-i Muṭavvel* ve *Ḥāşīye-i Tecrīd* ve *Ḥāşīye-i Kūċek* meşāhīr müşennefātındandır. Mervīdür ki elliden mütecāviz mü'ellefātı vardur. Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz kırċ senesinde Esterābād vilāyetinden nefsi Cürċān'da mekmen-i ğaybdan zuhūra geldi ve daḥı vefātı muhtelif-i fihdür. 'Aynī "Sekiz yüz on dört senesinde vāċı' olmuşdur." didi. Şuċāt-ı müverrihinün ba'zısı "Sekiz yüz on altı senesinde vāċı' oldı." didi. Bu kıt'a anı mü'eyyiddür. **Ĳıt'a:**

Üstād-ı beşer ḥayāt-ı 'ālem

Sultān-ı cihān şerīf-i millet

En-der şeşüm-i rebī' -i şānī

Der-heşt sad ü şānzde zi-ḥicret

Zin dār-ı fenā be-ċārşenbe

Fermūd be-dār-ı ḥüld rıḥlet²⁰⁶

²⁰⁴ Allah O'nun aziz ruhunu huzura erdirsin.

²⁰⁵ Kamil insanların ağasıdır. Düşünce sahiplerinin eşrefidir

²⁰⁶ İnsanların hocası, dünyanın hayatı cihanın sultanı ve milletin şerifi Rabi-ul-Sani'nin altıncı gününde Hicri takviminin sekiz yüz on altı senesinde Çarşamba günü bu dünyadan cennette doğru yolculuğa çıktı.

Ve dahı mü'ellifât-ı bedi' a-i şani' a şâhibi Mehemmed nâm bir oğlu var idi. Babası Seyyid Şerîf'ün *Mutavassıf* nâm kitâba yazduğı nâ-temâm hâşiyeyi itmâm u ikmâl eyledi ve 'ilm-i naııvden *Metn-i İrşâd*'ı şerh eyledi ve bunlaruñ emşali nice mü'ellefâtı vardır. Ol seyyid-i eyyid 'ulemâ-yı Naşşbendiyye tarîkıındandır. Reşahât ve nefehâtta mestûr u muqayyeddür ki mûmâ ileyh ol tarîkıuñ meşâyih-i kibârından H'âce 'Alâ'a'd-dîn 'Attar hazretlerinüñ aşhâbindan olup anuñ ihyâsıyla maħabbet üzre idi. Seyyid Şerîf'den bu kelimât şudür eylemişdür ki “Şeyh Zeyn-i Külâl hazretlerine mülâkî olmasam Hudâ-yı te'âlâ hazretlerini bilmez idüm.” ve dahı mervîdür ki Seyyid Şerîf hazretleri H'âce 'Alâ'a'd-dîn 'Attar'a “Bizi aşhâbîñuzdan bir kimesneye sipâriş eyleyiñüz ki sizüñ meclis-i sa'âdet celisiñüz ile münâşebet taħşil eyleyelüm.” diyicek anlar dahı seyyid hazretlerini Mevlânâ Nizâme'd-dîn Hâmüş ħıdmetlerine sipâriş eylediler. Bir gün Seyyid Şerîf hazretleri dersden fâriğ olup Mevlânâ Nizâme'd-dîn Hâmüş'ün meclisinde murâkabeğe varup kemâl-i ferâğ-ı ħâtır ile cānib-i bālâya mütemaħħız olduklarında bî-ħūd olup mübârek başından 'imāmesi yire düşdi. Mevlânâ Nizâme'd-dîn Hâmüş oturduğı yirden kalkup 'imāmeyi Seyyid Şerîf'ün başına vaz' eyledükden şoñra bu ħâletüñ ħikmetinden sū'âl idüp Seyyid Şerîf hazretleri cevâb virüp “Çok zemân idi ki levh-i müdrikemüz nuķuş-ı 'ilmiyyeden pāk ü sâde olmaķ recâ ider idüm. Bi-ħamdi'llāhi te'âlâ şeref-i şohbetiñüz berekâtında bu ma'nâ müyesser olup az zemānda endişe-i ma'lûmâtdan ħalâş olup murād-ı fu'ādum ħâşıl oldı.” didi. **Mısrâ'**:

Be-ħamdi'llāh murād-em şod müyesser²⁰⁷

Mazħar-ı Feyz-i Sübhānī Mevlânâ Sa'de'd-dîn Taftāzānī rahmetu'llāh

Mevlânâ Suyūti ibni Hacer'den naķl eyledi ki Mevlânâ-yı mûmâ ileyh hicret-i nebeviyye-i Muştafaviyye'nüñ yedi yüz on iki senesinde bir vaķt pîrüzda bürüz idüp sa'âdetle dünyāya geldi. Zāhiren evvel-i 'aşruñ sü'edâ-yı 'ulemâsından Mevlânâ Kūtp ve Mevlânâ 'Azd'ün mu'âzade vü ifâzasıyla qarîn u rehîn olup bāṭinen mu'allim-i feyz ü ilhāmuñ ta'limiyle mûķarîn olmağın tekmil-i kemālât-ı beşeriyye eyledi. Eslâf-ı eşrafuñ zafer bulmaduğı taşānif-i bedi' a-i şani' aya dest-res buldı. Cümle-i müte'ahħirîn anuñ taşānifinden müntefi' oldı. El-ħaķ cenāb-ı Rabbü'l-erbâbdan aña şunulan tuħaf-i ħurf-i teşānif-i maşnū'a kimseye şunulmamışdur. Zāt-ı sāmisinde müdi' olan fezâ'il kimsenüñ şānında ķonulmamışdur. Şit-i müteṭā'ir ve

²⁰⁷ *Allaha şükür muradıma erdim.*

şöhret-i mütenâ'ir ile meşâriķ u meġâribde meşhûr olup anuñ nâm u nişânıyle aķtâ' u erbâ'-ı rub'-ı meskûn ıolmışdur. Riyâset-i 'ilmiyye anda mûntehî olup kemâlat-ı insâniyye kemâlini bulmışdur. Emîr Timur'uhn yanında bir mertebe câh u celâl taħşil eyledi ki aña olan iltifât anuñ zemânında ferd-i âferîdeye olmamışdur. Muķarribân-ı ĥazretten kimse bu iltifâtı bulmamışdur. Lisân-ı pâkinde lûknet olup zemân-ı mûkâlemede nev'ân zaħmet çeker iken yine mû-şikâflık idüp diķķat-i tab' ve riķķat-i fikr ile müdeķķık-ı 'âlim idi. Mûmâ ileyhûñ řandûķ-ı terbiyetinûñ ĥavâlisinde meşhûr u muķayyeddür ki yedi yüz yigirmi iki senesinûñ şehr-i şaferinde 'âlem-i vücûda gelüp tekmîl-i zât eyledükden řoñra on altı yaşında te'lîf ü taşnîfe bede' ü şurû' eyledi. Yedi yüz otuz sekiz senesinûñ şehr-i şa'bânında taşrîf-i *Zencânî*'nûñ te'lîfinden ferâġat [43] eyledi ve yedi yüz kırķ sekiz senesinûñ şehr-i şaferinde Herât'da *Telĥîř-i Miftâĥ*'uhn *Şerĥi Muţavvel*'den ferâġat eyledi ve yedi yüz elli altı senesinde Ğucdüvân'da *Muĥtaşar*'dan ferâġat eyledi ve yedi yüz elli sekiz senesinün şehr-i zilķa' desinde *Telviĥ* nâm kitâbınun te'lîfinden ġülistân-ı Türkistân'da ferâġat eyledi ve yedi yüz altmış sekiz senesinûñ şehr-i şa'bânında *Şerĥ-i 'Aķâ'id*'den ve yedi yüz seksen dört senesinûñ şehr-i zilķa' desinde Semerķand'da *Metn-i Maķâşid*'dan ve řerĥinden ve yedi yüz seksen toķuz senesinûñ şevvâlinde Semerķand'da *Şerĥ-i Miftâĥ*'dan ve sene-i mezbûrenûñ şehr-i rebi'ü'l-aĥirinûñ sekizinde Semerķand'da *Şerĥ-i Keşşâf*'dan ferâġat eyledi ve yedi yüz toķsan iki senesinûñ muĥarreminde Semerķand'da vefât idüp merĥûmı Seraĥs nâm ķaşabaya iletüp şehr-i cemâdiye'l-evvelinûñ toķuzunda çehârşenbe ġüninde anda defn eylediler. Zikr olınan mûşannefâtun her birisini ne yaşda te'lîf itdüġi târiĥinden fehm olunmaġın tafşil u tatvîl olunmadı ve ba'zı mü'ellefâtınun daĥı tevâriĥi ol maĥalde yazılmış idi. Lâkin bu maĥalde itnâbdan ĥavf olunmaġın irâd olunmadı ve meşâĥir mûşannefâtınun zikriyle iktifâ ķılındı. Bu cümle kelimât-ı bedi'a Mevlânâ Sa' de'd-dîn'ün şâkirdi Fetĥu'llâĥ Şirvânî'den menķüldür ve daĥı fâzıl-ı mezbûrun vefâtına târiĥ dinilmışdür. **Târîĥ:**

Āfitâb-ı şer' ü millet sa'd-i tefţâzân çü reft

Āb-ı çeşm âmed çü seyl ü *belġi'l-seyl ze-bâĥ*

'Aķl-râ pürsîd-em ez-târîĥ-i sâl-i riĥlet-eş

Güft tārīḥ-eş yek-î kem *Tayyebü'llāhü Serāh*²⁰⁸

Mevlānā Burhāne'd-dīn Aḥmed Ki Kādī Erzincanī Dimekle Meşhürdur *rahmetu'llāhi te'ālā*

Bu meclis ceng meclisidür. Mevlānā-yı merķūm taķī vü naķī ve müteşerri' ü müteverri' sa'ādet-i ebediyye-i nāmiyyeye fā'iz ve siyādet-i sermediyye-i sāmiyyeye ḥā'iz bir ḥabr-i fāḥir ve baḥr-ı zāḥir idi. Umerā-yı cihān ve selāṭin-i zemān arasında leşker-i cerrār-ı Tātār elinden fetret-i 'aẓime vāķı' olup **Şi'r**:

Ez-ān tündbād-ı müḥālif güzār

Şüd-eş āteş-i fitne rīzān şerār²⁰⁹

Şarşar-ı fitne ile ḥādīş olan kerd-i havādişden 'uyūn u ā'yān-ı memleket-i ḥayra ve rūy-ı 'ālem-i şeb-i deycūr gibi tīre olduḡı eyyām u ezmānda Erzincan'da emīr bulındı. Fenn-i uşūlde *Telviḥ* nām kitāb-ı berā'at-nişāba ḥavāşī ta'lik ü tenmīķ eyleyüp ġayrı kütüb-i uşūlden bu ḥavāşī rāciḥ olmaḡın aña *Tercih* ismiyle tesmiye eyledi. Zikr olınan ḥāşīye tevziḥ-i fuşūl-i fenn-i uşūl itmegin ḥavāşī-i 'ālemde olan ā'lām-ı 'ulemā ortasında maķbūl u ma'mūl olup beyne'l-ekābir sā'ir ü dā'ir oldı. Şanādīd-i fużalā'ı müteķaddiminden fāzıl-ı fezā'il-perver Şeyḫ Şehābe'd-dīn bin Ḥacer dürer-i kāmīne *Fi'l-mi'ete-t-Temine* nām kitābında fāzıl-ı mezbūruñ tercemesinde şöyle naķl eyledi ki ol fāzıl-ı fāzilet-şī'ār bir miķdār nafaķa idüp maḥmiyye-i Ḥaleb'de meşāḡil-i furū'-i 'ālīyetü'l-usūle meşḡūl olduḡdan soñra kendü muvaṭṭan-ı aşlīsine 'avdet eyleyüp mevlid-i ķadīmīnde temekkūn eyledi. Bu mā-beynde ol diyāruñ emīr-i büzürg-vārı ile ülfet ü 'alāķa idüp kemāl-i ta'alluķıyla müte'alliķ olduḡlarında ortalarında 'ıķd-i mūşāhere 'aķd eylediler. Bir miķdār müddetden soñra ba'zı ḥuşuş içün mā-beynlerinde ḥilāf u şikāķ vāķı' olup günden güne buḡz u 'adāvetleri müştedd oldı. Bi'l-āḡire fāzıl-ı mezkūr ba'zı 'amel ile emīr-i mesfūru ķatl idüp devḫa-i ḥīle ve şecere-i mekr ü ḥud'anuñ şemeresinde anuñ yerine tesalluḡ eyledi. **Şi'r**:

Şikāķ ez-mekr bāşed germ bāzār

Ma'āza'llāh ze-şerr-i merd-i mekkār²¹⁰

²⁰⁸ *Şeriat ve milletin güneşi Taftazan'ın bahtı gidince gözlerden sel gibi su aktı ve herkes perişan oldu Akıldan onun vefat yılının tarihini sordum. Dedi: Tayebullah Serah'dan bir sene evvel*

²⁰⁹ *O muhalif fırtına ile fitnecilerin ateşi alevlendi.*

²¹⁰ *Hilekâr insanların iş yoğunluğu onların hileleri ile sağlanır. Böyle insanlardan Allah korusun.*

Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz seksen toktuz senesinde Mıřr cānibinden bir ‘ asker-i bī-meyl *kedef’-i mine’s-seyf*²¹¹ cūř-ı ħurūř idüp Emīr Burhāne’d-dīn’ūñ üzerine geldükde ol leřker-i deryā hücūmuñ ħarřusunda sed olup tırmaġa mecāl-i muġāl fehm olındı. Lākin řeca‘āt-i cibiliyyesi iktizāsınca ġayret-künān-ı muġābele vü mukātele eyledükde ol emīr-i sāmī-menzilet cānibine sā‘ id-i fetġ ve zafer-i müsā‘ ide itmedüğinden inhizām elvirüp rāh-ı kār-zār ve tarīķ-ı inkisārda pāymāl oldı ve daġı yedi yüz toktan toktuz senesinde leřker-i Tātār ile muġārebe ve muġātele lāzım gelüp ihtimāl-i maġlūbiyet ġalebe eyledükde mülük-ı Ćerākise’den melik-i t̄ahir [44] bir ħovuġdan istizġār eyledi. **ři‘r:**

Ći-řeved ger be-kerem merġamet-i fermāy-ı

Gīreh ez-kār-ı fūrū beste-i mā-be-ġüşāy-ı²¹²

Merāġim-i bī-mezāġim-i ħusrevāne ekārim-i ħakana řime-i kerīmāne olup istizġār u istimdād eyleyen müstemidān-ı müstemendāna muzāheret-i müşfikāne řive-i muġarrere-i řāġāneleri olduġı ecilden melik-i t̄ahir-i sāmī-me’āřir merġamet-i vāfir izġār idüp bir miġdār ‘ asker irsāl eyledi. Bu taġrīble mekīn-i kumūndan futūġāt-ı İlähiyye zāhir olup Emīr Burhāne’d-dīn ġānim u zāfir oldı. Bu vech-i vecīh üzre rüy-i dil-cüy-ı fetġ ü iġbāl Emīr Burhāne’d-dīn cānibine iġbāl eyleyüp ruġsār-ı pūr-ġasār idbār-ı müdbirān-ı müdebbirān leřker-i Tātār tarafından pedīdār oldı. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüzinci senenūñ evāġirinde Ķara Eylük bin Tır ‘ Alī ile mā-beynlerinde bir vaġ‘a-i aźime vāķı‘ olup iki taraftan ‘asākir-i firāvān mānend-i ‘ummān-ı bī-pāyān telāṡum eyledüklerinde efvāc-ı emvāc-ı ġūn ve dimā’-i süyül-ı kūsār-āsā ‘ arřa-i kār-zārı yıġayup ircā’-i meydān-ı heycā-yı ġūna ġark eyledi. **ři‘r:**

Dü fevc-i sipāh ez-dü-sū řaf zi-nān

Dü řeh rūd-ı seyl āmede kef zi-nān

Kiyānī kemānhā der-āmed be-zeh

Yekī ġüft be-stān yekī ġüft deh

Ĥideng ez-kemānhā ġüsest-en girift

Ze-ġavus-ı ġızeġ berġ cüst-en girift

Ze-ġān-ı delirān vü peykān-ı tiz

²¹¹ *Selin sürüklemesi gibi.*

²¹² *Ne olur kerimliğinden bize merhamet edip bizim çözülmeyen düğümümüzü çöz.*

Zemîn lâle hîz âsmân jâle rîz²¹³

Bu muhârebe ortasında haşım cânibinden olan nehengân-ı lücce-i ma‘rekenüñ ellerinde Mevlânâ Burhâne’d-dîn qatlı olup tîğ-ı bî-dirîğ-i âbdâr ile şerbet-i mevî nüş eyledi. Mûmâ ileyh Mevlânâ Burhâne’d-dîn nazm-ı kelâma mâlik olup şu‘arâ silkinde muntazım u mülte’im idi ve dağı emâret-i emr-i emâret olan cür’et ü cesâret cibilletinde merkûz olup hayli şeci‘ ü mehîb ve dilîr ü nehîb idi.

Tezyîl: Menkûldür ki fenn-i taşrifde *İksîrû’s-Sa‘ade* adlı bir kitâbı vardır ve dağı rasûl-i ekrem *şallâl’llâhü ‘aleyhi vessellem* hâzretlerinüñ medhinde ‘Arabî bir qaşide-i bedi‘ası vardır. Maṭla‘ı budur. **Maṭla‘:**

Rüveydek yâ hâdî fa‘teb maṭabbetî ‘ani’s-seyri fî evşâf-ı hayri’l-beriyeh²¹⁴

‘**Ârif-i Bi’llâh Şeyh Hâcî Bektaş-ı Velî** *rahmetu’llâhi te‘âlâ*

Aşhâb-ı kerâmât ve erbâb-ı velâyât ortasında vüfûr-ı kerâmetle meşhûr u mezkûr olup havâriq-i ‘âdâtı nâ-maḥşûr u ğayr-ı maḥşûrdur. Mezâr-ı şerîfi bilâd-ı Türkmen’de belki cümle-i cihânda iştiḥâr-ı seyyârla meşhûr olup merci‘-i sigâr u kibârdur. **Mıṣrâ‘:**

Şeyt-eş be-heme ‘âlem ü âfâk resîde-est²¹⁵

Qabr-i şerîfinüñ üstinde bir qubbe-i vâlâ ve anuñ yanında bir zavîye-i semâ-simâ binâ olunmuşdur ki mi‘mâr-ı ‘aql-i dürendiş anuñ bedâyi‘-i şanâyi‘ını derk eylemekden ‘âciz ü qâşırur. **Şi‘r:**

Keşide ser be-‘arş ez-‘âlem-i ḥâk

Felek nezd-eş çü kâhî piş-i eflâk

Kesî-râ-ger be-farq-eş râh bâşed

Zi-râz-ı ‘arşiyân âgâh bâşed²¹⁶

²¹³ İki ordu iki taraftan saldırdı. İki şahın ordusu sel gibi akmaya başladı. Kiyânî kemanları ortaya çıktı. Birisi al dedi birisi ver dedi. Oklar kemanlardan ayrılmaya başladı. Gökkuşağında şimşekler çakmaya başladı. Cesurların ve pehlivanların keskin okları ve kılıçları ile yeryüzü lale gibi kırmızı oldu ve gökyüzü ağlamaya başladı.

²¹⁴ Ağır ol ey yol gösteren kılavuz. Alemin en hayırlısının vafında ileri gitmekten alı koy beni.

²¹⁵ Şöhreti tüm dünyaya ulaşmış.

²¹⁶ Topraklardan göklere yükselmiş. Gökyüzü onun gittiği göklere göre samanlık gibidir. Oraya gidebilen insan göklerin sırlarını öğrenecek.

Âsar-ı ruḥāniyyetinden teberrük ü teyemmün kaçdı ile müstemid olup istimdāda müstebid olanlarıñ tır-i du‘āları kemān-ı isticābetden nişāne-i icābete vāşıl olduğı maḥall-i gümān degildür ve lākin fi zemānına āvāze-i kūs-ı dālālet ve debdebe-i naḳḳāre-i veḳāhatleri ser-‘alem-i tūğ-ı bī-furūğları gibi evc-i feleke peyveste bir bölük nā-terāşide vü ehl-i bid‘at cemā‘at ol pīr-i ṭarīḳate mürīdüz diyü zāviye-i maḥabbetde irādeti irā‘et idüp āsitāne-i kerāmet-āşiyānlarına intisāb ‘iddiā iderler.

Nazm:

Ḥüzerā zi-ān gürüh-ı pür telbīs
Şehsüvārān-ı leşger-i iblīs
Sālikān-ı rāh-ı ḥaṭā vü zülel
Sākinān der-degā vü dağal
Nā-terāşide gān-ı müy terāş
Pür-ḥürüşendegān-ı sīne ḥarāş²¹⁷

Mışrā‘ :

*Feḥāşā sümme ḥāşā sümme ḥāşā*²¹⁸

Ol maḳūle şerā‘it-i şerī‘atdan rāci‘ ve şerī‘at-ı bid‘ate şāri‘ aşhāb-ı bida‘-ı ma‘ḳūle bu maḳūle ‘aziz-i maḳbūle maḥabbet üzre olalar. Ol ‘ārif-i bi’llāhuñ zıkr olınan ecānibden mütecānib olduğı muḥaḳḳaḳ ve erbāb-ı şer‘-i şerīf ile āşhāb-ı bid‘at arasında ḥilāf u şikāḳ olduğı muşaddaḳdur *ḳaddese sirrahü’l-‘aziz*²¹⁹ [45]

‘Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Meḥemmed Küşterī *rahmetu’llāhi ‘aleyh*

Diyār-ı ‘Acem’den bilād-ı Rüm’a gelüp maḥmiyye-i Burusa’da halen cenāb-ı ‘alilerine intisābla meşhūr olan mevzı‘de tavaṭṭun eyledi. Tevātür-ı cezebāt-ı rahmāniyye ile maḳāmāt-ı kerīme-i ‘azīme şāhibi olup kerāmāt-ı seniyyesi zühür eylemiş müstecābü’d-da‘ va kimesne idi *ḳaddesa’llāhü te‘ālā sirrahü’l-‘azizi*.²²⁰

²¹⁷ Hilelerle dolu bu grubun sırrını öğren. Şeytan ordusunun şehsuvarları hata ve kaymaların yolcuları, hile ve hokkaların ehli, saçları kesilmemiş berberler, rahatsız eden coşkulular.

²¹⁸ Haşa sümme haşa sümme haşa.

²¹⁹ O’nun aziz sırrı kutsansın.

²²⁰ Allah O’nun aziz sırrını kutsasın.

Bilād-ı ‘Acem’ dendür. Mevlid-i aṣlīsini terk idüp āb-rūyı iḳṭā‘-ı erbā‘-ı rub‘-ı meskūn olan maḥmiyye-i Burusa’da tavaṭṭun eyledi. Mūmā ileyhūñ kerāmāt-ı ‘āliyyesi zuhūra gelüp ṣādır olan du‘āsı bī-‘inayeti’llāhi te‘ālā ḳarīn-i icābet ve rehīn-i isticābet olduđı muḳarrerdir. **Mıṣrā‘** :

Ve bābü’llāhi meftūhū’l-cevānib²²¹

Merḥūm Sulṭān Murād Ḥān Gāzī ḥāzretleri ol meczūb-ı İlāhī içün ḳaşaba-i Yenişehir’de mühr-i āsmānla hem-sāye bir zāvīye binā idivirdi. **Şi‘r**:

Felek-rā zi-ū be-dil dāğ-ı gāmı būd

Verāy-ı her dü ‘ālem ‘ālemi būd

Mesīhā mīnemūd-eş ez-kemer gāh

Bedān ṣūret ki Yūsuf der dil-i çāh²²²

Ol maḥbūb-ı meczūb-ı İlāhī vefāt itdükden soñra ol zāvīyede defn olunup mezār-ı şeref-medārına ilā hāze’l-ān teberrük ü teyemmün olunur *revḥu’llāhi rūḥahū’l-azīz*.
[46]

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

Ṭabaḳa-i Rābi‘a Sulṭān Yıldırım Bāyezīd Ḥān İbni Sulṭān Murād Ḥān-ı evvel ḥāzretlerinūñ zemān-ı şerīf-i şeref elifinde maḫḫar-ı ‘ilm ü fażl ü kemāl olan gürūh-ı ‘ulemānuñ beyānındadır ve āṣār-ı kerāmet ü velāyetle me’şūr olan meşāyih-i ‘izām-ı ‘āzamet-intumānuñ tibyānındadır. Debīristān-ı ezel-i āzālde ve debistān-ı *allemel-insāne mā lem ya‘lem²²³* de ḥvāce-i ilhāmuñ ta‘līm ü tefhīmine ḳarīn ü rehīn olup şuḫūf-ı merfu‘a-i muṭāḫhare aḥvālīnde *el-‘ulemā’ü vereşetü’l-enbiyā²²⁴* meşūr u muḥarrer olan āṣḫāb-ı ders ü ḳazānuñ vilādet ü vefātını ve menāşīb-ı ‘āliyyāt ve merātīb-i sāmīyātını zıkr itmekdedür.

Āṣḫāb-ı tederrüb ü tedebbūr ve erbāb-ı teḫabbūr ü tebaḫḫürūñ ḥuzūr-ı pür-ḫubūrlarında marūz u merfū‘ oldur ki deydene-i ezeliyye-i lem yezeliyye ve sūnnet-i seniyye-i İlāhiyye bu uşul üzre cārīdür ki her zemānda mekmen imkānda numūdār

²²¹ Allah kapısının her yanı açık.

²²² Feleğin gamından onun yüreğinde bir yara açılmıştı. O her iki dünyanın ötesindeydi. Mesih onun karşısında eğiliyordu Yusuf’un kuyunun dibinde yaptığı gibi.

²²³ İnsana öğretti bilmediğini (Alak, 5.).

²²⁴ Alimler peygamberlerin varisidir.

olan āşhāb-ı zuhūrdan bir şāhib-i zuhūr zuhūr bulup mihr-i sipihr-i çār-mīn sā'ir-i şevākib-ı kevākib-i lāmi' atü's-sevātı' dan mümtāz olduđı gibi ol dađı sā'irlerden mümtāz olur. Ğurre-i ğarrā-yı ğadri rüz-be-rüz zuhūr u bürüz idüp neyyirāt-ı tāfte gibi zuhūr bulur. **Şi' r:**

Tārak nehed sa' ādet-i ber-hāk-i āstān-eş
Nefret resed be-nuşret ez-tiğ-i abdār-eş²²⁵

Bu hālet üzre bir kaç duhūr u şuhūr murūr u 'ubūr eyledükden şoñra nāğāh ol nīr-i hayr-i selātinūñ kevkeb-i hayātı mānend-i necm-i āfil zā'il olup burc-ı hākīde nāzil bulunur. Zāt-ı şerīfi ħāziz-i in' idām ve inmiĥā'da necm-i dāimü'l-ĥafā gibi tölünür.

Şi' r:

Cihān kühne zālī-est zirek ferīb
Be-zerķ ü dağl ĥiş-rā dāde zīb
Ki-rā sāht iķbāl ü tāc-ver
Ki ne-nihāde ber-hāk-i edbār ser
Ki-rā kerd ez-taht-ı ferĥünde baht
Ki nāverd raht-eş biĥte zi-taht²²⁶

Lākin ol mihr-i sipihr-i salţanatuñ maķāmı ĥālī ħalmayup anuñ evlād-ı emcādından biri ardınca ufķ-ı āsmān-ı ğaybdan hilāl-mişāl zuhūr ider. Ol ğurre-i zümre-i ĥavākīñ şeref-āyīn çārbaliş-i salţanat u ĥilāfetde anuñ ħā'im-maķāmı olup ğün geldüĝince mānend-i hūr-meşhūr olur. Müntehā-yı zerrā-yı sa' ādetde āfītāb gibi şöhret bulır.

Şi' r:

Ez-şayt ü şedā-yı ān-bahādūr
Gerded heme ğuş-ı ādem-i pür
Hergiz neşevēd ez-īn le' āli
Yek-ğuş be-ĥiç ĥalkā ĥālī²²⁷

²²⁵ Saadet onun kapısının toprağına secdeye düşüyor. Nefret onun kılıcının korkusundan zafere ulaşıyor.

²²⁶ Eski dünya yaşlı bir kurnazdır. Kendini altınlar ve sahtekârlıkla süslemiş. Onun ikbali her kim taçlandıysa sonunda başını topraklara dayadı. Taht bağışlayan ve bahtlı eden herkesi sonunda elbiselerini bile elinden aldı.

²²⁷ O bahadırın şöhret ve sesi ile herkesin kulakları dolmuş. Asla bu incilerden ĥiçbir zaman herhangi bir kulak boş olmayacak.

Bu kâide-i mümevhede üzre selâtin-i ‘Osmâniyyâ’nuñ dördüncüsünü Sulţân Yıldırım Bâyezîd Hân ‘aleyhi’l-ğufuran [47] ve’r-rıdvân hazretleri yedi yüz toksan senesinüñ şuhûrundan şehr-i ramazânda babası yirine çârbâliş-i salţanata cülûs idüp eşî‘a-i lem‘a-i ‘adl ü dâd ile *ke’s-şemsi fî râbi‘atü’l-nehâr*²²⁸ iştihâr-ı seyyâr buldı. Aqtâr-ı emşâr-ı rub‘-ı meskûn ve heft eķâlimde meşhûr oldı. Bu dört pâdişâh beyt-i salţanatuñ çâr erkânı ve çâr dîvârı olup esâs-ı salţanatı bunlar beyt-i ma‘mûr gibi te’sîs ü tarşîş eylediler. Rubâ‘-i hilâfet bu çâr Mısrâ‘ ile temâm olup şâhid-i devlet-i ‘Osmâniyye çâr ebrû dilber gibi hüsñ ü bahâ ile mükemmel oldı *rahmetu’llâhi te‘âlâ*.

‘Âlim-i ‘Âmil Ebû’l-Kemâl Ve’l-Fezâ’il Mevlânâ Şemse’-d-dîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü’l-Fenârî ‘aleyhi’r-rahmetü’l-bârî

Şadr-ı efâzıl-ı sâlîfe Mevlânâ Suyûtî hazretleri kendünün şeyhi Mevlânâ Muhyi’-d-dîn Kâfiyeci’den Mevlânâ Fenârî şan‘at cihetiyle şöhret buldı diyü naql eyledi ve lâkin mü’ellif-i Şakâ’ik’un valîdinden anlar dağı cedd-i mâcidinden naql eyledi ki fenâr bir kıyânuñ adıdır. Ol şem‘-i cem‘-i efâzıl aña nisbet olıñup Fenârî diyü meşhûr u mezkûr oldı. Zıkr olınan Mevlânâ Muhyi’-d-dîn-i Kâfiyeci Mevlânâ Fenârî ile müşâhabet ü münâsebet ve mülâzemet ü münâdemet idüp celâ’il-i fez‘âil-i bâhire ve letâ’if-i ma‘ârif-i zâhiresine muţtali‘ olmağın işâret-i benân-ı beyân ve beyân-ı işâret-i benândan hâric medh ü şenâsını eyledi. **Şi‘r:**

Bülend pây-e-i kıadr-eş çeh cây-ı fehm ü kıyâs

Ferâh mâye-i fazl-eş çeh cây-ı haşr u beyân²²⁹

Efzâl-ı efâzıl-ı fezâ’il-küster ve ecill-i ecille-i ma‘ârif-perver ya‘nî İbni Hacer fâzıl-ı mesfûruñ hakkında “Cümle-i fûnûn-ı mütedâvilede müşâreket-i ‘ilmiyyesi olduğundan ğayrı ‘ulûm-ı ‘Arabiyye’de ve ma‘âni vü beyânda ve ‘ilm-i tecvîd ve ‘ilm-i kırâ’atde ‘irfân-ı tām ve itkân-ı mâ lâ kelâma mâlik idi.” diyü buyurdu. Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz elli bir senesinden şâfer ayında vücûda gelüp evvel-i ‘aşruñ hıyâr-ı ahyârından *Metn-i Muğni’ye* ve *Metn-i Viķâye’ye* birer şerh tesvîd iden Mevlânâ ‘Alâ’a’-d-dîn Esved hazretleri’nden ve Şeyh Cemâle’-d-dîn-i Aķsarayî hıdmetlerinden ahz-ı ‘ulûm eyledi. Zâhir-i hâlde ba‘zı şanâdid-i esâtizeden telemmüz itdüğü gibi ‘âlem-i feyzde müderris-i melâ’-i a‘lâ-i cenâbundan dağı ânen fe-ânen

²²⁸ Gün gibi (ortada).

²²⁹ Yüce makam ve değeri nasıl anlaşılıp kıyaslanabilir. Geniş çapta fazileti nasıl sınırlanıp beyan edilebilir.

istifāza vü istimdād eyledi. El-haḫ ṭıfl-i dil-i debīristān āb u gülde ebced-i dānişe meşğūl olduğı günden şahāyīf-i ahvāl-i şeref-āmālinde muḫkimāt-ı fezā'il-i i'cāz āyāt maḫrū u metlū oldı. Maşrıḫ-ı hürşīd-i 'ulūm ve maṭla' -ı şumūs-ı fezā'il olan diyār-ı Mışır'uñ 'ulemāsınuñ şīt ü şadā-yı müfāḫiri gūş-ı hūşuna vāşıl u nā'il olmağın ol zümre-i fā'iḫa ile müşāḫabet-i 'ilmiyye eylemek arzūsıyla Mışır cānibine rıḫlet idüp Şeyḫ Ekmele'd-dīn ḫāzretlerinüñ ḫıdmetlerine ittışāl eyledi. Ol ekmel-i kümmel-i 'ulemānuñ muḫārenetinüñ berekāt-ı bī-gāyātıyla Mevlānā Fenārī'nüñ ruḫşāre-i ehliyeti gülgüne-i leṭā'if-i ma'ārif ile müteḫalli olduḫda büm-ı Rüm'a 'avdet eyledi. Bilād-ı mezkūreden maḫrūse-i Burusa'da ḫāḏī olup meşālih-i şer' iyye-i mer' iyyede mefātiḫ-i ḫall ü 'aḫd umūr-ı cumhūr ve maḫālīd-i ḫabz u başt cumhūr-ı umūr-ı yed-i ḫukūmet ve ḫabza-i ḫudretine teslīm ü taḫdīm olındı. Ol şems-i burūc-ı kemālāt-ı melekiyyenüñ günden güne ḫadr ü kemāl ve cāḫ ü celālī evcāt-ı derecāt-ı 'āliyyeye şu'ūd-ı pūr-su'ūd idüp erkān-ı iḫbāl ü iclālī şiyāsī-i meşīd-i gerdün gibi meşeyyīd ü mümeḫhid olmağın āşār-ı celīyye ve ezḫār-ı 'āliyyesi ircā' vü inhā' meşārīḫ u meḫāribde şāyi' oldı. Selāṭīn-i 'Oşmanīyye'nüñ yanında ḫadr-i vālā ve cāḫ-i ā' lāsı zirve-i semā ki vāşıl ve rütbe-i 'ulyāsı felek-i eflāke nā'il olup neyyirāt-ārā-yı şā'ibesı ve aḫmār-ı efkār-ı sākıbesı ḫaṭṭ-ı istivā'-ı işābetde cevval olduğına i'tināları olmağın hürşīd-i iltifāt-ı sultānīyye ḫarīn olup merāsım-i levāzım-ı vezāretde ve müḫimmāt-ı mülemmāt-ı salṭanatda daḫı anuñla müşāvere olındı. **Şi'r:**

Belī her maşıḫ-ı rā bāyed ehl-eş
 Ki bāşed cümle kār-ı şa' b sehl-eş
 Be-istiḫḫāk bāyed dādan-i cāḫ
 Ve gerneh baş ed-eş menḫūs u cānkāh²³⁰

Bu minvāl üzre bir miḫdār şuhūr u duhūr murūr u 'ubūr eyledükden soñra ziyāret-i ka'be-i şerīfe [48] itmek için ṭayy-i menāzil ve ḫat' -ı merāḫil idüp Ḫāḫire-i Mışıra dāḫil olduḫda ol bilād-ı ḫuds-ābāduñ fuḫālāsı ḫuzūr-ı 'ālīlerine ḫāzır olup mübāḫāşe vü muzākere eylediler. **Şi'r:**

Bed-īn sān sūḫan-rā çü şod fetḫ-i bāb
 Güşād-end bā-hem zebān ü ḫaṭāb
 Sū'ālāt-ı müşḫīl der-endāḫt-end

²³⁰Evet her işi, o işi iyi bilen yapmalı. Ki tüm zor işler ona kolay gelsin. Hak ettiği yeri ona vermek lazım yoksa işler yorucu ve hayırsız olur.

Cevābāt-ı revşen be-pardāht-end²³¹

Maḥkeme-i muḥkeme ilzām u ifḥāmda müdde‘ā-yı mezīyyet zāt-ı müzekkīsini ḥucce-i zāhiru’l-muhicce-i fezā’ıl ile işbāt idüp bu maẓmūnu tenfīz ü tescīl itmegin kaẓıyye-i marzıyye-i faẓiletini fuḥūl-ı ‘udūl ‘ulemā-yı Qāhire bī‘udūl kaḅūl eylediler. Ḥāzret-i vahibü’l-‘atıyyāt ve müyesserü’l-āmāl bir meretebe sa‘t u da‘t emvāl ü vūs‘at-ı erzāk ve fushāt-ı māl ü menāl müyesser eyledi ki rākımān-ı ‘ālemyān ve muḥāsebān-ı ādemıyān baġ-ı ‘ālemde berg-i şukūfeden aqça döküp ‘aşr-ı ‘öşrını belki binde birini ta‘dād-ı murād idinseler itmām-ı merāma zafer müyesser degıldür. **Şi‘r:**

Zer-i ü ze-rīg-i beyābān füzün

Ve’z endīşe-i her müḥāsib bürün²³²

Zemān-ı ḥayātında kemāl-i meretebe ve meretebe-i kemālde metmül olup gāyet ferāḥ-ı desti añā el vırmiş olmaġın genc-i vücūdı künc-i medfen-i ḥākde defn olunmadan nuḫūd kısmından yüz elli bin sikke dār-ı dīnāra mālİK idi ve sā’ir müstetrafat-ı muḥallefatından ġayrı öldüğünde on bin mücelled kitābı kaldı. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz yigirmi iki senesinde ḥac eyleyüp ka‘be-i şerīfeden kuḫūl u rucū‘ eyledüğünde Mışr sultānı Sultān Mü’eyyed’üñ ibrāmıyla Qāhire-i Mışr’a uğrayup ol diyāruñ fuẓalāsıyla muşāhebet eylediler. Mu‘terik-i müteberrik-i ṭavā’if-i ‘ālem-i üns ve mülte‘im ü mülteşim-i muḥarremān-ı ḥarem-i quds olup muḫbil-i muḫbilān-ı ḥaṭıre-i lāhūt ve muṭāf-ı melā’ik-i ārā’ik-i ceberrūt olan Quḫs-i Şerīf-i vācibü’t-teşrīfün ḥāk-i pākine rūmal olmaġıçün ol semt-i Quḫsī semte müsāmet oldılar. Bu ṭarīkle ārāzi-i quḫse vāşıl olup ziyāreti maḫşad-ı ākşā olan Mescid-i Ākşā’ya vāşıl ü nā’ıl olduġda enbiyā-yı ‘izām ve evliyā-yı kirām *raḥimeḫumu’llāhü’l-melekü’l-‘allām* ḥāzretlerinüñ merākıd-ı şerīfelerinde rūḫāniyyetlerinden istimdād eyledükden soñra kendü mevlid-i aşlīsine ‘avdet eyledi. Sekiz yüz otuz üç senesinde Anṭakiyye ṭarīḫından girü rızā-i İlāhī bedreḫa-i ṭalīa‘-i āmāl idinüp tekrār ziyāret-i ka‘be ile Kur‘ān’u temettu‘ eyledi. **Naẓm :**

Zāyırān-ı ka‘be-i cān bīn ki bā-iḫrām-ı dil

Der-reh-i tevḫīd lebbeyk-i tevallā mizen-end²³³

²³¹ Böylece konuşmaya başlayınca birbiri ile muhatap olup tartışmaya başladılar. Zor soruları açıkladılar. Açık cevaplar ortaya koydular.

²³² Onun altınları çöлін kumlarından daha fazla. O kadar ki herhangi bir muhasebecinin aklına gelmez.

²³³ Can Kābe’sinin zahirlere bak ki yürekleri ile tevhit yolunda sana lebbeyk diye sesleniyorlar.

Ba‘dehu muvaṭṭan-ı kâdîm ü kavîminüñ şavb-ı şavâb-ı inṭivâsına ‘avdet eyleyüp sekiz yüz otuz dört senesinüñ şuhûrundan şehr-i recebde tengnâ-yı kevn ü fesâddan nüzhet-âbâd-ı fezâ-yı Kuds’de karar u istkrâr eyledi. *Raḥmetu’llâhi* mûmâ ileyhüñ evâḥir-i ‘ömründe cevher-i dîdesine ‘arz-ı remed ‘arîz olup ḥicâb-ı ‘amâ ile nûr-ı başardan memnû‘ u maḥcûb olmuş iken ḥudâ-yı başîrûñ nazar-ı ‘inâyetiyle kuvvet-i bâşirası maḥarr-ı muḥarrerîne ‘avdet eyledi. Bu sürûr ile vech-i meşrûḥ üzre ḥucce-i aḥîrede ya‘nî sene-i mezkûrede ḥac eyledükden sonra meşâ‘i-i nâ‘i-i ecele lebbeyk guyân-ı ḥac rûḥ-ı ‘azîzîni ka‘be-i maḥşûdına işâl eyledi. Fâzıl-ı merḫûm uşûl-i fiḫda olan *Mütûn-ı Mu‘tebere-i Mûşavvere*’den *Menâr ü Pezdevî* ve *Maḥşûl-i İmâm Râzî* ve *Muḥtaşar-ı İbni Ḥâcib* nâm kitâblarüñ muḥtevî oldukları ferâ‘id-i fevâ‘id ve nevâdir-i bevâdiri *Câmi‘ü Füşûlü’l-Bedâyi‘ fi Uşûli’ş-Şerâyi‘* nâm kitâb-ı müsteṭâbını te‘lîf idüp itmâmında otuz yıl küşîş ü verziş eyledi ve daḥı süre-i fâtiḥada bir tefsîr-i taşîr ü taşdir eyleyüp verâ-yı istâr-ı sürâ diḫât-ı ‘icâzda muḥtefi ve butûn-ı kümün u ihtifâda mütevâri olan aḥref-i esrâr-ı esmâr-ı Ḳur‘âniyye ve mezâyâ-yı ḥafâyâ-yı Furḳânîyye’yi anda münderic kıldı ve daḥı *Amûzecü’l-‘Ulûm* nâm risâle-i ‘icâz-ı ilmâmı ibda‘ u ihtirâ‘ idüp ol dürc-i fezâ’ilde yüz ‘aded fûnün derc eyledi. Bu risâle-i maşnû‘a-i maḥbû‘ada fûnün-ı ma‘düde-i merḫûmenüñ mesâ‘ilini irâd itdüginden ğayrı bî-nihâye eşkâlât-ı kavîyye daḥı ta‘lîk eyledi. Mü‘ellif-i Şakâ‘iḳ ol ḥâvî-i ḥaḳâ‘iḳüñ ba‘zî aḥfâdından naḳl eyledi ki bu risâle-i mergûbe Mevlânâ Fenârî’nüñ degildir. Oğlu Mevlânâ Meḥemmed Efendi’nündür. Ammâ Mevlânâ-yı müşârün ileyh kendü ile mu‘âşır olan ‘ulemâyı imtiḥân için [49] yigirmi ‘aded kıt‘a-i manzûme ibda‘ idüp her kıt‘ada mustaḳil bir fennüñ mesâ‘il-i maḥşûşasından bir mes‘ele irâd idüp ol fennüñ ismini ilgâz tarîḳıyle ol kıt‘ada derc ü zıkr eyledi. Bu risâlenüñ ḥuṭbe-i belîğa ve dîbâce-i faşîḫasında isti‘câl ile taḥrîr olup az zemânda taşîr olındüğünü ‘ilâm idüp ve *zalıke ‘icâletü yevmin mimmâ tübşirün*²³⁴ diyü buyurdu. Fâzıl-ı merḫûmuñ “Ebnâ-yı zemânesi ol muḳaṭṭa‘âtdan her kıt‘a-i ‘icâz-ı ihtivâda perde-i ihtifâda muḥteci ü müstatir olan mesâ‘ilüñ vucûh-ı istiḥrâcına muṭtali‘ olmaḳ degil bu kıt‘ada olan mes‘ele fülân fendendür.” diyü ta‘yîn eylemege kâdir olmadılar. **Maṭla‘** :

Zi-enbâ‘-i cins-eş ser-efrâz bûd

Zi-aḳrân u emsâl mümtâz bûd²³⁵

²³⁴ Bu da gördüklerinizden bir gün(kü) aceledir.

²³⁵ Kendi türünün en üstüydü. Ona benzer ve yakın kimse yoktu.

Mümā ileyhüñ ferzend-i ercümendi Mevlānā Mehemmed Şāh Efendi ol kıt‘aları hāvī risāleyi şerh idüp ta‘miye olınan esāmī-i fūnūnı tanşış ü taḥşış ve münāsebāt-ı ilğāzāt ve mesā’il-i müşkilātı ta‘yīn ü tebyīn eyledükden soñra kendü daḥı her kıt‘anuñ ‘aḳabinde bir kıt‘a nazm eyledi. Ba‘zı kıt‘ayı Mevlānā Fenārī’nüñ müstaḥsināt-ı ilğāz-i‘cāz-ı tırāz ile tensīk itdügi kelimātı taşdıḳ ü taḥḳīḳ idüp kıllet-i mü’ekkedā diyü sibāḳ-ı kelāmı siyāḳ-ı merām ile temhīd ü te’kīd eyledi. Ba‘zısından ol fāzıluñ müstaḥrefāt-ı ‘ibārāt-ı bā isti‘ārāt ile irād itdügi *Rudūd*’ı redd idüp kıllet-i mücībā diyü mevlānā-yı merḳümüñ esvesesine cevāb-ı bā şavāb ifāza eyledi. Mevlānā Fenārī *raḥmetu’llāh* fenn-i mīzānda *Risāle-i Eşirīyye*’yi şerh eyleyüp şafḥa-i felek-eşirde altun ḳalemle taḥrīr itmege sezāvār-ı taḥḳīḳāt-ı mühezzzebe-i müzehhebe-i bī-şümār işār eyledi. **Şi‘r:**

Sezed ki kātib-i dīvān Serāy-ı çarḫ-ı eşir
Kelam-i ü be-nevīs-ed be-ḥāmey-i zerrīn²³⁶

Bu kitāb-ı müsteḫābuñ ḥuṭbesinde misāḳ-ı ḥadīşi bu minhāc üzre tensīk eyledi ki “Ḳışār-ı eyyāmdan bir yevm-i ḳaşırūñ fātiḥa-ı şabāḥında taḥrīr-i kitāba bed’e idüp revāḥında derc-i merāmı mihr-i ḥatm-i kelām-ı misk-i ḥitām ile maḥtūm eyledüm.” didi ve daḥı *Ferā’iz-i Sirāciyye*’yi şerh idüp ol şem‘-i cem‘-i efāzıl neyyirāt-ı taḥḳīḳāt-ı bāhiresiyle kitāb-ı mesfūru sā’ir şurūḫ-ı pür-fütūḥundan ziyāde tenvīr eyledi. **Şi‘r:**

Levāmī‘-i kelimāt-eş çü mihr-i ‘ālem gīr
Zarā’if-i sühenān-eş çü māh-ı nūr efzāy²³⁷

Ve daḥı üstād-ı vācib’üt-teşrīf ya‘nī Seyyid Şerīf ḥazretlerinüñ şerh-i mevāḳıfına mü’āḥazāt-ı keşireyi mütezammın ta‘līḳāt-ı bedi‘a ta‘līḳ eyleyüp “Uşul-i maḳāşid-ı ḳavm üzre farzı muḥāl olan ihtimālāt-ı bāṭılaya ziyāde vücūd virmekle ba‘zı kelām için bu merşad-ı naḳz u muvaḳḳıf intikāzdur.” diyü ‘itirāz eyledi ve daḥı fūnūn-ı ‘adīdeye müte‘allik ḥavāşī vü resā’ilden ferā’id-i fevā’idi şāmil müellefāt-ı keşire tesvīd eyledi. Lākin emr-i fetvā ve meşāḡil-i tadrīs ü ḳazā ol müsevvedātı beyāz itmege māni‘ oldı. Ba‘zı şīḳātdan mesmū‘dur ki Mevlānā Fenārī’nüñ vālid-i ‘azīzi Mevlānā Ḥamza Şeyḫ Şadre’d-dīn-i Ḳonevī ḥazretlerinüñ telāmizesinden olup şeyḫün *Miftāḫu’l-Gayb* nām kitābını kendüden oḳuduḳdan soñra oḒı Mevlānā Fenārī’ye okutmışdur. Mevlānā-yı mezbūr kitāb-ı meşṫūrı şerh eyleyüp ma‘ārīf-i

²³⁶Göklerinin divanını yazan eğer onun sözlerini altın kalem ile yazarsa yakışır.

²³⁷Sözlerinin ışığı, dünyayı aydınlatan güneş gibidir. Sözlerindeki zarafet, ışık saçan ay gibidir.

şūfiyyeden kar^c-i esmā^c u āzān itmedüğü esrār-ı esmār-ı Rābbaniyye'yi ve ifhām u izhān-ı fehminde 'āciz ü kâşır olduğı rumūz-ı künūz-ı sübhāniyyeyi keşf eyledi.

Mışrā^c :

Ez-rümūz-ı bī-kerān-eş kâşır-end aşhāb-ı 'aql²³⁸

Mü'ellif-i Şakā'ik pederleri ve sātatiyle cedd-i pākinden naql eyledi ki Mevlānā Fenārī memālik-i 'Oşmāniyye'de müftī ve maḥmiyye-i Burusa'da kādī ve Manāstır Medresesi'ne müderris olup menāşib-ı mezkūreyi bir zemānda cem^c eyledi. Ol ḥabr-ı vālā rütbet bir mertebe rütbe vü 'azamet ve übbehet ü şevkete vāşıl u nā'il oldu ki rüz-ı cum^c ada cāmī^c-i şerīfe gider iken temāşā-yı maḥyā-yı maḥyā-baḥşıyla teşerrüf itmek için sa'ādet-ḥānesinden ma'bed-i şerīfe varınca yollarda ḥavāş ü 'avām izdiḥām idüp şaf şaf mevḫuf-ı selāmda ṭururlar idi. **Şi'r:**

Şehān u mehān u serān-ı cihān

Şude encümen ber-reh-eş bī-kāran

Zi-behr-i selām-eş be-reh vāḫif-end

Be-ta'zīm ü iclāl-i ü 'ākif-end²³⁹

Ol sultān-ı gītī-sitān ve şehriyār-ı [50] ḥüdāvendigāruñ sāye-i devletinde mevlānā-yı mesfūre bir mertebe sa'at-i keff-i kifāyet elvirdi ki ser-tā-pā zīb ü zīvere müstağraḫ on iki re's ḡilāmān-ı ḡilmān-ı serişte ve kırk 'aded pīrāste cārīyeye mālīk idi. Mervīdür ki Mevlānā Ḥaṭīb-zāde merhūm Sultān Meḥemmed Ḥān Gāzi ḥazretleri ile bir gün muşāḥabet ider iken Mevlānā Fenārī ḥaḫḫında kādī ü zem irāş ider. Kelimāt idüp 'inān-ı yekrān-ı sūḥanı bu semte şarf eyledi ki fāzıl-ı mezbūruñ aḥsen-i mūşannefātı olan *Füşūl-i Bedāyi'* nām kitābını adını müṭālā'a ve cüz'ī iltifātla tezyīf idüp "Şakk-ı ḫabūlden hak eylemek mümkindür ve daḫı *Füşūl'*ini uşūlünden tīg-i kelām faşlü'l-ḥiṭābla faşl ü ḫaṭ' idüp mebdē'āt-ı bedī'a-i ba'idesini bir taḫrīble tebdī' ü tebdīd eylemek baña emr-i sehldür. Ol maḫūle kitābuñ şāḫibi ta'zīm ü tefḫīm olunup şadr-ı sa'ādetde iclās olındığı vaż'ü'ş-şey-i fī ḡayr-ı maḥalle gibi nā-ma'ḫūldür ve bedel-i ḡalaṭ gibi beyne'l-fühūl nā maḫbūldür *izā ertefa'ü'l-vazī'i't-teza'a'r-rafi'*²⁴⁰ ve daḫı şiyāb-ı fāḫire-gīr on iki re's oḡlānı **Şi'r:**

²³⁸ Akıllılar onun sonsuz yol ve derinliğini takip etmekte zorluk çekiyorlar.

²³⁹ Dünyanın padişahları, ağaları ve büyükleri onun yolunda sonsuz olarak toplanmışlar. Onu selamlamak için yoluna dizilmişler. Onun önünde eğilmek ve saygı göstermek için bekliyorlar.

²⁴⁰ Hakir (aşağılık) olan yükseldiğinde, yüce olan düşer.

Gülāmān-ı k̄asab p̄uṣ-i kemerbend
Zi-ser tā-pāy-i ūir̄in ç̄ün ney-i k̄and
Be-ber kerde k̄abāhā-yı k̄asab renk
Ç̄ü ḡonça nāzik ü ç̄ün n̄iṣeker tenk²⁴¹

Ve ḥuliyy-i girān-bahā ile m̄utehallī kırk ‘aded cevārī-i ḥūrī niṣānı **Şi‘r**:

Heme petse dehān ü nār pistān
‘Azār u ber-gülistān ber-gülistān
Nihāde ‘akd-i gevher ber-bünāgūṣ
Keṣīde k̄avs-i meṣkin gūṣ-i mā gūṣ²⁴²

istiḥdām idüp meṭāmi‘-i meṭāmīḥ-ı nefṣāniyye ve zeḥārif-i d̄ünye-i d̄ünyeviyyeye m̄ütemaḥḥız iken levāzım ü m̄ühimmātıma şarf içün ḥelāl aqça lāzımdur.” diyü kazzāzluḡ işledügi kār-ı ‘uḡalā ve de ‘b-i aṣḥāb-ı ādābdan biründür. **Şi‘r**:

Pāk eger dāri ‘amal-rā ez-riyā
Şem‘-i imān-ı tū-rā bāşed ziyā
Ç̄ün şekem-rā pāk dāri ez-ḥarām
Merd-i imān-dār bāş-ı vesselām²⁴³

Ol kimesnenüñ derünü esbāb-ı eṣtāt-ı riyyā ile p̄irāste iken zāhirde fuḡarā libāsına girüp “Ṭarīḡa-i şūfiyye üzre şiyāb-ı d̄ünyā ve ‘imāme-i şūfiyye-i reddiyye giydügi nā muvāfiḡ ve na m̄ünāsibdür. Melbūsāt u me‘külātımı kazzāzluḡdan ḥāşıl itdügim ḥelāl aqça ile iştirā iderem. Benüm kedd-i yemīn ve ‘ırḡ-ı cebinüm bundan āḥsen levāzıma kifāyet itmez.” diyü kendinüñ şūfiyyāne şüret ihtiyār itdügine şüret-i ḥaḡdan cevāb virdügi “Zāhir-i ḥāl ve muḡtezā-yı maḡāma muḡālifdür. İmdi anuñ gibi kimesnenüñ zāhirine erbāb-ı ma‘nī firifte olmaḡ m̄ünāsib degildür.” diyü ḥatm-i kelām idüp faşl u bāb-ı ḥıṭābı kaṭ‘ u faşl eyledi. **Şi‘r-i ‘Arabī** :

İnne ‘l-‘arānin tilḡahā maḡsedeten

²⁴¹ Ney giyen ve hizmete hazır olan köleler baştan ayağa kadar şeker gibi tatlı. Ney renginde elbiseler giymişler. Tomurcuk gibi ince ve şeker kamışı gibi dar.

²⁴² Ağzı fıstık gibi ve memeleri nar gibi yüzü ve fiziği gülistanda gülistan gibidir. Mücevheri kulaklarına takmış. Bir kulağından diğer kulağına siyah keman çizmiş.

²⁴³ Eğer davranışını hileden uzak tutabilirsen imanın mumu sana ışık olacak. Eğer karnını haramdan uzak tutarsan inançlı bir insan olacaksın vesselam.

*Ve mā terā le 'āmi'n-nās ḥassāden*²⁴⁴

Ol fāzıl-ı āzāde maḥrūse-i Burusa'da semi' a vü riyādan sāde bir mevzi' -i felek-āsāda bir cāmi' -i a' lā ve medrese-i vālā binā idüp ḳaşr-ı bī-ḳuşūr aḥireti anuñla te'sis ü tarşış eyledi. Şi'r:

*İnne āsārenā tedüllü 'aleynā
Fenzürü ba'denā ile'l-āşār*²⁴⁵

mesken-i şerifi anuñ medresesiyle merḥūm Sultān Yıldırım Bāyezid Ḥān' uñ ḳaşr-ı refi'ü'l-ḳadriñ mā-beyninde idi. Ammā vefāt itdüğünde kendü cāmi' inün öñinde defn olındı. Mervīdür ki merḥūm Sultān Yıldırım Bāyezid Ḥān mevlānā-yı mezbūruñ maḥzarında bir ḥuşuş için “Ben bu ḳazıyyeyi bilürem. Benüm ma'lūmumdur.” diyü ḳazā ile edā' -i şehādet itdükde ḳabül itmedi. Pādişāh-ı şerī' at-şi'ār kendülerüñ şehādetleri maḳbül olmaduğınun sebebini istifsār idüp “Benüm şāhid-i şehādetimüñ sebeb-i cerḫi nedür?” diyü istiḳşā eyleyicek “Tārik-i cemā' atsiñuz anuñ için sizüñ şehādetüñüzi ḳabül itmezem.” diyü buyırdular. Bu sebebden pādişāh ḥazretleri kendülere münteni olan ḳaşruñ öñinde zıkr olınan ḳuşūrı itmām için bir cāmi' binā idüp kendüler için anda bir küşe ta'yin eyledi. Ol mevḳi-i maḥmūdda namāzı cemā' at ile edā idüp min-ba'd i' zār-ı şer' iyyesüz cemā' at terk itmez oldı. Rivāyet olunur ki Mevlānā Fenārī ile pādişāh ḥazretlerinüñ mā-beynlerinde bir ḥuşuş için ḫilāf u şıḳāḳ olup esās-ı maḥabbetleri ḫalel-pezir olmağın Mevlānā Fenārī cāh u menāşıbı terk idüp bilād-ı Ḳaraman'a rıḫlet eyledi. Şi'r-i 'Arabi:

*Sāfere naḥdün 'ivażan 'ammā tefāriḳahü
Ve lā tekün lifirāḳi'l-elifi nedmānen
Emā terā bi-bedḳi'ş-şatranc müntaḳilün
Beyne'l-bevādiḳi ḥattāşāra ferzānen*²⁴⁶

[51] Ol bilāduñ pādişāhı mevlānā-yı mezbūra yevmī bin aḳça vazife ve talebesine beş yüz aḳça ' ulufe ta'yin eyleyüp alāf-ı eşnāf-ı ri' āyet ile ri' āyet eyledi. Şi'r:

*'İlm-rā aḡzāz-yī mikün bī-ḥesāb
'Ālemān-rā kün cevāb-ı bā-şevāb*

²⁴⁴ Aranini bir kıskançlık buluverir. İnsanları kınayanı kıskanacak biri bulamazsın.

²⁴⁵ Bizim eserlerimiz bizi gösterir. Bizden sonra eserlere bakınız.

²⁴⁶ Seyahate çık ki geride bıraktıklarının yerine başka şeyler bulursun. Aşına olduğun kimseden ayrıldım diye pişman olma. Görmez misin ki satrançta piyon fezane olana dek piyonlar arasında yer değiştirir durur.

Her ki bâşed şāhib-i ‘aql ü hüner
Dāred ehl-i ‘ilm-rā ü mü‘teber²⁴⁷

Diyār-ı Karaman’uñ ‘ulemāsından Mevlānā Şarı Ya‘kūb ile Kāra Ya‘kūb nām iki rengin fāzıllar ol taħrīr-i bī-naẓīrden telemmūz idüp ‘ulūm-ı ‘āliyye ve fūnūn-ı sāmīyyede anı me’ħaz idündiler. Mevlānā Fenārī ħazretleri fāzılān-ı merķūmānuñ kendüden telemmūz eyledükleri ile iftiħār u iğtirār idüp bu vaz‘-ı mücāhāt-āyātla mübāhāt eyledi. Merħūm Sulţān Yıldırım Bāyezīd Ĥān vaz‘-ı sābıkuñ şudūrına nādīm olup ol maķūle medār-ı efāzıl ve merkez-i fezā’il kendinüñ kalem-revinden ħārice dāħil olduğı dā’ire-i pergār-ı ādāb-ı salţanatdan ħāricdür diyü peşimān olmağın Karaman sulţānından Mevlānā Fenārī’nün işāl ü irsālını iltimās eyledi. Bu da‘vet-i icābete işābet eyleyüp ol fāzıl-ı cemīl mevzi‘-i aşıl-i cezīli ve manşıb-ı kadīm-i celīli şavbına ‘avdet eyledi. ‘Ārif-i bi’llāh Ĥācī Bayram Sulţān’uñ şeyħi Şeyħ Ĥamidü’d-dīn Kayşerī ħazretleriyle müşāhabet ü münāsebet idüp ‘ilm-i taşavvufi andan aħz eyledi. Bu sebebden anuñ ifāzasıyla serā’ir-i ħaṭā’ir-i lāhut ve esrār-ı esmār-ı erā’ik-i ceberrūt āña mānend-i mezāhir zāhir oldı. El-ħaķ sāħa-i bāħa-i zāhiri ‘ulūm-ı zāhire-i zāhire ile pīrāste olduğı gibi suffe-i ğurfe-i derūnu muħsināt-ı fuyūzāt-ı İllāhiyye ile ārāste olup meħāmid-i şuveriyye vü ma‘neviyyeyi şāmil bir fāzıl ve müfāħir-i ‘ilmiyye vü ‘ameliyyede kāmīl bir ‘ālim-i ‘āmil idi. **Şi‘r-i ‘Arabī:**

*Sübħāne men ce‘ale’l-fezā’ili küllehā
Mecmū‘atün fī fiṭrati’l-insān²⁴⁸*

Mervīdür ki Mevlānā Fenārī’nün zemānında ‘allāme-i Taftāzānī’nün ħaraf-ı tuħaf-ı mü’ellefāt-ı fezā’il-i āyātı büm-ı Rūm’a tāze gelüp her biri nevbāve-i bā-küre-i bāğ-ı fezā’il olmağın **Şi‘r:**

Bürün āverde-eş ez-hücle-i fikr
Hezārān nev‘arūs-ı dilber-i bīkr
Miyān ber-beste ü seħr-āveri-rā
Müşāħar kerde ü ħeyl-i peri-rā²⁴⁹

²⁴⁷ Bilim ile hesapsız kaba davranma. Bilim adamlarını doğru ve düzgün cevapla. Her kimse akıll ve hüner sahibi olursa o bilim adamlarına saygı gösterir.

²⁴⁸ Bütün faziletleri insanın fitratında toplayan ne yücedir.

²⁴⁹ Fikir haremindedir. Binlerce taze ve dilber gelin sihir yapmak için azmetti. Bir grup melek onun emrindedir.

Bu diyāruñ naḥl-bendān-ı gülşen-i ḥaḳā'ıḳınuñ tā'ir-i ḥāḫırları bāl-i iḳbāl ile aña iḳbāl eyledi. Ol çemen-i pīrā-yı gülzār-ı fezā'ilüñ ḥadā'ıḳ-i muşannefātı ṭarāvet-i envār-ı elfāz-ı nazīrle ve nezāret-i izhār-ı ma'ānī-i bī-nazīr ile şukūfe-i nev-şükūfte ve mīve-i nürsīde gibi maşdüḳa-i *mā lā 'aynün ra'et ve lā üzünün semi'at*²⁵⁰ olmağın erbāb-ı ṭalebüñ ḥādire-i nādire-gūy-ı dilleri anda terennüm ü tekellüm itmege ṭāliblenüp ṭūṭı-i ḥāmeleri ol bāğda şīrīn-güftārlar söylemege ārzü eyledi. Lākin ol naḥl-ı bālāya bu diyāruñ ser-firāzlarınuñ eli irişmeyüp kem-yāb olduğı içün aña dest-res bulmağa mecāl olmaz idi. Aşḫāb-ı ireb aña zafer bulmaz idi. Her bir kitābınuñ nusḫa-i bī-mişālī şadef-i 'ālemde dürre-i yetīme ve ferīde-i temīme gibi girān-māye olup sīm ü zer ile iştirā itmege zafer müyesser olmaduğundan ṭarīḳ-ı vuşūlī göz nūri döküp midād-ı sevād-ı çeşm ile yazılmağa münḫaşır idi. *El-aḳlām mücehhezetün cuyüşü'l-keḫām*²⁵¹ ve bi'l-cümle bu me'mül ḥuşūle vuşūl bulmaḳ müstekşifān-ı bedāyi'-i 'ulūmuñ ders günlerinde zemān-ı taḫsīleri ta'ṭil olınmağı iḳtizā eyleyicek eyyām-ı iştigālden yevm-i işneyi daḫı eyyām-ı mu'tādeye el-ḥāḳ emr idüp ṭālibler içün tevsī'-i zemān ve terḫīb-i āvān eyledi. Rivāyet olunur ki merḫūm Sulṭān Yıldırım Bāyezīd Ḥān *'aleyhi'r-raḫmetü ve'l-gufrān* ḥāzretlerinüñ vüzerā-yı āşaf-ārāsından 'İvāz Paşa nām bir vezīrinüñ fercām-ı Mevlānā Fenārī'ye buğz u 'adāvet üzre olup mā-beynlerinde ḫilāf ü şıḳāḳ ḡāyetde ve münāfere vü münākere nihāyetde idi. Ol merdüm-ı a'yānuñ evāḫir-i 'ömrinde necm-i münḫasif gibi nūr-ı dīdesi maḫcüb olup ba'zı 'avārız ḥasebiyle a'mā olduğında mūmā ileyh vezīr-i vüzerā ol fāzıl-ı şā'ib-nazar ḥaḳḳında “Dānende-i mektūmāt ve bīnende-i maḫzūnāt ya'nī vāhibü'l-aṭıyyāt ḥāzretinden recā iderem ki bu kemīnenüñ gözi baḳar iken ol şeyḫ-i a'mānuñ gözi yumılup anuñ şalāt-ı cenāzesini kılmaḳ baña müyesser ola.” didi. Mevlānā-yı Fenārī bu kelāmı istimāc idicek adāb-ı şalavāt-ı cenāzeyi şerī'at-ı [52] şerīfe-i nebeviyye üzre edā kılmaḳda cūhhāl-i bed-fi'āl ḳāşırlardur. Ammā zümre-i 'ulemā-yı māhirlerdür. “Cenāb-ı Rabbü'l-erbābdan mütevaḳḳı' dur ki bu ḳazıyye-i ma'düle ma'küse olup benüm ḥaḳḳumda itdūgi fāl-i şūm ol meş'ūmuñ başına gelsün.” diyü şafā-yı niyyet ve nuḳā-yı tevbetle şamīm-i ḳalbden du'ā eyledi.

Mısrā :

Der-ān zemān ne-şude der-rah-ı du'ā perde²⁵²

²⁵⁰ Göz görmez kulak duymaz, bir şey.

²⁵¹ Kalemler, söz ordularını hazırlar.

²⁵² O zamana kadar duasına engel konulmamış.

Fi'l-vākı' şifā-hāne-i ğaybdan kuhl-i cilā-yı 'ināyet-i Hudā ile Mevlānā Fenārī'nün dīdesine nūr-ı başāret 'avdet eyledükden şoñra bu emr-i ma'kūs ol vezīr-i menhūsūñ āyīne-i aḫvālinde mün'akis olup bi-emri'llāhi te'ālā a'mā oldu. Vezīr-i mezkūruñ a'mā olması bu şeklden zūhūr eyledi ki ba'zı kimesne vezīr-i mesfūrı pādīşāh-ı maġfīret-penāha miqdāh-ı ğamz ve zenād-ı nifākla çaķmaġın kānūn-ı sīnesinde leheb-i ğāzabı ve nā'ire-i ğayzu kīnesi müşte'il olup meyl-i ḥadīd-i āteşin ile nūr-ı çeşmin ibtāl eyledi. Vezīr-i mūmā ileyh bu derdile helāk olduķda namāzını Mevlānā Fenārī 'aleyhi rahmetü'l-bārī ḥazretleri kendü kırup istidā' eyledükleri müdde'ānuñ zūhūra geldüġine şükr-i belīġ eylediler. **Mısrā'** :

Bāri du'ā-yı bende-i ḥod müstecāb kerd²⁵³

Mevlānā Fenārī ḥazretlerinün a'mā olması bu ṭarīķla menķūldür ki "Luḥūm-ı 'ulemāyı arz ekl eylemez." mażmūnında mervī olan ḥadīş-i şerīfi istimā' eyledükde bu ḥadīşün şihḥatini taḥķīķ ve bu każıyyenün mūcibe-i külliyye olup selb ü men' den sālīm olduġını taşdıķ itmek için niçe müddetden berü medfūn olan kendinün üstādı Mevlānā 'Alā'a'd-dīn Esved ḥazretlerinün ḳabrini ḥafr eyledi. Merķūm-ı merḥūmuñ cesed-i şerīfi zemān-ı ḥayātında olduġı gibi kemāl-i leṭāfet üzre bulunmaġın zıkr olınan ḥaber-i sedād-eşerün ḥaķķında itdüġi şekkü ġümān kendüden zā'il ve ol kelāmuñ kelām-ı ḥaķ olduġına kemāl-i iķān u itķān ḥāşıl oldu. **Mısrā'** :

Nāṭīķ-i ḥaķ-est ḥadīş-i rasūl²⁵⁴

Bu ḥālet üzre ġirüsine 'avdet idüp henüz ol ḳabrden ayrılmadan ḥātifden ġuşına "Mażmūn-ı ḥadīş-meymūna yaķın ve ṭamānīnet ḥāşıl itdün mi?" diyü bi-ṭarīķu'l-tevbīḥ hevl-i intimā bir nidā yitişdi. "Ol dānā-yı zamā'ir ve bünyā-yı serā'ir fer-i başarını mektūm ve ḳuvvet-i bāşıradan seni maḥrūm eylesün." diyü bir 'itāb ber-ḥitāb irişdi. Fi'l-ḥāl ol fāzıl-ı fezā'il-iştīmālün ḳuvvet-i bāşırası zā'il olup mevlānā-yı mezbūra a'mā 'arız oldu. Mevlānā-yı mūmā ileyh lisān-ı 'Arab'da kelimāt-ı manzūme ibda' itmek bābında muvaffaķ-ı min 'indi'llāh idi. "Anuñ nażm-ı şüreyyā-intizāmı nizām-ı pervīnden a'lā ve maṭla' -ı hilālīden ġarrādur." diyü ḳaşīde-i zībāyı Şeyḫ 'Abdū'l-laṭīf-i Ḳudsī *ḳaddese sırrahū* ḥazretlerine irsāl eyledi. **Hāzihi Ḳaşīdetü 'Arabiyye:**

Ḳaddemtü bilāde'r-rūm yā ḥayra ḳādim

²⁵³ Tanrım kendi kulunun duasını kabul etti.

²⁵⁴ Peygamberin hadisleri, Allah'ın sözüdür.

Bihayr-i tarîk-i celle ‘an külli nâ’im

Femünzû fütühü’r-rûm lem ye’ti mişlehü

İlâ mülkihi yehdî bihi külli-i ‘âlem

‘Alâ mesleki’l-muhtâr min sâ’iri’l-verâ

İlâhâzreti’l-gaffâr min külli âlem

Yeltebü Zeynüddîn kad şahha kâmilin

Ve yüsemma izâ ‘Abdullaţif bin gânim

Li‘ümrike inne ibni’l-fenârî tâlibün

Ve lâkin taşşirî bi melzûmin lâzimün

Ve kad hüsnâ şevk-i şedîdin liarzihi

Liaşşâ bakāye’l-‘ömr-i hazâgarâ’im

Ventaziri’l-mahdûmî fî’l-ķüds-i râciyen

Bicem‘î yecme‘ü’s-sırrı an külli hâ’im

Feķüm vestelim hayrâ eb‘adi bi‘aşrınâ

Ve sellim lehü mâ dümte hayyen biķâ’imin

Ve raz vağtenim vaħdüm sebîle’l-‘ârifi

Tenel biğaytin ta‘lû ‘an külli ħâdimin²⁵⁵

Mevlânâ ‘ Abdü’l-laţif-i Ķudsî daħı ol kaşidenüñ cevâbında bu ebyât-ı i‘câz-âyâtı nazm idüp Mollâ Fenârî’nüñ cenâb-ı vâlâ-nişâbına bi-tarîķı’l-irsâl işâl eyledi.

Ķaşide-i ‘Arabî:

Elâ yâ imâme’l-‘aşr yâ hayra ķâ’imin

Beşer‘-i rasûli’llâhi yâ hayra ħâkimin

Lâ ente ferîdü’l-‘aşrı fî’l-‘ilmi ve’n-nehyî

Ve ente vaħîdü’d-dehri ekremün câzimün

²⁵⁵Rum eline geldin sen ey en hayırlı gelen En iyi yoldan geldin uyuyanları (geride bırakarak) Rum’un fethinden beri onun gibisi gelmiş değil. Mülküne ki onunla erdirir. Her bir alimi muhtarın (seçilmiş kimsenin) gittiği yola her bir alemde hazret-i gaffara zeyneddin kamil olarak sahih olmuştur. Bu durumda kendisine Ganim oğlu Abdullaţif denir. And olsun ki Feneri’nin oğlu taliptir. Ama taksirim melzum ile lazımdır. Memleketine büyük özlem duymuşuzdur. Ömrün geri kalan kısmının cezası bu. Ardından bekle Kudüs’te mahdumu temenni ederek. Her bir avareden sır toplayan bir topluluk, kalk da hayır teslim al. Sonra asrımızda hayatta olduğun sürece ona teslim olRazı ol ganimet bil de arifin yoluna hizmetçi ol. Böylece hedefine ulaşır her hizmetçinin üstünde olursun.

*Ve ente ziyā 'üddini bel ente şemsühü
Bi 'ilmike sâde'n-nâsi yâ hayra 'âlimin
Rakibte mühîtü'l-'ilmi fî sefeni't-teķi
Feffaķte ale'l-laķrâni cāsün ve ķâ'imün
Feente izā mā künte fî beldetin ezafte
Ve eyķazü yeķazânü bihâ külli nâ'imin
Fein ğabte lā yahfâ ziyâke ve innemâ
Ĥazarte'ş-şemsü fî ufķ-ı 'âlem
Se'elte ilâhî en yedîme baķâ'üke
Tefîzü 'ale't-tüllâb-i cin ve âdeme
Li'ümrike şî'ri fî cevâbike 'âcizün
Kenazmi liħisânin ve keffe liħâtemin
Ĥarîzi izā mā fâze minke binazratin
Felâ büdde en naħfühü an külli nâzimin [53]
Fe-inni lā yestahyî izâ ķile ennehü
Ecâbe medîħü bini'l-ġifârî ibn-i ġānim²⁵⁶*

Mevlânâ Fenârî ĥazretleri kendinüñ şürekâ-yı şürefâsından *İskender-nâme* şâhibi 'Aħmedî ile ve *Kitâb-ı Şifâ* şâhibi Ĥacî Paşa ile Mışır'da bir 'azîzden du'â isdid'â eyledüklerinde ol 'azîz ile olan mu'âmeleleri atiyü'z-zıkr Aħmedî'nüñ tercemesinde gelse gerekdür. *İnşâ'a'llâhü'r-raħmân* beyân olunur.

Tezyîl: İbni 'Arab Şâh Ĥānefi naķl eyledi ki Mevlânâ Fenârî ĥazretleri sekiz yüz yigirmi üç senesinde diyâr-ı Mışır'da ifâde vü ifâza üzre iken "*El-ħamdü'lillâh* kelâmı cümle-i aħbariyye midür, yoħsa cümle-i inşâ'ıyye midür?" diyü i'lâm-ı 'ulemâ ortasında iħtilâf ü nizâ' oldı. Mevlânâ-yı mûmâ ileyh "Cümle-i inşâ'ıyyedür." diyü

²⁵⁶*Sen ey asrın imamı, ey en üstün kaim! Allah resulünün şeriatı ile en iyi hükmeden kimse! Hiç kuşkusuz sen asrın ilim ve nehiy açısından eşine az rastlanır kimsesin. Sen ki zamanın yegânesinin üstün ve azimlisin. Hatta sen dinin ışığının hatta güneşisin. Senin ilmin ile insanlar efendi egemen olmuştur ki Sen ilim okyanusuna takva gemileriyle yol alırsın. Sen aklardan ilerisin ve kaimsin. Sen ki bir beldeye varın mı artırırısın. Ve orada uyuyan herkesi uyandırısın. Eğer kaybolursan ışığın kaybolmaz tersineGüneş alemin ufkunda görünür. Allahımdan diledim bekanı sürdürmesini. İster cin ister insan olsun talipleri aydınlatmaya. Ant olsun ki şiiirim sana cevap vermede aciz kaıyor.Ki güzel şiiir sözün sonudur.Eğer dense ki Feneri'nin oğlunun övgüsüGanim oğluna cevaptır, utanırım ben.*

tahkik idüp kelâmını muqademât-ı ma'küle-i maqbüle ile tevşik eyledi. Şeyh Kemäle'd-din bin Hümâm nâm fâzıl-ı be-nâm aña tâbi' olup evvel-i 'aşruñ fuzalâsından cem' -i keşir aña iktifâ eyledi. Ammâ ba' zı ahyâr-ı muhaqqik'in "Cümle-i ahbâriyyedür." diyü tahkik idüp Mevlânâ Fenârî'nün hilâfına zâhib oldılar. Bu gürühdan Mevlânâ 'Alî bin Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed Buğârî ki Suyûti'nün tabakâtında mestûr u muqayyetdür ol kişi *Nüzhetü'n-Nazar fi'l-Farqı Beyne'l-İnşâ'i Ve'l-hubrâsı*yla müsemmâ bir risâle taħrîr eyledi. Ba' zı 'ulemânun ğatından menkûldür ki Şakâ'ik'da zıkr olınan mü'ellefâtından ğayrı Kıtbe'd-din Râzî'nün *Şerh-i Şemsîyye*'sini şerh eyledi ve dağı fûnûn-ı 'adideden ba' zı kütüb-i maqbüleyle i' tirâzâtı ve *Esvele-i Müşkile*'yi müstemil *Ġavişâti'l-Efkâr fi İhtiyâri uli'l-Ebşâr* ismiyle müsemmâ bir risâle taħrîr eyledi ve dağı 'Ömer Ahlaḫî'nün *Telhis-i Câmî'* nâm kitâbını şerh eyledive dağı *Fevâ'id-i Ġiyâsiyye*'yi ve *Dibâce-i Uşul-i Pejdevî*'yi şerh ve *Ca'birî*'yi şerh eyledi ve 'ilm-i naħvde bir metn-i metin ibdâ' eyledi. Oĝlı Mehemmed Şâh Efendi aña şerh eyledi ve şalâta müte'allik *Muqaddime* nâm bir kitâb ihtira' eyledi ve dağı Seyyid Şerîf'ün *Şerh-i Miftâh*'ına ğâşiyesi vardur ve *Şerh-i Taftâzânî*'nün bir miqdârına şerhi vardur ve fenn-i taşrifde *Esâs-ı Taşrif* adlu metni vardır. Oĝlı Mehemmed Şâh Efendi merĥûm anı dağı şerh eyledi ve dağı *Tefsîr-i Süre-i Fâtiħa*'yı bilâd-ı Karaman'da Emir Mehemmed Beg adına taşnif idüp emîr-i mesfûruñnâmını dibâcesinden irâd eyledi. Mevlânâ Fenârî'nün ba' zı ahfâdından mesmû' dur ki bir gice 'âlem-i menâmda ğazret-i risâlet-menzilet *şalla'llâhü te'âlâ 'aleyhi vesellem* efendimiz ğazretleri Mevlânâ Fenârî'ye "Süre-i *Tâhâ*'yı tefsîr eyle." diyü emr idüp ol dağı "Sizün 'izz-i ğuzûruñuzda benüm tefsîre ğudretüm yokdur. Ğusûsan ki gözlerüm böyledür." didükde rasûl-i ekrem *şalla'llâhü te'âlâ 'aleyhi vesellem* efendimiz ğazretleri kendü mübârek ğaftânınun penbesinden bir miqdârpenbe alup mübârek aĝzı yar ile ışladup gözlerinun üstine vaz' eyledi. Mevlânâ Fenârî uyğudan uyanup ol penbeyi zâhirde dağı gözlerinun üstinde bulup dide-i remed-didesini perde-i 'amâdan 'ârî ve berî görüp vaz' -ı ğadim üzre rûşen gördükde ğamd-i firâvân ve şükr-i bî-pâyân eyledi ve dağı Mevlânâ Fenârî ol penbeyi şaklayup "Öldüğünde gözlerimün üstinde vaz' eyleyiñüz." diyü vaşıyyet eyledi. Bu sebebden ol penbeyi nûr-ı didesi gibi gözlerinun üstinde koyup vaşıyyetini yirine getürdiler ve dağı Mevlânâ-yı mûmâ ileyhün vefâtına cennetü'l-firdevs 834 târiħ vâkı' oldı.

‘Ālim ü ‘Āmil Hāfizü’ d-dīn Mehemmed bin Mehemmed Kerderī *rahmetu’llāhi ‘aleyh* İbni Bezzāzī dimekle meşhūr u mezkūrdur. Elsine-i nāsda *Fetāvā-yı Bezzāzīyye* diyü ma‘rūf kitāb-ı bedāyi‘ maḥfūf-ı mūmā ileyhūñ mübtede‘āt u muḥteri‘ātındandır. Ümem-i māziyyeden *küntüm ḥayra ümmetin*²⁵⁷ maẓmūnına mā-şadak olan ümmet-i Muḥammediyye’den ictihād-ı şaḥīḥa mālik olan e’imme-i dīn ve zümre-i müctehidīnūñ imām-ı a‘zamı ve ‘aşāt-ı ümmetinūñ şāfi‘i olan ḥazret-i risālet-menziletūñ sünnet-i seniyye ve şerī‘at-i semiyyesini iḥyā eyleyen aşḥāb-ı mezāhib-i erba‘anuñ himām-ı ekremi Ebū Ḥānife-i Kūfī *cezāhu’llāhü te‘ālā bi’l-ḥayr* ve Kūfī ḥazretlerinūñ menākıb-ı şerīfesini beyānda bir kitāb-ı nāfi‘-i celilü’l-ḳadr ibdā ve iḥtirā‘ eyledi. Kitāb-ı merḳūm-ı belāḡat-meknūn ki mā-şadak manṭūḳ-ı *kitābün merḳūm yeşhedühü’l-müḳarrabūn*²⁵⁸ dur anuñ şudūr-ı suṭūr ve sübūr-ı süfūrında münderic olan muḳaddemāt-ı şaḥīḥe-i sāmīye meṭālib-i ‘āliyye ve netāyic-i ḡālīyye intāc idüp fevā’id-i celīle-i cezīle ifāde eyledi. Millet-i Ḥanefiyye sā’ir milel-i bī ḥalelden rāci‘ ü muḥtār olup İmām-ı A‘zam’uñ mezḗbebi mezḗheb-i manşūr olduğına burhān-ı sātī‘ vāḳı‘ oldı. **Şi‘r:**

Leḳad zāde’l-bilādü ve men ‘aleyhā

İmāmü’l-müslimīn ebūḥanīfe

Bi-aḥkām ve āşār ve fiḳḥ

Ke-āyāti’z-zebūri fi’ş-şahīfeh

Felā bi’l-meşrikīne lehü nazīr

Ve lā bi’l-maḡribīne lā bikūfeh

Fakīhün kāne li’l-islāmi Nūrān

İmāmen li’r-rasūli ve’l-ḫalīfeh

Fela‘ netü rabbīnā i‘ dādü’r-remlī

*‘Alā reddādi ḳavli ebī ḫanīfeh*²⁵⁹

²⁵⁷ *Siz en iyi ümmet idiniz (Âl-i İmrân, 110.)*

²⁵⁸ *Rakamlandırılmış bir kitap, yakın melekler ona şahittir (Mutaffifin, 20-21)*

²⁵⁹ *Hükümlerle, eserlerle ve fıkıhla tıpkı sahidedeki Zebur ayetleri gibi memleketi ve memlekette yaşayanları donatmıştır. Müslümanların imamı Ebu Hanife, ne iki Doğu’da eşi benzeri var, ne iki Batı’da ne de Kufe’de. Öyle bir fakihti ki İslam’ın nuru idi.*

Resule halifeye imam idi. Allah lanet etsin binlerce kere Ebu Hanife’nin sözünü reddeden kimselere

Mü'ellif-i Şakā'ik bu kitāb-ı müstetāba evvelinden āhirine degin mü'tāla'a idüp müstefid olduklarını bu münāsebetle ifāza eyledi. Mümā ileyh kendinüñ vaṭan-ı aṣlīsini terk idüp diyār-ı celilü'l-miḳdār Rüm'a dāhil olduḳda Mevlānā Fenārī ile mübāḫaṣāt-ı keṣire idüp fenn-i fūrū' da ol fāzıl-ı maḫmūdū'l-menāḳıb ḡālib ve 'ilm-i uṣūlde ve sā'ir 'ulūmda Mevlānā [54] Fenārī ḡālib oldu. Sekiz yüz yigirmi yedi senesinüñ ūmūr-ı ramazānınıñ evāsıtında vefāt idüp ṭā'ir-i rūḫ-ı pür-fütūḫı ṭavūs-ı cenānla hem-cenāḫ oldu *revveḫa'llāḫü rūḫaḫü*.

Ṭabaḳāt-ı Nuḫāt da menḳüldür ki İbni Bezzāzī bir gün bir meclisde ayaḡ üzre ṭurup kendinüñ maḫfūzı olan kitābları ya'nī mütūn-u fıkhiyyeden maḫfūzı olan *Kāfi* vü *Kenz ü Kudūrī* vü *Hidāye* vü *Vāfi*'yi ve ḡayrı fūnūndan maḫbūḫı olan kitābları iki yanında biri biri üstine yığup ḳulaḳlarına berāber ḳıḳdı.

'Ālim ü 'Āmil ve Fāzıl u Kāmil Şāḫib-i Ḳāmūs Mecdu'd-dīn Ebū Ṭāḫir Meḫemmed bin Ya'ḳūb ibni Meḫemmed Şirāzī-i Firūzābādī *raḫmetu'llāḫl-melikü'l-hādī*

Silsile-i nesebi *Tenbīḫ* nām kitābuñ ūmūr-ı Şāḫibi Şeyḫ Ebū İṣḫāḳ Şirāzī'ye vāşıldur. Vuṣūli bu ṭarīḳladur. Celāl Suyūtī'nüñ *Ṭabaḳāt-ı Nuḫāt* nām kitābında İbni Ḥacer'den menḳüldür ki Şeyḫ İṣḫāḳ Şirāzī'nüñ evlādı ḳalmayup silsile-i nesebi münḳaṭı'dur. ūmūr-ı Şāḫibi-ı ḳāmūsüñ aña ittişāliḫilāf u vaḳı'dur.

Meḫemmed bin Ya'ḳūb bin Meḫemmed bin İbrāḫīm bin 'Ömer bin Aḫmed bin Maḫmūd bin İdrīs bin Fazlu'llāḫ bin Şeyḫ Ebū İṣḫāḳ Şirāzī *raḫimeḫumu'llāḫi te'ālā* mümā ileyh re'īs-i çār-yār-ı Ebū Bekr-i Şiddīḳ *raḫıya'llāḫü'anh* ḫazretlerine intisāb u ittişāl iddi'ā idüp diyār-ı Yemen'de ḳādī olduḳdan ūmūr-ı kendü ḫaṭṭıyla Mecdu'd-dīn Şiddīḳī diyü yazar oldu. Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz yigirmi ṭoḳuz senesinde Kāzrūn nām ḳaṣabada vüçūda geldi. Mebānī-i 'ulūmı ol diyārda taḫṣil eyledükden ūmūr-ı muvaṭṭan-ı aṣlī ve muḫted-i cezīlini ya'nī Kāzrūn'ı terk idüp diyār-ı Rüm'a dāhil oldu. Muḳaṭṭā'āt-ı müsebbi'āt-ı eḳālīm-i seb'ayı 'urūz-ı seyāḫat ile taḳṭı' eyleyüp muḫsenāt-ı fezā'il ile taḫliye-i zāt eyledükde Sulṭān Yıldırım Bāyezīd Ḥān ḫazretlerinüñ ḫıdmetlerine ittişāl eyledi. Sāye-i sa'ādet ve ḫimā'-i ḫimāyetlerinde rütbe-i 'ulyā ve mertebe-i seniyyāya vāşıl olup güncāyiş-i ḫazīne-i endiṣeden bīrūn-ı māl ü menāl ve ḫaddü ḫaṣr u istiḳṣādan efzūn nefā'is-i emvāle mālīk oldu. **Şi'r:**

Besī zīb ü zīver besī sīm ü zer

Besî yāre-i hūb u zerrīn kemer

Zi-pūşidenî vü ze-güsterdenî

Zi-her çiz kân bûd āverd-enî²⁶⁰

Esnā-yı seyāhatda mülākāt itdügi ‘illāt-ı vülāt-ı vilāyetüñ iltifāt-ı ‘ālilerine mazhar olup her birisi kemāl-i incizābından ol fāzıl-ı fāzilet-nihāda ḥadden ziyāde i‘zāz u i‘zām ve iclāl ü ihtirām itmekde teşemmür-i tām iderler idi. Cümleden Emīr Timur idbār-dişār ve zulm-şî‘ār beş bin miqdārı dinār işār eyledi. **Matla‘**:

Ḥesāb-ı zer ü sīm-i ü bī-kerān

Ne-der-gūş günced ne-ender dehān²⁶¹

Ol siyāḥ-ı mezāmīr-i fezā’il ve sibāḥ-ı lecm-i fevāzıl-ı baḥr u berde tek ü pū idüp bād-ı şabā kirdār-ı meşārīk u meğārībi geşt-i güzār itdügi şadedde iḳdām-ı aḳdam ile ṭayy-i menāzil-i ‘āliyye ve kaṭ‘-ı merāḥil-i sāmīyye idüp mülākāi olduḡı ‘ulemādan aḥz-i ‘ulūm itmekle ‘amme-i fūnūnda ḥuşūşan ‘ilm-i tefsīr ü ḥadīşde ve fenn-i luḡatda bari‘ üfā’iḳ oldı. **Şi‘r**:

L‘āl tā-ez-kān ne-mī āyed bürün

Kıymet ü ḳadr-eş ne-miğerded füzün

Māh eger sākīn budī der-yek maḳām

Der-dü hefte key şodī bedr-i temām²⁶²

Ḳur‘ān-ı ‘azīm ve Furḳān-ı kerīmüñ ḥaḳā’iḳ u deḳā’iḳını tefsīr ü teysīr eyleyüp nāmını leṭā’ifü’l-kitābi’l-‘azīz vaż‘ eyledi. Kütüb-i eḥādīşden *Şahīḥ-i Buḥārī*’yi ve *Meşārīk*’ı şerḥ idüp sivād-ı elfāzda müstetir olan ma‘ānī-i bī-meşānīyi mānend-i mühr-i tābdār-ı pedīdār ve menār-ı envār-ı kirdār āşīkār eyledi ve daḡı ol baḥr-ı zāḥir ve ḥabr-ı fāḡir dil-i deryā-bārz ḳādir bir baḥr-ı vāfirdür. Anuñ cevāḥir-i zevāḥir-i müşannefātı kırḳdan mütecāvīzdür. Lākin mezīd-i şümül-i ferā’id-i fevā’id ile cümleñüñ ecmel ü eşmeli muḥīṭ-i ḳāmūs-ı luḡāt olan ḳāmūs-ı muḥīṭdür ki aşl-ı mufaşşalı altmış cild iken anı telḥīş idüp iki cilde tenzīl eyledi. **Beyt-i ‘Arabī**:

Müzemmid-i mecdüddīn fī eyyāmīhi

²⁶⁰ Bir sürü süs ve aksesuar bir sürü altın ve gümüş. Bir sürü iyi ve hizmete hazır arkadaşlar. Giyim ve döşemeli olarak var olan her şeyden getirilmiştir.

²⁶¹ Onu sahip olduğu altın ve gümüş hesapsız. Miktarı ne kulakta yerleşir ne de ağızda.

²⁶² Mücevher, madeninden çıkmayınca değer ve kıymeti artmıyor. Ay eğer bir yerde sabit dursaydı iki haftada nasıl tam ay olacaktı.

Min ba‘zı ebhürin ‘ilmühü’l-kāmūsā

Zehebtü şahāhe’l-cevherike ennehā

Sahrü’l-medāyini hīne elka mūsā²⁶³

Çuvvet-i hāfızası kemāl-i çuvvetde olup her gice h‘āba varmadan iki yüz satır ezberlemegi ‘ādet idinmiş idi. Bu sebebden ma‘ārif-i ‘acibe vefezā’il-i ‘Arabıyye’ye mu‘tālī‘ olup gördüğü nesneyi hıfz u zabt itmede āyet-i kübrā idi.

Beyt-i ‘Arabī:

Leḳad hāze aḳsāmü’l-fezā’ili küllehā

Ve emsā vahīden fī fūnūnil-fezā’il²⁶⁴

Bilād-ı mütemenniye-i Yemen’den Zebīd nām ḳaşabada ḳādī iken sekiz yüz on yedi tārīhlerinden şehir-i Şevvālūñ yigirminci gicesinde vefāt idüp Şeyḫ İsmā‘il’ūñ türbesinde defn olındı. Zemān-ı vefātında cümle-i havāsından temettu‘ üzere olup havās-ı zāhiresinde ve havās-ı bātinesinde nev‘an za‘f u fütür maḥsūs degil idi ve cemāhīr-i meşāhīr-i ‘ulemā-yı sālifeden fıḳh-ı Şāfi‘ī’de [55] Şeyḫ Sirāce’d-dīn Balkī’nūñ ve ‘ilm-i ḥadīşde māhīr Şeyḫ Zeynü’d-dīn-i ‘Irākī’nūñ ve fenn-i fıḳh u ḥadīşde keşret-i taşānīf ile ma‘rūf Şeyḫ Sirāce’d-dīn ibni Mūlaḳḳın’uñ ve ‘ulūm-ı ‘aḳliyye vü naḳliyye ve fūnūn-ı ‘Arabıyye’de meşhūr Şemse’d-dīn-i Fenārī’nūñ ve ‘ulemā-yı meḡaribden fıḳh-ı Mālīkī’de ve sār ‘ulūm-ı ‘āliyyede üstād-ı zemāne olan Şeyḫ Ebū Abdu’llāh bin ‘Urfe’nūñ ve ‘ilm-i luḡatda meşhūr olan fuḫalānuñ serfirāzı Şeyḫ Mecdu’d-dīn Şīrāzī’nūñ ya‘nī şāḫib-i ḳāmūsūñ *ḳadesa’llāhü esrārahüm* bu cümleñ tārīh-i vefātı re’s-i ḳarn-ı şāminde vaḳı‘ olup birbirine müdānīdür. Ammā şāḫib-i ḳāmūs bu cümleden mu’aḫḫar vefāt idüp mecmū’ından soñra rıḫlet eyledi *rahīmeḡumu’llāhi te‘ālā*. **Nazm:**

Yārān ki be-hem vefāt yāb-end

Ez-mürden-i ḡod ḡayāt yāb-end

El-ḳışşa çü çend yār bāh-em

Reft-end ü ze-pey rev-īm mā-hem²⁶⁵

²⁶³ Onun döneminde dinin azameti hakim olduğu günden beri Cevheri’nin sıhahı ortadan kayboluverdi sanki Musa’nın attığı andaki şehirler büyüğü gibi.

²⁶⁴ Bütün fazilet kısımlarını elde etmiştir. Öyle ki fazilet teknikleri konusunda eşsiz bir hale gelmiştir.

²⁶⁵ Dostlar birlikte vefat ederlerse, ölmekte hayat bulurlar. Özet olarak birkaç dost birlikte gidince elbet biz de arkalarından gideceğiz.

Mevlānā Şeyh Şahābe'd-dīn Sivasī *rahmetu'llāh 'aleyh*

Ahālī-i Sivas'dan bir kimesnenün 'abd-i müşterāsı olup raqabe-i ahvālinde rabeqa-i raqıyyet ve tavk-ı 'ubūdiyyet merbūṭ iken 'alāka-i i' tāk u taḥrīr ile ol qayddan āzād oldu. 'Ālem-i şığarda evvel-i 'aşruñ 'ulemāsından mebnānī-i 'ulūmı taḥşil eyleyüp cümle-i fūnūn-ı 'āliyetü'ş-şu'ūnı tekmil itmekle akrān u emşālī ortasında bari' vüfā'ıq oldu.

Mısrā' :

Şāyi' ü meşhūr şod fazl-ı tū der-efvāh-ı nās²⁶⁶

Zāhir ü tāhir fezā'il-i mezāhiri zīver-i 'ilm-i zāhir ile pīrāste olduğı gibi derūn-ı şafā-nümūnı muḥsenāt-ı meḥāsin-i 'ilm-i bāṭın ile āreste idi. **Şi'r:**

Zāhir-eş bā-heme fazl u hüner ārāste-est

Bāṭın-eş hem be-heme dāniş pīrāste-est²⁶⁷

Ḳüṭb-ı aḳṭāb leb-i ülü'l-elbāb Şeyh Zeynü'd-dīn-i Ḥāfi' *āmelehu'llāhü'l-kāfi bilüṭfihi'l-ḥafi ve keremihi'l-vefi*²⁶⁸ ḥāzretlerinün ḥulefāsından Şeyh Meḥemmed nām ḥalīfesinün ḥıdmetine ittışāl idüp iḳdām-ı mücāhedātıyla aḳşā-yı ḳuşārā-yı meṭālib-i 'aliyyeye vāşıl oldu. Fāzıl-ı mezkūr Şeyh Meḥemmed ḥāzretleri ile Ayaşluğ'a irtiḥāl idüp vilāyet-i Aydın'da emīr olan Aydınoluğ'yla mülākat eyleyüp anda tavaṭṭun eyledi. Ol şems-i felek-i devletün eşi' a-i lāmi' a-i i' zāz u ikrāmı ile meṭāriḥ-i āmalleri tīre iken Aydın olup çoḳca ri'āyetlerini gördi. Hicret-i nebeviyyenün yedi yüz seksen tāriḥinün ḥudūdında vefāt idüp gencīne-i ma'ārif-i İllāhiyye olan vücūd-ı pāki künc-i ḥākde defn olındı. **Maṭla' :**

Ey sīm-berān ki cān pāk-end

Āḥir heme der-niḳāb-ı ḥāk-end²⁶⁹

Merḥūmuñ mezar-ı şerīfi ol diyār-ı celilü'l-i' tibārda meşhūr olup berekāt-ı bī-ğāyāt-ı rūḥāniyyetiyle ḥalk-ı 'ālem teberrük iderler. Elsine-i nāsda tefsīr-i şeyh dimekle ma' ruf olan *'Uyunü't-Tefāsīr* nām tefsīr ol menba' -i yenābi' -i ḥāḳā'ıq ve ser-çeşme-i 'uyūn-ı deḳā'ıq baḥr-ı zehār-ı bī-kerān ve lücce-i 'ummān-ı 'ilm ü 'irfānuñ dil-i

²⁶⁶ *Senin faziletin halkın ağzında meşhur ve şöret oldu.*

²⁶⁷ *Görünümü her türlü fazilet ve sanatla süslenmiş. İçinde tüm bilimlerle güzelleşmiş.*

²⁶⁸ *Ödüllendiren Allah ona gizli lütfü ve gerçekleşen keremi ile muamele etsin*

²⁶⁹ *Bu güzellere ki yürekleri temizdir. Sonunda hepsi toprağın altında yatacaklar*

deryā-bārından şadef-i zühürda zühür eyleyen mü'ellefât-ı bedi' a ve muşannefât-ı şāni' asındandır. **Kıt'a:**

Mecmū'-i vāridān-i yenābī'-i 'ilm ü fazl
Yāb-end ez-'uyūn-ı tefāsīr-i tü hāyat
Şod rūh beḥş-ter sühen-et ze-āb-ı zendegī
Del-rā şifā vü cān-ı ferūmānde-rā necāt²⁷⁰

Ṭarīka-ı taşavvufda *Risāletü'n-Necāt min Şerri's-Sıfāt* ismiyle müsem mā bir risāle-i laṭife tenmīk ü tensīk itmişdür ki risāle-i mezkūrenüñ şafaḥāt-ı fezā'il-āyātını taşaffuh eyleyen kimesne merḥūmuñ 'ilm-i taşavvufda ḳadem-i rāsīh ve şebāt-ı şāmiḥ şāḥibi olduğunı ma'lūm idinmek muḳarrerdür. **Şi'r:**

Nükte-i çend ez-ḥaḳā'ik-i dīn
Ve'z mevācīd-i ehl-i keşf ü yakīn
Heme müştēbit ez-ḥadīş ü kitāb
Heme sencīde-i ulū'l-elbāb²⁷¹

Silk-i taḥrīrde muntazam olanlardan mā-'adā 'ilm-i taşavvufda bir risāle-i ḡarrā ve maḳāle-i zībāsına mü'ellif-i Şaḳā'ik'ün nażar-ı sidād-ı eşiri ta'alluḳ idüp manzūr-ı şerīfi olmuş imiş. Lākin bu maḥalde ismini beyān itmedüğine i'tizār idüp risāle-i merḳūmenüñ ismi yādumdan yād oldı diyü 'illet beyān eyledi.

Mevlānā Ḥasan Paşa bin Mevlānā 'Alā'a'd-dīn Esved *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Evā'il-i taḥşilde evvelā vālid-i mācidinden ta'allūm ü telemmüz idüp ḥadā'ik-i ḥātır-ı 'ātır-ı eşmār-ı eşcār-ı [56] ḳābiliyyet ile zīb ü zīver bulduḳdan şoñra merḥūm Şeyḫ Cemāle'd-dīn-i Aḳsarayī'nüñ reşehāt-ı ḥıyāz-ı ifāzasından riyāz-ı derūn-ı fezā'il-meknūnı nāmī vūnażir oldı. Sevābıḳ-ı şanādīd-i fużalādan mażhar-ı elṭāf-ı bārī Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī *'aleyhi rahmetü'l-bāri* ḥazretleriyle Şeyḫ Cemāle'd-dīn'ün ḥıdmetlerinde şerīk olup ikisi daḫı anuñ enfās-ı şerīfesinden müntefi' oldılar.

Şi'r:

²⁷⁰ *Bilim ve fāzilet pınarlarının hepsi senin tefsirlerinin pınarından hayat buluyorlar. Sözün hayat suyundan daha hayat verici. Yürek için şifā ve hayatsın, çaresizlerin kurtarıcısın.*

²⁷¹ *Dinin gerçeklerinden birkaç söz, inanç ve keşif ehlinden birkaç buluş. Hepsi kitap ve hadislerden alınmış. Hepsi hikmet sahipleri tarafından onaylanmış.*

Ez-feyz-i tü cümle-i t̄aleb-kār
Yāb-end hemīşe nef^c -i bisyār²⁷²

Mervīdür ki Şeyh Cemāle'd-dīn-i Aḫsarayī ḫazretleri t̄ullāb-ı fezā'ıl-i iktisābınuñ aḫvāline ittılā^c için ḫücrelerini ḫafiyeten teccessüs idüp her birisi ne maḫūle ser-kārda olduğunu teccessüs ider idi. Bu şemiyye-i müstedīme üzre bir gice ḫücerāt-ı t̄alebeyi geşt idüp Mevlānā Ḥasan Paşa'yı ḫücrelerinde mütekāsī üzre mütteki'en mü'tāla^c a ider iken görüp işti'āl-i çerāg-ı iştiğālinde çendān-ı nūr u fer olmadığını taḫḫīḫ eyledi. **Şi'r:**

Her-kes ki küned der-t̄aleb-i 'ilm-i tekāsül
Hergiz ne-dihed dest be-ū dāniş ü ḫikmet²⁷³

Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī ḫazretlerini rükbeteyni üzre mülāḫazaya meşgūl görüp taḫşiye-i kitāb ider iken bulduḫda ol fāzıl-ı vālā-güher ayādī-i şerīfe-i fūnūn-ı laḫīfeye dest-res bulup^c ulūm-ı 'āliyyede yed-i beyzā şāḫibi olacaḫın taḫrīr eyledi. **Şi'r:**

Cidd ü ceḫd-i kes-ī ki bīş-ter-est
Kār-eş ez-cümle kār pīş-ter-est²⁷⁴

Şeyh Cemāle'd-dīn ḫazretlerinüñ fāzılān-ı mezkūrānuñ ḫaḫḫında tekellüm itdüğü kelām-ı fā'ıḫ-aşla muvāfıḫ ve vāḫı^c -ı ḫāle muḫābıḫ zuḫūr eyledi. **Mıṣrā^c:**

Ḳo söyleyeni pādişāhem söyledini gör

Fenn-i şarfdan *Merāḫ* nām kitābı şerḫ idüp 'ilm-i naḫivvden *Mıṣbāḫ* nām kitāba *İftitāḫ* adlu bir şerḫ-i laḫīf te'līf eyledi *ḫaddesa'llāḫü te'ālāsırrahü'l-aziz*. **Şi'r:**

Fekem ma' nā bedī^c taḫt-ı lafz
Hünāke tezāveca küllü izdivāc
Kerāḫin fī zücācin ev kerūḫ
Sirte fī cismīn mü^c tedilü'l-mizāc²⁷⁵

²⁷² *Senin feyzini bekleyenlerin hepsi her zaman büyük faydalar kazanıyor.*

²⁷³ *Bilim elde etmekte herkes tembellik ederse asla bilim ve hikmet ile buluşamaz.*

²⁷⁴ *Ciddiyeti ve çabası fazla olanların yaptığı iş her işten daha fazladır.*

²⁷⁵ *Nasıl değerli anlamlar bir kelime altında gizlendiler. Orada her tür eşleşmeyle eşleştiler. Bir şişe içindeki sefa gibi ya da bir ruh gibi akıvermiş mizacı mutedil bir cismin içine.*

Mevlānā Şafer Şāh *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Cümle-i ecille-i 'ulūma 'ālim olup ma'kül u menkül ve fūrū' u usūli cāmi' bir nāfi' kimesne idi. Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī 'ulūm-ı 'aqliyyeden iştigāl olınan ba'zı müşkilāt u mu'azzılātı aña irsāl idüp “Cevāb-ı bā-şavāb ifāza eylesün.” diyü emr ider idi. Mevlānā-yı merķūm irsāl olınan mevāzı' u mevākı'dan niķāb-ı eşkāl ve hīcāb-ı a'zālī vech-i haķ üzre ref' ü def' eyleyüp rüy-ı şāhid-i maķşūdı izhār eyledükden şoñra “El-me'mūr u ma'zūr kelām-ı hikmet-encāmı hükmi üzre cevāba ta'arruz olındı.” diyü irsāl itdügi risālesinde ri'āyeten li'l-edebi' tizār ider idi. **Beyt:**

Kerde-em imtişāl-i emr-i tü-rā
Ve-erne in güft ü gū ne-hıdmet-est²⁷⁶

Mü'ellif-i Şaķā'ik “Fāzıl-ı mūmā ileyhūñ tertīb ü terkībini ma'kül ve nizām u intizāmı maķbūl hutbelerini gördüm.” diyüp anuñ fazlına şehādet eyledi *rahmetu'llāhi te'ālā 'aleyh*.

Mevlānā Meħemmed Şāh *ibni Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī 'aleyhi rahmetu'l-bārī*

Ol fāzıl-ı zekīnūñ maṭla'-ı aħvāl-i ferħunde-āmālinde zekā-yı zūkkā'-ı lāmi' ü sātī' olup maşrıķ-ı ṭal'at dürrī-i işrāķ ve dürrī-i ibrāķında kevākib-ı şevāķıb-ı fezā'il *keźve 'i'n-nehār u nūru'l-esfār*²⁷⁷ tābdār u āşikār idi. **Maṭla':**

Ze-vec-i ħüsn-i māh-ı 'ārż-ı tü kerd ṭülū'
Fūrū girift cihān-rā be-ṭal'at-ı maṭbū'²⁷⁸

Fāzıl-ı mezbūruñ vālid-i 'azizi şems-i felek-i me'ālī ve nīr-i ħayr-ı ahālī ya'nī Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī ħazretlerinūñ ihāta itdügi fūnūn u'ulūmı bunlar daħı muħiṭ olup müktesebāt-ı nazariyyede şāmil ü ber-kāmil idi. Belki mezkūruñ sevāṭı'-ı levāmi'-ı māh-ı zekāsından Meħemmed Şāh Efendi'nūñ envār-ı āşār-ı mühr-i zekāsı ziyāde olup mā-beynlerinde māh-ı tābānlaħūrşid-i raħşān gibi tefāvüt var idi. Vālid-i mācidinūñ ħāl-i ħayātında maħrūse-i Burusa'da Sulṭān Medresesi Mevlānā Meħemmed Şāh Efendi'ye on yedi yaşında iken tefvīz olunup ol fāzıl-ı azāde miħrāb-ı ifādede iclās olındı. Maħrūse-i [57] mezkūrenūñ ecille-i 'ulemā ve 'izze-i fużalāsı ders-i 'ām ķā'idesi üzre aşħāb-ı ṭaleb ve erbāb-ı areb ile evvel dersinde ħāzırūn olup

²⁷⁶ *Senin emrini yerine getirmeye çalışıyorum. Yoksa böyle konuşma benim ne haddimedir.*

²⁷⁷ *Gün ışığı gibi ve sabah aydınlığı gibi*

²⁷⁸ *Güzellikten senin yüzünün ayı doğdu. O sevimli ışığı ile dünyayı sardı.*

fünün-ı müteferrihadan mesâ'il-i müşkile ve meşâğıl-ı mu'azzalaistikşâf eyledilerve bu eşnâda herbiri 'alî vechü's-şevâb mucâb olup ol raḡbü'l-lisân 'azbü'l-beyânun ifâza eylediği şerbet-i kelâm-ı haḡ ile teşeffî-i şadr ḡaşıl eyleyüp fâzıl-ı mezbûrun meziyyet ü fazîletine i' tirâf eylediler. **Şi'r:**

*Menâkıbhü a'ceztnî an beyânihâ
Ve menkıbetü'l-i'câzi 'ale'l-menâkıb²⁷⁹*

Bu rûz-ı firûzda Mevlânâ Fahre'd-dîn 'Acemî fâzıl-ı merḡumuñ talebesi arasında mu'îd vâkı' oldu. Eşnâ-yı dersde muḡaraḡa-i kelâm eyleyen talebeden fişḡ u fücür ile mevşûf u ma'rûf bir ḡâlib bir maḡalde Meḡammed Şâh Efendi'nun ḡilâfına zâhib olup tenfîz-i merâm eylemekte teşemmür-i tâm ve iḡdâm-ı mâlâ-kelâm eyledi ve lâkin Meḡammed Şâh Efendi me'ûnet-i ḡuvvet-i 'ilmiyye ile ilzâm-ı ḡasm idüp i' ânet-i haḡ ile anı iḡcâm eyledi. **Şi'r:**

*Şahib-eş-râ 'ilm dâred ki 'azîz
Mikuned ḡıfz-eş ze-ḡa' n-i bî-temîz²⁸⁰*

ḡâlib-i mezbûr âteş-i ḡayret ve nâr-ı ḡamiyyetle bükâ eyleyüp tâb-ı teb-i ızḡırâbı ile âb-ı nâb-ı çeşm-i nedâmet-dîdesini ḡâk-ü mezellete ḡıltân eyledi. Ol fâzıl-ı vâlâ-maḡâm itmâm-ı merâm eyleyüp dersden ferâḡat eyledükden sonra peder-i ḡayr-i eşeriyle mülâḡât idüp bu bâbdan fetḡ-i kelâm eyledi ki fişḡ u fücür ile meşhûr bir dâniş-mend ru'ûnet-i 'ilmiyyesi sebebiyle bir maḡalde haḡ cānibine mütâba'at itmeyüp dâ'ire-i 'inâd u mekâbirede noḡta gibi şâbit-ḡadem oldu. Anun 'inâdı evcinden derûnum ızḡırâb ile ḡoldı. Ol merd-i 'inâd-pîşe muḡaddemât-ı mülezzeme ile mülzem olup kendi mesleginden muşarîf olıncaya deḡin beni it'âb eyledi. Bu taḡrîb ile iḡnâb-ı kelâmı iḡnâb eyledi. Mevlânâ Şemse'd-dîn-i Fenârî ḡazretleri bu muḡâbelede cevâba teşaddî idüp “ḡâlib-i mesfûr eḡer fâsıḡ olmasa şân-ı mekremet-nişânında nümâyân olan 'ilm-i 'irfân ve fazl-ı iḡkân daḡı ziyâde olup anun ḡüsn-i 'amelî berekâtında fezâ'ili te'ḡidât-ı te'yîdât-ı İlâhiyye ile muzâ'af olur idi. Bu ḡuvvetle cenâb-ı ve âlâ-me'beñize-i meşâḡḡat nihâyet bulur idi.” didi. **Meşnevî:**

*Der-'ilm be-niyyet-i 'amel-küş
Tâze her-i tû ze-în 'amel şevd nüş
'İlm-i ki der ü 'amel ne-bâşed*

²⁷⁹ Menkıbeleri karşısında aciz kaldım da anlatamadım. Ki icaz menkıbesi menkıbelerin en yücesidir.

²⁸⁰ Bilim hiçbir zaman âlimi önemli kılmıyor. Belki sadece onu değersiz kişilerin sözünden koruyor.

Cüz ' arbede vü cedel ne-bāşed

' İlm-et be-' amel çü yār gerded

Ḳadr-i tū yek-i hezār gerded²⁸¹

Fi'l-vāḳı' ' erbāb-ı zamā'ir-i şāfiyye ve aşhāb-ı hevātır-ı zākiyyeye rüşen ü mübeyyendür ki zümre-i müstekşifān-ı bedāyi' -i revāyi' ' ulüm-ı ' āliyyenüñ āb-gīne- i derün-ı şafā-engizleri şayḳal-ı Şalāḥ Hān ile muşayḳal olup mücellā-yı zühd ü ' ibādet ile münceli olıcaḳ şuver-i fuyüzāt-ı fütühāt-ı İlähiyye her tarafından anda ' aks-pezi̇r olmak muḳarrerdür. **Şi' r:**

Çü ze-āyine kerdī küdüret züdāy

Şeved şüret-i hūb şāhid nümāy²⁸²

Ve lākin jeng-i reng-i fişḳ u fücür ile pās tutup gubār-ı ' işyān ile muḡber olıcaḳ müşāhede-i şāhid-i feyz-i Rabbānī'ye hāciz ü hācib olup rüy-ı dil-cū-yı fezā'il-i insāniyyenüñ nümāyān olmasına māni' olmak muḳaḳḳaḳ u muşaddaḳdur. **Meşnevī:**

Fışḳ-ı tū zeng-est be-mirāt-i dil

Gerded ez-İN jenk dil āḡar ḡıcil

Herçe ḡicāb-ı tū buved terk kün

Vech-i niḳāb-ı tū buved terk kün²⁸³

Jeng-i ma' şiiyyet mirāt-ı şafā-āyāt-ı dili küdürāt-ı nefsāniyye ile yürür ve müşāhede-i cemāl-i ḡudāya māni' olur. Yürür hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz otuz toḡuz senesinde tavūs-ı rūḡ-ı pür-fütühı şāḡsār-ı bedenden riyāz-ı cennete uçmaḡa meyl eyledi *rahmetu'llāhi te'ālā 'aleyh*.

Mevlānā Yūsuf Bālī ibni Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī 'aleyhi'r-rahmetu'llāhi'l-bārī

Ol ' aziz Mışır-ı fāzilet ve Yūsuf-ı taḡt-gāḡ-ı meziyyet ihvānınuñ mümtāzı ve mu' aşır olduḡı fużalānuñ ser-firāzı idi. Birāderi Meḡemmed Şāḡ Efendi vefāt eyledükde maḡmiyye-i Burusa'da mutaşarrıf olduḡı medrese Mevlānā Yūsuf Bālī'ye tefviż

²⁸¹ Bilimi pratiḡe dökmeye çalış. Böylece senin içtiḡin zehir, şerbet gibi olur. Pratikte gerçekteşmeyen bilim bağırma ve tartışma dışında başka bir şey deḡil. Eḡer bilimin, pratik ile birleşirse senin deḡerin bine katlanır.

²⁸² Aynadan kirini alınca içinde güzel bir yüz ortaya çıkacak.

²⁸³ Senin günahın aynayı kirlendir. Bu kirlilik sonunda yüreḡi utandırır. Seni uzaklaştıran ne varsa kendinden ayır. Senin yüzünü kapatan ne varsa terk et.

olunup teşnegān-ı zülāl-i fezā' il ol yenbū' -ı ma'ārifüñ meşreb-i ifāzasından mürtevi olsun diyü aña virildi. **Şi'r:**

‘Atr-i nefes-et Mesih-i Meryem
Büy-ı hoş-ı tū girifte ‘ālem
Feyz-i tū şevved çü nehr sâ'il
Hergiz ne-künî tūni nehr sâ'il²⁸⁴

Emr-i kazā muḳaddeme-i [58] rızā'u'llāh olup zikr-i cemil ve ecr-i cezil intāc itdüğü muḳarrer olmağın mūmā ileyh Medīne-i Burusa'da ḳādī olup ḳazıyye-i marzıyye-i naşfet ü ma' deleti tenfiz ü tescil eyledi. **Naẓm:**

Hüdā rāzī ü halk hoşnūd ez-ū
‘Adüv-rā ziyān dost-rā sūd ez-ū²⁸⁵

Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz kırk altı senesinde sicill-i ‘ömri maṭvī olup vefāt eyledi.

‘**Ālim Rabbānī ve Fāzıl Şamadānī Şeyḫ Ḳuṭbe'd-dīn İznikī** *rahmetu'llāhi ‘aleyh*

Ol ḳuṭb-ı dīn ü zühd ü reşād ve merkez-i muḫīṭ-i irşād ü is'ād müteverri' ü müteşerri' kimesne olup 'ilm-i taşavvufdan ḫazż-ı 'azīm ve sehm-i cesime mālīk idi. Ḳaşaba-i İznik'de vücūda gelüp şir-i bostān-ı lütf-i İllāhī ile müntehā-yı nihāye bālig olduğda 'ulemā-yı zemāneden ta'allüm ü telemmüz idüp 'ämme-i 'ulūmda mahāret taḫşil eyledi. Cümle-i fūnūnda 'ulūm-ı şer' iyyeye artık intisāb idüp ğayrı fūnūndan ol fenne ihtisās-ı tām eyledi. **Naẓm:**

Aşl-ı heme-i 'ulūm şer' -est
Tā-aşl ne-buved çeh cāy-ı fer' -est²⁸⁶

Kitāb-ı şalāvātuñ mühimmāt-ı mesā'ilini cāmi' *Muḳaddime* adlu bir kitāb-ı nāfi' te'lif idüp vereşe-i enbiyā olan 'ulemāya menāfi' bī-şümār irāş eyledi. Emīr Timur meş'üm-ı büm-ı Rūm'da şeyḫ ḫazretleriyle mülākī olup muşāḫabet itdüğünde şeyḫ ḫazretleri aña ḫiṭāb-ı bā-'itāb idüp sultān-ı naḫvet ü saṭvet mesālik-i memālik

²⁸⁴ *Senin nefesinin güzel kokusu Meryem'in Mesihinin nefesi gibi dünyayı sarmış. Senin feyzin nehir gibi akınca senin asla soru sormana gerek kalmaz.*

²⁸⁵ *Allah razı ve halk ondan memnun. Düşmanlara ziyan, dosta fayda sağlar.*

²⁸⁶ *Tüm bilimlerin esası şeriattır. Esas olmayınca diğerlerine yer yok.*

dimāğına yol bulup ‘asākir-i ğurūr u şeytanet saña istilā itmegin süveydā-yı albũnde sevdā-yı cihān girũ temekkũn eyledi. **Bejt:**

Der-ser-eŖ bes hevā-yı salanat
Hākim-i ğurūr u Ŗeytanet-est²⁸⁷

Bu huŖuŖuŖ zuhũri iũn hadeng-i cān-sitān-ı kirdār birtāb u cān gũzār ile arĩn olup kemān gibi bir bāŖı pek keser rāy-ı nā-hemvār ile baŖ oŖarsın. Hāner gibi iki yũzlũ mũnāfi ve ŖemŖir-i bũrrān gibi belde urur kesiciyi yanına alup bunlaruŖ ilasıyla atl-i ‘ibād ve sefk-i dimā’ idersin **Bejt:**

Tiğ ü haner gibi hũnĩleri akup yanına
Belde urur o Ŗeh-kiŖver hũsnũn kemeri

Bir bũlũk ātĩl ü hũn-h‘ār ile hũnĩlũkde hem-reng olup tiğ-i zulmlle matũl olan kũŖtelerũn anınıyũz ve gũze almağı gũlgũne-i rũy-ı Ŗāhid-i kām-kārı ve kiŖver-sitānı ittiħāz idersen bu maũle Ŗũrũr-ı umũri iħtiyār ve bu gũne iħtār u ızrāra ıŖrār ve bāl-i ‘azĩm ve nikāl-i cesĩmdũr. Elbetde ve elbetde bunuŖ gibi zararlı nesneden ittikā vũ perhĩz senũn zimmet-i himmetine lāzım ve dĩn ü devletine vācibdũr diyũ cevāb-ı nuŖh-āmĩz esmā‘ eyledi. **Ŗi‘r:**

Men āne Ŗar-ı naŖiat buved be-cāy ārem
Eger abũl-i kũnĩ ver-ne ān tũ mĩdānĩ²⁸⁸

Emĩr Timur bu kelām-ı dũrri iltimā‘ĩ istimā‘ idicek cevāb semtine sālĩk olup ‘arũs-ı merāma dĩbā-yı zĩbā-yı kelāmdam bu libās-ı elbās eyledi ki Ba‘zı ezmān u ahyānda leŖker-i zafer-i rehberũm ile sefer-i hũmāyũn iũn Ŗar cānibine ‘azĩmet ü teveccũh idũp otağ-ı hũmāyũnumuŖ bāb-ı sa‘ādet-i iyābını ol semte tevcih itmiŖ iken bu tedbir alĩ‘a-i tadĩrũn semtine muħālif olmağla hayme apusını irtesi ğarb cānibine meftũh u kũŖāde buluram. Ben dağı baŖa fetħ-i bāb bu cānibde ana diyũ ol semte mũteveccih oluram ve dağı mũhimmāt-ı mũlimme iũn ata sũvār olduğumda ‘uyũn-ı a‘yān-ı halk-ı ‘ālemden nihān elli nefer midārı ricāl-i ğayb-ı bilā-reyb muaddime-i devlet ü bedria-i sa‘ādet meŖābesinde önũmce revāne olurlar. Ben dağı ol ğurũh-ısa‘ādet-i imdāda itidā eyleyũp eŖer-i meymenet-i eŖerlerine tābi‘ oluram. Mĩr-i mũmā ileyh minvāl-i meŖrũh ūzre tertĩb itdũğı mukaddemāt ve terkĩb eyledũğı kelimāt ile kendinuŖ ef‘āl ü a‘mālĩ te‘yĩdāt-ı fuyũzāt-ı Rabbāniyye ile mũ‘eyyed min

²⁸⁷ *Kafasında saltanat havası var. Ona gurur ve kurnazlık hākimdir.*

²⁸⁸ *Bana sũylenilen tavsiyeleri yerine getiriyorum. İster kabul et ister etme sen bilirsin.*

indi'llāh olduğundan ve cümle-i evzā' ü etvārī' verā-yı ğaybdan işaretiyle zuhūra geldüğinden kināyet eyledi. Şeyh Kūṭbe'd-dīn ḥazretleri Mīr-i Timur'ı söylediği kelimāt-ı feẓīḥasından ötüri taḳrī' ü teşnī' eyleyüp cebbār-ı ḳāhhār-ı 'ālemūñ nü'üt-ı celāl ü şıfāt-ı ḳāhrına mazḥar olmak iblīs-i telbīs-i pīşe-i vesvās-ı endīşenūñ ya' nī merdūd-ı maṭrūd-ı raḥmān olan şeyṭānuñ ḥaşāyışındandır. Senūñ leşker-i şeyāṭin-i āyīnūñ ağızından *innā lemaḥliḳūne min saḥṭi'llāhi ve ğāzabihi lā nerikū lisāke ve lā nerḥamū libāke li-enne'llāhe* [59] *ḳad neza'ü'r-raḥmetü 'an ḳülūbinā felveylü limen lem yekün ma'nen ve ḥarīnā fe-enne ḳad ḥarabna'l-bilāde ve eynemāl-evlād*²⁸⁹ diyüp kalbiñüzden rıfḳ u şefḳat ve raḥm ü merḥamet müntezī' olduğına iftiḥār idersin ve ḥudā-yı zü'l-celālūñ muzāḥir-i şun'-ı bedī' i ve şānī' -i ber-kemālūñ merāyā-yı ibdā' -ı şānī' iolan ecel-i mübeddī'āt-ı bedī'ü'l-unvānuñya' nī zümre-i insānuñ'idām u ifnāsına dā' i vü sā' i olup ḳāhhār-ı 'ālemūñ āsār-ı ḳāhr u celālī sende zuhūr itdüğü ile ibtihāc idersin *fehazihī min şifati'ş-şeāṭin lāḥürfete salātin*.²⁹⁰ Bu maḳūle kār nā-ma'ḳül aşḥāb-ı 'uḳūlden olan fūḥūlden şudūr eylemez diyü mīr-i mezbūrı tazlīl ü techīl eyledükden soñra ḥatm-i kelām idüp müfāreḳat eylediler. Mevlānā-yı mūmā ileyh İznīḳ'de vefāt eyleyüp tenknāy-ı fenādan fezā-yı fasīḥ-i vesī' -i beḳāya şu'ūd eyledi ve lākin tāriḥ-i vefātına zafer müyesser olmadı.

Tezyīl: Şıḳāt-ı 'ulemādan birinūñ ḥaṭṭından menḳūldür ki mūmā ileyh Mevlānā Kūṭbe'd-dīn İznīḳī ḥazretlerinūñ İznīḳ'de ḳabri üzre meşṭūr u muḥarrerdür ki sekiz yüz yigirmi bir senesinūñ şehir-i zī'l-ḳa' desinūñ sekizinci gününde vefāt eyledi ve ekābir-i 'ulemādan birinūñ ḥaṭṭından menḳūldür ki merḥūmuñ kendü ḥaṭṭıyla bir *Tefsīr-i Ḳādi*'nūñ āḫirinde “Kūṭbe'd-dīn Meḥemmed'ün kıydı” diyü yazılmış bulundu ve kezālik menḳūldür ki merḥūmuñ kendü ḥaṭṭıyla bir *Şerḥ-i Meṭālī*'ūñ āḫirinde vāḳı' ferāġī' 'an taḥşīle sene ḥamse ve tes'ine ve seb'ma'ine inde'l-'üstādü'l-kāmili Mevlānā Ḥasan Paşa *yessera'llāhü mā yervimūhü ve yeşā'ü ve künṭe tecāserte 'alā şürū'-ı ḳıra'etihī lemmā ra'eyte 'alā āsār-ı ihtimāmihī ve ri'āyetihī intehā*²⁹¹ böyle yazılmış bulundu ve daḫı menḳūldür ki *Meşābīḥ* nām kitāba *Telfīḳāt* adlu şerḫi vardur *raḥmehu'llāh*.

²⁸⁹Biz Allahın gazabı ve öfkesinden yaratılmışızdır. Şikayetçilerin şikayetine aldırılmaz ağlayan kimselere de acımayız. Çünkü Allah kalplerimizden alıp sökmüş çıkarmıştır. Bu yüzden bizimle birlikte olmayanın, bizimle savaşanın vay haline. Çünkü biz memleketleri tahrip etmiş, çocukları yetim koymuşuzdur.

²⁹⁰Bu ise şeytanların özelliklerindedir, sultanların yolu değildir.

²⁹¹Allah onların gördüklerini kolaylaştırarak mümkün kılar ve ben (de) onun eserlerindeki ihtimam ve özeni gördükten sonra onu okumaya başlamaya cesaret etmiştim.

Mevlānā Bahā'ü'd-dīn 'Ömer bin Kuṭbe'd-dīn Ḥānefi *rahmetu'llāhi te'ālā 'aleyh*

Bedāyi'-i revāyi'-i mesā'il-i şer'iyeyi kemāl-i ihāta ile muhīt olup 'ilm-i furū'ı kemā-yenbağī ḥāvī olmağın müftī olup kütüb-i fetāvāda olan sünnet-i me'süre-i meşṭüre üzre iftā eyledi. **Mısrā'** :

Ān revnağ-ı şer'-est ü bahā-yı dīn-est²⁹²

Mevlānā İbrāhīm bin Meḥemmed Ḥānefi *rahmetu'llāhi te'ālā 'aleyh*

Şerī'at-i Muḥammediyye üzre me'süre olan kütüb-i fiḫıyye-i mekṣūrenüñ ḥulāşasını muhīt ü ḥāvī olup faḫīh ü nebīh ve müteverri' ü müteşerri' olmağın müftī oldu. Mümā ileyhüñ maḥrüse-i Edrene'de ḳāḏī olup yazduğı temessükātdan sekiz yüz kırk tārīhiyle müverreḥ bir temessüki görüldi. İmzāsında kendinüñ Edrene ḳāḏısı olduğunu taşriḥ eyledi. Şaḳā'ik'de anuñ bu manşıba vuşūli yazılmamışdur.

Mevlānā Necme'd-dīn Ḥānefi *rahmetu'llāhi te'ālā 'aleyh*

Ol necm-i dīn-i kevkeb-i iḳbāl-i bidāye-i āzālde ḥāvī-i hidāye-i bī-nihāye ve 'āric-i me'āric-i dirāye vü rivāye olup zemānesi 'ulemāsınüñ ecel ü ecmel ve elma' u ekmeli olmağın müftī oldu. Cumhūr-ı ḥalā'ik-ı mesā'il-i müşkilelerinde ol müsteşfā-yı 'ulemāya mürāca'at idüp fāzıl-ı merḳūmdan istiftā eylediler.

Mevlānā Şeyḫ Yār 'Alī Şirāzī *rahmehu'llāhi*

Ol ḥelāl-i müşkilāt ve fettāḥ-ı mu'ażzalāt-ı fūnūn uşūl ü furū' ve uşūl-ı ma'ḳūl ü meşrū'a vāḳıf bir 'ārif kimesne idi. Cümle mesā'il-i şer'iyeye vü mer'iyeyi beyānda sünnet-i seniyyeye ihtidā irdügi muḳarrer olmağın müftī olup zemānesinde iftā eyledi *rahmehu'llāhi te'ālā*.

Mevlānā Şeyḫ Meḥemmed bin Meḥemmed bin Yūsuf Cezerī *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Ebu'l-ḥayr künyesiyle mükennādur. "Vālid-i mācidimüñ lafz-ı şerīfinde istimā' eyledüm." diyü kendinüñ taḫḳikı üzre velādeti Dımışḳ-ı Şām'da vāḳı' olup yedi yüz elli bir senesinüñ ramazān-ı şerīfinüñ yigirmi beşinci [60] gicesi leyle-i sebtde vücūda geldi. **Şi'r:**

Derd der-dehır hiç Pezer-rā ne-zāde-est

²⁹²Şeriatın geleceği ve dinin değeridir.

Çün tü peser zi-mâder merdümü vü merd-i²⁹³

Qur'an-ı 'azîmî ve Furqân-ı kerîmi yedi yüz altmış dört senesinde bi't-temâm hıfz idüp sene-i âtiye-i müte'âkıbede hatmle namâz kıldı. Ba'zı şuyûh-ı kurrâya kırâ'at-ı vâhîde üzre dinletmiş iken yevmen-fe-yevmen hıfzı ziyâde olup altmış sekiz senesinde kırâat-ı seb'ayı cem' eyledi. Sene-i mezkûrede hacc-ı şerîfe varup sa'âdet-i ziyâret-i beytu'llâh ile müstes'ad olduğundan sonra altmış toközuncü senede diyâr-ı Mısr'a irtihâl eyleyüp kırâ'at-ı seb'adan on üçe varıncaya degin kırâat cem' eyledi. Ne âbâ vü çâr ümmehâtla izdivâc ü imtizâc idüp 'anâşır-ı erba'a tertîb ü terkîb-i evvelden berü *ve kul rabbi zidni 'ilmi*²⁹⁴ diyü izdiyâd-ı kemâlât istid'â eyleyen fuzalâdan on üç kırâati bir iki üç yılda cem' eylemek ol yegâne zemâna ve ferîd-i evâna maşşûşdur. Diyâr-ı mezkûrdan Dımışk-ı Şâm'a rihlet idüp Şeyh Dımyâti ve Şeyh Ebrekühî'nün aşhâbından hadîs-i şerîfi istimâ' idüp efâzıl-ı muhaddişinden nice fâzıllardan dahı fenn-i müsfûri ahz eyledi. Cemâhîr-i meşâhîr-i fuqahâdan Mevlânâ Esnevî'den ve gayrı nice efâzıl-ı meşhûreden tefekkuh eyledükden sonra diyâr-ı Mısr'ın fuzalâsından uşul üme'ânî vü beyân okuyup İskenderiyye'de İbni 'Abdu's-selam'ın aşhâbını ve gayrı fuzalânı derslerine istimâ' için hâzır olur idi. *Meclisü'l-'ilmi ravzatü'l-cennet*²⁹⁵ Şi'r:

Me'ħuz-ı 'ilm buved maħfel-i 'ilm

Hiç ħâlî me-şev ze-menzil-i 'ilm

Her ki hâzır şevved be-ders-i 'ulüm

Be-semât-ı ħüsn buved müsüm²⁹⁶

Mâ'e-i sâmineden yetmiş dört senesinde Şeyhü'l-islâm Ebu'l-fidâ'-i İsmâ'îl bin Keşîr ve yetmiş sekizinci senede Şeyh Ziyâ'e'd-dîn ve seksen beş senesinde Şeyhü'l-islâm Mevlânâ Balkîni *riğvânu'llâhi te'âlâ'aleyhim ecma'in* bu cümle ol ħulâsa-i zümre-i fuzalâyâ fetvâya rızâ virdiler. Ol fâzıl-ifâzilet intimâ-yı muntehâ-yı zerrâ-yıfezâ'ile irtikâ' eyledükde tullâb-ı kemâl-i iktisâbdan cemâ'at-ı keşîreyi ikrâ' eyledi. Yedi yüz toksan üç senesinde Medîne-i Şâm'da mesned-i ħazâ-yı lâzîmü'l-i ihtîşâmda cülûs eyleyüp icrâ-yı ahkâm-ı bâ-ahkâm eyledi. Sene-i mezkûreden sonra

²⁹³ Bu dünyada herhangi bir baba ve anne senin gibi mert ve halk tarafından kabul gören bir oğlan dünyaya getirmedi.

²⁹⁴ De ki Allahım ilmimi artır (Taha, 114.).

²⁹⁵ İlim meclisi cennet bahçesidir.

²⁹⁶ Bilimin kaynağı bilim meclisidir. Asla bilim evinden çıkma. Herkes bilim dersine katılırsa iyilikler ve güzelliklerle şöhet olur.

diyār-ı MıŖr'da cümle-i māl ü menālīgāret olunup kendüye muŖıbet iŖābet itdügi eelden yedi yüz toksan sekizde bilād-ı Rüm'a dāhıl olup dāru'l-mülk-i qādım maħmiyye-i Burusa'da nāzil oldu. **Ŗi'r:**

Qadr-i merdüm sefer pedid āyed
Menzil-i hiŖ merd-rā bend-est
Tā-be-seng enderün buved gevher
Kes ne-dāned ki kıymet-eŖ çend-est²⁹⁷

Ol diyāruñ ahālīsinden aħzāb-ı keŖire aħruf-ı eŖire üzre telemmüz idüp fāzıl-ımerķümüñ ifāza-i Ŗeref-āyātıyla kırāat-ı' aŖereyi ikmāl ü tekmil eylediler. Sekiz yüz beŖ senesinüñ evā'inde Emir Timur ki maŖdük-ı mantük *fe-izā hiye temür*²⁹⁸ derd-yār-ı İslām-ı Rüm'a qadem baŖduqda sāmet-i Ŗāmet-i kudümüyle gerd-i fitne ve ħavādiŖ gerd-i 'āleme münteŖir olup ğubār-ı mażarrat 'ayār-ı zulm 'ālemi muħiṭ olmağın ħalk-ı 'ālemün āyine-i ħātır-ı 'ātırı bu ğubārdan muğber ve bu kudūratdan mükedder oldu. **MeŖnevī:**

Ŗeh-i fitne cüy-ı be-bāng ü Ŗedā
Ŗalā zed ze-her sū be-ķatl ü değā
Zi-yek fitne engiz ü Ŗüride kār
Besī fitne ber-ħāst ez-her-diyār
Zi-bām ü ze-der fitne āmed derün
Ber-āmed fiğān ez-derün ü bürün²⁹⁹

Bu eŖnāda leŖker-i cerrār-ı Tātār deryā bār-ı seyl reftār-ı memālik-i 'OŖmāniyye'yi zulm-i amikla yıķayup kuŖūr-ı bī-kuŖūr niżām u inṭizāmı hedm u ħarāb eyledükden Ŗonra müŖārün ileyh mīr-i cā'ir-i cābir ol lücce-i mefāħir ü baħr-i zāħire Māverā'ü'n-nehre gitmeği ilzām eyledi. Mevlānā-yı mezbür mīr-i mesfuruñ mültemisine telaqķı bī'l-ķabül idüp yüzi Ŗuyı dökülmeden evvel baħr-ı bī-girān ile Māverā'ü'n-nehir Ŗuyına revāne oldu. Memālik-i mezkūrede KeŖ nām Ŗehrden ve vilāyet-i

²⁹⁷ İnsanların değeri yolculukta belirlenir. İnsanın evi, kiŖinin hapishanesidir. Mücevher taŖlar içinde gizli olduğunda kimse onun değerini bilemez.

²⁹⁸ O zaman o sallanıp sarsılır (Mülk, 16.)

²⁹⁹ Fitne padiŖah yüksek sesle bağırdı ve herkesi savaŖa ve katle çağırdı. Fitne yapan ve çılgın birisi yüzünden her memlekette bir sürü fitne çıktı. Kapıdan pencereden fitne geldi içeriye. İçeriden ve dıŖarıdan bağıрма sesleri yükseldi.

Semerķand'dan cem^c-i keşir ve cem^c-i ğafir mūmā ileyhden ta^c allūm ü telemmüz eylediler. Timur-ı menhūsın vefātı haķķında ta^c miye ʔarīķıyle dinilen **Mışrā^c** :

Fi'l-hāl ze-riḍvān ser ü pā bīrūn kerd³⁰⁰

Tārīhi hisābınca sekiz yüz yedi senesinde şadā-yı kūs-ı merg ve avāze-i ʔabl-ı memāt ol menhūsın ķulağına ʔalınup rūḥ-ı nā-pākī hāviye-i hızlāna revāne olınup zümre-i zaleme ile ʔāh-ı [61] cehennemde ikāmet eyledüğinde **Mışrā^c** :

Be-tūn ü be-tünce be-āb-ı siyāh³⁰¹

Ol fāzıl-ı sāmī-mekān meyāmin-i ^cināyet-i Rabbānī ile rūzgār-ı kār-sāzuñ müsā^cadesini gördükde *elḥamdü'l-illāhi'l-lezī ezhebe ^canne'l-ḥazen*³⁰² kelām-ı sükker-bārını şehd-i mükerrer-girdār tekrār-be-tekrār tezkār eyleyüp eşnāf-ı ālāf-ı behçet ü sürūr ile Māverā^u'n-nehr'den ḥurūc eyledi. Bu ʔarīķla diyār-ı Ḥorāsān ve Herāt ve Yezd ve İşfahān'a vāşıl olup her birinde birķaç ğün ikāmet eyledükden şoñra vilāyet-i Şirāz'a varup bir miķdār rūzgār anda ʔarār eyledi. Bilād-ı mezkūrenūñ ʔālibleri kimi kıra^u'āt-ı seb^c ayı kimi kıra^u'āt-ı ^caşereyi telemmüz idüp meclis-i me^uşer-i eşerinde ḥāzır olmağla enfās-ı müteberrikesinden müntefi^c u mütemetti^c oldular. Vālī-i Şirāz olan Pīr Meḥemmed nām emīr-i vālā-maķām nevāḥisiyle Şirāz'ūñ ķāḍilūğını mevlānā-yı mezbūre ilzām idüp kerhen aña tefvīz ü taķlīd itmegin bir miķdār eyyām anda ārām eyledi. Bu minvāl üzre emed-i medīd ve meded-i ba^cid murūr u^cubūr eyledükden şoñra rā^u'id-i ķā^u'id-i tevfiķuñ delāletiyile Başra cānibinden sekiz yüz yigirmi üç senesinde Ka^cbe-i Şerīfe ve Medīne-i münevvereye ittişāl eyledi. **Şi^cr**:

Ū refit be-ka^cbe-i münācāt

Ke-ān-cā heme-rā dehend ḥācāt

Daned ki ḥüdā murād bāḥşed

Ve-ez bend-i ğam-eş ğuşād bāḥşed³⁰³

Zāt-i şerīf-i āyātını taķdīs için Medīne-i münevvere-i muķaddesede ikāmet itdüği zemānda şeyḥü'l-ḥarem anlardan telemmüz eyledi. ^cİlm-i kıra^u'ātde *E't-teşerrüfü'l-ķirā^u'atil-^caşere* nāmıyla mu^canven iki cild bir kitābı ve *Muḥtaşar-ı Taķrībū*

³⁰⁰ Hālihazırda cennetten çıkmış bulunmaktadır.

³⁰¹ Ateşte ve siyah sularda.

³⁰² Hüznümüzü alıp götürün Allah'a hamd olsun (Fatır, 34.).

³⁰³ O münacat için Kābe'ye gitti. Orası ki tüm hacetler cevaplanır. Biliyor ki Allah onu muradına erdirir. Onu gamdan kurtarır.

Tahbîri't-Teysîr Fi'l-kırâ'ati'l-‘aşereti ve Tabakat-ı Kurrâ ve Târîh-i Kübrâ ve Târîh-i Şugrâ nâm kitâbları anda taşnîf eyledi. **Şi‘r:**

Kellim kâne’s-şehdü min elfâzihâ

Câr ve enne’t-ṭibe minhâ sâ’ir

Ve kâne enfâsü’l-mesîhi nesîmühâ

*İz men şezahü liküllî meyyitin nâşirün*³⁰⁴

Ve dahı Timur Hân’la Mâverâ’ü’n-nehre varduğda *Meşâbih*’ı üç cilde şerh eyledi. ‘İlm-i tefsîrde ve ‘ilm-i hadîşde ve ‘ilm-i fıkhdâ ve sâ’ir fûnûn-ı müteferriğadan çoğca kitâblar te’lif eyledi ve ṭibet-i ṭıynet ve gâyet-i mahâretine delâlet ider.

Gâyetü’l-Mihreti fi Ziyâdetin ‘Ale’l-‘Aşereti ve Ṭibetü’n-Neşri fi’l-Kırâ’ati’l-‘Aşere nâm kitâbları ve dahı kurrâyâ i‘mâli lâzım olan i‘mâli beyân şadedinde temhîd itdüğü muğaddimeyi ve ‘ilm-i naḥvde *Cevhere*’yi nazm idüp cevâhir-i zevâhir-i elfâz u *Dürer-i Ğurer* me‘ânîsine sebḥa-i mercân gibi nizâm u nazm-i şüreyyâ gibi intizâm virdi. **Beyt:**

‘Ağdün yüsemme nazm-i dürr-i dūnehü

*Nazmü’s-şüreyyâ’ ağdün mütenâşer*³⁰⁵

Mü’ellif-i Şakâ’ik zıkr olınan aḥvâl-i ferḥunde me’âli ṭabaqât-i şugrâsında kendi ḥaṭṭıyla tesvîd ü taḥrîr itdüğü nüşhadan naql eyledi. Ba‘zı telâmizesinüñ ḥaṭṭından menḳüldür ki Mevlânâ Cezerî *rahmetu’llâh* maḥmiyye-i Şîrâz’da iken sekiz yüz otuz üç senesinüñ şuhûrından rebî‘ü’l-evvelüñ yigirmi beşinci günü yevm-i cum‘anuñ zaḥve-i nehârında meşâḥif-i i‘mârî ḥatm olup şaḥâ’if-i aḥvâlinde müşbet olan âyât-ı beyyinât-ı mevt u mergi maḳrû vü matlû olduğda inşâ’ itdüğü dâr-ı kurrâda defn olındı.

Nazm:

Cihân-ı pür küdür-et-râ be-pardâḥt

*Be-iḳlîm-i şafâ ârâm-geh sâḥt*³⁰⁶

³⁰⁴ Lafızlarından bal aktığı sürece diğerlerine göre onlar senin iyi komşuların olacak. Ve Mesih’in soluğu esintisi olduğu sürece kokusundan her ölü dirilir.

³⁰⁵ Bir gerdanlık ki ona şüir denir. Süreyya nizamı kopmuş dağılmış bir gerdanlıktır.

³⁰⁶ Kin ve nefret dolu cihanı temizledi. Orayı sefa ve huzur iklimi yaptı.

Zıkr olınan cā' mi-i eştād-ı kırā'atüñ zāt-ı meħmedet-şifātına şudür-ı şanadīd-i ' ulemā ve neħūr-ı neħārīr-i fużalā rağbet idüp ħayāt-ı 'āleminde ol dūrretü't-tāc-ı efāzılı el üzre tutduklarını gibi vefātı ħālinde daħı cenāze-i şerīfesini rü'esā-yı eşrāf-ı 'avālüm ber ü düşında götürmeği rüz-ı ħaşrde devlet-i sermedi ittiħāz eylediler. Cümle-i ħavāş u 'avām anı teberrüken götürmekde tezāħum u terāküm idüp leb-i ta'zīm ile telşīm ü şifāh-ı tebcīl ile taķbīl itmege müsābaķat u mübāderet eylediler

Nazm:

Ser-i cümle cihān be-girye vü zār

Ber-rüy-ı cenāze-eş güher bār

Teķbīl-i cenāze-eş be-kerd-end

Ber-düş u be-ber hemī girift-end³⁰⁷

Mezkūr-ı mebrürüñ cenāzesine yapışmağa ķādir olmayan kimseler bu sa'ādete vāşıl olanlara teşebbüş idüp anlaruñ eliyle bu ser-firāzlığa dest-res buldular. Bu tarīķ ile müntehā-yı merāmına nā'il oldular. Mebānī-i meşübāt-ı meksüre olan de'avāt-ı me'süreyi süver-i beyān ve ħaşīn-i tibyānda cem' ü tertīb idüp kem-keştekān-ı rāh-ı cehālet taħşīn itsün diyü *Hüsnü'l-Ĥaşīn* adlu mufaşşal u meşrūħ bir kitāb-ı müsteķāb ibdā' eyledükden şoñra ol kitābı [62] iħtişār-ı ğayr ile iħtişār eyledi. **Beyt:**

Ānçe būd-eş dirāzī ez-ħedd pīş

Kūtehī dād ü be-şan' at-i ħiş³⁰⁸

Ol fāzıl-ı fezā'il perverüñ Meħemmed Ekber ve Meħemmed Aşğar ve Ebū Bekr Aħmed ve Ebu'l-beķā-yı İsmā'il ve Ebu'l-fazl İşħak nām oğulları ve Fātıma ve 'Ā'işe ve Selmā nām benāt-ı şulbiyesi var idi. Bu mezkūrularuñ cümlesini Furķān-ı cemīli ve Ķur'an-ı celīli terettüble ķādir kurrā-yı mücevvidin ve ħuffāz-ı muħaddişin idi. Her birisi 'ulüm-ı 'āliyyeye intisāb u ittişālle verese-i enbiyādan olup fezā'il-i 'ilmiyye ile *el-veledü serāyihī*³⁰⁹ mazmünına mażhar olmışlar idi. **Şi'r:**

Ni'amü'l-ilāhi 'ale'l-'ibādi keşīretün

*Ve ecelleħünne necābetü'l-evlādī*³¹⁰

³⁰⁷ *Dünya onun için ağlıyor. Cenazesi üzerinde inciler dökülüyor. Cenazesini öptüler omuzlarına aldılar bağrılarına bastılar.*

³⁰⁸ *O normal uzunluktan daha uzundu. Sanat söz konusu olunca boyu kısaldı.*

³⁰⁹ *Çocuk yolunu bulur.*

³¹⁰ *Allah'ın kullara nimeti çoktur. En üstün olanı da çocukların asaletidir.*

Meḥemmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed Cezerī *rahmetu'llāhī te'ālā 'aleyh*

Merḥūmün mağfūrünleh Şeyḫ Meḥemmed Cezerī ḥazretleri buyurmuşdur ki evlād-ı kirāmumdam Meḥemmed Ekber Ebu'l-feth Şāfi'ī hicret-i nebeviyyeden yedi yüz yetmiş yedi senesinde evvel-i rebi'inün ikinci günü yevm-i erba'ada Dımişk-ı Şām'da toğdı. **Mısrā'** :

*Şeref-i tetābü' kābiren 'an kābir*³¹¹

Henüz sekiz yaşında iken Kur'an-ı 'azīmi ḥıfz idüp *Şatıbiyye'*yi ve *Rā'iyye'*yi ve *Manzūme-i Hidāye'*nün ikisini ezberledi. **Mısrā'** :

Resed feyz yeksān çe bernā çe pīr³¹²

Kırā'āt-ı 'aşeri cem' itmege şurū' eyledüğü eşnāda benüm ile diyār-ı Mısr'a irtihāl idüp şuyūḫ-ı kurrādan kırā'ati telemmüz eyledükden sonra fıkhdan ve ğayrıdan 'ulüm-şettā taḥşil ü tekmi'l itmege bedā' eyledi. İmām İshaq Şirāzī'nün *Tenbih* nām kitabını ve *Elfıyye-i İbni Malik* nām kitabı ve *Minhāc-ı Beyzāvi'*yi ve *Telḫiṣ-i Mizāh* ve Şeyḫü'l-islām İmām-ı Balkīnī'nün uşul-i dīnde *Minhāc* nām kitabını ve Şeyḫ 'Irāqī'nün 'ilm-i ḥadīşde *Elfıyye'*sini ve bunların emşālī nefāyis-i fūnūn-ı mu'tebereyi ḥiṭa-i ihāṭada ḥıfz u zabt idüp ol zemānūñ şanādīd-i 'ulemā vü şeyūḫ-ı fużalāsınun mecālis-i me'şer-eşerlerinde ve muḥāzır-ı mefāḫir-i seyrlerinde merreten ba'de merretin ezberden dinletdi. Diyār-ı Mısr'ın 'āmmе-i şuyūḫ-ı sāmī-rütbetleri ḫuşuşan İmām Burhāne' d-dīn İnbāşı ḥazretleri fāzıl-ı merḫūmun iftā' u tadrīse icāzet virüp ifāde vü ifāzaya ruḫşat buyurdi. Mūmā ileyhün peder-i ḫayr-ı eşeri ya'nī Şeyḫ Meḥemmed Cezerī ḥazretleri ḫikāyet eyledi ki “Gerdiş-i eyyām-ı bed-fercām ile büm-ı Rūm'a dāḫil olduğumda oğlum Ebu'l-feth Şāfi'ī Dımişk-ı Şām'da olan vezāyifüme mübāşeret idüp benüm yirüme iftā' u tadrīs eyledi. Lākin Emīr Timur bed-sikāl ile Māverā'ü'n-nehr'e hicret idüp ol diyārda bir miqdār müddet qarār eyledükden sonra Mīr Timur vefāt itdüğinden ol diyārdan rıḫlet idüp evlād u ensābumla Şirāz'a vardığımızda büyük oğlum Ebu'l-feth Şāfi'ī Şām'da met'ün olup sitān-ı cān sitān-ı ecel ile maz'ün oldı.” *İnnā'llāhi ve innā ileyhi rāci'ün*³¹³

Mısrā' :

³¹¹Büyükten büyüğe geçen sürekli bir şeref.

³¹²Feyz eşit dağıtılır hem gençlere hem yaşlılara.

³¹³Allahtan geldik Allah'a döneriz (Bakara, 156.)

Maṭ' ūn şod ü bā-remḥ-i ecel maz' ūn şod³¹⁴

Meḥemmed Aşğar bin Meḥemmed bin Meḥemmed Cezerī *rahmetu'llāhī 'aleyhim ecma'īn*

Mezkūr-ı mebrūr şeyḥüñ küçük oğlıdır. Ebu'l-ḥayr künyesiyle mükennīdür. Yedi yüz seksen toḫuz senesinüñ cemāziye'l-evvelisinde vücūda geldi. **Şi'r:**

Nesebün kāne 'aleyhi min şemsi'z-zühā

Nūran ve min feleki's-şühī 'amūden³¹⁵

Milād-ı şerīfī kendinüñ büyük qarındaşı Ebu'l-fetḥ Şafī'ī 'ilm-i kırā'ati itmām idüp meşāyiḥi' aşruñ ikrāya ḥüsn-i icāzetleriyle Mışr'dan 'avdet eyledükden şoñra vākı' oldu. Def'a-i şāniyede Şeyḥ Meḥemmed Cezerī cümle-i evlādıyla Mışr'a rihlet eyledükde *Şatıbiyye*'yi ve sâ'ir kütüb-i kırā'ati meşāyiḥ-i Mışr'dan qarındaşı Ebū Bekr Aḥmed okuyup mezbūr Meḥemmed Aşğar istimā' eyledi. Bu merām itmām bulduqdan şoñra cümlesi Dımışk cānibine 'avdet eyleyüp şahīḥ-i Buḥārī'yi ol diyāruñ kibār-i muḥaddişininden istimā' eyledi. Şeyḥ Meḥemmed Cezerī ḥazretleri diyār-ı Rüm'a dāḥil olduqda sekiz yüz birinci senede Meḥemmed Aşğar ḥatm ile namāz kıilup ol senede *Muḥaddime*'yi ve *Cevhere*'yi ḥıfz eyledi seküz yüz on üçüncü [63] senenüñ zi'l-ka' desinde kırā'āt-i 'aşeri itmām u ikmāl idüp dördüncü senenüñ zi'l-hiccesinüñ toḫuzuncı günü yevm-i işneyndeki yevm-i vaḫfedür. Kırāāt-i 'aşeri şāniyen ḥatm eyledi. Mā'e-i tāsi'anuñ yedinci senesinüñ evā'ilinde pederi Timur Ḥān ile Māverā'ü'n-nehr'e gider iken Keş nām şehrde ardından yitişüp vilāyet-i Şirāz'da bile oldu. Sekiz yüz toḫuzuncı tāriḥinde kırāāt-i 'aşeri bi't-temām itmām eyleyüp meziyyet-i kāmile ve faẓilet-i tāmmesini ol diyāruñ halkına daḥı 'ilān u iḫān eyledi *rahmetu'llāh*.

Aḥmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed Cezerī *rahmetu'llāhī 'aleyh*

Şeyḥ Meḥemmed Cezerī'nüñ evlādındandır. Yedi yüz seksen senesinüñ şehr-i ramāzānınuñ on yedinci gicesi vākı' olan cum'a gicesinde Dımışk'da dünyāya geldi.

Maṭla' :

Ṭāli' şod ez-sipihri-i hüner kevkeb-i münir

³¹⁴ Yaralandı ve ecelin mızrağı ile öldü.

³¹⁵ Bir nesep ki kuşluk güneşinden vurannurdu ve sabahın sökmesinde bir sütundu.

Hürşid rüy u Zühre ruḥ u müştērī zamīr³¹⁶

Yedi yüz toḡsan senesinde onuncu yaşında Kurʿān-ı ʿazīmi ḥatm idüp meşāyih-i Dımışḡ'un ḥüsn-i icāzetleriyle toḡsan birinci senede on birinci yaşında ḥatm ile namāz kıldı. ʿİlm-i kıraʿātden *Şāḡıbiyye*'yi ve *Rāʿiyye*'yi ve babası merḥūmuñ nazm eylediḡi ḡaşıdeyi ḥıfz eyleyüp kıraāt-i iṣnā-ʿ aşeri ḡarındaşı Ebu'l-feth ile kıraʿat eyledükden ṡoñra kıraāt-i ʿaşereyi şāniyen okuyup meşāyih-i ḡurrā aña icāzet virdiler. Şeyḡ Meḡemmed Cezerī'nüñ *Neşr ü Ṣayyibe* nām kitāblarını kendüden okuyup meclis-i mefāḡir-i intimāsına ḡāzır olmaḡla mirāren istimāʿ eyledi. Şān-ı melek-nişānında müveddiʿ olan ḡuvvet-i ḡāfızanuñ temşit-i taḡviyetiyle fūnūn-ı muʿtebereden nice kitāb ezberleyüp şeyḡ ḡāfız-ı ʿIrāḡī'den şāḡih-i Buḡārī'yi istimāʿ eyledi. Merḥūm Şeyḡ Meḡemmed Cezerī hazretleri bilād-ı şeref-i nihād-i Rūm'a dāḡil olduḡda kütüb-i muʿteberesinden bī-nihāye kitābıyla Edrene'den yitişüp ḡuzūr-ı şerīfnde iḡāmet ü ifāde vü istifādeye müdāvemmet eyledi. Mevlānā Ebū Bekr Ahmed'üñ enfās-ı müteberrikesinüñ berekāt-ı bī-ḡāyetiyle merḥūm Sulṡān Bāyezīd ḡān ḡāzī'nüñ evlād-ı emcādı ḡayli müntefiʿ ü mütemettiʿ oldılar. Merḥūm Sulṡān Yıldırım Bāyezīd ḡān ʿaleyhi'r-raḡmeti ve'l-ḡufrān hazretleri maḡmiyye-i Bursa'da binā eylediḡi cāmiʿ-ı kebīr ki rifʿatde felek-i eṡir ile hem-ser belki ber-ter ü behcet ü nüzhetde behište müsāvī belki daḡı ziyāde leṡāʿifi ḡāvidür. **Şiʿr:**

Kerd-end binā der-ān ḡavālī

Cāy-ı çü binā-yı çarḡ-ı ʿālī

Ez-çarḡ ḡüzeşt pāye-i ü

Ber-ʿarş fütād sāye-i ü

Şod ḡalḡa-i derge ez-hilāl-eş

Ez-ṡāk-ı felek şaff-i naʿl-eş³¹⁷

Anda mütevellī olup dīn ü ifāf u şadāḡat u inşāf ile taʿiş eyledi. Eṡrāf u eknāf-ı ʿavālümde fitne-i Timur peydā olup mevād-ı fāsīde-i ḡavādiş mizāc-ı ʿaleme iḡtilāl virdükde Şeyḡ Meḡemmed Cezerī'yi Bursa'dan Timur ḡān kendü ile diyār-ı ʿAcem'e alup gidüp Şeyḡ Ebū Bekr Ahmed'i Mışr sulṡānı Nāşır Ferec bin Berḡūḡ ʿarisālet için irsāl eyledi. Şeyḡ Ebū Bekr Ahmed büm-ı Rūm'da ve Şeyḡ

³¹⁶Parlayan yıldızın sanatı gökyüzünde doğdu. Görünümü güneş gibi, yüzü Venüs, içi müşteri gibidir

³¹⁷O çevrede binalar yaptılar. Yüksek felek gibi yüksekliği felekten geçti. Gölgesi göklere düştü Ay onun kapısının tokmağı oldu. Feleğin tavanı onun ayakkaḡlığı oldu.

Meḥemmed Cezerī mülk-i ‘Acem’de olup mā-beynlerinde yigirmi yıl miḳdārı müfāreḳat vāḳı‘ olmuş iken taḳdīr-i Rabbānī iḳtizāsınca zemān-ı müfāreḳat nihāyet bulup müddet-i merḳūme mürūr eyledükden ōñra sekiz yüz yigirmi senesinde Şeyḥ Meḥemmed Cezerī diyār-ı ‘Acem’den ḥacc-ı ōerīfe müteveccih olup veled-i büzürg-vārına Mıŝr’da buluşmak için mektüb irsāl u iŝāl eyledi. **Maṭla‘** :

Biyā biyā ki murād-ı dil-em ve ŝāl-i ŝumā
Ümīd-i cān-ı ḥazīn-em hemīn cemāl-i ŝumā³¹⁸

Ol fāzıl-ı mergūb maẓmūn-ı mektüb üzre maḥmiyye-i Mıŝr’a varup pederi Şeyḥ Meḥemmed Cezerī ile on altı gün mülākī olduğdan ōñra kendüsi Mıŝr’da ḳalup vālide-i mācīde Şeyḥ Meḥemmed Cezerī ka‘be-i ōerīfeye revāne oldu. Şeyḥ Ebū Bekr Aḥmed bir yıl Mıŝr’da iḳāmet idüp ōeyḥ Meḥemmed Cezerī daḥı ka‘be-i ōerīfede muḥāveret eyledi. Sekiz yüz yigirmi sekiz senesinde ikisi ka‘be-i ōerīfede mülākī olup ma‘an ḥacc eyledükden ōñra ḥunūk iḳdāmıyla ḳaṭ‘-ı merāḥil ve ṭayy-i menāzil eyleyüp Mıŝr yolından Dımıŝḳ-ı ŝām’a nāzil oldular. Sekiz yüz yigirmi ṭoḳuz senesiniñ ōehr-i cemāziye‘l-āḥiresinde Şeyḥ Meḥemmed Cezerī memālīk-i ‘Acem’e müteveccih olup Şeyḥ Ebū Bekr Aḥmed ehlini ve ‘ıyālını Burusa’dan ḳaldırıp Mıŝr’a getürmek için Rūm semtine revāne eylediler. Mevlānā Ebū Bekr Aḥmed [64] Mıŝr’da muḳīm olduğı zemānda babası Şeyḥ Meḥemmed Cezerī’nün *Ṭayyibe* adlu kitābını aḥsen-i vücūh-i ṭayyibe üzre ōerḥ eyledi. Lākin babası merḥūmuñ kendü kitāblarınıñ ḥavāŝisinde taḥŝiyye itdüğü ḥavāŝiyi taḥrīr itdüğü taḥḳīḳāt-ı bedī‘ ayı görmemiŝdi. Bundan muḳaddem *Muḳaddime-i Tecvīd*’i ve ‘ilm-i ḥadıŝden *Muḳaddime-i Manzūme*’yi üslūb-ı bedī‘ üzre ōerḥ idüp aŝḥāb-ı taŝdīḳ ü iḳāna fevā’id-i külliye ve netāyic-i bī-girāne intāc eyledi. Bu eŝnāda Mıŝr sultānı Sultān Eŝref Ebu’n-Naŝr bir sebā-yı daḳāḳı-i zāhirī Mevlānā Ebū Bekr Aḥmed’e ḳarındaŝı Ebu’l-fetḥ ŝāfi‘ī’nün veẓā’ifini tevcīh idüp meŝīḥat u tedrīsī mevlānā-yı mezbūre tefvīz eyledi. E‘ālī-i mevālīden ātiyü’z-zıkr Mevlānā Ḥıẓr Beg ibni Celāl nām fāzıl-ı feẓā’il-i iŝtimāl Şeyḥ Meḥemmed Cezerī’ye bu nazm-ı ōerīfi irsāl eyledi.

şi‘r:

Lev kāne fī bābihi’l-linnazmi meḥīratūn
Elleḥte fī medḥihi elfen mine’l-kütübi
Laki’n-nehül-baḥrū fī küli’l-fünūni femā

³¹⁸ Gel gel ki muradım size ulaşmaktır. Mutsuz yüreğimin umudu sizin güzel yüzünüzdür.

*Ehdāhü dürrün ilā bahrin mine'l-edebi*³¹⁹

Mevlānā Cezerī hāzretleri daḡı bu nazm-ı laṡifī cevāben iṡāl eyledi. **Şi'r:**

Fī dürr-i naṡmihi baḡrū'l-fazlı zū lücebin

Ve dürer-i nazmihi 'aḡdün fi ṡalyī'l-edebi

Ed-dürrü fi'l-baḡri ma' hūdün tekünühü

*Va'l-baḡrū fi'd-dürri yübdī ḡāyete'l-'acebü*³²⁰

Merḡüm-ı merḡümüñ ebnāsından Meḡemmed Aṡḡar Ebu'l-ḡayr diyār-ı Rüm'a geldüġinde Sulṡān Meḡemmed bin Murād Ḥān hāzretleri ol bir efrāzende-i rāyāt-ı fezā'il ve nüvīsende-i āyāt u ma'ārifüñ ṡan'at-ı inṡāda ḡāme gibi yed-i ṡülāsı olup imlā-yı mükātebāt u mürāselātda ser-firāz-ı 'ālem olduġını bildükde dest-i lüṡf ile gönlünü ele alup ḡuṡūz-ı ḡuṡūz 'ināyāt-ı bī-dirīḡ ile ḡāṡırını yazdı. **Şi'r:**

Ney-i kil-eṡ ki cān baḡṡ ez-süḡan būd

Mesiḡā-yı zemān-ı ḡiṡ-ten būd

Süḡan ez-āb-i ṡi'r-eṡ āberü yāft

Süḡan ger yāft ḡadr ez-nazm-i ü yāft

Defātir-i aḡvālinde meṡṡūr olan desātir-i me'ṡer cümleyi çeṡm-i ferāsetle müṡāhede idüp sā'ir aṡḡāb-ı berā'a ve erbāb-ı berā'adan bāri' u fā'iḡ olduġunuñ niṡānelerini taḡaddüs eyledükde dīvān-ı ṡeref-'unvānda niṡāncı naṡb idüp tevḡī'-i tāmla mevḡı'-i aḡkām eyledi. **Maṡla':**

Çü dān-est kū ṡeved āḡar ser efrāz

Çü ḡāme ez-ḡalā'iḡ kerd mümtāz

Mümā ileyh ḡüsn-i aḡlāk-ı ḡamīde-i fā'iḡa velüṡf-i ṡemā'il-i pesendīde-i ṡā'iḡası sebebiyle kāffe-i enām ortasında maḡbül ü mu'teber olup pādiṡāḡ-ı merḡümüñ ḡadd-i imkān-ı taḡrīrden bīrün ta'zīm u terkīm ve i'zāz u i'zāmına maṡḡar oldu. **Mıṡrā':**

³¹⁹Eḡer onun kapısında nazım iftiḡar olsaydı. Onu öve öve bin kitap yazardım. Ancak o bütün sanatlarda deniz gibidir. Onu bir inci erdirmiş bir edebiyat denizine.

³²⁰Senin nazmında cömertlik denizi depreşmektedir. Nazmının incisi edebiyat gerdanlıktır. İncinin denizde nasıl oluṡtuġu bellidir. Deniz incide hayret ormanı gibi görünür

³²¹Kalemi ki sözlerle ḡayat baġıṡlıyordu. Kendi çağının mesihiydi. Söz, onun şiirinin suyundan şeref kazandı. Söz eḡer bir makama varmışsa, onun şiirinden kaynaklanıyor.

³²²Sonunda onun üstün geleceġini bildiġinden ona ayrıcalık tanıdı.

Şod mazhar-ı lütf-i şeh ü manzûr-ı hudâvend³²³

Ve lâkin ba'zı tiryâkât isti'mâl itmege mübtelâ olmagın mizâc-ı şerîfi sâlim iken muhtel ü bünye-i şahîhası bu illetden ma'lûl ü mu'tel olup za'fi günden güne muzâ'af derûn-ı pâkî derk-i fehmden ecvef oldı. Mizân-ı ittişâfdan hâriç berş ü afyon taşarruf itmekle vücûd-ı kâmilî nâkış olup zât-ı demîmesi maşdar-ı ahlâk-ı zemîme ve mazhar-ı if'âl ta'accüb-i iştimal oldı. Merhûm pâdişâh-ı sa'âdet-i dest-gâh fâzıl-ı merkûmuñ haqqında "Eger bu maķûle 'arızaya mübtelâ olup derd-i bî-dermâna giriftâr olmasa mizâc-ı 'âlemüñ taşhîhine müte'allik tedbirde anı şerik ittiḥâz idüp şadr-i vezârete terfi' eylemek muḳarrer idi." diyü buyurmuşlar. Bu maķûle iltifât-ı 'âliye erzânî olup mevķı'-i dîvân olmaķ unvânınuñ berekât-ı bî-gâyâtıyla ḥisâb ü kitâbdan bîrûn u ta'dâd u şümârdan efzûn mâl ü menâle mâlik oldı. **Nazm:**

Be-mâl-i ferāvân zafer yâft-est

Ruḡ-eş çün zer-i surḡ mî-tâfte-est³²⁴

Fâzıl-ı merkûmuñ cevher-i vücûdına 'arz-ı marâz istilâ idicek evlâd-ı sulbiyesinden on yaşında bir kerîmesine ve bir saġir oġlancuġına otuz bin filorî ta'yîn ü taḡşîş eyledi. Eyyâm-ı marâzında Mevlânâ 'Alî bin Yûsuf bin Şemse'd-dîn-i Fenârî'nüñ bilâd-ı 'Acem'den diyâr-ı Rûm'a 'avdet itdügini istimâ' idicek kerîmesini anlara tezvîc eylesünler diyü eḡibbâsına sipâriş eyledi. Fi'l-vâķı' mevlânâ-yı mezkûr fâzıl-ı mezbûruñ vefâtından soñra bûm-ı Rûm'a geldükde vaşyyet-i sâbıķa üzre kerîmelerini aña tezvîc eyleyüp mişâķ-ı mevşûķ üzre otuz bin filorîyi teslîm eyledi.

Beyt:

Belķis-i zemân-râ be-Süleymân dâd-end

Bisyâr zer ü sîm-i ferāvân dâd-end³²⁵

Zîkr olınan [65] taḡmîn sa'dînüñ iḡtirânından iki bin baḡt-ı uḡter-i ferḡunde ṡâli'-i ṡulü' eyledi. **Şi'r:**

Mehî geşt ez-ufķ ṡâli' ki piş-i ṡâli' -i sa'd-eş

Kemer çün tû 'amân pest-est ḡurşîd-i cihânâ-râ³²⁶

³²³ Padişahın gözüne girdi ve Allah'ın istediği gibi oldu

³²⁴ Çok büyük paralar kazanmayı başarmış. Yüzü kırmızı altın gibi parlıyordu.

³²⁵ Çağın Belkıs'ını Süleyman'a verdiler. Çok miktarda altın ve gümüşler verdiler.

³²⁶ Baht ufkundan bir ay doğdu, ki onun mesut bahtınla kıyaslarken dünyayı aydınlatan güneş onun karşısında utanıyor.

Bunlaruñ her birinüñ ahvâl-i ferah-âmâlî inşâ'a'llâhu te'âlâ maqâmında beyân olsa gerek. Mümâ ileyh Şeyh Mehemmed Cezerî hazretleri Timur Hân ile Mâverâ'ü'n-nehr'e varduğdan soñra emîr Timur velîme-i 'azîme eyleyüp me'âşir-i 'aşâ'ir-i beşer rûz-ı haşr gibi anda haşr olduklarında

Nazm :

Sitâde ehl-i hıdmet ber-ser-pâ
Nedîmân-ı sühan şod meclis ârâ
Haramân her taraf şed mâh pâre
Füzûn der-ğüsñ ez-mâh u sitâre³²⁷

Şerâ' it-i zavâbıt-ı âdâb-ı meclis ifâ olunmaq için cânib-i peymeni zümre-i 'ulemâ-yı yemîn-i intimâya ve cânib-i yesârîni fırça-i ümerâ-yı yesâr-ı ihtivâyâ ta'yîn eyledi. Bu velîme-i celîlü'l-i'tibârda yemîn ü yesârda 'ulemâdan ve 'ümerâdan her kişi mağallinde iclâs olup halât-ı muқтаziye üzre taqđim-i mâ-bihi't-taqđim ve te'ğîr-i mâ-bihi't-te'ğîr olunduğda Şeyh Mehemmed Cezerî Seyyid-i Şerîf'den ki ol zemânda Semerkand'da müderris bulunmuş idi. Andan taqđim ü taşdır olındı. **Mısrâ' :**

Lehü's-şadrü hağan lehü'l-ğadrü 'izzen³²⁸

Bu vaz'-ı nâ-mağallüñ şudûrından soñra Emîr Timur'a su'âl olup fâzılân-ı mezkûrân şeref-i haseb ü nesebde mütesâviyân iken terciğ-i bilâ-müreccih hacc idüp "Anı niçün taqđim eyledüñ?" diyü i'tirâz olunduğda cevâb virüp 'urûs-ı mağâl bedî'ü'l-cemâli bu yüzden âreste vü pîrâste eyledükde Şeyh Cezerî ğavâmız-ı kitâbu'llâhdan ve 'asâ'ir-i sünnet-i rasûlden istişkâl eyledüğü muğâl-i müşkilede hilâl-i müşkilât olan rasûl-i ekrem *şalla'llâhu 'aleyhi vesellem* hazretlerinden istimdâd idüp hall-i eşkâl ve def'-i i'zâl iltimâs ider. Bu muğâbelede cenâb-ı risâlet-nişâb dahı şavâb-ı intişâb işdâr idüp mümâ ileyhüñ deyâcîr-i şükûk u şübbehâtını nübüvvetüñ envâr-ı sâtı' asıyla def' ü ref' iderler. **Şi'r:**

Çerâğ efrüz-ed ez-nür-ı nübüvvet
Meded yâ bed zi-rûh-ı ğatm-i mürsel³²⁹

³²⁷ Hizmetçileri hazır bulundurmuş. Sözdaşlar meclisi süslemişler. Ay gibi güzeller her tarafa yürümekte. Güzellikte aydan ve yıldızdan daha güzel.

³²⁸ Başköşe onundur takdir de izzet olarak hakkıdır.

³²⁹ Nübüvvet ışığından aydınlanmış, Peygamberin ruhundan destek almış.

Bu sebebden ol maḳūle fāzıl-ı celilü'l-fezâ' ilüñ taḳdîmini münâsib fehm idüp añı senden taḳdîm ü tafzîl eyledüm diyü Seyyid Şerîf ḫâzretleri cânibine ' arz-ı ma' zeret eyledi. Mü'ellif-i Şaḳâ'ik bu ḳazıyyeye ḳıssa-i âtiyyeyi tanzîr idüp şöyle naḳl eyledi ki Emîr Timur'ıñ meclisinde Sa' de'd-dîn Taftâzânî ile Seyyid Şerîf ḫâzretleri bir gün cem' olup taḫrîk-i silsile-i kelâm eyledüklerinde el-kelâm baḫrû'l-kelâm feḫvâsınca isti'âre-i tab'ıyyeye müte'allıḳ mübâḫaḫeye şurû' eylediler. Meclis-i mezkûrda iltikâ eyleyen buḫrân-ı zâḫirân-ı merḳûmân ki maşdüḳınca *merace'l-baḫrayni yelteḳiyân*³³⁰ dur. Emvâc-ı efvâc-ı ḫarekât-ı fikriyyeleri telâṭum u terâküm idüp ikisi teşâdüm eylediler. Bu mâ-beynde cedâvil-i baḫş ü cedel temevvüc idüp ol iki lücce-i ' ummân-ı fezâ' ilüñ dil-i deryâ-bârından lisân-i ' azbü'l-beyân ve zebân-ı raḫbu'l-lisânlarıyla *yaḫrücü minḫüma'l-lü'lü'î ve'l-mercân*³³¹ feḫvâsınca bî-nihâye cevâhir-i me'ânî olan eḫdâf-ı elfâz-ı meşânî-i şânî şudür u zuḫûr eyledi. Fâzılân-ı merḳûmânıñ biri milḫ-i ücâc ve biri ' azb-i firât olup ḳâbil-i imtizâc olmamaḡın ortalarında telḫ u şîrîn-i kelimât olup ḫiç birisine teşeffî-i şadr u iḳnâ' vü inḳâ' ḫâşıl olmadı. Âḫirü'l-emr mâ-beynlerinde vâḳı' olan münâza'ât u muḫâşamâtı ref' için aḫşâb-ı i' tizâlden Mevlânâ Nu' mânü'd-dîn-i Ḥavârzemî'yi ḫükm naşb eylediler. Ol ḫükm-i câmi'ü'l-ḫükm mi'yâr-ı re'y-i şaḫîḫü'l-l-yâr ile iki cânibüñ nuḳûd-ıkelimâtını naḳd idüp lisân-ı ma' del-i mîzân-ı inşâf ile vezn eyledükde Seyyid Şerîf'üñ maḳâlât-ı mühezzebe-i müzehhebesi terâzîsinden aḡmaḡın anuñ cânibine mâ'il olup Mevlânâ Sa' de'd-dîn'üñ kelâmından añı terciḫ ü tafzîl eyledi. Bu sebebden Emîr Timur daḡı mezkûruñ zât-ı fezâ'il-âyâtını Sa' de'd-dîn'den taḳdîm idüp meclisde taşdîr eyledi. Bu huşuşda Emîr Timur ma' zeret semtine sâlik olup “Seyyid Şerîfî taḳdîm itmege sebep-i şeref-i sebebdür. Yoḫsa zât-ı şerîfinde olan fezâ'il ḫasebiyle tafzîl ü mezâyâ-yı ' ilmiyyesi cihetiyle mezîyetini tafzîl degildür.” diyü i' tizâr eyledi. Ḥattâ Mevlânâ ' Allâme-i Taftâzânî ḫâzretleri bu vaz' dan mehmûm u maḡmûm u maḫzûn u maḫtûn olup zemân-ı sehlde [66] semûm-ı ḡamûm u semûm-ı ḫümûm ile helâk oldı. **Nazm:**

Mî-dân-ke ' azîm derd nâk-em ze-ḡam-et

Pirâhen-i şabr çâk çâk-em ze-ḡam-et

Üftâde miyân-ı ḫûn u ḫâkem ze-ḡam-et

³³⁰ İki deniz birleşir (Rahman, 19.)

³³¹ İkisinden inci ve mercan çıkar (Rahman, 22.)

El-kıřřa be-tūluhā helāk-em ze-ğam-et³³²

Seyyid Şerif hazretleri *Şerh-i Miftāh* nām kitāb-ı müsteṭābınıñ dībācesinde “Āḥir ‘ömrümde Māverā’ü’n-nehr’e irtihāle mübtelā oldum.” didüginüñ aşlı oldur ki Emir Timur şeqāvet-i me’sūr mülk-i Şirāz’a istilā eyleyüp ḥalkuñ māl ü menāllerini ve eşbāb-ı eştāt-ı müteferriḳalarını şarşar-ı nehb ü gāret ile berbād u perişān eyledükde

Mıřrā’ :

Dil ü cān merā tā-tārr-ı çeşm-et nehb ü gāret kerd³³³

Mezkūruñ vūzerā-yı vizr-i intimāsından birisi ṭavr-ı ma’ hūdına muḥālif-i şalāḥ-ı ‘ibād u felāḥ-ı ‘ibāda sā’i olup Seyyid Şerif’üñ ḥaḳḳında istimān u istiḥlāş eyledi. Seyyid Şerif sāmī-mekān-ı sihām-ı zulmde ḡayrılar ile müsāhim zann olunup tır-i ḥavādişe anı daḡı nişān-ı gümān itmesünler diyü gümān-ı rüstemden nişān viren ṭāḳ-ı bāb-ı devlet-i iyābında eṭvār-ı edvār-ı şehriyārān-ı ‘Acem üzre sehm-i imān ta’liḳ olındı. El-ḥaḳ bu sehm-i sa’ādet maḡallinde vāḳı’ olup maḡzende düşdi. **Mıřrā’ :**

Ü’ṭī’l-ḳavsü keff-i bārīhā³³⁴

Aḡālī-i Şirāz’uñ muḡadderāt-ı muvaḳḳerāt-ı nisā vü benātı Seyyid-i Şerif’üñ evinde cem’ olup sāye-i devletinde tāb-ı āfitāb-ı zulm ü te’addiden ḡalāş oldılar. Vezir-i mezbūr Seyyid Şerif hazretlerinden bu ḡıdmet muḳābelesinde kendü ile bile göçüp Māverā’ü’n-nehr cāniblerine gitmegi iltimās eyledükde ol baḡr-ı zāḡir-i nehr-i sā’il gibi nehr-i sā’il itmeyüp vezir-i mūmā ileyhden gördüğü iḡsān muḳābelesinde Māverā’ü’n-nehr şavbına bile revāne oldı. **Şi’r :**

Güşāyī bend be-güşāy-end bā-tū

Ferūbendī ferūbend-end bā-tū

Çü seḳḳā āb-ı çeşme piş rized

Zi-çeşme ke-āb ḡirzed piş ḡiz-et³³⁵

³³² Biliyorsun ki hasretinden büyük acılar içindeyim. Hasretinden sabır gömleğim paramparça olmuş Hasretinden kan ve topraklarda sürünüyorum. Kısaca senin hasretinden ölmek üzereyim.

³³³ Kalp ve yüreğimi senin güzel gözlerin çaldı.

³³⁴ İşini ehline ver.

³³⁵ Çözersen herkes de seninle çözer. Bağlarsan herkes de seninle bağlar. Sucu pınara su dökerse, pınardan da su çıkarsa ilk ona çıkar.

Mevlāna ‘Abdü’l-vācid bin Meḥemmed *rahmetu’llāhi te‘ālā rahmeten vāsı‘a*

Bilād-ı ‘Acem’den rihlet idüp diyār-ı Rūm’a geldükde Kütāhiyye’de Vācid Medresesi dimekle ma‘rūf u meşhūr olan medresede müderris oldı. Dürüb-ı fezā’il-i zāhire-i bāhire ile şöhre-i afāk olan fużalādan biri bir medreseye müderris olmağla ol medrese fāzıl-ı mesfūra nisbet olunmağ keşirü’l-vuķū‘dur. Bu sebebden ḫālen fi zemānına medrese-i mezkūre Mollā Vācid Medresesi diyü şöhet buldı. Mūmā ileyh ‘ulūm-ı edebiyede ve fūnūn-ı şer‘iyye vü ‘aķliyyede bāri‘ u fā’iķ olup ‘ilm-i ḫadış ü tefsirde fāzıl kimesne idi. *Niķāye* nām metn-i metni tarz-ı ḫüsn-i üslūb-ı bedi‘ üzre şerḫ idüp ol derc-i ferā’id-i fevā’id-i fiķhiyyede dūrer-i ğurer-i mesā’il mühime-i keşire derc eyledi. Sekiz yüz altı senesinüñ cemāziye’l-evvelinde şerḫ-i mezkūruñ tenmīķu tensiķından ferāğat eyleyüp mürsile-i kelāmı bend ü ‘aķd-i merāmı ‘aķd ol zemānda vāķı‘ oldı. **Nazm:**

‘An külli lütfün fihi lafzün kāşifün

*Fī külli ma‘nen fihi ḫüsn-i bāhir*³³⁶

Mevlānā Meḥemmed Şāh Efendi ḫāzretleri ezberlesün diyü ‘ilm-i ustūr lābda manzūm bir kitāb-ı fezā’il-i mersūm ibdā‘ idüp evcāt-ı belāğat ve derecāt-ı berā‘ atūñ zirve-i ‘ulyā ve derece-i kuşvāsında bir risāle-i laṭife tanzīm eyledi. Mü’ellif-i Şaķā’iķ ol kitābı mevlānā-yı mezbūruñ ḫaṭṭıyla görmişdür ve bu maḫalde bu ma‘nāyı ifāza buyurmuşdur. **Şi‘r:**

‘İbāret-eş heme çün āftāb u ṭurfe nerān

*Ke-na‘ş u pervin der-āftāb şod peydā*³³⁷

Mevlānā ‘İzze’d-dīn ‘Abdü’l-latīf bin Melik *rahmetu’llāhi ‘aleyh*

Ol ‘izz-i dīn ü şeref-i dünyāya melekāt-ı melekiyye mevrūş olup kemālat-ı insāniyye anuñ nihādında nihāde idi. Vilāyet-i Aydın’da vālī olan ümerādan Aydınoğlı Mehmed Beg nām mīr vālā-maķāma mu‘allim olup Tīre nām ḫaşabada olan mevlānā-yı mezbūre nisbet olınan medresede müderris oldı. Kāffe-i fūnūn ve cümle-i ‘ulūmda müşāreket-i ‘ilmiyyesi olup fażl-ı şāmil ve nīl-i ‘āmı var idi. Lākin vüfūr-ı mülāzemet ü zuḫūr-ı münādemet ile fūnūn-ı şer‘iyyeye-i fer‘iyyeye ihtisāş-ı tām taḫşil idüp ğayrı fūnūndan [67] aña ziyāde ‘alāķa eyledi. Ol deryā-yı bī-girān-ı ‘irfān ve baḫr-i ziḫār-ı fażl-ı iķān *Mecma‘u’l-Baḫreyn* nām metn-i metni şerḫ idüp dūrer-i

³³⁶ Her bir güzellikte açıklayıcı bir lafız vardır. Her bir manada da göz kamaştırıcı bir güzellik.

³³⁷ İbaretleri güneş gibi nazik ve incedir. Pervin ve Naş yıldızı güneşte görüldüğü gibi.

ğurer-i ferā'id-i fevā'idi ecvāf-ı eşdāf-ı terākib-i bedī'ü'l-esālibden derc eyledi. Bu kitāb-ı berā'at-i meşmūl-i beyne'l-fuhūl maḳbūl olup diyār-ı Rūm'da nihāyet-i raḡabāt-ı ḥalkla merḡūb oldu. Ve daḡı'ālem-i Rabbānī İmām Şāḡānī ḡazretlerinūñ fenn-i ḡadīşde *Meşārīḡu'l-Envār* nām kitābını ve daḡı fenn-i uşūlde *Menārü'l-Envār* nām kitābını şerḡ eyleyüp envār-ı āşār-ı mışbāḡ pūr-ı şbāḡ efkār-ı şāḡıbesiyle izāḡ-ı me'ānī-i bedī'ü'l-beyān-ı eḡādīş eyledi. Medāris-i meşārīḡ u meḡarībde mütemekkin olan aşḡāb-ı istifāza istizā'e eylesünler diyü meşābīḡ-i ifādesinūñ levāmi'-i sātī'asıyla tenvīr-i 'ulūm idüp şumū'-ı cumū'-ı talebeden çok çerāḡ uyardı. **Şi'r:**

Re'y-i münīr-et efrūḡt şem' ü çerāḡ-ı bisyār

Mihr-i sipehr-i faẓl-et kerde cihan fūrūzan

İn lafz u ān me'ānī bes dikleş-est ü delīr

Bī-ḡadr būde dilhā çün zūlf-i ca' d-i ḡübān³³⁸

Ḥuşuşān *Meşārīḡ* şerḡinde şerḡ-i beyāndan ḡāric nukāt-ı laḡıfe irād eyleyüp fevā'id-i bī-şümār ifāde eyledi ve daḡı'ilm-i taşavvufda ma'ārif-i sūfiyye-i müteşerri'ayı ḡāvī bir kitāb te'lif eyledi ki mevlānā-yı mezbūruñ 'irfān-i rabbānīden ḡazz-ı 'aẓīm ve sehm-i cesīmi olduğına şāhid oldu. Ol kāmīl-i mülk-i nihāduñ bir ḡarındaşı ḡā'ife-i ḡayr-ı ḡā'ife-i ḡurūfiyyenūñ eḡābil-i bāḡıla ve ekāzīb-i 'āḡılasına firīfte olup ol ḡürūh-ı mekrūhuñ re'is-i pūr-telbisi olan Faẓlu'llāḡ Tebrīzī'nūñ aşḡābından idi. Lākin mevlānā-yı mūmā ileyh anlaruñ te'vīlāt-ı bī-ma'nā ve temşīlāt-ı mālā ya'nīlerini işḡā itmeyüp mefāsīd-i i'tikādiyātından bir mādde aña mütāba'at u muḡāva'at ve şerī'at-ı şerī'atdan anuñ izlāliyle mūmāne'at u mūrāca'at itmedi. Zāḡir-i ḡāilde eḡerçe uḡuvvet muḡtezāsınca mütezāyıḡan-ı mütelāzemān olup şīr ü şekker gibi imtizāc itmişler idi ve lākin bāḡınlarında iḡtilāf meşreb olup milḡ-i ücāc ve 'azb-i firāt gibi teḡābül-i teẓād olduğı muḡarrer idi.

Tezyīl: Mūmā ileyh *Vīḡāye* nām kitāb-ı müsteḡāba oḡlı Mevlānā Meḡemmed'ūñ şerḡinden ḡayrı bir şerḡ-i laḡif te'lif eyledi. Dībācesinde bu minvāl üzre başt-ı kelām eyledi ki “Ca'fer nām oḡlum *Vīḡāye*'yi benden oḡduḡda bu şerḡi tasnīf itmeḡe bedā' u şurū' itdūḡümde baña imrāz-ı cismāniyye ḡücūm idüp itmām-ı merāmda ḡül-

³³⁸ *Aydın fikirlerin, mum ve ışıkları yaktı. Faziletinin gökyüzündeki güneşi tüm dünyayı aydınlatmış. Bu laf ve o anlamlar oldukça sevimli ve çekicidir. Güzellerin kıvrık saçları gibi yürekler bu konuda korkusuzdur.*

i zemān ve mekş-i tavīl iktizā eyledi. Bi'l-āhere 'ināyet-i bārī yāri kıllup emed-i medīdden şoñra maşşūd vüçüd buldı. Bu kitāba mü'ellif-i Şaķā'ik zafer buldı.”

Mevlānā Meħemmed bin 'Abdü'l-latīf ibni Melik *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Hidāye-i bī-bidāye-i rabbāniyye ve 'ināye-i bī-gāye-i sübhāniyye mevlānā-yı mezbūruñ karīn-i hālī olup 'ilm-i furū' da olan mütündan metn-i *Vikāye*'yi 'ibārāt-ı vāziha ve kelimāt-ı şāriha ile nihāyet-i leţāfet üzre şerħ eyledi. Zıkr olınan kitābdan ğayrı *Ravzatü'l-Müttekin* ismiyle müsem mā bir kitāb daħı ihtirā' idüp ol ravzada *Eşmār-ı Eşcār-ı Lahūtiyye*'yi derc eyledi.

Tezyil: Mümā ileyh şuhūr-ı mübāreke ve eyyām-ı mübārekenüñ fezā'ilini beyān şadedinde *Zahru'l-Ābidin* adlu 'Arabī bir risāle taşnīf eyledi ve daħı ol kitābda naşihat bābında altı yüz miķdārı ebyāt-ı Arabiyye irād eyledi.

Abdü'l-Mecīd bin 'Abdü'l-latīf bin Melik

Zıkr olınan kimesnelerüñ aķrabasındandır. Ķur'an-ı 'azīmüñ ve furķān-ı kerīmüñ lügāt-ı 'Arabiyyesini beyān için Türkī bir risāle ibda' u ihtirā' eyledi. Bu kişi Şaķā'ik'de meşşūr ve muħarrer degildür ve lākin bu kimesne ol lügati müţāla'a idüp dībācesinde mü'ellifi kendü nāmına vech-i meşrūhüzre ta'yin etmegın müşārünileyh 'Abdü'l-mecīd Ĥadā'ik'de irād olındı.

Mevlānā ve Evvelenā Şeyh 'Abdu'r-rahman bin Meħemmed 'Alī bin Aħmed *rahmetu'llāhi te'ālā*

Meşrebde Bisāmī ve mezhebde Ĥanefī idi. Mevlid-i aşlīsī Anţakiyye olup vüçüd-ı şerīfi anda zuhūra geldi. 'İlm-i ĥadiş ve 'ilm-i tefsir ve 'ilm-i fiķhda 'irfān ü itķānı nihāyetde ve tevāriħ ü ĥavāş-ı ĥurūfa [68] vukūfi ve ittilā' i ğāyetde idi. 'İlm-i vefķ ve teksir ü cıfrde yed-i tülāsı olup zurūf-ı ĥurūf-ı mevāhib-i rahmāniyye olan ĥurūfuñ ĥavāşıyla taşarrufāt-ı bedī' aya vāşıl ve esmā'u'llāha iştigāl ile te'sirāt-ı şanı' aya nā'il oldı. Ĥuşuş-ı mezbūra müte'alliķ vāķı'āt-ı sāniha-i 'acibe ve ĥikāyāt-ı vāķı'a-i ğaribesi bī-nihāyedür. Bu maķüle tavīl'ü-z-zeyl olan nesneyi irād itmege mecāl muħāl olup bu kitāb-ı müsteţāb aña taħammül itmedügi sebebden ihtişār ihtiyār olındı. 'Acāyib-i 'ulūm-ı ğaribeye kemāl-i rağbetinden ğarā'ib-i fūnūn-ı 'acibeye mālīk bir sālīk ele getürmek kaşdına şafāyih-ı tül ve'arz-ı arzda tek ü püy idüp 'umūmen

bilād-ı Şāmiyye ve bilād-ı Ğarbiyye'ye ve Kāhire-i MıŖ'a dāhil oldu. Memālik-i mezkūrenüñ fużalā-yı fezā' il-ārāsına vāŖıl olup Ŗeref-i ĥıdmetleriyle müŖerref olmağın kendinüñ kaŖārā-yı meţālib ü me'āribine nā'il olup vuŖūli maķŖad-ı aķŖā olan meķāŖıd-i 'ulyāsına zafer buldı. Maĥmiyye-i Burusa'da Mevlānā Ŗemse'd-dīn Fenārī ile muŖāĥabet-i 'ilmiyye idüp anuñ enfās-ı müteberrikesinden 'ulūm-ı keŖire istifāde eyledi. 'İlm-i cifr ve 'ilm-i fiķhda ve 'ilm-i tevārīĥ ve ĥavāŖ-ı esmā'u'llāhda taŖānīf-i maŖnū'a-i matbu'ası devā'ir-i pūr-kār pūr-kār-ı güftārdan bīrūn ve iŖāret-i benān-ıbeyāndan füzündür. **Ŗi'r:**

Felā yetenāhī 'addehū keyfe yaĥŖirū

*Bī-taķrīr-i meddāĥin ve taĥrīr-i kātibin*³³⁹

Cümle-i muŖannefātınuñ ecilli ve ecmeli *El-fevāyīĥü'l-Müskiyyeti Fī'l-Fevātiĥi'l-Mekkiyye* nām kitābıdır. Yüzden ziyāde 'ulūm anda münderic olup nesā'im-i Ŗemā'im-i kelimāt-ı tayyibe-i müskiyyetü'l-feveĥāt 'anberiyetü'l-nefeĥātı müstenŖikān-ı revāyīĥ-ı fevāyīĥ-ı fezā'ilüñ dimāğını ta'ĥīr ü tenĥīr eyledi. **Ŗi'r:**

Heme çü safĥa-i kāfūr meŖĥ kerde be-müŖĥ

Heme çü berg-i semen 'acem ber-zede zi-'abīr

Nehāde silsilehā ez-sevād ber-nüķre

KeŖīde gerden-i rüz-ı sepīd der-zencīr³⁴⁰

Ve daĥı Ŗemsü'l-āfāķ fi 'ilmi'l-ĥurūf vālā-vifāķ-ı tām 'adīmü'l-'adīl mefkudü'n-nażīr bir kitāb-ı dil-peżīri daĥı vardur ki envār-ı aŖārından kemer-āhān peyğüle-i neĥūset ve tārik-i niŖīnān kenc-i felāket mānend necm-i hidāyet anuñla ihtidā iderler. Ĥazīz-i mezelletde ĥalmıŖ nice zavallu felek-zedeler ol Ŗems-i āfāķda meŖtūr u muĥarrer olan ĥavāŖ-ı Ŗanī'ayı 'amele getürmekle evc-i sa'ādete vāŖıl olup yemen-i baĥt u Ŗeref-i tāli'le Ŗeref-i siyādete ve zirve-i sa'ādete 'urūc ider. **Ŗi'r:**

Tebüddü ve 'alā feleki'l-ıclāli ve'd-düveli

*MiŖkat-i iķbālihi kāl-encümi'z-zehri*³⁴¹

El-ĥaķ ol kitāb-ı müŖkīn-i niķāb u mu'ciz-niŖābuñ merāyā-yı elfāzında 'ämme-i ĥalāyīķa nāfi'-i mezāyā-yı ĥavāŖ-ı 'acībe ve ĥavāŖ-ı mezāyā-yı ĝarībe mündericdür.

³³⁹ Sayısının sınırı yok nasıl sınırlansın bir meddahın beyanı bir katibin yazısıyla.

³⁴⁰ Kāfūr sayfası gibi misk olmaya çalışmış. Çiçek yaprağı gibi amberden bir şeyler çalmış. Bilimi ile gümüşleri zincirlemiş. Beyaz günün boynuna zincir bağlamış.

³⁴¹ Gökyüzlerin hürmetine bakın. İkbalinin ışığı altın gibi yıldızlardır.

Ol nihrîr tahrîr itdügi muşannefâtuñ meţâvî-i fehâvîsinde müvedda‘ olan nukât-ı hamîde ve leţâ‘if-i sedîdenüñ aşl-ı cezîlî şaĥîĥ olup te‘yîdât-ı Rabbâniyye ve ilhâmât-ı Yezdâniyye‘ye qarîn ü rehîn olmaĥın ol ‘umde-i ‘ulemânuñ mü‘ellefâtına i‘timâd olunup zıkr itdügi kelimât-ı sâtı‘asına ĥüsn-i zann lâzımdur. Mevlânâ-yı müşârün ileyh bî-mişl-i ĥüsn-i ĥaţta mâlik olup kemâl-i ĥüsn ü leţâfet ve nihâyet-i itĥân üzre kitâbete dest-res buldı. Mü‘ellif-i Şaĥâ‘iĥ anuñ ekşer-i mü‘ellefâtına kendü ĥaţtıyla zafer bulmaĥın ĥüsn-i sevâd-ı midâdı ĥaĥķında ĥüsn-i şehâdet eyledi.

Şi‘r:

Hest der-dîde-i men ĥüb-ter ez-rüz-ı sepîd
Rüy-ı ĥarfî ki be-nük-i ĥalem-et geşt siyâĥ³⁴²

Maĥrüse-i Burusa’nuñ ahâlî-i e‘âlîsi ile istinbâs itmegin tavaţtun idüp anda vefât eyledi. Maĥrüse-i mezbûrede iĥâmetlerini Ba‘zı ebyâtında zıkr eylemegin te‘yîd-i merâm ve te‘kîd-i maĥâm için ol beyt-i bî-nazîr bu maĥallde tahrîr olındı. **Beyt:**

Faĥîr-i ĥarîb âti‘r-rûma zâ‘iren
De‘â‘ abdurrahmânü‘l-müĥîmü bî-bürsete³⁴³

Tezyîl: Mümâ ileyh pîrlük ‘âlemine vâşıl olup sinn-i şerîfi altmışdan mütecâviz olduĥı ĥâlde hicret-i nebeviyyenüñ sekiz yüz kırķ dört senesinde *Fevâyıĥ-ı Müskiyye*‘yi te‘lif idüp anda yüz kırķ beş ‘aded ‘ulüm derc eyledi. Ol kitâb-ı müstetâbuñ seksen beşinci bâbında sekiz yüz beş senesinden târîĥ-i merķûme degin te‘lif itdügi kütüb-i mu‘teberenüñ esmâsını beyân idüp ol bâbda cümlesini ‘add eyledi. Bu kitâb-ı bedî‘ü‘t-tahrîr itmâm-ı pezîr olmayup gerçi mâĥ-ı nev gibi nâķış u nâ-temâmdur. Ammâ kemâl-i cemâl-i bedî‘iyle bedr-i kâmil gibi mükemmel olup ĥâyet-i ĥüsn ü berâ‘atiyle [69] maĥbûbü‘l-ķulûbdür. Aşĥâb-ı inzâr-ı ‘âliyye arasında engüşt-nümâ olup menzûr-ı merĥûbdur. **Ķıţ‘a:**

Ân kitâb-eş ki ĥü şems-i âfâķ
Bûd raĥşande der-fazl u kemâl
Nâ-tamam-est eger ĥün meh-i nev
Der-kemâl-est velî ĥüsn ü cemâl³⁴⁴

³⁴² Benim gözümde beyaz günden daha güzeldir. O harfler ki kaleminin ucu ile siyahlaşmış.

³⁴³ Yabancı bir fakir Rumeli‘ye ziyaretçi olarak gelmiş Bursa‘da ikamet eden Abdurrahman.

³⁴⁴ O kitap ki gökyüzünün güneşi gibi Fazilet ve kemalin ışığıdır. Yeni ay gibi tam değil. Ancak güzellik açısından tamdır.

Mevlānā ‘Alā’ a’ d-dīn Rūmī *rahmetu’llāhī te‘ālā ‘aleyh rahmeten vāsı‘a*

Ol fāzıl-ı ‘aliyyü’l-fāzıl hadīdü’ṭ-tab‘ sedīdü’z-zihn kavıyyü’l-mübāheṣe naḳıyyü’l-müṭāla‘ aidi. **Şi‘r:**

Ve ḳadril-‘ilmi minhü fi irtifā‘in

*Ve emrü’l-fāzlı minhü fi intizāmin*³⁴⁵

Meşāhīr-i cemāhīr-i ‘ulemā ve şanādīd-i mesānīd-i fużalādan maẓhar-ı ma‘ārif-i Rabbānī ‘allāme-i Taftāzānī ve maşdar-ı ‘ulūm-ı cāvidānī Seyyid Şerīf Cürċānī ḫāzretlerinüñ derslerine ḫāzır ve mübāḫaşelerine şāhid ü nāzır oldı. Bu taḳrīble fāzılān-ı mezkūrāndan Ba‘zı mevāḳı‘-ı müşkilede esvele-i mu‘azzala aḫz idüp anuñ yanınca ecvibesini zābt eyledi. Emāşil-i efāzıl-ı zemāneden muşāḫabet itdügi kimesneleri irġām u ifḫām için ol su‘ālleri irād idüp ilzām u içcām itmek meslegine sālīk oldı. **Şi‘r:**

Bī-keḷām-ı lev enne’d-dehra sem‘an

*Māle min ḫüsnihi ile’l-işġā’ı*³⁴⁶

Bu ṭarīḳla beḳā‘-ı ‘arīz arz-i ārızi güşt-i güzār idüp Ḳāhīre-i Mışır’a dāḫil olduġda ol diyāruñ fużalāsını ol esvele-i i‘cāz-āşarıyla ta‘cīz eyleyüp anları şa‘āb-ı şu‘āb-ı maġlūbiyyete ilcā vü ilḳā eyledi. Mümā ileyhüñ fūnūn-ı müteferriḳa-i mütedāvilede esvele-i ġamzeyi müştēmil bir risālesi var idi. Mü‘ellif-i Şaḳā’iḳ ol risāleye kendü cedd-i pākinüñ ḫaṭṭ-ı şerīfiyle zafer buldı.

Tezyil: Mevlānā‘Alā’ a’ d-dīn yedi yüz elli altı senesinde vücūda gelüp taḫşil-i ‘ilm ve tekmiḷ-ı kemālāt eyledükden şoñra bilād-ı ‘Acem’e varup kibār-ı efāzıldan aḫz-ı ‘ulūm eyledi. Sekiz yüz yigirmi sekiz senesinde Ḳāhīre-i Mışır’a dāḫil olup eşrefiyye-i cedīdede müderris olduġdan şoñra sekiz yüz yigirmi ṭoḳuz senesinde ol diyārdan çıkup ḫac eyledi. Ba‘dehu büm-ı Rūm’a varup birkaç gün tek ü pūy eyledükden şoñra sekiz yüz otuz dört senesinde yine Ḳāhīre’ye rücū‘ eyledi. Mışır-ı merḳūmda meclis-i ḫadıṣe ḫāzır olup eṣnā-yı baḫş u ḫadıṣde lisānından tā sezā saḫn şudūr eylemegin ol muḳābeledē mücāzāt olınmaġdan ḫavf idüp baḫrdan Rūm şavbına ‘avdet eyledi. Sekiz yüz otuz ṭoḳuz tārīḫinde tekrar Mışır’a varup mecālīs-i ‘ilmde Ba‘zı ‘ulemānuñ tīr-i kelāmıyla ḳulūbına ṭoḳınup ol Mışır’uñ mevālīsini lisān-ı

³⁴⁵ *İlmin kadri onunla yükselmekte, cömertlik işi onunla düzelmede.*

³⁴⁶ *Eğer zaman işitecek olsa idi. Güzelliği karşısında kulak kesilirdi.*

ḥadīdü'l-beyānıyla mecrūḥu'l-ḥāṭır eyledi. Ba' dehu müddet-i medīd ḥaste olup şeref-i şeref-i şihḥat u 'āfiyete müşerref olduğda bir gün serīrinden düşüp rütbe-i idrākden sākıṭ oldu. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz kırık bir senesinde Kāhire-i Mısr'da Şām-ı 'ademe revāne olup ka' be-i ceberūta lebbeyk-i güyān-ı revān oldu. Bu tezyīl Şuyūṭī'nün *Ṭabaḳāt-ı Nuḥāt*'ında meşūrdur. Ṭabaḳāt-ı Nuḥāt'da silsile-i nesebleri 'Alī bin Muşliḥü'd-dīn Mūsā bin İbrāhīm eş-Şeyḥ 'Ala'a'd-dīn er-Rūmī el-Ḥanefī diyü muḳayyeddür.

'Ārif-i Bi'llāh Şeyḥ Faḥre'd-dīn Rūmī *rahmetu'llāhī te'ālā*

Mudurnı nām ḳaşabada tavaṭṭun eyledi. Ol faḥr-ı ḥıyār-ı aḥyār imām-ı ḥümām aḥyār-ı 'alā'ıḳ-i ḥalā'ıḳ ü 'avā'ıḳi ḥalkdan munḳaṭı' bir müteverri' ü müteşerri' kimesne idi. Emr-i vera' u taḳvāda ḥadden ziyāde ittiḳā eyleyüp “Selef-i sālīfīn-i 'ibādetde ücret mekrūhdur.” diyü zāhib olmaḡın ücretle imāmet eyleyenlere iḥtiyāṭen iḳtidā itmez idi. **Şi'r:**

Feleyse şebihün lisseddeyni rā'ı

*Ve leyse nazīrühü li's-şer'ı ḥāmi*³⁴⁷

'Ulūm-ı şer'iyye-i fer'iyyeden küllī behredār olup bedāyi'-i 'ilm-i fıḳḥı muḥiṭ-i ḥāvī olanlar arasında ḳısm-ı ekmel ve ḥazṣ-i eşmele mālik idi. Ānā-yı revāḥ ve eṭrāf-ı şabāḥda müdāvemmet olacaḳ ed'iyye-i me'sūre ve de'avāt-ı mebrūre beyānında bir kitāb-ı laṭif te'lif idüp ol kitābda kendinün bera'āt ü ḥazāḳatına delālet ider. Mebāḥiṣ-i daḳıḳa-i raḳıḳa ve leṭā'if-i enīḳa-i eşiḳa tazmīn eyledi *ḳaddesa'llāhü te'ālā sırıḥü'l-'azīz*. Mervīdür ki merḥūmuñ mezārı Sulṭān Yıldırım Bāyezīd Ḥān Mudurnı'da binā itdüḡi cāmī'nün ḳapısınıñ ḳurbındadır ve şehriñ maḥkemesi anuñ muḳābelesindedür. Yatduḡı yirden ehl-i şer'ün dīde-i bānī şer'atün nigāḥ-bānıdır. Ol diyārda meşhūru müte'ārifdür ki ḳuzāt-ı ḥümāt-ı şer'-i muṭaḥhar [70]

Mevlānā Şeyḥ Ramazān *rahmetu'llāhü'l-melikü'l-mennān*

Evvel-i 'aşruñ' ulemāsından mebānī-i 'ulūmı telemmüz idüp uşul-i fūnūn-ı mütedāvileyi te'sīs eyledi. Ḥudā-yı veliyyü'l-kifāye ve celiyyü'l-vikāyenün şems-i ḥüdāya-i bī-nihāyesi sāyesinde 'ilm-i furū'a intisāb-ı iktisāb idüp ekmel-i 'ulemā-yı Ḥanefiyye oldu. Mevlānā-yı mezbūrı merḥūm Sulṭān Yıldırım Bāyezīd Ḥān ḳāḍi-

³⁴⁷ Onun gibi dini muhafaza edecek yoktur. Şeriatı himaye etme konusunda eşi benzeri yoktur.

‘asker naşb eyleyüp ‘asākir-i nuşret-i me’şerüñ zimām-ı aḥkām-ı şer‘iyye-i fer‘iyyesini dest-i taşarrufına tefvīz eyledi. İcrā-yı dīn-i izhār itmekde tekāsıl itse kuvvet-i rūḥāniyyetiyle aña gūşmāl idüp ‘ālem-i bātından zarar irgürür idi. **Mışrā’**:

*Leḥü’t-taşdīrū ve’t-takdīmü ḥaḳḳan*³⁴⁸

Raḥmetu’llāhi te‘ālā ‘aleyh. İcrā-yı dīn ezhar itmekde tekāsıl itse kuvveti rūḥāniyyetiyle aña kü şemāl idüp ‘ālem-i bātından zarar ir görür idi.

Mevlānā Aḥmedī *raḥmetu’llāhi te‘ālā ‘aleyh*

Aşlı vilāyet-i Germiyān’dandur. Mu‘āsır olduğı fużalādan ta‘allüm ü telemmüz idüp tekml-i melekāt-ı zāt maḥmūdū’ş-şifāt eyledükden şoñra diyār-ı Mışr’a ‘azīmet eyledi. Mevlānā Aḥmedī Mevlānā Fenārī ile ve Hācī Paşa ile Qāhire-i Mışr’da bir gün üçü meşāyih-i şūfiyyeden bir ‘ārif-i esrār-ı esmār-ı gaybiyye-i lā-raybiyyenüñ nüzhet-serā-yı ḥalvetine dāḥil olup istikmāl-i kemāl ve istiḥşāl-i ḥüsn-i ḥāl için du‘ā istimdād eylediler. Şeyḥ ḥazretleri bunların āyine-i aḥvāl-i ferḥunde-me’allerine nażar eyleyüp Mevlānā Aḥmedī’ye ḥiṭāben Mışrā’-ı kelāmı bu bābdan fetḥ eyledi ki muṭṭali-i ‘ömr-i nāzeninüñden maḳta‘ına degin ḥāme-i bedāyi‘-i nekkāruñ ğarīḳ-i biḥār-ı efkār şanāyi‘-i āşār ve māni‘-i nuḳūş-ı iş‘ār-ı bedāyi‘-i iş‘ār olup cenāb-ı ni‘me’l-me’ābuñ şan‘at-ı şı‘rde ferd-i kāmıl ve baḥr-ı vāfir-i şāmıl olur. Cümle-i ezmān ki muḥsināt-ı bedī‘iyye ile pīrāste efkār u ḥayālāta şarf idüp muḳaṭṭa‘āt-ı evḳātını bu vech üzre taḳṭı‘ idersin ve daḥı Hācī Paşa ḥazretlerine nażar idüp ḳānūn-ı kelāma bu perdeden āġāz eyledi ki Ba‘zı ‘ārızā sebebiyle ‘ilm-i ṭıbbuñ ölümlüsü olup müddet-i ‘ömründe anuñ taḥşīli derdine müptelā olursan bu sevdā süveydā-yı ḳalbūñde merküz olup ḳānūn-ı şifāüzre anı teshīl ü tekml bābında eczā-yı vücūdunı i‘dām u izā‘at ve müfredāt-ı i‘mārını ifnā vü imātet idersin. Ba‘dehu Mevlānā Fenārī’ye müteveccih olup fātiḥa-i müddet-i ‘ömründen ḥātımeğe varıncaya degin tevżih-i uşul-i meşrū‘ ve menḳül utelviḥ ve tenḳih-i furū‘-ı mesmū‘ ve ma‘kül eyleyüp kemālāt-ı ilmiyye vü ‘ameliyyeyi ḥāvī ve melekāt-ı şuveriyye-i ma‘neviyyeyi cāmī‘ olursun. Senüñ şān-ı sa‘ādet-nişānuñ devlet-i dāreyn ve ‘izzet-i neş’eteyni ihtivā eylemek muḳarrerdür diyü ḥatm-i kelām ve itmām-ı merām eyledi.

Şi‘r:

İnne’l-hilāle izā ra’eyte nümühün

³⁴⁸ Öncülük ve öncelik onundur gerçekten .

*Eyķante en seyekūnū bedren kāmilen*³⁴⁹

Fi'l-vākı şeyh-i mezbūr verā-yı estār-ı ğaybdan serveş-i ilhām-ı Rabbānī'nūñ lisānından terceme itdūğı kelām-ı fā'ik vākı' hāle muṭābık ve nüşā-i taķdīre muvāfık oldu. Bu üç fāzılıñ aĥvālleri *el-ķālū* 'alā mācerā maẓmūnı ūzre tefe'ül olındūğı gibi vuķū' buldı. Mevlānā Aĥmedī diyār-ı Mışr'dan vaṭan-ı aşıl ve mevlid-i cezīlesine 'avded eyledükde Germiyānoğlı ile muşāḥabet idüp aña ḥ'āce oldu. Mīr-i mezbūr eş'ār u ebyāta rāğıb olmağın Mevlānā Aĥmedī daĥı ol semte ḥadden ziyāde rağbet eyledi. Ba' dehu merḥūm Sultān Yıldırım Bāyezīd Ḥān evlād-ı emcādından Süleymān Çelebi ile ķarīn olup şi' re ḥüsn-i iltifātı dā' iyesiyle nām-ı şerīflerine *İskender-nāme* nām meşnevī kitābı nazm idüp anuñ içinde 'ilm-i hendeseden ve 'ilm-i ḥikmet ve 'ilm-i ṭıbdan çok nesne derc eyledi. Mīr-i mezbūruñ nāmına bīḥad u bī-şümār ķaşā'id-i nāmdār ve eş'ār-i i' cāz-ı şi'ār nazm idüp mükemmel dīvān tertīb eyledi. Bu maṭla' āb-dārānuñ netāyic-i efķārındandır. **Maṭla'** :

Fikreyle mebdē' ūñ neredendür nedür me'ād
Hem geldüğinden iş bu maķāma nedür murād

Ve daĥı ol kitābdan bu iki beyti ķarīn-i ķabül olupbeyne'l-fuḥūl maķbūldür. **Şi'r**:

Ḥār-peştūñ ḥār şaķlar cānını
Ner-i milk döker semūruñ ķānını
Fırşatında düşmene viren emān
Ķayd-ı fā gibi olısar bī-gümān

Ve daĥı 'ilm-i ṭıbdan mesā'il-i ķānūn-ı şifāyı şāmil Türkī bir risāle nazm eyleyüp enfās-ı 'iseviyyetiyle ķānūn-ı ḥükmi [71] ihyā eyledi. Ol şeh-zāde-i āzādenūñ ḥuzūr-ı 'ālīlerinde şi'r taķrībiyle teķarrüb-i tām ḥāşıl idüp kemāl-i cāh u celāl ve nihāyet-i ḥaşmet ü iclāle vāşıl u nā'il oldu. **Beyt**:

Beyān-ı ḥaşmet ü cāh-eş be-şerh ne-āyed ez-ān
Güvāh-ı ḥişmet-i ü bā-hemīn ifāzāt-ı üst³⁵⁰

Fāzıl-ı mezbūruñ nevādir-i leṭā'ifindendür ki Emīr Timur bed-fercām diyār-ı Rūm'a geldükde mevlānā-yı mūmā ileyhūñ muşāḥebetinden zevķ idüp şīrīn ü şekkerin kelimātından lezzet almağın anuñla şīr ü şekker gibiimtizāc idüp ḥarīm-i ḥarem-i

³⁴⁹ *Hilalin gelişmesini görürsün, tam bir bedir olacağına inanırsın.*

³⁵⁰ *Haşmet ve makamı sözle beyan edilemez zira. Onun haşmetini sadece feyizleri anlatabilir.*

muhteremlerine mahrem idindi. Bu eşnâda bir gün Emîr Timur ile hamâma varup leṭā'if ü zarā'if söylenmeğe āgāz olunduḡda emîr-i mezbûr Mevlânâ Aḡmedî'ye ḡitâb eyledi ki “Ḥuẓẓâr-ı meclisden her kişinüñ ḡaḡḡında bir bahâ biçüp nuḡûd-ı aḡvâl ve ‘arûz-ıâmâline göre kıymet beyân eyle ki miḡdârumuz ma‘lûm olup her birimiz ne ḡumaş idüḡümüz bilelüm, ammâ bu ortada artıḡ eksük söylenmeyüp taḡvîm-i şaḡîḡ-i şarîḡ ile taḡdîme râzî olalum.” diyü mülâtefe eyledi. Mevlânâ Aḡmedî her kişinüñ ser-tâ-pâ aḡvâline nâzır olup herkesüñ ḡadr-i bahâsına göre bir miḡdâr bahâ taḡdîm itmekde alup virmekde ve kesüp biçmekde iken Emîr Timur bu eksüklü bî-aşḡâb-ı meclisden ‘add idüp artırmayup “Beni daḡı bu ortada taḡdîm eylesünüz.” deyicek Mevlânâ Aḡmedî aña seksen aḡça kıymet ta‘yîn eyledi. Mîr-i mezbûr mevlânâ-yı mezkûra bu ḡuşuşda ‘adl üzere taḡdîm itmeyüp “Sen benim kıymetimi bilmedüñ. Burada eksük söyledüñ, yalunuz benim âzârum seksen aḡça deger.” diyü münâḡaşa eyledi. Mevlânâ Aḡmedî Emîr Timur’dan alınmayup tîz bâzârı bu vech üzere cevâb virdi ki “Benüm kıymet beyân itdüḡüm senüñ âzâruñdur. Yoḡsa zât-ı şerîfüñ sevḡ-i sultânîde bir mangıra degmedüḡi muḡarrerdür.” didi. Emîr-i müşârün ileyh bu laṭîfe-i laṭîfeden ḡâyetle ḡazz idüp hamâmda bulunan cümle-i girân-nümâya esbâbını aña iḡsân eyledi *revveḡu’llâhi te‘âlâ rūḡahü.*

Tezyîl: Mevlânâ İbni ‘Arab Şâḡ Mevlânâ Aḡmedî’yi ‘*Uḡudü’n-Naşıḡa* nâm kitâbında vaşf idüp anuñ ḡaḡḡında böyle baş-i kelâm eyledi ki kelimât-i şerîfesi lezzetde ibni nebâtenüñ kelimâtına mu‘âdil ü mümâşil olup neş’esi kemâl-i zarâfet üzere idi. *İskender-nâme* nâm kitâbından ḡayrı muşannefât-ı ‘adîde-i güzîdesi vardur. Ḳaşıde-i şarşarî ki ḡurûf-ı hicâ‘adedince yigirmi ṡokuz beytdür ve her beyti eksüksüz ḡurûf-ı hicânüñ cümlesini mutazammındur. Ol ḡaşıdeyi taḡḡikât-i müfide-i nâfi‘a ve tetḡikât-ı sûtüde-i câmi‘a ile şerḡ eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz on beş senesinüñ evâḡirinde seksen yaşından geḡmiş iken Amasiyye’de vefât eyledi *raḡmetu’llâhi te‘âlâ ‘aleyh.*

‘Âlim-i ‘Âmil-i Fâzıl-ı Kâmil Şeyḡ Bedre’d-dîn Maḡmûd bin İsrâ’îl ‘Abdü’l-‘azîzü’s-Şehîr-bân bin Ḳâḡî Simavna *ce’alehu’llâhu ḡarînen bil ḡufrân ve’l-meyenne fî dâri’n-na’îm ve’l-cenneh*³⁵¹

³⁵¹ Allah onu baḡışlanmaya nail kılsın nimetler yurdunda ve cennette

Ecdād-ı ‘izāmı āl-i Selçūq’uñ vüzerāsından olup vālid-i mācidi Sulṭān ‘Alā’a’d-dīn Selçūqī’nüñ qarındaşı oğlu idi. Selāṭin-i āl-i ‘Osmān’dan Ğāzī ḥüdāvendigāruñ zemān-ı salṭanatında bilād-ı Rūmiye’den Simavna nām ḳal’a-i mezkūruñ babasınıñ elinde fetḥ oldu. Zāt-ı şerīf-i şeref-şi‘ārında ri‘āyet-i bārize-i ḥākāniyye isti‘dādı ve ‘ināyet-i vāfire-i sulṭāniyye istihḳākı olduğı sebebeden mevlānā-yı mūmā ileyh ol diyārda mīr ü vālī olduğundan ğayrı ḳāḍī daḥı naşb olındı. **Mışrā’** :

Ve mā neltehü beşeri bimā setennā lehü³⁵²

Ol cāmi‘-i merāsım-i tiğ ü ḳalem sālifü’z-zıkr pādişāh-ı cezilü’n-ni‘am zemānında vech-i meşrūḥ üzre sa‘ādet-i riyāsetin ile müstes‘id iken merḥūm Şeyḫ Bedre’d-dīn vüçüda geldi. **Şi‘r**:

Ber-āsmān-ı büzürgi hilāl ez-tü tāft
Be-büstān-ı me‘ālī güli zi-nev beşküft³⁵³

Mūmā ileyh ‘ālem-i icmālde ve rüz-ı ezel-i āzālde kendinüñ şaḥa’if-i aḥvālındemestūr u muḥarrer olan müktesebāt-ı insāniyyeyi istiktāb itmenüñ zemānı geldükde vālidinden oḳuyup yazmağa başlayup anuñ himem-i ‘ulyāsı berekātında Ḳur’ān-ı ‘azīmi ḥıfz eyledi. Mebānī-i ‘ulūmı Mevlānā Şāhidī’den ve fenn-i şarf u naḥvi Mevlānā Yūsuf’dan telemmüz eyledükden soñra babasınıñ ‘ammī-zādesi Mevlānā Mü’eyyed bin ‘Abdu’l-mü’mīn ile diyār-ı [72] Mışr’a rıḥlet eyledi. Maḳarr-i evliyā ve müstaḳar-ı etḳiyā olan Ḳonya nām şehrde. **Şi‘r**:

Ḥüster ez-cennet-est etṛāf-eş
Berter ez-aḥter-est erkān-eş
Ḥāsed-i nevbahār-ı revza-yı ü
Reşk-i cinās-et ‘adan-i botsān-eş³⁵⁴

Mevlānā Fazlu’llāh’uñ telāmizesinden Feyzü’llāh nām fāzıldan ba‘zı ‘ulūm-ı ‘ilm-i naḥvi dört ay miḳdārı taḥşil üzre oldu. Mevlānā Feyzü’llāh vefāt eyledükde diyār-ı Mışr’a varup Seyyid Şerīf Cürcānī ile be-ṭarīḳu’ş-şirket Mübārek Şāh Mantıḳī’den ta‘allüm ü telemmüz eyledi. Merḥūm-ı merḳūm Şeyḫ Bedre’d-dīn Mübārek Şāh’la ḥac idüp Mekke-i müşerrefede Şeyḫ Zeyla‘i ḥāzretinden oḳuduḳdan soñra girü

³⁵² Ulaşabildiğin şey, ulaşacağın şeyden haber veriyor.

³⁵³ Yüceliğin göklerinde yeni çıkmış ay misali parladı. Anlam bahçesinde yeniden bir çiçek belirdi.

³⁵⁴ Etrafi cennetten daha hoştur. Makamı yıldızlardan daha üstündür. Onun bahçesini bahar kıskanıyor. Cennet bostanını kıskanıyor.

Ḳāhire-i Mıṣr'a gelüp Şeyh Ekmel ḥazretlerinüñ maḥfel-i fezā'il-i ḥāfil ve meclis-i ma'ārif-i kāfillerinde Seyyid Şerif ile taḥsīl-i 'ulūm-ı 'āliyye ve tekmīl-i fūnūn-ı sāmīyye eyledi. **Meşnevî:**

‘İlm bāl-est mürğ-i cānet-rā
Ber-sipher-i ü burd revānet-rā
‘İlm dil-rā be-cāy-ı cān bāşed
Ser-i bī-‘ilm bed-gümān bāşed³⁵⁵

Bu eşnāda diyār-ı Mıṣr'uñ melik-i melek-ārāve melik-ārāsı Sulṭān Ferec bin Sulṭān Berḳūḳ Mevlānā Bedre'd-dīn'den okuyup ba'zı nesne ta'allūm ü telemmüz eyledi. İttifāken Şeyh ḥazretlerine cezbe-i ilāhiyye istilā idüp mirāt-ı tecelliyāt olan derūn-ı şafā-şifātında fuyūzāt-ı ḳudsiyye ve küşūfāt-ı ünsiyye mütecellī olduğda müşā'id-i ebrāra şu'ūd için diyār-ı Mıṣr'da Seyyid Ḥüseyn Aḥlāṭī ḥazretlerinüñ kenef-i terbiyyet ve ḥümā-yı ḥimāyetine ilticā eyledi. Mezkūr-ı mebrūruñ ḥıdmetinde bir miḳdār rüzgār-ı taḥşil-i ṭarīḳat ve tekmīl-i ḥaḳīḳat eyledükden şoñra mūmā ileyh aña icazet virüp irşād ü is'ad için Tebriz'e irsāl eyledi. **Naẓm:**

Cehdī bekün ki bā-dil-i gümrāh ḥ'ış-rā
Der ḥalḳa-i irādet-i ehl-i dil āverī³⁵⁶

Mervīdür ki Mīr Timur nuḥūset-i mekşūr vilāyet-i Tebriz'e geldükde meclis-i ḥümāyūnında beyne'l-'ulemā bir mebhāşda münāza'a vü muḥāşama vāḳı' olup hıçbir cānibden ḥaddinüñ cevāb-ı nişāne-i şıḳḳ u şavābe vāşıl olmamağın ol maḥal münḥal olmadı. Ḥuzẓār-ı meclisden Cezerī ḥazretleri Şeyh Bedre'd-dīn celilū'l-ı'tibār ve cezilū'l-iḥtibārı zıkr idüp ifā-yı ikā-yı ḥaḳ ve imḥā-yı inhā-yı bāṭıl itmek için ol fayşal-ı rabbānī ḥüḳm ihtiyār olunmaḳ münāsibdür diyü sevḳ itmegın Mīr Timur ol fāzılı fāşıl ta'yīn eyledi. Mevlānā mūmā ileyh iki ḥaşmuñ ḥal ü 'aḳd itdükleririşte-i mübāḥeşeyi ḳat' idüp faşl-ı ḥuşūmet ve ḳat'-i nizā' eyledi. **Şi'r:**

*Televtü 'ale't-ṭüde'l-eşemmi kelāmühü
Femālün ile'l-işgā'i min külli cānibin³⁵⁷*

³⁵⁵ Bilim, can kuşuna kanattır. Ruhunu bilim gökyüzüne götürür. Bilim, yüreğın canı gibidir. Bilimsiz akıl kuşucu olur.

³⁵⁶ Bir gayret göster ve bu gümrāh yüreğini gönül erbābının ortamına getir.

³⁵⁷ Burnu havada olan taşa sözünü okudum. Her yandan dinlemeye akın etti.

Cümle-i ‘ulemā ol hükümün hükmine rāzī olup fazlına i‘tirāf ve baħr-ı meziyyetinden i‘tirāfeyledükleri sebebden MİR-i Timur aña ‘izāz u i‘zām idüp bî-ħad iħsān eyledi.

Şi‘r:

Şārat rūbā‘ il-arzī fi eyyāmihi

Ma‘mūretü’l-eṭrāfi ve’l-ircā’

Fāzat iyād-ı min yediyhi ‘ale’l-verā

Feyzen kefezi’l-mezeneti’l-vekfā³⁵⁸

Ol bedr-i semā-yı şuhūd ve mühr-i sipihr-i su‘ūd ya‘nī Şeyh Maħmūd ħazretleri meṭālī‘-i meṭāmiħ-i ħissiyyenün cümlesinden el çeküp Bedlīs nām şehre andan diyār-ı Mışr’a varup nesķ-i sābık üzre Şeyh Hüseyn Aħlāṭī’nün şeref-i şöħbetleriyle müşerref iken merħūm Şeyh Aħlāṭī vefāt idüp yirine Şeyh Bedre’d-dīn iclās eyledi. Altı ay seccāde-i irşāda cülūs eyledükden soñra maħrūse-i Ĥaleb’e gelüp andan Konya şehrini ve Tīre şehrini teşrīf eyledi. **Mışrā‘:**

Biķūdūmikūm teşerrefe’l-ekvān³⁵⁹

Rivāyet olunur ki baħr-i sefid içre vāķı‘ olan Cezā’ir’den Sākız nām cezāire’nün re’āisi nesīm-i besīm-i ‘ināyet-i ezeliyye ve şabā-yı şafā-yı hidāyet-i evveliyyenün tenessüminden istişmām-ı ṭayyib-i nūkhet-i imān eyleyüp şamīm-i ḳalbden müselmān olmağı taşmīm eylemegin Şeyh Bedre’d-dīn ħazretlerini kendü yanına da‘vet eyledi. Şeyh daħı Cezāire-i mezkūreye varup ol sālīk-i mesālīk-i ihtidāya iltikā’ eyledükde Şeyhün şeref-i telķini berekātında anuñ devħa-i lisānı zülāl-i kelime-i ṭayyibeden sīrāb u reyyān ve ğonca-i ḳalbi şükufte ve ħandān olup şeyh ħazretlerine irādet getürdiler. Cezāire-i mezkūreden maħrūse-i Edrene’ye varup vālideyninün ikisini daħı ħayātında bulup anlaruñ ile mülāķāt eylediler. Rivāyet olunur ki Sulṭān Yıldırım Bāyezīd-ı sa‘īdün evlād-ı ‘izāmından Mūsā [73] Çelebi Rūm ili ‘askeriyle Edrene’de tasalluṭın eyledükde Şeyh Bedre’d-dīn ħazretlerini ḳāḏī-‘asker idindi. Merħūm Çelebi Sulṭān Meħemmed Ĥān dimekle ma‘rūf olan pādişāh-ı maġfīret-medār ‘asker-i seyl-i reftār ile *ke-kat‘ in mine’l-leyl ve def‘ in mine’s-seyf³⁶⁰* Edrene cāniblerini yıķayup Mūsā Çelebi’nün üzerine hücum eyledükde mūmā ileyh muķāvemem idemeyüp Rūm illerine firār eyledi. Pādişāh ħazretleri Mūsā Çelebi’nün

³⁵⁸ Yeryüzünün günleri bereketli geçmeye başladı. Etrafını imar edip ümit verdi. Ellerin arasında verâ taşı. Taşı öyle taşı ki kifâyet oldu.

³⁵⁹ Sizin gelişinizle kainatlar şereflenir.

³⁶⁰ Gecedeki kesitler gibi selin sürüklenmesi gibi

Şamokov taraflarında ardından yitişüp katl eyledükden sonra Şeyh hazretlerini ehl-i 'ıyâliyle İznik'de habs idüp ayda bin akça harçluk ta'yin eyledi. Şeyh hazretleri bir gün fırsatla hapsden firâr idüp kuyûdât-ı müteferrikeyi tefriş eyledükde emir İsfendiyâr'a varup hasb-i hâlini beyân eyledükden sonra Tâtâr vilâyetine gitmek isterem diyü müşâvere-kinân istizân eyledi. *La şavâbe ma' terki'l-muşâvere*³⁶¹ mîr-i mesfûr Selâtin-i 'Osmâniyye'den havfindan aña icâzet vermeyüp Zağra vilâyetine gitmege sevş eyledi. Merhûm Şeyh Hân Bedre'd-dîn hazretleri bu re'y-i sedid üzre Zağra'ya vardukda yanına bî-nihâye ehibbâ vü eşdikâ cem' olup her biri bunuñ ri'âyetinde hasebü'l-mağdûr sa'y-i mevfûr eyleyüp ziyâfet tarîkıyle ni'am-ı nâ-mütenâhî bezl eylediler. Ba'zı müfsid şeyh hazretlerine hased idüp saltanat sevdâsındadır diyü Sultân Mehemmed Hân mağfîret-medâra gamz eyledükleri ecluden emr-i pâdişâhı ile ahz olunup Mevlânâ Haydar 'Acemî'nün iftâsıyla seyr-zede şulb olındı. Mezkûr-ı mebrûr hâl-i hayâtında cenâb-ı rabbü'l-erbâbuñ boynı bağılu kulu olup her huşûşda ribka-i rızâ'u'llâha boyun virdügi sebebden dâr-ı dünyâda ve dâr-ı âhiretde 'ulüvv-i şân ve semüvv-i mekân hâşıl itmiş idi. Bu ma'nâ-yı imâ için şulb olunup irtifâ' hâline işâret için ber-dâr oldı. **Beit:**

Ayağı yirmi başar zülfine ber-dâr olanuñ
Zevk-i şevk ile virür cân u seri döne döne

Müddet-i 'ömrinde hâbl-i metin-i şer' -i Muhammediyye teşebbüş üzre olduğı ecluden anuñ mi'râcı berdârluk olup hâtime-i hâlde hazîz-i nâsûtdan evcât-ı lâhûta 'urûc eyledi. **Mışrâ'**:

*Leyse fi'd-dâri gayr-i nâ-diyâr*³⁶²

Hâlen mezâr-ı şerîfi ol diyârda medâr-ı sıgâr u kibâr olup merci'-i 'âlemiyân oldı. Mümâ ileyh kendinüñ teşârif-i bedî' asından fenn-i fiğhda *Letâ'ifü'l-İşâre* nâm metn-i metin ve *Teshîl* nâm şerh-i rezîn u reşini İznik'de mağbûs iken tenmîk u tensîk eyledi ve dağı *Câmi'ü'l-Füşûlîn* nâm kitâb-ı berâ'at-nişâb ve 'ilm-i şarfda metn-i mağşûduñ şurûhından '*Unkûdü'l-Cevâhir* adlu kitâb-ı müsteşâb anuñ muşannefâtındandır. **Şi'r:**

Ân name ki cami' -i füşûl er best

³⁶¹ İstişârenin terk edilmesi ile doğruluğa ulaşılmaz.

³⁶² Evde ev sahibi dışında kimse yoktur.

Taḥṣīl-i üṣūl-i fiḫ-rā ḥoş sebeb-est³⁶³

Ve ‘ilm-i taşavvufda *Meserretü'l-Kulüb* ve *Vāridāt* nām iki kitāb-ı‘ icāz-āyāt anuñ vāridātındandır. Mervīdür ki Seyyid Cürċānī ḥāzretleri ol fāzıl-ı refi‘ ü’l-cenāb ve münī‘ ü’l-melik meḥā’il-i fezā’ilini zıkr idüp medḥ-i belīğ ile medḥ ider idi *ce‘ale’llāhü maḳāmeḥü kā ismihi maḥmūdenve merāmūhü meşhūden*.³⁶⁴

Tezyil: İbni ‘Arab-şāh ki Yıldırım Bāyezīd Ḥān’uñ evlād-ı kirāmına nice müddet ḥvāce olmuşdur. ‘*Aḳūdü’n-Naşıḥa* nām kitābında İbni Ḳāḍī Simavna ile Emīr İsfendiyār’uñ meclisinde cem‘ olup ṭarafeynden aḥvālümüzi biribirimize taḳrīr itdügümüzde mūmā ileyh “Benüm şāḥib-i *Hidāye*’ye bin ṭoḳsan ‘aded ğayr-ı mücāb su’ālüm vardır didi.” diyü naḳl eyledi ve daḥı sekiz yüz yigirmi senesinde şulb olup emvāl-i metrūkesi vereşesine ‘iṭā olındı diyü ta‘yīn eyledi. Menḳūldür ki şeyḫ ḥāzretleri siyāset maḥalline varduḳda “Baña bir sehl-i zemān imān virüñ āb-dest alup iki rek‘at namāz kılayum.” diyü icāzet alup edā-yı merām eyledükden soñra kibār-ı meşāyih ‘ādeti üzre bedenünden münselih olup cesedi meyyit gibi sākıṭ oldu. Merḫūmuñ cesedini emr-i şer‘-i şerīfi birini bulsun diyü maḥall-i me’mūrda şulb eylediler ve daḥı İbni ‘Arab-şāh risāle-i mezkūrede tārīḫ-i vefātını “Sekiz yüz yigirmi senesinde oldu.” diyü ta‘yīn eyledi *Allāhü a‘lemü bi-ḥaḳıḳati’l-ḥāl*³⁶⁵.

Mevlānā Aḥmed bin Meḥemmed bin ‘Arab-şāh Ḥanefi ‘*afā rabbūhü’l-ḥafī lüṭfiḥu’l-ḥafī*³⁶⁶

Şām’dandır. Timur-leng maḥzūl-ı diyār-ı Şām’ı nehb ü ğāret eyledükde Semerḳand ṭaraflarına İbni ‘Arab-şāhı vālidesiyle ve birāderleriyle sürgün eyledükde diyār-ı Semerḳand’uñmeşāhir-i ‘ulemāsından Seyyid Şerīf Cürċānī ile ve Ḥvāce ‘Abdü’l-evvel ile ve Ḥvāce ‘Uşame’d-dīn ile ve Şeyḫ Şemse’d-dīn Cezerī ile muşāḥabet-i ‘ilmiyye idüp her birinüñ muşannefātını kendüden okuyup Cezerī ḥāzretlerinden ‘ulūm-ı ḥadīşi ve kırā’ati taḥṣīl ü tekmīl eyledi ve daḥı sekiz yıldan soñra deşt-i Ḳıpçaḳ’da İbni Bezzāzī’ye [74] mülākī olup dört yıl andan taḥṣīl-i ‘usūl ü furū‘ eyledi. Ba‘dehu diyār-ı Rūm’a gelüp Mollā Fenārī ile ve Mevlānā ‘Abdü’l-kerīm ile ve Mevlānā Burhāne’d-dīn ile muşāḥabet eyledi. Merḫūm Çelebi Sulṭān Meḥemmed

³⁶³ Tüm konuları kapsayan o yazı fıkıh usulünü öğrenmek için iyi bir sebeptir.

³⁶⁴ Allah mekanını ismi gibi yapsın. Makamını mahmut, meramını meşhut kılsın.

³⁶⁵ Hallerin hakikatini Allah bilir.

³⁶⁶ Gizli lutfuyla gizli bir şekilde Rabbi affetti.

Hān'ũn evlād-ı kirāmına h^vāce olup on yıl miqdārı bum-ı Rūm'da qarār eyledükden soñra sekiz yüz yigirmi beş senesinde vatanı Dımışk-ı Şām'a vāşıl oldı. Ol diyār-ı Kudūs-i şı'ārda te'lif ü taşnife meşgöl olup 'ilm-i ma'ānī ve 'ilm-i beyānda iki bin miqdārı ebyāt-ı laṭife ve uşul-i fiḫda beş bin miqdārı ebyāt-ı bedi' a nazm eyledi. Bu cümleden soñra halkuñ tevārīḫe meyl ü rağbetini ziyāde fehmi itmegini Timur-leng-i bed-şı'āruñ aḫbār-ı nā-aḫyārını ve eşrār-ı esrārını inşā idüp '*Acā'ibü'l-maḫdūr fi nevā'ib-i Timur* diyü tesmiye eyledi ve *Cāmi'ü'l-Hikāyāt* nām kitābı Fārisi'den Türkīye terceme idüp altı cild bir kitāb eyledi ve *Tefsīr-i Ebu'l-Leys*'i Türkīye terceme eyledi ve '*Unkūdü'n-Nasīha* nām 'Arabī risālesinde kendü aḫvāline müte'allik bu tefāşilī ve nice nice menāḫıbı taḫrīr eyledi.

Mevlānā Hācī Paşa *āmenehu'llahü te'āla mim mā yaḫāfū ve yaḫşī*³⁶⁷

Mevlānā Hācī Paşa'nuñ mevlid-i aşlīsi vilāyet-i Aydın'dur. Zemān-ı taḫşil ve evān-ı tekmiilde Ḳāhire-i Mışr'da 'ulūm-ı 'aḫliyyeyi Mübārek-Şāh Mantıḫi'nüñ berekāt-ı mantıḫi sebebiyle taḫşil eyledükden ğayrı Şeyḫ Ekmele'd-dīn ḫāzretlerinüñ ḫıdmet-i şerīfelerinde Şeyḫ Bedre'd-dīn ile şerik olup kemālāt-ı 'ilmiyyeyi ma'an tekmiil eylediler. Hācī Paşa'ya bir marāz-ı hā'il 'ārız olup dik-i mevād-ı fāsīde āteş hücum-ı pür-hümüm ile ğaleyān eylemegini fāzıl-ı merḫūmuñ safrası bulanup ḫayātıyla imtizāca mecāl muḫāl olduĝun iz'ān eyledi. Bu sebebden 'ilm-i ṭıbbā iştigāle muḫtar olup bu fennüñ taḫşilini teshilüñ esbāb u'alāmetine şurū' eyledi. **Şı'r-i 'Arabī:**

E't-ṭıbbü sā'isü'l-ebdān

*Ve 'ilmün yezṭarrü ileyhi'l-insān*³⁶⁸

Āḫirü'l-emr ol 'ilm-i nāfi'üñ lübbüne vāşıl ve müfredāt-ı mesā'ilinüñ rüḫına nā'il olup kelimāt-ı rüḫ-ı efzāsı dem-i 'İsā nişān virdüĝi muḫarrer olıcaḫ mārīstān-ıMışr aña tefvīz olınuḫ riyāset ü ṭebābet fāzıl-ı merḫūme sipāriş olındı. Ol ṭabīb-i kām-baḫş ve müdebbir-i rüḫ-ı efzādaḫı bu taḫrīble 'ilācāt-ı merzāya mübāşeret idüp ḫüsn-i tedbīr ile dārü's-şifā-yı ğaybdan nice ḫasteler iḫyā eyledi. Fenn-i ṭıbbā müte'allik lisān-ı Türkī'de *Teshīl* nām muḫtaşar-ı mu'teberi te'lif ü taşnif eyledi ve Aydınoĝlı Meḫammed Beg'üñ adına *Şifā* nām kitābını ibdā' u iḫtirā' eyledi. **Şı'r:**

Şod işāret-i 'üyün-ı ḫikmet-eş baḫr-i şifā

³⁶⁷ Allah onu, korkup çekindiği şeylerden korusun

³⁶⁸ Tıp bedenlerin temrenidir. Ancak insanın da muhtaç olduğu bir şeydir.

Şod beşâret-i kelâm-eş ‘ayn-i kânûn-ı necât³⁶⁹

Bu fenne iştiğâlinde muqaddem tavâli‘ -i Beyzâvî’ye bir şerh-i laţif te’lif idüp fenn-i merkûmda izhâr-ı yed-i beyzâ eyledi ve ‘allâme-i Râzî hazretlerinüñ *Şerh-i Meţâli‘* inüñ taşavvurât u taşdikâtına Seyyid Şerîf Cürçânî’den muqaddem havâşî taşşiye eyledi. Ol Seyyid-i sâdât-ı ‘ulemâ ve kudvet-i kâdât-ı fuzalâ hâşiye-i Meţâli‘de ba‘zı mevâzî‘da Mevlânâ Hâcî Paşa’yı hâme-i düz-bânı lisânından dilemişdür. Lâkin kendü zebân-ı pāk-i ratbu’l-beyânıyla fâzıl-ı merkûmuñ fezâ’il-i bâhire-i zâhiresine ve mehâmid-i zehiyye-i behiyyesine şehâdet idüp fazîlet-i tämme ve meziyyet-i ‘âmmesine müzekkî olmışdur.

Mevlânâ Şeyh Hâmid bin Mûsâ Kayşerî *rahmetu’llâhi ‘aleyh*

Mevlid-i aşil-i cezîlleri Kayşeriyye’dür. ‘Ulûm-ı zâhire-i tãhire ve fûnûn-ı bâtına-i zâhire-i bâhireyi câmi‘ bir nâfi‘ kimesne idi. Kerâmât-ı‘ aliyye ve maķâmât-ı seniyye şâhibi olan meşâyiḡ-i müte’ahḡirînüñ kibâr-ı kerâmet-âşârındandır ve ma‘ârif-i rûhâniyye ve leţâ’if-i rahmâniyyeye zafer-yâb olup fütûhât-ı ġaybiyye ve füyûzât-ı lâ-raybiyyeye dest-res bulan evliyâ-yı müte’ellihînüñ ekâbir-i şeref-şî‘ârındandır. **Şi‘r:**

Seccâde-i şer‘ pîş-i ân pāk

Pîşânî-i ḡod nihâde ber-ḡāk

Tesbîh zi-zıkr-i ân yegâne

Gerdîde be-şek dâne dâne

Misvāk çü dîde ez-lebeş kām

Câ kerde be-farḡ-ı ehl-i İslâm³⁷⁰

[75] Maḡrûse-i Burusa’da tavattun idüp arķasıyla ekmek şatar idi. Maḡrûse-i mezkûrenüñ ahâlisi müşârün ileyh “Şeyḡüñ ekmeginde bereket vardır. Anı almaḡ ekmeklü bâzârdur.” diyü birbirinden müsâre‘at u mübâderet iderler idi. Merḡûm Mevlânâ Şemse’d-dîn Fenârî Şeyh Hâmid hazretlerinüñ şeref-i muşâḡabetiyle müşerref olup celâ’il-i fezâ’il-i nâfi‘asından müntefi‘ olmaḡın fażl-ı kemâline i‘tirâf

³⁶⁹Hikmetinin gözlerinin işareti, şifa denizine döndü. Sözüñün işareti, kurtuluş yasasının ta kendisi oldu.

³⁷⁰Şeriat seccadesi, o temiz insan karşısında alnını topraklara koymuş. O eşsiz insanın zikirleri sonucu gözyaşları tesbih tanelerine dönüşmüştür. Misvak onun ağız ile bulunduğundan beri İslam ehlinin başköşesinde yer almış.

ider idi. *Merhūmün mağfūrūnleh* Sultān Yıldırım Bāyezīd Hān Ġāzī *innemā ye‘muru mesācida’llāhi men āmene bi’llāhi ve’l-yevmi’l-āhīr*³⁷¹ fehvāsınca mi‘mār-ı hulūş-ı niyyet ve mühendis-i şıdķ-ı tevıyyetle maħmiyye-i Burusa’da bir mevzı‘-ārām āsāde cāmi‘-i kebīr-i cāmi‘ ü’l-berekātı binā eyleyüp Şeyh hāzretlerinüñ anda va‘z u tezkīr itmesini iltimās eyledi. Merhūm Şeyh hāzretleri pādīşāh-ı mağfıret-şı‘āruñ mültemis ü müsted‘āsını qabūl idüp şerā’if-i evķāt ve leṭā’if-i sā‘ātda ṭarīķa-i va‘z üzre ifāza vü ifādeye iştıgāl eyledi. Meclis-i va‘zında rütbe-i i‘dāddan efzūn cemā‘at cem‘ olup ol şem‘-i cem‘ üñ eṭrāfında enām-ı eyyām mānend-i ṭa’ifān-ı beyt-i ḥarām izdiḥām iderler idi. **Şi‘r:**

Be-her menzil ki gereded nūr-ı deh şem‘

Dü sed pervāne gereded gerd-i ü cem‘³⁷²

Kāffe-i ḥalā’ıķ-ı cenāb-i celilü‘l-me’ābına iķbāl idüp meclis-i sa‘ādet-i celisine bu maķūle cem‘iyyet olduğundan perīşān-ı ḥāl ve müteşettitü’l-bāl olmuş idi. Derūn-ı tāb-nāki eştāt-ı esbāb-ı teferruķ-ı ḥāl ve teşettüt-i bāl ile ṭolmuş idi. Bu sebebden Akşaray nām qaşabaya irtihāl idüp kendüyi keşretten taḥlīş eyledi. **Şi‘r:**

Ber-ferāz-ı ṭārem-i vaḥdet zedem ḥargāh-ı üns

Tā meger kār-ı perīşān-em pezīred elti’ām³⁷³

Naķl olunur ki mūmā ileyh evā’il-i taḥşilde ṭarīķat-ı taşavvufı Dımışķ-ı Şām’da zāviye-i bā-yezīdiyye sākinlerinden ba‘zı meşāyiḥ-i kirāmdan aḥz eyledükden soñra H‘āce ‘Alı-i Erdebilī hāzretinden aḥz-ı ṭarīķat idüp şuveri bu ittişāl ile istiḥsāl-i ḥāl eyledi ve lākin bāṭında Üveysī ṭarīķında ‘ārif-i bi’llāh Bāyezīd-i Bisṭāmī’nüñ rūḥ-ı ‘azīzinden aḥz-ı ṭarīķat idüp sirren anuñ rūḥāniyyetinden istifāza eyledi. Mervīdür ki Hāzret-i Hızr ‘aleyhi’s-selāmıla muşāḥabet idüp esrār-ı esmār-ı ‘ilm-i ledünıyi andan aḥz eyledi. **Şi‘r:**

Zenedegi-i dil çü Mesīḥ ez-dem-eş

Sebze-i cān çün Hızr ez-maķdem-eş

Sīne-i Pākize-eş ez-kibr ü kīn

³⁷¹ Hiç kuşkusuz Allah’ın mecitlerini Allah’a ve ahiret gününe inananlar imar eder (Tevbe, 18.).

³⁷² Her evde ki on mumun ışığı yanarsa iki yüz kelebek oraya toplanır.

³⁷³ Birlik kafesinin üzerinde sevgi çadırı kurdum. Belki bu perişan durumum iyileşir.

Hokka-i pür-gevher-i 'ilm-ül-yakîn³⁷⁴

Mevlânâ 'İyâs'dan rivâyet olunur ki meşâyih-i kirâmuñ ekşerinde tarîk-i taşavvufda hâlel ü zelel vâkı' olup *li-küllî sârimin hefût ve li-küllî cevâdin kebût*³⁷⁵ muktezâsınca zellet vâkı' olmışdur ve lâkin Şeyh Hâmîdü'd-dîn Kayşerî'den tarîk-i hağda bu veche mine'l-vücüh zellet-i kadem zuhûr itmemişdür. **Şi'r:**

Her ki-râ küş-eş ez-berâ-yı Hüdâ-st
Heme kâr-eş zi-ized âyed râst³⁷⁶

Şeyh hazretlerinüñ ehîbbâsından bir şüfi-i şâfi-i derünü iki kıt'a-i buç'a zirâ'at u hırâşet idüpbir kıt'asını nefsi için ta'yîn ve bir pâresini şeyh hazretleri için tebyîn eyledi. İttifâk şeyh hazretleri için zirâ'at olınan tarladan bir dâne nesne hâşıl olmayup kaçâ-yı ilâhî ile maşşül-i mezra'a hârmân mişâli berbâd olmuş idi ve lâkin kendü için hırâşet itdüğü buç'a nümâ nümâ olup anuñ mezra'a-i âmâli ögüp bitmiş idi *fi külli sünbületin mi'et-i habbe*³⁷⁷ fehvâsınca her sünbülenüñ maşşülü yüz dâneye yitmiş idi. İttifâkşeyh hazretleri bir tarîkla ol mezra'aların üstüne varup "Bu iki buç'anuñ kangusu bizimdür." diyü istikşâf-i hâl eyleyicek şüfi şeyhüñ tarlasında maşşül hâşıl olmaduğundan anı göstermege hîcâb idüp kendinüñ buç'asını "Bu sizindür." diyü irâ'et eyledi. **Nazm:**

Dürügi ki ü sülhâmiz şod
Beh ez-râstî-yi fitne-engîz şod³⁷⁸

Şeyh hazretleri bu kelâmuñ istimâ'ından mehmûm u mağmûm olup "Mezra'a-i dünyâdan eşmâr-ı eşcâr-ı âmâle dest-res bulmağberhür-dârluğ 'alâmetidegildir. Belki tohm-i günâhuñ kemâl-i nümüvv ü zuhûrundandır." didi. Merhûm şeyh hazretleri Aşsaray'da vefât idüp anda defn olındı mezâr-ı şerîfi 'âmme-i 'alemiyânuñ ortasında Yemen-i bereket ile ma'rûf u mezkûr ve muşâhid-i merâğda enbiyâ gibi meşhûrdur. **Şi'r:**

Ta'ir-i rûh-eş ki ezîn köhne dâm
Sidre-i neşîmen şed [76] ve tûbâ mağâm

³⁷⁴Hızır'ın gelışı gibidir ruhumun tazeliği. Kin ve gururdan kalbinde iz yoktu. Bilgisi sayesinde mücevherlerle dolu kutu gibiydi.

³⁷⁵Her kesin (şey, kural) için bir yanılma (istisna) ve her cömertin (soylu atın) bir sürçmesi (hatası) vardır.

³⁷⁶Herkes Allah için çabalyorsa Allah tarafından işi rast gelir.

³⁷⁷Her bir başakta yüz tane olur (Bakara, 261.)

³⁷⁸Barığa neden olan yalan savağa sebep olan doğrudan daha iyidir.

Bād be-ferhunde maḳarr-i müsteḳar
‘ İnde melīk şamed müktedir³⁷⁹

Mevlānā Şeyḫ Şemse’-d-dīn Meḫemmed bin ‘Alī Ḥüseynī Buḫārī ‘*aleyhi’r-rahmetu’l-
melikü’l-bāri*

Ḥaḳā‘ iḳ-ıkitāb-ı müsteḳāb ve deḳā’iḳ-ı sünen-i seniyyeyi ḥā’iz ve levāyih-ı sevānih-ı ne’üt-ı sāmīyāt ve rumūz-ı kunūz-ı esmā vü şıfāta fā’iz kimesne idi. Mıḫbāh-ı şalāh-ı ḫāl ve çerāğ-ı ferāğ-ı bāl ile meşḳūt-ı nubūt-ı kübrādan iḳtibās-ı levāmi’-i envār-ı sātı’ a eyleyüp nūr-ı cezve-i cezbe-i ilāhiyyeye maḫzar idi. Bāşıra-i başiret ve dīde-i serireti kuḫl-ı mükāşefāt-ı celile ile mukeḫḫel olmağın cenāb-ı şeref-nişābı serā’ir-ı ḫaṫā’ir-ı ceberūt ve sevānih-i ḡarā’ib-i reḡā’ib-i lāhūte vāḳıfbir ‘ārif ve ṫarīḳ-i taşavvufda ḳadem-i rāsīḫ ve şebāt-ı şāmiḫa mālīk bir sālīk idi. **Şi’r:**

Ḳüṫb-i yaḳīn noḳṫa-i tevḫīd-i ū

Ḥil’at-ı dīn ḫırḳa-i tecrīd-i ū

Sırr-ı fenā-rā beh ez-ū kes ne-güft

Dürr-ı beḳā-rā beh ez-ū kes ne-güft

Evvel ū āḫir-i her müntehi

Ze-āḫir-i ū ceyb-i temennā tühi³⁸⁰

Vilādetleri Buḫāra’da olup ‘ālem-i şabāda kerāmāt-i seniyye ve ḫavāriḳ-i ‘ādāt-ı behiyyesi şudūr u zuḫūr eyledi. Ol diyāruñ meşāyih-i ‘izām ve evliyā-yı kirāmıyla mu’āşeret idüp maḳāmāt-ı ‘āliyāt ve derecāt-ı sāmīyāta nā’il olduğdan şoñra bilād-ı Rūm’a dāḫil olup maḫrūse-i Burusa’da tavattun eyledi. Şeyḫ Sadre’-d-dīn-i Ḳonevī ḫazretlerinüñ *Miftāhü’l-Ġayb* nām kitāb-ı ḫaḳā’ik-i ilmāmını kendü ḫaṫṫ-ı şerīfiyle yazup Mevlānā Şemse’-d-dīn Fenārī’den oḳuduḳdan şoñra ol kitābuñ zāhrına Mevlānā Fenārī ḫazretleri icāzet-nāme taḫrīr eyledi. Āyet-i i’cāz-ı āyet ve *el ḳaytü ‘aleyke meḫabbeten minī*³⁸¹ feḫvāsınca maḫabbet-i ilāhiyyeye maḫzar olan kimesne maḫbübü’l-ḳulūb olduğı muḳarrer olmağın maḫrūse-i mezkūrenüñ ahālisi aña ḡāyetde maḫabbet eyleyüp Emīr Sultān diyü zıkr iderler idi. **Şi’r:**

³⁷⁹ O’nun ruhunun kuşu bu eski (köhne) tuzaktan (mekandan), Sidre’ye ve Tuba Makamına geçti. Makamı tuba gibidir. Hayırlı makamı istikrarlı olsun. Padişah nezdinde güçlü ve değerli olsun.

³⁸⁰ İnançım temeli onun tevhididir. Dinin cübbesi onun yalnızlığa sığınma elbisesidir. Fenalık sırrını onun gibi kimse güzel söylemedi. Hayatın incisini onun gibi kimse güzel alamadı. Her şeyin başı ve sonudur. Onun sonuna ulaşmak imkânsız.

³⁸¹ Ve senin üzerine kendimden bir sevgi indirdim (Taha, 39.).

*Ve izā eḥabbe 'llāhü yevmen 'abdehü
Elkâ 'aleyhi mühabbeten li'n-nâsi³⁸²*

Bu sebebden esâṭin-i selâṭin-i meşâyih-i 'uzâm arasında laḳab-ı mezkûr ile meşhûr olmuştur ve şîṭ ü şadâ-yı vilâyeti vilâyetlerde tolmıştır. **Mısrâ'** :

Bâ-şeyt-i velâyet-eş vilâyet pür şod³⁸³

Merḥûmün magfûrünleh ḥazretleri evlâd-ı emcâdıyla fâzıl-ı merḳûma kemâl-i ta'alluḳ ile 'alâḳa idüp mâ-beynlerinde ḥabl-i metîn irtibâṭ merbûṭ olmağın dürre-i yetîme-i kerîmesini aña tezvîc eyledi. Reşehât-i insâniyye-i nisâniyyenüñ ol şadef-i pâki teḳâturundan yetîme-i temîme-i salṭanat olmağa sezâ-vâr dürer-i gurer-i şâhvâr ya' nî evlâd-ı emcâd-ı büzürg-vâr zühûr eyledi. **Şi'r**:

*Dürî âmed ez-lücce-i baḥr-ı baḥt
Ki şod zîver-i tâc ü tezyîn-i taḥt*

*Birün âmed ez-kâneş ân la'l-i nâb
Ki pervered bahr-ı negîn âftab³⁸⁴*

Selâṭin-i 'Osmâniyye Şeyḥ ḥazretlerinüñ kerâmât-ı çeşm-i zâhir-i beyn ile müşâhede idüp dîde-i beşâret-i dîde ile mu'âyeneten gördükleri eclden kemâl-i ta'zîm ile tekrîm iderler idi. Sefer-i hümâyûna ḳaşd u' azîmet eyleyüp kemer-i cezm ü ḥazm ile ğazâ-yı ğarrâ-yı zafer-ârâya bel bağladuğda ḳılıcı andan ḳuşanup du'âsın alurlar idi.

Nazm:

*Yâft heme 'âlemyân kâm-ı ḥ'îş
Feyz-i du'ây-eş der-i ḥâcet güşûd
Ger neşüdî ü be-du'â destgîr
Maşlahat-ı ḥalk nedâred vücûd³⁸⁵*

Mervîdür ki Timur Ḥân şekâvet-'unvân maḥmiyye-i Burusa'ya istîlâ idüp leşker-i cerrâr-ı Tâtâr ahâlî-i vilâyete envâ'-ı ḥaḳârete cür'et ve eşnâf-ı ḥasârete cesâret eyledüklerinde sığâr u kibâr ol ğavş-i büzürg-vâra istigâşe idüp ol gurûh-ı mekrûhuñ

³⁸² Eğer ki günün birinde Allah kulunu sevdi üzerine insanlara sevgi indiriverdi.

³⁸³ Vilayetinin şöhreti ile tüm vilayet doldu.

³⁸⁴ Baht denizinin ortasından bir inci geldi. Taç ve tahtın süsü oldu. O değerli lal madeninden çıktı. Ki güneş onu taş olması için yetiştirmişti.

³⁸⁵ Tüm dünya muradına erdi. Duasının feyzi hacet kapılarını açtı. Eğer o duası kabul görmezse demek ki halkın maslahatı var.

istidbārı için tazarru^ç u niyāz eylediler. Şeyh hazretleri ol müselmānlara Timur'ın ordusunda pālās libās giymiş bu maqūle hılye ile mütehallī ḥaķır şuret derviş sîret bir na^ç-l-bend kimesne vardır. “Bizden aña selām idüp benüm için şimdiden soñra gitmenizi iltimās ider diyesiz.” didi. Ahālī-i Bursa Timur'ın ordusunda şahş-ı merķūmı bulup Emīr Sulţān'ın selāmını ve kelāmını ol kimesneye işāl eyledükden soñra sem^ç-an ve tāt^ç-aten “İnşā'a'llāhü te'ālā yarın rihlet eyliyelüm.” diyü buyurdılar. Fi'l-vāķı^ç rüz-ı mesfūruñ irtesi Timur Ḥān 'askeriyle 'alā vechi'l-isti^ç cāl irtiḥāl eyleyenler hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz otuz üç senesinde Emīr Sulţān vefāt idüp nidā-yı i^ç-cāz ve edā-yı irca^ç ı ile nefsi rażıyye-i marzıyyesi ḥiṭān-ı lāhūt ve miṭān-ı ceberūta [77] revāne oldı. **Şi'r:**

Giti ki neşimen-i zevāl-est
Āsūde deli der ū maḥal-est
Mātemkede-ist tîre vü teng
Der vey ne vefā ne bŷy vü ne reng³⁸⁶

Ḳabr-i şerifi merci^ç -i erbāb-ı münacāt ve melce-i aşḥāb-ı ḥacāt olup kāffe-i efrād insān eli hezālān-ı āşār-ı rŷḥāniyyetinden istifāde ŷzredür. Şu'arā-yı sālifeden Mevlānā ve Evvelānā Merḥūm Aḥmed Paşa Emīr Sulţān'ın ḥaķķında bu tārīḥi buyurmışlardır. **Tārīḥ:**

İntikāl-i Emīr Sulţān
Oldı tārīḥ-i intikāl-i emīr³⁸⁷

Tezyil: Kendüler nŷr baḥşidür. Babaları Seyyid 'Alī Buḥārī hazretleri Ḥ'āce İşḥaķ Hatalānī'den ol daḥı Seyyid 'Alā Hemedānī'den mücāzdu. Silsileleri birkaç vāsıta ile Necme'd-din Kübrā hazretlerine vāşıldur *rahimehumu'llāhi te'ālā*.

'Ārif-i Bi'llāh Şeyh Ḥācī Bayram Anḳaravī *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Çıbık Şuyı dimekle ma^ç-rŷf nihāruñ yanında Engŷri nām ḳaşabanuñ muzāfātından Şol-faşol nām ḳaryede vücūda geldi. 'Ulŷm-ı 'aķliyye ve fŷnŷn-ı şer'ıyyeye iştiğāl-i tām ile meşgŷl olup temehhŷr eyledükde 'ādāt-ı sādāt-ı 'ulemā ŷzre menāşıb-ı dŷnyeviyyeden Engŷri'de Melike Ḥatun binā itdŷgi Ḳara Medrese dimekle ma^ç-rŷf

³⁸⁶ İşbu dŷnya ki yıpranmanın yeridir. Burada huzur bulmak imkānsızdır. Karanlık ve dar bir mŷtsuzluk hanesidir. İçinde ne vefā ne koku ve ne renk var.

³⁸⁷ Emīr sultanın ölŷmü Sultanın ölŷm tarihi oldu.

medresede müderris oldu. Rûz-ı âzâlde debîr-i taqdîr-i tahrîr itdüğü muḳadderât-ı künye-i nüṣḫa-ı ecmâlden ṣafḫa-i tafṣîle naḳl olunmaḳ lâzım olmağın mûmâ ileyhüñ defâtir-i aḫvâlinde muḫarrer olan desâtir-i a‘mâl zuhûra gelüp müderris iken müṣerri‘-i taṣavvuf ve ṭarîḳ-i ḫaḳḳa ṣurû‘ u taṭarruḳ eyledi. **Nazm:**

Ez kütübḫâne ü kütüb bûgzeṣt

Sâkin-i ḫalvet-i inâbet geṣt

Der maḳâmât-ı faḳr râsiḫ ṣod

Ḥâk rûb-ı der-i meṣâyıḫ ṣod³⁸⁸

Zemân-ı ferâgat ve âvân-ı terk-i ‘uzletde Şeyḫ Ḥâmid ḫazretlerinüñ ḫıdmetlerine vâṣıl olup anuñ bereket-i ṣoḫbetiyle kemâlât-i melekiyye ve melekât-ı insâniyyeden ğâyet-i ğâyât-i ḳâṣıyye ve nihâyet-i nihâyât-ı na‘ıyyeye nâ‘il oldu. **Mıṣrâ‘:**

Tâ ğâyet-i ğâyât-ı kemâlât resîd³⁸⁹

Eṭvâr-ı edvâr-ı seyr-i sülûk ve a‘lâ-yı zirâ-yı menâzil ü maḳâmâta kemâ-yenbağî ‘ârif olup kerâmât-ı ‘ayâniyye vü ma‘neviyye aṣḫâbından idi. Enfâs-ı nefiseleri ve berekât-ı ṣoḫbetlerinüñ te‘ṣîr-i pür-ṣemîri sebebiyle cem‘-i keṣîr ve cem‘-i ğâfir merâtib-i ‘âliyyeye vâṣıl olup ser-çeṣme-i vilâyetden nice yenâbi‘-i kerâmet tefeccür eyledi. Henüz ṣecere-i ruḫâniyyetinüñ ṣemerâtı zuhûr eyleyüp devḫa-i ṭarîḳınıñ ğusûn u fûnûnı ğünden ğüne ser-firâz olmaḳdadur. El-ḫaḳ zeyl-i ‘ıṣmetine yed-i tevbe vü inâbetiyle işâbet eyleyenlere devlet el virdüğü muḫarrer ve ol ser-tâc-ı evveliyânüñ tâciyla mütevvic olsunlar. Tâc-dârân-ı melek ü melekûtle hem-ser olduğı muḫaḳḳaḳdur. Ṭaraf-ı Şûfiyye’den ṭarîḳ-ı Bayramı bir câdde-i ḳavîme-i mustaḳîmedür ki aña sâlik olan vâdî ḫalâlete uğramayup ser-menzîl-i hidâyete mûntehî olması muḫarrerdür. Ṭâ‘ife-i Bayramiyye ‘ıyd-ı sa‘îd-i âḫirinde dârü‘n-na‘îm-i câvidânîniñ temettu‘ât-ı laṭîfesinden mütemetti‘ olup âlâ-yı vâlâ-yı mevâhib-i raḫmâniyye ile ‘ıyd-ı viṣâle vâṣıl olmaları muḫarrer fehmi olunur. Sulṭân Hâcî Bayram ḫazretleri ḳaṣaba-i mezḳûrede vefât eyleyüp rûḫ-ı pür-fütûḫı berâziḫ-i nâsûtiyyeden menâzil-i lâḫütiyyeye nâ‘il ü mûkâṣefât-ı tecelliyât-ı ‘ıyd-ı viṣâle vâṣıl oldu. Ol zemânda neyyir ü mezâr-ı ṣerîfi muḫarrer-i icâbet-i da‘vât ve müstefir-i isticâbete ḫâcât olup mülteṣim-i mülte‘îm enâm oldu. **Şi‘r:**

³⁸⁸ *Kıtap ve kütüphaneden geçti. Tövbe köşesine yerleşti. Fakirliğe azmetti. Şeyhlerin kapısının önünü temizlemeye başladı.*

³⁸⁹ *Olgunluğun sonunun sonuna ulaştı.*

Pîr-i ezrek pûş-ı gerdûn der-mezâr-eş yek mürîd
Hâdim-i hindûy şeb der-i hânkâh-eş yek gülâm³⁹⁰

Tezyîl: Sîkât-ı aşhâb-ı tarîkatden menkûldür ki Şeyh Hâmid Kayserî hazretleri Şeyh Şücâ'-i Karamanî'ye "Engürî'de Hâcî Bayram adlu bir müderris vardır. Añı da' vet eyle gelsün." diyü gönderdi. Şeyh Şücâ'-i merhûm dañı Engürî'ye varup Hâcî Bayramî Medresesi'nde ders dir iken bulup Şeyh Hâmid tarafından da' vet eyledükde Hâcî Bayram "Da' vete icâbet lâzımdur." diyü kâlkup Kayserîye'ye varup Şeyh ile mülâkî olduklarında Şeyh Hâmid Hâcî Bayram'a 'ulemâ-yı zâhirüñ mevtâsınıñ merâtibini ve erbâb-ı bâtınıñ mevtâsınıñ merâtibini gösterüp "Kağsı muhtarıñ olursa añı ihtiyâr eyle." didi. Hâcî Bayram Sultân aşhâb-ı bâtınıñ hâllerini rif' atde ve kendülerini sa'âdetde görmegin meşâyih-i tarîkını ihtiyâr idüp tarîk-i tadrîsden ferâğât eyledi. Ba'zı kitâbda sekiz yüz otuz üç senesinde fevt oldı diyü bulundu *revhu'llâhi rûhahü.* [78]

'Ârif-i Bi'llâh Şeyh 'Abdu'r-Rahmân Erzincanî *rahmetu'llâh*

Şeyh Şafîyyü'd-dîn Erdebîlî hazretlerinüñ hulefâsındandır. Mavtın-ı aşlisini terk idüp diyâr-ı Rûm'a geldükde Amasiyye kırbında tavaştun eyledi. Lâkin 'alâ'ik-i hâlâ'ikdan munkaţî' olup 'uzlet ü hâlvete müdavemet ü münademete irtifa'-ı hâl kesb itmek için maqarr-ı muqarrer olan cibâl-i 'âliyede sâkin olur idi. **Şî'r:**

Kühhâ müsteqar ebdâl-est
Hemcü otâd pes kavî hâl-est
Hağ te'âlâ ki kerd halk-ı cibâl
Bî-izhâr-ı Kibriyâ vü celâl
Kâle fihâ hüden ve irşâdâ
Ve ce'altel-cibâle evtâdâ³⁹¹

Mervîdür ki Şeyh hazretleri bir gün ehibbâsına hitâben eşdikâmızdan bir cema'ât bizi ziyârete gelse gerekdür. Anlara "Nüzl ü ziyâfet ihzâr eyleyüñüz." didükde ehibbâsı "Hâlen bizüm hâzır ta'âmımız yokdur. Ne çâre eylesek?" diyü tereddüd eylediler. Bu şadedde Şeyh hazretleri şavma'alarından taşra çıkup sefere-i gaybdan nevâle

³⁹⁰ *Dünyanın mavi yaşlısı (gökyüzü) onun mezarında bir uşak, gecenin ayı onun dergâhında bir köle.*

³⁹¹ *Dağlar iyi insanların ikametgâhidir. Dolayısıyla dürüst ve şerif insanlar gibi sağlamdır. Allah dağları yarattı. Büyüklük ve celalini göstermeden dedi ki onda hidayet ve irşat vardır. Dağları sağlam kıldım.*

recāsına eṭrāf u eknāfa nazar eyledükde ol gürüh-ı pür-şükūhuñ havālisinde rüz-ı şeb anlaruñ ile cīrān olan cīrāndan bir gurūh āhū karşı geldiler. Şeyh ḥazretleri ol āhūlara ḥiṭab idüp “Bizüm ezyāfımız için nefsini fedā idüp yolımuza ḳurbān olan gelsün berü.” diyücek ol gürūhuñ biri cümleden teḳaddüm eyledi. Şi‘r:

‘Iyd şod be-ḥarām tā medhūş u ḥayrān-et şevem

Ḥançer-i ‘aşık-kūşī berk-eş ki ḳurbān-et şevem³⁹²

Şūfīler fi‘l-hāl ol āhūyı zebḥ idüp ihzār u ṭabḥ ider iken Şeyh ḥazretlerinüñ didügi gibi bir bölük kimesne gelüp ol āhūyı ekl eylediler. Naḳl olunur ki bir seḫer Şeyh Ḥāmid ḥamīde seyrek-i çihre-i bā-behresinde gerd-i ḥüzn ve melāl ü simyā-yı necābet-īmāsında ğubār-ı ğam vehm ü kilāl aşikār olup āyīne-i şafāsında jenk-i fütür müşāhid oldı. Şeyhüñ ḥıyār-ı eḫibbāsı istikşāf-ı hāl idüp bu bābdan fetḥ-i kelām eyledüklerinde cevāb virüp ṭa‘ife-i Erdebīlī’ye şimdiye degin ğāyetle vera‘ vü taḳvā ve ḥüsn-i ‘aḳīde üzre iken ḥālen şeyṭān-ı bed-ğümān anlaruñ şudūrına duḫūl ü dimā‘-i fāsīde gibi‘urūḳına ḥulūl idüp “Ṭarīḳa-i eslāfdan iḫrāc u izlāl eyledü.”diyü buyurdılar. Fi‘l-vākı‘ emed-i medīd ve ahd-i ba‘īd mürūr itmeden Şeyh Ḥaydār’uñ umūr-ı dīniyyede ve ‘itikādiyātda eslāf-ı eşrafūñi‘tikādātını tağyīr ü tebdīl ve ādāb uaḫvāllerini taḫvīl itdügi ve ṭarīḳ-i zıyğ-i dālālete gitdügi ḥaber istimā‘ olındı.

‘Ārif-i Bi‘llāh Şeyh Ṭabduḳ Emre *rahmetu’llāh*

Şaḳarya nām nehre ḳarīb bir ḳaryede mutavaṭṭın idi. Müddet-i ‘ömründe ḫalḳ-ı ‘ālemden ‘uzlet ü inḳıṭā‘ üzre olup silāḥ-ı şalāḥ ile ḫabl-i ‘alāḳayı ḳaṭ‘ itmiş idi. Şemiyye-i kerīme-i iḳṭāb üzre seccāde-i irşāda cülūs eyleyüp kerāmāt-ı ‘āliye izḫār itmiş idi.

‘Ārif-i Bi‘llāh Şeyh Yūnus Emre *rahmetu’llāh*

Bolı sancagındandır. Sālifü’z-zıkr Ṭabduḳ Emre’nüñ aşḫāb u eḫibbāsındandır. Ol meczūb maḥbūb-ı rabb-i enāmuñ āşār-ı terbiyyet-i berekātında mūmā ileyhüñ kerāmāt-ı keşīresi zūhūr idüp şāḫib-i vecd ü hāl ve şāḫib-i kemāl oldı. Müddet-i keşīre şeyhinüñ zāviyesinde ḥizūm-keş olup ḫıdmetde istikāmeti berekātıyla getürdügi odunuñ arasında bir egri odun bulunmaḳ vākı‘ olmadı.

Meşnevī:

³⁹² Bayram oldu yürü ki sana hayran kalayım. Âşıkları öldüren hançerini çıkart ki sana kurban olayım.

Rāstī kün ki rāstān restend

Der-cihān rāstān kavī destend

Rāstkārān bülend nām şevend

Gec-rüvān nīm pūhte hām şevend³⁹³

Zāhir-i hālde oğumağa dili varmayup hāme gibi hūrūf-ı teheccīnūñ edāsında k̄aşır idi. İmād-ı bostān-ı qudsūñ hūrūf-ı ma‘ārif-i ledüniyyesinde māhir idi. Lisān-ı Türki’de nukāt u rumūz ve mezāyā-yı müştēmil varşağı üslūbında söyledüğü kelimātından esrār-ı esmār-ı İlähiyye’de ma‘rifet-i tāmmesi olup ‘ilm-i tevḥīdde maḳām-ı ‘ālī şāḫibi olduğı zāhir ü bāhirdür. Bu beytler anuñ kelimātındandır. **Naẓm:**

Nazar eyle itiri bāzār eyle götüri

Yaradılanı hoş gör yaradandan ötüri

Dimedinmi sev beni derdine dermān olayın

Sevdüğümce artdı derdüm ya‘nī dermān eyledüñ [79]

Bismi’lāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

Ṭabaḳa-i hāmise Çelebi Sultān Meḥemmed Hān ibni Sultān Yıldırım Bāyezīd Hān ḫazretlerinūñ hengām-ı salṭanatında seccāde-i ders ü ifādede ve nişimen-i fetvā vü ifāzada cülūs eyleyen ‘ulemānuñ maḫkeme-i muḫakkime-i şer‘de aḫkām-ı iḫkām-ı şer‘iyye eyleyen fuzalānuñ beyānındadır. Aşḫāb-ı dāniş ü bīniş olanlaruñ ‘ilm-i ‘ālem-ārālarına zāhir ü bāhirdür ki şafaḫāt ü cennāt-ı aḫvāllerinde *nerfa‘ü deracātin men neşā*³⁹⁴ mestür u muḫarrer olan selāṭin-i ‘iẓām ve ma‘delet-i fercāmdan ve cerā‘id-i ferā‘id-āmāllerinde *innā mekkannā laḫü fi’l-arzī*³⁹⁵ maẓmūn-ı meymūnı nevişte vü nibişte olan kirām-ı fiḫām-ı ḫavāḳin-i ma‘delet-i encāmdan ḳanğı şāḫib-i vücūd-ı pādişāh-ı behbūddur ki ḳalem-i taḳdīr naḳş-ı vücūdını levḫ-i hestīden maḫv itmeyüp maḳṭa‘-i ḫayātında muṭṭali‘ *küllü şeyin ḫālikün illā vecheh*³⁹⁶ maẓmūnını taḫrīr *ve küllü men ‘aleyhā fānin*³⁹⁷ meknūnını taṣṭīr itmege müsned-meşīd-i cihān-bānīde cülūs eyleyen selāṭin-i māziyyeden ḳanğı ḫāḳān keyvān-ı eyvāndur kideṣt-i ḳazā añı āḫir-i evcāt-ı derecāt-ı ḫayātından ḫazīz-i ‘adem ve meḡāk-i ḫāki indürmeye ve hücum-ı hümüm-ı ecel añı cānından uşandurmaya ve igrendürmeye

³⁹³ *Dürüst ol ki dürüst insanlar kurtuldular. Dünyada dürüst insanlar daha güçlü dürüst insanlar şöhet olurlar. Ama gümrahlar yarı pişmiş veya pişmemiş olurlar.*

³⁹⁴ *İstedüğimizi derecelerle yükseltiriz (En’am, 83.)*

³⁹⁵ *Biz ona ülkede imkan sağladık (Yusuf, 56.)*

³⁹⁶ *Onun yüzü haricindeki her şey helak olacaktır (Kasas, 88.)*

³⁹⁷ *Üzerindeki her şey yok olacaktır (Rahman, 26.)*

Maṭla' :

Zi-rif at ger nehī ber-āsmān pāy
Buved zīr-i zemīnet 'ākībet cāy³⁹⁸

Müttekā-yı vālā-yı salṭanata ṭayanup gerde-bāliş nuḥūt-ı hilāfeti ḳoltuđına alan ekābir-i selāṭinden bu vāḳı' olmadı ki diyār-ı 'Irāk u 'Acem ve memālik-i Hicāz u İşfahān'a āvāze-i ma' delet ü neşefet şalmış iken anuñ şit-i şadāsı deyr-i 'ālemde kem olmaya ve ḳuvvet-i ṭālī' le nāmūs-ı nākūs-ı küffārı yirden yire çalmış iken hūy u hāy-ı 'azīmeti aşığa ḳomayup eṭrāf-ı 'ālem enīn ü ḥanīn ile ṭolmaya **Meşnevī:**

Çi pür kīne buved īn sarā-yı sepenc
Çi miḥnet füzūn-est ü pür-derd ü renc
Be-ḥāke Kıyāmerş benger çe kerd
Berāverd ez-gūr-i Behrām gerd
Ez-ū reft taḥt-ı Süleymān be-bād
Rübūd ez-ser-i baḥt tāc-ı ḳübād
Hemān şāhd-est īn cihān-ı ḥarāb
Ki ḥūn-ı Siyāvüş būd-eş ḥazāb
Hemān pür-şarāb-est īn bī-nizām
Ki ez-kelle-i cem bigerdand cām³⁹⁹

Bu 'ādet-i ḳadīme-i müstedīme üzre beşinci pādīşāh-ı sa' ādet-nişān ki Çelebi Sulṭān dimekle mu' anvendür. Babası Yıldırım Bāyezīd Ḥān'ıñ nevbet-i salṭanatı temām olup müddet-i hilāfeti encām bulduğda anuñ maḳāmında cülūs idüp 'asker ḥamīs-i zafer-i enīs ile rub' -ı meskūnı ve eḳālīm-i seb' ayı fetḥ idüp mesācid ü me' ābidde beş vaḳtde ezān oḳudup ṭaṇṭana-i dīn-i Aḥmedī ve dīde-i şer' -i Muḥammediyye [81] maḳām-ı penç-gāhda i' lā eyledi. Kūs-i salṭanat ve ṭabl-i hilāfetle 'ālemlere āvāze şalup rāst olup şeh-nāz māḳāmında olup nevā-yı ma' deletle şadā-yı 'adāleti ḥasebiye çıkardı. **Şif'r:**

Şedā-yı bülend-i celālet hemīn

³⁹⁸ Yücelikten eğer gökyüzünü ayaklarının altına alırsan sonunda yer altında yer alacaksın.

³⁹⁹ Bu iki günlük dünya ne kadar kindardı. Ne kadar acı ve dertlerle doluydu. Kıyamers'in toprağına bak ne yaptı. Bahram'ın mezarını söktü. Padişahlık tahtını kaybetti. Baht başından padişahlık tacını çaldı. Bu değersiz dünya zaten şahitlik ediyordu. Siyavüş'ün kanını kına olarak kullanıyordu. Bu düzensiz dünya şarapla doludur. Ki Cemşid'in kafatasından kadeh yaptı.

Resid ez-zemîn tâ be çarh-ı berîn

Heme küşhâ-yı zemîn pür enîn

Şude gûş-ı çarh ez-enîn pür tanîn⁴⁰⁰

Kitâb-ı devlet-i ‘Osmâniyye’den bu beş pâdişâh penç-i kâ’ime bir cüzv olup kitâb-ı salţanatı bu beş bâb üzre mümeħhed kılındı. Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz yetmiş yedi senesinde vücûda gelüp babası vefâtında yigirmi yedi yaşında bulundu. Mûsâ Çelebi’nün ve ğayrı qarındaşlarınıñ fetreti def’ olunca on iki yıl mürür eyledi. Sekiz yüz on altı senesinde otuz toğuz yaşında taĥt-ı sa’ âdete müsteşķilen cülûs idüp ol ser-firâz-ı ‘âlemiyânve dürretü’t-tâc-ı âdemiyân tâc-ı salţanatı başına urundı. Siper-i şecâ’atle muĥâlifân-ı dîn ü devletden ğorundı. **Şi’r:**

Çü ân şâh sultân-ı âfâķ bûd

Be-fermândeħi der-cihân tāk bûd

Çü mihr-i fûrûzân ü bedr-i münîr

Biyârâ-st ğitî be-tâc u serîr

Dem-i kernâ hâtif-i hoş ğaber

Resânende-i şit-i fetĥ ü zafer

Duhul her taraf sâħtî pehn gûş

Zi-her sû demîde be-gûş-eş sürûş

Dil-i mescid ez-tâ’ et-eş hoş-mend

Şude minber ez-ĥuţbe-eş serbülend⁴⁰¹

Zemân-ı sa’âdetinde zühûr eyleyen ‘ulemânunñ esâmî-i sâmiyelerini şafĥa-i taħrîrde taşîr ü taşvîre şurû’ olundı. Çelebi Sultân Meħemmed’ün zemân-ı salţanatı sekiz yüz on ay ve müddet-i ‘ömri kırĥ yedi yıl oldı.

⁴⁰⁰ *Senin şanınñ sesi yeryüzünden yüksek göklere ulaştı. Yeryüzündeki tüm kulaklar sesinden dolu. Feleĝin kulaĝında senin sesin dolaşıyor.*

⁴⁰¹ *O Padişah dünyanın sultanı olunca cihanda komutanlıkta en üstteydi. Parlayan güneş ve aydın ay gibi taç ve tahtı ile dünyayı süsledi. Güzel haberler getiren siren fetih ve galibiyetin haberini getirir. Davul her tarafta dikkatlice dinliyor. Her taraftan kulaĝına melekler fısıldıyordu. Mescit onun ibadetinden mutlu, minber konuşmasından onurlu.*

‘Ālim-i ‘Āmil-i Fāzıl-ı Kāmil Mevlānā Fahre’d-dīn ‘Acemī *rahmetu’llāhi te’ālā*

Bilād-ı ‘Acem’ün ‘ämme-i’ fezā’il-i intimāsından huşuşen Seyyid Şerīf Cürçānī’den telemmüz eyleyüp güş-ı hüş ve gerden-i âmālī cevāhir-i zevāhir fezā’il ü fevāhir ile tehallī eyledi. Diyār-ı celilü’l-i‘tibār Rüm’a geldükde Mollā Fenārī’nün oğlu Mehemmed Şāh Efendi’nün hıdmetine vāşıl olup maḥmiyye-i Burusa’da Sulṭān Medresesi’nde mu‘īdi oldı. Şuyūh-ı kādīm-i eslāf üzre ba‘zı medārise müderris olduğdan sonra *merḥūmün maḡfūrūnleh* Sulṭān Murād Hān Ġāzī zemānında yevmī otuz aqça vazīfe-i nazīfe ile müftī oldı. Mevlānā-yı merḡūm vefāt idinceye degin ol medreseden ‘azl olunmadı. Merḡūm pādīşāh-ı maḡfīret-penāh olup ecell-i ecille-i nebāhuñ vazīfesini temettī’-i tebi‘āt-i müteferri‘āt-ı ma‘āş ve tevsī’-i esbāb-ı eştāt-ı intī‘āş için meblaḡ-ı merḡūmdan ziyāde itmek istedikde qabūl itmeyüp sebebini bu minvāl üzre nesc eyledi ki levāzım-ı lāzıme ve ḡevāyic-i mühimmeye yitdügi deñlü beytü’l-māl ḡelāldür. Ammā vefq-ı ḡacet ve qadr-i kifāyetden ziyāde ḡelāl degülvebāldür. İhrācāt-ı nā-vācib ve mü’ennāt-ı nā-mütenāsib tekeffül idüp kişi iltizām-ı mā-lāyelzem tekellūf eylemek beyne’l-fuḡūl nā-maḡbūldür ve şeref-i i‘tidālden ḡaziz isrāf u seriqa tenezzül ü vuşul nā-ma‘kūldür. *El-iqtisād aqrabū’i-le’s-sedād*⁴⁰² bu maḡūle “Kār-ı nā-hem-vār ulü’l-aḡdār olan aḡrāruñ ‘ameli ve bu güne vaz’-ı nā-sāz kār-ı zevī’l-aḡḡār olan ebrāruñ işi degıldür.” diyü buyurdılar. **Şi‘r:**

Mebned ez-ser-i imsāk dest ber-kerden

Ki ḡişletī-st nekūhīde pīş-i ehl-i tühī

Mekün be-cānib-i isrāf tiz çendān meyl

Ki herçe hest bī-yek reh künī zedest rehā

Çü der miyāne-i in her dü kısım ān miḡdār

Tefāvütī-st ki ez-āftāb tā bī-sūhā⁴⁰³

Ol faḡr-ı ‘ulemā-yı Qāḡhire bir müteverri‘-i müteberri‘ e‘azz ü e‘izzā vera‘ u erva‘ kimesne idi. Zāt-ı fezā’il-āyātı kā’il-i bi’ş-şıdḡ ve şāri’-i bi’l-ḡaḡḡ olup izḡār-ı ḡaḡ eylemekde şıddıḡ-ı meşreb ve fārūḡ-ı sīret idi. **Şi‘r:**

Şādıḡū’l-kūl ü nāḡıḡ-ı ḡaḡ-est

Hemçü şıddıḡ-ı rāst ḡüffār-est

⁴⁰² *Tasarruf doğruya daha yakındır.*

⁴⁰³ *Yemekte israf etme ki yoksullar nezdinde hoş bir özelliktir. İsrafa doğru yönelme ki ne var ne yok bir yerde hepsini heba edersin. Bu ikisinin arasında Güneşten Suha’ya kadar aralarında fark var.*

Piše-eş fırk-i haq u bātil būd
Hemçü fārūq rāstker-dār-est⁴⁰⁴

Kelām-ı haqqı söylemekde levme’-i lā’imeden havf itmeyüp kelimāt-ı belāgat-
āyātınıñ haqq-ı şariha muvāfaqatı meczūm u mensūş idi. **Maṭla’**:

Mest-i ‘aşkend ‘āşikān dā’im
Lā yeḥāfūne levmete lā’im⁴⁰⁵

Mü’ellif-i Şakā’ik ‘ilm-i ḥadīşden *Buḥārī* nām kitābı vālid-i ‘azizinden ol daḥı
Mevlānā Ḥ’āce-zāde’dēn ol daḥı Mevlānā Faḥre’d-dīn’dēn ol daḥı Mevlānā Ḥaydar
Hirevī’dēn ol daḥı Mevlānā Sa’de’d-dīn Taftāzānī’dēn oḡuyup her biri naql u rivāyet
içün üstādından icāzet alup lafzen ü ḥaṭṭan mücāz oldı. Silsile-i merķūme ve ‘an’ane-
i mersūme üzre [82] sıḫāḥ-ı melāḥ eḥādīs-i şerifenüñ rivāyeti ri’āyetini ber ü dūş-ı
hūşında ḥāmil olup mecālis ü meḥāfilde naqlini naql idindi. Mervīdür ki ṭā’ife-i
ḥurūfiye zālle-i muzıllenüñ re’īs-i pūr-telbisi fazl-ı Tebrīzī’nüñ ittiba’-ı delālet-i
ittiba’ından ba’zı mülā’ane’-i mālāya’nī Sultān Meḥemmed Ḥān İbni Murād Ḥān
ḥazretlerinüñ ḥıdmetlerine vāşıl olup kemāl-i iltifātlarına ḡarīn ü rehīn oldılar.
Kelimāt-ı bātilalarını şūret-i ḥaḡda irā’et itmekle nuḡūd-ı ma’ārif-i muzāḡrefe ve
muḡaddemāt-ı müzeyyifelerine merḥūm u merķūmuñ mübārek ḥāṭırları nev’ en mā’ıl
olup sikke-i ḡabūlleriyle meskūk oldı. Derūn-ı mezḡeb ü mezḡebi nuḡūş-ı
meveddetleriyle ṭoldı. **Şi’r**:

‘Ālem be-ferīb ü ḥīle meftūn bāşed
Ādem be-müzāḡrefāt maḡbūn bāş ed
Ān-kes ki bebeined ser-i zūlf-i ṭarrār
Elbette be-yek nigāḥ mecnūn bāşed⁴⁰⁶

Ḥattā zıkr olınan mel’ūn-ı maṭrūdı eşbā’ u etbā’ıyla dārü’s-sa’ādeye alup enva’-ı
i’zaz u ikram ve eşnāf-ı ri’āyet ü ihtirām eyledi. Vüzerā-yı şaff-ārā-yı āşaf-ārādan
memdūḥü’l-ḡalk ve maḡmūdü’l-ḡaḡ Maḡmūd Paşa ḥazretleri bu vaz’dan ḡāyetle
rencīde olup kemāl-i mertebe ve mertebe-i kemālede bī-ḡuzūr olduḡından bunları ṭard
u ib’ād eylemek aḡşā-yı merāmı idi. Lākin mezkūrūn-ı melāḡidenüñ ḡaḡḡında

⁴⁰⁴ Sözünde sadıktır ve haktan konuşuyor. Sadık insanlar gibi dürüst konuşuyor. Meleği hakkı batıldan ayırmaktır. Faruk gibi dürüsttür.

⁴⁰⁵ Âşıklar hep aşktan sarhoşlar, suçlanmaktan korkmuyorlar.

⁴⁰⁶ Dünya hile ve sahtekârlığa âşıktır. İnsanoğlu saçma şeylerle kendini kandırıyor. O güzelin saçlarını gören kişi tabii ki bir bakışla mecnun olur.

pādişāh-ı sa‘ādet-i dest-gāha nesne añmağa cür’et ü cesāret itmege havf ider idi. *Muḥālefetü’s-sulṭān eşeddü mine’n-nirān*⁴⁰⁷ Bu kazıyye-i nā-marzıyyeyi Mevlānā Fahre’d-dīn’e i‘lām idüp “Bu mādde-i fesād-ı rûḥ-ı ‘ālem meşābesinde olan pādişāhuñ ‘urûḫ-ı pākinehenüz temām-ı ḥulûl u ceryān itmeden def‘ ü ref‘ine ‘ilāc nedür?” diyü müşāvere eyledi. *Ni‘mel-müvazeretü’l-muşāvere*⁴⁰⁸ Mevlānā Fāzıl ‘Acemī ol melāḥidenüñ derünī ḥalelerine muṭṭali‘ olup i‘tikādlerinüñ ‘ayārını bilmek için kelimāt-ı bāṭıla-i ‘atılalarını bi’z-zāt istimā‘ itmegi murād idindi. Eger ol mel‘unlar da şime-i semıyyet-i nā-meşrū‘ıyyet istişmām olunur ise şāḥiblerini zehr-i ḳahr ile helāk idüp ol semmüñ ḥükmünü zuhūra getüreler ve eger şehd-i şekker gibi şirīn ü leziz olup çāşnī-i şer‘a ve lezzet-i ḥaḳḳa muvāfıḳ olur ise aña göre bir şerbet bağlayalar. **Nazm:**

Ey ez şer‘ neyāyed yādet
Mişved dağdağa-i ilḥādet

Der-dilet naḳş şod ez-pīr-i küneşt
Ki kesī bāz niyāmed zi-beheşt

İn heme dağdağa-i gümrāh-ist
Ne ze ḥallāḳ u mü‘īn āgāh-ist⁴⁰⁹

Binā’en ‘alāzālik Maḥmūd Paşa ḥazretleri Mevlānā Faḫr-i ‘Acemī’yi sa‘ādet-ḥānesinde bir küşede pinhān idüp ol mülā’aneyi ziyāfet tārıḳıyla da‘vet eylediler. Zıkr olınan güruh-ı şekāvet-şüküh vezir-i mezkūrı kendü mezheb-i nā-mehezzeblerine tālīb zann idüp mezheb-i bāṭıllarına müte‘allıḳ muşāhabete şurū‘ eylediler. *El-keḷāmüycerrü’l-keḷām*⁴¹⁰ feḥvāsınca me’āl-i maḳāl ve encām-ı kelām-ı ḥulûle münce olup mezheb-i fāsıd ve meslek-i kāsıdleri vādī-i ḳalāletüñ müntehāsına müntehī olduḳda mevlānā-yı mezbūra ḡayret-i ḥaḳ istilā idüp nār-ı ḥamiyyet ile dīk-i ḡazabı ḡaleyān eyledi. Ol faḫr-ı aḫyār-ı zevī‘l-iḫtiyār bī-iḫtiyār kemīn-i kemūndan āşikār olup mülḥid-i mesfūre seb ü şetm eyledi. Mülḥid-i mezbūr mevlānā-yı mesfūruñ ḥavf u ḥaşyetinden ḥavme-i ḥimā-yı ḥımāyet-i pādişāhīde dāḥil olmaḳ recāsına dār-ı selām ve medār-ı emān olan serāy-ı cennet-nişāna ṭoḡrı firār

⁴⁰⁷ *Sultana muhalefet etmek ateşten beterdir.*

⁴⁰⁸ *Yardımlaşmanın en iyi yolu istişaredir.*

⁴⁰⁹ *Şeriati hiç hatırlamazsın. Bir şeyle meşgul olup ve o dinsizliğe sebep olur. Dinsizlerin pirinin sözünü kalbine yazmışsın. Çünkü kimse cennetten dönmemiş. Bunlar hepsi seni gümrak ediyor. Ne ahlaktan ne de dürüstlükten haberleri var.*

⁴¹⁰ *Laf lafi açar.*

eyledi. Fāzıl-ı mūmā ileyh ol mülhid-i meş‘ ūmuñ dārü’s-sa‘ ādede ardundan yitişüp bir vechile şiddet-i hiddet irā’et eyledükde pādīşāh-ı mağfıret-penāh bu muğabelede muğāveleden istihyā eyleyüp müdāfa‘ a vü münaza‘ adan süküt eyledi. **Maṭla‘** :

Hükmi ki ān mūvāfiq-i emr-i hüdā buved
Hüd zehre-i mühālefet-i ān kerā buved⁴¹¹

Fāzıl-ı mūmā ileyh sulṭān-ı sa‘ ādet-‘ unvānuñ huzūr-ı şerifinden mülhid-i merķümü fi‘ l-hāl aḥz idüp keşān-ber-keşān maḥrūse-i Edrene’nüñ Üç Şerefelü nām cami‘ ine ihzār eyledi. Ol cāmi‘-i şerifüñ mü’ezzinleri şalā vü nidā idüp kāffe-i enām ve ‘āmme-i ḥāş u ‘āmı ol cāmi‘ a cem‘ eylediler. Bu maḥalde Mevlānā Fahre‘ d-dīn minbere su‘ūd idüp ol gürūh-ı mekrūhuñ tezāhib-i bāṭıllarınıñ bütlanını ve kendülerüñ zendeķasını ve küfrünü beyān u tibyān eyledükden şoñra ḳatlı olınmalarınıñ vüçüb u lüzūmunı ve bu ḥuşūşa i‘ ānet idenlerüñ şevāb-ı [83] ‘azīm ile müşāb olduklarını ḥalkā bi’t-temām i’lām u ifhām eyledi. Zikr olınan melā‘in-i ḥurūfiyye ki ḥurūf-ı ḳalālet ve āyāt-ı cehālet şafḥa-i cebinlerinde meşṭūr u muḥarrerdür. Cümlesini cāmi‘-i şerifden muşallāya iletüp re’s-i nesnās-ı vesvāslarını *fezūķū* ‘azābe’l-ḥariķ⁴¹² feḥvāsınca nār-ı düzaḥdan zevķ olsun diyü iḥrāķ-ı bi’n-nār eyledi. **Mışrā‘** :

Her kim işteddi didi ki fi’n-nāri fi’s-saķar⁴¹³

Ol ḥariķ-i nār-ı ḳalāletüñ derūn-ı nā-pākinde müntehīc olan nār-ı ilḥād ve āteş-i zılāl kemāl-i işti‘āl ile müşte‘al olmağın revzene-i dehānından ṭaşra urup zebāne-i zebānı evcinden ḥār u ḥāşāk vüçüdü iḥtirāķ buldı. Dūd-ı siyāhından rüy-ı nā-pākī çarḥ-ı kenūd-ı kebūd gibi dünyāda ve āḥiretde ḳara oldu. *Zalle vechühü müsvedden ve hüve kezīm*⁴¹⁴ Alāyh-ı ṭā’ife-i mezkūrenüñ baķıyye-i ğayr-i naķıyyesi naşş-ı ḳaṭı‘ şemşir-i şerī‘ atüñ delālet-i ḳaṭı‘ıyyesiyle ḳatlı olınmaḳ maḳṭū‘ u meczūm olduḳda ol ṭā’ife-i nāķışa-i ḥurūfiyyenüñ tiğ-i eceli ḥurūf-ı cezm gibi āḥir-i ‘ömrlerinde ḥarf-i ḥayātlerini ḳaṭı‘ u cezm eyledi. Faḥr-i ‘Acemī ḥazretleri teheyyüç-i nā’ire-i şerī‘ at-ı bāhire itmekde iḳdām u ihtimām üzre olmağın mezkūrlarınıñ ḳatlı için tehiyye itdüğü āteşi kendüleri üfürür iken mübārek şaķalları yanar idi. Mervīdür ki mevlānā-yı mesfūruñ marāz-ı mevtime Mevlānā Ṭūsī ‘ıyādete gelüp istişā eyledükde Mevlānā

⁴¹¹ Allah tarafından onaylanan hükme kim karşı çıkmaya cesaret edebilir.

⁴¹² Öyleyse tadın ateş azabını (Ahkef, 34).

⁴¹³ Herkes duyduğunu cehenemde söyler.

⁴¹⁴ O öfkeli bir halde iken yüzü karar durdu.

Fahre'd-din hazretleri silsile-i kelâmı böyle 'ağd eyledi ki şe'â'ir-i şerâyi'-i Muhammedî'yi izhâr için zühür-ı şudûr-ı 'avâm ve ru's-ı rü'esâ-yı halâ'ıķı dârbet-i 'aşâ-yı şerî'atdan hâlî itmeyüp dırûb-ı merâsim-i şer'-i şerîfi dârben tenfîz ile gez didükden şoñra ğayrı nesne tekellüm itmeden teslim-i rûh eyledi. Mevlânâ-yı müşârün ileyh maħmiyye-i Edrene'de vefât idüp gencîne-i sine-i pür-sekînesinde olan hazîne-i bî-girâne 'irfân u zevâhir-i cevâhir-i hulûş u imân ile medfen-i hâk-i pâkde defn olındı. **Ƙıı' a:**

Cezâ 'llahü 'anna 'l-mevte hayra afânihi

Ebr-i benâ men külli birin ve er'ef

Yü' accilü taħallüşü'n-nüfûsi mine'l-ezâ

Ve yedni mine'd-dâri'l-letî hiye eşrefün⁴¹⁵

Tezyil: Ba'zı meşâyih-i ahyârdan mesmû'dur ki Mevlânâ Fahr-i 'Acemî maħrûse-i Edrene'de Dârü'l-Hadış câmi'inüñ miħrâbı önünde medfündür ve daħı Üç Şerefelü câmi' ĩurbında anlara müntehî bir medrese vardur.

Mevlânâ Burhâne'd-din Ğaydar bin Meħemmed Hırevî rahmetu'llâhi 'aleyh

Mevlânâ Sa'de'd-din Taftâzânî'nüñ telâmizesindendir. İkdâm-ı aqdam ve muraħķat-ı cihd-i tām ile derecât-ı ũabaķat-ı 'aliye-i fezâ'ile ĩurûc idüp me'âric-i medâric-i ma'ârif ü 'ulûma 'urûc eyledi. Müktesebât nazariyyesininüñ pâyeyi 'ulyâsına silm-i bürhân ile 'urûc eylemek ũak-i ũaķat-i insâniyyeden 'âlidür. Kendinüñ üstadı Sa'de'd-din'ün *Keşşâf* a yazduğı ũerħe ĩaşıye tesvîd idüp Seyyid Şerîf'ün irâd itdügi i' tirâzâta cevâb-ı bâ-şavâb ifâza eyledi ve daħı fenn-i mu'âyeneden *İzah* nâm kitâba bir ũerħ-i veşîk-ı vâşîk tenmîķ u tensîķ eyledi. **Şi'r-i 'Arabî:**

Televvüh mü'âyenehâ bî-ecyâdi lafzühâ

Ke'aqd-i 'ala ĩud terâ'it bi'l-hüdüc⁴¹⁶

Ve *Ferâ'iz-i Sirâciyye*'ye bir ũerħi vardur diyü istimâ' olunur. Fe-mâ vuşulî muķadder olmayup zafer müyesser olmadı. Mâ'e-i tâsi'anuñ üçüncü 'aşrında vefât eyleyüp ĩame-i rûhı pençe-i şâhîn ĩümâma giriftâr oldı.

⁴¹⁵ Allah ölümün işini rast getirsin ki ölüm bizim için her iyilikten iyidir ve merhametli o canların eziyetten kurtuluşunu hızlandırır. Ve daha üstün olan diyara yaklaştırır.

⁴¹⁶ Manaları lafzının güzelleriyle ortaya çıkar. Hevdec üzerinden görünen şuh bir kadının taktığı bir gerdanlık gibi.

Tezyil: *Ṭabaḳāt-ı Nuḫāf* da mestürdür ki Mevlânâ Meḥemmed Kâfiyeci ve Mevlânâ Husrev ol fâzıl-ı vâlâ-rütbetden telemmüz eyledi *rahîmetu'llâhi te'âlâ*.

Mevlânâ Ḳarâmânlu Şarı Ya'ḳûb *rahîmetu'llâh*

Muḥaḳḳıḳ u mudaḳḳıḳ mütevâzî' u müteḥaşşî' nîk nefis ve kerîmü'l-ahlâḳ idi. Fevâḫir-i 'ulûm mefâḫir-i rüsûmda müşâreket-i 'ammesi ve ḥavâş-ı fûnûn-ı mezâyâ-nümünla münâsebet-i tâmmesi var idi. Mü'ellif-i Şaḳâ'ik'uñ vâlidisi tarafından cedd-i pâkî *Te/vîḥ* nâm kitâb-ı müsteṭâbı sünnet-i ḥasene-i aşḫâb taleb üzre okuyupuşûl-i fezâ'ili andan aḫz eyledi. Eşnâ-yı kırâ'atde mesâ'il-i uşûlden bir mes'ele taḳrîr [84] olınsa aña müteferri' olan mesâ'il-i fer'iyeye-i mer'iyeyi zıkr idüp tarîḳ-i teferru'ını aşl u fer' ile beyân ider idi. Enfâs-ı müteberrike ve kelimât-mâfi'asından sâkinân-ı hücerât-ı buḳâ'-ı taleb istifâza eyleyüp ḳavânîn-i fûnûn-ı sâmiyyeyi cem'-i keşîr andan aḫz eyledi. Maḫrûse-i Burusa'da yegâne-i zemân Mevlânâ Yegân ile muşâḫabet-i 'ilmiyye eyleyüp kendinüñ ba'zı işkâlât-ı vâridesini aña' arz eyledükde cevâba teşaddî itmeyüp Mevlânâ Yegân aña bî-pâyân istiḫsân u ḳıyâsdan birûn-ı ikrâm u i'zâz eyledi. *İnnâ lenenşürü rüsûlena*⁴¹⁷ âyetiyle ve *yaḳtülüne'n-nebbiyyine bi-ğayr-i ḥaḳḳin*⁴¹⁸ 'âyetinüñ tevfiḳ u taṭbîḳi bâbında bir risâle-i laṭîf te'lîf eyledi. Zirâ mu'âşır olduḡı 'ulemâ ile ortalarında bu iki âyet bir birine münâḳız u mu'ârîzdur diyü baḫş vâḳı' olup Mevlânâ Ya'ḳûb cümleññ ḫilâfında olmış idi. Bu sebebden rûy-ı zâhir-i kelâm-ı şerîfde olan ḫat u ḫal-i te'âruz u tenâḳuzı def' ü ref' idüp ruḫsâre-i şâhid ḥaḳḳı tecliye için ol risâleyi te'lîf eyledi. Mü'ellif-i Şaḳâ'ik bu risâleye üstinde muşannifi Şarı Ya'ḳûb'uñ ḫaṭṭıyla zafer bulup fâtiḫasından ḫâtimesine deḡin münderic olan ḥaḳâ'ik u defâ'ika muṭâla'a tarîḳıyla muṭṭali' olmaḡın şâḫib-i risâlenüñ tederrüb ü tedebbür ve tebaḫḫur u teḫabbürine şâhid-i ḳavî bu risâle kâfi vü vâfirdür diyü istimâ' olunur. Ve lâkin zafer müyesser olmadı. Şiḳât-ı tuḳât-ı 'ulemâdan maḳbûlü'l-kelem ve şâdıkı'l-ḳavl bir fâzıl-ı e'âlî-i ahâlî zemânedan bir müderrisden müderris daḡı kendinüñ pederinden ol daḡı Mevlânâ Şarı Ya'ḳûb'uñ kendüden naḳl eyledi ki 'aâem-i ru'yâda cenâb-ı risâlet-menzilet *şallâl'llâhu 'aleyhi ve's-sellem* ḫazretlerinden su'âl idüp *luḫumü'l-'ulema-i mesmûmetüñfemen şemmhâ marıza ve men ekele mate*⁴¹⁹ “Ḥadıṣ-ı şerîfinüñ nazm-ı münîfi bu nesḳ üzre mi vâḳı' olmuşdur yoḫsa ḡayrı 'ibâret mi buyrulmuşdur?” diyü

⁴¹⁷ *Hiç kuşkusuz peygamberlerimize (Mümin, 51.)*

⁴¹⁸ *Yardım eder zafere erdiririz (Mümin, 51.)*

⁴¹⁹ *Alimlerin etleri zehirlidir; onları koklayanlar hasta olur, yiyenler ölür.*

istiḥbār eyledüm. Rasül-i Ekrem *şallāl'illāhu 'aleyhi ve's-sellem* yā Ya'ķūb *lühümü'l-'ulemā-i mesmūm*⁴²⁰ diyesin diyü emr eyledi. Nāķil-i merķūm naķl eyledi ki “Ķazıyyeyi bir mecmū'asınuñ zāhrında kendü ḥaṭṭıyla taḥrİR ü taṣṭİR idüp ol müderrisden böyle işitdüm.” diyü tasvİR-i merām eyledi *raḥmetu'llāh*.

Mevlānā Ķara Ya'ķūb İdrīs Bin 'Abdu'llāh Ḥanefi *raḥmetu'llāh*

Ķara Ya'ķūb dimekle meşhūrdur. Bilād-ı Ķaraman'ıñ muzāfātından Nigde nām ḳaşabaya nisbet olunup aña izāfetle meşhūr u ma' rūfdur. Hicret-i hilāliyye-i nebeviyye-i Muştafāvīye'nüñ yedi yüz seksen ṭoķuz senesinde maṭmüre-i 'ademden ma' müre-i vücūda geldi. **Şi'r:**

Ez-mühİt-i faẓl zībā gevheri āmed pedİd
Ber sipehr-i şer' -i rüşen āḫiri āmed pedİd⁴²¹

Kendü diyārında mebādī-i iştiğāl u istikmāli terbiyyet ü terkİb idüp istintāc-ı meṭālib-i behiyye eyledükden şoñrafenteşirū *fi'l-arzı vebteğū min faẓli'llāh*⁴²² mücibince seyr-i sülūk-ı maḳāmāt-ı sāmīyāt itmek içünbilād-ı Ķuds-ābād Şām ve Mışr'a rıḫlet eyledi. Rübemā esferü's-seferi 'ani'z-zaferi emed-i medİd ve 'ahd-i ba' idden şoñra *ḫübbü'l-vaṭani mine'l-imān*⁴²³ feḫvāsınca ḳuvvet-i imān teķāzāsıyla miṭān-ı ḳadİme-i ḳavİmesine 'avdet idüp Lārende nām ḳaşabada iķāmet eyledi. **Mışrā'**:

*Ve lev lā heva'l-evṭāni māḫinün nāziḫün*⁴²⁴

Sekiz yüz otuz üç senesinüñ rebī'ü'l-evvelinde beytü'l-aḫzān dünyādan Mışr-ı āḫirete rıḫlet eyleyüp müşāhede-i cemāl-i Yūsuf-ı ḫayāt-ı cāvidāniye vāşıl oldu. Fünūn-ı mu'tebere-i mu'tevereden 'uşul-i 'ulūm olan 'ilm-i 'uşulde ve mebānī-i seb'ü'l-meşānī olan 'ilm-i me'ānīde ve sā'ir 'ulūm-ı 'Arabıyye'de mahāret-i tāmme taḫşil idüp biḫār-ı ziḫār-ı kirdār-ı tebaḫḫür eyledi. *Meşābiḫ* nām kitāb-ı müsteṭābı ve *Hidāye* nām kitāb-ı müşğİN-i nüfesāyı şerḫ idüp ğavvāşān-ı baḫr-ı 'irfān içün ferā'id-i fevā'id-i bī-nihaye dūrer-i ğurer-i *Belāğā* ya ifāza eyledi *ḳaddesa'llāhü sırrahü'l-'azīz*.

⁴²⁰ *Alimlerin eti zehirli olur.*

⁴²¹ *Fazilet ortamından güzel bir mücevher ortaya çıktı. Şeriat gökyüzünde parlak bir yıldız ortaya çıktı.*

⁴²² *Öyle ise yeryüzüne dağılıp Allah'ın nimetlerini arayın.*

⁴²³ *Vatan sevgisi imandan gelir.*

⁴²⁴ *Olmasa idi vatan sevgisi gurbete düşen sıla hasreti çekmezdi.*

Tezyil: Mümā ileyh *Eşraḳü't-Tevāriḫ* adlu bir kitāb-ı laṭif te'lif idüp ol kitābda ḫazret-i Ādem 'aleyhi's-selāmdan ḫatm-i rasūl-i kirāma degin kāffe-i enbiyā-yı 'izāmuñ aḫvālını ve ḫātım-e-i enbiyānuñ kendülerinüñ aḫvālını ve āl-i aşḫābınuñ tefāşil-i aḫvāllerini ve aşḫāb-ı mezāhibüñ [85] ve aşḫāb-ı ḫadīşüñ ve aşḫāb-ı taşānif-i muteḫaddimenüñ mufaşsal u meşrūḫ aḫvālını zıkr eyledi. Ḫātım-e-i kitābda ḫātım-e-i müctehidīnüñ ya' nī İmām Meḫemmed bin Meḫemmed bin Meḫemmed Ğazālī'nüñ zikriyle ḫatm-i kitāb eyledi.

Mevlānā Bāyezīd-i Şūfi *raḫmetu'llāhi 'aleyh*

Ol fāzıl-ı bāliḡ nazar kāmīl-i hord u nīgüfer bir zāt-ı şerīf cemilü'l-menāzır idi. Selāṭin-i 'Oşmāniyye'den Sulṭān Bāyezīd Ḫān Ğāzī ḫazretleri kendü şeh-zādelerinden Sulṭān Meḫemmed Ḫān için ol müdebbir-i dānāyı ḫ'āce naşb idüp zemān-ı ta'allümini ol çāpük-süvār 'arşa-i fezā'ile teslīm eyledi.

Mevlānā Fazlu'llāh *'aleyhi'r-raḫmetu'llāh*

Mümā ileyh faḫīh u nebīh müteverri' u müteşerri' maḫzar-ı fazl-ı rabbānī idi. Zıkr olınan celī'lü's-sulṭānuñ zemān-ı salṭanatında Gekbūze nām ḫaşabada ḫādī olup külliyāt-ı mehām-ı ḫāş u 'āmı ıslāḫ u izāḫ itmekde bezl-i mechūd ider idi. 'Uşul-i meşālih-i şer' iyye ve furū'-ı mesā'il-i fer' iyye-i mer' iyyenüñ ḫıfz u viḫāyesi nihāye-i āmāli idi *raḫmetu'llāhi 'aleyh*.

Mevlānā Ebū 'Abdu'llāh Meḫemmed Bin Süleymān Bin Sa'd Bin Mes'ūd Rūmī-i Ḫanefi *raḫmetu'llāhi 'aleyh*

Bergama nām ḫaşabadandır. 'İlm-i naḫvden *Kāfiye* nām kitāba kesret-i iştiḡāl ile meşḡul olmaḡın aña nisbet olınuḫ Kāfiyeci Muḫyi'd-dīn laḫabıyla mülaḫḫab oldı. Ğurre-i ṭurre-i müte'ahḫirīni ve dürre-i zümre-i muşannifin celālü'l-milleti ve'd-dīn Mevlānā Suyūfī raḫmetu'llāhi 'aleyh ḫazretleri *Ṭabaḫāt-ı Nuḫāt* da böyle yazmışdur ki ol üstād-ı esātīze-i 'izām *keşe'r-rallahu te'ālā emsalehümül-fiḫāmi ila ḫiyami'l-yevmu yevmü'l-ḫiyām*⁴²⁵ yedi yüz seksen sekiz senesinde Bergama nām ḫaşabada vücūda geldi. **Matla'** :

Zi-baḫr-ı fazl ü hüner güheri pedīd āmed

⁴²⁵ *Allah Te'ālā o yüceler gibilerini kıyamet gününe kadar çoḡaltsın*

Zi-evc-i burc-ı şeref ahterî pedîd âmed⁴²⁶

Zât-i pâkini zemâ'im-i ef'âl-i nâkışadan tahtıye idüp te'kîdât-ı te'yîdât-ı ilâhiyye ile tahtıye eyledükde mesned-i fezâ'ilde müsned-i ileyh olup hüsni hâl ile meşhûr-ı âfâk oldı. Mübtedâ-yı mebdâ-i iştiğâlinde nesğ-i ma' hüd üzre bezl-i mechûd idüp kaṭ'-i feyâfi-i fezâ'il veṭayy-ı bevâdî-i berârî-i fevâzıl eyledügi şadedde iḳdâm-ı seyâhat ile ḳadem-ber-ḳadem bilâd-ı Tâtâr ve 'Acem şavbına rihlet eyledi. Bu tarîḳla ser-menzil-i merâhil-i revâhil-i melekât-i insâniyyeye vâşıl ve bu taḳrîble ğâyet-i ğâyât-ı müktesebât-ı beşeriyyeye nâ'il oldı. **Nazm:**

Elmer-i leyse bîbâliğin fî arzîhi

Keşşâferi leyse bişâ'idin fî vekrihi⁴²⁷

Esnâ-yı seyâhatda i' lām-ı 'ulemâ ve iclâl-i fuḳalâdan Mevlânâ Şemse'd-dîn Fenârî ve Mevlânâ Burhâne'd-dîn Ḥaydar ve Mevlânâ Vâcid ile *Metn-i Mecma'*ı şerḫ eyleyen Ferišteoğlı ile ve Ḥâfîzû'd-dîn ibni Bezzâzî ile muşâḫabet-i 'ilmiyye idüp bunlardan çok nesne aḫḫ eyledi. Mülük-i memâlik-i Mısr'dan Eşref Barspây nâm melik-i melek-ârânuñ zemânında Ḳâhire-i Mısr'a varup ol diyârnuñ fuḳalâsıyla muşâḫabet-i 'ilmiyye itdügindecümlesi fâzıl-ı merḳümüñ faẓilet ü meziyyetine ḳâ'il ü râzî oldılar. Sevâbıḳ-ı ezmândan berü ḳar'-ı ebvâb-ı esmâ' ezân eyleyen taṭṭana-i meḫâ'il-i fezâ'ilini ve ḫalkuñ kaḫ-ı şemâḫ-ı sâmi'alarına vâşıl olan zemzeme-i zevârif-i 'avârifini ḫadd-i mesmû' u me'mûlden ziyâde buldılar. **Ḳıṭ'a:**

Nâm-ı tû çü ḫürşîd-i felek kerd saṭû'

Der-her küncî yâft kemâl-i tû şüyû'

Kerd-em çü sūḫan be-ḫâzret-et dânest-em

Fâzıl-ı tû füzûn-est zi-ḫadd-i mesmû'⁴²⁸

Bu sebebdan ol 'ayn-ı 'ulûm ve baḫr-ı ziḫâr-ı fühümüñ ḫıyâz-ı zâhire-i 'ulûm-ı zâhiresinden diyâr-ı Mısr'nuñ mütecerri'ân-ı 'uyûn-ı 'ulûm tecerri' ü temettu' idüp riyâz-ı ma'ârif-i zâhiresinden ictinâ vü iḳtinâ eylediler. Zıkr olunan melik Barspây fâzıl-ı müşârûn ileyhe i' zâz u i' zâm için İbni Hümâm nâm İmâm-ı Hümâm'nuñ yiri meşîḫat-i şeyḫüniyyeyi aña i'tâ eyledi. Devḫa-i aşl-ı 'ilmuñ münşâ' ibâtından efnân-

⁴²⁶Fazilet ve sanat denizinden bir mücevher ortaya çıktı. Şeref kulesinin tepesinden bir yıldız ortaya çıktı.

⁴²⁷Nasıl ki kartal kendi yuvasında avını avlamazsa Er kendi yurdunda muradına ermez.

⁴²⁸Senin adın gökyüzündeki güneş gibi yükselince her köşede senin kemalin şöhret oldu. Seninle konuşmaya başlayınca anladım ki senin faziletin dinleyicinin seviyesinde değil.

1 fūnūn-ı maḳūlātda [86] ya‘nī ‘ilm-i ‘uṣūl ü kelām ü naḥv ü taṣrīf ü beyānda ve fenn-i cedel ü manṭıḳ u hey’etde meydānı olmış idi. **Şi‘r:**

Gül ü hürşid şed ālüfte-eş çün dīd taṣvīr-eş

Zemīn ü āsmān begreft bā-ḥüsn-i cihāngīr-eş⁴²⁹

“Sā’ir gūy-ı rubāyān-ı beydā-yı beyzā-yı ifādeden ḳaşb-ı sabḳ benümdür.” diyü “Rehān-ı mefāḥir ile müfāḥir geçenleri geçüp menāzil-i fāṣiye ḳat’ eyledüm.” diyenlerdensebḳat itmiş idi. Fenn-i fiḳhda ve ‘ilm-i tefsīr ü ḥadīşde yed-i tūlā taḥṣīl idüp işbāt-ı ‘ulemā-yı sālifenüñ ol fūnūnda işbāt itdüğü kitāblar gibi kitāblar te’līfū taṣnīf eyledi. Ammā ekṣer-i mü’ellifāt-ı bedāyi‘-i elīfi‘ulūm-ı ‘aḳliyyede olup ma‘ḳūlāta müte‘allıḳ muṣannefātıḥadd ü ‘add ve ṭabaḳa-i iḥşā vü iḥşārdan bīründür.

Mevlānā Suyūṭī ḥikāyet eyledi ki Mevlānā Muḥyi’d-dīn Kāfiyeci’den bir gün “*Ṭabaḳāt-ı Nuḥāt* nām kitābumda yazmaḳ için kendinüzüñ muṣannefātuñuzdan esāmī-i sāmīyelerini ta‘dād eyleñüz.” diyü iltimās eyledüm. Bu muḳābeledede cevāb virüp “Benüm teṣānifimüñ esāmīsi yādumdan yād olmışdur. Ben anuñ ta‘dād u tibyanına ḳādir degilem.” didi. Ol vaḥīd-i zemān ve ferīd-i āvānuñ ekṣer-i taṣānīfi muḥtaṣarātudur. Bu cümleñüñ ecel ü ecmel ve nāfi‘ u enfa‘ı ḳavā‘id-i a‘rābuñ şerḫi ve kelimeteyn-i şehādete şerḫ üslūbında yazduğı risālesidür ve daḫı ‘ilm-i ḥadīşde bir muḥtaṣar-ı mu‘teberi ve ‘ilm-i tefsīrde *Teysīr* ismiyle müsemmä üç cüz’ miḳdārı bir muḥtaṣar-ı mu‘teveri vardır. Bu iki muḥtaṣarı nāme-i mufāḥaret-i ittiḥāz idüp anlaruñla mübāhet ü mücāhāt eyledi. ‘İlm-i ḥadīş ve ‘ilm-i tefsīrde fuṣalā-yı müteḳaddimīnden da‘vā-yı teḳaddüm idüp “Bu ‘ilmi ben iḥtirā‘ eyledüm. Benden muḳaddem bu meydānda tek u pūy eylemiş kimesne yoḳdur. Hiçbir fāris-i ḥāris-i miẓmār feẓā’il-i ablaḳ-ı aḳlām ve kemiyyet-i ḥāmesini benüm yekrān-ı ḥāmemden bu meydānda icāle itmedi.” didi. Lākin bu kelāmıdan fehm olınan budur ki Şeyh Muḥyi’d-dīn Kāfiyeci ḥazretleri İmām Zerkeşī’nüñ *Burhān* nām kitābına ve Celāl Balkī’nüñ *Mevāḳı‘-ı ‘Ulūm* adlı bir kitāb-ı müsteṭābına zafer bulmayup bu iki kitāba müṭāla‘aları sebḳat itmemiş ola. *Merḥūmün maḡfūrūnleh* Mevlānā Muḥyi’d-dīn Kāfiyeci umūr-ı dīniyyede ve i‘tikādiyātde mebāhic-i mebāhic-i ‘aḳā’id-i şaḫīḫa üzere olup kendülerde selāmet-i fiṭrat ve dīn ü diyānet ḡāyetde ve şafā-yı ḫāṭır u zühd ü ‘ıffet nihāyetde idi. Sālīkān-ı mesālīk-i sūfiyyenüñ cümlesine ḥüsn-i i‘tikād idüp

⁴²⁹ Güneş ve çiçek onun resmini görünce perişan oldular. Dünyayı alan güzelliği nedeniyle yeryüzü ve gökyüzü tutuldu.

aşhâb-ı şalâha maḥabbet ve gürüh-ı mekrüh-ı erbâb-ı bid' ü ḍalâletden nefret üzere idi. Firâz-ı 'ömr-i dırâzdan tenezzül-i kinân neşîb-i meşîb semtine müteveccih olup vâdî-i ḥayâtuñ nihâyetine varmış ikenyine keşret-i 'ibâdet sa'âdetiyle müstes'id olup ervâḥ u âşâlde 'ibâdete iştigâlde dâ'im-i kâ'im idi. Şî'r:

Büd pîri ki rûz ü şude şeb
Ve âmede cân-ı ḥaste-eş ber-leb
Şübḥ-i ümîd ü resîde be-şâm
Ve âftab-eş güzeşte ez-ser-i bâm
Lîk bûde 'ibâdet-eş pîşe
Fîkr ü zîkr-i ḥüdây-eş endîşeh⁴³⁰

Müddet-i 'ömrinde ḳalîl ü keşîr mâlik olduḡı mâli bezl-i şadaḳa idüp maḳdûrını aşhâb-ı faḳr u fâḳaya şarf ider idi. Mûmâ ileyh diyâr-ı Mışr'da ḡarîb olup maḥsûd-ı emşâl olmaḡın muḥâlefân-ı bed-gümânân elinde ḡarîb ḡarîb iḡânetler ile mühân u maḥzûl idi. Şî'r:

Her şeb bereved zi-sîne ârâm-ı ḡarîb
Vez şerbet-i ḡam telḡ şevved kâm-ı ḡarîb
Güyend ki ez-mer ki beter nîst ḡamî
Şek nîst kez-ân beter buved şâm-ı ḡarib⁴³¹

Lâkin a' dâ vü â' vânuñ tîr-i tîz-i setîr ve çenk-i çenk ü cefâsına teḡammül idüp ḡalkuñ degme ezâsından alınmaz idi. Ḥilâfet-i aşliyyesinde vaşî' ü'ş-şadr ve fasiḡü'l-ḳalb olmaḡın ferd-i âferîdenüñ ta'cîz ü tazyîḳından ḡarılmaz idi. Şî'r:

Serî kez teḡammül bemând tühî
Ḥarâm-eş buved tâc-ı fermândeḡi⁴³²

Mevlânâ Suyûḡî ḡikâyet eyledi ki “Fâzıl-ı merḳûmuñ şoḡbet-i şerîf ü meclis-i sâmîlerinde on dört yıl miḳdârı mülâzemet ü müdâvemet eyledüm. Her vardığımda istimâ' itdügüm ḡaḳa'îḳ-ı bâri' a-i râ'îḳa ve deḳâ'îḳ-ı fâ'îḳa istimâ' eyledüm. Ol

⁴³⁰ Yaşlı birisinin gündüzü gece olmuştu. Ve sonunda vücudu yorulmuştu. Umudunun sabahı gece olmuştu. Ve güneş artık onun evinden çekip gitmişti. Ancak hâlâ mesleḡi ibadet etmekte. İşî gücü Allah'ı düşünmekte.

⁴³¹ Her gece bu yabancının yüreḡinden huzur kaçıp gidiyor. Ve mutsuzluk şerbeti ile tadı kaçıyor. Diyorlar ki ölümden beter acımız yok ki. Şüphesiz yabancının gecesi ölümden daha beterdir.

⁴³² Sabırdan boş kalan başa taç ve padişahlık haramdır.

ḥaḳā'ıḳ-ı gūş-ı hūşumda şünūf-ı 'āliye-i ğāliye yirine āvize olup her sözi ḳulağumda küpe oldı. **Mışrā'** :

Āvize şed kelām-ı tū der guşvār-ı men⁴³³

İttifāḳan bir gün muşāḥabet-i 'ilmiyye eşnāsında baña zeyd-i ḳā'im-i Türki'nün i' rābını su'āl eyledi. Ben daḫı bu su'ālden [87] münfa'ıl olup beni mübtedā maḳāmına ḳoyup tıfl-ı ebced-ḥ'ān gibi baña i' rāba müte'alliḳ nesne istifsār idersin böyle kesr-i 'arz ve ḥıfz-ı ḥāṭır eylemek muḳtezā-yı maḳāmdan ḥāricdür." diyü i' tirāz semtinden 'arz-ı merām eyledi. Mevlānā Kāfiyeci bu kelāmda yüz on üç mebhāş vardır. Bu maḳūle ḳıl ü ḳāle müteḥammül olan maḫal münḫal olunca başt olunan maḳālātta çok fā'ide vardır. Aña binā'en anuñ i' rābına müte'alliḳ fetḫ-i kelām ve keşf-i maḳāl eyledüm. Şeyh ḫazretlerinden bu maḳūle kelimāt-ı nāfi'a istimā' itdügümde ol mebhāş-i ma'düdeyi sizler 'alā vechi't-tedḳiḳ taḫḳiḳ itmeden "Ben sizün meclis-i sa'ādet-i celisünüzden ḳıyām itmezem. Elbetde ifāde eyleyünüz." diyü ilḫāḫ u ibrām eyledüm. Mevlānā-yı mümā ileyh fi'l-hāl ol mebhāşi ḫāvī tezkire ibrāz idüp tezkir-i ḫāl eyledükde ol tezkireden istizāḫ-ı maḳām ve istifā-yı merām eyleyüp mebhāş-i meşṭureyi bī-ḳuşūr istinsāḫ eyledüm. Mü'ellif-i Şaḳā'ıḳ ol ḫāvī-i ḫaḳā'ıḳuñ istisnāya müte'alliḳ bir müsteşnā risālesine zafer bulup ol derc-i necb-i naḫb-i leṭā'ide derc olunan ferā'id-i fevā'idden müntefi' olduğımı silk-i beyānda nazm eyledi. Merḫūm-ı merḳūm Şeyh Muḫyi'd-din Kāfiyeci sekiz yüz yetmiş ṭoḳuz senesinden şehr-i cemāziye'l-evvelinün dördüncü günü leyle-i cum'ada vefāt idüp rūḫ-ı pür-fütūḫı sākinān-ı melā'-ı i'lā ve ḳuṭṭān-ı sidretü'l-müntehā ile ḳarın oldı.

Tezyil: Ol zemānuñ fużalāsından şehāb-ı Manşūr on beyden ziyāde bir mersīye diyüp muṭtali' -i kelāmı bu nazm-ı şerif vāḳı' oldı. **Beyt:**

Bektü 'ale's-şeyḫi Müḫyiddin Kāfiyeci
'Üyūnenā bidümü' in min demi'l-müheci⁴³⁴

'Ārif-i Bi'llāḫ 'Abdü'l-laṭif Maḳdisi *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Beytü'l-maḳdis bī-şedd-i dal ev bi-ḫıfef ve'n-nisbeti'l-leyhi Maḳdis bi-vezni meclis ve Maḳdisi bi-vezni Muḫammedi.

⁴³³ Sözüñ kulağıma küpe oldu.

⁴³⁴ Gözlerimiz canlardan gelen gözyaşlarıyla Şeyh Muhyiddin Kafiye için ağladı.

Ba'zı hulefâsınıñ icâzet-nâmesinde kendülerüñ nisbetlerini haţt-ı şerîfleriyle 'Abdu'l-laţif bin 'Abdu'r-raĥmân bin Aĥmed bin 'Alî bin Ğanîmü'l-Ķudsiyyü'l-Enşârî diyü yazmışdur. Yedi yüz seksen altı senesinüñ silkinde münselik olan şehr-i Receb'üñ yigirminci gicesi vâkı' olan leyle-i cum'ada vücûda gelmişdür. **Mışrâ'** :

Şod pedîd aĥteri zi-bürç-i kemâl⁴³⁵

Evvelâ 'ulûm-ı zâhire-i zâhireye meşĝül olup tekmîl-i kemâlât itdükden şoñra derûn-ı nezâhet-i meknûnında maĥabbet-i İlâhiyye ĥâdiş olup tarîka-i taşavvufa meyl ü velâ' istîlâ eyledi. Bu cezbe-i şâliĥa-i fâyiĥa ile 'Ārif-i Bi'llâh Şeyĥ 'Abdü'l-'azîz ĥazretlerinüñ ĥıdmetlerine vâsıl olup bâ'a-i himmet ile tayy-ı menâzil-i 'âliye ve kaţ'-ı meţâlib-i me'ârib-i sâmiye itdükden şoñra seccâde-i irşâda cülûs eyleyüp aşĥâb-ı istimdâd-ı imdâda icâzet oldı. **Şi'r:**

Tâ ne konî rûy-i be-deryâ delî

Nübüvved-et ez-güher-i dil ĥâsilî

Tâ nezenî ĥeyme be-pehlüy-ı dil

Hemçü dil ez-dil neşevî behre-gir⁴³⁶

Merĥûm Şeyĥ Zeyne'd-dîn Ĥafî ĥazretleri ârâzi-i muĥaddisede olan enbiyâ-yı 'izâm ve evliyâ-yı kirâm *rahimehumu'llâhü'l-melikü'l-ilâm*⁴³⁷ ĥazretlerinüñ ĥâk-i pâk-i türbet-i şüreyyâ rütbetlerine rûmâl olmak için ĥuds-i şerîfe varduĥda Şeyĥ 'Abdü'l-laţif kendü devlet-ĥânesine inzâl idüp kemâl-i mertebede i'zâm u iclâl eyledi. **Şi'r:**

Be-ĥâne ki çenin miĥmân fûrûd âyed

Hümâ-yı sedre de-rân âsitân fûrûd âyed⁴³⁸

Bu taĥrîble mâ-beynlerinde bî-nihâye muşâĥabet sebĥat eyleyüp teĥâkkî-i serâ'ir-i zamâ'ir muĥtezâsınca ĥalb-i şerîfleri biri birine müncezib oldı. **Maţla'** :

Ez-ezel bînem pür-ez-mehret dil-i ĝam dîde-râ

Bâz mîbinem giriftâr-ı cemâlet dîde-râ⁴³⁹

⁴³⁵ *Kemal kulesinden bir yıldız ortaya çıktı.*

⁴³⁶ *Kalbini denize açmayınca kadar kalbindeki mücevherden bir fayda elde edemezsin. Kalbine yaklaşmayınca kadar kalbinden faydalanamazsın.*

⁴³⁷ *Melik ve bilen Allah onlara rahmet eylesin.*

⁴³⁸ *Eve böyle bir misafir gelirse gökyüzündekiler o eve iner.*

⁴³⁹ *Ezelden senin sevginden mutsuz yüreğimi görüyorum. Gözlerimi de senin güzel yüzüne hayran bakışlarımı görüyorum.*

Merhûm Şeyh Zeyne'd-dîn Hâfi hazretleri quds-i şerîfeden kalkup teveccüh-i müstevcihü't-turfe ile hacc-ı şerîfe müteveccih olduğda Şeyh 'Abdü'l-laîf Kudsi anlaruñ ile bile gitmege isticāze vü istizān eyleyüp bu tarîkla cādde-i haḡka istirşād u istimdād kendinüñ aḡşā-yı ḡaşārā-yı me'aribi olduğını i' lām eyledi. Bu eşnāda Şeyh 'Abdü'l-laîf'üñ vālide-i şerîfesi merīza bulunmağın Şeyh Zeyne'd-dîn hazretleri ḡayrı maşlahatdan bu muḡaddemdür diyü Şeyh 'Abdü'l-laîf'i gitmekden men' eyledi. *El-cennetü taḡte aḡdāmi'l-ümmehāt.*⁴⁴⁰ Şeyh Zeyne'd-dîn Hâfi hazretleri Şeyh 'Abdü'l-laîf'i yanınca bile alup gitmedüğine i' tizār için [88] temşit-i teslīt idüp fuḡlül'l-aḡvālüñ 'ināyet-i bī-ḡāyetiyle bu seferden şıḡhatle 'avdet olınduḡda seni maḡşad-ı merāmına iḡāl eylemek muḡarrerdür diyü va'd-i aḡiḡ-i tevşik eyledi. *El-ḡarisiḡ bû 'adi'l-kerīm*⁴⁴¹ feḡvāsınca ol ḡurr-i 'aḡilüñ va'd-i kerīmine i' timād idüp zemān-ı encāza deḡin tevaḡḡuf eyledi. **Şi'r:**

Mekün va' de ü ger kerdī vefā kün

Tarîḡ-i bī-vefā-yı-rā rehā kün

Ez-ān ḡazret ki feyyāz-ı vücūd-est

ḡiḡāb-ı cümle evfū bi'l-'uhūd set⁴⁴²

Fi'l-vāḡı' Şeyh Zeyne'd-dîn Hâfi hazretleri ka'be-i müşerrefeden 'avdet eyledükdde Şeyh 'Abdü'l-laîf'i ḡorāsān semtine bile alup gidüp ol daḡı anuñ ḡalvet-i salvet-i baḡşlarında riyāzet ü mücāhedeye meşḡul oldılar. Bu üslüb üzre birḡaç zemān geḡdükdde soñra Şeyh Zeyne'd-dîn Hâfi hazretlerinüñ emr-i şerîfleriyle Cām nām ḡaşabaya varup Şeyh Aḡmed Nāsefi Cāmī'nüñ merḡad-ı şerîflerinde ḡalvet-i erba'iniyyeye dāḡil oldılar. Eşnā-yı ḡalvetde Şeyh 'Abdü'l-laîf hazretleri kendüye 'arız olan aḡvāl-i ḡüccete āmālī Şeyh Zeyne'd-dîn Hâfi'ye mürāsele tarîḡıyla 'arz ider idi. ḡāttime-i aḡvālde Şeyh 'Abdü'l-laîf'e āyet-i Naşr vārid olup mürāsele ile bu ḡālidaḡı'arz eyleyicek Şeyh Zeyne'd-dîn icāzet-nāme tesvīd idüp ol şeyḡ-i kerāmet-nihāde irşād u imdāda icāzet buyurdılar. **Maḡla' :**

İcāzet dād bā irşād ü is' ād

Ki tā yāband ez-imdād-eḡ āmdād⁴⁴³

⁴⁴⁰ Cennet anaların ayakları altındadır.

⁴⁴¹ Kerim'in vaadine göre ekin eken

⁴⁴² Söz verme ve eğer verirsen yerine getir. Vefasızlık işin bir tarafa bırak. Varlığın feyzi olan o kişi Herkese "ahdine vefa et" diyor.

⁴⁴³ İrşat ve imdat ile izin verdi ki yardımlarından faydalansınlar.

Menkûldür ki merhûm Şeyh ‘ Abdü’l-laṭîf ḥazretleri ḳaşaba-i Câm’da mânend-i cām-ı muşaffâ taḥşîl-i şafâ idüp bâde-i ‘ irfânla mest olduḳdan soñra Dımışḳ-ı Şâm-ı ḳuds-âbâda andan Ḳonya nâm ḳaşabaya irtihâl idüp ol şehri dil-keş ki merâm-ı dil-i müstehâmân-ı türe-dilân anda ḥâsıldur, aña dâḥil oldılar. **Şi‘r:**

Be-ḥâk-eş rif‘at ez-yümn-i ḳadem dâd
Zemîn-râ zînet-i bâḡ-ı irem dâd
Fezâyi dîd çün cennet na‘îm-eş
Ki cân-râ tâze gerdâned nesîm-eş
Zi-âbeş yâfte neşv ü nümâ ḥâk
Direḥtân-eş keşide ser be-eflâk
Çenân bâlîde rûzî her nihâlî
Ki der cây-ı deḡer rüyed be-sâlî⁴⁴⁴

Zıkr olınan Ḳonya nâm ḳaşabada yatan meşâyih-i ‘izâm ve evliyâ-yı kirâmuñ mezârât-ı müteberrikelerini ziyâret idüp her birinde mükâşefât-ı ‘acîbe vâḳı‘ oldı. Evvelâ Şeyḫ Celâle’d-dîn-i Belḫî’nüñ mezâr-ı kerâmet-medârında Şeyḫ ‘ Abdü’l-laṭîf ḥazretleri çeşm-i cân ve dîde-i mükâşefe ile kendinüñ bedeni ‘üryan gördi. Şeyḫ Şadre’d-dîn Ḳonevî’nüñ merḳadınıñ etrâfında olan şibâkuñ arasından Şeyḫ Şadre’d-dîn ḥazretleri “El benüm etek senüñ.” diyü Şeyḫ ‘ Abdü’l-laṭîf’üñ zeyl-i pâkine yapışup dâḥil-i şibâke cezb eyledi. **Maṭla‘:**

Çâk şod sîne-em ez-ḥasret-i pîrâhen-i tü
Mâh-ı Yüsuf ruḡ-ı men dest-i men ü dâmen-i tü⁴⁴⁵

Şeyḫ Şemse’d-dîn Tebrîzî’nüñ mezârında ol imâm-ı hümâm sâmi-şifât iḳâmet-i şalâvât eylemek iltimâs eyledi. Şeyḫ ‘ Abdü’l-laṭîf ḥazretleri daḡı ol mültemisi edâ idüp nisbet-i meşrû‘a üzre ḳazâ-yı viṭr eyledi. Bu kerâmât-ı ‘acîbenüñ vuḳû‘ından soñra maḥmiyye-i Bursa’ya teveccüh idüp Ḳonya’dan sefere çıḳduḳları eyyâmuñ evvel güninde at üzre gider iken ḡaflet ü ḡalebe idüp revzene-i çeşm-i zâhirini ḥicâb-ı ḥâb ile mesdûd olduḳda ḥâṭif-i ḡaybdan bu ḥiṭâb istimâ‘ olındı ki e‘âli-i ahâlî-i ma‘ârif-i ilâhiyye saña muntazırlardur. Sürâtle ḡitmek gereksin. **Maṭla‘:**

⁴⁴⁴ Adımlarının bereketi ile topraḡı deḡerlendirdi. Yeryüzünü İrem gibi süsledi. Cennet gibi bir ortam gördü. Ki esintisi insana yeni bir hayat baḡışlıyordu. Suyundan topraklar bereketlendi ve ağaçlar göklere yükseldi. Nihal bir günde öyle büyüdü ki diḡer bir yerde olsaydı bir sene sürerdi

⁴⁴⁵ Senin hasretinden göḡsüm parçalandı. Ey Yusuf gibi güz ayım, eteḡini tutup yalvarıyorum

Men müntazıram kiyār-em ez-rāh resed
Cān müjde deh-em ki yār nāgāh resed⁴⁴⁶

İmtisālen li-zālike'l-ḥiṭāb-ı şitāb idüp şehri Şa' bān' uñ evvel güninde maḥrūse-i Burusa'ya girdiler. Ol diyāruñ 'ulemāsından bir cemā' atle şehri mezbūruñ 'aşr-ı āḥirinüñ evvelinden gāyet-i Ramazāna degin ḥalvet-i erba'ineye dāḥil oldılar. Eyyām-ı ḥalvetüñ evvel gününde bu maḥūle cem' iyyet dünyāda olmaz, dār-ı āḥiretde cennetde olur diyü kı'ili nümāyān degil bir şadā-yı meserret-nişān qar' -ı esmā' u ezān eyledi. Şeyḥ ' Abdü'l-laṭif Ḳudsī ḥazretleri iki beyt diyüp bu iki beytin her bir kelimesinüñ evvel ḥarfıyle kendü silsilesinüñ meşāyiḥ-i kirāmınüñ esāmī-i sāmīyelerinüñ evvel ḥarflerine bi-tariḳi' ṭ-ṭevşi' işāret eyledi. Ol iki beyt bunlardur.

Şi'r:

'Alāzīn-i 'izzī ya cebā'ib-i mühecci'ā [89]

Neciyā' alā nehcin ḡilā nev' gūna

'Afā külli resmin cāze serā metā' afā

Kifāh-ı cerā bahr-i zehī hīne 'avnihī⁴⁴⁷

Mezkūrlaruñ esāmī-i şerīfleri tertib üzre bunlardur. ' Abdü'l-laṭif Ḳudsī, Zeyne'd-dīn Ḥāfī, 'Abdu'r-raḥmān Şerbīnī, Yūsuf 'Acemī, Ḥasan Şemşirī, Maḥmūd İşfahānī, Nüre'd-dīn Naṭanzī, 'Ömer Sühreverdī, Necīb Sühreverdī, Aḥmed Ğazālī, Nessāc Ebī 'Alī Gürkān, Ebī 'Alī, Ebū 'Oşmān Maḡrebi, Ebū 'Alī Kātib, Ebū 'Alī Rūdbārī, Cüneyd-i Bağdādī Sırrī Saḳaṭī, Ma' ruf-ı Kerḫī, İmām 'Alī bin Mūsā Er-rızā, İmām Mūsā Kāzım, İmām Ca'fer-i Şādık, İmām Meḥemmed Bākır, İmām Zeyne'l-'Abidīn, İmām Ḥüseyn bin 'Alī, İmām 'Alī İbni Ebī Ṭālib *kerrema'llāhü vechehu ve raḍıya'llāhü'anhum ecma'in*⁴⁴⁸ mervīdür ki ekābir-i meşāyiḥ-i Zeyniyye'nüñ yanında mu'āvenet-i ihyā ve muḳābele-i a' dā için ve def' -i zarar ve celb-i nef' için iştiḡal ca'iz olmayup ṭariḳlarında bunu ihtiyār itmemişler idi ve lākin Şeyḥ ' Abdü'l-laṭif Ḳudsī ḥazretleri bunu Şeyḥ ' Abdü'l-'azīz'üñ ṭariḳından aḫz idüp bu ḥālını ṭā'ife-i Zeyniyye'den evvel ol ihtiyār eyledi. Merḫūm-ı merḳūm Şeyḥ ' Abdü'l-laṭif ḥazretleri maḳāmāt-ı 'āliyāt-ı rabbāniyye ve merātib-i sāmīyāt-ı sübhāniyyenüñ

⁴⁴⁶ Ben yārimin gelmesini bekliyorum. Canım mutlu ol ki yar erken geldi

⁴⁴⁷ İzzetimin mekanı yücelerde süslenmiştir ey dostlar, Varlığının yüce türüne sırdaştır (veya "türü kurtarıcıdır"), Tüm hataları affeder, affettiği zaman sırrımı mükafatlandırır (veya "sırrıma izin verir"), Denizın güzelce akması için O'nun izni (yardımı) yeter.

⁴⁴⁸ Allah tümünden razı olsun

beyânında *Tuḥfe* nâm bir kitâb-ı laṭîf te'lîf eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz elli altı senesinin şehr-i rebî'ü'l-evvelinün gürresinde penç-şenbe günü maḥmiyye-i Burusa'da vefât idüp zâviye-i ma'rûfede defn oldu. Qabr-i şerîfinün üstinde mânend-i felek-i tâsi'-i vâsi' ve mânend-i sidde-i vâlâ a'lâbir qubbe binâ olındı. Ḥalâyık-ı 'âlem teberriken ol türbeyi ziyâret iderler *nevvera'llāhü kabrehu*.⁴⁴⁹

Şeyḫ 'Abdu'r-raḥîm bin Emîr 'Azîz Merzifonî *rahmetu'llahi te'âlâ 'aleyh*

Menḫüldür ki Şarı dâniş-mend dimekle ma'rûfdur. Kaşaba-i Merzifon'da vücûda gelüp qâbiliyet-i kemâlde kemâl-i qâbiliyete bâliğ olduğdan sonra bilâd-ı Mısr'a varup Şeyḫ Zeyne'd-dîn Ḥâfi ḥazretlerinin şeref-i sohbetleriyle müşerref oldu.

Mısrâ :

Ze şühbeteş şeref bî-ḥisâb yâft künün⁴⁵⁰

Şeyḫ Zeyne'd-dîn Ḥâfi'nün derûnî maḥabbet ve Bâṭnî meveddetlerine ve ma'nevî ḥimâyet ü 'inâyetlerine mazhar olup anların ile Ḥâf'a varduqlarında kerreten ba'de kerreten şerâ'if-i ḥalevâtına dâhil oldu. Eşnâ-yı ḥalvetde kelime-i tevḥîdi 'alâ tarîkı't-teyaqqun telakḫun idüp hırqa-i mübarekeyi giydükden sonra ḥaṭevât-ı mücâhedât ve edevât-ı riyâzât ile me'âric-i medâric-i maḫâmât-ı 'âliyyeye 'urüc eyledi. Şeyḫ Zeyne'd-dîn Ḥâfi ḥazretlerinden irşâd u imdâd için icâzet alup *Vaşâyâ-yı Kudsiyye* nâm kitâbını ve sa'ir mü'ellefâtını ve müevveyâtını ve Şeyḫ Şehâbe'd-dîn Sühreverdî ḥazretlerinin *İ'lâmü'l-Hudâ* ve *'Avârifü'l-Ma'ârif* nâm iki kitâb-ı fezâ'il-âyâtının aql ü rivâyet itmek için mücâz oldu. Ol zeynü'l-evliyâ-yı kirâmuñ işâret ü beşâretiyle Şeyḫ 'Abdu'r-raḥîm ḥazretleri kendinün mavṭn-ı aşlîsi Merzifon'a rıḥlet idüp kaşaba-i mezbûrede tavaṭṭun eyledi. *Merhûmün ve maḡfûrûnleh* Sultân Murâd Ḥân Gâzî ḥazretleri Şeyḫ 'Abdu'r-raḥîm ḥidmetlerine yevmî beş aqça ta'yîn itmiş iken üç aqça ziyâde idüp Merzifon'da olan 'imâretten on müdd-i galle daḫı ta'yîn eyledi. Şeyḫ ḥazretlerinin bu vazîfeye ve bu galleye telakḫî-i bi'l-qabûl itdüğinden zâhir-i ḥâlde vâridât-ı nâ-vâcibe raḡbetleri fehmi olmağın bu ḥilâf-ı zâhir vaz'ıñ şudûrınıñ sebebi kendülerden istikşâf olduğda cevâb virüp “Nefs-i ḡaddârıñ dehân-ı hırş u eziyyeti bu az loqma ile sed için bu vazîfeyi qabûl eyledüm. Eştât-ı esbâb-ı ma'âş u inṭi'âşın inṭizâmına dâ'î olan âyâdî-i

⁴⁴⁹ *Allah, O'nun kabrini nurlandırın.*

⁴⁵⁰ *Onunla konuşmaktan büyük bir şeref kazandı.*

muhtelifeyi ol velî-i âyâdî ve nu‘mānuñ yed-i ‘ulyāsına haşr idüp dest-i ihtiyacı gayrdan kat‘ u kaşr eyledük.” diyü bir kelime-i cāmi‘a ifāza eyledi. **Şi‘r:**

Qurş cūy mey-şiken ü mey şekîb
Tā ne-ḥurî gendüm-i ādem ferîb
Tā şikemi nān ü dem-i āb hest
Kefce me-kün ber ser-i her kāse dest⁴⁵¹

Merḥūm Şeyḥ-i mağfiret-maḥrūn kaşaba-i Merzifon’da vefāt idüp ḥafāyā-yı zevāyā-yı melek ü melekūt aña feth olınuḡda bir kūşede defn olındı. Mesmū‘dur ki *Minḥacü’r-Reşād* adlu bir kitābı daḡı istimā‘ olındı. Mervīdür ki beş aqça vazīfe olduḡı sekiz yüz otuz beş senesindedür ve üç aqça ziyāde olduḡı sekiz yüz kırk beş senesindedür. **Şi‘r:**

İktifā münhec-i ‘ilm nāfi‘
Cāmi‘ mābeyne fıkıh ve ezeb
Fe hüve fī’-d-dünyā kenecim-i ṭālī‘
Eşrefü’l-kevn behşüm gürb⁴⁵²

Ḥālen cümle-i ḥalāyık anuñ merḡad-ı [90] şerīfini ziyāret idüp meyāmin-i rūḡaniyyetiyle teyemmün ü teberrük iderler. Mümā ileyhüñ ḡāl-i ḡayātında ve zemān-ı vefātında kuvvet-i ruḡāniyyetiyle zuhūra gelen kerāmet-i ‘ayāniyyesi ve velāyet-i ma‘nevīyyesi ḡad ü‘adden bīrūn ve mertebe-i iḡşādan efzündür. ḡalebāt-ı ḡalecāt-ı ‘aşḡ u şevḡ zemānlarında Rūmī maḡlaş ile Türkī eş‘ār diyüp ol eş‘ār sūz-nāk ile ḡalk-ı ‘ālemi yaḡar yandırur idi. Aşḡāb-ı ‘aşḡı şem‘-i dil-sūz gibi cānından uşandırur idi. Mervīdür ki Şeyḡ Zeyne’d-dīn Ḥāfi ḡazretleri Şeyḡ ‘Abdu’r-raḡīm’i diyār-ı Rūm’a gönderdükde “Ol maḡzar-ı āteş-i‘aşḡ-ıılāḡı ile memālik-i mezkūreye āteş şaldum.”didi *raḡmetu’llāh*.

‘Ārif-i Bi’llāh Şeyḡ ‘Abdül-mu‘tī raḡmetu’llāhi te‘ālā

Şeyḡ Zeyne’d-dīn Ḥāfi’nüñ ḡulefāsındandır. Zıkr olınan Şeyḡ ‘Abdü’l-laṡif ve Şeyḡ ‘Abdu’r-raḡīm ve Şeyḡ ‘Abdü’l-mu‘tī nām bu üç kişinüñ esāmī-i sāmīyeleri esmā-yı

⁴⁵¹*Bir kuru ekmek peşinde ol ve sabırlı ol. Ki hiç bir şey seni kandırmasın. Kuru ekmek ve içecek suyun varsa başka kaselelere el uzatma.*

⁴⁵²*Sen faydalı bir ilmin peşine düş ki o ilim fıkıh ve edebiyatı kapsıyor olsun. O dünyada parlayan bir yıldız gibidir. Kâinatı aydınlatır ardından batar gider.*

hüsnānuñ birisine muzāf olup ‘abd lafzıyla maşdar u mu‘anven olmağın aşhāb-ı hadīşden ve a‘lām-ı ‘ulemādan ‘abādla diyü zıkr olınanlar gibi meşāyih-i Zeyniye arasında bunlar dağı ‘abādla diyü yād olınurlar. Mümā ileyh Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī mālīkī mezheb olup mevlid-i aşlīsi bilād-ı ğarbiyyedendür. Şeyh Zeyne’d-dīn Hāfi hazretlerinüñ şeref-i hıdmetleriyle tekmīl-i tarīkat tehzīb-i haqīkat idüp irşād u is‘ād için icāzet alduğdan soñra şafāsı ‘ömre süren harem-i hürremden sāye-i beyt-i şerīf gibi hālī olmayup ka‘be-i şerīfede temekkün u tavaṭṭun itmegin meşāyih-i ‘izām arasında şeyhü’l-harem diyü mülakḳab oldı. Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī hazretlerinüñ kerāmāt-ı ‘ayāniyye ve velāyet-i ma‘neviyyesi eṭrāf-ı vilāyetde meşhūr olup iḳtā‘-ı erbā‘-ı rub‘-ı meskünde mezkūr oldı. **Mıṣrā‘**:

Ahvāl ü be-maşriḳ ü mağrib şüyü‘ yāft⁴⁵³

Evliyā-yı sālifeden H‘āce ‘Abdu’llāh Semerkandī ve Seyyid Kāsim Envārī ve Şeyh Zeyne’d-dīn Hāfi ve Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī hazretleriyle muşāḳabeti sebḳat eyleyen meşāyih-i kirāmdan sinn-i şerīfi yüz yigirmiden mütecāviz iken meḳāsıninde eşer-i beyāz āşikār olmayan Şeyh Maḳmūd Sındī’den mervīdür ki sinīn-i sālifeden bir senede iḳāmet-i menāsik-i ḳac için ka‘be-i şerīfenüñ şeref-i ziyāretiyle temettu‘ eyledigümde Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī ile mülākī oldum. Mezkūr-ı mebrūr ‘alā’iḳ-i ḳalā’iḳdan kemāl-i inḳitā‘ üzre olup riyāzāt-ı şakḳa ile murtāz olmağın aña kemāl-i mertebede maḳabbet idüp anuñla mā-beynümüzde mevāḳāt-ı ekīde ve mevālāt-ı şedīde vāḳı‘ oldı. **Mıṣrā‘**:

*Naḳnū ravḳānün ḳalelnā bedenen*⁴⁵⁴

Bir gün eşnā-yı muşāḳabetde Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī baña “Senüñ için H‘āce ‘Abdu’llāh’ı gördi didiler. Gerçek midür şimdiki ḳalde sen anı görseñ bilür misün?” didi. Ben dağı vāḳı‘an bundan aḳdemşeref-i ru’etleriyle müşerref olup “Dīdār-ı meserret-āşārını görüp ṭururam. Şimdiki ḳalde dağı göricek bilürem.” didükden soñra Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī hazretleri H‘āce ‘Abdu’llāh “İşte bunda ṭā’ife-yi ṭā’ife arasındadır. Göreyüm göricek bilür misin?” didi. Ben de fi’l-ḳāl yirümden kalkup ṭā’ifān-ı harem-i muḳterem arasında H‘āce hazretlerini ṭavāf ider iken bulup anuñ yanınca bende ṭavāfa başladum. H‘āce ‘Abdu’llāh benden muḳaddem maḳām-ı İbrāḳīm’e varup namāza şurū‘ idüp ben dağı ṭavāfdan fāriğ olduğumda H‘āce gibi

⁴⁵³ Onun hakkındaki haberler batıya ve doğuya yayıldı.

⁴⁵⁴ Biz aynı bedende iki canız.

maḳām-ı maḥūd-ı maḥmūdda namāza şurūḥ eyledüm. Hıvāce ḥazretleri ben henüz itmām-ı merām itmeden ğayb erenlerine qarışıp perī gibi gözden nihān oldu. **Mısrāḥ** :

Ān perī ez-nazar-em ğāʾib şod⁴⁵⁵

Bu kışşadan şoñra Şeyḥ ʿAbdüʾl-muḥḫīnün yanına varduğumda “Senün Hıvāce ʿAbduʾllāhʾı bildüğünde şübhemüz ḳalmadı. Vāḳıʿ an bilürmiş.” diyü buyurdılar. Bu mā-beynde nice şühür u duhūr-ı mürür idüp çoḳca zemān güzerān eyledükden şoñra eṭrāf-ı ʿālemi seyāḥat eyleyerek maḥmiyye-i Semerḳanʾda varup Hıvāce ʿAbduʾllāh ile mülākī olduğumda “Sebḳat eyleyen mācerāyı işāʿat itme.” diyü tenbih eyledi. Baḥd-ı zemān girü Mekke-i müşerrefeye varup Şeyḥ ʿAbdüʾl-muḥḫī ḥazretlerinün kendülerini iştiḥār-ı siyār ile meşhūr görüp āvāze-i [91] kerāmetlerini ʿIrāḳ u Ḥicāzʾa sāʾir ü dāʾir bulduğumda ḳadīmī āşināluḳ iḳtizāsıyla şeref-i pā-būsıyla teşerrüf eyledüm. Şeyḥ ʿAbdüʾl-muḥḫī ḥazretleri mükālemāt-ı keşireden şoñra encām-ı muḥāṭabayı āña müncer ḳıldı ki Hıvāce ʿAbduʾllāh Semerḳandī ḥazretlerini vech-i meşrūh üzre “Saña gösterduğumuz eclden bizi anlar daḫıʿarşa-yıʿālemde teşhīr eyleyüp şöhretümüze sebep oldılar.” diyü buyurdılar.

Şeyḥ Zeyneʾd-dīn Ebū Bekr Meḥemmed bin Meḥemmed Ḥāfī *rahmetuʾllāhüʾl-kāfī*

Şeyḥ Zeyneʾd-dīn Ḥāfī dimekle meşhūr u mezkūrdur. Muṭṭaliʿ-ı iʿmārından maḳṭaʿına deĝin bilād-ı Rūmʾa dāḫil olmayup egerçi memālik-i ʿOşmāniyyeʾyi ḳudūm-ı şerīfiyle teşrīf itmemişdür. Ve lākin *inde zikriʾş-şāliḫīn tenezzelüʾr-rahmeti*⁴⁵⁶ feḫvāsınca istinzāl-i aḳṭār-ı emṭār-ı ğumām-ı rahmet-i ilāhiyye için ism-i sāmīsi silk-i zikrde münselik ḳılındı. Menāḳıb-ı şerīfesi ve aḫvāl-i şeref-āmāli raḳam-zede-i aḳlām-ı müşkīn-i erḳām olan kitāb-ı müsteṭāb müskiyyüʾl-ḫitāmda derc olındı. Velādetleri diyār-ı Ḥorāsānʾdan Ḥāf nām ḳaşabada vāḳıʿ olup yedi yüz elli yedi senesinün şehir-i rebīʿüʾl-evvelinün on beşinci güninde vücūda geldi. **Maṭlaʿ** :

Ṭülūʿ kerd be-teʾyid-i ḫaḳ zi-bürce-i kemāl

Meh-i ḫüceste rüh-ü aḫter-i hümāyün fāl

Ez-in Nihāl-i şeref tāze geşt aḫter-i din

⁴⁵⁵ O melek gözümden kayboldu.

⁴⁵⁶ Salihler anıldığında rahmet iner.

Canān-ki tāze şevved berg-i gül zi-bād-ı şümāl⁴⁵⁷

Fünūn-ı zāhire-i zāhireyi ve ‘ulūm -ı bāṭına-i kāmıneyi cāmi‘ u ḥāvī olup şer‘a-i şerī‘ ate mutāba‘at ve sünen-i sünene muṭāva‘at itmekde muvaffaḳ *min ‘indi’llāh* idi.

Maṭla‘ :

Şüret-i ü rāst be-mīzān-ı şer‘
Cān-ı vey ü zendegi ez-cān-ı şer‘⁴⁵⁸

Meşāyiḥ-i Zeyniyye’nüñ aḥyār-ı ḥıyārı arasında evliyā-yı kerāmāt-ı ‘āliye olan e‘āli-i evliyānuñ a‘lāsıdur. Bedāyit-i aḥvālinde ‘ilm-i taşavvufu Şeyḫ Nüre’d-dīn ‘Abdu’r-raḥmān Mışrī ḥazretlerinden aḥz eyleyüp ‘unvān-ı müfāḥaret idinmek için icāzet-nāme aldı. Bu icāzet-nāmenüñ derc-i mażmūnunda cevāhir-i kelām ve le’āli-i merāmı ḥazret-i Şeyḫ ‘Abdu’r-raḥmān Mışrī bu silk üzre derc eyledi ki Şeyḫ Zeyne’d-dīn Ḥāfi ḥazretleri tarīḳ-i taşavvufda isti‘dād-ı kemāl ve kemāl-i isti‘dād ile mutaşavvuf olup vāridāt-ı ḡaybıyyenüñ ve fütūḫāt-ı lā-raybiyyenüñ ḳabūline ḳābil olduḳda ḡıbbe’l-istiḫāreti’l-mu‘tādesene-i ḥüsne-i ma‘hüde üzre yedi gün ḫalvet-i salvet-baḫşa dāḫil oldu. **Nazm:**

Rū be-ḫalvet neşin ü zārī kün
Der fürü bend ü çille dārī kün
Her ki pür-şod ez-ın ü vezān ḫālī
Der-memālik velī şod ü vālī
Dil-i ü defter-i firişte şod
Be-ḫürüfi diğeri niveşte şod
ḫalvet inest ü çile in bāşed
Şıfat-ı ‘ārifān çenīn bāşed⁴⁵⁹

Eyyām-ı ḫalvetüñ leyle-i rābi‘asında fettāḫ-ı müşkilāt kilid-i futūḫāt ile ebvāb-ı fuyūzātı fetḫ idüp şerā’if-i ifāzāt-ı sübhāniyye ile teşrīf eyledi. Ḳuvvet-i isti‘dādāt-ı ezeliyyesiyle yevmen-fe-yevmen belki anen-fe-anen ḳaṭ‘-ı derecāt-ı ‘āliyyāt ṭayy-ı

⁴⁵⁷ Allah’ın izniyle kemal kulesinden doğdu. Hayırlı yüzlü ay ve hümayun şanslı yıldız, bu şeref nihâlinde din yıldızı yenilendi. Çiçeğin yaprağının kuzey rüzgârından canlandığı gibi.

⁴⁵⁸ Onun yüzü şeriâtın tartısıdır. Onun can ve hayatı şeriâtın gelmiş.

⁴⁵⁹ Gît bir köşeye ve ağla. Kapıyı kapat ve kırk gün orada kal. Herkes bununla dolarsa ve ondan boşalırsa memleketlerde valî ve hâkim olur. Onun yüreği meleklerin defteri olur. Başka harflerle doldurulur. Bir köşeye gitme ve kırk gün yalnızlık çekmek işte böyle olur. Ariflerin sıfatı işte böyle olur.

maḳāmāt-ı sāmīyyāt idüp mazhar-ı vāridāt-ı mütevāliye ve mevrīd-i lāyihāt-ı sānihāt-ı mütevāliye oldı. Keşret-i teraḳḳiyāt-ı bedī‘a ile maḳām-ı ḥaḳīḳat-ı tevḥīde vāşıl olup itmām-ı eyyām-ı seb‘adan muḳaddem ḳuyūd-ı tefrīka-i ḥavātırı tarḥ u tard eyledi. Yedinci rüz-ı pīrūzuñ temāmında levāmı‘ -ı āfitāb-ı tevḥīd-i ḥaḳīḳī-i zātı zāhir olup meşḳūt-ı tecelliyāt-ı zāt-ı zāt-ı şamediyyetden nūr-ı hüviyyet anda āşīkār u pedīdār oldı. Cümle erbāb-ı tefrīd ve kāffe-i aşḫāb-ı tevḥīd ıştılāḥı üzre cem‘ü’l-cem‘ diyü ta‘bīr olınan maḳām-ı vālā ki cumū‘ -ı efrād u evtāduñ biñde biri ol mertebe-i külliyye vāḥid-i eb‘ed-i vāḥid vāşıl olur. Ol ferd-i kāmil aña nā‘il ve bunıñ verāsında teraḳḳiyāt-ı sāmīyyeyi şāmil oldı. Cenāb-ı mucībū‘d-da‘vātdan mes‘ul u mutazarrı‘dur ki yevmen-fe-yevmen ileri gelmekle imām-ı hümām mütteḳīn ü pişvā-yı muḳtedā-yı muvaḥḥidīn olup miḥrāb-ı kerāmetde cemā‘at-i evliyā aña tābī‘ u muşallī olalar. Şeyḥ Zeyne‘d-dīn Ḥāfi ḥazretlerinden rivāyet olunur ki “Ṭarīḳa-i ṭarīḳatı tekḡil için seyāḥat semtine sālīk olup maḥrūse-i Ḳāhire-i Mışr‘dan Ḥorāsān vilāyetine gider iken yolda maḥmiyye-i Bağdād‘da bu icāzet-nāmeyi zāyī‘ eyledüm. Nice müddetden soñra diyār-ı Mışr‘a varup Şeyḥ ‘Abdu‘r-raḥmān Mışrī ḥazretlerini raḥmet-i raḥmāna vāşıl u na‘īm-i cāvidāniye nā‘il olmış buldüm.” Merḥūmuñ ‘ibādet itdüḡi maḥşūş [92] ḥalvet-serā-yı ünslerini ziyāret için ḥücreye dāḥil olduḡda icāzet-nāmesinüñ şüretini bulup bir nüşhasına dest-res müyesser oldı. Zāyī‘ olan icāzet-nāme ile bu nüşḥa taṭbīḳ olınuḡ ikisinüñ daḥı‘arā‘is-i nefā‘is-i ḡavānī-i mu‘āniyesinüñ rüy-ı ḡarrālarında zülf-i müşḳīn yirine āvīze olan sevād-ı elfāz yekser berāber idi. Her birinüñ nuḳūd-ı me‘ānī-i mühezzibe-i müzehhibeleri vezn ü miḳdārda ber-ā-ber olup bir iki ḥarfden ḡayrı ziyāde vü noḳşān yoḡ idi. Nüşḥa-i mezkūrenüñ bulunmasında iki ihtimāl vardır. Birisi evā‘il-i aḥvālede taḥrīr olınan icāzet-nāmenüñ bir şüreti Şeyḥ ḥazretlerinüñ yanında ḳalmaḡdūr. İkincisi ol icāzet-nāmenüñ zāyī‘ olduḡı ‘ālem-i ma‘nīde aña ma‘lūm olup bir şüretini soñradan yazmaḡdūr. ‘Alā kile‘t-taḳdīreyn şeyḥ-i merḥūmuñ vaḥdet-ḥānesi keşretten ḥālī olmayup mütereddīdān-ı cādde-i ḥaḳīḳat ol ḥücreden muṭṭaşıl-ı munkatı‘ degil iken ve daḥı müddet-i medīdeden berü ol ḥücre der-beste olmayup āyende vü revendenüñ ḳadem-i tereddüdi andan kesilmemiş iken derün-ı ḥücrede āşīkār ṭuran nüşḥaya ferd-i āferīdenüñ sū‘-ı nazarı ve yed-i teṭāvül ve izā‘ası ta‘alluḡ itmedüḡi şeyḥüñ kerāmet ü velāyetine delālet-i ḳaviyye ile delālet ider. Naḳl olunur ki Şeyḥ ‘Abdu‘r-raḥmān Mışrī ḥazretleri rü‘esā-yı fuḳarāya ilbās eyledüḡitāc-ı ibtihāc-ı baḡşı Zeyne‘d-dīn Ḥāfi ḥazretlerine daḥı teberrüken ilbās eyledi. Anlar daḥı “Bu tāc-ı ber-ser-tāc-ı evliyānuñ başı birāderi yādigāridur. Ḥaḳ te‘ālā bu devleti benüm başımda ḳomış

imiş.” diyü ta‘zîmen başı üzre yir eyledi. Ol zeyn-i evliyâ-yı sāmî-menziyet eşnâ-yı seyâhatde maħmiyye-i Bağdād’a geldükde Pîr-i Tâc-ı Geylânî nām bir kimesne “Ol tâcı devlet-i sermedi bilüp baña ihsân eyleyüñüz.” diyü iltimâs itmegin Şeyh Zeyne’-d-dîn Hâfi muhâlefet itmeyüp tarîka-i aşhâb-ı tarîkat ki mürüvvedür. Ol tarîkat üzre aña i‘tâ eyledi. ‘Âlem-i menâmda ol tâc müstemil olup e‘âlî-i serfirâzân-ı evliyâdan nice ser-bülend-i ercümend kimesneleri esâmîsiyle zîkr ü ‘add eyleyüp “Bunlar beni baş üzre tutar iken sen beni bir denî vü fâsık u fâcîre virüp evci ‘âliden hażîz-i zillete pāmâl eyledüñ.” diyü istigâse eyledi. **Nazm:**

Düzd-râ pîş-i rühat rāh mede

Harne-i hırs-râ külāh mede

Mede ey h̄vāce bî-kerr ü zinhār

Kürd-râ cübbe Türk-râ destār

Zinde-râ tövbe deh ki dāred cān

Mürde h̄od tövbe kerd ez-āb ü zi-nān

Ne-tüvān dīv-rā be-rāh āverd

Seri dīvāne-rā külāh āverd⁴⁶⁰

Fi’l-vāqı‘ bu vāqı‘ anuñ irtesi ol kimesneyi bir meyhāne küncinde bülbüle-mişāl şarāb ile māl-ā-māl ve sâgir-i şikeste gibi ufanık yatur buldılar. **Şi‘r:**

Dîd mestî fetāde ber-ser-i rāh

Cāme h̄ümrî vü nāme kerde siyāh

Hāk-ı reh-rā be-çehre fersūde

Ber-ser-i hāk-i rāh bügnūdeh⁴⁶¹

Şeyh Zeyne’-d-dîn Hâfi’nüñ rüfeķāsından biri ol tâcı ol harîfüñ başından alup “Sen bu harîfüñ sürbî devletine lâyıķ degilsin benüm başım tâcısan.” diyü taķbîl ü telşîm eyleyerek şeyh ile maşlahatlarına revāne oldılar. Şeyh Zeyne’-d-dîn Hâfi seksen bir yaşında iken sekiz otuz sekiz senesinüñ şehr-i şevvālinüñ ikinci günü leyle-i eħadda

⁴⁶⁰ Hırsızın sana yaklaşmasına izin verme. Ayının bağırmısından korkma. Ey büyük insan hiç fırsat vermeden Kürd’e gömlek, Türk’e sarık verme; yaşayan biri için tövbe ettirmek gerekli. Ölen zaten ekmek ve sudan tövbe etmiştir. Deve doğru yolu göstermek imkânsızdır. Nitekim deliyi aldatmak da mümkün değildir.

⁴⁶¹ Yolda düşen bir sarhoşu gördü. Elbisesini şarapla kirletmiş ve hesabını tartıttı. Yolun toz toprağını yüzüne bulaştırmış, yolda topaklarda uyumuş.

vefât idüp *evliyâ'î tahte kübbâyî*⁴⁶² halvet-hânesinden *fî maḳ'adi şıdḳın'inde melîkin müktedir*⁴⁶³ nüzhet-gâhına' urûc u velûc eyledi. **Şi'r:**

Resîde-est ü be-dâr-ı maḳ' ad-i şıdḳ

Ḳarîb ân melîk-i müktedir bûd

Be-maḳşûd-ı aşîl-eş geşt vâşil

Be-menzilgâh-ı ḳurbet müstaḳar bûd⁴⁶⁴

*Nûrî'llâhü maḳca' ahû*⁴⁶⁵

Tezyîl: Ol gencîne-i esrâr-ı esmâr-ı lâhütiyye ve ol defîne-i hazîne-i lâyhât-ı sânihât-ı ceberrütiyye evvelâ Mâlin nâm ḳaşabada defn olunmuş iken Dervîş-âbâd nâm mevzi' a naḳl olındı. Ol medfen-i pâk ve merḳad-i tâb-nâkden daḫı Herât' da muşallâ ḳurbına naḳl olinup anda defn olındı. Bu üç mevzi' anuñ rûḫâniyyeti berekâtında ma' mûr olup ḫalka-i çeşm gibi merdüm-nişîn oldı. Her bir mevzi' de ' âlî binâlar yapılıp Cum' a namâzı ḳılınur oldı. Şeyḫüñ şeref-i rûḫâniyyetiyle mümeyyin ü müteberrik olup cümlesi miżân-ıicâbet-i ḫacât oldı. Mervîdür ki âḫir-i ḫayâtında üç gün kendüden ğıybet eyledi. Ba' dehu ifâkat bulup kendüye geldükde bir yıl miḳdârı sükût ğalebe idüp ḫâmûş oldı. Bu evḳâtda kendülere [93] cenebât-ı ilâhiyye istilâ idüp bir an cenbenüñ tuvârdından ḫâlî olmadı.

' **Ârif-i Bi'llâh Şeyḫ Pîr İlyâs** *rahmetu'llâhi te'âlâ vâsı'a*

Nevâhî-i Amasiyye' de sâkin olup zemânesinde olan ' ulemâ ortasında celâ'il-i fezâ'il ile meşhûr ve mefâḫir-i zâhire-i bâhire ile mezkûr idi. Emîr Timur ol diyâra uğraduḳda mevlânâ-yı mezkûrı vilâyet-i Şîrvân'a irsâl idüp ma' aşına kifâyet eyleyecek miḳdârı vazîfe ta' yîn eyledi. Mevlânâ-yı mûmâ ileyh muḫtar olup ol diyâr-ı ḳalîlül-i' tibârda nâçâr ' alâ-vechi'l-ıztırâr sükün ihtiyâr idüp erbâb-ı taleb ve aşhâb-ı arebe ifâde vü ifâza eyledi. Ol vilâyetüñ meşâhîr-i cemâhîr-i evliyâ-yı kirâmından mazhar-ı ' irfân-ı Rabbânî Şeyḫ Şadre'd-dîn Şîrvânî ḫazretleriyle şohbet idüp baş-ı bisât-ı mücâleset eyledükde anuñ şeref-i şohbeti berekâtından miḳnâtıs-ı maḫabbetu'llâhüñ câzibesiyile müncezib ' ila'llâh oldı. Medâric-i sa' âdât olan

⁴⁶² *Velilerim kubbelerimin altındadır.*

⁴⁶³ *Bir doğruluk makamında (meclisinde) muktedir bir padişahın huzurunda (Kamer, 55.)*

⁴⁶⁴ *Dürüstlüğün evine vardı. O padişahın yakınında güçlüydü. Esas amacına ulaştı.*

İstedığı yakınlığa varmıştı.

⁴⁶⁵ *Yattığı yer Allah'ın nurudur.*

me'āric-i sādāt üzre ḥalvet-i erba'iniyyeye dāḥil olup mücāhedāt-ı keşīre ve riyāzāt-ı 'azīzeve 'alā-vechi'l-istikmāl iştigāl eyledi. **Şi'r:**

Ḳadr-i dil ü māye-i cān yāften

Cüz be-riyāzāt ne-tüvān yāften

Tüsen-i ṭab' -ı tü çü rāmet şeved

Sikke-i iḳbāl be-nāmet şeved⁴⁶⁶

Mevlānā İlyās'a ḥavāṭır-ı muḥtelife sebebiyle ba'zı evḳātda tefriḳa-i ḥātır vāḳı' olup fetret ḥāşıl olur idi. Bu maḳūle zemānda Şeyḫ Şadre'd-dīn Şīrvānī ümmī olmağın ol fütūrı def' idemeyüp mezkūruñ āyīne-i zamīr-i şafā-pezīrinden ref'-i jenk ve def'-i keder itmege ḳādir olmaz idi. Bu sebebden Şeyḫ Pīr İlyās vaṭan-ı aşil-i ceziline irtihāl idüp on iki yıl miḳdārı mücellā-yı riyāzāt-ı şafvet-āyātıyla tecliye-i derūn ve taşfiye-i bāṭın eyledi. Şeyḫ Zeyne'd-dīn Hāfi ḥazretlerinüñ diyār-ı Ḥorāsān'da āvāze-i celālet-i şān ve ṭaṭāna-i mesār ve menāfi'-i irşadı Şeyḫ İlyās'ıñ ṭāḳ u revāḳ-ı sāmī'asına vāşıl olduḳda 'izz-i ḥuzūr-ı müstevcibü's-sürūrlarına rümāl olmağa taşmīm oldı. Bu esnāda 'ālem-i ru'yāda çeşm-i cān küşāde olup mübeşşirāt-ı mümeşşilāt-ı ḡaybiyye-i merāyā-yı mişālde nümāyān olduḳında ḥazret-i risālet-penāh '*aleyhi şalavātün illā lehü* ḥazretleri şāḥib-i vāḳı'aya ḥiṭāben ḳible-nümā ḳalbini Şeyḫ Şadre'd-dīn Şīrvānī semtine teveccüh idüp "Anuñ berekāt-ı ḥıdemāt-ı müteberrikesiyle istifāza eyle." diyü ḍelālet eylediler. *Merḥaben birrū' yāfe innahā tecme'u beyne'l-humābīn ve be innehā ba' del-maşriḳīn*⁴⁶⁷ Şeyḫ Pīr İlyās imtişālenli'l-emr Şīrvān semtine müteveccih olup maḳām-ı maḥmūd-ı ma'hūde ḳarīb varduḳda Şeyḫ Şadre'd-dīn ḥazretleri aşḥāb u aḥbābına "Bugün Şeyḫ Pīr İlyās bize gelse gerekdür. Aña istikbāl eylenüz." diyü tenbīh eyledi. Şeyḫ Pīr İlyās daḫı ol şadr-ı evliyā ve re'īs-i etḳıyānuñ ḥāk-i pāyelerine rümāl olup mübārek ellerini leb-i ta'zīm ile telşīm eyledüklerinde Şeyḫ Şadre'd-dīn Şīrvānī ḥazretleri bünyān-ı kelāmı bu esās üzre teşyid eyledi ki efrād-ı evliyā-yı 'izām ve eḥād-ı etḳıyā-yı kirāmdan az kimesneye bu sa'ādet müyesser olmuşdur ki "Ḥazret-i rüsüm-ı ekrem *şallā'llāhü 'aleyhi ve's-sellem* irşād eyleye." diyüp vāḳı'a-i mezkūre kendinüñ ma'lūmı olduḳını i'lām eyledi. Mümā ileyh müddet-i keşīre mücāhedāt u riyāzāta meşḡul olup meṭālib-i 'āliye ve me'ārib-i sāmīyyeye vāşıl olduḳdan soñra Şeyḫ Şadre'd-dīn

⁴⁶⁶ Kalbin değerini bilmek ve canın esasını öğrenmek sadece riyazet ile gerçekleşiyor. Senin doğa atın uysallaşırsa şans ve baht sana yüzünü gösterecek.

⁴⁶⁷ Rüyaya merhabalar olsun, çünkü rüya sevenleri kavuşturur ve kötülerini uzaklaştırır.

hazretlerinüñ icâzetleri ile şıla-i rahm için kendü diyâr-ı celilü'l-i' tibârına ' avdet eyledi. *İnne a'celi't-tâ'atisevâben şiletü'r-rahm.*⁴⁶⁸ Ba' d-ı zemân Şeyh Şadre'd-din hazretlerinüñ vefâtını istimâ' eyledükde irşâd u imdâda mübâşeret eyledi. Şeyh Pîr İlyâs Amasiyye'de kendinüñ hadîka-i cennet-nişânında vefât idüp gülşen-i qudsde şüküfte olan gönca-i maşsüd-ı haķikîyi bûya ve bülbül-i cân-ı zârı bāğ-ı hulde güyâ oldu. Fenâ-yı fenâ ibtinâ-yı Amasiyye'de Sevâdiye diyü yâd olunan mevzi' de defn olındı. Naql olunur ki mûmâ ileyhüñ zemân-ı vefâtında gassâl gusl için cesed-i şerîfini bir nehr kenârında serîr üzre vaz' idüp yumağa mübâşeret eyledi. Bu şadede ittifâken ol yârüñ bir cânibi münhedim olup cesed-i pâki serîrden düşmek muķarrer olduķda elleriyle serîrüñ bir cânibineyapışup kendülerini [94] düşmekden tahlîş eyledi. Hâl-i hayâtında imâtet-i şimâtet-i nefis idüp ihyâ-yı merâsim-i şer'-i Muhammedî eyleyen 'İsâ nefslere *elmü'minüne lâ yemûtün*⁴⁶⁹ mazmûnınca haķikatde zinde-dil oldukları sebebden anlardan ihyâ âsârı zühür eyleyüp taşarrufâta ķadir olmak bedî' u ba' id degildir. **Şi'r:**

Zendegî yâft ân-ki cân derbâht

Ve'z berây-ı dilî revân derbâht

Her ki-râ râhat-ı revân bâyed

Cân dehed tâ dilî biyâsâyed⁴⁷⁰

'Ârif-i Bi'llâh Şeyh Zekerıyyâ Hâlveti rahmetu'llâhi

Şeyh Pîr İlyâs hazretlerinüñ aşhâbından idi. Pîr İlyâs hazretlerinüñ vefât eyledükde "Seccâde-i hilâfete ķangı kimesne cülüs ider?" diyü istiḥâre vü istişâre için cümle-i aḥbâb ve kâffe-i aşhâbı 'alâm-ı guyyüb ve keşşâf-ı kürübuñ cenâbına teveccüh eyledüklerinde "Şeyh Zekerıyyâ cülüs ider." diyü mübeşşir-i ğayb ve mübessir-i lâ-rayb tarafından tebşîr olındı. Bu dâ'ıyye ile cümlesi anuñla bî'at eyleyüp seccâde-i irşâda iclâs için ol muḥtâr-ı bā-iḥtiyârı iḥtiyâr eylediler. Şeyh Zekerıyyâ maḥmiyye-i Amasiyye'de vefât idüp murğ-ı rûḥı beḥâbiḥ-i cinân ve riyâz-ı rıdvân şavbına ḫayerân eyledükde sirâclar mescidüñ civârında defn olındı. Müddet-i ḫayâtında letâ'if-i ma'ârif-i qudsiyye ve celâ'il-i fezâ'il-i ünsiyyeye mazḫar olup ekşer-i evķâtda ķaç'-i merâtib-i sâmiyâtda mücâhededen ḫâlî olmaz idi. **Mışrâ' :**

⁴⁶⁸ *Sevap açısından en acil itaat şıla-yı rahimdir (akrabalık bağııı gözetmektir).*

⁴⁶⁹ *Müminler ölmez.*

⁴⁷⁰ *Canını feda eden kişi hayat bulur. Hem de bir temiz yürek içinse herkes huzur istiyorsa bir yüreği sakinleştirmek için canını feda etmesi lazım.*

Şart-est der-müşāhede-i tū mücādele⁴⁷¹

‘Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ ‘Abbu’r-raḥmān Çelebi ibni Mevlānā Ḥüsāme’d-dīn
raḥmetu’llāhi ‘aleyh

Vālidesī Şeyḫ Pīr İlyās’ uñ kerimesi idi. Peder-i ḥamīde-seyri Gümüş nām kaşabadan
olmağın Gümüşlüoğlu demekle ma’rūf idi. Ṭarīk-i taşavvufa Şeyḫ Zekerıyyā’nuñ
ḍelālet ü irşādıyla sülūk idüp ḥıdmetinde tehzīb-i aḥlāk-ı demīme ve tezhīb-i şıfāt-ı
zemīme ider iken Şeyḫ Zekerıyyā vefāt idüp Şeyḫ ‘Abdu’r-raḥmān Çelebi anuñ
maḳāmına cülūs eyledi. Mezḳūr-ı mebrūr ‘āşık u şādık müvāḥḥid ü muḥaḳḳık şāḥib-i
meşreb şāḥihü’l-‘aḳīde idi. **Şi’r:**

‘Aşḳ-ı pīşe-i şadāḳat endīşe

Lā’ubālī ve pāk meşreb idi

Zāt-i pākinde ğill-i ğiş yoğ idi

Ḥüb-ı ṭab’ ve şāḥih-i mezheb idi⁴⁷²

Ġalebāt-ı cezebāt-ı maḥabbetu’llāhla sūz u güdāz ve şūr u şağab istilā idüp
keremiyet-i keyfiyyet bāde-i zıkr ve sekr-i zıkr ile mest ü medḥuş olduḳda *elkerīm*
*turūb*⁴⁷³ feḥvāsınca çarḥ-ı merḳa’-ı pūş gibi bī-riyā ve sem’a-i raḳş u simā’ ider idi.

Şi’r:

Bügesl ez-pāy-ı ḥod in lenger-i gül

Kām-zen şü be-sūy-ı kişver-i dil

Āstīn ber ser-i ‘ālem afşān

Dāmen ez-ṭinet-i ādem afşān

Nağme-i cān şenev ez-çenk ü semā’

Beçeh ez-cism be-āheng-i semā’⁴⁷⁴

Lisān-ı Türki’de pederinüñ ismi münāsebetiyle Ḥüsāmī maḥlaş idinüp ‘aşḳ u vecd ü
ḥālün merātibine müta’allık kelimāt-ı manzūme nazm itmiş idi. Mümā ileyh fenā-yı

⁴⁷¹ *Seni görmek için mücadele etmek şart.*

⁴⁷² *Mesleği aşk ve düşüncesi dürüstlüktür. Laubali ve temiz düşünceliydi. Temiz karakterinde hile ve aldatma yoktu. Yaratılışı ve ahlakı düzgün, mezhebi doğrudu.*

⁴⁷³ *Mert ve cömert kimse neşeli olur.*

⁴⁷⁴ *Ayağından bu ağır demiri ayır. Kalp ülkesine yönel. Elini bu dünyadan art. Eteğini insanlığın kötülüklerinden temizle. Çengden can bestesi dinle. Sema ahengi ile tenden uzaklaş.*

fenādan dār-ı āhirete intikāl eyledükde sevād-ı Amasiyye' de Ya'kūp Paşa Zāvīyesi'nde defn olındı *tāba'llāhü şerāhü*.⁴⁷⁵

‘Ārif-i Bi’llāh Şeyh Şücā’e’-d-dīn Karamanī *rahmetu’llāh*

Rūz-ı şeb silāh-ı şalāhı isti’ māl ile mekā'id ü mefāsıd-i nefis-i bed-kirdār ile muķābele itmekde şücā' u dilir idi. **Şi'r:**

Üstüvār şücā' bāş ü delir
Der-nüfāz-ı ümür-ı şer' çü şir⁴⁷⁶

Şeyh Hāmid Kayşerī ile muşāhabet idüp şeref-i hıdmetlerinde şābit-ķadem olmağın merķāt-ı himmetle hażiz-i nefsāniyyetden zirve-i rūhāniyyete 'urüc eyledi. **Şi'r:**

H'āhī şefer ü büzürg-vārī
Mikūş be-hemmeti ki dārī
Fi'l-cümle be-herçi dest sāyī
Himmet çü ķavī buved berāyī⁴⁷⁷

Tezyil: Merhūm Sultān Murād Hān-ı şāniden maħrūse-i Edrene'de bir gün zikri edebden hāric bir maħalde zillet-i ķadem vāķı' olup helākī muķarrer olduķda meczūb u jülid-mū bir kimesne müştemil olup pādişāhı ol mūhlikeden [95] ħalāş idüp dest-gir olduķdan şoñra ğıybet eyledi. Pādişāh ol kimesne ile mülāķatı murād idinüp Edrene'nün şüleħasını getürdüp istedügi kimseyi bulamayup 'amme-i ħalkı ihzār emr eyledi. Ol şehriñ ħalkını 'umūmen birer birer gözden geçürüp aralarında Şeyh Şücā'-i Karamanī'yi görüp kendüye dest-gir olan kimesne idüğini bilüp kemāl-i nevāziş ile nüvāziş eyledükden şoñra Debbāğlar Maħallesi'nde ħalel mezārı ve zāvīyesi olan maħalde bir mescid ü zāvīye binā itdürüp fuķarāsına Murādiyye evķāfindan ta'āmiye vazife ta'yin eyledi. Şeyh Şücā' ħazretleri kendinün mezārı cānibinün dīvārını kerpiç ile binā idüp her bir kerpici üçer ihlāş ile yirine vaz' eyledi. Merhūm Sultān Süleymān Hān zemān-ı saltanatında Edrene'ye geldüğünde ol mescidi cāmi' idüp 'adet-i ma'rūfe üzre devir-ħ'ānlar ve mu'arrif ü ħaķib ta'yin eyledi. Lākin evvel-i 'aşrda ol zāvīyede seccāde-nişin olan Cerrāh-zāde Muştafā Ćelebi ol dīvārı yıķdurmayup teberrüken ikā eyledi. Şeyh Şücā' ħazretleri ol binānuñ

⁴⁷⁵ Allah, mezarını pak ve hoş kılsın.

⁴⁷⁶ Kararlı, korkusuz ve deli ol. Şeriatın işlerinde aslan gibi ol.

⁴⁷⁷ Eğer şeref ve büyüklük istiyorsan elinden gelen çabayı sarf et. Sonuç olarak istediğine ulaşabilirsin eğer oldukça gayretli olursan.

mi‘ mārınuñ vākı‘ asına girüp İslām’a da‘ vet itmegın irtesi ol mi‘ mār müselmān olup kelime-i şehādet-i gūyā ve şükūfe-i hidāyeti būyā eyledi. Bu taqrīble adını hidāyet koyup cādde-i haqqā ihtidā itdüğünden kināyet eylediler *revvehu’llāhi rūḥahū*.

‘ Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Muẓaffere’d-dīn Lārendī *rahmetu’llāh*

Şeyḫ Hāmid Ḳayserī’nüñ sa’ādet-i muḳārenetiyle müstes‘id olup şohbetleri berekātında maḳāmāt-ı ‘āliyye ve kerāmāt-ı seniyyeye muẓaffer oldu. **Mısrā‘** :

Muẓaffer şod be-envā‘ -i kerāmāt⁴⁷⁸

‘ Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Bedre’d-dīn *rahmetu’llāh*

Şeyḫ Hācī Bayram ḫāzretlerinüñ şeref-i şohbetleriyle ve bereket-i muşāḫabetleriyle merātib-i seniyye-i ‘acībe ve meṭālib-i seniyye-i ğarībeye vāşıl olup lezzāt-ı fuyūzāt-ı rabbāniyyeden zevḳ-i ‘azīm u ḫazz-i cesīme nā’il oldu.

‘ Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Bedre’d-dīn Aḫmer *rahmetu’llāh*

Hācī Bayram Sultān’uñ aşḫāb u aḫbābındandır. Dest-i inābet ve yed-i tevbe ile zeyl-i himmetine teşebbüs idüp ve edā-yı tarīḳatüñ müntehāsına vuşul için Şeyḫ’uñ eline etegine düşmiş idi. **Şi‘r**:

Şohbet-i dānā dehed-et şad kemāl

Şohbet-i nādān küned-et pāymāl

Bā-gül-i şad bereg çü bülbül nişīn

Ger ṭalebī rāyiḫa bā-gül nişīn

Gerçe ne būy-est ü ne rengī der-āb

Ez-eşer-i şohbet-i gül şod gülāb⁴⁷⁹

‘ Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Baba Neḫḫāsī Ankaravī *rahmetu’llāh*

Şeyḫ Bedre’d-dīn gibi bunlar daḫı Hācī Bayram Sultān’uñ aşḫābından idi. Ol ḫāzretüñ bedriḳa-i irşādınıñ imdādıyla tarīḳ-i taşavvufuñ müntehāsına vāşıl u nā’il

⁴⁷⁸ Tüm faziletlere nail oldu.

⁴⁷⁹ Akıllı birisi ile konuşmak sanabinlerce değer kazandırır. Aptallarla konuşmak ise seni değersizliğe sürükler. Bülbül gibi çiçek ile oturup kalk. Güzel kokular istiyorsan çiçekle otur. Suyun ne kokusu ne de rengi var. Ancak çiçekle ilişkide olduğundan dolayı sonunda çiçek suyu olur.

oldı. Mess-i vücūdını şeyhüñ cevher-i irşadıyla zer-i hāliş idüp kimyā-yı sa‘ādet
zafer buldı *ḳaddesa’llāhü sırrahu’l-‘azīz*.

‘**Ārif-i Bi’llāh Şeyh Muşlihi’ d-dīn Ḥalife** *rahmetu’llāh*

Cādde-i ḳavīme-i mustaḳīme-i taşavvufda Ḥācī Bayram Sulṫān’uñ vādīsini meslek
idinüp anuñ eşer-i sa‘ādet-eşerine gitmekle müntehā-yı menāzil ü maḳāmāta vāşıl
olduḳdan şoñra rütbe-i irşād ve mertebe-i is‘āda vuşul buldı. **Şi‘r:**

Ez-erbiyeti māst ki-āb güher gereded
Ḥūn der teh-i nāfe misk ez-fer gereded
Vān āhen-i tīre rüy-ı bī-ḳıymet-rā
İksir çü terbiyet künd zer gereded⁴⁸⁰

‘**Ārif-i Bi’llāh ‘Ömer Dede** *rahmetu’llāh*

Maḫmiyye-i Burusa’dandur. Ṭarīḳa-i Şūfiyye’yi Ḥācī Bayram Sulṫān ḫāzretlerinden
aḫz idüp taḫşil-i [96] merātib-i semiyeye-i sāmiye eyledükdən şoñra irşāda icāzet aldı.
Ba‘zı eḫibbāsından menḳüldür ki ibtidā-yı sülükında Şeyh Ḥāmid Ḳayşerī
ḫāzretlerinden istimdād eyledi ve lākin müntehā-yı mübteḡā-yı āmānda Ḥācī Bayram
ḫāzretlerinin ḫıdmetlerine vāşıl olup anuñ yanında tekmil-i ṫarīḳat eyledi
ḳaddesa’llāhü sırrahu’l-‘azīz.

‘**Ārif-i Bi’llāh Bolulu Şeyh Şalāḫa’ d-dīn** *rahmetu’llāh*

Bunlar daḫı Ḥācī Bayram’uñ eḫibbāsındandır. Mümā ileyhüñ irşād u işlāḫıyla şalāḫ-ı
ḫāl taḫşil idüp fuyüzāt-ı ilāhiyyeye şālih olduḳdan şoñra ol bādīye-i peymā-yı beydā-
yı kerāmet meydān-ı ḫāḳīkatde ser-menzil-i a’lāya vāşıl oldu *rahmetu’llāh*.

‘**Ārif-i Bi’llāh Şeyh Lütüf’lāh** *rahmetu’llāh*

Zümre-i ümerādan olup aşlda İsfendiyār Beg neslindendür. Ḥikāyet olunur ki mavṫın-
ı ḳadīmi Balıkesrī’den ḳalkup ba‘zı ekābir iltimāsıyla ḫamām binā itdürmek için
ḳaşaba-i Engürī’ye varduḳda mürşid-i vālā-maḳām Sulṫān Ḥācī Bayram binā üzerine
uḡrayup Şeyh Lütüf’lāh ile muşāḫabete şurū‘ eylediler. Eşnā-yı muşāḫabette Şeyh

⁴⁸⁰ *Verdiğimiz terbiye ile su, mücevher olur. Kan göbeğin dibinde onur sayesinde misk olur.
O değersiz siyah demir eğer iksir ile terbiye olursa altın olur.*

Lütfu'llāh kaşaba-i Balıkesri'yi vaşf-ı belîğ ile vaşf u ta'rif idüp ol cânibe gitmegi terği bitmegin Hâcî Bayram Sulţān telaqqî-i bi'l-ķabûl idüp gitmegi tasmiim eyledi. Mazhar-ı lütf-i ilāh olan Lütfu'llāh Efendi ol mürşid-i kāmîl ve muķbil-i maķbûlûñ gitmege iķbāl itdüğinden ta'yîn-i zemān iltimās idüp “‘Aceb ne zemānda gitmek cā'iz ola?” didükde şeyh hāzretleri “Zümre-i fuķarānuñ kuyûd u ‘alā'ıķi ve mevāni' ü'avā'ıķi yokdur. Bizüm yanumuzda şimdi dağı gitmek cā'izdür.” didi. Mezbûr Lütfu'llāh eşnāf-ı ālāf-ı behcet ü sürür ile mesrûr olup “Ni'me'r-refîk” diyüp şeyh hāzretleri ile ve ‘amme-i ehibbā vü eviddāsiyla bi'esrihim kaşaba-i mezkûreye revāne oldılar. Eşnā-yı seferde bir gün Hâcî Bayram Sulţān o gice gider iken ehibbāsi Şeyh Lütfu'llāh'a hıţāben “Şeyh hāzretlerinüñ sizüñ haķķınızda hüsni-himmet ve yümn-i taķviyyetleri vardur. Halvet-i erba'iniyyeye dāhil olsañuz maķşûd-ı haķıķiyye vāşıl olmañız muķarrerdür.” didiler. Hâcî Bayram Sulţān bu sözi güş-ı hüşıyla istimā' eyledükde bî-tevaķķuf tırı varup ardınca gelen fuķarāsi ol māh-ı burc-ı kerāmetüñ yanında benātü'n-na'ş gibi müctemi' olduklarında **Şi'r**:

Be-gerd-eş maħremān-ı meclis-i hāş

Ki kerdendî nişāt ez-cām-ı ihlāş

Be-pîş-eş her yek-i zān hayli bî-pāk

Şude sâbit-ķadem çün ķuţb-i eflāk⁴⁸¹

Şeyh hāzretleri 'inān-ı yekrān-ı kelāma bu vechile tāb virdi ki “Mürşid-i kāmîlûñ nazara-i vāhidesiyle tırfetü'l-aynda sālîk ü vuşûl-ı haķıķiyye hā'iz olmaķ cā'izdür.” diyü merāmuñ huşûle vuşûlünde halvet ü mücāhede lāzım degildür. *İnşā'allāhü te'ālā* bu kişi dağı an-ķarîb maķşûdına vāşıl olur. Şeyh Lütfu'llāh Efendi kendinüñ haķķında şeyhüñ bu maķûle behcet-encām kelām söyledüğü sürür ile Fi'l-ħāl atından inüp şeyh hāzretlerinüñ mübārek ayakları tūrābına rümāl oldı. **Maţla'**:

Be-yek nāgāh ez-ser pāy kerd ü

Cebîn ez ħāk şandal-sāy kerd ü⁴⁸²

Ol ķuţb-ı aķtab ve leb-i erbāb-ı elbāb kaşaba-i mezkûreye varup anda sākîn olmaķ iķün bir ħāne-i irem-ābād bünyād eyledi. Zemān-ı iķāmetinde Şeyh Lütfu'llāh hāzretlerini irşād u is'ād eyleyüp maķāmāt-ı 'āliyyeye ve ħālāt-ı behiyyeye işāl

⁴⁸¹ *İçtenlik şarabının sarhoşları, o özel meclisin mahremleridirler. O korkusuz insanların her biri onun nezdinde göklerin sütunu gibi kararlı ve hazır bulunmuş.*

⁴⁸² *Bir anda onu ters çevirdi. Alnını topraklara sürdü.*

eyledükden sonra kaşaba-i mezkûrede añı seccâde-i irşâda iclâs idüp Şeyh Hâcî Bayram kendüler Engürî câniblerine ‘avdet eylediler. Şeyh Lûtfu’llâh Balıkesrî’de vefât idüp nidâ-yı erca’î ile nidâ-yı ceberût ve nâdî-i melekûta rücû‘ eyledükde merkad-ı ma‘hûdede defn olındı. **Şi‘r:**

İlahî nûr-ı imân hemreh-eş bād
Civâr-ı lütf-i haq menzilgeh-eş bād⁴⁸³[97]

Bismi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm

Ṭabaḳa-i sâdise Sultân Murâd Hân-ı şâninüñ zemânında medâris-i ta‘lîm ve beḳâ‘-ı tefhîmde seccâde-i ifâdeye cülûs eyleyüp çerâğ-ı iştiğâle işti‘âl ile bî-nihâye çerâğ uyaran muḳtebesân-ı meşkût-ı nübüvvenüñ tefâşîl-i aḫvâllerinüñ beyânındadır.

Müstekşifân-ı esrâr-ı bedâyi‘-i fiṭrat ve müsteftihân-ı âşâr-ı vedâyi‘-i fiṭnat ḫazretlerine ma‘lûmdur ki bâḫât-ı sâḫât-ı ‘âlemde jâle gibi şafâ-yı ṭînet ve nuḳâ-yı cibillet ile mecbûl olup gülzâr-ı sa‘âdetde ser-firâzluḳ ile ḳopan esâṭin-i salâṭin-i gerdün-ı âyineden ve bâğ-ı vücûd-ı gülsen-i şuhûdda külli jâle-bâr gibi âb-ı reviyile mevşûf olan ḫavâḳin-i pür-‘izz ü temkînden biri nice müddet fevâyic-i revâyic-i ma‘delet ile dimâğ-ı ‘âlemiyânı mu‘aṭtar eylese elbetde ol gül-i bâğ-ı salṭanat ve şükûfe-i gülzâr-ı ḫilâfet tünd-bâd-ı ecel ile pejmürde olup ‘âḳıbet-i rağbetden ḳalur.

Meşnevî:

Belî in-est resm-i dehr-i bed-kîş
Ki dâred der-pey-i her nûş-i şad nîş
Nemîrüyed derîn bostân-ı ğaddâ
Gülî kû-râ nebâşed zahmet-i ḫâr
Buved her sūd-râ dâ’im ziyânî
Buved her nevbahârî-râ ḫazânî⁴⁸⁴

Ol nihâl-i sa‘âdetüñ ‘aḳabinde bir şâḫ-ı vâlâ peydâ olup nev-bâve-i miyve gibi aña ḫayr-i ḫalef olur. Ol daḫı rûz-ı bürüz-ı bürüz idüp ser-firâzluḳ ile imtiyâz bulur. **Beyt:**

Felek kîst sergeşte-i herze-gerd.

⁴⁸³ Allah’ım iman ışığı her zaman onunla olsun. Tanrının lütfunun kapısı her zaman ona açık olsun.

⁴⁸⁴ Evet dînsiz hayatın geleneği böyle. Her güzelliğin arkasından bir kötülüğü var. Koskoca bu bostanda dikensiz çiçek çıkmıyor. Her faydalı bir işin her zaman bir zararı vardır. Her bahar sonunda sonbahar var. İlk önce saadet fidanı olur, ardından yücelik dalı çıkar, ham olgunlaşan meyve gibi.

Şeb ü rüz bā-ehl-i dil der-neberd
Setāned zi-nüşīrevān tāk u taht .
Dehed bā-diger pādīşāh mülk ü raht
Yeki-rā ze-zer be-ser efser nehed .
Yeki-rā be-ḥāk-ı siyeh ber-nehed⁴⁸⁵

Bu ḳānūn-ı ḳadīm-i müstedīm üzre Çelebi Sulṫān Meḥemmed Ḥān merḥūm vefāt eyledükde anuñ ‘ aḳabinde müşārūn ileyh Sulṫān Murād Ḥān-ı şānī ḥāzretleri sekiz yüz yigirmi beş senesinde tahta cülūs eyledi. **Şi’r:**

Çü ān şe mülk-ra āverd der-dest
Be-şügli salṫanat-deh cāmiyān best
Çinān mī-zīst ez-demsāzı-i baht
Ki mīnāzīd ez-ū hem tāk ü hem taht
Çü nergis-i şūḫ çeşmān-ı sitem-kār
Heme der- ‘ ahd-i ü ez-ḡışşe bīmār
Be-zindān-eş delīrān der-selāsıl
Çü der çāh-ı zeneḥdān-ı bütān dil
Za‘ ifān-rā be-sān-ı rişte-i çeng
Sūy-i ḥ^vış ez-nevāziş dād āheng⁴⁸⁶

Müşārūn ileyh Sulṫān Murād Ḥān ḥāzretleri altıncı pādīşāh olmaḡın ḳaşr-i bī-ḳuşūr salṫanat-ı manend ḳaşr-i müseddis-i mü’essis oldu. Çarḫ-ı heftümīn gibi kemāl-i mertebede metānet ü rezānet buldı. Naṫ-ı ḫilāfet ve nerd-i salṫanatda ka‘beteyn-i himmet ü ‘ azīmet ile düşeş atup her seferde naḳş-ı murāda [99] ya‘ nī fetḫ ü zafere dest-res bulup maḳām-rān-ı ‘ ibād-ı ‘ inād-ı pīşe-i enāmı venerd-bāzān-ı ‘ anede-i ‘ abede-i eşnāmı şeşdür. Ḳahr u helākde ḳamer eyledi. **Meşnevī :**

Şenem ḫānehā-rā ze-bünyād kend

⁴⁸⁵ *Felek kimdir, boş gezen bir serseri. Gece gündüz işi âşıklarla savaşmaktır. I.Hüsrev’den taç ve tahtı alıyor, diğerine padişahlık tacını ve tahtını bağışlıyor. Birisinin başına altından yapılmış bir taç koyuyor. Başka birini ise siyah toprağa oturtuyor.*

⁴⁸⁶ *O padişah memleketi ele geçirdikten sonra saltanat işine azmetti. Bahtı yaver gittiği için öyle yaşıyordu ki hem taç ve hem taht ondan gurur duyuyordu. Ama nergisin gözleri gibi zalim birisiydi. Onun çağında herkes mutsuzluktan hastalanmıştı. Deliler ve pehlivanlar hapisanede zincirliydi güzellerin gamzesinde âşıkların esir olduğu gibi. Güçsüzler de saz teli gibi olmuşlardı. Kendilerini okşayarak saz çalıyorlardı.*

Bā-helāk-ı küffār āteş fekend

Zi-her dīn be-cüz dīn-i Yezdān-ı pāk

Fürü-şüst yek-pāregī levḥ-i ḥāk⁴⁸⁷

Velādetleri sekiz yüz altı senesinde vāqı‘ olup bütün-ı kemün-ı ‘ademden kehvāre-i vücūda ḳadem başduḳları sene ol senedür sekiz yüz yigirmi dört senesinde erīke-i ‘Oşmāniyye’yi şeref-i cülüşıyla teşrif eyleyüp yigirmi bir yıl saltanat sürdükdən sonra kırk ṫoḳuz yaşında sekiz yüz elli beş senesinde vefāt eyledi. **Şi‘r:**

Rūḥ-eş hümā-yı devlet-i dārü’l-ḳarār bād

Zāt-eş ḳarīn-i raḥmet-i perverdigār bād⁴⁸⁸

‘Ālim-i ‘Āmil-i Fāzıl-ı Kāmil Mevlānā Meḥemmed bin Armağan bin Ḥalīl
raḥmetu’llāhü’l-melikü’l-celīl

Mollā Yegān dimekle ‘unvān bulmuşdur. Kāffe-i ‘ulūm-ı me‘ālī-i rüsümü Aydın ili vilāyetinde bir fāzıl-ı fażilet şī‘ardan telemmüz eyleyüp tekml-i kemālāt eyledükden sonra Mevlānā Şemse’d-dīn-i Fenārī’den daḫı iktisāb-ı fūnūn i‘cāz-ı nümūn eyledi. Şīme-i müstedīme-i ‘ulemā üzre maḫmiyye-i Burusa’da ba‘zı medāris-i felek-āsāda müderris olup ṫarīk-i ifādede meḫaṫ-i riḫāl olan ḡāyet-i menāzil-i ḳāşıye ve nihāyet-i merāḫil-i nā’iyeye nā’il oldı. Ru’ūs-ı ekābir-i ‘ulemā ve şudūr-ı e‘āzım-i fużalā ortasında riyāset ü şadāret Mevlānā Şemse’d-dīn-i Fenārī’den sonra mevlānā-yı mezbūrda nihāyet bulup ders ü fetvāda cāḥ u celāl ve ‘izz ü iclāl anda ḫatm oldı. **Şi‘r:**

A‘nī bihi şadrü’ş-şudūr ve men lehü

Bā‘a ṫavīl fi’l-‘ulūmi müfid

Ḳāzī-i ḳazā rabbü’s-semā’i bi-ennehü

Fī külli cāḥ ma‘aleyhi mezīd⁴⁸⁹

‘Āmme-i ‘avām ve ḫavāş-ı enām ikrām-ı tām ve i‘zām-ı mālā-keḫām ile ta‘zīm ü tekrīm eyledükden ḡayrı *merḫūm u maḡfūrınleh* Sulṫān Murād ḫazretlerinüñ ‘izz-i ḫuzūrında daḫı mu‘azzez ü mükerrem ü mübeccel ü mu‘azzam olup kemāl-i iclāl ü

⁴⁸⁷ O ḡüçlü ve akıllı insan evleri yerle bir etti. Dinsizleri öldürerek her yeri ateşe verdi. Allah’ın dini dışında tüm dīnleri yeryüzünden sildi süpürdü.

⁴⁸⁸ Umarım ruhu cennette bahtlı ve mutlu olsun. Umarım kendisi Allah’ın rahmeti ile buluşsun.

⁴⁸⁹ Kastettiğim en önde olan kimsedir ki her kim cömert olur ise ilimlerde faydalı olur. Göğün rabbi şuna hüküm vermiştir kiher cahta ve makamda onun üstünde bir kimse yoktur.

ikrāmına mazhar oldu. Bu minvāl üzere nihāyet-i gırrret ve gāyet-i sa‘ ādetde iken cāh u celālî terk idüp şeref-i hacc-ı şerîf ile müşerref olduğdan sonra diyār-ı Rūm’a ‘avdet eyledi. Ol fāzıl-ı fezā’îl-i nişāb ka‘ beden geldükden sonra nisāb-i hayātdan bî-behre olıncaya degin girībān-ı āmālını teṭāvül-i dest-i menşūbe-i manşıba giriftār itmeyüp dāmān-ı aḥvālını ālāyış-i ārāyış-i cāh ile min-ba‘ d ālūde itmedi.

Mūmā ileyh zekî vü *kavīyyü’l-fehm ebyazullevn ve ṭavīlū’l-ḳame ve kebīru’l-liḫye*⁴⁹⁰ bir kimesne idi ve lākin kuvvet-i ḥāfızası za‘f üzere olmağın şadr-ı şaffe-i şadrında mütemekkin olan nuḳūş-ı müteḥayyile ṭayf-ı hayāl-i mişāl serī‘ ü’-l-intiḳāl olup zayf-ı rāḫil gibi gelüp gitmekde idi. Şafḫa-i levḫa-i ḫāṭırında imlā olınan āyāt-ı beyyināt ma‘lūmāt-ı ‘ilmiyye bārān-ı nīsān-ı nisyānla şūste olur idi. Şaḫā’if-i ḫāṭırında şebt olınan nesnelər şābit ü pāy-dār olmayup maḥfūzātı bî-şebāt olur idi. Aşḫāb u aḥbābıyla ‘ıyş u ‘işrete mā’îl olup mu‘āşeret itdüğü kimesnelere eṭ‘ime-i nefise-i henī’te tehiyye ider idi. **Maṭla‘** :

Der-mecālîs ni‘met-i besyār dāşt

Mi‘dehā ez-keşret-eş āzār dāşt⁴⁹¹

Mü’ellif-i Şaḫā’iḳuñ ceddī Mevlānā Ḥayre’d-dīn Mevlānā Yegān’dan oḳuyup ḫadā’iḳ-i derūnı aḳṭār-ı emṭār-ı seḫā’ib-i mevāhib ifāzasıyla sīrāb u reyyān oldu. Mervīdür ki Mevlānā Fenārī kendinüñ kerīmesini Mevlānā Yegān’a tezvīc eyleyüp mā-beynde ‘aḳd-i ta‘alluḳ ‘aḳd olunmaḳ teklīf eyledi. Lākin Mevlānā Yegān kendinüñ Aydın vilāyetinde olan üstādınıñ duḫter-i muḫaddiresini tezvīc ideyüm diyü müte‘ahhid olup naḳz-ı ‘ahd itmek ise de’b-i erbābü’l-bāb olmamağın Mevlānā Fenārī ile pend-i muvāşalatı peyvend itmedi. *Ḥubzen elvādıḳ izā ra’d ve ş-şadıḳ izā va‘d*⁴⁹² **Maṭla‘** :

Dest-i vefā der-kemer-i ‘ahd kün

Tā neşevī ‘ahd şeken cehd kün⁴⁹³

Minvāl-i meşrūḫ üzere mā-beynde ‘aḳd-ı ‘aḳd-ı muşāheret vāḳı‘ olmaduğundan evlād-ı Fenārī’nüñ ḫabl-i metīn-i maḫabbetlerinde ‘uḳde olup ser-rişte-i derūnlarında kerh ḳaldı. **Mısrā‘** :

⁴⁹⁰ Kıvrak zekālî beyaz renklî uzun boylu gür sakallı.

⁴⁹¹ Meclislerde nimetlerden bol bol vardı. Mideler bu çokluktan rahatsız olurdu.

⁴⁹² Şimşek çakarken sadık adam da vaat ederken iyi olur

⁴⁹³ Verdığın sözü tutmaya çalış, sözüne durmayan biri olmamak için gayret göster.

Der-rişte-i muḥabbet-i iṣān gireh māned⁴⁹⁴

Mevlānā Yegān maḥrūse-i Burusa'da ḳāḍī iken bir ḳazıyye-i şer' iyye istimā' idüp şemşir-i şerī'at-ı muṭahhara ile ḳaç' -ı nizā' ve faşl-ı huşūmet eyledükde evlād-ı necābet-i nihād-i fenārı bu ḥükme inkār [100] idüp şer' -i şerīfe muḥālifdür diyü ısrār eylediler. Tafşil olınan buğz u 'adāvet muḳtezāsınca ol fāzıl-ı fāşıl lāzımü't-tebcili techil-i ḳaşd idüp tekrār mes'ele-i mezkūrenüñ görölmesi için 'amme-i 'ulemā ile meclis 'aḳd olınmaḳ murād idindüler. Tā'ife-i mezkūrenüñ müte'alliḳātından ba'zı ḥayr-ḥ'āhları bu kişi bir fāzıl kişidür. Söyledügi sözde kendüye muḥliş bulmaḳ muḳarrerdür. Siz anuñla baḥş itmeñüz şoñra mülzem olursuz diyü men' eyledüklerince evlād-ı Fenārī memnū' olmayup maḳşadı mezbūruñ huşūli için ilḥāḥ u ibrām eylediler. Bu sebebden cem' iyyet olunup meclis-i ma' hūde ol Mevlānā-yı Sünnī El-mü'essir ḥāzır olduḳda zümre-i muḥālifān anı taḥaṭṭüme-i meslekine sālİK olup "Ḥükme olınan mes'ele-i mezkūre mütün-ı şıḥḥat-i meknüne muḥālifdür. Elbetde elbetde bu ḥükmden rücū' olınmaḳ gerekdür." didükden şoñra naḳl u sened ibrāz idüp tevşik-i kelām eylediler. Mevlānā Yegān i' tirāz-ı mesfūre cevāb virüp "Bu huşūş egerce bizüm müzehheb-i mühezzibemüz üzre cā'iz degildür. Ammā zümre-i müctehidinden hümām-ı ekber ya'nī İmām Züfer ḥāzretlerinüñ mezhebi üzre cā'izdür. Ba'zı meşāliḥ ü ḥükmi ḥā'izdür. Anuñ için bu ḥükmi fā'izdür. Bu maḳūle mes'ele-i za'ife-i müctehid fiḥā ittişāl-i ḳazā-yı ḳāḍī ile ḳuvvet bulup naḳz u intikāzdan sālīm olur. Ben bu huşūşda ḥükümüm ile temşit-i taḳviyyet eyledüm. Eger siz ḳādir iseñüz naḳl eyleyüñüz." didi. Mevlānā Yegān ki yegāne-i zemāndur bu ṭarīḳla ḥuşamāsını ilzām u ifḥām eyleyüp her birini şerm-i keremle şerm-sār eyledi.

Şi'r:

Zed ṭabānca be-dest-i ḥaclet ü şerm

Rūy-ı şerm-i müḥālifān şod germ

Her yekī zān ṭabānca ḥaclet kerd

Raḥ-ı rengin ü sürḥ-i ü şod zerd⁴⁹⁵

Mevlānā Meḥammed Şāh ibni Mevlānā Yegān 'aleyhi'r-rahmetu'llāhi'd-deyyān⁴⁹⁶

⁴⁹⁴ Onların sevgi ipinde bir düğüm kaldı.

⁴⁹⁵ Utanç eli ile bir tokat attı. Muhaliflerin utançlı yüzleri ısındı. Her biri o tokadı yiyince utandı. Rengârenk ve kırmızı yüzleri sarardı.

⁴⁹⁶ Hakim olan Allah ona rahmet eylesin.

Maḥmiyye-i Bursa'da Sultān Medresesi'nde müderris olmuş iken istiḳzā olunup i' lām-ı şe' ā'ir-i şerāyi'-i nebeviyye anuñ ber ü dūş-ı zimmetine taḥmīl olındı. Maḥrüse-i mezkūrede ḳāḍī iken vefāt eyleyüp ḳāḍī-i ḳazā anuñ şāhid-i vücūdını cerḥ ve müdde' ā-yı ḥayātını tarḥ eyledi.

Mevlānā Yūsuf Bālī ibni Mevlānā Yegān 'aleyhi'r-raḥmetü'l-mennān

Vālid-i mācidinden telemmüz idüp mefāḥir-i 'ulūm-ı fāḥire-i zāḥirede mertebe-i kemāle bālīg ü vāşıl olduḳdan soñra Medīne-i Bursa'da ba'zı medāris-i irem-bünyāda li-ecli'l-ifāde müderris olmuş iken vefāt eyledi. Evā'il-i telvīḥa ḥavāşī-i tenmīḳ u tensīḳ eyleyüp ḥaḳā'ıḳ u deḳā'ıḳını vazīḥ ü telvīḥ eyledi *raḥmetu'llāhi te'ālā*.

Mevlānā Meḥemmed bin Beşīr 'aleyhi raḥmetu'llāhi'l-başīr

Vaṭan-ı aşlisinden maḥmiye-i Bursa'ya irtihāl idüp Sultān Bāyezīd Ḥān Ğāzī Medresesi'nde āḍāb-ı müte'eddibīn üzre şer'a-i taḥşīle şürü' eyledi. Eşnā-yı taḥşīl-i tekmiilde medrese-i mezkūrede dāniş-mend olmuş iken tefāvüt-i merātib-i isti'dādāt-ı mütezāyide mücibince rütbe-i ba'd rütbe-i mu'ayyid ü müderris oldı. Seyyid Şerīf Cürċānī ḥazretlerinüñ *Şerḥ-i Müṭāla'a* yazduḳı ḥavāşisini otuz altı kerre evvelinden āḥirine deḡin mu'ayyed iken ṭullāb-ı kemāl-i iktisāba oḳutdan mā'adā medrese-i mezkūrede müderris iken mü'ellif-i Şaḳā'ıḳ'üñ cedd-i pākine biñ dürlü cid u iḳdām ile otuz yedinci def'ada ta'lim eyledi. Ol fāzıl-ı fezā'il-āyāt cümle-i evḳātını 'ulūma şarf idüp bedāyi'-i ezmān ve buzā'a-i istiḫā'asını izā'a itmedi. Yevm-i 'ıyd ve rüz-ı cum'adan ḡayrı eyyām-ı esbū'ı ta'ṭil itmeyüp haftada altı gün bi-ṭarīḳı'd-ders-i ifādeye mülāzemet eyledi.

Mevlānā Şerefü'd-dīn Bin Kemāl Ḳırımī *raḥmetu'llāh*

Kendü bilādında olan fuzālādan cümle-i ecille-i 'ulūmı taḥşīl idüp ḥāşşaten 'ulūm-ı şer'ıyyeyi müntehā-yı merātib-i insāniyyeye işāl eyledi. Mervīdür ki fāzıl-ı mūmā ileyh Ḥāfızü'd-dīn ibni Bezzāzī'den [101] telemmüz idüp bilād-ı Ḳırım'da ifāza vü ifāde eyledükden mā'adā te'lif ü taşnīf üzre oldı. Ḳırım nām bilād-ı şeref-ābād ba'zı enḥās-ı bed-nihāduñ istilāsından memṭüre iken maṭmüre vü ma'müre iken maḡmüre-

i şeref-i şereften harāba müşerref olduğda *izā melike'l-erāzil meleke'l-efāzil*⁴⁹⁷ fehvāsınca ol mekân-ı āsmân-ı nişānda cem'-i şüreyyā gibi müctemi' u muntazam olan i' lām-ı ' ulemā fā' izetü'l-envār evc-i rif' atden hāziz-i zillate sāki' u sāfil olup ' akd-i pervin mişāl-i aq' tār-ı emşāra perişān oldılar. Bu dā' iye ile Mevlānā Şerefü'd-dīn dağı diyār-ı celilü'l-i' tibār-ı Rūm'a irtihāl u intikāl eyledi . **Şi' r:**

Le 'imī çü ber şadr-ı ' āli nişest
Küned qadr-i ehl-i kerem pest dest
Be-kef-i terāzū çü şed seng pür
Fürū mīreved zer bekef-i diğer⁴⁹⁸

Sultān Murād Hān ' aleyhi'r-raḥmeti ve'l-gufrān ḥazretleri Mevlānā Kırımı ' ye ḥad ü ' adedden efzūn ikrām u i' zām idüp ḥadd-i me ' mülden ziyāde vāzife-i nazife ta' yin itmegın vefāt idinceye degin vüs' at ü vüs' ate vāşıl ve ni' met-i bī-niḳmetihi nā' il olup şerā' if-i evkāt-ı şeref-gāyātı nāz u na' im üzre güzerān eyledi. **Mısrā' :**

Der-nāz ü na' im mīkunedest evkātış⁴⁹⁹

Mevlānā Şerefü'd-dīn' üñ gerçi *Menār* nām metn-i metine şerhi vardur diyü istimā' olındı ve lākin nefsi-i kitāba zafer müyesser olmadı.

Mevlānā Seydī Aḥmed Bin ' Abdu'llāh Kırımı ḥāmetu'llāh

Mevlānā Şerefü'd-dīn Kırımı ' den telemmüz idüp diyār-ı celilü'l-miḳdār-ı Rūm'a geldükde pādişāh-ı maḡfıret-maḳrūn Merzifon Medresesi' ni i' tā eyledi. *Merḥūmūn maḡfūrūnleh* Sultān Meḥemmed Hān zemānında maḥmiyye-i Ḳoştantıniyye' ye gelüp tavaḫḫun itmegın elli aḳça vazife ta' yin olınu revvām-ı ' ilm ve ḫullāb-ı kemāl ile müzākere ve erbāb-ı istimdād ve aşḫāb-ı isti' dāda ifāde eyledi. Rivāyet olınu ki Sultān Meḥemmed Hān ' aleyhi'r-raḥmeti ve'l-gufrān maḥrūse-i Edrene' ye gitmek için dāḫil-i Ḳoştantıniyye' den ḫurūc eyledügi günde Mevlānā Seydī Aḥmed' i rikāb-ı hümāyūnına yanaşdırup zemān-ı kelām ve' inān-ı beyān-ı merāmı bu cānibe ' atf eyledi ki “Nefs-i Kırım' da altı yüz müfti ve üç yüz muşannif ü mü' ellif vardur. Anlaruñ vücūd-ı berekātında ol vilāyet ' ilm ü şilāh ile meşḫūn ve ' adl ü dād ile

⁴⁹⁷ Reziller erdemlilerin mülküne malik olur ise

⁴⁹⁸ Zalim birisi memleketin başına geçince değerli insanları küçük düşürür. Terazinin bir tarafına taş koyunca altının ağırlığı hiç olur.

⁴⁹⁹ Bolluk ve refah içinde zaman geçiriyordu.

ābādān iken dil-i ‘uşşāk gibi hārāb oldı diyü istimā‘ olunur. Bunuñ sebebi nedür?”

Maṭla‘ :

Hārāb olubdur ol ābād gördüğüñ gönlüm
Ġamuñla toṭtoludur şād gördüğüñ gönlüm

Mevlānā Seydī Aḥmed cevāb virüp evāḥir-i nizām u intizāmda bir vezīr-i bed-fercām ve vizr-i ilti’ām ḥadīş olup ol diyāruñ‘ ulemāsına iḥānet üzre olmağın zümre-i erbāb-ı ‘ilm ve iḳān-ı mānend-i ḥāṭır-ı ‘aşīkān perīşān olup ol şehir ki şehre-i dehr ve āşüb-ı ‘ālim idi. Ābād iken vīrān oldı ve anuñ derūnī vübīrūnī insān yirine zāğ u zağan ve büm u şeb-pere ile toldı. Ecille-i ḥalkuñ menāzil ü mesākininde ṭavb-ı muḳarnes yirine beyzā-yı büm ve ğurāb-ı āvīze olup tāḳ u revāḳ u saḳf u bāmī ḥāne-i ‘ankebūt gibi sūrāḥ-ı sūrāḥ ve der ü dīvārı burc-ı beden-i ḳal‘ a gibi raḥne raḥne oldı ve bi’l-cümle helike melik ve zevāl-i devlete ve hārābī-i vilāyet ve tebāhī-i memlekete bā‘ iş ü bādī oldı. **Naẓm :**

Zīnhār ez-müdebbir müdebbir
Bāyda ū-rā biriden dāber⁵⁰⁰

Zīrā fırḳa-i ‘ulemā ḳalb menzilesindedür. “Eṭrāf u cevānibüñ şıḥḥati anuñ şıḥḥatına menūṭ ve āfetleri anuñ āfetine merbūṭdur. Ḳalbde olan fesād u seḳāmet sā’ir a‘zāya sirāyet itdüğü muḳarrerdür.” diyü ḥatm-i kelām ve itmām-i merām eyledi. Merḥūm Sulṭān Meḥemmed Ḥān ‘aleyhi’r-raḥmeti ve’l-ġufrān ol zemānuñ vüzerā-yı āşāf-ārāsından Maḥmūd Paşa’ya mevlānā-yı merḳūmuñ taḳrīr itdüğü kelāmı naḳl idüp

Beyt :

Merd be-her cā şeneved ḳışşa
Ġired az-ān ḳışşa be-ḥūd ḥişşe⁵⁰¹

Feḥvāsınca bu ḳışşadan ḥişşe oldur ki “Kemāl-i ‘imāret-i vilāyet ve zevāl-i emāret ü vilāyet mesned-i vezāretde cülūs eyleyen vüzerānuñ ḥarekāt-ı nā-şāyitesinden ve ḥarābe-i ma‘müre-i ‘ālem anuñ teṭāvül-i dest-i zulmindendür. Selātīn-i ‘āliyetü’l-aḥzāruñ ḳalem-revinde olan ḳara yazılı re‘āyānuñ midād gibi ḳara yaslu olduğı vüzerā-yı keḳ-ṭab‘ānuñ re’y-i fāsidiyle fesāda dāl [102] olduğındandır. Sevād-ı ḥaṭṭ-ı yār gibi siyeh rüzgār olan bī-ṭālī‘ leruñ zülfi dil-dār gibibir küşte-baḥt u ser-keşte-ḥāl

⁵⁰⁰ Geride kalanlardan aman uzak durun. Onun devamına son vermek lazım.

⁵⁰¹ İnsan her yerde hikâyeler duyuyor. Ve o hikâyelerden ders alması lazım.

olduğı ğamze-i yār-ı kirdār-ı hūn-h^vār ve çeşm-i dil-dār gibi fettān u sitem-kār olan sudūr-ı a^c yānuñ başı altındandır.” didi. **Meşnevî** :

Şāhib-i hayrāt-ı emīn şāhān bāş-end
Maķbūl-i dil-i cihān penāhān bāş-end
Hem ber-ciger sitemgerān nīş zen-end
Hem merhem-i zaķm-ı dādĥāhān bāş-end⁵⁰²

Maĥmūd Paşa ĥazretleri bu kelāmı red şūretinde muĥaddere-i cevābuñ ruĥsārından bu vechle ref^c-i ĥicāb itdiki bu ĥuşūşda ğünāh pādīşāhuñdur ki ol maķūle vezīri vezārete ķabūl eyleyüp şadr-ı dīvān-ı hūmāyūnda iclās eyledi. Muķarribān-ı ĥazretten zīr-i bār u zer olan vezīr-i bed-kīşūñ rütbe-i teķarrūbden ũard u ib^cād olunmayup maķām-ı vezāretde maķām olduđı pādīşāhuñ dūr-bīn olmaduđındandır. Nebāh-ı selāũnūñ anuñ gibi nā-merdūme rağbet itdüđi ‘evāķıb-ı umūra nazār ķılmaduđındandır. *Merĥūmūn ve mağfūrūnleh* Sultān Meĥammed Ĥān ol kelām-ı şihĥat-encāmı ķabūl eyleyüp vezīr-i sa^c ādet-maşīri bu sözde taşdıķ eyledi. **Matla^c** :

Destūr-ı nīķĥā^vh çü bā-şāh yek dil-est
‘Aķd-i umūr mūntazam u şāh ‘ādil-est⁵⁰³

Mevlānā Seyyid ‘Abdu’llāh’uñ *Lebü’l-Elbāb* nām metn-i metīne didüđi şerĥ-i raşīne ĥavāşī ve ‘allāme-i Taftāzānī’nūñ *Televih* nām kitābına ĥavāşī ve *Şerĥ-i ‘Aķā’id* nām kitābına ĥavāşī ta^cliķ eyledi. Maĥrūse-i Koştanũiniyye’de vefāt idüp ĥalvet-ĥāne-i ķabrde müşāhede-i cemāl-i eĥadiyyetle bürū-mend olduķda maķām-ı ma^chūd u maĥmūdta defn olındı. Ĥālā mezār-ı şerīfi mezān-ı icābet-i da^cvāt olup teberrūken ve teyemmūnen mezār u medār-ı aşĥāb-ı ĥācetdür.

Tezyil: Ba^czı aĥfādından mesmū^cdur ki *Tefsīr-i Beyzāvī*⁷nūñ temāmına ķarīb yirine deĝin ĥavāşī tenmīķ eyledi ve daĥı mūmā ileyhūñ kifāt-ı ķuzāt ve dūhāt-ı vülātdan Mevlānā Muĥyi’d-dīn adlu bir ođlı var idi. Kendü zümresinūñ eşrāfından idi. Maĥmiyye-i Koştanũiniyye’de Mevlānā Kestelli Cāmī^c i yanında bir mescid binā idüp kendüsi ve pederi Mollā Kırimī anda defn olındı ve maĥrūse-i mezkūrenūñ^c ulemāsı iĥün bī-nihāye kitāb vaķf eyledi.

⁵⁰²Hayırseverler padişahların güvenlerini kazanıyorlar. Yoksullar tarafından kabul görürler Hem zalimlerin servetini ellerinden alıyorlar, hem de fakirlerin yaralarına merhem oluyorlar.

⁵⁰³Eđer hayırseverler ile padişahın kararı aynıysa işler yolunda ve padişah adil birisi demektir.

Mevlānā Seyyid ‘Alā‘a’d-dīn ‘Alī Semerkandī *rahmetu’llāh*

Bilād-ı mezkūrede olan ‘ulemādan ta‘allüm ü telemmüz eyleyüp müntehā-yı zīrā-yı fażl u kemāle nā’il olduğdan soñra meslek-i taşavvufa sālİK oldu. Tarīk-ı taşavvufda ecell-i menāzil-i tarīkātā ve ekmel-i merāhil-i haķīkātā nā’il olup hużūz-ı fuyūzāt-ı İlāhī’den haţt-ı cesīm ile maħzūz olduğdan soñra bilād-ı Rūm’dan Lārende nām kaşabada tavaţtun eyledi. ‘İlm-i tefsīr *Müstevcebū’t-Tevķir*’den dört cildde bir kitāb berā‘at-i elīf te’līf idüp tetmīm ü tekml itmege himmet eyledi. Lākin sūre-i mūcādeleye müntehī olduğda kitāb-ı hayātı haţm olup tūmār-ı ‘ōmri maţvī olmağın itmām u ikmāl itmege mecāl olmadı ve ‘avā’id-i cezīleyi intiħāb idüp ol kitāb-ı müsteţābda elfāz-ı faşīha ve ‘ibārāt-ı melīha ile derc eyledükden mā‘adā *la yū‘ad u lā yuħşā*⁵⁰⁴ rumūz u mezāya ilħāķ eyledi. Ol fāzıl-ı fezā’il-kūster mu‘ammer olup “Sinn-i şerīfī yüz elliden belki iki yüzden mütecāvizdür.” diyü istimā‘ olındı. *Küllü şe ‘yin izā keşüre rahħaşa’l-‘aķl ve’l-‘ōmr*⁵⁰⁵ **Şi‘r:**

Her ki bāşed ‘ōmr ü dūr dirāz

Der-miyān-ı merdümān şed ser-firāz⁵⁰⁶

‘Ālim-i ‘Āmil-i Fāzıl-ı Kāmil-i Mevlānā Şemsü’l-milleti Ve’d-dīn Aħmed bin İsmā‘il Gūrānī

Kendü diyār-ı celīlü’l-ı‘tibārında cümle-i ecille-i ‘ulūmı taħsīl ü tekemmül idüp ħāşşaten ‘ilm-i ‘uşūlde bārī‘ ü fā’iķ olduğdan soñra Kāhire-i Mışr’a irtihāl u intiķāl eyleyüp Hānēfī mezhebi üzre anda tefāķķuh eyledi. Diyār-ı mezkūrede Ķur‘ān-ı ‘azīm-i lāzimū’t-ta‘zīmi itkān ü aħķām üzre kıra’āt-ı ‘aşere ile kıra’at idüp keşşāf-ı müşkilātuñ tayyibi-i keşf ü teysīri ile ‘ilm-i hadīş ve fenn-i tefsīri aħz u zaţt eyledi. ‘Ulūm-ı me’sūre reh-i mezkūre ve fūnūn-ı meşhūre-i mestūrede evvel-i ‘aşruñ ‘ulemāsından isticāze eyleyüp Mevlānā Me’ser-eşer’den ya‘nī İbni Hācer’den daħı icāzet aldı. Fenn-i hadīş-i fażilet-şevrişden [103] *Şaħīħ-i Buħārī*’yi rivāyeten ve dirāyeten oķuyup rivāyet ü dirāyetden rāvī vü reyyān oldu. Bu ħuşūşı Mevlānā İbni Hācer kitābında zıkr idüp ol fāzılıñ haķķında ħūsn-i şehādet eyledi. Kāhire-i zāhirede ‘amme-i fūnūn-ı mu‘ciz-nūmūndan ders-i ‘ām tarīķiyle ‘aşā’ir-i mu‘āşir-i nāsa ifāde vü ifāza idüp şe‘ā’ir-i meşā’ir-i me’ser ü fezā’ilini āyāt-ı kātı‘a-i icāz-ı āyātla mānend-i beyzā ibdā’ u i‘lā eyledi. Bu sebebden ol diyāruñ fūħūl-i fażilet-

⁵⁰⁴ *Uçsuz bucaksız (sonsuz sayıda).*

⁵⁰⁵ *Her şey artarsa ucuzlar akıl ve ömür hariç.*

⁵⁰⁶ *Her kesin ömrü uzun olursa halk arasında yüce olur.*

micvelleri mevlānā-yı müşārün ileyhüñ mezziyetine i‘tirāf idüp mūcibe-i külliye-i fezā’ilini taşdıķ ü taḥķıķ eylediler. Mevlānā Yegān ḥazretleri Ka‘be-i şerīfeden gelür iken Mevlānā Gürānī ile Mışır’da mülākī olup şāhidān-ı fezā’il-i meşhūdesini ‘ayn-ı ‘ilmü’l-yakīn ile müşāhede eyledükde beytü’l-‘arūs-ı memālik olan diyār-ı Rūm’a gitmege terġīb eyledi. Mevlānā Gürānī daḥı inān-ı iḥtiyārını ol fāris-i şāḥn-ı fezā’ilüñ sevķ itdügi semte ‘atf idüp Mevlānā Yegān ile diyār-ı Rūm’a dāḥil oldılar. Mevlānā Yegān merḥūm Sulṭān Murād Ḥān-ı maġfiret-‘unvān ile mülākī olduķda Mevlānā Gürānī’yi ḳapuda ḳoyup kendüleri dāḥil-i meclis-i hümāyūn oldılar. Eşnā-yı muşāḥabetde pādişāḥ “Rıdṽān-ı maḳrūn-ı mühādāt-ı emr-i mesnūndur. Ol diyārdan Yegān’a armaġan getürdük.” diyü hediye taleb eyledi. *Men ḳademe hedıyyete nāle emniyyete*⁵⁰⁷ bu muḳābelede Mevlānā Yegān cevāb virüp “Sa‘ādetlü pādişāḥuma Mevlānā Gürānī nām kimesneyi Mışır’dan armaġan getürdüm. Ḥālen ḳapudadur. Ol kişi nevādir-i ekābir-i müfessir’in ve tuḥaf-ı ṭaraf-ı muḥaddişindendür. Bu maḳüle ġarā’ib-i regā’ib-i fezā’il ile pīrāste olan ġarīb ü merġüb kimesneye raġbet lāzımdur.” diyü ḥadden ziyāde terġīb eyledi. **Meşnevī:**

Her ki āyed ze-ġurbet ey ṭālib

Bāşed iḳbāl ü ‘izzet-eş vācib

Ger şevd ehl-i fazl u ehl-i hüner

Mu‘teber dāred-eş kerr ü beşer⁵⁰⁸

Fi’l-ḥāl ol fāzılı pādişāḥ-ı sa‘ādet-enīs meclis-i ‘izzet-celislerine getürdüp bir sâ‘at muşāḥabet eyleyicek rüsūm-ı celā’il-i fezā’il ve ḥudūd-ı leṭā’if-i ma‘ārifine vāḳıf u ‘ārif olup ḥadd-i tevşif ü ta‘rifden ḥāric ri‘āyet-i istiḥķāķı olduġına ḳat‘ u cezm eyledi. Bu sebebden maḥrūse-i Burusa’da Ḳapluca Medresesi’ni ve Yıldırım Medresesi’ni aña şadaḳa eyledi. Rivāyet olunur ki Sulṭān Murād Ḥān-ı maġfiret-penāhuñ şeh-zādelerinden merḥūm Sulṭān Meḥemmed Ḥān ḥazretleri Maġnisa sancāġına ḳıḳup ṭurre-i perçem rāyet-i devlet-āyet ü nuşret-ġāyeti bād-ı nev-rüz ve nesīm-i firüz gibi revāyih-ı fevāyih-ı ‘anber’in ile ‘ālemi misk ekin eyledükde pādişāḥ ḥazretleri birḳaç def‘a ta‘līm-i Ḳur’ān için aña ḥvāce irsāl eyledi. **Meşnevī :**

Ey ṭıfl ze-‘ilm behre berdār

Kez levḥ ü ḳalem şevī ḥaberdār

⁵⁰⁷ Bu atasözü “Kim pabuç hediye getirirse emniyettedir.”

⁵⁰⁸ Ey talebe, gurbetten gelen herkese saygılı ve edepli davranmak şart. Eğer bir fazileti veya sanatı varsa halk ona güvenir ve değer verir.

Ṭıflı ki kalem girift der-dest
Dest-i heme-rā be-çüb ber-best
Vān kes ki belevh ü haṭ perdāht
Hergiz ez-siyeh sefid neşnāht⁵⁰⁹

Mümā ileyh şeh-zāde-i āzāde-i cevān-bahtuñ cenāb-ı şerīfī ser-keş olup hāme gibi ser-firāz olduğundan kimesneye baş egmeyüp pergār-ı pür-kār-ı kirdār yazup çizmekden kıyı çizer idi. **Şi‘r:**

Nebüvved ānkes ki āmūzed tü-rā ḥarf
Ez-ānet ‘ömr der-mektab neşüd şarf
Çe ğam ger haṭ nedārī ey nekū-fer
Ki ḥüsn-i bī-ḥaṭān bāşed nekū-ter
Heme dāniş-verān der-dāniş-et lāl
Buvd ṭıfl-ı reh-et ‘aql-ı kühen-sāl⁵¹⁰

Ru‘ūnet ü ḥuşūnet-i cevānīve saṭvet ü ceberrüt-ı salṭanat u kāmranī iktizāsınca eli kaleme ve dili okumağa varmayup ḥuṭūṭ-ı inzār-ı bāşire-i nāzırasını şafḥa-i levḥa-i ta‘līme tevcīh itmekden temenni‘ ü tereffü‘ ider idi. Bu sebebden pādişāh tarafından gönderilen ḥ‘āceleri telaqqī-i bi’l-ḳabūl itmeyüp Ḳur‘ān-ı ‘azīmi ḥatm itmek sa‘ādetinden mehcūr ü maḥcūr ḳalmış idi. Bu merāmuñ itmām-pezīr olmasına pür-‘atīd ü ‘anīd ve tünd-rū vü saḥt-dil kimesne lāzımdur diyüp bu evşāfla muttaşif bir kişi tedārük itmege şurū‘ eylediler. Mevlānā Gürānī vüfūr-ı mehābet ü salābet ve mezīd-i necdet ü celādet ile ma‘rūf u mevşūf olmağın pādişāh-ı mağfīret-medār anları iḥtiyār idüp şeh-zāde ḥazretlerinüñ cenāb-ı cennāt-nişānına ta‘līm için anı irsāl eyledi. Lediyü’l-irsāl fāzıl-ı merḳūmuñ eline bir ḳazīb virüp “Ol şeh-zāde-i [104] sāmī-rütbet ḥuşūş-ı ḳırā’atda ihmāl ü tekāsül iderse ādāb-ı erbāb-ı ta‘līm üzre bu ḳazīb ile ḍarb eylesün.” diyü ruḥşat buyurdılar. **Meşnevī:**

Beyāmūzed edeb-rā cümle ṭıflān
Ze-ḍarb-ı çüb ü dest-i üstādān

⁵⁰⁹Ey çocuk bilim peşine git ki kalem ve kâğıttan haberdar olasın. Elinde kalem tutan çocuk Herkesin elini tahtaya bağlar. Herkes kâğıt ve yazı işi ile uğraşırsa onun için siyah ve beyaz fark etmez.

⁵¹⁰Sana harfleri öğreten kimse yoktu. Bu yüzden hayatın okullarda geçmemiş Ey yüce insan, okuryazarın olmadığı için mutsuz olma! Ki yazma bilmeyen insanların iyiliği daha fazladır. Tüm bilim adamları senin bilimine hayran kalır. Yaşlıların akli senin karşında çocuk akli gibidir.

Tabanca mihüred her kü ze-üstād
Şevēd bünyād-ı āmāl-i vey ābād⁵¹¹

Mevlānā Gürānī elinde kaçīb ile şeh-zāde hāzretlerine mülākī olup anuñ cānibinden “Bu kaçīb nedür?” diyü istiḥbār u istifsār olınuḡda ol ‘urve-i vüṣḡā ve ḡabl-i metīn-i zemīn olduđı ḡikmeti iblāğ idüp *el-me’mūrūn ma’zūr*⁵¹² feḡvāsınca me’mūr olduđları umūrı yirine getürmek emr-i lāzım olup ikā’ u ifā’ itmege cūr’et ü cesāret muḡarrer ü muṣammem idüğini i’lām eyledi. **Mıṣrā’**:

Nepīçem ser zi-fermān-ı şehensāh⁵¹³

Şeh-zāde hāzretleri Mevlānā Gürānī’nüñ bu kelāmını istimā’ idicek isti’cāb ü istiğrāb idüp nesīm-i ta’cib ile gül gibi ḡande eyledi. Bu maḡalde mevlānā-yı fezā’il-intimā bī-pervā elinde olan kaçīb ile ḡarb eyleyüp ḡurūb-ı levāzım-ı ādāb ve ḡurūf-ı merāsım-i ulū’l-elbābı ḡarben ve cebren ta’līm itmege cesāret üzre olduğını izḡār u işbāt eyledi. Şeh-zāde-i Dārā-re’y ü Nerīmān-ḡarb bu ḡarbdan muḡkem münfa’ il olup milket-i ḡalb-i şulb-i şerīfine ‘asker-i ḡavf u bed-ḡvāḡ ru’b u ḡaṣyet-i istilā eyledi. **Maḡla’**:

Pedīd āmed zi-ḡavf-eṣ izḡrābī

Dil-eṣ-rā ḡālib āmed inḡılābī⁵¹⁴

Ol ḡadr-i merfū’ ve şān-ı müfeḡhem şāḡibini oḡumaḡdan şād olan reyn-i ‘ayn ve şīn-i ḡaynı def’ ü ref’ idüp şeh-zādenüñ feḡāmet ü isti’lāsını ḡıfz u kesr itmekle kenz-i me’ānī ve ḡırz-ı emānī olan maḡḡa’-ı şuḡuf-ı āsmānīyi mevşūlen oḡumaḡa imāle eyledi. Zemān-ı yūsrdē Ḳur’ān-ı’ aẓīmī ve Furḡān-ı kerīmī itmām idüp bu te’dībūñ şemerātı berakātında ḡātım-e kütüb-i İläḡıyyeyi ḡatm eyledi. Bu vaz’ dan pādīşāh-ı sa’ādet-encām temām ḡazḡ idüp kendinüñ müntehā-yı āmālīne vāşıl olduđına mesrūr olduđından ol fāzıl-ı müntehāye bī-nihāye māl ü menāl irsāl üisāl eyledi. *Merḡūmūn ve maḡfūrūnleh* Sulḡān Meḡemmed Ḥān devlet u sa’ādetle evreng-i salḡanata ve müttekā-yı sa’ādetle cülūs idüp māḡce-i i’lām-ı zafer-i’lām u sa’ādet-fercāmı bārīḡa-i ḡüsn-i māḡ-rüyān u serv-ḡāmetān gibi nūr-baḡş-ı ‘ālemyān olduḡda Mevlānā

⁵¹¹ Tüm çocuklara edep öğretiyor. Hocaların tokadı ve cezalandırmasıyla hocadan dayak yemiş herkes ki arzu ve isteklerine ulaşmış

⁵¹² Memur mazurdur.

⁵¹³ Padişahın komutundan dönmem.

⁵¹⁴ Onun korkusundan ıstraba girdi. Yüreğinde bir devrim oldu.

Gürānī'ye vezāret teklīf eyledi. Mevlānā-yı mūmā ileyh telaqqī-i bi'l-ķabūl itmeyüp
“Ol manşib benim şānuma mūnāsib degildir. Baña gerekmez.” diyü red eyledi. **Şi'r:**

Meşü tü talebkār-ı ān pāye

Ki der-hūrd-i ān nebuvedet māye

Mekün ārzū-i maķām-ı bülend

Ki netvāned āncā fikenden kemend⁵¹⁵

Āsitān-ı āsmān-rütbetde maķām-ı hıdmetde olan huddām-ı Sidre-maķām emr-i
vezāreti mūntehā-yı zerā-yı mihām ve mūbteġā-yı mūrūm-ı merām idinüp şadr-ı
dīvān-ı hūmāyūnda cūlūsı ġāyet-i ġāyāt-ı mūbteġiyāt ittiḥāz eylemişdür. Her biri rüz
u şeb ve kemend-i 'ubūdiyyet ve mınṭıķa-i ruķıyyetimiyan-ı cān u cenāna bend ü
peyvend ider iken cāh-ı vezārete ol zümreden ġayrı ḥāricden kimse dāḥil olursa ol
ṭā'ifenūñ ḳalb-i şulbleri mūnḥarif olup edā-yıhıdmetde tekāsül ü teġāfūl itmek
muķarrerdür. Devlet-i 'Oşmāniyye'nūñ imtidādı belki günden güne iştidādı
mu'azzam menāşib-ı cāh u celāl ve a'zam-ı merātib-i devlet ü iclāl olan emr-i
vezāret ḥarem-i ḥāşda ḥüsn-i terbiyyet ile mürebbī olan ḳullara tevcīh olma-
geldüġindendür diyü taķrīr-i merām ve taḥḳıķ-i maķām eyledi. Merḥūm pādişāh-ı
'ālem-penāh ḥāzretleri zıkr olınan le'ālī-i kelimāt-ı muntazamayı silk-i ḳabūlde
tanzīm idüp ġuş-ı hūşına āvīze eyledükden sonra mevlānā-yı mesfūra ḳāḏī-'askerlik
teklīf eyledi. Mevlānā Gürānī bu manşib-ı cezīli ḳabūl eyleyüp muķtezā-yı ḥāl üzre
manşib-ı tedrīs ü ḳazāyı erbāb-ı isti'ād ve aşḥāb-ı istiḥķāķa sevķ itmege mūbāşeret
eyledi. Lākin inşibā'-ı menāşib-ı 'āliye ve siḥām u ḳıdāḥ-ı merātib-i sāmiyyeyi
aşḥāb-ı ferā'īze taḳşim ü tevzi' itmekde müstebid ü müstaḳil olup taşḥīḥ-i kül ü
'aḳdde ve taḥrīḥ-i ḳabz u redde ġayruñ ḥavl ü ṭavline 'avl itdüġine rāzī olmaz idi.
Ḥattā vāḳı' olan menāşibı vicāh-ı nebāh-ı erbāb-ı istiḥķāķa tevcīh itmekde kendinūñ
mūbelliġ-i 'ilm-i belīġ ve re'y-i sedīd-i bī-dirīġ ile iktifā idüp pādişāh-ı cihān-penāh
ḥāzretlerine [105] daḥı 'arz itmez olmuş idi. Ḥāzret-i şehr-yār-ı kām-kār bu emr-i
mūnkeri inkār idüp vāḳı' olan menāşib-ı 'aleyh ḥāk-i pāy-ı kīmyā-āşārına 'arz
olinmadüġına ġāyetle dil-gīr olmuş idi. Dürc-i ḥāṭır-ı 'ātır-ı inḥirāf u infi'al ile
ṭolmuşidi. Lākin bu ma'nāyı dile getürmekden ḳaçup izḥār u iş'ār itmege fāzıl-ı
merķūmdan istiḥyā ider idi. Bu ḥuşuşı vūzerā'-ı ārā ārā ile mukāleme vū müşāvere

⁵¹⁵Sen o makama ulaşmayı talep etme zira sende o beceri yok. Ulaşamayacağın yüce makamları arzu etme

idüp bu emr-i maḥzūr u maḥzūruñ men' ü def'ine zafer tarīk-ı ḥıleye tetarruk itmekden gayrı nesne ile müyesser degildür diyü takrİR ü taḥkİK eylediler. **Şi'r:**

Ez-dām-ı fikr-i ḥaşm be-ḥılet-i tū ān gürİht
Kad yüşliḥü'l-ḥadīd kemā ḳalbe bi'l-ḥadīd⁵¹⁶

Erkān-ı devletüñ cümlesinüñ re'y-i menşublarını müttefik olup nihāyet-i ārāları buraya müncer olıcaḳ bāb-ı mekrü ḥıleyi bu küşeden fetḥ eylediler ki pādīşāh ḥāzretleri Mevlānā Gürānī'ye maḥmiyye-i Burusa'da ecdād-ı 'uzāmuñ evḳāf-ı şerīfesi ḥarāb olmuşdur diyü istimā' olunur. Anuñ te'yid ü te'bīd ve temhīd ü te'kīdi senüñ gibi mü'essis-i esās-ı meşāliḥ ve bānī-i mebānī-i mühimmātuñ re'y-i rezīn ve fikr-i sedīdine mebnī vü mevkūfdur diyeler daḥı bu ḥıdmete göndermek baḥānesiyle anı manşib-ı şadāretten dūr eyleyeler. Fi'l-vāḳı' mevlānā-yı merḳūm ile esās-ı mekālimeyi zıkr olınan mebnī üzre binā eyledüklerinde Mevlānā Gürānī maḥmiyye-i Burusa'ya gitmege şevḳ gösterüp fermān-ı şerīf şudūr ider ise ben bu maşlahatuñ'uhdesinden geleyüm diyü manşibdan infişāle rızā şüretiniirā'et eyledi. **Şi'r:**

Berāy-em kez reh-i ḥıdmet ḳalem-vār
Kemer bend-em be-ser pūy-em derīn kār⁵¹⁷

Pādīşāh ḥāzretleri Mevlānā Gürānī'ye buña rāstvār ve bu merām temām olmağa fūşhat-ı zemān ve vüs'at-i evān gerekdür. Bu maḳūle emr-i ḥatīr isti'cāl ile şalāh-pezīr olmak mümkün degildür. **Meşnevī :**

Mekün der-mühemī ki dārī şitāb
Zi-rāh-ı te'ennī 'inān ber-metāb
Ki nākerde-rā mītevān kerd zūd
Çü şod kerde ān-geh nidām-et çe sūd⁵¹⁸

Ammā maḥrūse-i mezkūrenüñ ḳādılıḳı ile evḳāf-ı merḳūmenüñ tevliyyeti biribirine zamm ile ḳılup saña tefvīz olınsa maḳsūd ḥāsıl olurdu didükden soñrazıkr olınan iki manşıbı Mevlānā Gürānī'ye tefvīz eyledi. Mevlānā Gürānī daḥı mebānī-i kārī te'sīs ü tarşış idüp bir miḳdār müddet-i ḥıdmāt-ı merḳūmeyi kemā-yenbaḳı edā eyledükden

⁵¹⁶ *Düşmanın kurduğu tuzaktan senin çözümün ile kaçtı. Demir demirle düzelebilir.*

⁵¹⁷ *Hizmet için kalem gibi azmedip başımla bu yolda yürüyeceğim.*

⁵¹⁸ *İstediyine ulaşmak için acele etme. Asla sabırla düşünmeyi unutma. Zira yapılmamış işi hemen yapabilirsin. Ancak işi yaptıktan sonra pişman olursan faydası yok.*

şoñra bir gün pâdişâh-ı keyvân-ı eyvānuñ huddāmından birinüñ eliyle cādde-i şer‘-i şerīfden hāric bir huşuş için mersüm-ı sa‘ādet-mevsüm ve mişāl-i bī-mişāl-i ma‘delet-mersüm vārid oldı. Merķūm-ı mersümüñ maźmūnında mūnderic olan mefhūm ma‘lūm olduķda Mevlānā Gürānī berliĝ-ı belīĝ-ı belāĝat-āyātı dest-i tehevvr ile mūnşak eyledükden ĝayrı isāleyleyen ĝulām-ı şāhiye ğarb u ‘itāb eyledi. Bu ĝazıyye-i ĝayr-ı marzıyye pâdişâh-ı sa‘ādet-dest-ĝāhuñ sem‘-i şerīfine vāşıl olduķda āteş-i ĝāzab ve na‘ire-i ĥiddet-i iltihāb eyleyüpmevlānā-yı mesfūrı ma‘zül eyledi. Mevlānā Gürānī ol cāh-ı celilü’l-mekāndan ma‘zül olup mihān u maħzül ve muħaķķar u mehzül olduĝına incindüĝinden diyār-ı Mısr’a irtihāl idüp mukarrer-i aşlını terk eyledi. **Şi‘r:**

Sefer kün çü cāy-et nāhüş buved
 Kez-in cāy reften be-dān neng nīst
 Ve ger teng bāşed tū-rā cāy-ĝāh
 Ĥüdāy-i cihān-rā cihān teng nist⁵¹⁹

Ĥıdīv-i sa‘ādet-pirā-yı Mısr sultānı Sultān Ķayıtbay’uñ ĥüsn-i iltifāt-ı bī-ĝāyetine mażhar olup ol ‘aziz-i Mısr salţanatuñ Nīl-i Nīl-i ikrām u iclāliyle ‘izzet-i vāfire ve ĥaşmet-i mütekāşireye nā’il olup ırgād-ı‘iş ile ta‘ayyüş eyledi. Merĥūm Sultān Meĥemmed Ĥān ‘aleyhi’r-rahmeti ve’l-ĝufrān ĥazretleri kendüden şudūr eyleyen kār-ı nā-üstüvāruñ zuhūrına nādım olup rasūl-i ferĥunde-vuşul ile Sultān Ķayıtbay’uñ şavb-ı me‘ālī-şevbine mektüb-ı sa‘ādet-maşĥūbı irsāl idüp maźmūn-ı meymūnında mevlānā-yı fazilet-iştimāli cenāb-ı vālāsına ĝöndermek iltimās eyledi. Merĥūm Sultān Ķayıtbay kendüye gelen mektübı Mevlānā Gürānī’ye ĝösterüp “Sultān Meĥemmed Ĥān seni Rūm’a da‘vet eylemiş. Ammā gel ĝitme ben saña andan ziyāde ‘izzet eylerem.” diyü kendinüñ yanında müstemir-i müsteķır olması ĝaşāra-yıemniyātı olduĝunu i‘lām eyledi. Mevlānā Gürānī Sultān Ķayıtbay’a cevāb virüp [106] “Bizüm sizüñ ile mā-beynimüzde olan maĥabbet-i ekīde-i sedīde ve meveddet-i ĥamīde-i şedīdedür. Ser-rişte-i übüvvet ünübüvvet ikimizüñ daĥı süveydā-yı ĝalbinde merbūtdur. Bizüm bu ‘alāķamuz ĥançer-i müfāreķatla maķtū‘ olmaz. Ke-zalik pâdişâh-ı büm-ı Rūm ile mā-beynimüzde sebķat eyleyen ĥuķūķ-ı bī-‘uķūķuñ intāc itdüĝi ‘avāţıf-ı maĥabbet-i ‘azīme ve tevābi‘-i nevābi‘-i meveddet-i

⁵¹⁹Eĝer yerinden memnun deĝilsen yolculuĝa çık. Bunu bil ki bulunduĝun yerden ĝitmek ayıp deĝil. Eĝer senin yerin dar ise bu dūnya Allah için bile dar deĝil.

cesīme henüz nehc-i sâbık üzere serâ'ir-i zamâ'ir-i merrede müstekin ü muzammirdür. Bi'l-fi'l mā-beynimüzden kemer-i maḥabbet ve niṭāḳ-ı meveddet münkaṭı' olmayup şalāt u muvāşalāt-ı ma'neviyye iki cānibden bile şabıtdür. İmdi ol sulṭān-ı celiyyü's-sulṭānuñ da'vetine icābet itmeyüp muḳtezıyāt-ı meyl ü maḥabbeti nāḳız-ı ber-nāḳış vaz' şadır olacaḳ olursa ve muḳtezā-yı maḳāma muḫālif bir ḫālet zuhūr bulursa aña sebeb cenāb-ı şeref-nisābıñuz zann olunup ol vaz'-ı fāsıdūñ mefāsidi size rāci' olmaḳ lāzım gelür. Şöyle ki maẓmūn-ı mektüb bedāyi'-i meşḫūn ile 'amel olunmayup ādāb-ı maḥabbet ri'ayet olunmaz ise aña ba'ış ü bādī ḫazretiñüz tevehhüm olunup benüm cānibümnden olan muḫālefet sizden bilinür diyü dā'ıye ile maḥabbet ü dostı iki cānibden bile şıḳāḳ ü 'adāvete mübeddel kılinur. Bizüm size maḥabbetimüzüñ muḳtezāsı sizi bu maḳūle mevāzi'-ı töhmetden şaḳınmaḳdür. İḫsān idüp bize icāzet virüñ gidelüm.” didi. **Şi'r:**

Kesī kū ber-tū dāred ḫaḳḳ-ı ābī
Ferāmūş-eş me-kün der-hiç bābī⁵²⁰

Sulṭān Ḳayıtbay bu re'y-i şavāb-nümāy üzere mevlānā-yı mezkūruñ ḫavāyic-i seferini tehyi'e idüp Sulṭān Meḫemmed Ḥān ḫazretlerine ḳavāfil-i nevāzil-i iclāl u i'zām ve revāḫil-i merāḫil-i iḳbāl ü ikrām ile hedāyā-yı girān-bahā ihdā vü inhā eyledi.

Şi'r-i 'Arabi :

*Li'l-hedāyā mine'l-ḳulūbi mekān
Ve ḫaḳiḳ-i bi-ḫubbiha'l-insān⁵²¹*

Mevlānā-yı müşarün ileyh sekiz yüz altmış iki senesinde maḫrūse-i Ḳoşantıniyye'ye gelüp pādişāh-ı cihān-sitān ile mülākī olduḳda fevt olan merāsım-i levāzım-ı ri'āyeti ḳazā itmek için şāniyen Burusa ḳādıluḡı i'tā olındı. Maḫrūse-i mezkūrede emed-i medīd-i şerī'at-i nebeviyye-i Muştafaviyye üzere aḫkām-ı iḫkām-ı şer'iyye eyledükden şoñra yevmī iki yüz aḳça ile müftī olup ol şadr-ı şerī'at ve ḫulāşa-i 'ulemā-yı bidāye-i aḫvālinden berü ḫāvī olduḡı bedāyi'-i revāyi'-i mesā'ilüñ muḫtārātını ḫasebü'l-istiftā iftā eyledi. Pādişāh ḫazretleri zıkr olınan yevmiyeden ḡayrı māh-be-māh yigirmi biñ aḳça ve sāl-be-sāl elli biñ aḳça cā'ize ta'yin idüp ri'āyet-i ḫatırı için dā'imā 'abīd ü cevārī ve tuḫaf-ı ṭaraf-ı hedāyā inhā ider idi. Bu minvāl üzere ekārim-i mekārim ve'azā'im-i ḡarā'ime vāşıl olup pādişāh-ı cihān-

⁵²⁰ Ona minnettar olan her kimseyi Her hālükārda unutma.

⁵²¹ Hediyelerin kalplerde yeri var. İnsan hediye sevmekte haksız değildir.

penâhuñ kenef-i himâyet ve sâyed-i ‘inâyetinde ‘iş-i rağid ve ni‘met-i cezîleye vâsıl oldu. **Mısra‘** :

Bâ-ni‘met-i bisyâr zafer yâfte-est⁵²²

Mevlânâ-yı mûmâ ileyh *Gayetü’l-Emânî fi Tefsiri’s-Seb‘i’l-Meşânî* ismiyle müsemmâ bir tefsîr-i şerîf te’lif idüp ‘alâmetin Zemaşserî ve Beyzâvî hakkında mü’âhezât-ı keşîre irâd eyledi ve fenn-i hadîşde şahîh-i Buḥârî’ye kevşer-i cārî ‘*Alâ Riyâzi’l-Buḥârî*’ unvânıyla ma’nûn bir şerḥ-i laṭîf te’lif eyleyüp şerâḥından İbni Ḥacer’i çok yirde men‘ ü hacr ve Kirmânî’yi mevâzi‘-ı keşîrede tiğ-i i‘tirâz ile cerḥ eyledi ve *Kaşîde-i Şâṭibiyye*’nün şurūḥından *Şerḥ-i Ca‘berî*’ye havâşî-i laṭîfe-i maḳbûle ta‘lîḳ eyledi ve bi’l-cümle şerâ’if-i evḳât-ı şeref-gâyâtı ders ü fetvâya maşrûf u te’lif ve taşnîf ü ‘ibâdete ma’tûf olmağla fûnûn-ı mütedavile-i sâmi-rütbetde ḥuşûsan ‘ilm-i tefsîr ü hadîş ve ‘ilm-i kırâ’atda yed-i beyzâ ibdâ idüp fezâ’il-i ‘ilmiyyesini âyât-ı sâti‘a ile rütbe-i i‘câze eyledi. Şeref-i ta‘lîminde bir mertebe-i meymenet var idi ki ṭalibân-ı maḳâşîd-ı istikmâl anuñ âşâr-ı enfâs-ı müteberrikesiyle çok çok fevc fevc temehhür ü teberru‘ eyleyüp merâtib-i vâlâ ve me‘ârib-i ‘ulyâsına vâsıl u nâ’il olmuşlardır. Rivâyet olunur ki Mevlânâ Gürânî ḥâzretleri her gice şuhuf-ı merfû‘a-i âsmânda âyât-ı beyyinât-ı seyyârât ve vuḳûf u i‘şâr-ı sâbitât âşikâr olduğundan havâşî-i âfâḳda sûre-i Nûr mesfûr ve âyet-i *Allâhü velîyyü’l-lezîne âmenü yühricühüm mine’z-zulümâti ile’n-nûr*⁵²³ meşṭûr olincaya degin Ḳur’ân-ı ‘azîmi ḥatm ider idi. İttifâḳ bir gice telâmizesinden bir fâzıl-ı mebihü’ş-şân bir maşlahat için [107] mevlânâ-yı merḳûmuñ sa‘âdet-ḥânesinde yatup ḥvâba varduğında Mevlânâ Gürânî kendinün ‘âdet-i ḳadîme ve şîme-i müstedîmesi üzre yatsı namâzını ‘alâ vechi’l-ihitimâm itmâm eyledükden sonra Ḳur’ân-ı ‘azîme fâtiḥa-i fâtiḥasından ihlâşla iftitâḥ u bede’ eyleyüp tûmâr-ı şeb deycür-ı maṭvî olincaya degin ḥatm eyledi. Ol şahş-ı bâ-i‘tibâr her bâr bâlîn-iḥvâbdan baş ḳaldurduğınca fâzıl-ı Gürânî’yi kırâ’ata meşḡûl bulup Ḳur’ân-ı ‘azîmi mevşûlen tilâvete iştiğâlde müşâhede eyledi. Mevlânâ Gürânî’nün bir gicede ḥatm-i Ḳur’ân itdüğü emr-i i‘câb-ı icâbı ‘ayn-ı ‘ibret ile temâşâ eyledükde ba‘zı ḥuddâmdan su‘âl idüp “Bu vaz‘ bunların ‘âdetleri midür? Her gice böyle ḥatm-i Ḳur’ân-ı şerîf iderlermi?” diyecek “Ḥâl bu minvâl üzredür. Gice pister-i râḥatda istirâḥat itmeyüp şabâḥ olunca ḥatm-i Ḳur’ân eylemek dâb-ı mukarrerleridür.” diyü cevâb virdi. Fi’l-

⁵²² Çok sayıda nimetlerle galip olmuş.

⁵²³ İnanan kimselerin dostu Allah’tır ki onları karanlıklardan aydınlıklara çıkarır (Bakara, 257.).

vākı⁶ evrāk-ı itbāk-ı hayātı temām olup şuhuf-ı i⁶ mārı hatm olıncaya degin hatm-i Kur²ān-ı şerif itmek ⁶ādetini terk itmeyüp bu vaz⁶ -ı laḫıfden ferāgat itmedi. *Ālü'l-Kur²ān ālü'llah*⁵²⁴ Mevlānā-yı mūmā ileyh edib ü erib ve tünd-şüret ve mehīb ü tavilü'l-kāme kebīrū'l-lihye ve nāḫık-ı bi'l-ḫaḫ bir kimesne idi. **Ḳıṭ⁶ a :**

Ki münāzıra bā-kūh eger süḫan rānī
Beher zeh ḫāmet-i gerdün çenīn dü tā nabuved
Be-kūhsār eger bāng ber-zened süḫtat
Ze-bīm-i be³-i tü-eş zehre-i şedā nebuved⁵²⁵

Mūmā ileyh mübārek şaḫalını boyayup aḡarduḡı içün aña renk ider idi.

Bālā ter ez siyāhī reng-i diger nebāşed

Mısrā⁶ ıyla ⁶āmil olanlarıñ renginde idi. Pādişāh-ı gerdün-mekān ve sulṫān-ı ⁶ālī-şān ḫāzretlerine ve vūzerā ḫāzretlerine ism-i sāmīleriyle ḫıṭāb idüp her birini nām-ı nāmīleriyle yād ider idi. Ol serdār-ı ser-firāz ⁶ulemānuñ fezā³'il-i beşeriyyede yed-i ṫülāsı olmaḡın aşḫāb-ı eyādī geçinen zümre-i ümerā ile ol kişi merḫabāya el virmeyüp selām u kelāmda ol ṫā³'ifeye baş egmez idi.

Şi⁶ r:

⁶Ālimān ḫod-rā hemī dāred ⁶aziz
Ān gürūhī-rā bekün ⁶izzet tü nız
Şāḫib-eş-rā ⁶ilm dāred mu⁶teber
Baḫşed āşār-ı kemāl-eş kerr ü fer⁵²⁶

Hatta şehr-yār-ı⁶ ālī tebār-ı pādişāh-ı kām-kār ile mülākī olduḡda aşlā inḫināba mā³'il olmayup taḫbīl-i yed itmekde müsāmaḫa-künān muşāfaḫa ile iktifā ider idi. Rūz-ı ⁶idden ḡayrı eyyāmda da⁶vet olunmadan varmayup kendü kendüden pādişāh-ı merḫūmuñ mulākāt-ı mübāḫāt itmeleriyle teşerrüf itmez idi. Merḫūm Sulṫān Bāyezid Ḥān ḫāzretleri zemānında tehniyyet-i ⁶id içün bir ⁶arefe günü darü's-sa⁶ādeye varup pādişāh ḫāzretleri ile mülākī olmaḫ murād idindükde pādişāhuñ ḫuddām-ı sidre-maḫāmından birisi devletlü pādişāh ḫāzretleri ṫarafından ⁶arz-ı selām eyledükden

⁵²⁴ *Kuran ehli Allah ehlidir.*

⁵²⁵ *Eğer daḡları muhatap alıp konuşursan, gökyüzü önünde eğilir.*

Eğer daḡlara hitap edersen, korkudan sesini çıkartamaz.

⁵²⁶ *Bilim insanları her zaman kendilerine değer veriyor. Sen de o gruba saygıyla davran. Aslında bilim ona değer katıyor. Faziletleri onlara makam ve değer katıyor.*

soñra “Tilkā’-i liķā’-i ferħat-iltikā ve müşāhede-i revā’-i meserret-ertūvālarına bu gün ba’zı māni’ vardır. “İrteye te’ħır olınsun.” diyü buyurdılar.” didi. Ol fāzıl-ı faşihü’l-beyān te’ allül-künān gurre-i kelāmı turre-i ħitāb ile bu vech üzre pırāste vü āreste kıldı ki “Hālā rüy-ı zemīn gül ile ālüdedür. Tekrār varup gelmekle çizmemüz mülevveş olur. Bu televvüşden tenezzüh için elbetde şimdi buluşmak lāzımdur.” diyüp ‘ icālet-i mülākāta ibrām u ikdām eyledi. Zıkr olınan ħıdmetkār pādişāh-ı kām-kāra varup eglenmeden ol tarafından mülākāta izn ü icāzet olduğı ħaberini getirüp “Çizmeñüz çamur olmasun diyü pādişāh ħazretleri kendülerüñ atdan indügi mevzi’-i hümāyünda inmege ruħşat buyurdular.” didi. *Leħü’t-tazīm ve’t-tekrīm*⁵²⁷ ħaķķā rivāyet olınur ki Mevlānā Gürānī merħüm Sulţān Meħemmed Ĥān ile mülākī olup muşāhabet eyledüklerince “Sizüñ muţā’im ü mülbbisiñüz ħarāmdur. Dāmān-ı ‘işmet ve girībān-ı nüzhetiñüzi elvāş-ı muħarremātdan tenzih ü taķdīs eylemek lāzımdur.” diyü kelimāt ider idi. Şi’r:

Ber āh-ı cehālet meşü tiz-kām
 Me-ber dest-i mekn-et be-kesb-i ħarām
 Ki ger kise-et-rā dehed ferbehī
 Küned sine-et-rā ze-imān tuhi⁵²⁸

Zıkr olınan devħa-i maķāl ve nihāl-i ķil ü ķāl ol gül-i gülzār-ı iclālüñ saķı-bāğdur ve tünde merküz olup ħātır-ı nişān olmış idi ve güleşen-i ķalbinde temekkün bulmış idi.

Mışrā’ :

Şod nihāl-i tiz-i tü der-bāğ-i dil ħātır nişān⁵²⁹ [108]

Cihān-sitān ile meclis-i hümāyünlarında yimek yir iken Meħemmed Ĥān ħazretleri “Bundan muķaddem bize ta’āmıñuzda çeşni-i ħürmet ve libāsiñuzda mülābese-i televvüş-i şer’i vardır.” diyü buyurmışduñuz. Hālā bu ekl olınan ta’āmda bizüm ile müsāhemet ü müşāreketiñüzden size ħarām ta’ām ekl eylemekde ruħşat vargibi.” diyüp seng-i i’ tirāz ile tokındı. Fāzıl-ı Gürānī bu i’ tirāza cevāb virüp “Ekl olınan ta’āmuñ pādişāh ħazretlerinden cānibi ħaram ve benden cānibi ħāldür. Anuñ için ekl iderüm.” diyü buyurdu. Pādişāh ħazretleri ol ta’āmuñ kāselerini döndürüp mevlānā-yı

⁵²⁷ Azamet ve cömertlik O’na mahsustur.

⁵²⁸ Cehalet yolunda hızla yürüme. Elini haram lokmaya uzatma ki eğer keseni doldurursan yüreğın imandan boşalır.

⁵²⁹ Senin keskin fidanın yüreğının bahçesinde hatır nişanı oldu.

merķūm girü ol tarafından bī-pervā ekl eyleyicek pādişāh-ı vālā-maķām zimām-ı kelāmı ilzām semtine şarf idüp “Bu ta‘āmuñ bu cānibi ħarāmdur diyü ta‘yīn itmiş idiñüz. Pes ol cānibden nice ekl itdiñüz.” diyü i‘tirāz eyleyicek Mevlānā Gürānī ħazretleri “Bu def‘a daĥı şāri‘i men‘ ü def‘e şürü‘ idüp ekl olınan ta‘āmuñ pādişāh tarafından ħarāmı ve benüm tarafumdan ħelāli ħalmamaĥın sevķ-ı İlāhī ile taĥvīl olındı. Yoĥsa ben ħarām tarafından tenāvül itmedüm.” diyü cevāb-ı bā-şavāb ifāza eyledi. Mervīdür ki Mevlānā Gürānī’nüñ ‘izz-i ĥuzūrında ħuţb-ı evliyā Şeyĥ ibni Vefā *rahimetu’llahi* ‘aleyh ħazretleri zıkr olup “Evvel-i ‘aşruñ ‘ulemāsından ĥusrev-i zümre-i ‘ulemā Mevlānā Ĥusrev ħazretlerinüñ meclis-i şerīflerine varup ekşer-i evķāt anlaruñ muşāĥabetleriyle teşerrüf ider.” diyü söylendi. Mevlānā Gürānī ħazretleri Şeyĥ İbni Vefā ħazretlerini vaz‘-ı mezbūrda taşvīb eyleyüp anuñ işābetinüñ vechini bu şüretde beyān eyledi ki Mevlānā Ĥusrev ve Şeyĥ İbni Vefā gibi sa‘ādet-neş’eteynine nā’ıl bir kāmīl ve devlet-i ‘ilmiyye vü ‘ameliyye vāşıl bir fāzıldur. *El-cinsiyetü illetü’z-zam*⁵³⁰ feĥvāsınca ol iki fāzıl-ı refi‘ü’ş-şānuñ birbirine izāfet ü inzimāmı maĥzeyne muşādif ve maĥallinde vāķı‘ dur. **Şi‘r:**

Meyl-i herkes be-sū-yı cins-i vey-est

Ānçe puĥte-st cins-i ĥām key-est

Zāĥĥāhed nefir-i nāĥoş-ı zāĥ

Çi şenāsed şafir-i bülbül-i bāĥ⁵³¹

Ve lākin “Asāţin-i selāţin-i zemāne ile ihtilāţımız meşāyiĥ-i ‘uzām ile irtibāţımıza māni‘dür. Bizüm ol gürūh-ı kūh-ı şükūh ile ‘alāķamız şeyĥ ħazretleri ile mā-beynde ĥicāb olup anlaruñ ile ittishālümüze māni‘oldı.” diyü buyurdılar. Ol üstād-ı nuķād-ı ‘ālem kendinüñ pūtiķa-i derūn-ı pākinde olan ĥıll ü ĥışş ü kederi āteş-i taşfiye ile iĥrāķ idüp aĥlāķ-ı hıķd-ı ĥasedi ĥavşala-i ĥazmda i‘dām u ifnā itdügünüñ mübteĥiyātındandır ki “Fāzıl-ı emāşilden bir kimesne menāşib-ı dünyeviyyede kendüden tevciĥ ü tafzīl olınsa irādetu’llāha ĥavāle idüp cenāb-ı Rabbü’l-erbābuñ yanında isti‘dād-ı fiţri ve istiĥķāk-ı celisi bizden ziyāde olmasa şāhid-i iķbāl ü devlet aña iķbāl itmez idi.” dir idi. **Kıt‘a :**

Ey be-küş-eş fitāde der-pey-i cāh

Baĥt u devlet be-kārdānī nīst

⁵³⁰ *Cinsiyet (vatandaşlık, uyruk vs.), zam (ilhak, kapsanma, eklenme vs.) sebebidir.*

⁵³¹ *Herkes kendi türünün peşindedir. Pişmiş ne zaman pişmemişin peşinde olur? Karga, karganın kötü sesini sever, bahçe bülbülünün şarkısından ne anlar?*

Her ki-rā cāh u māl ü haşmet hest
Cüz be-ta 'yîd-i āsmānî nîst⁵³²

Mervîdür ki Mevlânâ Gürânî bir gün Sultân Mehemmed Hân hazretlerine nikâbet-i rûzgârdan şikâyet tarîkıyle hikâyet eyledi ki Mîr Timur bir maşlahat-ı mühimme için mânend-i berķ-ı tâbân-ı şitâbân ve mişâl-i bād-ı vezân-ı dîvân u revân berîd-i pirî-i perîd irsâl idüp “Oğlum Şâhruḥ Mîrzâ ölürse daḥı lâzım olduḡda atını alasun.” diyü muḥkem sipâriş eyledi. Ol ḳâşîd-ı ‘âzîd-ı bād-pây u şabâ-reftâr u şimâl-isti‘ cāl edâ-yı ḥîdmetde ‘alâ mâ-hüvel-me'mûr sa‘y-i meḳşûr idüp ḥuṭvât-ı şûr‘ atle ṭarfetü'l-‘aynda mesâfât-ı ba‘îdeyi pey-ender-pey ḳat‘ u ṭayy ider iken ittifâḳen Mevlânâ Sa‘de‘d-dîn Taftâzânî hazretlerinüñ bir ḳazâda âzâde ḳonmuş oturur iken üzerine uğrayup ṭavlasından at almaḡa cür‘et ü cesâret eyledi. Berîd-i mûmâ ileyh bu maḳûle küstâḥluḡ itdüḡi ecilden Mevlânâ Sa‘de‘d-dîn tarafından te‘dîb ü ta‘zîr olunuprac‘ü'l-ḳahḳarî⁵³³ feḥvâsınca let ḥürde girüsine ‘avdet eyledi. **Şi‘r:**

Sefihân-râ buved te‘dîb nâfi‘
Cünûn-râ şerbet-i çüb-est dâfi‘⁵³⁴

Emîr Timur bu kâr-ınâ-hem-vârdan ḥaberdâr olıcaḡ âteş-i ḥiddet ve nâr-ı ḡazab iltihâb idüp şerîr-i şerr u şûr ile Sa‘de‘d-dîn’üñ başına odlar yaḳmaḡı taşmîm itmiş iken âb-ı nâb-ı ḥilm ü sükûn ile ol âteşi [109] der‘ ü itfâ idüp nâ‘ire-i ḥiddetini teskîn eyledi.

Şi‘r:

Maslahat-i mülk be-rıfķ ü ‘aṭâ-st
Der-heme cā ḥükm-i siyâset ḥaṭâ-st
Mûy bîpîçid ze-pey şâneḡi-st
Ger bezenî estere dîvâneḡi-st⁵³⁵

Bu ḥuşûsda Timur bir çakım ḳav olmuş iken def‘-i ḥarâret idüp böyle sâkin olduḡına ma‘zeret şadedinde şöyle baş-ı kelâm eyledi ki “Eger bu fi‘lün maşdarı oğlum Şâhruḥ Mîrzâ olsa siyâset idüp ḳatlı itmek muḳarrer idi ve lâkin Mevlânâ Sa‘de‘d-

⁵³² Ey ki makam ve şöhrete azmetmiş olan kimse, baht ve makam için işi bilmen gerekmiyor. Mal ve şöhret ve haşmeti olan her kimse sadece Allah'ın onayı ile bunları elde etmiş.

⁵³³ Mağlup geri döndü.

⁵³⁴ Akılsızları terbiye etme faydalı olur. Deliliḡi, sopa şerbeti uzaklaştırır.

⁵³⁵ Memleketin maslahatı müsamaha ve merhamete dayanmaktadır. Her yerde siyasete dayalı kararlar yanlıştır. Saçlara düğüm düşerse tarayacaksın. Saçları dipten kesmek doğru deḡil.

din'ün taşānīf-i me'sūre-i meşhūresişāyi' ü zāyi' olup kendü kalem-revümden hāric memālikde benüm seyf-i hayfumdan muḳaddem duḡul eylemegin anuñ ḳatlınden ferāḡat eyledüm." didi. "*Men isteḡafü'l-ulema iḡaffefā'llāhu ḳadrehu.*⁵³⁶ İmdi ḫālā benüm tesānīf-i bedi' atü'l-esālib ve mü'ellefāt-ı mu' ciz-āyātum senüñ tır-i teşḫir ve şemşir-i tedbīrūñden muḳaddem peyk-i āvāze-i ma' deletüñ ile diyār-ı Mekke-i müşerrefeye vāşıl u nā'il olmışiken henüz sizüñ cenābıñuzdan bizüm ḫaḳḳımızda çendān iḡsān nümāyān olmadı." didi. Sulṭān Meḫemmed Ḥān '*aleyhi'r-raḫmeti ve'l-ḡufrān* mülāṭafe idüp "Eṭrāf u eknāfda olan i'lām-ı ulemādan senüñ teşānīfūñe raḡbet sebḳat itmeden kitāb-ı vālā-nişāba yazdurup irsāl ü işāl eyledük. Ne ān ki onlar cānibūñden ṭaleb olmış ola veyā ol ṭā'ife ḫuzuruñda raḡbet bulmuş ola hüner oldur ki buḳā'-ı rubā'-ı rub'-ı meskūn ve ḫucurāt-ı ḫuluvāt-ı 'ālemde sākin olan ṭāliblerüñ ebvāb-ı ismā' u āzānından ṭāḳ u revāḳ-ı sāmi'a ve nüzhet-serā-yı cenān cenān-ı nişānlarına seng-i şit-i cemīl vezīkr-i cezīlūñ dāḫil olduğında her biri mānend-i eklām-ı teşmīr-i sāḳ-ı iḳdām idüp kitābını benān-ı cidd ü cehdile istinsāḫ eyleyeler idi. Yohsa onlar cānibinden ṭaleb olmadan irsāl itmekde ne 'ālem vardır?" diyicek. Mevlānā-yı fażilet-ı unvān istiḡsān idüp bu laṭifeye ṭahsīn ü āferīn eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz ṭoḡsan üç senesinde ol mevlānā-yı celilū'l-miḳdāruñ ḳuvvet-i za'f-ı şib ü herem ile esās-ı 'āmir-i i'mārī ḡāmir ü ḫarāb olup bünyān-ı çişmānı sūḳūṭ u hubūṭa tehāvī eyledükde müdāvī-i 'aḳluñ tedbiri āña münceci oldı ki istinsāḳ-ı ṭib-i hevā i'tidāl-i iḡtivā ile def'-ı 'ufūnet ve taḡşil-i mevād-ı şihḫat itmek için ḫāric-i Koşantıniyye'de bir cāy-ı cān-baḡş u rūḫ-perver ve nüzhet-ḡāḫ-ı cennet-i ḫāzret-i rūḫ-küster ki āb-ı revān-ı revā-baḡşı insānuñ 'urūḳ u şirāyinine revān gibi sārīve cān gibi cārīdür ve miyāḫ-ı zülāl-mişālī' azūbet-i mezāḳ-ı şirīn ile reşk-i tensīm-i na'im ve maḡsūd-ı' ayn-ı selsebīldür ve şabā-yı şafā-yı fezā ve hevā-yı dil-küşā-yı rūḫ-efzāsı enfās-ı raḫmāniyyeden nümūdār ve ḫarekāt-ı nā'ime ile riyāḫ-ı na'im kirdār-ı nüzhet-baḡş u behcet-şi' ārdur anda temekkūn eyledi. **Şi'r:**

Beheşt ez-reşg-i āb-eş geşte giriyān
İrem ez-şerm-i saḡn-eş geşte pinhān
Ber-ḫavuz-eş ki dādī mürde-rā cān
Be-ser mī geşt ber-ḫāḳ āb-ı ḫayvān

⁵³⁶Allah kadrini düşürsün.

Zi-hāk-eş refte āb-ı rü çenān-rā
Zi-yād-eş rāhat efvāde cihān-rā⁵³⁷

Evā'il-i faşl-ı rebī' ki sebze-i şahn-ı mīnā-gūn üzre naḳḳāşān-ı nāmiye-i rūzgār
Mānī-vār bedāyi'-i nuḳūş-ı reyyāhīn ü ezhārdan aḳlām-ı zümrrüdin ile Hıṭāyī ve
Rūmī ve Çīnī varaḳlar taḫrīr ve benefşī vü lāciverdī şemseler taşvīr itmiş idi. Bu
faşlda evrāḳ-ı rengīn ve eṭbāḳ-ı gūn-ā-gūn üzre *Gūlistān u Bahāristān*'ı taḫrīr u taşvīr
eyleyüp eṭrāf u eknāfı cedāvil-i cedāvil-i cūybār ile mecdül kılmış idi. **Şi'r:**

Ze-ḫaṭṭ-ı sebz-i hāk-eş levḫ-i ta' līm
Keşīde cūy-i āb-eş cedvel-ez sīm
Ez-ān levḫ-i mücedvel hürda-dānān
Rümüz-ı sün'-i ḫay-ı pāk-ḫānān⁵³⁸

Gülşen-i Rāz sānī'-i perverdigāruñ deḳā'ıḳ u reḳā'ıḳını ve *Manṭuḳu't-Ṭayr* rumüz-ı
elsine-i murḡān-ı ḫoş-āvāzuñ bedāyi' ü revāyi'ını ḡazel-ḫ'ānān-ı 'anādil-i gūyā
biribirine ırlayivirmek için hevā-yı nevrüzda naḳş-ı bedi' ve 'amel-i laṭīf taşnīf
eyledi. Bu faşluñ evvelinden ḫarīf faşlına deḡin ol maḳām-ı pür-iḫtirāmda ārām idüp
ecmel-i vüçūh-ı ma'āşile ta' ayyüş eyledi. Sabbāḡ-ı ḫarīf ḫalel-i bī-ḫalel bergü
bārbāḡ-ı verāḡı sefid ü sebz ü sürḫ iken zerd eyleyüp libās-ı eşfar-ı 'ālemi maşdüḳa-i
şafra'-i *fāḳi'ün levnūnhā tesürrü'n-nāzirin*⁵³⁹ eyledükde **Şi'r:**

Çün mevsim-i şarşar-ı ḫazān şod
Teb-i lerzan [110] naşib-i bostān şod
Gerdīd zi-zerre-i ḫazānī
Rūḫsāre-i bāḡ za' firānī
Şod dide-i nergis-i çemen zerd
Renc-i yerḳān-eş nā-tüvān kerd⁵⁴⁰

⁵³⁷ Cennet onu kıskanmaktan ağlamaya başladı. İrem onun alanından utanıp gizlenir. Ölüye tekrar can vermek ab-ı hayatı toprağı zenginleştiriyordu. Toprağı, cenneti utandırır, onun hatırı, dünyanın huzurunu çoğaltır

⁵³⁸ Yeşil hattından toprağı, öğretim levhası su arkından gümüş bir bordür çekmiş. Etrafı bordür ile kaplanmış o levhadan akıllılar ve temiz insanlar hayatın sırlarını okuyorlar

⁵³⁹ Rengi sapsarı ve bakanları mutlu eder.

⁵⁴⁰ Mevsim sonbahar olduğu için üşümekten de titremekten de bostanın payını aldı Sonbahar yüzünden bahçenin yüzü sarardı. Nergisin gözü sarı çimenlere döndü. Sarılık hastalığı onu zayıflattı.

Mevlānā Gūrānī bir ḥadīka-i İrem-i intimā iştirā idüp anda sākin oldı. Müddet-i mezkūrede cümle-i ecille-i vüzerā haftada bir kerre bi-ṭarīkı'l-‘ibādet ziyāret idüp teşerrüf iderler idi. **Maṭla‘** :

Nakş-i ‘ibādet er-çe be-şüret ‘iyādet-est

Lakin be-noḳṭa-i zi-‘iyādet ‘ibādet-est⁵⁴¹

İttifāken mevlānā-yı ecellüñ ecel-i mev‘ūd ve yevm-i ma‘hūdı irişüp ma‘tāric-i medāric-i ceberrūta ‘urüc itmek zemānı geldükde dāḥil-i Ḳoştanṭıniyye’de olan sa‘ādet-ḥānelerinde bir küşe-i dil-pezīrde serīr vaz‘ itdürüp anuñ üstinde baş-ı bisāṭistirāḥat eyledi. Bir gün pīr-i nūrānī cehr-i mihr-i miḥrāb-ı sipihrede destār-ı nūr veṭaleb-sān-ı şa‘şa‘a ile ‘arz-ı cemāl idüp *Allāhü velīyyü’l-lezīne āmenü yühricühüm mine’z-zülümāt-ı ile’n-nūr*⁵⁴² ma‘nalarını rüşen-i rüşen-beyān u‘ayān ider iken **Şi‘r**:

Şubḥ-dem kez nesīm-i mihr efrüz

Dür şod türre-i şeb ez-ruḥ-ı rüz

Şüst devrān bāb-ı çeşme-i mihr

Zülmet-i şeb zi-kārgāh-ı sipher⁵⁴³

Ol kuṭb-ı āfāk şalāt-ı işrākı kılp ol serirüñ üstinde şağ cānibine muṣṭaca‘an kıble-i şerīfeye teveccüh ü istikbāl eyledi. Mevlānā Gūrānī sevābıḳ-ı ezmān ve sevālif-i eyyāmda kendülerden Ḳur‘ān-ı ‘azīm ta‘allüm eyleyen cumū‘-ı ḳurā’u ḥuffāzı ihzār itdürüp “Üstādlık ḥaḳḳını edā itmek günidür. Bu gün benüm üzerümde ikindüye degin tevḥīd ü tefrīd ve tilāvet-i Ḳur‘ān mecīd eyleyiñüz. Ola ki sizüñ tilāvetiñüz berekāt-ı bī-gāyātı sebebiyle imān ile Ḳur‘ān ile gitmek müyesser ola.” didi. *Ni‘me’s-şefi‘ lişāḥibihi yevme’l-ḳiyamet*⁵⁴⁴ zümre-i mezkūre Mevlānā Gūrānī’nüñ kelām-ı şerīfini redd itmeyüp vefātına degin kırā’at-ı Ḳur‘ān ve tilāvet-i Furḳān’a yanında meşgūl oldılar. Bu ḥaber-i şerer-eşeri vüzerā-yı‘izzet-ārā istimā‘ idüp ‘ibādete geldüklerinde kıdvetü’l-vüzerā Dāvūd Paşa ḥazretleri Mevlānā Gūrānī ile mā-beynlerinde ḳadimden şābit olan şart-ı farṭ-ı maḥabbetden bükā idüp *istidrārü’l-*

⁵⁴¹ İbadet görünüşte ziyarete benziyorsa da ziyaret ibadettir.

⁵⁴² İnanan kimselerin dostu Allah’tır ki onları karanlıklardan aydınlıklara çıkarır (Bakara, 257.)

⁵⁴³ Sabahleyin güneşin esintisi gündüzden gece uzaklaştı. Güneş çeşmesinin kapısı çok yavaş. Gecenin karanlığı feleğin düzenindedir.

⁵⁴⁴ Kendi dostuna kıyamet günü ne güzel şefaateci (dir O).

‘*iberāt istiḥlāsu mine ’z-züferāt*⁵⁴⁵ feḥvāsınca қаатарāt-ı‘ iberātını şafahāt u cennātı üzre icrā eyledi. **Şi‘r:**

Kār üftād ez-tü mezāyā girīsten
‘Eyb-est der-ġam-ı tū tā merā nā-girīsten
Şeb tā be-rüz kār-ı men ü rüz tā be-şeb
Nāliden-est der-ġam-ı tū yā girīsten⁵⁴⁶

Mevlānā Gürānī vezīr-i mezbūra “Ne ağlarsun? Senüñ bu ağlamağa bā‘ iş nedür?” diyü su ’āl eyleyicek Dāvūd Paşa cevāb virüp “Sizüñ mizāc-ı şerīfñüzde za‘ f-ı qavī teferrüs ü taḥaddüs idüp levḥa-i şafḥa-i çihreñüzde kil-k-i ecel ile mersüm olan *küllü seni ’hālikün illā vechehū*⁵⁴⁷ āyetinüñ aḥkām u āşarı zuhūr itmenüñ zemānı geldüğini muḥarrer bildüm. Anuñçün ağlarum.” didi. **Қıт‘a :**

*Ebike femā enfā‘ mā fi’l-bükā
İnne’l-bükā li’lḥüzni teḥayyül
Ve hüve izā ente temmeltehü
Ḥariḳa ‘ale’l-ḥindeyni maḥlūf*⁵⁴⁸

Mevlānā Gürānī ḥazretleri Dāvūd Paşa’yı bükādan men‘ idüp “Sen benümçün seyl-i bārān-ı eşk-i çeşmüñi nāvidān-ı müjġanuñdan revān u devān eyleme. Benüm evā’ il-i celā’ il-i i‘ mārūmdan bu zemāna degin ‘ālem-i nāsūtda zimmet-i himmete tevsīd ü taḳlīd olınan bezāyi‘ -i bedāyi‘ -i evāmir-i celīleyi ḥa’ife-i minhāc-ı meşā’ il-i lā’iḳa üzre edā olınuḫ hīç birisi ḥaddü maḥdūd ve mu‘ayyen ü miḳdārı mev‘ūd u mübeyyenden taġyir ü taḥvīl olınmadı ve merāsım-i levāzım-ı ‘ubūdiyyeti ifāda taḳşir kılınmadı. Bu muḳābeledede dünyāda müntehā-yı‘ arā’im-i ‘azā’im-i erbāb-ı düvel ve aḳşā-yı ḳaşārā-yı me‘āric-i medāric-i aşḫab-ı‘ aḳd ve ḥall-i ḳallü cell baña müyesser oldı. Mütevaḳḳı‘ u mütezarrı‘ dur ki min ba‘d ḥuşūli müstevcib-i behcet-i dā’ime ve vuşūli müstetbi‘ -i meserret-i bāḳıyye olan a‘la-yı vālā-yı me’ārib-i sīne-i semiyye ve e‘azz-ı eġarr-ı merātīb-i behiyye-i rehiyye ki ‘āfiyet ü ‘āḳıbet ü sa‘ādet-i ḫātımetdür. Ḥāşıl ola ve ekārim-i mekārim-i dünyeviyye gibi eḫāsin-i meḫāsin-i

⁵⁴⁵ Şartın olan aşırı sevginden bana isabet etmiş ibretlerle dolu zifirlerden kurtulmaktır

⁵⁴⁶ Senden bana bir iş geldi, o da ağlamaktır. Senin sevdiğinden ağlamazsam ayıp olur. Gecedен gündüze, gündüzden geceye kadar benim işim sızlamak ve benim hasretinden ağlamaktır.

⁵⁴⁷ Onun yüzü haricindeki her şey helak olacaktır (Kasas, 88).

⁵⁴⁸ Ağlarım ağlamanın en iyi yanı ağlamak hüznü alır götürür. Ki eğer iyice düşünecek olursan onu iki yanak üzerinde erimiş bir dehşettir (deliktir).

uḥreviyye daḥı ḥuṣūle vuṣūl bula.” Ol fāzıl-ı fażilet-şî‘ār pādişāh-ı ‘ālî-tebār ḥazretlerine vüzerā ile hedāyā-yı teḥāyā ve tuḥaf-ı ṭarf-ı selām irsāl idüp cenāb-ı şerîflerine şöyle sipāriş eyledi ki “Aşḥāb-ı duyūnuñ zimmetde olan ḥuḳūḳını definden muḳaddem beytü’l-mālden [111] bî-ḳuṣūr edā idüp ibrā-yı zimmet eyledükden şoñra kendüleri namāzuma ḥāzır olup iḳāmet-i imāmet eylesün ve daḥibenüm cesedümi ḳabre vaz‘ itmelü olduḳda ayaklarumdan sürüyüp tezellül için laḥdüme vaz‘ eyleyeler.” didi. Mevlānā Gürānî şalāt-ı zuhurı edā idüp ḳible cānibine müteveccih olduklarında ezān-ı ‘aşrdan birḳaç def‘a su‘āl eylediler. Ba‘de zemānin mü‘ezzin ikindü ezānına ibtidā idüp “Allāhü ekber” didügi gibi mevlānā-yı maḡfîret-penāh *lā İlähe illā’llah* diyüp teslîm-i rûh eyledi. Pādişāh ḥazretleri merḥûm-ı merḳûmuñ namāzını bi-nefsihi ḳılup yüz seksen biñ aḳça duyûn-ı müteferriḳasını erbāb-ı ḥuḳūḳa beyyinesüz edā eyledi. Mevlānā-yı mezḳûruñ meyyitini ḳabre iletdüklerinde kendülerüñ vaşıyyeti üzre ‘amel itmege cür‘et itmeyüp ancaḳ cesed-i şerîfini bir ḥaşîr üzre vaz‘ idüp ol ḥaşîri ḳabr kenārına degin süriyüp anuñla laḥd-i pākine inzāl eylediler. Bu ḥādîşe-i cān-süz vevāḳı‘a-i dil-düzuñ vuḳû‘ında ḥalā’iḳ-i ‘ālemden vazî‘ u vaḳî‘ ve şaḡîr u kebîr kā’inen men kân nālān u giryān olup bükā vü girye ve enîn ü ḥanîn eylediler. **Şî‘r:**

Gireft efgānm ü vāveylā çeb ü rāst

Ḥalā’iḳ-rā nefîr-i ‘ām berḥvāst

Kes ü nā-kes bed ü nîk ü zen ü merd

Heme feryād mîkerdend ez-în derd

Zi-süz-ı dil ne ez-rüy-ı tekellûf

Begüftend in-süḥan bā-şed te’essüf

Dirîḡā ki ehl-i dîn-rā ser tü bûdî

Dirîḡ ez-dîn ki dîn perver tü bûdî

Medāris-rā tü dādî ser-bülendî

Şerî‘ at ez-tü mîdîd ercümendî⁵⁴⁹

⁵⁴⁹ *Sağ sol her taraftan çıḡlık yükseldi. Halk her yerde baḡırmaya başladı. Herkes, iyi kötü, kadın ve erkek herkes bu dertten feryat ediyordu. Vazifeden deḡil yürekleri acıdıḡı için. Bunu pişmanlıkla söylediler. Eyvah dinin başı sendin! Eyvah dini yürüten sendin! Okulları sen yüceltтин. Şeriat senden deḡer kazanıyordu.*

Ribā⁶-ı ‘ulūm ve riyāz-ı fūhūm ol maḥdūm-ı sa‘ādet-maḥtūmuñ vefātiyla ḥalel-pezīr olup vūcūd-ı şerīfinūñ noḡşānıyla ḥiṭān u miṭān İslām’a şelme vāḳı⁶ oldı.

‘Ālim-i ‘Āmil-i Mevlānā Mecdu’d-dīn *raḥmetu’llāhi’l-melikū’l-mu’īn*⁵⁵⁰

Ol ḥayr-ı aḫyār-ı aḫbār sīret-i maḥmūde şāḫibi bir zāt-ı büzürg-vār idi. Sulṭān Meḥammed Ḥān ‘aleyhi’r-raḥmeti ve’l-ḡufrān ḥazretleri Mevlānā Gürānī’den şoñra anı ḳādī-‘asker naşb idüp zabṭ u rabṭ-ı aḫvāl-i ‘asākir ve ḥallū‘akd-i menāşib-ı ‘ulemā’-i zevi’l-me’āşiri aña tefvīzü taḳlīd eyledi.

Mevlānā Ḥızr Beg ibni Celāle’d-dīn *raḥmetu’llāhi te‘ālā*

Naşre’d-dīn Ḥı‘āce’nūñ nebiresidür. Neş’e-i evveliyyesi kendinūñ vālid-i mācidi Sivriḫişār nām ḳaşabada ḳādī iken vāḳı⁶ olmışdur. Mebānī-i bī-mesānī-i ‘ulūmı peder-i sa‘ādet-eşerinden taḫşil ü tekmiḫ eyledükden şoñra Mevlānā Yegān ḥazretlerinūñ ḫıdmet-i vālā-rütbetine vāşıl u nā’il olup ‘ulūm-ı ‘aḳliyye vü naḳliyyeyi ve sā’ir ‘ulūm-ı müdāveleyi anlardan ta‘allūm ü telemmüz eyledi. Ḥadıḳa-i ḥātır-ı ‘atır-ı eşmār-ı eşcār-ı fażl-ı kemāl ile āreste olduḳda ḫoş cenān-ı bāḡ-ı istifāza anūñ ifāzası şemerātından behre-mend ü bürü-mend olsun içün ḳaşaba-i mezkūrede ya‘nī Sivriḫişār’da müderris oldı. Mümā ileyh tekmiḫ-i melekāt-ı mülkiyye ve taḫşil-i kemālat-ı ‘aliyye itmekde cidd-i cedīd ve kedd-i atīd üzre olup ḫaḳa’ıḳ-ı ‘ulūma vuşulde şedīdü’ṭ-taleb ve şedīdü’l-ereb olmaḡın büm-ı Rūm’da ḡuş-ı hūş ve sem‘-i cenān işitmedüḡi ve rü’yet-i revıyyet ve başar-ı başiret ta‘alluḳ itmedüḡi bedāyi‘-i revāyi‘-i ‘ulūm-ı ḡayr-ı meşhūreye vāşıl oldı. Ḥılye-i şuyū‘ ve zīver iştiḫār ile taḫallī bulmaduḳ fūnūn-ı keşireye dest-res buldı. Bu maḳūle ḡarā’ib-i reḡā’ib-ı ‘ulūm-ı ḡarībe-i ‘acībeye ‘ıṭṭılā‘-ı tām ile muṭṭalı‘ olan ḡürūh-ı sa‘ādet-şükūhda Mevlānā Fenārī’den ḡayrı anūñ gibi tevādür-i ma‘lūmāt-ı ḡarībesi çok kimesne gelmeyüp eslāfında ve aḫlāḳında aña mu‘ādil kimesne zūhūr eylemedi. Ol yegāne-i zemān Mevlānā Yegān’uñ kerīmesini tezevvüc idüp zūhūra gelen evlād-ı emcādınūñ terceme-i menāḳıb-ı maḥmūdesi muḳteżā-yı maḳām üzre maḫallinde *bi-‘ināyeti’llāhi’l-melikū’l-mennān* beyān u tıbyān olsa gerekdür. *Merḫūmūn ve maḡfūrūnleh* Sulṭān Meḥammed Ḥān ḥazretlerinūñ evā’il-i salṭanatında bilād-ı ‘Arabdan ‘ulūm-ı ḡarībe ve fūnūn-ı ‘acībeye kāmīl bir fāzıl gelüp pādīşahuñ meclis-i sāmīlerinde ‘ulemā-yı Rūm ile mübāḫaşe-i ‘ilmiyye eyledi. Eşnā-yı baḫşde ṭā’ife-i

⁵⁵⁰ Allah ona rahmeti ve yardımıyla hükümlerini.

mezküreyi birer birer bevādī-i fezā' ilūñ şu'āb-ı şihāb ve şevāhık u hezābına çeküp anları tih-i 'acַz ve şahrā'-i hayrete ilcā' eyledi. **Şi'r:**

Reftend [112] baqiye 'acַz ü şermende şod-end

Der-'arşa-i şerm-ü hayret efkende şod-end

El-kışşa be-girdāb-ı belā rū kerd-end

Sergeşte-i rāh-ı 'acַz ü gerdende şod-end⁵⁵¹

Meydān-ı müsābaķada ķaşb-ı sebķi aķz itmek iķün nevādir-i 'ulūm-ı ğarībeden mesā'il-i müşkileye mütē'alliķ esvele-i mu'azzala irād idüp derb ü bend-i cevābı bunlaruñ semtinden seddü bend itmek meslegine sālīk oldı. Bu hāletle 'ulemā-yı fazilet-iştīmāl mebhūt u lāl olup piste-vār anuñ cevābında ağız açmağa ķādir olmadı. Merhūm Sultān Mehemmed Hān kendü ķalem-revinde olan 'ulemānuñ hāme gibi lisānı ķaşır olduğına mużtarib olup girdāb-ı ıztırābda ser-gerdān oldı. Pādişāh-ı merhūma ser-tā-pānār-ı ğayret ve āteş-i hamiyyet istilā idüp şem'-i fānūs-ı hayāl gibi oddan pīrāhen geymişe döndi. Ćerāğ-ı şevķ u zevķı şem'-i küşte gibi söndi. **Şi'r:**

Ez-ın ğam rüz u şeb der-ıztırāb-est

Ćü tār-i tāfte der-piķ ü tābe-set

Dil-i 'uşşāķ-veş pūr-tāb ü sūzān

Ćü zūlf-i dil-rubāyān dil-perişān⁵⁵²

Fāzıl-ı mezkūruñ bu teğallübinde taķallüb-i bāl ve teferruķ-ı hāl hāşıl olmağın evvel-i 'aşruñ 'ulemāsından “Bu müşkilātuñ cevābına ķādir kimesne var mıdır?” diyü teccüs ü taħassüs idüp Sivrihişār Medresesi'nde Mevlānā Hızr Beg hāzetlerini buldılar. Zuħūr-ı fazıl-ı zāhir ü zāhī ve vüfūr-ı nübl-i bāhir ü bāhī ile ihāta-i kāmīl ve şümül-i şāmīli olduğına icmā'-ı 'ulemā ve ittifāķ-ı ārā olmağın pādişāh-ı gerdün-ħaşmet anı Sivrihişār Medresesi'nden getürdüp meclis-i hümāyūnında 'Arabdan gelen fāzıl ile cem' eyledi. Mevlānā Hızr'uñ cevān u şāb olup sinn-i şerīfi 'aşere şelāşin iķre olmağın ve cümle-i eķvār-ı edvārı sipāhiyāne olup zümre-i 'ulemānuñ zī-laṭīfi üzre olmamağın şaħs-ı mezkūr Hızr Beg Efendi'yi gördükde zāhir-i hālinden

⁵⁵¹ Gittiler ve kalanlar utandı ve çaresiz kaldı. Hayret ve utanca düştüler. Velhasıl bela girdabına yöneldiler. Çaresizlik yolunda hayrete düştüler.

⁵⁵² Bu acıdan gece gündüz ıztıraplıdır. Dokunmuş teller gibi kıvrıkmaktadır. Âşık yüreği yanmakta güzellerin saçları gibi yüreği perişan.

istihfâf u istihkâr idüp beyhüde hânde eyledi. Amma âhîr-i kârda kendüyi şermende eyledi. **Şî'r:**

Mebîn haķîr gedâyân-ı ' aşķ-râ ki in kûm
Şehân-ı bî-kemer ü hüsrevân-ı bî-küleher-end⁵⁵³

Mevlânâ Hızır Beg kemâl-i ğayret ve nihâyet-i hamîyyetinden meclis-i mezbûrda bî-tekellûf mübâhâşe-i ' ilmiyye idüp şaĥş-ı mezkûr ile bî-mesâleme mükâleme vü muşâvele ile muķâvele eyledi. Şaĥş-ı mezbûruñ irâd eyledüĝi semûm-ı esvele-i bedî' asını tiryâķât-ı nâfi' a-i ecvibe-i rayi' a ile reddü def' eyledükden şoñra Mevlânâ Hızır Beg ol şaĥşuñ bilmedüĝi on altı fenden ' acâ'ib-i keşîre ve ĝarâ'ib-i eşîreye müte' allîķ mesâ'il-i müşkile-i mu'azzala su'âl eyledi. Eşnâ-yı mübâhâşede esb-i fezâ'il ile şöyle hücum eyledi ki şaĥş-ı mezbûruñ yegrân-ı zebân-ı serî' ü'l-beyânı i'nân-ı dehânda dermânde olup ĥink-i' aķlı hareket-i fikriyyeden ķaldı. Tüb-ı meziyyeti çevĝân-ı ĝalebe ile Mevlânâ Hızır Beg Efendi çaldı aldı. Mevlânâ Hızır Beg'üñ minvâl-i taĥķîķ üzre nesc itdüĝi maķâlâtınuñ ve tırâz-ı şıdķ-ı sedâd ile muţarraz ķıldıĝı ĥalel-i kemâlâtınuñ evtâr-ı ĥayâlât-ı pür-eşķâlâtında ol şaĥş-ı ĥuşûmet-şî'âr târ-ı ' ankebûta giriftâr-ı meges-vâr pâ-beste olup dâm-ı ĥayretde sergerdân oldu. **Şî'r:**

Pâbeste-i dâm-ı ĥayret-eş mîkerd-end
Sergeşte-i râh-ı zecret-eş mîkerd-end
El-ķışşa be-şahrâ-yı belâ rü kerd-em
Efkende-i ĥâk-ı miĥnet-eş mîkerd-end⁵⁵⁴

Fünûn-ı merķûme-i mersûmede şaĥş-ı mezbûrı ilzâm u ifĥâm idüp ol faĥm-i lâzımu't-tefĥîmi Mevlânâ Hızır Beg feĥm-i ilzâm ile tefĥîm itdüĝi sebebden pâdişâh-ı ma' delet-iştîmâl mesrûrü'l-bâl ve mecbûlü'l-ĥâl olup sürür u neşâtından ķıyâm u ķu' üdda evzâ' -ı muĥalefetü'l-envâ' eyledi. Bu sebebden pâdişâh ol fâzıla şenâ-yı cemîl ve taĥşîn-i cezîl idüp maĥrûse-i Burusa'da Sultân Medresesi'ni iĥsân eyledi. Medrese-i merķûmede Mevlânâ Kestelli ve Mevlânâ ' Alî ' Arabî ve bunlaruñ emşâlî efâzıl-ı zemâna anuñ dâniş-mendi ve Mevlânâ ĥayâlî ve Mevlânâ ĥ'âce-zâde anuñ mu'îdi oldılar. Cenâb-ı şerîfi merci' -i aĥzâb-ı aşĥâb-ı isti' dâd olup evvel-i ' aşruñ

⁵⁵³Aşk dilencilerini küçük düşürme ki bu halk taşsız ve başsız padişahlırlar.

⁵⁵⁴Onun hayranlığının tuzağına düşüyorlardı. Özleminin yolunda kayboluyorlardı. Velhasıl bela çölüne yöneldim. Onun sıkıntı toprağına gömülüyorlardı.

ķābillerinüñ mümtāzları anuñ hıdmetinde cem‘ olurlar idi. Her biri ğāyet-i ğāyāt-ı fezā’il-i beşeriyeye vuşul bulurlar idi. Şerā’if-i leţā’if-i evķātını ‘ilm ü ‘ibādeteye şarf idüp cümle-i ecille-i ezmānını bu iki nesneye haşr-ı kaşr eyledi. [113] Evvel-i ‘aşrda olan i‘lām-ı ‘ulemā ortasında hüsn-i hāl ile ma‘rūf olup müstaķimü’t-tab‘ ve serī’ü’l-fehm ḥadīdü’z-zihn keşirü’l-hıfz bir kimesne idi. İḥāta-i kāmile-i şāmilesi ğāyetde ve ḥavşala-i fażilet-i ‘ilmiyyesinde vüs‘at nihāyetinde iken ḥalk-ı ‘ālem ol ser-firāz-ı ‘ālemiyāna kaşirü’l-kāme olduğıçün ‘İlm Tağarcuğı diyü laķab vaz‘ eylediler. Merḥūm Sulţān Meḥemmed Ḥān ‘*aleyhi’r-raḥmeti ve’l-ġufrān* mahrüse-i Kostantıniyye’yi fetḥ eyledükde Mevlānā Ḥızır Beg Efendi’yi kādī naşb idüp maḥmiyye-i mezbūrede seccāde-i şerī‘at-i nebeviyyeye cümleden muķaddem anı iclās eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz altmış üç senesinde kādī iken maḥkeme-i każā vü kaderde müşebbit ü müseccil olan va‘d-i maḥkūm üzre vefāt eyledi. Mezār-ı şerīfi Şeyḫ Vefā kurbında Necātī merḥūm yatduğı tekyededür. Mevlānā-yı mümā ileyh lisān-ı ‘Arabī ve zebān-ı Fārisī ve Türkīde zeḥāfāt-ı ‘ayb u noķşāndan sālīm eş‘ār-ı i‘cāz iş‘ār-ı ısdār eyledi. Şan‘at-ı nazmda ol baḥr-ı vāfir ü kāmilüñ bā‘a-i ‘arīz ve yed-i tülāsı olmağın rütbe-i şi‘ri şu‘rāya ırgürdi. **Maṭla‘:**

Der-naẓm bülend çü şüreyyā

Der-seic‘ leţā’if-eş müheyā⁵⁵⁵

‘Akā’id-i İslāmiyye’ye müte‘allik manẓūm bir *Ķaşīde-i Nūniyye* ibdā‘ eyleyüp Mevlānā Ḥayālī *raḥmetu’llāhü’l-melikü’l-müte‘ālī* anı şerḥ eyledi. El-ḥaķ metn ü şerḥi leţāfetde biribirine muvāfık u muṭābık olup ikisi daḥı kemāl-i leţāfet üzre tensik olındı. **Şi‘r:**

Her dü maķbül u mu‘teber āmed

Her dü behter zi-yek diğەر āmed⁵⁵⁶

Eşnāf-ı eş‘ārdan müstezād-ı ṭarīķası üzre vāķı‘ olan *Tā’iyye Ķaşīdesi* bu maḥalde irād olındı. **Ķaşīde:**

Yā men melikü’l-ins bilütfi’l-melikāt

Fī hüsn-i şafāt

El‘ārzü ve’l-hāl ve işdāgike ḥıffet

Eṭrāf-ı müḥayyāk

⁵⁵⁵Şiirde Süreyya yıldızı gibi yüksesklerde seci sanatı gibi inceliği hazır.

⁵⁵⁶Her ikisi kabul gördü. Her biri diğերinden daha iyi.

*İn zāka ‘ale’l-vas‘ ‘ibarāt-ı lisān
Lā‘ibrete fihā*

*Ḳad sāle ‘alā bābıke enhār dümū‘i
Leylen ve nehāren*

*Kerrere ‘iddetü’l-vaşl ve şallehā bi-ḥilāf
Falva‘dü kefānī*

*Lev merre ‘alā türebbī min cismike zıl
Yā mūnis-i rūḥī*

*Fī ḥazẓi izā nüḳile men fihı mişāl
Yaḥkīke bi-lütfi*

*Ḥareket cenūnī bi-fünūni’l-ḥarekāt
Yā cinnet-i zātī*

*Ve’l-cennetü keyfe iḥtecebet bi’ş-şehvāt
Min külli cihāt*

*Fi’l-ḳalbi nükātün kütıbet bi’l-‘iberāt
Taḥkī nükebātī*

*Fa’r-raḥmü ‘ale’s-sā’il evlā’l-ḥasenāt
Yevme’l-‘araşāt*

*Ve’ş-şabbü yürā lezzetehü fā’l-fuluvāt
Min zıkr-i ferrāt*

*Ḥabāke mine’l-ḳabri ‘uzāmī ve rıfātī
Min ba‘di vefātī*

*Min şārebehü’l-Ḥıẓr rüy-ı fī’z-zulumāt
‘An ‘ayn-ı ḥayātī⁵⁵⁷*

⁵⁵⁷Ey melikelerin güzelliğiyle insanlara malik olan çılgınlığımı harekete geçirdin hareketlerin sanatıyla güzel sıfatlarla ey benim cennetim! Eğer dil ibareleri genişliğine rağmen dar gelecek olursa kalpte öyle nükteler var ki ibarelerle yazılmıştır. İbret yok ki içinde cefamı anlatsın. Kapında gözyaşı seli akmıştır. Akana merhamet etmek en güzel iyiliktir. Gece gündüz mahşer günü vaat kurtardı beni Fırat’ı (tatlı suyu) anmaktan. Eğer mezarımın üzerinden senin bedeninden bir gölge geçse selamlar seni kabirden kemiklerim ve cüssem. Sen ki canımı teselli edersin. Vefatımdan sonra nazikçe anlatır sana bizzat benim hayatımı (hayat çeşmemi).

Rivāyet olunur ki Mevlānā Hızır Beg nūniyye bir aşıde-i bedāyi‘-i meknūn nazm eyleyüp ol aşıdeye ‘*Acālet-i Leyleteyn* diyü tesmiye idüp Sultān Meħemmed Hān-ı merħūma irsāl eyledi. Pādişāh-ı sāmī-tebār daħı ol aşıde-i ‘aşıdeyi Mevlānā Gürānī’ye irsāl eyledi. Mevlānā Gürānī ħazretleri **Şi‘r**:

Lead zāde’l-hevā fi’l-ba‘di beynī
*Ve beyne’l-beyyīni ba‘de’l-meşriķin*⁵⁵⁸

Maṭla‘ına i‘tirāz idüp “‘İbāret-i zād-ı lāzım isti‘māl olunma lāzım iken ol kişi müte‘addī irād eyleyüp ā’ideden te‘addī eyledi.” didi. Bu i‘tirāz Mevlānā Gürānī cānibinden aşıde-i mezkūrenüñ zāhrına emr-i pādişāhī ile tesvīd olup Mevlānā Hızır Beg’den aña cevāb taleb olunduda Mevlānā Hızır Beg cevāb virüp “‘İbāret-i zād müte‘addī isti‘māl olunur. Sā’il-i mezbūr bundan ġāfil [114] anca.” diyüp maām-ı istidlālde *fi ulūbihim marazūn fezādehümü’llāhū marazā*⁵⁵⁹ āyet-i şifā-baħşımı taħrīr eyledi. “Mu‘teriz‘alil ü ġalil teşeffi-i şadr ħāşıl eylesün.” diyü cevāb-ı şāfi ve delil-i kāfi irād u taşīr eyledi. Mevlānā Hızır Beg ħazretlerinüñ telāmizesinden Mevlānā Meħemmed ibni el-Hāc Hasan rivāyet eyledi ki “Ol üstād-ı sāmī-rütbeti bu ışşayı ħikāyet eyledükde *ve izā tūliyet ‘aleyhim āyātehū zādethüm imānen*⁵⁶⁰ āyeti yazılıp anuñla cevāb virilse daħı ġüzel olur idi didüm.” didi. Mevlānā Hızır Beg bu sözi telaı-i bi’l-abūl idüp “Benüm bu cevābuma rükn-i ıyāsdan ziyāde istiħsān eyledi.” aşıde-i mezkūrenüñ aħirinde **Şi‘r**:

Elā yā eyyühe’s-sultān nazmī
‘Acāletün leyletet evleyleteyn
Ma‘a’l-iştiġāl fi eyyām-ı dersi
*Ve mā fāraqtü şegli sā‘ateyn*⁵⁶¹

Ebyātında beyān olunduġı üzre nazm-ı mezbūruñ ‘*Acālet-i Leyleteyn* olduġı muarrer olmaġın zıkr olınan ismiyle tesmiye olındı.

Tezyil: Mevlānā-yı merūmuñ tenfīz itdüġi ħücec-i şer‘iyyeden bir ħüccetüñ imzāsı bu üslüb üzre vāı‘ oldı. *Şaħħu mazmūnuhu bi-avli ‘udūli şehdi ve ismü kubilū bi-*

⁵⁵⁸ *Aş benim iki hicran arasındaki mesafeyi Doġu ile Batı arasındaki mesafe kadar artırmıştır.*

⁵⁵⁹ *Kalplerinde bir hastalık var Allah da onların hastalıklarını artırmıştır (Bakara, 10).*

⁵⁶⁰ *Eġer ayetleri onlara okunacak olur ise onların inancını artırır (Enfal, 2).*

⁵⁶¹ *Ey sultan nazmı! Bir ya da iki gece acelesi ders günlerinde meşgul olmama rağmen ben işimi iki saat bile bırakmış değilim.*

*kabül. Hızır bin Celâl imzâ. Kâdiyâ fi diyâri İstanbul*⁶² ve *Tezkiretü's-Su'âra* şâhibi Mevlânâ Latîfi fâzıl-ı mezbûr için “Hızırî tağalluş ider” diyü kitâbında bu beyti irâd eyledi. **Beyt:**

Gel leşkeri haberlerini lâleden işit
Kim şimdi geldi tozu ayağındadır dağı

Ammâ ‘Âşıkî Çelebi “Mağlaşı yokdur.” diyüp Mevlânâ Latîfi’yi nahtı’ e eyledi ve dağı maħrûse-i Burusa’da Sultân Murâd’uñ binâ itdügi cāmi‘ -i şerîfe târîh dimişdür.

Min müberrâtin min evāmirihi
Beyne külli’l-enām mü ’temirühü
Hüve sultân murâdü’l-ğâzî
Ĥallede’llâhü bi’l-‘alâsemerühü
Şâra târîh-i ĥatm-i mebnâ
*Cāmi’ün zîde ‘ömr-i min ‘ömrühi*⁶³

850 *raħmetu’llâhi raħmeten vâsi’atün*

Mevlânâ Şükrü’llâh *raħmetu’llâhi ‘aleyh*

Ba‘zı ekâbir-i ‘ulemānuñ ĥatından menķüldür ki mûmâ ileyh Şükrü’llâh’uñ babasınuñ adı Aħmed’dür ve dağı merħüm Sultân Meħemmed Ĥân zemânında sekiz yüz altmış dört senesinde *Minhâcü’r-Reşâd* adlu bir kitâb te’lif eyledi. “Ĥâtime-i kitâbda yüz kırık beş ‘aded fûnûn-ı mütedâvileden aħz eyledüm.” didi. Cümle-i enām ve kâffe-i ĥavâş u‘ avām arasında kemâl-i fazl u kemâl ile meşhûr bir fâzıl-ı mebrûr idi. *Merħümün ve mağfûrünleh* Sultân Murâd Ĥân ĥazretlerinüñ zemânında Ķaramanoğlı İbrâhîm Beg nām bir bed-‘ahd ü peymân-şiken kendinüñ mürsile-i gerden-i âmâli ve ta‘vîz-i bend-i bāzû-yı aħvâli olan ‘akd-i mîşâķı naķz idüp ĥudûd-ı ĥudûd-ı muħaddere-i memleket-i ‘Oşmāniyye’ye tecāvüz eyledükde bu sū’-i edebden i‘tizâr için Sultân Meħemmed Ĥân-ı merħüma Ķaramanî Mevlânâ Ĥamza’yı irsâl eyledi. **Şi‘r:**

⁶² *Görüşlerindeki sıhhatli bakış ve şahit olunan adalet kendisini İstanbul diyârı kadısı olan Hızır bin Celâl’e kabul ettirdi.*

⁶³ *İyiliklerinden emirlerinden tüm mahlukat içindedir. Kurultayı toplantısı o sultan Murad gazidir. Allah yükseklerde ölümsüzleştirsün ürünlerini. İnşaatının bitişi tarih oldu. Zeyd Camii ki onu her kim inşa ettiyse inşa etti.*

Çe tedbîr eger zân-ki bed kerdeîm
Çü dānîm rûşen ki ħod kerdeîm
Ĥaṭāyi ki ez-bende āmed pedîd
Berān-et ĥaṭ-ı ‘afv bāyed keşîd⁵⁶⁴

Mevlānā Ĥamza pâdişāh-ı ma‘delet-şî‘ārîmuzuñ yüzi gözi nāme gibi dürük iken ĥāme-i nevāzişîyle ĥāṭırlarını yazup geldügi maşlahatı beyāza çıkarduğdan şoñra kendileruñ şaḥā’if-i aḥvāllerinde olan ĥuṭūṭ-ı hefevāt u zillātı sekîn-i ma‘zeret-i sātı‘a ile ĥakk eyleyüp ‘alā vechi’l-istîfā isti‘fā eyledükden şoñra maḥarr-ı muḥarrer ineḳufûl ü rücû‘ eyledi. **Şî‘r:**

Ze-erbāb-ı kerem lüṭfi vü rāy-ı ān nemî başed
Ki zeyl-i ‘afv mîpüşend be-cürm-i günahkārān⁵⁶⁵

Pâdişāh-ı büm-ı Rûm’uñ Mevlānā Şükrü’llāh’uñ şān-ı me‘ālî-nişānına i‘tināları olup şalāh-ı ĥāl ve ĥüsn-i meniş ve şıdḳ-ı sedād ve lüṭf-ı perverişine i‘tiḳād u i‘timādı olmağın mu‘azzamāt-ı umūruñ itmāmını aña sipāriş ider idi. Bu sebebden Mevlānā Ĥamza gitdükden şoñra ardınca Mevlānā Şükrü’llāh’ı risālet tarîķıyla Ķaramanoğlı’na gönderüp “Şimdiye degin ‘ubūr u‘uşūr iden şıḳāṭātuñ şîme-i büzürg-vārān üzre ḳarîn-i ‘afv olduğını kendüye i‘lām u ifhām eyle.” didi ve daḫı maḥarr-ı ‘ubūdiyyetde şābit-ḳadem olup “Min ba‘d cādde-i itā‘atden bir ḳadem taşra başmamaḳ için eşnāf-ı tesvîf ve ālāf-ı taḥvîf ile taḥlîf eyle.” diyü muḥkem sıfāriş eyledi. Mevlānā Şükrü’llāh pâdişāh cānibinden Ķaramanoğlı’na “Senüñ bir ḳaç def‘a ‘ahd-şikenlik itdügiñe baḳmayup günāhuñı ‘afv eyledük. **Şî‘r:**

Besî tü ‘ahd şikenî vü min rizā-yı tü cüst-em
Besî tü mihr bir idi vü ez-tü men nebürîd-em⁵⁶⁶

Şemşîr-i zulum ve seyf-i ĥayfile ḳılduğunñ mezālîm muḳābelesinde mücāzāt itmeyüp ĥüsām-ı intîḳāmı niyām-ı ‘afv u iğmāzda pinhān eyledük. [115] Ammā bundan böyle ĥadd-i edebdentaşra çıḳmayasun.” didi. Zāmānāt-ı emānāt-ı nübüvvet ve bezāyi‘-ı bedāyi‘-ı risāleti ve mā‘ale’r-rasūli ille’l-belāğ⁵⁶⁷ diyü bî-kem ü kāsît iblāğ eyleyüp

⁵⁶⁴Çaresi yok meğer bir hata yapmışız. Ve açıkça kendi suçumuz olduğunun farkındayız. Köle tarafından da gerçekleşen hatayı affedip bağışlamak lazım.

⁵⁶⁵Kerim insanlardan bundan başkası beklenmez. Ki günahkârların hatalarını affederler.

⁵⁶⁶Nicedir sözünde durmadın ve ben rızanın peşindeydim. Nicedir sevgini benden kesttin ve ben senden vazgeçemedim.

⁵⁶⁷Elçinin bildirmekten başka sorumluluğu yok (Maide, 99.).

nāmūs-ı ekber ve sürüş-ı peygâmbir gibi peyâm-ı ma' hûdı inhâ eyledi. Ol fâzıl-ı fezâ'il-nihâd melik-i mülk-i nejad ya' nî Sulţân Murâd hazretlerinin yanında ' ayn-ı i' tibâr ile manzûr olup marâziyyü'l-fu'âd u maqziyyü'l-murâd olduğı gibi Sulţân Mehemmed Hân-ı Gâzî hazretlerinin huzûr-ı 'âlilerinde dağı maşsülü'l-merâm u maqbülü'l-kelâm idi. **Şi'r:**

Buved maşsülü'l-merâm ân yâr-i makbülü'l-kelâm

Buved der-nezd-i şehân her rûz meysûrû'l-merâm⁵⁶⁸

Mevlânâ Tâce'd-dîn İbrâhîm rahmetu'llâh

Haţiboğlı dimekle meşhûr u mezkûrdur. Zemânesinde olan ' ulemâ'-i fazîlet-intimâdan Mevlânâ Yegân hazretlerinin hıdmetlerine vâşıl olup taşşil-i fazîlet ve tekmîl-i mezîyyet eyledi. Merhûm Sulţân Murâd Hân-ı Gâzî şime-i pâdişâhân-ı zevi'l-megâzî üzre Mevlânâ Tâce'd-dîn'e ri'âyet idüp ba' zı medâris-i 'âliye ve menâşib-ı sâmiye tefvîz itdüğü şadede yevmî yüz otuz aqça vazîfe-i nazîfe ile İznik Medresesi'ni ihsân eyledi. **Mışrâ' :**

Ri'âyet-i ' ulemâ-yı sünnet-i selâtin-est⁵⁶⁹

Mümâ ileyh şîbet-i ' azîme ve mehâbet-i cesîme şâhibi olup bir şeyh-i nûrânî ve pîr-i Rabbânî idi. Rûy-ı pür-envâr ve ruhsâr-ı tâb-dârı şem' gibi par par yanup nûr-ı şîbet anuñ yüzünden manend-i mihr-i raşşân-ı dirâşşân idi. **Şi'r:**

Hemçü seher mihr zi-rûy-eş ' ayân

Râst kadem ber-mehek-i imtiyhân

Sebz libâs-eş çemen-i ma' rifet

Mûy-ı sefid-eş semen-i ma' rifet

Rûy-ı dirâşşân-eş münevver çü hûr

Şa' şa' a-i şeyb-et-eş enver çü hûr⁵⁷⁰

Mevlânâ Tâce'd-dîn'ün maşdûm-ı sa'âdet-mahtûmı Mevlânâ Muhyi'd-dîn rivâyet eyledi ki Mevlânâ Yegân hazretleri iqdâm-ı 'azm-i şâhih ve ihrâm-ı hazm-i şâdiq ile

⁵⁶⁸ Sözlere kabul gören o yârin meyvesi meramdır. Her gün padişahlar nezdinde sözü ve talebi kabul görünür.

⁵⁶⁹ Âlimlere değer vermek sultanların geleneğidir.

⁵⁷⁰ Sabah gibi sevgi yüzünden belli oluyor. Mehek taşı gibi doğulardan vazgeçmez. Yeşil elbisesi marifet çimenidir. Beyaz saçları marifetin çiçeğidir. Parlak yüzü güneş gibi aydın ve sakallarının ışığı güneş gibi parlıyor.

Mekke-i müşerrefeye gider iken kaşaba-i İznik'e uğraduğda pederüm Mevlânâ İbrâhîm merâhil-i revâhil-i iqbâl ile istikbâl idüp bir menzil-i behişt-mümâşilde inzâl eyledi. Sünnet-i seniyye-i nebeviyye üzre emr-i ikrâm-ı zayıfı itmâm için fâzıl-ı merķūmı ziyâfet eyleyüp kıble-i 'ızâr-ı 'ızârâdan eħallî ve i'tinâķ-ı gül-rüyân-ı ra' nâdan eşehhîat'ime-i zibâ ve nefâ'is-i nü' emâ bezl eyledi. **ķıř'a:**

Çü müşerref şevî be-mehmânî
Her çe dârî fedâ-yı mehmân kün
Ve zerre-i merdümî ü dil-dârî
Her çe delhâ^vh-i ü buved ân kün⁵⁷¹

Mevlânâ Yegân ĥazretleri kışşa-i mezkûrede ĥammâma girüp istifâ'-i ĥazż eyledükden şoñra ĥurüc eyledükde vâlid-i mâcidüm üstâdluķ ĥaķķını ri'âyet için ol ser-firâz-ı şudür-ı 'ulemânuñ mübârek ayaklarını âb-ı pâķ ile ĥusl idüp leb-i ta'zîm ile telşîm ve şifâh-ı tebcîl ile taķbîl eyledi. **Şi'r:**

Ferâmüş me-kün ĥaķķ-ı üstâd-ı 'ilm
Ki ber-himmet-i üst bünyâd-ı 'ilm
Eger der-dilet mihr-i üstâd nîst
Be-dest-i ümîd-i tû cüz bād nîst
Mer üstâd-râ her ki maĥķüm şod
Besî ber-neyâmed ki maĥdüm şod⁵⁷²

Bu vaz' uñ'aķabinde Mevlânâ Yegân hevl-nâķ âvâz ile "*Bâreka'llâh* Mevlânâ Tâce'd-dîn **Mışrâ'** :

Lütf-i iĥsân u kerem ancaķ olur var olasın

didi. Henüz anuñ mehâbet-efzâ şadâsı daĥı ķulaĥumdudur. Her bâr bu şadâ-yı hevl-şî'âr tîz-kâr olınsa ķalb-i şalbüm mum gibi zemm olup nâ'ire-i ĥavf u ĥaşyetden yüregüm eriyüp geķmek muķarrerdür." didi. **Şi'r:**

Çün şem' ze-ĥaşıyyet-i tû süzân bûd-em

⁵⁷¹ Eğer sana bir misafir gelirse ne var ne yok misafirine feda et. Ve azıcık dertleşme ve sevgi o ne isterse onu yap.

⁵⁷² Bilim hocasının sende olan hakkını unutma. Ki bilimin temeli onun sayesinde oluşmuştur. Eğer yüreğinde hoca sevgisi yoksa senin umudunun elinde hava dışında başka bir şey yoktur. Herkes hocası tarafından reddedilirse hiçbir şey olmaz ve sonunda diğerlerinin hizmetinde kalır.

Ez-na 'ire-i hev̄f fūrūzān būd-em⁵⁷³

Merhūmūn ve maġfūrūnleh Sultān Mehemmed Hān hażretlerinūñ evā'il-i saltanatında qaşaba-i İznik'de vefāt idüp *fī maḳ'adi şıdkın 'inde melikin muḳtedir*⁵⁷⁴ maḳāmında müstaķir olup merḳad-i pākinde defn olındı *revvaḫu 'llāhi rūḫahū*.

‘Ālim ü Fāzıl Mevlānā Hızır Şāh

Aşl-ı pāki vilāyet-i Mentеше'dendür. Ba'zı 'ulūm-ı mühimmeyi ol diyāruñ 'ulemāsından aḫz itdükden şoñra [116] diyār-ı Mışr'a irtihāl u intiḳāl idüp on beş yıl miḳdārı anda taḫşil-i 'ulūm ve tekmi'l-i kemālāt eyledi. Mevlānā Tūsi'nūñ memālik-i 'Ācem'den büm-ı Rūm'a geldüğini istimā' eyledükde Mevlānā Hızır Şāh daḫı diyār-ı Rūm'a gelüp ba'zı mecālis-i 'ilmde fāzıl-ı merḳūm ile muşāḫabet-i 'ilmiyye eyledi. Sünnet-i eşiḳa-i 'ulemā üzre 'avāṭif-ı ḫusrevāni ve mevāhib-i ḫaḳāniden behre-mend olup Balaḫ Medresesi'nde yevmi on beş aḳça ile müderris olmuş iken merhūm Sultān Murād Hān-ı Ġāzī maḫrūse-i Bursa'da binā itdügi medresesini yevmi elli aḳça vazıfe ile aña tevcih eyledi. Mevlānā Hızır Şāh ol medrese-i laṭife-i nazıfeyive elli aḳça vazıfeyi ḳabūl itmeyüp eski vazıfesini ve eski medresesini terk eylemedi. **Şi'r:**

Me-rā çü menzil-i dil sāḫ-et-i ḳanā' at şod

Be-māl ü cāh çe ḫāc-et be-ān-ü in-çi niyāz⁵⁷⁵

Bu ḫuşuşda minḫāc-ı ma'zereti bu nehci üzre beyān eyledi ki “Meblaġ-ı merḳūmı ya'nī on beş aḳçayı cümle levāzım u maşārıfuma tefriḳ u taḳsım idüp dāḫil ü ḫāricümü tevfiḳ u taḫbiḳ eyledüm. Bu iki sebebi biribiriyle berāber gelüp idrārātum ile iḫrācātum müsāvī oldı. *E'r-rıza bi'l-kifāf yū 'eddī bi'l-'ifāf keff-i*⁵⁷⁶ ḳudretüme dāḫil olan vāridātum ḳadar maḳdūr u miḳdār-ı kifāyeden zā'id olacaḳ olursa teşevvüş-i bāl irāş idüp rüz-ı mizānda ḫisāb-ı' asir icāb eylemek lāzım gelür.” didi. **Şi'r:**

Füzün ze-tüşey-i şeker-pāre bār-ı ḫar bāşed

Bürün ze-güşey-i beheşt-i irem seḳar bāşed

Ziyād-et ez-ser-et er yek keleh be-dest āri

⁵⁷³ *Mum gibi senin tevazuundan yanıyordum. Korkunun ateşi ile alevleniyordum.*

⁵⁷⁴ *Bir doğruluk makamında (meclisinde) muktedir bir padişahın huzurunda (Kamer, 55.)*

⁵⁷⁵ *Ben sağlığa kanaat getirince artık mal ve şöhret ve ona buna ne ihtiyacım var.*

⁵⁷⁶ *Fakirliğe rıza göstermek, O'nun kudret eline saygı duyulmasına sebebiyet verir (veya “O'nun kudret eline duyulan saygının göstergesidir”).*

Be-hākk-ı pāy-ı kanā' at ki derd-i ser bāşed⁵⁷⁷

Mevlānā-yı mesfūr ānā'-i revāh ve eṭrāf-ı şabāhda 'ilm ü 'ibādete meşgūl olup evkāt-ı şerīfesini eşmār-ı fazīlet-i 'ācil ve intāc-ı sa'ādet-i ācil itmege şarf ider idi. Eyyām-ı dersde ṭāliblere ifāde vü ifāza eyledükden şoñra bir ḥımār-ı bād-reftāra süvār olup öñinde şiyāb ve üstinde kitāb ile kendinüñ bāğçesine varup gelür iken müṭala'a idüp bu ṭarīḫ ile yolda daḥı taẓyī'-i evkāt itmez idi. Bu yolda geçen zemān zāyi' gitmez idi. Cibillet-i bī-ḥīleti lütf u mülāyemet üzre mecbūl olup herkes ile tevāzu' u teḥaşşu' üzre mu'āmele ider idi. **Şi'r:**

Tevāzu' kün ki yābī ercümendī
Ferūten şev ki yābī ser-bülendī

Ger ez-rah-ı tevaẓu' ḥāk bāşī
Çü gerd-i gerd ber-eflāk bāşī⁵⁷⁸

Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz elli üç senesinde kendü kaşabasında vefāt eyleyüp Dervīş Meḥemmed ve Zeyne'd-dīn Meḥemmed adlu iki oğlu ḳaldı. Büyük oğlu Dervīş Meḥemmed'ün aḥvāli bi-'ināyeti'llāhi'l-ḳarīb 'an ḳarīb imlā' ü inşā' olsa gerekdür ve lākin küçük oğlu Zeyne'd-dīn Meḥemmed ba'zı diyārda ḳādī olup sinn-i şebābda ḳazıyye-i marzıyye-i naşafet ve müdde'ā-yı dād u ma' deleti tenfīz ü tescil üzre iken vefāt eyledi.

Tezyil: Ba'zı efāzıl-ı zemānedan ki mezkūr Dervīş Meḥemmed Mevlānā Hızır Şāh Efendi'nün şulbī oğlıdur, ammā Zeyne'd-dīn Meḥemmed kendinüñ oğlu degil Dervīş Meḥemmed'ün oğlıdur. Mevlānā Hızır Şāh'ün oğlu oğlıdur. Bu naḳlün nāḳili mezkūruñ aḳrabāsından ve tuḳāt-ı şuḳāt-ı fuẓalādan olmağın bu rivāyet eşaḥh olmaḳ recāsına tezyil olındı. Mümā ileyhün vefātına tārīḫ dinilmişdür. **Şi'r:**

Ḥayr-i ḥalḳu'llāh üstādü'l-verā
Müfti-i ĩrān-zemīn müşkil-güşā
Hızır-ı şāh u ābrū-yı memleket
Mürğ-i cān-eş ez-ḳafeş şod çün rehā

⁵⁷⁷ Eğer eşeğe haddinden fazla şekerleme yüklersen onun için İrem ve cennet değil, cehennem olur. Bu sana baş belâsından başka bir şey olmayacaktır.

⁵⁷⁸ Alçakgönüllü olursan yücelirsin. Alçakgönüllü olarak toprak gibi olursan toz taneleri gibi dünyayı dolaşırsın.

Sū-yi ‘iliyīn girift güft haḳ
Kentü ḥayrū’l-ümmeti āncā biyā
Ger ne-reftī ū be-da‘ vet pīş-i haḳ
Çün şod-ı tārīḥ-i ū der-raḥmetā⁵⁷⁹

Tārīḥ-i diger

Rūḥ-i ustādi’l-enām ḥazar-ı şāh
Kāne isrārū’l-‘ulūmi ḥāvīyā
Şāra tārīḥ-i ḳazā’-i naḥbehü
*Raḥmetu’llāhi ‘aleyh dāḥīmā sene 853*⁵⁸⁰

Ve daḥı Mevlānā Hızr Şāh’uñ *Metn-i Tecrīd* e şerḥi ve *Şerḥ-i Mevāḳıf*’a ve *Telvīḥ*’e ta‘līḳatı ve *Mollā-zāde*’ye ḥāşiyesi vardur ve daḥı ātiyü’z-zıkr Balat ḳāḍısı Mevlānā ‘Abdü’l-laḥıf anuñ babasıdur. Mü’ellif-i Şakā’ıḳ oḒlı ile babayı bir ḫabaḳada zıkr idüp oḒlı taḳdīm eyledi. Bu cümle şıḳat-ı ‘ulemādan birinüñ ḫatından mütercem ü menḳüldür *raḥmetu’llāhi te‘ālā*.

[117] ‘Ālim-i ‘Āmil-i Fāzıl-ı Kāmil Mevlānā Meḥammed bin Ḳāḍı AyaşluḒ
raḥmetu’llāh

Ecnās-ı nās arasında AyaşluḒ Çelebisi dimekle meşhūr u mezkūrdu. Muḫḫali‘-i zāt-ı şafā-şıfātında zekā’-i fazl u zekā peydā vü hüveydā olup ḳuvvet-i ḫabī‘at ve cevdet-i ḳarīḫa ile mevşūf u ma‘rūf idi. Ānā’-i leyl ve eḫrāf-ı nehārda ‘ilm ü ‘ibādeti meşḒül olup ravza-i derūnında ḥār u ḥāşāk-i ta‘allūḳāt-ı māsivāyı ḳal‘ u ḳam‘ eyledükden şoñra devḫa-i kemālāt u nefsanıyyeyi anda naşb eyledi. E‘ālī-i mevāliden Mevlānā Yegān ile muşāḫabet-i ‘ilmiyye idüp taḫşil-i kemālāt eyledükden şoñra Agrās Medresesi’ne müderris oldı. Medrese-i mezkūrede ol menba‘-ı ‘ulūm-ı zāḫire dil-teşnegān-ı zülāl-i mefāḫire āb-ı ḫayāt-ı ifāzasıyla cān-baḫş olup iḫyā’-ı fūnūnı iḫyā üzere olduḒı zemānda Mevlānā H‘āce-zāde ve Mevlānā Ayas mevlānā-yı müşarün ileyhden ta‘allūm ü telemmüz eylediler. İbni Sā‘atī’nüñ *Metn-i Mecma*‘ nām

⁵⁷⁹ *Halkın hayırını o yüce hoca İnan’ın hâkimi, sorunların çözümü padişahın huzurundadır ve memleketin kaşığıdır. Can kuşu kafesten kaçınca gökyüzüne uçtu ve Allah’ı çağırdı. Milletın hayır ve bereketiydi. Eğer o Allah’ın daveti üzerine gitmemişse o zaman o nasıl Allah’ın merhametine layık olmuştur?*

⁵⁸⁰ *O tüm canlıların hocası ve mehruban padişahın ruhu. Sanki ilim sırlarını haviymiş gibi ölümünün tarihi oluverdi.*

kitābına bir şerh-i laṭif taṣnīf idüp ol şadef-i dürer-i ma‘ārifde fevā’id-i celīle ve ferā’id-i cezīle derc eyledi. Zıkr olunan kitābda şurūh-ı hīdāye hakkında mu’āhezāt-ı keşire irād eyleyüp her bāb u her kitābuñ āhirinde ğayrı kitāblarda taḥrīr ü tenmīk olunmaduḡ mesā’il-i mütenāsibe-i mütenāsıka tensīk eyledi. Mü’ellif-i şakā’ik anı müṭāla‘a idüp istifāde itdüklerini bu mevzı‘de ifāde eyledi.

Tezyil: Mevlānā ‘Arab-zāde merḡumuñ ḡaṭṭından menḡıldür ki Mevlānā Ayaşluḡ Çelebi İmām Fahr-i Rāzī’nüñ *Tefsīr-i Kebīr*’ini telḡış idüp aña taşarrufāt-ı ‘acībe-i ḡāşşa ilḡāḡ eyledi. Bu tefsīrüñ üçünci cildine ve *Metn-i Mecma*‘a yazduḡı şerḡe Sulṡān Meḡammed Ḥān-ı merḡumuñ evḡāfında zafer bulup ikisine daḡı iki yıl miḡdārı müṭāla‘a eyledüm.

Fāzıl-ı Kāmil ‘Allāme-i Zemāne Mevlānā ‘Alā’a’d-dīn Ṣūsī rahmetu’llāh

Diyār-ı ‘Acem’de olan ‘ulemādan ta‘allüm idüp ‘ulüm-ı ‘aḡliyyede ve fūnūn-ı naḡliyyede mūntehā-yı merāḡi-i insāniyyeye irtīḡā itmegin mu‘āşır olduḡı efāzıl u emāşile tefevvūḡ eyledi. Kāffe-i ‘ulüm-ı fezā’il-rūsūmda müşāreket-i tāmmesi olup ḡaşā’is-i fūnūnuñ her birinde mahāret-i kāmile ve meziyyet-i şāmilesi var idi. Muvattān-ı aşliyyesinden rıḡlet idüp diyār-ı bā-i‘tibār-ı Rūm’a geldükde Sulṡān Murād Ḥān-ı ḡāzī ḡāzretleri ikrām u iclāl idüp maḡrūse-i Burusa’da Sulṡān Medresesi’ni elli aḡça vazīfe ile aña şadaḡa eyledi. *Merḡümün ve maḡfūrünleḡ* sulṡān-ı cennet-mekān ya‘nī Sulṡān Meḡammed Ḥān ḡāzretleri maḡrūse-i Ḳoşantıniyye’yi fetḡ idüp şemşīr-i cihāngīr ile teşḡir eyledüḡi zemānda eyyām-ı sālīfeden berü me‘āyid-i küffār-ı ḡāksār olan kenā’is-i nā-üstüvārdan sekiz ‘aded kenīseleri medrese idüp demdeme-i demāme-i küfri ders eyledi. **Şi‘r:**

Tiḡ-eş ne tiḡ-i şā’iḡa-i merd-efken-est

Dest-eş ne dest mu‘cize-i rūḡ-perver-est

Ez-tiḡ-i ü beca-i şālīb ü kenīsā

Der-dār-ı küfr mescid ü miḡrāb ü minber-est

Ān-cā ki būd na‘re-i naḡūs-ı rāhibān

Deyden-i edyān-ı bātıla üzre olan şuhuf-ı merfū^c a-i mensūhayı oğudup mebānī-i me^c ānī-i seb^c u^l-meşānī olan fūnūn-ı berā^c at-nişānı anuñ yirine oğutmaq emr eyledi. Zemzeme-i rehābını āvāze-i huṭbe-i belāgat-nişāna tebdil idüp aşvāt-ı nevākīs-i küffār-ı bī-nevāmīsi gül-bāng-i tevḥīd ü taḳdīse taḥvīl eyledi. Bu şadedde medreselerūñ birisini yevmī yüz aqça vazīfe ile Mevlānā Ṭūsī^c ye ve birisini Mevlānā Ḥ^c āce-zāde^c ye ve birisini Mevlānā ^c Abdū^l-Kerīm^c e ve bāķīlerini birer fāzıla tefvīz ü taḳlīd eyledi. Elsine-i nāsda Müderris Köyi dimekle mezkūr olan ḳaryeyi Mevlānā Ṭūsī^c ye temlīk itdügi sebebden Müderris Köyi dimekle meşhūr oldu. Medāris-i semān-ı āsmān-^c unvān bünyān olınuḳda zıkr olınan müderrisīni ifāde vü ifāza içün ol medreselere naql eyledi. Eşnā-yı fetḥde Mevlānā Ṭūsī^c ye ḫālen Zeyrek Cāmi^c i dimekle meşhūr olan mevzi^c -i ma^c hūd ve maḳām-ı maḫmūd ta^c yīn olıdı. Ol zemānda ol mevzi^c -i felek-bünyānda kırḳ^c aded ḫücre var idi. Her bir ḫücrede bir ṭālib sākin olup mevlānā-yı mesfūrdan rüz-be-rüz istifāza [118] ve istifāde iderler idi. Mervīdür ki Sulṭān Meḫmed Ḥān-ı Ğāzī bir gün destūr-ı mükerrrem vezīr-i müfehḫem ya^c nī Maḫmūd Paşa ile medrese-i mezkūreye varup Mevlānā ^c Alī Ṭūsī ḫazretlerine “Bizüm maḫzarımızda ^c ādet-i ḳādīmeñüz üzre ṭalebeye ifāde eyleñüz.” diyü fermān buyurdılar. Binā^c en ^c alā zalik kāffe-i ṭalebe-i bercīs mertebe-i mevzi^c -i istifāde ve mevzi^c -i istifāzada ḫāzīrūn olup Mevlānā Ṭūsī kendü maḳāmında cülūs eyledi. Bu maḫalde mūmā ileyhūñ şol cānibinde Maḫmūd Paşa ayağ üzre ṭurup yemīninde yümn ü devletle Sulṭān Meḫmed cülūs eyledi. İkişi daḫı ıṣḫāf-ı esmā^c ü ezānlarına ebr-i nīsān lisānından ne maḳūle kelimāt-ı le^c ālī ibrāḳ-ı işrāḳ eyleye diyü müteraḳḳıb ṭurdılar. Mevlānā Ṭūsī sevābıḳ-ı eyyāmda ifāde idegeldügi kitāb ki Seyyid Şerīf Cürcānī^c nūñ *Hāşīye-i ^c Azd* nām kitābı idi, bu kitābdan medārise itdügi maḫalden pādīşāh-ı fezā^c ’il-perverūñ ḫuzūr-ı pür-ḫubūrında ders diyüp ol maḫalle müte^c allıḳ ḫall-i müşkilāt ve fetḥ-i bāb-ı mu^c zılāt eyledi. Pādīşāh-ı nīk-manzar ve şehriyār-ı vālā-maḫzaruñ ḫuzūriyla ol baḫr-ı zūḫār ve deryā-yı dāniş-dīrīne kenār-bād-ı ferḫatla cūş-ı ḫurūşa gelüp ıṣḫāf-ı derūnından gūşvāre-i selāḫin olmaḫla sezā-vārdurur. Şāh-vār u derārī-i ābdār ibrāz u ıṣḫār eyledi. *Mā lā^c aynūn ra^c ’et ve lā üzünün semī^c at^c*⁵⁸² feḫvāsınca ḳar^c -ı ismā^c ezān itmedük fūnūn-ı fezā^c ’il-meknūndan

⁵⁸¹ *Kılıcı kılıç değil erkek deviren yıldırımdır. Eli el değil, ruha hayat veren mucizedir. Onun kılıcından dolayı kilise ve hac yerine gavur memleketinde mescit ve minber var. Rahiplerin çanlarının çaldığı yerde Allahuekber sesi duyuluyor.*

⁵⁸² *Ne gözün gördüğü ne kulağın işittiği şey.*

cevāhir-i zevāhir-i ferā'id-i cezāle ve le'alī-i mütelālī-i mevā'id-i 'avā'id-i cemīle neşr eyledi. **Mısrā'** :

Der-rişte-i taḥkīk küned nazm cevāhir⁵⁸³

Bu sebebdan pādīşāh-ı' izzet dest-gāh-ı mesrūr u maḥbūr olup kemāl-i mertebe ve mertebe-i kemālde şevk u zevkından kalkdı ve oturdu. Ol serv-i bāğ-ı saltanat u ḥilāfet bād-ı mufāharetle şalındı tūrdı. **Mısrā'** :

Şalındı bāğda şimşād gāhī rāstgāhī kec

Mevlānā Ṭūsī'nün cela'il ü fezā'ilini 'ayne'l-yaḳīn ile mu'āyene vü müşāhede idüp kemālāt-ı 'aliyyesini izgān buyurdukları bā' isden ri'āyet-i ḥātır-ı 'atırları içün on biñ aqça ile bir ḥil'at-ı girān-māye iḥsān idüp her ṭālibe beş yüz aqça şadaka eyledi. **Şi'r:**

Mā zāle minhü'l-cemil me'lūfen

Fekem ifādü'l-enām ma'rūfen

Yeminühü bi's-simāḥi mā beraḥte

*Yüzā' ifühü'l-mükerremāti taz'ifen*⁵⁸⁴

Pādīşāh-ı nīk-ḥışāl ol fāzıl-ı fezā'il-iştimāl ile medrese-i mezkūreden kalkup "Şeh-süvārān-ı şahn-ı ifādeden Mevlānā 'Abdu'l-kerīm'ün medresesine varup nesaḳ-ı sābık üzre ṭāliblere ifāde eyle." diyü emr eyledi. Mevlānā 'Abdü'l-kerīm Mevlānā Ṭūsī maḥzarında sāḥa-i ders ü ifādeye pāy-ı cesāret başmağa cür'et itmeyüp verā-yı perde-i i'rāz u imtinā'a tesettür eyledi. Pādīşāh-ı bedī'ü'l-beyān "Ol fāzıl-ı fazīlet-nişānuñ nūn-ı deḥānında kilik-i zebānı ḥareket itmedüğine sebep ve dāl-i za'f-ı bāl olup şīn-i şīn ihtimālī taḳrīre sād olduğunu ma'lūm idinmegin Mevlānā' Abdü'l-kerīm'ün ḳāf-ı ḳabāḥatine dāl bu ḥāl kāfidür." diyü 'adem-i cesāretini ta'yīb eyledi.

Şi'r:

'İlm şübḥi-st sa'ādet-engīz

Cehl şamī-st ḳalālet-engīz

Nekd gencine-i 'ālem-i 'ilm-est

Ḥāşıl ez-güher-i ādem 'ilm-est

⁵⁸³ Araştırma ipliğinde mücevherleri sıralıyor.

⁵⁸⁴ O hep iyilik yapmasıyla bilinegelmiştir. Mahlukata ne kadar da çok iyilik etmiştir. Eli hep bağışlama eli olmuştur. iyilikleri kat kat katladıkça katlamıştır.

Ġarġa-i baġr-i taleb ŧev ħü ŧadef

Ki üfded-et gevher-i maksud-ı be-kef⁵⁸⁵

Mervîdür ki merġüm pâdiŧâh-ı maġfîret-penâh ŧîme-i kerîme-i müstedîmesi üzre bir gün Mevlânâ Ĥ'âce-zâde'nün medresesi yanına uğrayup anı tâlîblere ifâde itmege tehiyyâ üzre bulıcaġ dâġil-i medreseye dâġil olmayup ancaġ iclâl ü ikrâm ile selâm virdükden ŧoñra istiġsâl-i melekât-ı celiyye ve istikmâl-i kemâlât-ı' alıyye itmek bâbında temŧît-i tavŧıyyet eyleyüp 'ulüm-ı 'alıyye iŧtiġâl ile menâŧıb-ı dünyeviyye ve merâtib-i uġreviyyeye vuŧülü tebŧîr eyledi. Mevlânâ Tûsî'yi Medâris-i ŧemân-ı cinân-niŧândan babası Sulţân Murâd Ĥân-ı Ġâzî'nün maġrûse-i Edrene'de binâ itdügi Üç ŧerefelü Medresesi'ne terfi' idüp muzmerât-ı mefâsid-i cehli tâlîbân-ı maġâŧıd-ı istikmâlün zâmâ'irinden ref' ü def' için yevmî yüz aġça ŧıla ile medrese-i merġümede müderris naŧb eyledi. Mervîdür ki Sulţân Meġemmed Ĥân Mevlânâ Tûsî ile Ĥ'âce-zâde'ye emr idüp "Fużalâ-yı muġaddimîn-i müte'ellihînden imâm-ı hümâm ħüccetü'l-İslâm Ebü Ĥâmid Meġemmed bin Meġemmed Ġazâlî'nün 'ilm-i kelâmından [119] taŧnîf itdügi *Tehâfüt-i Felâsife* nâm kitâbıyla ħükemâ ortasında muġâkeme için birer kitâb-ı bî-nazîr taġrîr eyleñüz." diyü fermân eyledi. İmtisâlen li'l-emri'l-'âlî Mevlânâ Ĥ'âce-zâde dört ayda bir kitâb-ı müsteġâb Mevlânâ Tûsî altı ayda *Zuġr* 'unvânıyla ma' nün bir kitâb-ı berâ'at-niŧâb ibdâ' u iġtirâ' eyledi. Cümle-i ecille-i 'ulemâ "Mevlânâ Ĥ'âce-zâde'nün kitâbının ve tâb-ı ħiġâbı ziyâdât-ı ziyâde-i menâfi' ile mümteli olup fevâ'id-i 'aliyyesi fevġa'l-ġâliye ġâliyedür." diyü tercîġ idüp ol ħaber-i fâġir ve baġr-ı zâġirün *Zuġr* nâm kitâbından anı tafzîl ü taġdîm eylediler. **ŧî'r:**

Ve hâzâ kitâb mâ erâġü müŧâbihen

*Keġayr-ı kitâbi 'llâhi min sâ'iri'l-kütübi*⁵⁸⁶

Zîkr olınan taŧânîf-i fażilet-elîfün muġâbelesinde fâzılân-ı merġüm aña onar biñ aġça i'tâ idüp her birine envâ'-ı i'zâz u ikrâm eyledi. Lâkin Mevlânâ Ĥ'âce-zâde ħâzretlerine meblaġ-ı merġümdan fażla bir baġla iġsân idüp ol ħâbük-süvâr-ı mizmâr-fezâ'ilün ħaşab-ı sebakı aġz itdüğine bunuñla iŧâret eyledi. Bu ħâzıyye-i ġayr-ı marziyyenün vuġu'ından Mevlânâ Tûsî'nün âyîne-i zamîr-i ŧafâ-yı semîri muġber olup mînâ-yı ħâġır-ı 'âġır-ı seng-i infî'âl ile ŧikeste olmaġın yüz aġça ile

⁵⁸⁵ *Bilim saadet getiren bir sabahtır. Cehalet gece vakti yolunu kaybetmektir. Dünyanın hazinesinin nakdî bilimidir. Sedef gibi talep denizine dal. Ve istediğin inciye elde et.*

⁵⁸⁶ *Bu öyle bir kitaptır ki ona benzer bir kitap görmüyorum diğer kitaplar içinde Allah kitabından başka.*

müderriş olduđı Üç Şerefeli Medresesi'ni terk idüp maķarr-i kadīm-i kavīmi diyār-ı 'Acem'e rihlet eyledi. Ol hümā-yı hümāyūn-bālūñ t̄a'ir-i h̄aṭrı büm-ı Rüm'dan uçup bu vaz' dan ḳalbi remīde olmađın āşiyāne-i yevm-i bevār olan 'Acem diyārına mużtaribü'l-bāl ittişāl eyledi. **Şi' r:**

Ze-ānca ki nebāşed-et h̄arīdār

Fi'l-hāl metā' -i h̄od berī dār

Her cā ki be-çeşm h̄vār bāşī

Āncā nefesi çī kār bāşī⁵⁸⁷

Merhūm Sultān Meḫemmed H̄ān ol medresenūñ civārında bir medrese dađı binā idüp yüz aḳça vazīfeyi iki medreseye 'alā ṭarīķı't-taşnīf taḳsīm ü tevzī' eyledi. Mevlānā Ṭūsī şe've-i iḳdām ile ḳat' -ı menāzil ve ṭayy-ı merāhil idüp ṭūmār-ı 'arīz-i arz-ı arīzi maṭvī vü piçide eyledükde şehr-i Tebrīz'de kendinūñ telāmizesinden Şeyḫ İlāhī ḫāzretleriyle mülāķī oldılar. Eşnā-yı muşāḫabetde sevābıķ-ı ḫuķūķ-ı bī-'uķūķ tezekkür olınup ḫaḳķ-ı ta'lim ü ta'allüm tezkār olınuḳda tecdīd-i 'ahd ü vedād olınup iki ṭarafdan mevālāt-ı kadīme-i kavīme ve muvāḫāt-ı mü'ekkide mü'eyyide ḳılındı. Zıkr olınan şehr-i Tebrīz ki sivād-ı İrem-ābādı ḫāl-i ruḫsār-ı aḳṭār-ı emşār ve sivād-ı 'uyūn-ı a'yān-ı bilād-ı rub' -ı meskündür anuñ ḫadīķalarından *ireme zātī'l-'imād elletī lem yūḫlaķ mişlūhā fi'l-bilād*⁵⁸⁸ āyet-i kerīmesinūñ feḫvāsına mā-şadaḳ bir nüzhet-gāh-ı rūḫ-perver ü rūḫ-küsterde nü'emā-yı mütevāfire ve ālā'-ı mütekāşire tehiyye idüp mevlānā-yı merķūmı ziyāfet eyledi. **Ḳıṭ' a:**

Sevād ü be-şıfat çün mezīd mīna-reng

Hevā-yı ü be-meşl çün nesīm-i cān-perver

Şabā nemūde be-ḫāk-eş ṭarāvet-i ṭübā

Hevā sereşte der-āb-eş ḫālāvet-i kevşer⁵⁸⁹

Bu mevzi' de ğudūbet ü ḫālāvetiyle reşķ-i na'im bir cūy-ı besīm ve maḫşūd-ı çeşme-i ḫayvān bir nehr-i revān var idi. Mevlānā Ṭūsī ol āb-ı revānuñ kenārında ğarīķ-i baḫr-ı ḫayret ve müstağraķ-ı deryā-yı fikret olup cülūs itmiş idi. Şeyḫ İlāhī ḫāzretleri anuñ sīmā-yı necābet-īmāsında āşār-ı ḫayret ve meḫā'il-i zecret müşāhede idüp ğurre-i

⁵⁸⁷ Eğer alıcın yoksa o zaman satacağın malı topla. Ezik sayıldığın yerde bir an olsa bile neden duruyorsun?

⁵⁸⁸ Memleketler içinde benzeri yaratılmamış olan sütunlu İrem(Fecr, 7-8.)

⁵⁸⁹ Onun gözleri (ruhu) renkli mina taşları ve onun havası hayat verici esinti gibidir. Saba rüzgârı toprağına Tuba ağacının tazeliğini verdi. Hava suyuna Kevser tadı kattı.

cebîn-i aḥvâlinde çîn-i ḥüzn ü melâl ve zülf-i pür-çîn-i âmâlinde girih-endûh u külâl gördükde “Bu ğâm u vehmûñ aşlı nedür?” diyüp gördüğü fikret ü ḥayretüñ sebebini istikşâ eyledi. **Mışrâ**‘:

Fütür-ı ḥâṭır ü az birün müşâhede şed⁵⁹⁰

Mevlânâ Tūsî cevâba müteşaddî olup “Maşdüķ-ı manṭûķ *elif lam mim gulibeti’r-rûm*⁵⁹¹ olan memâlik-i bî-mehâlik-i Rûm’uñ ḥalkı ‘umûmen zümre-i ‘ulemâya tevfir ü tevķir ve tekşir-i tekbir idüp mecâlis ü meḥâfilde rü’esâ-yı aşḥâb-ı fûnûna baş üzre yir iderler. Fezâ’il-i insâniyyede yed-i tûlâsı olup engüşt-nümâ-yı ‘âlem olan şudür-ı nühür-ı fuzelâyı yed-i ihsân ile nevâziş idüp dest-i lütf ile el üzre tutarlar. Ḥuşuşan ḥadâyıkân-ı şeh-r-yârân-ı ‘Oşmâniden ya’ nî Sulṭân Meḥemmed Ḥân kendinüñ âbâ vü ecdâdından geçen salâṭin-i dîn-perverüñ ‘ulemâya itdükleri raġbetden belki meşâriķ u meġâribde olan ḥavâkîn-i şer‘-küsterüñ eylediği ‘izzetden ziyâde raġbet ü ‘izzet idüp menâşib-ı‘aliyye-i ‘aliyyeyi tevcih ider. Bu kâ‘ide üzre a‘yân-ı ülü’l-ebşâruñ [120] bu kimesneye kâmil nazara ‘inâyetle itdükleri inzâr-ı ‘aliyyeden dür ve letâ’if-i ‘avâṭif-ı ḥusrevâne ile tevcih olunan menâşib-ı sâmiye-i semiyyeden mehcür u mahcür olduğumdan teşevvüş-i ḥâṭır ve teşeffüt-i bâl istilâ idüp baña ḥaylî hümüm haylî hücum kılmış idi. Bu zemâna degin ol ğuşşa gitmeyüp qalmış idi. Ḥâlâ bu cây-ı meserret-baḥşda şeref-i şöḥbet-i vâlâ-rütbetiñüz ile ferâġat-ı ḥâṭır ‘âriz olup sînemüzde sürür ve derûnumuzda ḥubür ḥâşıl oldu. Anuñ mulaḥazasında idüm.” didi. **Şi’r**:

Şâd ber-ân-em ki derîn deyr-i teng

Şâdî ü ğam her dü ne-dâred direng

Encüm ü eflâk be-geşten der-end

Râḥat u miḥnet be-güzeşten der-end⁵⁹²

Bu münâsebetle Şeyḫ İlähî ḥâzretleri refâġ-ı bâl ve ferâġ-ı ḥâṭır-ı ‘âmme-i me’ârib ve kâffe-i meṭâlibden evlâ vü uḥrâdur dimek mażmûnını ifâde eyleyen **Matla**‘:

Dilâ gidâ-yı ü rindî ze-pâdişâhî beh

⁵⁹⁰ Dışarıdan sakinleşmesi görüldü.

⁵⁹¹ *Elif Lam Mim, Rumlar yenildi (Rum, 1-2.)*

⁵⁹² *Bu dar dünyada çok mutluyum çünkü ne mutluluk ne de mutsuzluk beklemez. Gökyüzü ve yıldızlar bir yerde durmayıp dolaşıyorlar. Huzur ve huzursuzluk da durmaz ve geçer*

Demi firāg-et hātır ze-herçi h^vāhī beh⁵⁹³

Beytini okuyup “Vāqı‘an ferāgāt-i hātır sa‘ādet-i ‘azīmedür. Aşhāb-ı ‘akl u hıred nüzhet-serā-yı derūnını gerd-i havātırdan refte ve levh-i sīnesini huṭūṭ-ı kıyūd-ı müteferriqadan şüste eylemek gerekdür.” didi. **Şi‘r:**

Hāne-i dil-rā ze-ğerd-i ğayr-ı pāk ü refte sāz
Levh-i kalb-et ez-kıyūdāt-ı havātır şüste sāz⁵⁹⁴

Mevlānā Ṭūsī hāzretleri bu hāletden bī-ihtiyār şayha vü nevha idüp galebāt-ı cezebāt-ı İlähiyye ile zebūr-ı ‘akldan meslūb ve ğaşyü cünūna maġlūb oldu. Ba‘de zemānin ‘ālem-i ‘aqla geldükde kendüyi havātır-ı müteferriqa ve ‘alā‘iğ-i avā‘iğden āzāde bulduġına ḥamd ü şenā eyledi. Zıkr olınan diyār-ı şeref-şi‘ardan Māverā‘ü’n-nehr cāniblerine revāne olup faḥrū’l-‘ārifin zuḥru’s-sālikin H^vāce ‘Abdu’llāh Naḫş-bendī hāzretlerinüñ hıdmetlerine vāşıl oldu. Merḥūm-ı merḥūmuñ h^vān-ı şeref-i şöḥbeti berekātında ḥuzūz-ı mevāhib-i ledüniyyeden zevk alup mānde-i ma‘ārif-i zevkiyyeye dest-res buldı. Bu taḫrīble nā‘il-i letā‘if-i vicdāniyyeye nā‘il ve maḫāmāt-ı şeniyye-i semīyyeye vāşıl oldu. Mevlānā-yı müşarün ileyh Seyyid Şerīf Cürcānī’nüñ muşannefātından *Şerḥ-i Mevākıf*’a ve *Şerḥ-i ‘Azd* hāşiyesine ve *Keşşāf*’a yazduġı hāşiyeye ve *Şerḥ-i Meṭālī*’a yazduġı hāşiyeye ve *Muḫtaşar Şerḥi*’ne havāşī tenmīk eyledi. Sa‘de’d-dīn Taftāzānī hāzretlerinüñ *Telviḥ* nām kitābına hāşiyeye tensīk eyledi. Bu taşānīf-i bedī‘anuñ cümlesi ecille-i fūḥūl ortasında qarīn-i ḳabūl olup şanādīd-i ‘ulemā arasında maḳbūl oldu. **Şi‘r:**

Tilke’t-taşānīf fi’l-afāḳı ḳad zaḥerat
Rāyetü’l-‘ilmü fi’d-dünyā bike eşteheret
Allāhü derreke min zevi’l-fazlı ve’l-edeb
*Kevāmi‘ü’l-fazlı min taşnīfiküm berrākte*⁵⁹⁵

Şüḳāt-ı ‘ulemādan bir fāzıl naḳleyledi ki “Mevlānā Ṭūsī’nüñ ekābir-i telāmizesinden bir devletlünüñ oġlı bir ṭālibden ‘ālem-i şaġarda okumaġa varup gelüp hıdmetlerine mülāzemet ider idüm. İttifāken bir gün şīme-i müstedīmemüz üzre yine okumaġa varup ol ṭālible muşāḥabet-i ‘ilmiyye ider iken Mevlānā Ṭūsī ḥücreye girüp

⁵⁹³ Ey kalbim, yoksulluk ve dilencilik saltanattan daha iyi. Huzur ve kafanın rahat olması her şeyden daha iyi.

⁵⁹⁴ Yüreğinin evini diğerlerinin toz toprağından temizle. Kalbini bağılandığı şeylerden temizle.

⁵⁹⁵ Sen fazilet ve edep sahipleri içinde yeganesin aferin sana. fazilet tasnifinizle parıldamıştır.

meclisimüzi şeref-i huzûr ile teşrîf eyledükden sonra hücrede olan ferş-i laîfe-i nazîfe ve vesâ'id-i nefise-i şerîfeye nazar idüp gâyet begendiginden “*Bâreke'llâh* bu esbâb ne güzel esbâb olur.” diyicek ol şâhib-ı hücre “Bu ferş-i vesâ'id köhne nesnelerdür. Bunuñ gibi pelâslar pesend olmağa lâyıķ degildür.” diyü cevâb virdiler. Mevlânâ Tûsî hâzretleri “Bu kelâmuñ senüñ eskiden kudretüñe ve qadîmden devletüñe delâlet ider.” diyü ihâm-ı laîf ile terfîķ-i kelâm eyledi. Râvî-i mezkûr kelâm-ı ekâbirde nikât u mezâya olduğına şu'ür u 'uşûr-ı evvel bu kelâm-ı bedî'ada vâķı'oldı.” didi.

Tezyîl: Mevlânâ Tûsî Semerkand'da sekiz yüz seksen yedi senesinüñ Ramazânınuñ yedinci gününde vefât eyledi *revveħa'llâhü rûħahü*.

‘**Âlim-i Rabbânî Ħamza Karamanî şerefehu'llâhü te'âlâ bi'l-mene's-şamadânî**⁵⁹⁶

Evvel-i 'aşruñ 'ulemâsından 'ulüm-ı şer'ıyyeyi ve fenn ü ĥadîs ü tefsîri kırâ'at idüp fünûn-ı mezkûruñ her birisinde bâri' ü mâhir oldı. Aqđâm-ı iķdâm ile me'âric-i medâric-i fezâ'ilüñ müntehâsına vâsıl olup mirķât-ı 'azm ve süllem-i himem-i 'ulyâsıyla a'lâ-yı derecât-ı 'âliyât-ı'ulüm-ı sâmiyâta 'urüc eyledi. [121] 'Ulüvv-i şânla akrânından mümtâz olan ser-firâzlardan tefevvuķ idüp emşâlınden isti'lâ eyledi. Ervâħ u âşâlde ders ü fetvâya iştiğâlde rûz-be-rûz istikmâlde olduğı ĥâlde âdâb-ı fużalâ-yı sâlıfe üzre te'lîf ü taşnîfe meşğûl olup 'allame-i Beyzâvî'nüñ tefsîr-i şerîfine beyne'l-fuħûl ķabûl-i tâmla maķbûl ĥavâşî taħrîr ü taşîr eyledi. **Ķıf'a:**

Tercümân-ı ķâ'il vaħy-est der-atvâr-ı ĥayb

Ħâme-i mu'ciz-nümây u tab'-ı ĥikmet-perver-eş

Nağme-i mürġân-ı 'arş ne-miküned çarħ istimâc

Ez-şarîr-i kelk destân sâz-ı ma' nâ göster-eş⁵⁹⁷

Hicret-i nebeviyyeden mi'e-i tâsi'anuñ evâ'ilinde vaţan-ı qadîm-i aşlısında vefât idüp ĥuraf-ı zıruf-ı ravza-i rıdvâna revâne oldı *rahmetu'llâh*.

Tezyîl: Şu'arâ-yı sâlıfeden Mevlânâ Nizâmî Fermânî anuñ ĥaķķında bu târiħi didi.

⁵⁹⁶ Benzersiz iyiliklerle Allah onu şereflendirsin.

⁵⁹⁷ Gizlilik dünyasının vahiy tercümanıdır. Onun mucize gibi kalemi ve hikmet geliştiren düşüncesi. Kuşlarının şarkısını dünya dinlemiyor hikâyeler yazan kalemin bağırsının yüzünden.

Tārīḥ :

Ey müktedā-yı ‘aşr-ı ‘Alī resm-i ḥamza-i isim .

Kez-‘ilm ü fazl buved hemîşe fütūḥü

Der-ğurre-i meh-i ramazān çün vefāt kerd

Tārīḥ naql geşt ki raḥmet be-rūḥ-ı ü⁵⁹⁸

Merḥūm-ı merḥūmuñ tefsiri *Takṣirü't-Tefsirü fi't-Teysirü ve't-Tesyir* ismiyle müsemmadur. Hâlen süre-i Āl-i ‘İmrân âhirine degin maḥruse-i Koştantıniyye’de Şeyḥ Tāce’d-dîn vaḳfı nāmına Şeyḥ Hācî Efendi’nün zāviyesinde mevcuddur. Bu kâḍiye Leys Çelebi demekle ma‘rūf Mevlānā Nüre’d-dîn’ün ḥaṭṭından menḳüldür *raḥmetu’llāh*.

‘Ālim ü ‘Āmil Ferīd ü Vaḥīd Mevlānā ibni Temcīd *raḥmetu’llāhi’l-ḥamidü’l-mecīd*

Şālīḥ ü mütediyyin ve müteverri‘ ü müteberri‘ şalāḥ-pīşe vü nīk-endīşe bir kimesne idi. Mü’ellif-i Şaḳā’iḳ vālidinden naql eyledi ki mevlānā-yı mezbūr Sultān Meḥemmed Ḥān ḥazretlerinün me’ḥaz-ı müktesebāt-ı ‘ilmiyyesi olup üstādı olmuş idi. Şerā’if-i muḳārenetiyle şeref bulmuş idi. ‘Allāme-i Beyzāvī’nün tefsir-i ḥāṭır-ı lāzımü’t-tevḳīrlarına ḥavāşī tenmīḳ eyleyüp bir kitāb-ı laṭīf te’līf eyledi. **Beyt:**

Merā sevād-ı kitāb-ı tü der-şāḥife-i çeşm

Besī şerīfter ez-dīde-i cihān-bīn şod⁵⁹⁹

Lākin kāffe-i ḥavāşī-i keşşāfda müderric olan *Ḥaḳā’iḳ-i Mühezzebe ve Daḳā’iḳ-i Müzehhebe* ‘yi telḥīş idüp kendinün kitābında derc eyledi. Mü’ellif-i Şaḳā’iḳ “Lisān-ı ‘Arabīde ve lisān-ı Fārisī’de anuñ ba‘zı eş‘ārın gördüm. Ol gördüğüm eş‘ār gūşvāre-i rüzgār olmağa sezāvār-ı nazm-ı ḥasendür.” diyü şehādet eyledi.

‘Ālim-i ‘Āmil Seyyid ‘Alī ‘Acemī *raḥmetu’llāhi ‘aleyh*

Mervīdür ki kendü bilādında kerā’im-i melekāt ve ‘azā’im-i kemālāt ile müteḥallī olan sādāt-ı ‘ulemādan istimdād eyledükde Seyyid Şerīf Cürceānī ḥazretlerinden daḥı telemmüz eyledi. Selāṭin-i ‘Oşmāniyye’nün fazl-ı mütevāfir aşḫābına ta‘zīm-i mütekāşir itdüklerinün şīt-i müteṭā’iri gūşına vāşıl olduḳda bu ümmīd ile vaṭan-

⁵⁹⁸*Ey alī çağının muktedası ve aslanın yolunu takip eden kimse. Bilim ve fazilet açısından her zaman başarılıydı. Ramazan ayının başında vefat ettiği için tarihi o zaman kaydedildi. Allah rahmet eylesin.*

⁵⁹⁹*Benim gözümde senin kitabın (bilimin) tüm dünyayı görebilen gözlerden daha değerlidir.*

iaşlısından rihlet idüp büm-ı Rüm'a 'azîmet eyledi. Bu tarîk ile kaç' -ı menâzil ve tayy-ı merâhil idüp şahâ'if-i arzı pîçide itdükde Kaştamonı'da vâli olan Emîr İsmâ'îl Beg merhûm ile muvâşalat u mükârenet idüp kemâl-i ikrâm u i'zâmına qarîn ü rehîn olduğdan soñra maħmiyye-i Edrene'ye gelüp Sultân Murâd Hân-ı Ğâzî ile mülâkî oldu. Ol fâzıl-ı fezâ'il-nişâna maħrûse-i Burusa'da Yıldırım Hân Medresesi virilüp merhûm Sultân Meħemmed Hân ğazretlerinüñ meclis-i şerîflerinde i'lâm-ı 'ulemâ ile mübâħase-i 'ilmiyye idüp fazîlet ü meziyyetini izhâr eyledi. **Şi'r:**

Güşâd-end bā-hem zebān-ü ğitāb

Besî şod zi-her sū suāl ü cevāb

Be-sā remz-i ğikmet ki perdāħ-tend

Be-sā serr-i müşkil ki ğal sāħt-end⁶⁰⁰

Seyyid Şerîf Cürcānî'nüñ taşānîf-i bedî' asından *Küçük Hâşiyeye* dimekle meşhûr olan *Hâşiyeye-i Şemsiyye'ye* ve *Hâşiyeye-i Şerħ-i Muţāla'a* ve *Şerħ-i Mevâkıf* a ğavâşî ta'lik eyledi. Mü'ellif-i Şakā'ik vâlidinden naql eyledi ki Mevlānā 'Acemî Hasan ğatıta mālîk olup bir nüşħa *Keşşāf* taħrîr eyledi ki şahâ'if-i rûzgârda ğüsn-i ğatt u şihħat ile 'alem ve me'âlim-i kemâl-i leţâfetle mu'allem oldu. **Şi'r:**

Merā sevād-i [122] kitāb ü ğatı-ı bedî' -i şumā

Besî şerîfter-ez misk ü nāfe-i çîn şod

Nemüd ğatı-ı tü-em vaħî-i āsmānî ez-ān

Ki ğarf u noğta-i ü çün hilāl ü pervîn şod⁶⁰¹

Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz altmış senesinde vefāt idüp murğ-ı rûħı āşiyāne-i bedenden fezâ-yı 'âlem-i melekût ve beydā-yı beyzā-yı ceberrûta pervāz eyledi *raħmetu'llāh*.

Mevlānā Seyyid 'Alî Ğomanatî *raħmetu'llāhî 'aleyh*

Memālîk-i 'Oşmāniyye'den Toğat nām kaçabaya qarîb bir mevzi'de zühûr eyledi. 'Ulûm-ı külliyyede fazîlet-i celiyyesi olup ğıyār-ı seciyye-i seniyye üzre mecbûl idi. Ekşer-i evğâtda 'ibâdete meşğûl idi. 'İlm-i fıkhda *Vikāye* nām kitāba '*İnāye* nām bir

⁶⁰⁰ *Birbiri ile konuşmaya başladılar. Her taraftan sorular v cevaplar geldi. Birçok hikmetin sırlarını açıkladılar. Bir sürü sorunu çözdüler.*

⁶⁰¹ *Benim için sizin kitap (bilim) ve benzersiz hattınız Çin miskinden daha yüce ve değerlidir. Senin hattın benim için gökyüzünden gelen vahiy gibidir zira. Harf ve noktaları ay ve Pervin yıldızı gibidir*

şerh-i laţîf te'lif idüp *Riḥ-i Şāmil* nām kitāba daḥı bir şerh-i nazîf taşnîf eyledi. Zıkr olınan *İnāye* nām kitābında mesā'il-i fıkhiyyeden muḥîṭ ü ḥāvî olduḡı müsteşfā-yı ma'lūmāt ve müsteşşā-yı mesmū'ātını derc idüp muḥtārāt-ı kütüb ü fūrū' ortasında anı nihāyet-i fażilete şāhid-i ḳavî ve burhān-ı sātî' idindi. Şi'r:

Allāh der-belāḡat ḥaz'etleḥā

*Himemi'n-nūfūs ve nūhmetü'l-ḳuḳalā*⁶⁰²

Mevlānā-yı merḳūmuñ zebānında lüknet olup ḥüsn-i edāya miknet yoḡ idi ve lâkin taḥrîr ü taşîrde mānend-i āb-ı revān serî'ü'l-ceryān ve 'azbü'l-beyān idi. Hicret-i nebeviyyeden mi'e-i şāminenüñ evāḥirinde vefāt idüp şeh-bāz-ı rûḥ-ı ḳudsî-i pervāzı āşiyāne-i zulmānî-i cismānîden nişîmen-i aşîl-i nūrānî-i rûḥānîye pervāz eyledi.

Tezyîl: *İnāye* nām kitābuñ dîbācesinde “Seyyid Ḥüseyîn bin Seyyid 'Alî Ḳomanatî mevlüden ve's-Sivasî muḥtedā” diyü yazılmışdur. Āḥir-i kitābda “Sekiz yüz yigirmi yedi senesinüñ şühürından şehri cemāziyele'l-evvelinüñ evā'ilinde taşnîf ü te'life bede' idüp sekiz yüz otuz iki senesinüñ şehri Şaferinüñ evāsıtında itmām eyledüm.” dinilmişdür. Şaḳā'ıḳa muḥālîfdür.

'Ālim-i 'Āmil Mevlānā Ḥüsāme'd-dîn Tokatî *rahmetu'llāh*

İbni Meddās dimekle ma'rūfdur. Meddās Türkide mestçi dimekdür. Ḥalîfe-i sa'ādet-ḥalîḳası zühd ü şalāḥ ve 'iffet ü felāḥ üzre olup müteverri' ü müteberri' kimesne idi. Derün-ı necābet-meknūnında zāt-ı 'ilme maḥabbet-i nihāyetde ve ders ü ifādeye muvāzabet-i ḡāyetde idi. Şeyḥ 'Abdü'l-ḳāhir Cürċānî'nüñ 'ilm-i naḥvde taşnîf itdüḡi *Avāmil Mā'e* nām kitāba ḳalib-i icāzda müferri' bir şerḥ tenmîḳ eyledi ki anuñ vicāzet-i elfāzıyla mütezammin olduḡı fevā'id-i ferā'id-i yetîme fushāt-ı ebvāb üfuşül ile kütüb-i mebsūṭada bulunmaz idi. Mü'ellif-i Şaḳā'ıḳ'uñ vālidinüñ ḥāl-i büzürg-vārı Mevlānā Meḥemmed bin İbrāḥîm Niksarî ol kitābı muşannifinden okuyup anlar daḥı mü'ellif-i Şaḳā'ıḳ'uñ vālidine ol daḥı 'ālem-i şıḡarda oḡlı mü'ellif-i Şaḳā'ıḳ'a ta'lim eyledi. Seyyid Şerîf ḥazretlerinüñ *Şerḥ-i Tecrîd'e* yazdıḡı ḥavāşîye ve esbāb-ı ḳavs-ı ḳazḥa ta'likāt ibda' u ihtira' eyleyüp ḥüsn-i intizāmı 'ıḳd-i pervîne elek aşdı. “Āḥir-i ta'likāda bu taḥḳîḳāt-ı bedāyi'-i intimā mezḗheb-i ḥükemā üzredür. Ammā ehl-i sünnet ve cemā'ate ve 'ulemā-yı müteşerri'ine bunuñ

⁶⁰²*Canların meyil gösterip akıllı kimselerin akıllılarının önünde diz çöktüğü belagat ne güzel belagattir.*

emşālinden i' rāz u sükūt idüp lisān u cinānını bundan taḥīr ü tenzīh eylemek evlādur. Huşūşan lafz-ı kâzḥ şeyṭānuñ esāmīsinden olmaḫ istimā' olunur.” didi.

Tezyil: Mevlānā Ḥüsām Çelebi fetāvā-yı Bezzāziyye'de “Ṭā'ife-i şūfiyenüñ devrānı küfrdür” diyü yazılan mes'eleyi redd için bir risāle tesvīd idüp ol risālede cevāzını taḥkīk eyledi. Ammā gālibā devrūñ merdūdiyyeti ve cevāzı ehline dā'irdür vecidd ü ḥāl ehline cā'iz olduḡı zāhirdür.

Mevlānā İlyās bin İbrāhīm Sinabī *rahmetu'llāh*

Celīlü'z-zāt cemīlü'ş-şifāt ḥadīdü't-ṭab' şedīdü'z-zekā serī'ü'l-fiṭnat idi. Zāt-ı cemīl-i lütf-ı ṭab' ve ḥüsn-i şüret üzre mecbül olup meṭāyibe vü mümāzeḥaya mā'il sebḫ-i rūḥ bir fāzıl idi. Mir'āt-ı zamīr-i münīr-i şafā-pezi āyine-i 'ālem-nümā-yı İskender gibi pāk ü şāf olmaḡın mesā'il-i fūnūn [123] anda muḥarrer u muşavver idi. 'Āmme-i ḥaḫā'ik-i 'ulūm anuñ meclā-yı mücellā-yı derūnında cilve-ger idi. *Fıḫ-ı Ekber* nām kitāba bir şerḥ yazmışdur ki şaḫīfe-i rüzgārda anuñ gibi kitāb imlā vü inşā olunmadı. Qur'an-ı 'azīmüñ āyāt-ı i' cāz-āyātından bir kaç āyetüñ tefsīrine müte'allik bir risāle ibdā' idüp fenn-i tefsīrde ḥazekāt u mahāretini anuñla izḥār eyledi. İ'lām-ı 'ulemā-yı müteḫaddiminden fāzıl-ı Rabbānī Mevlānā Sa'de'd-dīn Taftāzānī'nüñ *Şerḫ-i Maḫāşid*'ına ḥavāşī tenmīḫ ü tensīḫ idüp müteraşşidān-ı merāşid-ı kelāmı mevāḫif-ı 'ulyā ve maḫāşid-ı kübrāsına işāl eyledi. **Şi'r:**

Be-lafz-ı metīn li'l-maḫāşid-ı şāriḥ

*Ve ma'nā mübīn li'l-mevāḫif-i nāḫik*⁶⁰³

Mü'ellif-i Şaḫā'ik “Mevlānā İlyās'uñ *Fıḫ-ı Ekber* şerḫini ve bu kitāb-ı müsteṭābı müṭāla'a idüp müntefi' oldum.” didi. Zikr olunan celā'il-i fezā'ilden fazla ḥüsn-i ḥaṭṭa mālik olup sür'at-ı kitābetde yed-i beyzā peydā eyledi. **Şi'r:**

Ḳalem bī-yümn-i yemīn-et çi germ-rü mürḡi-st

*Ki ḫaṭ be-Rūm bered dem-be-dem zi-Hindübār*⁶⁰⁴

Mü'ellif-i Şaḫā'ik vālid-i 'azizinden naḫl eyledi ki fenn-i fıḫdan muḫtaşar-ı ḫudürīyi bir günde ve Seyyid Şerīf'üñ *Ḥavāşī-i Şerḫ-i Şemsiyye*'sini bir gicede

⁶⁰³ *Maksatları şerḫ eden sağlam bir lafiz ile tutumları aşırı kılan apaçık bir mana ile.*

⁶⁰⁴ *Kalem, sağ elinin uğuru ile sıcak huylu bir kuş olmuş. Ki her an Hindistan'dan Rum'a yazılar götürüyor.*

yazup her birini bu maqūle zemān-ı alilde itmām eyledi. Maħrūse-i Bursa'da Sulān Medresesi'nde mūderris iken vefāt idüp Őaħife-i ĥayātda merkūz olan mūsevvidāt-ı vūcūdı ĥāme-i tırāŐ-ı mevtle maħkūk oldu *rahmetu'llāh*.

Mevlānā İlyās bin Yahyā bin Ĥamza Rūmī *rahmetu'llāh*

Merzifon nām aŐabada fetvāvü tedrīs ü azā menāŐıbınuñ cümlesine bir yirden mutaŐarrıf oldu. Fenn-i fūrū'ı *FaŐl-ı Ĥitāb* ve *FuŐul-i Sitte* nām kitāblaruñ ve ĥayrı muŐannafāt-ı mu'tebere-i ma'tūrenūñ Őaħibi Mevlānā Meħemmed bin Meħemmed bin Maħmūd Ĥāfizī-i Buħārī ki Ĥ'āce Meħemmed Pārsā dimekle meŐhūrdur, anlardan aħz eyledi. Sekiz yüz yigirmi bir senesinūñ silkinde mūnselik olan Őehr-i Őa'bānuñ yigirmi birinci ĥünü rūz-ı cum'ada Buħārā'da ifāde iın icāzet aldı. Ĥ'āce Meħemmed Pārsā ĥāzretleri *udūtü'l-verā baıyyetü'l-i'lāmü'l-hedā ĥāfizü'l-ħau ve'd-dīn* Őeyħ ibni Tāhir bin Meħemmed bin Meħemmed bin Meħemmed ibni Ĥasan bin 'Alī Tāhirī ĥāzretlerinden aħz idüp ĥaa ta'līm ü tefhīm iın yedi yüz yetmiŐ altı senesinūñ Őehr-i Őa'bānınuñ evāħirinde nefsi-i Buħārā'da icāzet aldı. Őeyħ Ebū Tāhir daħı Mevlānā Őadru'Ő-Őerī'a 'Abdu'llāh bin Maħmūd bin Meħemmed Burhānī'den aħz idüp yedi yüz kır beŐ senesinden Őehr-i Zī'l-a'dede nefsi-i Buħārā'da icāzet aldı *rahmetu'llāh*. Mūmā ileyh Ĥ'āce Meħemmed Pārsā ĥāzretleri isticāze itdüĥi zemānda yigirmi yaŐını ikmāl etmiŐ idi.

Mevlānā Meħemmed bin Ġāzī Mīnās *rahmetu'llāh*

āđī Mīnāsoĥlı künyeti ile meŐhūrdur. Evvel-i 'aŐruñ 'ulemāsından telemmūz idüp zāt-ı fezā'il-Ői'ārını hilye-i celiyye-i ma'ārif ile pīrāste vū ārāste itmegin 'ulūm-ı fā'ıada arānından fā'ı oldu. 'İlm-i tefsīr ve fenn-i ĥadıŐ berā'at-ı tevrīŐde fenn-i fıa ve uŐul ü 'ilm-i kelāmda kāmil bir baħr-ı Őāmil idi. 'Allāme-i Taftāzānī'nūñ *Őerħ-i 'Aa'id* ine ĥavāŐi tenmī idüp me'āqid-i 'aa'id-i İlähiyyeyi 'ıd-i Őer'üzre 'ad eyledi. Nevādir-i 'ulūm-ı bedī'a ve bedāyi'-i fūnūn-ı nādireye mutālī' olmaĥın 'ilm-i tulsımātuñ ve 'ilm-i neyyir-i necātuñ'acā'ib ü ĥarā'ibi mūŐtemil bir kitāb-ı bedāyi'-i Ői'ār ıŐdār idüp kütüb-i mu'tebereye zafer mūyesser olmayan *'Acā'ib ü Ġarā'ibi* ol kitābda derc ü irād eyledi. **Ői'r-i 'Arabī :**

Sefā'in-i elfāz-ı baħr-ı bedāyi'

*Müzeyyenetün meşhūnetün bi'l-garā'ib*⁶⁰⁵

Menāşib-ı 'āliyyetü'l-meratıbden maḥmiyye-i Edrene'de ba'zı medārise müderris olup ders ü ifāde üzre iken vefāt eyledi *nevvera'llāhü muzbeḥahü*.

Mevlānā 'Alā'a'd-dīn' Alī Koçhişārī *rahmetu'llāhi'l-bārī*

Zemānesinde ifāde iden 'ulemādan ta'allüm ü telemmüz idüp nā'il-i fezā'il-i beşerīyyeye nā'il olduğdan şoñra bilād-ı 'Acem'e irtihāl ü intikāl idüp Mevlānā Sa'de'd-dīn Taftāzānī ve Seyyid Şerīf Cürċānī ḥazretlerinden ta'allüm eyledi. Fāzılān-ı merķūmānuñ inzār-ı 'aliyyesi berekātında 'ayn-ı 'akl ve başar-ı başireti nūr-ı ikān [124] u ittikān ile müteḳarrir olup her gördüğü maḥallüñ deķā'ik ü reķā'ikını 'ayne'l-yaķın mertebesinde ma'lūm idinür oldu. Çeşm-i fikret ve 'ayn-ı 'ibreti nūr-ı işābet ile tıoldı. Eltāf-ı a'ṭāf-ı İlähiyye ile bu gūne füyüzāt-ı Rabbāniyyeye zāfir olduğda vaṭan-ı aşıline ya'nī diyār-ı Rüm'a 'avdet idüp ba'zı medāris-i 'āliyyeye müderris oldu. 'Allāme-i Taftāzānī'nüñ *Şerḥ-i Miftāḥ*'ına ḥāşiye taşnīf idüp ebvāb-ı muğlaķāt-ı müşkilātı miftāḥ-ı beyān-ı daķıķle fetḥ eyledi. Ol kitāb-ı müsteṭābda taḥķikāt-ı bedī'a irād idüp esrār-ı belāģate müte'alliķ delā'il-i i'cāzı ḥāvī çok nesne beyān eyledi. **Şi'r:**

Eger ne bāb-ı ma'ānī-ez ü şedī meftūḥ

Be-hiç bāb ne-kerdī kesī beyān-ı 'ulūm⁶⁰⁶

Bu ḥāşiye ol fāzıluñ 'ulūm-ı 'Arabiyyede mahāret-i tāmmesi olduğına şāhid-i ḳavīdür.

Tezyil: Mevlānā 'Arab-zāde merḥūmuñ ḥaṭṭından menķıldür ki mevlānā-yı mūmā ileyhüñ adı Meḥemmed'dür. Kendinüñ ḥaṭṭıyla yazılmış gördüğüm *Ḥāşiye-i Miftāḥ*'uñ dībācesinde kendü ismini Şemse'd-dīn Meḥemmed ibni 'Alī diyü ta'yin eyledi ve ḥāşiyenüñ adını *Keşfü'r-Rumūz* vaz' eyledüm diyü taşriḥ ü tebyin eyledi ve 'ilm-i fūrū' dan *Kenzü'd-Deķā'ik* nām metni şerḥ eyledi.

⁶⁰⁵ Lafiz gemileri bitip tükenmez bir denizdir. Gariplikler ve nefsin arzuları ile doludur.

⁶⁰⁶ Eğer meraklıların kapısı onun vasıtasıyla açılmasaydı asla kimse bilimleri açıklayamazdı.

Mevlānā Kāḍī Balat *rahmetu'llāh*

Ol 'ālim-i 'āmil bāri'-i kāmīl bir fāzıl-ı celilü'l-fezā'il ve kāmīl-i cemilü'l-efāzıl idi. Zekā-yı zekāsınuñ levāmi'-i sevātı'-ı envārı berekātında 'ilm-i naḥvde *Zev'-i Muşāhib'*e ḥavāşī te'lif idüp ol dürc-i pākde dürer-i gurer-i ferā'id-i fevā'id-i maḳbüle derc eyledi. **Şi'r:**

Nür-ı taḫḫik dirahşān zi-me'ānī-i daḫik
Hem-çü hürşid ki imā küned ezvāc-ı hilāl⁶⁰⁷

Tezyil: Kāḍī Balat'ın ismi 'Abdü'l-laḫif'dür. Babası *Telḫiş-i Miftāḥ* şāhibi Ḥatib-i Dımışķi Mevlānā Celāle'd-din bin Meḥemmed bin 'Abdu'r-raḥmān Qazvinī'dür ve daḫı Evrād-ı Zeyniyye'yi bir nefis kitāb eyledi *revveḫu'llāhi rūḫahü*.

Mevlānā Faḫih Baḫşāyiş *rahmetu'llāhi 'aleyh*

'Ābid ü zāhid ve şālih ü mütedeyyin ve nīk-nefs ü mübārek-nefes idi. Müktesebāt-ı nazariyye-i beşeriyyeyi ol fāzıl-ı Faḫih Baḫşāyiş İlāhī ile taḫşil ü tekmil idüp 'ulüm-ı mu'tebere-i ma'türeye iştiğāl-i tām ile meşğul oldı. Mü'ellif-i Şakā'ik "Ben ol kāmilün Sulḫān Murād Ḥān adına ba'zı risālelerini gördüm." didi.

Mevlānā Meḥemmed bin Qutbe'd-din İzniki *ḫuddise sırrahü*

Mevlānā Fenārī'den 'ulüm-ı şer'iyye ve fūnūn-ı 'aḫliyyeyi aḫz idüp mir'āt-ı müteḫayyilesi mücellā-yı şuver-i nefā'is-i 'ulüm olmağın ve cāh-ı nebāh-ı efāzıl ortasında ser-firāz oldı. Fazilet-i tāmme ile aḫrānından imtiyāz buldı. **Mısrā' :**

Bā-fazl der-zamāme-i ḫod ser-firāz şod⁶⁰⁸

Cenāb-ı Rabb-i 'izzet'den hidāyet-i bī-gāyet ve 'ināyet-i bī-nihāyet ol zāt-ı maḫmidet-āyātūñ ḫarīn-i ḫāl-i ferḫunde-āmāli olmağın meslek-i taşavvufa sālīk olup şerī'at ü ḫarīkat ü ḫaḫikati cem' eyledi. Mü'ellif-i Şakā'ik Mevlānā Qutbe'd-din-zāde'nün ḫaḫkında "Ḥüsni-şehādet idüp ba'zı kütüb-i mütedāvilenün ḫavāşisinde taḫrīr ü ta'lik itdügi kelimāt-ı bāri'a-i reşika ve taḫḫikāt-ı fā'ika-i raḫikasını gördüm. Ol gördüğüm kelimāt-ı laḫifeden anuñ fazilet ü meziyyetine ḫamāniyyet ü yaḫin ḫaşıl eyledüm." didi. Pişvā-yı müteḫarriḫān-ı şer'-i Nebevī ya'nī Şeyḫ Şadre'd-din-i

⁶⁰⁷ Doğru ve detaylı anlamlardan doğan araştırma ışığı güneş gibi ayın zevcesine işaret eder.

⁶⁰⁸ Fazileti ile çağında yüce oldu.

Ḳonevî ḥazretlerinin *Miftāḥü'l-Ġayb* nām kitābını şerḥ idüp miftāḥ-ı beyānla künüz-
1 rümüz-ı 'ilm-i taşavvufdan ve ḥazā'in-i defā'in-i esrār-ı esmār-ı İlähiyye'den çok
nesne açdı. **Mıṣrā'** :

Besî mikerd feth-i remz ü esrār⁶⁰⁹

Kendiniñ üstād-ı kām-kārı ya' nî Mevlānā Fenārî ol kitāb-ı müsteḥāba yazduğı şerḥde
ḥıyām-ı kelāmı tār-ı zülf-i yār gibi ıtnāb ıtnāb üzre baş idüp rişte-i merāmı tül-ı emel
gibi dūr u dırāz eyledi. Bisāṭ-ı maḳālî minvāl-i taṭvîl üzre nesc idüp minhāc-ı merāmı
[125] bir vasî' ü fasîḥ vādide irād eyledi ki anuñ nihāyetine vuşul ü zafer ancak
müntehî olan kemmel-i evliyāya müyesser idi. Lākin Mevlānā Ḳuṭbe'd-dīn-zāde
tafşîl ü taṭvîlden ictināb u ishāb-ı it'āb-engizden ihtirāz idüp menāfi'-i
ledünniyesinden mübtedî daḥı müntefi' olsun diyü ihtişār ihtiyār eyledi. **Mıṣrā'** :

İhtişār evlā-st der-hercā ze-taṭvîl-i kelām⁶¹⁰

Ve daḥı Şeyḫ Şadre'd-dīn-i Ḳonevî'nüñ *Nüşüş* nām kitāb-ı berā'at-fercāmını şerḥ
eyleyüp nüşüş u füşüş kelimātında manşüş u muḳarrer olan maḳāşıdı naşşan izḥār
eyledi. **Şi'r**:

Ez-ḥüsn-i naḳş-ı şüret-i tevḳi' hāy-ı tū

Mensüh geşt naḳş-ı taşāvîr-i mānevî⁶¹¹

Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz seksen beş senesinde vefāt eyleyüp ṭā'ir-i ḳuds-i
āşiyānı maḳarr-ı tāvūs-ı nāmūs-ı ekber olan müntehā-yı 'ālem-i bālāya 'urüc eyledi
*ṭābe 'ü'l-lāhü şerāhü ve ce'ale'ü'l-cenneti meşvāhü.*⁶¹²

Tezyil: Aşḫāb-ı nazmdan bir şā'ir-i māhir anuñ vefātına bu tārîḫi didi. **Tārîḫ**

Şeyḫā min hāzihi'd-dāri inteḳal

Cennetü'l-firdevsi şārete menzilā

Ḳül li-men maṭlūbihi tārîḫihi

*Raḥmetü'llāhi 'ileyhi dā'imā*⁶¹³

⁶⁰⁹ Birçok sır ve şifreyi çözdü.

⁶¹⁰ Her yerde lafi uzatmak yerine öz konuşmak daha iyidir.

⁶¹¹ Senin imzalarının resminden dolayı mani'nin resimleri geçersiz oldu.

⁶¹² Allah rahmet eylesin ve cennet dinlenme yeri olsun.

⁶¹³ Şeyhimiz bu diyardan intikal eyledi. Firdevs cenneti oldu onun menzili. İsteddiği şey tarihi olan kimseye şunu de ki Allah ona rahmet eylesin her zaman.

Ve dağı *Evrād-ı Zeyniyye*'yi şerh idüp zāhir ü bāṭını anda cem' eyledi. Ba'zı şikāt-ı nāsdan menķüldür ki Mevlānā Kuṭbe'd-dīn-zāde Muḫyi'd-dīn Efendi İznik'de olan Sultān Orḫan Medresesi'ni ve İznik kādīlığını ve fetvāyı cem' eyledi. Ol diyārda şukūk ü temessükātı ve şuver-i fetāvāsı bī-nihāyetdür *revveḫu'llāhi rūhahü'l-azīz*.

Mevlānā Fethu'llāh Şīrvānī *rahmetu'llāhi aleyh*

'Ulūm-ı 'aqliyye ve 'ulūm-ı şer'ıyyeyi Seyyid Şerīf Cürcānī ḫāzretlerinden ve fūnūn-ı riyāziyyeyi Kādī-zāde Rūmī'den Semerķand'da telemmüz eyledi. Bu maķūle esāṭīn-i selāṭīn-i fużalā'-i refī' u'l-cenāba ittişāl ile i'lā-yı zerā-yı fezā'il ve müntehā-yı evcāt-ı derecāt-ı kemālāta vāşıl olduḫdan şoñra bilād-ı Rūm'a gelüp Emīr İsmā'il Beg zemānında nefsi-ı Kaştamoni'da tavattun eyledi. Kaşaba-i mezkūrede kütüb-i ma'ķūleden *Kitāb-ı Telvīḫ*'i ve *Şerḫ-i Mevāķıf*'ı ve Kādī-zāde Rūmī'nün muşannefātından *Şerḫ-i Eşķāl-i Te'sīs* ve *Şerḫ-i Çaġmīnī*'yi mü'ellif-i Şaķā'ik'ün vālid-i 'azīzinün ḫālī Mevlānā Meḫammed Niksarī'ye kendü aḫz itdüġi minvāl üzre ta'līm ṫarīķiyle ifāde eyledi. Mevlānā Meḫammed Niksarī dağı müşārun ileyh Fethu'llāh Şīrvānī'den istifāde itdüġi gibi mü'ellif-i Şaķā'ik'ün vālid-i mācidine ifāza eyleyüp anlar dağı mü'ellif-i Şaķā'ik'ün kendülerine üstāddan gördüġi gibi ta'līm ü tefhīm eyledi. Ol mazḫar-ı feth-i Rabbānī ya'nī Fethu'llāh Şīrvānī *Şerḫ-i Mevāķıf*ün ilāhiyyātına ḫāşıye tensīķ idüp *Şerḫ-i Çaġmīnī*'ye bi't-temām ve *Şerḫ-i Mevāķıf*ün evā'iline taḫķīkāt-ı bārī'a-i bedī' ayı şāmil ta'līķāt-ı fā'ıķa ta'līķ eyledi.

Şi'r:

Cihān ze-feyż-i 'ulūm-ı tü ān çenān pür-şod
Ki hīç eş'arī-i da'vī-i ḫalā ne-küned⁶¹⁴

Merḫūmun ve maġfūrūnleh Sultān Meḫammed Ḥan ḫāzretlerinün evā'il-i salṫanatında vefāt eyleyüp kaşaba-i mezkūrede genc-i medfūn gibi defn olındı *nūrü'llāhi kabrehū*.

Mevlānā Şücā'a'd-dīn İlyās *rahmetu'llāh*

Elsine-i nāsda Müfred Şücā'a demekle meşhūr iken şehr-i Üsküb'de İşḫāķiyye'de kırķ yıl müderris olmaġın ba'zı kimesne Üsküb Şeyḫi diyü laķab vaz' eyledi. Ol muḫaķķıķ-ı Rabbānī müdeķķıķ-i Şamedānī mücābü'd-da'avāt olup Ḥāzret-i Rabb-i

⁶¹⁴*Cihan senin biliminin feyzinden öyle doldu ki herhangi birçok bilen, eksikliklerden bahsedemez.*

‘izzet yanında maḥşülü’l-merām ve ma’külü’l-keḷām idi. Mü’ellif-i Şakā’iḳ Mevlānā Zeyrek-zāde Rükne’d-dīn ḥazretlerinden naḳl eyledi ki “Babam Mevlānā Zeyrek müddet-i keşire müşārun ileyh Mollā Şücā’ dan oḳuyup ‘ulūm-ı me’sūre-i meşhūreyi andan istifāza ve istifāde eyledi ve daḳı naḳl eyledi ki Mevlānā Şücā’ erbāb-ı taşavvuf üslūbı üzre şiyāb-ı ḥaşine giyüp fuḳarā-yı şūfiyyenüñ melābisini geymek mülābesesiyle ol zümreye iltibās eyledi.” Şi’r:

Zāhir-i ḥod-rā meyārāy ey faḳīr
Tā çü badr-i bāḫin-et gerded münīr
Ṭālib-i her şūret-i zibā me-bāş
Der-hevā-yı atlas u dībā mebāş⁶¹⁵ [126]

Mevlānā İlyās Ḥanefī *raḥmetu’llāhi ‘aleyh*

‘Ulūm-ı ‘aḳliyye vü naḳliyyede mütemehhir ve fūnūn-ı fıḳh u ‘Arabiyyetde mütebaḫḫir kimesne idi. Celā’il-i fezā’il-i zāhire-i zāhirede müteferrid olduḳdan mā’adā ‘azīmet-i ḳaviyye-i ḳavīme ile meslek-i taşavvufa sülūk idüp ‘ilm-i zāhir ile ‘ilm-i bāḫını cem’ itmiş idi. Bu ṭarīḳ ile kümmel-i enāmuñ ṭarīḳına gitmiş idi. Şi’r:

Zāhir ü bāḫın be-sāz ārāste bā-ḫüsn-i ḫāl
Tā ki yābī behre ez-lüṭf-i Ḥüdā-yı bā-kemāl⁶¹⁶

Mezkūruñ bundan ziyāde aḫvāl-i şeref-āmāline iṭṭilā’ müyesser olmamaḳın bu miḳdār ile iktifā olındı *revveḫu’llāhi rūḫahü*.

Mevlānā Süleymān Çelebi ibni Ḥalīl Paşa *raḥmetu’llāh*

Peder-i necābet-eşeri merḫūm Sultān Murād Ḥān ḥazretlerinüñ zemān-ı salṭanatında vezīr olup ser-rişte-i intizām-ı mehām-ı salṭanat ve ḫabl-i metīnū’t-te’ām-ı aḫḳām-ı ḫilāfet anuñ yed-i beyzāsına tefvīz ü taḳlīd olındı. Nuḳūd-ı aḫvālinde āşār-ı ḫulūş u necābet zer-i nāb gibi nümāyān olup keḷām-ı nāfiż ve ṭab’-ı nāḳıd şāḫibi olduḳ ecilden vezīr olup şadr-ı dīvān-ı keyvān-ı eyvāna zīver-baḫş oldı. Şi’r:

Bülend ḳadr vezīri ki der-zemāne ne-dāşt
‘Adil-ü şübhe be-ḫazm-i metin-ü ra’y-ı şavāb

⁶¹⁵Ey yoksul insan, görünüşünü düzeltmeye çalışma. İzin ver için ay gibi parlamaya başlasın. Her güzel yüze talip olma. Diba ve Atlas peşinde olma.

⁶¹⁶İç ve dışını hal güzelliği ile süslersen kamil Allah’ın lütfundan faydalanırsın.

Mühiṭ-i devr-i felek bā-heme Cenāb-ı Refi‘

Ne-miresīd ze-ḥaşmet be-dān refi‘ -i cenāb⁶¹⁷

Vezīr-i mezkūruñ zemān-ı ḥayāt ve eyyām-ı şıḥhatinde oğlı Süleymān Çelebi kādī-
‘ asker olup ‘ asākir-i manşūreye müte‘ allıķ meşālīḥ-i sevāniḥ-i mühimme ve vākı‘ āt-
ı ḥādīşāt-ı mülimmede anuñ cenābına mürāca‘ at olındı. Lākin va‘ de-i *lā yeste ḥirūne*
*sā‘ate ve lā yūstaḫdimūn*⁶¹⁸ irişmekle babasından muḫaddem vefāt eyleyüp rāh-ı
‘ adem ve fenā’-i fenāya andan evvel gitdi. Cezālet-i ensāb ve celālet-i aḥsāb ve
leṭā’if-i me’şer ve şerā’if-i mefāḥir-i kābiren-‘ an-kābiren aña mevrūş olup gūş u
gerden-i āmālī zīb ü zīver-i menāķıb-ı ḥamīde ve ārāyiş-i fezā’il-i pesendīde ile
pīrāste vü ārāste idi.

Tezyīl: Maḥrūse-i Edrene ḳazāsına tābi‘ ḳurādan sekiz yüz elli bir senesinde vaḳf
olan Küremidlü nām karyenüñ vaḳf-nāmesi zıkr olunan kādī-‘ asker Süleymān
Çelebi’nüñ imzāsıyla mümzādur *raḥmetu’llāhi te‘ālā*.

Mevlānā Ḥasan bin Emīr ‘Alī raḥmetu’llāh

Bu kişi Şaḳā’ıķ’da meşṭūr u muḥarrer degildür. Lākin sekiz yüz yigirmi altı
senesinde kādī-‘ asker iken yazduğı *Temessükāt-ı Şer‘iyye*’den birḳaç temessükleri
manzūrumuz olmađın ilḥāḳ olındı. Bundan gayrı aḥvāline vuḳūf u şu‘ūr olmamađın
bu miḳdār ile iktifā ḳılındı *raḥmetu’llāh*.

MEŞĀYİḤ-İ ṬABAḲA-İ SĀDİSE *rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘in*

‘ Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Aḳbıyık Sulṭān *raḥmetu’llāh*

Ḥācī Bayram Sulṭān’uñ aşḫābındandır. Eşnā-yı ḥalvetde āteş-i riyāzetde ḳāl olup
naḳd-i vaḳt olmađla ol niḳād-ı nuḳūd-ı ma‘ārif-i İllāhiyyeye ebvāb-ı gencīne-i dünyā-
yı denīye meftūḥ u mekşūf olup ferāḥ-ı desti al virdi. Ḥazā’in-i defā’in-i taşavvurda
güncāyişden bīrūn-ı sürḥ ü sefīde vāşıl olup bī-nihāye derāhim ü denānīre nā’il oldı.
Mi‘yār-ı dil-i saḫīḥü’l-‘ayārı **Mışrā’**:

Erenler naḳde ḳılmışdur du‘āyı

⁶¹⁷ Yüce bir vezir ki o çağda onun gibi kararlık ve doğru karar vermekte benzeri yoktur. Gökler, tüm yüce etrafı ile birlikte haşmet konusunda onun yüceliğine ulaşamıyordu.

⁶¹⁸ Ne bir saat geç bırakılırlar ne bir saat erken (Araf, 34.).

Mısrâ‘ı fehvâsınca naqd ile iktifâ eylemek cânibine mâ‘il olup bu rütbe-i haķır ve mertebe-i nâcizüñ verâsında olan merâtib-i cilye-i ‘aliyye ve meţâlib-i seniyye-i semiyyeye vuşûle himmet itmedi. Hâcî Bayram Sultân hazretleri ol kâmilüñ bu şey ‘-i kalîle meftûn olup “İksîr-i mücâhedâtle işini altun itmedüğüni münâsib görmediği ecilden kelimât-ı dürer-bârına tarh-ı cevher-i nuşh u pend idüp māl ü menâl habâb-mişâl menâl-i fenâ vü intikâldür. Sîm ü zer zılâl-i hürşid gibi serî‘ü’z-zevâldür. Şi‘r:

Harâm-eş ‘iķâb ü helâl-eş hesâb
Maķâmî nedâred çü zıll-i sihâb⁶¹⁹

‘Âlem-i beķada meţâlib-i ‘âliyye-i gâlibe var iken bu maķûle zeķârif-i dünyeviyye-i fâniyye ile iktifâ sezâ ve bu güne temvîhâta ibtilâ revâ degildir.” didi. Şi‘r:

Dest-i hâli ze-direm bâ-dînâr
Ger ser-efrâz şevî hem-çü çenâr⁶²⁰

[127] Bu muķâbelede Aķbıyık Sultân cevâba müteşaddî olup *ed-dünyâ mezra‘atü’l-âhire*⁶²¹ fehvâsınca “Dâr-ı dünyâ mezra‘a-i âhiret ve münbit-i tohm-ı sa‘âdetdür. Anuñ neşv ü nemâsı bereķâtında mâ‘ide-i fâ‘ide-i uhreviyye hâşıl olur. Benüm daķı meylüme bâ‘iş budur.” didükden sonra Hâcî Bayram Sultân’uñ nazarından rüy-ı gerdân oldu. Hâcî Bayram Sultân hazretleri Aķbıyık Sultân’uñ bu vechle kendüden yüz döndürüp münharif gitdüğüne hâtır-ı perişân olmağın kat‘-ı ‘alâka-i derünî ve istîsâl-i ittîsâl-i ma‘nevî idüp “Şimden girü benden saña imdâd u ifâza olmaz.” didi. Bu eşnâda Aķbıyık Sultân hazretleri hâric-i zâviyye müteveccih olup taşra gider iken başı berâberi tâcı başından düşüp ser-bürehne ķaldı. Ol serdâr-ı evliyâ ve serfirâz-ı aķtâbuñ infî‘âlinden Aķbıyık Sultân kendinüñ başına belâ gelüp bu ser-güzeşti Hâcî Bayram Sultân’uñ başı altından olduğini ve âşâr-ı infî‘âli başdan burada zuhûr bulduğunu fehm itmegin âhir-i ‘ömrine degin tezellülen başına nesne geymeyüp mecnûn-mişâl jülîde-müy u şülîde-hışâl gezdi yürüdi. Şi‘r:

Şude la‘l-i leb-i şîrîn-i tû hayrânî-i mâ
Ve-z ser-i zülf-i tû bûd-est perişânî-i mâ⁶²²

⁶¹⁹ Yücelikle yabancı ve işi para pulla bulut gölgesi kadar değeri yok.

⁶²⁰ Çınar ağacı gibi başın yükseklerde olursa elin para puldan boş olur.

⁶²¹ Dünya âhiretin tarlasıdır.

⁶²² Senin lal gibi tatlı dudağına hayran kaldık. Bizim perişan halimiz senin saçlarının kıvrıcığındandır.

Mü'ellif-i Şakā'îk vâlid-i 'azîzinden naql eyledi ki Aḳbıyık Sultān'ıñ Mevlānā 'Arabî ḫazretlerinden oḳur bir oḅlancığı var idi. Ol oḅlancık daḅı babası Aḳbıyık Sultān gibi meḳşüfü'r-re's ve mürselü's-şi'r gezüp aḳrānınıñ baş aḳıḳ yigregiydi. Aḳbıyık ḫazretleri mevhibe-i İlähiyye ile ol ḳadar sîm üzere mālîk oldı ki sâkin olduḅı evüñ her küncinde güyā bir genc olup her kūşesinde māl-i firāvān mānend-i genc-i şāyegān-ı rāyegān yatur idi. Lâkin ol sîm ü zerüñ ḫıfz u zabtıyla muḳayyed olmayup aşḫāb-ı fuḳarā vü fāḳaya ve erbāb-ı ihtiyāca 'ale'l-ıtlāḳ infāḳ ider idi. Aḳbıyık Sultān keşf ü kerāmāt ve ḫavāriḳ-ı 'ādāt şāhibi olup ekşer evḳātta ḡalebāt-ı cezebāt-ı İlähiyye ile müstaḅraḳ idi. **Şi'r:**

Ḫired çü revnaḳ-ı divānegān-ı 'aşḳ-ı tū dîd
'Üḳḳāl-i 'aḳl be-yefkened ki el-cünün-ı fünün⁶²³

Neşve-i bâde-i şevḳ-i maḫabbetü'llāh ile sekr üzre olduḅı zemān dā'ire-i 'aḳlda olduḅı ezmāndan efzün idi. **Şi'r:**

Ber-müşḫaf-ı irādet-i aḫvāl-i 'āşikān-rā
Çün fāl ber-güşād-em lā-ya' ḳilün ber-āmed⁶²⁴

Maḫmiyye-i Bursa'da bir maḫall-i cinān-āsāda ḡuref-i ḫaraf-ı dārü'n-na'ımden nişāne bir ḫāne iştirā eyleyüp anda sâkin olur iken vefāt eyledi. Ḫālen maḫrüse-i mezkūrede aña intimā ile meşhūr olan mekân-ı şerîfde defn olunup mezār-ı maḅfiret-medārı ol deryāda merci'-i ḫāşş ü 'āmm oldı *tāba'llāhu şerāhü ve ce'ale'l-cenneti mişvāhü*.⁶²⁵

Mevlānā Şeyḫ Meḫmed ki Yazıcıoḅlu dimekle meşhūrdur.

Mümā ileyh ḳuḫb-ı evliyā-yı 'irfān Ḫācî Bayram Sultān ḫazretlerinüñ şürefā'-ı ḫulefāsındandır. Medîne-i Gelibolı'da tavaḫḫun eyleyüp a'ḳāb-ı tātde belki aḫḳāb-ı sātde tātde ü 'ibādāta meşḅül idi. Müddet-i 'ömrinde 'avā'îḳ-ı Ḫālîḳ olan 'alā'îḳ-ı ḫalā'îḳden inḳıḫā' üzre olup *fi'l-leyli ve'n-nehār bi's-serrü ve'l-cehār*⁶²⁶ cenāb-ı büzürg-vār veḫazret-i perverdigār şavbına teveccüh-i tām ile müteveccih idi. Zebān-ı Türkide *Muḫammediyye* nām bir kitāb-ı maḫmidet-nizām nazm idüp mebde'-i

⁶²³ *Aḳıl senin aşḳının delilerini görünce en akıllılar aḳlı bıraktılar ki deliliḅin kendisi bir sanattır.*

⁶²⁴ *Düşkünlükten âşıklar hakkında fāla bakınca "akılsızlar" çıktı.*

⁶²⁵ *Allah taksiratını affetsin, mekânını cennet eylesin.*

⁶²⁶ *Gece ve gündüz gizlice konuşuyorlar.*

‘ālemden hātıme-i enbiyā-yı ‘*aleyhi’ş-şalāti ve’-selām* hazretlerinüñ vefātına degin olan ahvāl-i elfāz-ı bedī‘ u’l-beyānla tıbyān eyledi. **Şi‘r:**

Zıhn-i müşkil güşā-yı derāk-et

Şerh-i tefsir-i gayb-rā keşşāf

Be-rübāyed be-kelk-i çihre güşāy

Ĥem-i nūn ez-şekenc-i gīsū-yı kāf⁶²⁷

Mezāhir-i zevāhir-i şıfāt u esmā olan zevāt-ı ‘āliyyātuñ ve ecrām-ı ‘ulviyyāt ve ecsām-ı süfliyyātuñ keyfiyyet-i ibdā‘ u icādını ve aĥbār-ı aĥyār-ı vefāt-ı rasūl-i emīn ‘*aleyhi şalātu’llāhü’l-melikü’l-emīn* ve menākıb-ı ĥulefā’-i rāşidini ve ahvāl-i pür-ehvāl-i ĥaşr ü meşr ve kıyām-ı kıyāmet ve nār u cenneti nuşūs-ı şādıka-i fā’ıķadan istinbāt olıduğı üzre luğāt-ı şanı‘ a-i bedī‘ a ile anda irād eyledi. Fātiĥa-i kitābdan ĥātımesine degin ĥurūf-ı hecādan her ĥarfde *kürretü bü‘di kürretü ĥaşid ve kıt‘ahü*⁶²⁸ üslübınca [128] maķāşidını buĥūr-ı muĥtelife ile manzūmen edā eyledi. Leṭā’if-i ma‘ārif-i şüfiyyeden vāridāt-ı fāyizāt-ı zevĥiyye-i vicdāniyyeyi inbā’-i ebnā’-i nāsütüñ ahvāl-i şirīn ü nemekīni ile ĥalṭ idüp ikisini şir ü şekker gibi imtizāc itdürdi.

Şi‘r:

Ey kerde dem-i Mesīĥet ihyā-yı memāt

Der-her şeker-et ta‘bīye şad-tüñg-i nebāt

Ez-ĥaṭṭ u ‘ibāret-i tū-‘ām rüşen şod

K-ender zülemāt çün buved āb-i ĥayāt⁶²⁹

Zıkr olınan kitāb-ı fezā’il-intisāb bā’ iş-i ĥilkat-i ‘avālim olan ĥurre-i ĥarrā-yı nūr-ı Muĥammedi’nüñ cibāh-ı nebāh-ı enbiyādan zuhūrātını ve intikālātını beyān itmegin ve ‘ālem-i vāķı‘ ada cenāb-ı risālet-menzilet ĥazretlerinüñ şavb-ı şavāb-me’ābından “Bu maķūle kitāb taşnīf eyle” diyü işāret-i pür-beşāret şudūr eylemegin Yazıcı-zāde Efendi bu kitābı te’lif ü taşnīf idüp *Muĥammediyye* diyü tesmiye eyledi. **Şi‘r:**

Lafz-eş şude māye-i emānī

Āyine-i şāhid-i ma‘ānī

⁶²⁷ İyī anlayan ve sorunları çözen zihnın gizlilik şehrini keşfeder. Maskeleri kaldıran kalemi ile Kaf harfinin kıvrıcık saçlarından Nun harfinin yayını çıkartır.

⁶²⁸ Zaman zaman Kaside ve Kıt’a olmuştur.

⁶²⁹ Ey ki Mesih gibi nefesin ölümlere hayat veriyor. Her bir şekerinde yüzlerce akide şekerini bulunur. Senin yazı ve ibarelerinden anladım ki karanlıkta nasıl hayat suyu bulunur.

Der-ruy-eş ez-ân zamîr-i enver

Şed şâhid-i ma'nevî muşavver⁶³⁰

Ve Şeyh Muhyî'd-dîn-i 'Arabî hazretlerinin *Fuşûş* nâm kitâbını 'alâ-tarîki'l-icmâl şerh idüp ba'zı müteşâbihât-ı müşkilenüñ te'vîl ü tevcîhine çokluk ta'arruz eylemedi. Hudûr-ı eşkâl ve sûtür-ı a'zâlde müstetir olan 'arâyis-i nefâyis-i haķâ'ik-i cemîlenüñ vücûh-ı taḥkîkâtına ḥall-i keşf ü ḥall ile zînet-baḥş olmadı. Kerâmât-ı zâhire-i tâhiresi ve ḥavârîk-ı 'âdât-ı bâhire-i zâhiresi muḳarrer ve levâmî' -i sevâtî' -i velâyeti mânend-i necm ebher-i ezherdür. Maḥmiyye-i Gelibolı'nuñ ḥalkı anuñ ḳabr-i şerîfini "Mezân-ı icâbet-i ed'iyedür" diyü i' tîkâd eylemişlerdür.

Tezyîl: Mümâ ileyhüñ *Mağâribü'z-Zemân* adlu bir 'Arabî mufaşşal kitâbı daḥı vardır. Kendinüñ *Muḥammediyye* nâm kitâbı ve birâderi Aḥmed Bîcân'ın *Envârü'l-Āşîkîn* adlu kitâbı, bu ikisi andan mütercemdür. Bu ma'nâ *Envârü'l-Āşîkîn*'de muşarraḥ u mestûr u muḳayyeddür ve daḥı mümâ ileyhüñ *Sûre-i Fâtîḥa*'yı tefsîri vardır. Ol tefsîrünüñ dîbâcesinde "Ben bu tefsîri melâḥide-i vücûdiyyeyi redd için taşnîf eyledüm." diyüp 'unvân-ı kelâmını gâḥ 'ibâret-i taḥkîk ile ve gâḥ 'ibâret-i tedkîk ile ma'nûn eyledi ve Gelibolı'da deryâya nâzır muşallâda *Muḥammediyye*'yi te'lîf idüp bir mescid binâ eyledi ve "Bu maḳâm Hızır ve İlyâs'ın maḳâmıdır" diyü bu Türkî kıt'ayı nazm eyledi. **Kıt'a:**

Budur ol Hızru İlyâs'ın maḳâmı

Du'â ḳılup virüñ bunda selâmı

Bunları bunda gördi YazıcıoḒlu

Anuñçün yaptı bu 'âlî-maḳâmı

Mevlânâ Şeyh Aḥmed *rahmetu'llâhi'l-meliki'l-eḥad*

Mârrü'z-zıkr Yazıcı-zâde Şeyh Meḥemmed'ün ḳarındaşıdır. Bu daḥı Ḥacî Bayram Sulṫân'ın ḥulefâsındandır. Āteş-i riyâzet-i cân-güdâz ile fetîle-i cismi yanup yüregi yaḒı zübân itmegin kemâl-i neḥâfetle naḥîf olmuş idi. Bu dâ'ıye ile Aḥmed-i Bîcân dimekle şöhret bulmuş idi. **Şi'r:**

Sûḥte-i tâb-ı tecellî şude

⁶³⁰Sözü senet gibi geçerlidir. Meanilerin aynasıdır. Yüzü içinin ışığından parlıyor. Yüzlerce manevi şahit yüzünde görünüyor.

Şeyfte-i Hazret-i Mevlā şude⁶³¹

Şeyh Ahmed dağı müddet-i ‘ömrinde Geliboli’da mütemekkin ü mutavattın olup āhirü’l-emr anda vefāt eyledi. Hālen anuñ mezārı ziyāret-gāh-ı halk olup “Vegā-yı icābet-i du‘ādur” diyü rûhından istimdād iderler. Ol şems-i āsmān-ı ‘irfān ve hürşid-i sipihr-i zevk ü ikānuñ levāmi‘-i sevātı‘-ı kelimāt-ı qudsiyyesinden aşhāb-ı ‘aşk ve erbāb-ı şevk istitāre vü istifāza itsünler diyü *Envārü’l-‘Āşıkīn* ismiyle müsemma bir kitāb-ı belāgat-intimā peydā eyledi. Bu kitāb-ı müsteṭāb ol cenāb-ı vālā-nişābuñ ‘ulüvv-i maḳāmātına burhān-ı sātı‘ vāḳı‘ oldı. **Şi‘r:**

Be-āftāb-ı cihān tāb-ı āsmān-ı ‘ulūm

Ki şod münevver ez-enfās ü cihān-ı ‘ulūm⁶³²

Mevlānā Şeyhī *rahmetu’llāhi’l bārī*

Adı Sinān’dur ve maskaṭ-ı re’si bilād-ı Germiyān’dur. Zemān-ı şebāb ü cevānı ve nezāret-i nevbāve-i ‘ömr ü zindegānide mazhar-ı feyz-i sermedī ya’nī Mevlānā Ahmedī’den ve sā’ir ‘ulemādan ta‘allüm idüp cümleñüñ ifāzası sebebiyle mevārid-i füyüzāt-ı Rabbāniyye’den mu‘terif oldı. Evvel-i ‘aşrda olan a‘yān-ı ‘ulemānuñ şafā-yı nazarlarıyla merdüm-i çeşm gibi ta‘ayyün buldı. Sīmā-yı lütf imā-yı aḫvālinde āsar-ı rüşd ü necābet nihāyet [129] bulup Hācī Bayram Sultān’uñ şeref-i ḫidmetleriyle teşerrüf idüp ṭarīka-i şūfiyyeyi taḫşil ü tekmil eyledi. Ba‘dehü Kūtāhiyye nām kaşabanuñ ḳurbında muvaṭṭan-ı aşlisinde teḳā’üd eyleyüp vefāt idinceye degin ol maḳāmdan müfāraḳat eylemedi. Āhir-i ‘ömrinde evc-i vücūddan ḫaziz-i ‘ademe suḳūt u hübūṭ eyleyüp maḳām-ı ma‘hūdda defn olındı. Mü’ellif-i Şakā’iḳ ol hāvī-i ḫaḳā’iḳuñ ḳabr-i şerifini ziyāret eyleyüp üns-i ‘azime vāşıl olmış imiş. Bu ma‘nāyı bu maḫalde ifāza eyledi. Merḫūm-ı merḳūmuñ nevk-i ḫāme-i müşk-bārı bülbül-i gülistān-ı belāgat ve kilik-i belāgat-āşarı ‘andelīb-i aḡşān-ı berā‘at olmağın Türkī zebānla bāğ-ı nazmda terennüm eyleyüp bī-şümār şi‘ār-ı feşāhat-eş‘ār ısdār eyledi. **Şi‘r:**

Der-cān-ı bezmī ki şi‘ri sāḳi-i meclis buved

Rāḫ-ı rûḫ-efzā çe bāşed Şi‘r rûḫ-efzā-yı vey

Lāf-ı ḫāḳānī zened der-mülk-i ma‘nī z-ānki hest

⁶³¹ *Tecellinin hararetinden yanıyor. Mevla Hazretine düşkün olmuş*

⁶³² *Bilim gökyüzünün parlayan güneşi ki bilim dünyası onun nefesi ile aydınlandı.*

Germi-i bazar-ı şems ez-nuri-i ara-yı vey⁶³³

Aksam-ı şir den gazel vâdisinde mükemmel divân tertib idüp bi-mişl kaşideler terkib eyledi. Bu matla' anıdır. **Matla:**

Gül yüzün mecmu' asında nice kim defter düzer
Virür evrâkın yile çün nüshasın ebter düzer

Ve bu mülemma' ebyât anı bir gazelindendir.

Mâ-hest ne-midân-em hürşid-i raht yâne
Bu ayrılık odına cânım nice bir yana
Şad tîr resed bir-dil-ze-ân Türk-i gümân-ı ebrû
Bu fitne ile çeşmün çün uyhudan uyana⁶³⁴

Ve meşnevî semtinde *Husrev ü Şirin* kıssasını nazm idüp ol Husrev-i şu' ara-yı Şirin-beyân mesâmi' -i mecâmi' -i 'âlemiyâna gûşvâre taqûp tab' -ı dağiki pervine pervizin aşmışdur. El-hâk nîrû-yı bazu-yı belâgatle oğın atup yâyn başlamışdur. Mü'ellif-i Şakâ'îk kendinün üstâdı Mevlânâ 'Alâ'a'd-dîn 'Alî 'Arabî'den nakl eyledi ki ol şu' arâ zümresinün Şeyhî'nün başire-i başireti kuhl-i dâniş ile mükehhel idi. Lâkin zâhir-i hâlde sîması hâr u hâkîr olup şüreti ve hey'eti sağim ü zemim ve gözleri 'alil ü kelil idi. Ba'zı 'avârîz sebebiyle haste-çeşm olan kimesnelerün dîde-i remed dîdelerine 'ilâc için bir kuhl-i nâfi' ihdâş eylemiş idi ki a'yân-ı 'âlem ol kuhlün menâfi' ini görür idi. **Şif'r:**

'Ayn-ı nef' idi turduğınca o kuhl
Nazar-ı ehliyyete hayli nâfi' idi
Şatılur oldu tütüyâ gibi kem
Remed-i çeşm halkı dâfi' idi

Ol merd-i kâmil-nazar u nâkıd-başar bu kuhl-i cilâ-bahşı ma'lûl olan erbâb-ı 'illete dirhem dirhem şatar idi. Az nesne ile halkuñ gözlerini boyar idi. **Matla':**

Cilâ vir çeşm-i câna hâk-i pây-ı dil-rübây ile

⁶³³ Şirin kahyalık yaptığı ziyafette ruha hayat veren şarap onun hayat verici şiri dışında ne olabilir. Kendilerini göstermek için Meali memleketinde Hakan (şair)'dan bahsediyorlar. Güneşin sıcaklığı onun düşüncelerinin ışığından kaynaklanıyor.

⁶³⁴ Güneş gibi yüzün bir ay mı değil mi bilmiyorum. Bu ayrılık adına canım nice bir yana. Kaşları keman gibi olan o güzelden kalbime yüzlerce ok atılıyor. Bu fitne ile gözler nasıl uykudan uyanır.

Şakın keĥĥäller gözün boyarlar tütüyây ile

Bir gün pîr-i felegün çeşm-i pür-hün şafağ güninden perde-i kühlî-i şeb mürtefi⁶ olup nür-1 ‘ayn-1 âftâbla rüy-1 ‘âlem münevver olduĥda bir kâmil-nazar ol kuĥl-fürüşüñ kuĥlinden bir aĥça kuĥl alup kıymetini nazarında ĥoduĥdan sonra Mevlânâ Şeyĥî’nün ‘ayn-1 ‘ibretle yüzine baĥup gözlerinde ‘illet göricek *ve fî enfüsikim efelâ tübşirün*⁶³⁵ âyetinün feĥvâsını ifâde eyledi. Bu maĥalde mezkûrñ eline bir aĥça daĥı virüp “Kendü kuĥliñüzden bu aĥça ile kuĥl alup iktiĥâl eyleñüz ola ki müntefi⁶ olup ‘ayn-1 ‘inâyetu’llâh ile manzûr olasuz.” diyü laĥife şûretinden serzeniş eyledi. **Ķıĥ’ a:**

Ey ki dâniş be-merdüm âmüzî
Ān-çi güyî be-ĥalk-ı ĥod beynüş
‘Ayb-1 ĥod-râ ‘ilâc mîne-künî
Bârî ez-‘ayb-1 dîĥerân ĥâmüş⁶³⁶

Mevlânâ Şeyĥî ol şahs-1 şâĥib-nazara envâ⁶ -1 istiĥsân idüp âĥir-i ‘ömrine deĥin bu laĥifeyi yâd eyledükçe kemâl-i ĥatından ĥande ider idi *nûru’l-lâhi mazce’ahü*.

‘Ārif-i Bi’llâh Şeyĥ Müşliĥu’d-dîn *rahmetu’llâh*

Debbâĥlar İmâmı demekle mezkûr u meşĥurdur. Āb-rüy-ı memâlik-i ‘Osmâniyye olan maĥmiyye-i Edrene ĥıffet-i bi’l-meymenede debbâĥlar maĥallâtından Şeyĥ Şücâ⁶ zâviyesi ĥurbında bir mescid-i felek-mümâşilde otuz yıl miĥdârı iĥâmet-i ĥıdmet-i imâmet idüp rüz u şeb ĥulâşa-i evĥât ve neĥâve-i sâ⁶ atini ‘ibâdet-i naĥvine şarf eyledi. Menĥüldür ki her gice ĥasaĥ-ı zılâmdan falaĥ-ı şubĥ-ı bâma deĥin yüz rek⁶ at namâz kıilup [130] her iki rek⁶ atden sonra tecdîd-i vüzü⁶ eylemegi ‘âdet idindi. Ol İmâm-ı himâm fırĥa-i aşfiyâ erkân-ı mendûbe-i cemâ⁶ at-i evliyâ üzre cinâyât u kerâhiyyâtdan taĥĥîr-i derün için gicede elli kerre âb-dest alır idi. Şerâyîĥ-i mefrûza-i ‘ubûdiyyeti edâ⁶ -i niyyetine miĥdâr-ı manşüş deñlü namâz kıılır idi. **Şi⁶ r:**

Çü gâh-ı vüzü⁶ ĥâĥır-eş cüst âb
Devând âftâbe sūyeş âftâb
Der-âb-ı vüzü⁶ âb-ı Ĥızr-eş revân

⁶³⁵ *Ve kendi canlarınız içinde görmez misiniz? (Zariyat, 2.)*

⁶³⁶ *Ey ki halka bilim öğretiyorsun halka söylediklerini kendin de dinle. Kendi hatanı düzeltmiyorsan bari diĥerlerinin hatasına göz yum.*

Ve'z ān āb mī-şest dest ez-cihān⁶³⁷

Ol pīşvā-yı muqtedā-yı zümre-i müteşerri' in 'ulüm-ı zāhire-i zāhireye 'ālim olup meşāğil-i mesā'il-i fūnūna meşğul olduğu gibi nüşha-i meknūnātda mekmūn olan āyāt-ı şanāyi' -i bedāyi' -i rubūbiyyeti āyet āyet tilāvet ider idi. Şi'r:

Ne-negerī in deyr-i bekā bürd merā

Vin heme evzā' ne-yāverd merā

Sebha-i encüm be-şüreyyā ke dād

Ṭārem-i çārum be-Mesīhā ke dād

Nil der-in şafha-i Hızrā ke rih̄t

Mühre der-in hoşka-i minā ke rih̄t

Hest der-in dā'ire-i kāl ü kıl

in heme ber-hesti-i şāni' delil⁶³⁸

Ḥazret-i Ḥallāk-ı bāhirü'r-raḥamūt ve Cabbār-ı vāsi' u'l-ceberütüñ derk ü fehmden münezzeh olan zāt-ı 'ulyāsınuñ 'ulüvv ü 'azameti efkārından tenezzülāt-ı şıfātı ile mazāhir-i zavāhir-i sıfāt-ı celāl ü cemāl olan zevāt-ı müteḥālifetü'ş-şü'ünüñ mülāḥazasından ḥālī olmayup dā'imā müstağrağ-i ka'r-ı baḥr-ı fikret ve ğarīğ-ı hemyān u ḥayret idi. Şi'r:

Be-nīmet üftāde be-deryā-yı fikr

Ve-āmede sergeşte-i şahrā-yı fikr

Nāzır-ı dīvān-ı taḥayyür şude

Ğürka-i tūfān-ı tefekkür şude⁶³⁹

Ve bi'l-cümle ihāta ile biḥār-ı ḥaḳīkatde bir baḥr-ı zehḥār ve bu kadar seng-i girānla cibāl-i ṭarīğinden bir cebel-i üstüvār idi. Şeyḥ 'Abdü'l-laṭif Ḳudsī ḥazretlerinden daḡı mūmā ileyhüñ ḥaḳḳında leh'ic-i ḥaḳīkatden bir baḥrdur demek kelām-ı menḳüldür. Bu kelām-ı şā'ik kelām-ı sābıķı mü'eyyid-ivāķı' olup şıdķına şāhid oldı.

⁶³⁷Abdest aldığı sırada aklından su geçince Güneş koşarak ona ibrik getirir. O Abdest suyunda Hızır'ın ölümsüzlük suyu akıyordu. Bu sayede bu dünyadan vazgeçiyordu.

⁶³⁸Görmüyor musun ki bu yaşam dünyası nasıl beni aldı götürdü. Ve bu olaylar beni tekrar geri getirdi. Süreyya'ya kim akıl verdi? İsa'ya kim dördüncü feleği verdi? Bu yeşilliklerin ortasında kim Nil nehrini döktü? Bu gökyüzünde kim yıldızları döktü? Bu ses ve söz dünyası yaratanın varlığına işarettir.

⁶³⁹Düşünce denizine dalmış. Düşünce çölünde avare kalmış. Hayranlık divanına bakakalmış. Düşünce fırtınasında kaybolmuş.

Ḳabr-i şerīfi ve merḳad-i laṭīfi maḥmiyye-yi Edrene'de vāḳı' olup imām olduğı mescidüñ mihrābı öñinde defn olındı. Ol diyāruñ ḥalkı anuñ maḳām-ı eşbāḥı olan maḳāmı "Merāḥ-ı rüḥ-ı ervāḥdur" diyü i' tikād eylediler. **Mısrā'** :

Çe menzilī-st meger büstān-ı firdev-est⁶⁴⁰

Tezyīl: Mesmü'dur ki Şeyḫ Müşliḥü'd-dīn Efendi'nüñ *İrşād-nāme* ismiyle müsem mā bir risālesi var idi. Ol risāleyi Şeyḫ Vefā-zāde'ye irsāl eyledi *rahmetu'llāhi te'ālā*.

Şeyḫ Pīri Ḥalife Ḥamīdi rahmetu'llāh

Ḳaşaba-i Egirdir'de tavaṭṭun eyleyen şeyḫü'l-İslāmuñ kerīmesini tezevvüc eyledi. 'İlm-i zāhirde rāşidān-ı merāşid-ı taḥşīl-i kemālāt için kütüb-i mu'tebere-i ma'türeden ders ta'yīn idüp ḥüsn-i ifāza ve şeref-i ifāde ile ta'ayyün ḥāşıl eyledi. Lisān-ı 'azbü'l-beyān ve zebān-ı raṭbü't-tıbyānıyla āb-ı zülāl-mişāl lā-yezāl-i rüḥ-baḥş-ı aşḫāb-ı kemāl olup cenāb-ı cennāt-āyātı münhel ü nāhilāt-ı āb-ı 'irfān oldı.

Ḳıṭ'a:

Lafz-ı şeker-āmiz der-terbiyet-i ḥātır
Çün bād-ı behār āmed cān-perver ü cān-efzā
Her nükte zi-her lafzi her bezle ze-her ḥarfī
Dili-rā şude zi-ü ḥāşıl cān-rā şude zū-peydā⁶⁴¹

Merḫüm Şeyḫ 'Abdü'l-laṭīf Ḳudsī ḥazretleri şehr-i Ḳonya'ya geldükde Şeyḫ Pīri Ḥalife şeref-i ḥıdmetleriyle müşerref olup yed-i tevbe ile dāmān-ı inābete teşebbüs eyledi. Bu inābetde işābet idüp anuñ sebebiyle merātīb-i 'āliyye ve meṭālib-i sāmiyyeye işābet eyledi. **Şi'r:**

Ger tū küñi gülden-i tū be 'ayān
Gönçe-şifat bāz-güşāyı dehān
Der-çemenet şad gül ez-ān vā şude
Bāğçe-i 'ömr-i tū ra' nā şude
Gönçe ü der-heme vaḳt-est bāz

⁶⁴⁰ *Burası nasıl bir yer, cennette bir bostan mı?*

⁶⁴¹ *Tatlı konuşmaları, zihnin terbiyesinde hayat verici ve tazelik bağıslayan bahar esintisi gibidir. Her lafında bir ipucu, her sözünde bir nükte yürek arzusuna varmış, can ondan hayat bulmuş.*

Hemcū der-feyz negerded firāz⁶⁴²

Bu minvāl üzre niçe müddet hıdmetinde iķāmet idüp soñra vañan-ı aslısine icāzet ile ‘avdet eyledi. Mümā ileyh ‘ulūm-ı zāhirede kāmīl ü mükemmel ve țarīķa-i şūfiyyede ekmel idi. Cümle-i cemāle-i müte’ellihīn ortasında zāt-ı şerīfi müntehā-yı mülteķā-yı tarā’iķ-ı haķ olup şerī‘at ü țarīķat ü haķiķati cem‘ eyledi. Şeyh ‘Abdü’l-laťif Kudsī hażretleri tarafından irşād u is‘ādda nā’ib-i münāsib olub țā’ife-i müsterşidīnūñ pīri ve dest-i [131] tevbeye dest-res bulunanlaruñ dest-gīri idi. **Şi‘r:**

Der-țarīķat gerçi țıfl-ı rāh-ı pīrān-em ve-līk
Çarķ-ı pīr āmed țüfeyl-i devlet-i bernā-yı men⁶⁴³

Mevlānā Tāce’d-dīn İbrāhīm Yahşī Faķīh *rahmetu’llāh*

Ba‘zı kütüb-i tevārīķde Tāce’d-dīn Karamanī diyü meşțūr u muķayyeddūr. Meşhūrı daķı budur. Manavgāt vilāyetinden idi. Sālīfū’z-zıkr pīri Pīrī Hālıfe’nūñ bāzār-ı hıdmet-i sāmī-rütbetinde ‘ulūm-ı zāhireye meşğūl olup sā’ir müsterbihān-ı kālā-yı fezā’il ile bezā‘a-i istițā‘ası miķdārınca istirbāh-ı erbāh-ı ‘ilmiyye eyledi. Ol şadedde kendinūñ pīri Pīrī Hālıfe ile Şeyh ‘Abdü’l-laťif Kudsī hażretlerini ziyāret için Konya’ya varup şeref-i mülākātıyla teşerrūf eyledükden soñra Pīrī Hālıfe Şeyh Tāce’d-dīn ile muvațtan-ı aslısine ‘avdet itmege ‘azīmet eyledi. Lakin Şeyh ‘Abdü’l-laťif Kudsī Şeyh Tāce’d-dīn’ün gitmesine rāzī olmayup “Elbette benüm yanumda kalasun.” diyü buyurmağın Pīrī Efendi Şeyh Tāce’d-dīn’i Şeyh Kudsī hażretlerinūñ yanında ķodı gitdi. Bir miķdār müddetden soñra Şeyh ‘Abdü’l-laťif ile Şeyh Tāce’d-dīn maħrūse-i Bursa’ya gelüp anda bi’d-defa‘āt hālvete girüp nüzhet-serā-yı derūn-ı necābet-meknūnını çārūb-ı *da‘a nefseke ve te‘ālā*⁶⁴⁴ ile televvüşāt-ı ta‘alluķāt-ı māsivādan taħliyeden soñra tecelliye-i cemāl-i tecelliyāt ile taħliye eyledi. Merħūm Şeyh ‘Abdü’l-laťif Kudsī Bursa nām şehir-i dil-keşde vefāt idüp nişimen-i vālā-yı ķuds ve nüzhet-gāh-ı dil-h‘āh-ı ünsde cāygīr oldukda Şeyh Tāce’d-dīn’i seccāde-i irşādda kendü maķāmına iķāmet idüp țarīķatleri üzre hırķa geyürdi. **Şi‘r:**

Yāfte ez-mevhibet-i İzedī
Tāc-ı ser ez-ħāk-i der-i mürşidī

⁶⁴² Eğer sen tövbe gülbenini gösterirsen tomurcuk gibi ağız açarsın. Çimenlerinde ondan yüzlerce çiçek açılır. Hayatının bahçesi rana olur. Onun tomurcuğu her zaman açıktır.

Feyiz kapısı gibi hiçbir zaman kapanmaz.

⁶⁴³ İnanç yolunda henüz bir çocuk olsam bile dünya hocam oldu ve bu çocuktan bir genç yarattı.

⁶⁴⁴ Nefsini bırak da gel.

Cān-ı vey ez-mürşid-i din nūr yāf-et
Cennet-i dīn-eş ze-emīn hūr yāf-et

Tuħfe-i āş ez-‘ālem-i bālā resīd
Hil‘ ateş ez-ħazret-i ‘ulyā resīd⁶⁴⁵

Şeyh Tāce’d-dīn kendüden müstemid olanlara imdādda teşemmür-i tām ve ihtimām-ı temām itmegın hıdmet-i şerīfnde cem‘-i keşir ve cem‘-i ğafir cem‘ oldılar idi. Ol şem‘-i cem‘-i hidāyet ve mişbāh-ı pür-aşbāh-ı kerāmet ü velāyetüñ hıdmetinde pervāne olan muķtebisān-ı envār-ı füyüzāt-ı İlähiyye anuñ şeref-i ifāzasıyla Tūr gibi mazhar-ı tecelliyāt-ı sātı‘ a olup nā’ra-i maħabbetu’llāh ile yanar yaķılırlar idi. **Şi‘r:**

Şebistān-ı dil-i-şān būd rüşen
Zi-envār-ı dirāht-ı deşt imen

Be-āteş zinde ānd hemçün semender
Meger āb-ı hayāt-şān şod āzer⁶⁴⁶

Mümā ileyhüñ huddām-ı maķām-ı Sidre-iħtirāmından biri hikāyet eyledi ki “Merhūm Tāce’d-dīn’üñ h‘ān-ı irşād ve süfre-i imdādından istifā itmek için havālisinde müctemi‘ olan gürisnegān-ı mevā’id-i fevā’id-i ledünniyyeye aħşam aħşam ta‘ām kısmet itdügümde ādem başına bir kāse ħesābınca bir gicede yüz on ‘aded kāse ta‘ām taķsim ü tevzī‘ eyledüm.” didi. Ba‘zı aşhāb u aħbābdan naķl olunur ki bir gün Şeyh Tāce’d-dīn Efendi ricāl-i ğayb gibi ħalvetden gā’ib olup dehān-ı perī-rüyān gibi dīdeden nihān olmuş bulındı. Āmed-i medīd ve ‘ahd-i ba‘id ol ķudve-i evliyānuñ eħibbāsı bedriķa-i vehm ü hayāl ve reh-nümā-yı pīşvā-yı iħtimālle ķadem-i pür-ķidem ve pey-ender-pey tek ü püy idüp peyk-i şimāl-mişāl bi-ķarīķı’l-isti‘cāl sū-be-sū cüst ü cüy eyledükden soñra maħrüse-i Burusa’nuñ havālisinde olan kūh-ı felek-şüküh ki pāy-ı temķin ü şebātı işbāt-ı zühhād-ı kirdār *bi’l-‘aşā ve’l-ebkār*⁶⁴⁷ dāmān-ı ‘uzlete çekmişdür. Ol kūhuñ bir kūşe-i bī-tüşesinde ki ħālā kūşe zāviye ħalkınuñ yaylaķıdır. Şeyh ħazretlerini anda riyāzet ü ‘ibādete meşğul olmuş buldılar. Bu maķām-ı nüzhet-ābādda şeyh ħazretleri fuķarāsıyla temekkün itmegın eħibbā-yı

⁶⁴⁵ Allah’ın lütfü ile ustanın kapısının toprağından başına taç buldu. Canı din efendisinden ışılandı. Dininin cenneti dualardan huriler bulundu. Yemeği yüce âlemden geldi. Giyimleri yüce hazretten geldi.

⁶⁴⁶ Yüreğinin şebistanı aydınlı güven ovasının ağacından gelen ışıklarla. Semender gibi ateşle yaşıyorlar. Ateş onlar için hayat suyu gibi oldu.

⁶⁴⁷ Akşamları ve sabahları

elbāsından H'āce Rüstem nām bir şāhib-i hayr kimesne hūcerāt-ı keşire binā idüp aḥiretini anuñla yapmışdur. **Şi'r:**

Her ki hayrī kerd çün maḥmil bedān 'ālem keşid
Ruḥ ū-rā her-nefs feyż-i diğēr ḥ'āhed resid⁶⁴⁸

Ammā maḥrūse-i Burusa'da Şeyḥ ḥāzretlerine müntemī olan zāviyeyi ve mescidi Şeyḥ 'Abdü'l-laṭif ḥāzretlerinüñ eḥibbāsından H'āce Baḥşāyiş nām bir 'Acem bāzırgānı binā eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz yetmiş iki senenüñ şehr-i Şaferinde vefāt idüp Şeyḥ 'Abdü'l-laṭif ḥāzretlerinüñ zāviyesi civārında ḳubbe-i felege mūmāşil [132] bir ḳubbenüñ içinde defn olındı. Şuḳāt-ı müverriḥinden bir kimesne anuñ vefātı sālını tebyīn ü ta'yīn için bu tāriḥi didi. **Tāriḥ:**

Entaḳale 'ş-şeyḥa ve tāriḥahū
Ḳaddeseke 'l-lāhū bi-sırrı refi' 872⁶⁴⁹

Şeyḥ Ḥasan H'āce raḥmetu'llāhi 'aleyh

Ḳarasi vilāyetindendir. Maḥmiyye-i Burusa'da medfūn olan seyyid-i eyyid-i evliyā-yı neyyir-i hayr-ı etḳiyā' şadr-ı sudūr-ı muḳarrebīn-i bārī Seyyid Meḥemmed bin 'Alī Ḥüseynī Buḥārī *raḥmetu'llāhi 'aleyh* ḥāzretleri ile müşāḥabet ü münāsebet idüp istikmāl-i kemāl ve istiḥşāl-i ḥāl eyledükden şoñra anlaruñ 'aḳabinde seccāde-i irşāda cülūs eyledi. Niḳāt-ı aşḥāb ve şuḳāt-ı aḥzāb-ı aḥbābından menḳūldür ki *merḥūmūn ve mağfūrūnleh* Emīr Sultān ḥāzretleri āḥir-i 'ömrinde ḥaste olup rūḥ-ı pūr-fütūḥı 'ālem-i lāhūta revāne olmaḳ muḳarrer olduḳda 'āmmе-i aşḥāb u aḥbābı kendülerden birini irşād için ta'yīn idüp ḥāl-i ḥayātında maḳām-ı vālālarına iḳāmet ü iclās iltimās eylediler. Bu muḳābeledе Emīr Sultān ḥāzretleri rūḥ-ı kelāmı bu ḳālib üzere ifāza eylediler ki “Ḥāzret-i perverdigār-ı lā-yezālūñ emriyle vefāt itdügümde vāḳıf-ı esrār-ı esmār-ı Sübhāniyye ve 'ārif-i serā'ir-i zamā'ir-i Rabbāniyye fülān nām meczūba varup seccāde-i ḥilāfete sezāvār olan kimesneyi andan istifsār eylesesiz ki bu merāmuñ itmāmı anuñ ta'yīn ü tebyīnine menūṭ u merbūṭdur.”**Şi'r:**

Zebān-eş tercümān-ı nūkte-i ḡayb
Dil-eş āyine-i esrār-ı lā-raybe⁶⁵⁰

⁶⁴⁸Her kimse hayır iş yapıp da diğēr tarafa geçerse onun ruhuna her an yeni bir feyiz gelecektir.

⁶⁴⁹Şeyh intikal eyledi ve tarihi Allah kutsasın seni yüce bir sır ile 872.

⁶⁵⁰Dili sır dolu noktaların tercümanı, kalbi şüphesiz sırların aynası.

Binā'en 'alā-zālik fırqa-i merķūme meczūb-ı merķūma varup başt-ı kelām eyledüklerinde ol meczūb hiddet ü ğazaba gelüp ol tā'ifeyi huzūr-ı pür-ħubūrından redd ü tard eyledi. Def'a-i şāniyede tekrİR-i kelām ve i'āde-i merām eyleyüp tafşil-i sâbık üzre EmİR Sultān ħāzretlerinüñ vaşıyyetini ħikāyet eyledüklerinde meczūb-ı mūmā ileyh vaşıyyet-i muħakkiyeyi qabūl idüp "N'ola görelüm." didükden şoñra tã'ife-i merķūmeye "Cenāb-ı 'arşa nazār eyleñüz." diyü buyurdılar. Ol tã'ife dağı çeşm-i zāhir ile şavb-ı semāya nazār idüp dīde-i bātınlā 'arş-ı mu'allāya teveccüh eyledüklerinde EmİR Sultān ħāzretleriyle H'āce Ħasan'ı ikisini bir yirde cülūs eylemiş gördiler. Bu işāret-i pür-beşāretten maķşūd fehm olunup emr-i ħilāfete eħaķķ u aħsen H'āce Ħasan olduĝını teferrūs ü taħaddūs eylediler. Mūmā ileyh Takī Nakī müteverri' ü müteberri' kimesne idi. Meṭāmiħ-i enzār ve mesāmiħ-i efkārı 'ibādet ü tã'at olup kendinüñ mechūd u maķdūrı zümre-i müsterşidīn için delil-i rāh-ı hedā olmaĝa maşrūf u ma'ṭūf idi. **Şi'r:**

Heme kāreş be-rüz u şeb 'ibādet
Be-ma' būd-ı ħalā'ik kerd tã'at⁶⁵¹ *rahmetu'llāh*

'Ārif-i Bi'llāh Şeyħ Velī Şemse'd-dīn *rahmetu'llāh*

Müşārün ileyh H'āce Ħasan ħāzretlerinüñ ħulefā'-ı şürefāsındandır. Mezkūr Şeyħ Velī *rahmetu'llāhi'l-meliki'l-me'ālī* ħāzretleri aşħāb-ı kerāmāt ve evliyā-yı velāyetden olup vā'iz ü müfessir ü müzekkir kimesne idi. **Şi'r:**

Medār-ı kürd-eş ecrām u eflāk
İmām-ı sākinān-ı 'arşa-i ħāk
Der-eṭvār-ı şerī'at rükn-i İslām
Der-esrār-ı ħaķīķat ĝavş-i eyyām⁶⁵²

Berekāt-ı enfās-ı müteberrikesiyle ekşer ħalā'ik müntefi' ü mütemetti' olup anuñ ħıdmetinde çok kimesne 'ilm-i zāhir ve 'ilm-i bātında māhir oldı. Mü'ellif-i Şaķā'ik ol fāzıluñ ħaṭṭ-ı şerīfiyle şerā'if-i leṭā'if-i Qur'an-ı cemil ve deķā'ik-i reķā'ik-i ħadīş-i celili ħāvī ve kelimāt-ı pür-nikāt-ı ehl-i 'irfāni cāmi' bir mecmū'a-i maṭbū'asını seyr itmişler imiş. Bu mecmū'a-i maşnū'a Şeyħ Velī ħāzretlerinüñ

⁶⁵¹ Gece gündüz işi ibadettir, Yaratana itaat etmektir.

⁶⁵² Yeryüzünde yaşayanların imanı, şeriat işlerinde İslam'ın sütünü, gerçeklerin sırlarında çağın sığınağı.

ma‘ārif-i İlähiyye’den küllî behresi olup ‘ilm-i tefsîr ü hadîşde yed-i tülâsı olduğına “Şâhid-i ‘adl meşâbesindedür” diyü taḥkîk buyurmışlardır. **Kıt‘a-i ‘Arabî :**

Ve mecmū‘at-ı tazammün kül-i ma‘nā

Bedi‘-i men efānīnū’l-ma‘ānī

Bihî ḥükm ve eş‘ārî ḥassān

Ke-tenzilū’l-cemāni ‘ale’l-gāvāni⁶⁵³ [133]

Bismi’İlähi’r-raḥmāni’r-raḥīm

Ṭabaḳa-i sâbi‘a Fâtih-i Ḳoştanîniyye-i sāmî-bünyân ya‘nî Ebu’l-Fütühât Sultân Meḥemmed Ḥan ‘aleyhi’r-raḥmeti ve’l-güfrân ḥazretlerinüñ evân-ı salṭanatında tecdîd ü temhîd-i merâsim-i ‘ulüm-ı münderisetü’l-ıtlâl için binâ’ olınan medâris-i ‘āliyyede ḥuşuşan Şemāniyye’de mezâyâ-yı Ḳur‘ân-ı ‘azîm olan fünûn-ı bedi‘u’l-beyāni tecvîd ü tefhîm eyleyen a‘lām-ı ‘ulemānuñ rûz-ı vilâdetinden rûz-ı vefâtına degin olan aḥvâl-i şeref-âmâllerini beyân ider ve maḥkeme-i maḥkeme-i ḳazâda ḳâdiyyü’l-ḥacātuñ marâzî-i şerîfesi üzre imzâ-yı kazâyâ-yı ma‘delet ve tenḳîd ü tescîl-i aḥkâm-ı ‘adâlet idüp *ḥıyârüküm aḥsenü ḳazâ⁶⁵⁴* mazmûn-ı meymûnına mâşadaḳ olan zümre-i ḳuzât kümât-ı şer‘-i Aḥmedî ve fırḳa-i vülât-ı ḥumât-ı dîn-i Muḥammedî’nüñ menâḳıb u me’şerini tıbyân ider. Bu iki fırḳa-i nâciyeden soñra ḥıyâr-ı ümmet ya‘nî meşâyih-i sāmî-rütbet zıkrölünup bunlaruñ aḥvâl-i ferḥunde-me’âlleri ol iki tâ’ifenüñ aḥvâllerine taḳıḳ olınur. *Tenezzele’r-remmeti ‘inde zikri’ş-şâliḥin⁶⁵⁵* feḥvâsına vuşûl bulınur.

Mervîdür ki *merḥûmün ve maḡfûrünleh* Sultân Meḥemmed Ḥân ḥazretleri sekiz yüz otuz beş senesinde vücûda gelüp yigirmi yaşına ḳadem başduḳda sekiz yüz elli beş senesinde müstaḳilen mesned-nişîn-i taḫt-ı sa‘âdet olup müttekâ-yı ḥilâfete yalıñuz ittikâ eyledi. Müddet-i salṭanatı otuz bir yıl olup kendüleri elli bir yaşına varduḳda sekiz yüz seksen altı senesinüñ Rebî‘ü’l-evvelinüñ dördüncü günü penç-şenbe gününde vefât idüp *ārām-gâh-ıfî maḳ‘ad şıdḳ ‘inde meliki muḳtedir⁶⁵⁶* de müstekin oldı. Rivâyet olınur ki merḥûm Sultân Meḥemmed Ḥân sene-i merḳûmede Mışır u

⁶⁵³ *Bir mecmua ki her manayı ihtiva eder. Mana sanatlarından her bir güzel hoş manayı. Onun içinde hem hüküm vardır hem de güzel şiirler. Tıpkı incinin güzel kadın üzerinde durduğu gibi.*

⁶⁵⁴ *Sizin en iyileriniz en iyi hüküm verenlerinizdir.*

⁶⁵⁵ *Salihler anıldığında rahmet iniverir.*

⁶⁵⁶ *Bir doğruluk makamında (meclisinde) muktedir bir padişahın huzurunda.*

Şām seferi niyyetine hırām-ı hāzım ü ‘azme tāb virüp Üsküdar’a geçdükde haste olup bālīn-i marāza baş kıdılar. **Şi’r:**

Ten-eş ez-za‘ f şod hemçün hayālī
Be-endek rüz bedr-eş şod hilālī
Dil-ez-vey yek ser-i mū kem ne-mih^vāst
Velī her rüz-ı ü çün mūy mīkāst
Be-yek nāgeh çū serv ez-pā der-üftād
Ze-bīmāri be-rūy-ı bester üftād
Heme şeb nergis-i bī-h^vāb mānde
Gül-i rüy-eş ze-teb bī-tāb mānde⁶⁵⁷

beyti cārī oldı. Bu beytün kendinün lisānına cereyānından şehr-iyār-ı rüh-ı ‘azīzinün mülk-i bedenden diyār-ı āhirete intikālīne intikāl eyledi. Fi’l-vākı‘ düşmen-i ecel mülk-i vücūda istilā idüp [135] pādīşāh hāzretleri vefāt eyledi. **Şi’r:**

Cihān bā-heme zīnet ü zīb-i ü
Ne-yerzed be-dīn renc ü āsīb-i ü
Be-dān-est-em īn-rā ke vaqt-i raḥīl
Buved bā-ecel dāverī müstaḥīl
Çenīn-est resm-i sipihr-i berrīn
Ne-ber-ān be-māned düvel ne-berrīn⁶⁵⁸

Sultān Meḥemmed Hān hāzretleri selātīn-i ‘Oşmāniyyān’dan yedinci olmağla binā-yı saltanatı seb‘a şeddād gibi muḥkem ü raşīn ve esās-ı ḥilāfeti reşk-i semāvāt-ı heftümīn eyleyüp envār-ı āşār-ı ma‘deletiyle iktā‘-i erbā‘-ı rub‘-ı meskūnı seb‘a-i seyyāre gibi münevver eyledi. Heft evreng-i eḳālīm-i seb‘a heft-i ser-ejder iken kemend-i tedbīr ve şemşīr-i tedmīr ile teşhīr idüp a‘dā-yı dīn ü devleti iki bir dimeyüp yedi kıat yirün altına geçürdi. Rub‘-ı meskūnda *inna’llāhe şālīşün şelāsetī*⁶⁵⁹ diyenleri kıatlı idüp re‘y-i garrāsıyla verā-yı Kāf-ı ‘ademe kaçürdi. Müsebbe‘āt-ı

⁶⁵⁷ Vücudu zayıflıktan hayal gibi olmuş. Kısa bir zamanda dolunay gibi oldu. Yürek onun saçının bir teline zarar gelmesini istemiyor. Ama o her gün eriyip saç teli gibi oluyordu. Birdenbire yerlere yığıldı. Hastalıktan yataklara düştü. Tüm gece gözleri uyumamış. Çiçek gibi yüzü ateşten halsiz düştü

⁶⁵⁸ Cihan bu kadar güzelliğine rağmen bu kadar acı ve zarara değmez. Yolculuk sırasında şunu anladım ki ecel hakkında yorum yapmak imkânsızdır. Yüce feleğin geleneği bu devlet ne ona kalır ne de buna.

⁶⁵⁹ Allah için üçüncüsüdür (Maide, 73.)

muraşsa‘āt-ı eḳālīm-i seb‘a anuñ devlet-i rüz-efzünında şınā‘at-i ‘adl ile pīrāste ve muḥassenāt-ı naşafet ile ārāste olup maṭla‘ından maḳṭa‘ına degin her beyti ma‘mūr bir müsebba‘ meşābesinde idi. **Ḳıṭ‘a:**

Çenān besāht cihān-rā hevā-yı ma‘delet-eş
Ki ez-ṭabī‘at-ı azdād refte nāsāzī
Ez-īn güzeşte ki güstāhī-i küned zi-īn bes
Seher be-perde derī ü şabā be-ḡammāzī⁶⁶⁰

Āyāt-ı feth ü nuşret-rāyāt sāmīyāt-ı āsmān-rütbetde mānend-i seb‘ü’l-meşānī maḳarr u metlū olup ḥurūf-ı medāyih ve sūr-ı menāḳıbı elsine-i nāsda mezkūr veşāhā’if-i maşāhif-i ḥavāṭır-ı ‘ālemiyānda meşūr idi. Zıkr-i tiḡ-ı bī-dirīḡ du‘ā-yı seyf gibi ḥırz-ı cān ve nām-ı şerīfi mānend-i seb‘ü’l-meşānī vird-i lisān oldu. **Şi‘r:**

Çū nīrūy-ı ikbāl ü şed ḳavī
Bezder cihān kūs-i Keyḥusrevī
Ḳadem zed be-taht-eş be-eclāl u baht
Beyārāst bā-maḳdem-eş tāc u taht
Çenān tāc şod server ez-ḥüsn ü cāh
Ki cā daştī ber-ser ü çeşm-i māh
Çenān çetr-rā kār bālā girift
Ki ḥürşid der-sāye-eş cā-girift
Ruḡ-ı şubḡ pūr-nūr çün āftāb
Dil-i kūs ḥālī ze-ceng ü ‘itāb⁶⁶¹

Mevlānā Ḥusrev *rahmetu’llāhi ‘aleyh*

Mervīdür ki Mevlānā Ḥusrev’üñ babası Ferāmarz Ekrāddan Varsaḳ vilāyetinde Sivas ile Toḳat ortasında tavaṭṭun u temekkün idüp ol ḳaryede bir zāviye binā eyledi. *Dürer-i Ğurer* nām kitābınuñ ḥātimesinde “*Ene’l-faḳīr Meḥemmed bin Ferāmarz bin*

⁶⁶⁰ *Adaletinin havası dünyayı öyle yeniden yarattı ki doğada çatışmalar yok olmuş, artık küstahlık yapma devri eskide kaldı. Sabah sırları açamayacaksın akşamları da dedikodu yapmayacaksın.*

⁶⁶¹ *Onun mutluluk ve saadet gücü güçlenince dünyada padişahlık davulu çaldı. Tahtının etrafında baht ve celal ile dolaştı. Adımları ile taç ve tahtı süsledi. İyilik ve değerden taç öyle yüceldi ki Ayın baş ve gözünün üstünde yerleşti. Çadırı o kadar yükseldi ki güneş çadırın gölgesine sığındı. Sabahın yüzü güneş gibi ışıktı. Davulun içi savaş ve sitemden boş.*

‘*Alī ‘āmīlehümü’llāh bi-lütfihi’l-hafī ve’l-celī*⁶⁶²” didi. Bundan fehm olunur ki ceddinüñ adı ‘Alī’dür. Mervīdür ki Mevlānā Hüsrev’ün Celāle’d-dīn adlu bir oğlu olup medāris-i şerīfeden Tebrīz’de elli aqça ile müderris iken vefāt eyledi. Peder-i hüceste-seyrinüñ ism-i sāmisi Ferāmarz ve kendinüñ nām-ı nāmisi Mehemmed idi. Lākin şoñradan Mollā Hüsrev ‘unvānıyla ma’ nün oldu. Mezkūr Ferāmarz ümerā-yı Françeden olup qalb-i şulbi maşdüq-ı mantūq-ı *fehi ke’l-ħicāreti ev eşeddü kāsveten*⁶⁶³ iken tebaşir-i āftāb-ı hidāyetü’llāhla kān-ı qalbi cevāhir-i imān ile taldı. Zāt-ı şerīfi şeref-i İslām ile müşerref buldı. **Mışrā’** :

Cevher-i tevħid ez-ū şod āşikār⁶⁶⁴

Hadīka-i derūnında mütemekkin olan bīh-i saht-ı dıraht-ı küfr ve zalāl-ı ‘āşif-ı şarşar-ı ‘ināyet-i zi’l-celāl ile berkende olup şemerāt-ı sa’ ādāt-ı ezeliyye ile ol naħl-i leṭāfet-bār-ı ber-ħürdār oldu. **Mışrā’** :

Ez-dıraht-i vādī-i İslām berħürdār şod⁶⁶⁵

Merħüm Ferāmarz ‘*aleyhi rahmetü’l-mu’izz*⁶⁶⁶ kendinüñ kerīmesini ümerā-yı ‘Osmāniyye’den Hüsrev nām bir emīr-i nīk-fercāma tezvīc idüp anı dāmād idindükden şoñra müşarun ileyh Ferāmarz vefāt idüp oğlu Mevlānā Mehemmed şugrā hālinde ol Hüsrev nām dāmādnıñ ħicrinde qaldı. Bu taqrīble Emīr Hüsrev kaynı diyü gāyet şöhret bulmuş iken keşret-i isti’ māl ile kuyūd-ı muhtelif-e-i müteferriqa terħim olup elsine-i nāsda yalıñuz Hüsrev diyü adı qaldı. Fāzıl-ı mezkūr evā’ il-i tekmilinde cümle-i fūnūnı ekābir-i ‘ulemā-yı müteqaddiminden bilād-ı Rūmiyye’de müftī olan Burħāne’d-dīn Haydar Hirevī ħazretlerinden aħz eyledi. Ol baħr-i zeħār-ı dāniş-i dirīne-kenāruñ şeref-i ifāzasıyla Mollā Hüsrev’ün aşdāf-ı ecvāfi gevher-i ezher-i ‘irfān ve cevher-i ebher-i fażl u ikān ile mel’ān olup sāħa-i bāħa-i ħātırınıñ her küncinde bir genc-i firāvān yatur oldu. **Mışrā’** :

Der-künc-i dil-eş genc-i firāvān būd-est⁶⁶⁷

Bu maķūle üstād-ı naķkād-ı ‘ālemüñ ħaķķında şarf-ı nuķūd-ı iclāl ü a’ zām eylemek zimmet-i himmet-i e’ āzım-ı selāfīne meşābe-i dāinde olduğı muķarrer olmağın

⁶⁶² Bu fakir Muhammed bin Feramerz bin Ali Allah onlara gizli açık lütfü ile muamele etsin.

⁶⁶³ Dolayısıyla o taş gibidir ya da taştan da serttir (Bakara, 74.)

⁶⁶⁴ Tevhid mücevheri ondan doğdu.

⁶⁶⁵ İslam vadisinin ağacından faydalandı.

⁶⁶⁶ Yücelten Allah’ın rahmeti üzerine olsun

⁶⁶⁷ Gönlünün köşesinde bol hazineye sahiptir.

menāşib-ı sāmīyetü'l-merātibden maḥmiyye-i Edrene'de Şāh Melik Medresesi ol fāzıla şadağa olındı. Fāzıl-ı mezkūruñ bir qarındaşı ol zemānda maḥmiyye-i mezkūre medreselerinden Ḥalebī Medresesi'nde müderris olup tullāb-ı kemāl-iktisāba ders ü ifāde üzre iken mü'ellif-i Şaḳā'ıḳ'uñ cecdi Mevlānā Ḥalīl [136] ol fāzıl-ı celīlūñ talebesinden idi. Mevlānā-yı mūmā ileyh vefāt idüp sā'ir dāniş-mendleri birer mollāya tevzī' ü tevcīh olınuḳda Mevlānā Ḥusrev ve Mevlānā Ḥalīl'i maḥrūse-i Burusa'da Sulṭān Medresesi'nde müderris olan Mevlānā Yūsuf Bālī ibni Mevlānā Fenārī'ye irsāl eyledi. Naḳl olunur ki Mevlānā Ḥusrev Şāh Melik Medresesi'nde eṣnā-yı iştiḡālinde Sa' de'd-dīn Taftāzānī'nūñ *Muṭavvel* nām kitāb-ı müsteṭābına ḥavāşī tenmīḳ eyledi. İttifāḳan Seyyidī Aḥmed-i Ḳırımī ḳadem-i kerem ile büm-ı Rūm'a geldüḡinde āb-rūy-ı memālik-i 'Oṣmāniyye olan maḥmiyye-i Edrene'ye uğrayup ol diyāruñ fuḫalāsıyla muşāḥabet-i 'ilmiyye eyledi. Bu şadedde Mevlānā Ḥusrev kendinūñ ol kitābını Mevlānā Seyyidī Aḥmed-i Ḳırımī'ye nazarları ta'alluḳ eylesün diyü irsāl eyledi. Seyyidī Aḥmed-i Ḳırımī ol kitāba 'ayn-ı i'tirāzla nazar idüp ol ḥāşiyenūñ ḥavāşīsinde esvile-i keşire ve i'tirāzāt-ı ḡazire tesvīd eyledi. Mevlānā Ḳırımī'nūñ her bir su'ālīnūñ dendāne-i sīni ārā'-i cān-gāḥ ve lām-ı lev-āmīzi çengāl-i ḡumūm ve ḳılāb-ı ḥümūm olmaḡın Mevlānā Ḥusrev sevād-ı midād gibi ḳararup ḥurūf-ı hecā gibi perīşān-ḥāl oldı. Bu fi'lūñ infi'ālinden Mevlānā Ḳırımī'yi ilzām ü ifḥām ḳaşd idüp e'ālī-i ahālī ve mevālī-i zū'l-me'ālī ile ziyāfete götürüp nü'ema'-i cezīle-i celīle bezl eyledi. Mevlānā Ḥusrev kendinūñ ve Mollā Ḳırımī'nūñ lisān-ı kalem ile taḥrīr itdüḡi kelīmātı zebān-ı 'azbü'l-beyān ile taḥrīrden taḳrīre getirüp taḥḳīḳāt-ı bārī'a-ı sātī'a ve tedḳīḳāt-ı fā'iḳa-i rā'iḳa ile ol meclisde kendinūñ makālāt-ı pür-kemālātını taḥḳīḳ ü taḳrīr ve Mevlānā Ḳırımī'nūñ sözlerini tezyīf ü taḡyīr eyledi. **Şi'r:**

Kesī kū ber-kesī bed-sāz gerded

Bedū zūđi hemān bed bāz-gerded⁶⁶⁸

Mevlānā Ḳırımī ol maḳāmda Mevlānā Ḥusrev'ūñ ecvibe-i müsekkinesiyle mülzem olup taḳrīr itdüḡi taḥḳīḳāt-ı şanı' asını saḥā'if-i leṭā'if-i ḳabūlde şebt eyledükdən şoñra kendinūñ ḥaṭāsına i'tirāf idüp rūy-ı taḳşiri sū'-i i'tizāra tevcīh eyledi. **Ḳıṭ'a:**

Ze-men ger ḥürde-i āmed mekūn 'ayb

Ze-ḥürdān ḥürde ne-buved 'ayb u 'ārī

⁶⁶⁸Başkasına kötülük yapan kişiye en kısa zamanda o kötülük geri döner.

Şefîc āverde-em pîş-i tū inek
Ruḡ-i zerdî ü çeşm-i eşkbārî⁶⁶⁹

Mevlānā Husrev'ün qarındaşı maḥrüse-i Edrene-i ḥafet-bi'l-meymenede vefāt eyledükde taşarruf itdügi Ḥalebî Medresesi aña tefvîz olındı. Mümā ileyh ol medresede i' lām-ı ifāde ve aḥkām-ı ihkām ifāza ider iken kâdî-^c asker naşb olup ^casākîr-i nuşret-me'āşirün cumhūr-ı umūr-ı şer' iyyesinün e^cinne-i faşl u vaşlı ol fāzıl-ı fāşılıñ ḳabza-i taşarrufına teslîm olındı. Sükāt-ı rüvâtdan menḳüldür ki *merḥûmün ve maḡfûrûnleh* Sultān Murād Ḥān ḥazretleri vefātından birḳaç yıl muḳaddem nüzhet-serā-yı dimāḡında mütemekkin olan sultān-ı gurūr u naḥveti ve ekālîm-i kalbine istilā eyleyen leşker-i sivā-yı salṭanatı def^c ü ref^c idüp sekiz yüz kırık yedi senesinde memleket derûnını ḥabb-i cāh gibi düşmenden taḥliyye eyledükde mesned-i müşeyyed-i ḥilāfete oḡlı Sultān Meḥammed Hān'ı ḥilāfete iclās eyledi. **Şî'r:**

Güft mā-rā tü ān ferzendî
Ki nüvāzî cihān be-ḥürsendî
Her-çî güftî zi-ra'y-ı ḥûb-sirişt
Ḥürd-eş pür-nigîn del nebveşt
Ser-i tü ze-înkî serverî heme-rā
Ser-i şebān hem tū bāş in reme-rā
Tācdārî sezā-yı güher-eşt
Tāc bā-māst lîk ber-ser-i tüst⁶⁷⁰

Bu cülûs-ı müste'āruñ ^caḳabinde merḥûm Sultān Meḥammed Ḥān ḥazretleri Mevlānā Husrev'i kâdî-^c asker naşb eyleyüp sâ'ir müteşaddırān-ı şudūr-ı şadāretten anı taşdîr eyledi. **Ḳıṭ'a :**

Ḳāzîyü'l-ḳüzāt ve a'c nî
Men ḳāme fî'd-dîni'l-lāh
Ḳad şeyyidü'l-şer' i füzalā

⁶⁶⁹ Eğer kusurlara bakıyorsam kusuruma bakma. Küçüklerin kusurlara bakması kusur değil. Şimdi sana bir arabulucu getirdim. Sararmış bir yüz ve ağlayan bir göz.

⁶⁷⁰ Sen bizim dünyayı mutlulukla seven o çocuksun, dedi. İyi düşüncelerden ne kadar derseni aklı onları yüreğinin mücevherine yazmış. Sen herkesin ağasıdır. Sen bu sürünün çobanı da ol taç mücevherlere yakıştır. Şimdi taç bizde olsa da senin başına yakıştırıyor.

*Fe‘sbığa’l-lāhe zillih*⁶⁷¹

Bu şadedde etrāf-ı a‘dā-yı dīn ü devlet ve muhālifān-ı mülk ü millet tağallüb idüp ‘asākır-i İslām Sultān Murād’uñ yine taht-ı salţanata cülūs itmesini ilzām eyledüklerinde müşārün ileyh Sultān Murād maħrüse-i Mağnisa’dan  alk up serir-i sa‘adet-muşir-i ‘Osmāniyye’ye cülūs itmek niyyetine geldükde Meħemmed H an h azretlerini ma‘z l idüp Mağnisa’ya gönderdi. **Ői‘r:**

H atar-h ast der-k ar-i Ő ah an bes 

Ki b -Ő ah h iŐ i ne-d ared kes 

  u ez-k ine ber-fer zend  ehr

Be-ferzend-i h ud ber-ne-y ar-end mihi⁶⁷²

Erk n-ı devlet ve a‘y n-ı salţanat [137] Őev abit gibi yirli  yirinde Őabit olup mansıbları h atır i  un Sult n Meħemmed H an’la Mağnisa’ya gitmegi birisi ihtiy r eylemedi. L kin Mevl n  Husrev-i Şirin-bey n Sult n Meħemmed H an h azretlerinden ayrılmayup ol nih l-i b g-ı salţanata kem l mihrinden s ye gibi m f rekat eylemedi. **MıŐr ‘ :**

Hem-  u s ye Şod b n mihr-eş m l zım Őub  u Ő m⁶⁷³

Sult n Meħemmed h azretleri Mevl n  Husrev’e ‘‘S ’ir erk n gibi sen de mansıbu ndan ayrılmayup yir nde  almaq gereksin.’’ diyü ibr m eyledükçe ‘‘ almazın. Zir  cen b-ı Şerifini zem n-ı ‘azlde terk eylemek h d d-ı dev ’ir-i m r vvetden h aricd r.’’ didi. Bu d ’iye ile Moll  Husrev no ta-i perg r-ı kird r ma  amında  st v r olup d ’ire-i Őeb t u kar rdan  aŐra  adem baŐmadı. **MıŐr ‘ :**

Ez-d ’ire-i h od nezed  n serv  adem⁶⁷⁴

Mevl n  Husrev’uñ bu va ’ ı t bi‘ -ı tab‘ -ı p diŐ h de m nend-i na Ő-nig n-i c ygir olup Sult n Meħemmed H an merh umuñ h atır-ı ‘ atırında yir eyledi. İkinci nevbetde nişimen-i salţanatda c lis oldu da ve Őad -yı k s-ı salţanat ve  v ze-i girih-n y-ı ‘ad letle ‘av lim  oldukda d den-i sel tin-i döndürün ‘adl-i  y n üzre ihy -yı sünnet-i Şer‘ -perveri ve i  amet-i Şime-i hüner-k steri itmek i  un Moll  Husrev’e her gün a  a

⁶⁷¹ *Kadılar kadısı (baş kadı) ve Allah için dinde ayağa kalkan (amel eden) en ilgili kimse fazileti ile Şeriatı tesis etmiştir. Allah onun gölgesinin daim kılsın.*

⁶⁷² *Padişahların işleri tehlikelidir. Çünkü kimse padiŐahla akraba değildir. Kin ve nefretten oluşan kızgınlık sebebiyle kendi çocuğuna bile Őekat göstermez.*

⁶⁷³ *O sevgisi ile gölge gibi gece gündüz baŐımızın üstünde ydi.*

⁶⁷⁴ *O selvi belirlediği sınırdan çıkmadı.*

vazîfe ta‘yîn eyledi. Müntehâ-yı müttekâ-yı selâtin-i mâziyye ve nişîmen-gâh-ı kadîm-i kavîm-i Kayserî-i sâlîfe olan mahrûse-i Koştantîniyye müsahhar-ı şemşîr-i teşhîr olup elviye-i fetih peyker-i sâye-küster olduğda aña ol kâdî olan Mevlânâ Hızır Beg Efendi'den sonra Mollâ Husrev kâdî oldu. Pâdişâh-ı mekârim-perver nefsi-i Koştantîniyye kâdîlığını ve Havâş ve Galata ve Üsküdar kâdîliklerini ve Ayaşofya Medresesi'ni cem' idüp bu iki nev'-i hañirde olan menâşıbı ol vañid-i zemâneye şadağa eyledi. Erbâb-ı taleb her gün zuhve-i nehârda kâdî-i mezbûruñ devlet-hânesinde cem' olup ta'addî eyledüklerinden sonra ol şeh-süvâr-ı meyâdîn-i fezâ'ilüñ atı öñince revân u devân medreseye varurlar idi. Emr-i tadrîs ü ifâde temâm olduğda girü üslûb-ı meşrûh üzere evine getirürler idi. Mümâ ileyh merbû' u'l-kâme ve 'azîmü'l-lihye müteveddi' ü müteberri' şâhib-i sükün ü vağâr bir zât-ı büzürg-vâr idi. Cümle-i evkâtında elbise-i reddiyye ve şiyâb-ı dîniyye geyüp başında İmâm-ı A'zam tâcı üzere 'imâme-i şağîre şarınur idi. **Şi'r:**

Hem-çü şüfi der-pelâs u şüf bâş

Ve'z şıfathâ-yı Hüdâ müşüf bâş

Der-beret kü kesvet-i nî-kü mebâş

Zîr-i pehlü câme h'âbet gü mebâş⁶⁷⁵

Eyyâm-ı üsbü'dan Cum'a günü olduğda 'ibret-nümâ-yı 'âlem olan Ayaşofya'ya varup namâzı anda edâ ider idi. Dâhil-i câmi'e dâhil olduğda cümle-i halk ta'zîm için ayağ üzere kalkup mihrâb kırbında tehiyye olunan mağâm-ı ma' hûda varınca yol virürler idi. Merhûm Sulţân Mehemmed Hân şeh-nişîninde bu hâle nâzır olup vüzerâ-yı âşaf-mekâna Ebû Hanîfe-i zemânedür diyü Mevlânâ Husrev'i gösterüp her zemânda anuñ zât-ı şerîfi ile iftihâr ü ibtihâc ider idi. **Şi'r:**

Mefhar-ı 'âlemân sübhânî-st

Fi'l-meşel Bû hanîfe-i şânî-st⁶⁷⁶

Mümâ ileyhüñ bî-nihâye 'abîd ü cevârîsi var iken girü mütâla'a-hânesini kendüler silüp süpürüp çerâğ u şem'ini bi-nefsihi uyarur idi. Sevâlif-i eyyâmında “Huddâm istiñdâm itmeyin” diyü va'd ü 'ahdleri sebkat itdüğü sebebden bu va'de dâ'imâ incâz u ifâ buyururlar idi. **Şi'r:**

⁶⁷⁵Zahidler gibi yoksullukla yaşa. Allah'ın sıfatlarını kendinde yarat. Kendine güzel elbiseler arama. Yatmak için rahat bir yatak arama.

⁶⁷⁶Din âlimlerinin iftiharıdır. Mesela ikinci Ebu Hanife'dir.

Ez-^ç uhde-i eger bürün āyed merd
Ez-her-çe gümān berī füzün āyed merd⁶⁷⁷

Meşāgil-i kaçā vü tedrīse kemāl-i tevağgul üzre iken kütüb-i eslāfdan birini istinsāh idüp her gün iki varağ yazmağı iltizām itmiş idi. Bu sebebden Mollā Husrev vefāt eyledükde kendü hattıyla kütüb-i mu^çtebere-i ma^çtüreden çok nesnesi bulunup cümleden iki *Şerh-i Mevākıf*¹ kalmış idi. Ba^çzı ‘ulemā’-i zemāne teberrüken ol iki *Şerh-i Mevākıf*¹ altı biñ aqçaya iştirā eylediler. Mervīdür ki Sultān Mehemmed Hān hazreti velīme-i ‘azīme idüp “Zümre-i ‘ulemā ne keyfiyyet üzre oturmağ münāsibdür?” diyü Mevlānā Gürānī ile müşāvere eyledükde Mevlānā Gürānī “Bizüm için oturmağ lāzım degildür. Hıdmet bizümdür.” diyü cevāb buyurdılar. Bu cevābdan pādīşāh hazretleri [138] kemāl mertebe hażz idüp nihāyet-i sürür ile mesrūr olduğından meclis-i hümāyūnda cānib-i yemīni Mevlānā Gürānī’ye ve cānib-i yesārī Mevlānā Husrev’e ta^çyīn eyledi. Mevlānā Husrev “Bu tarz-ı bedī^ç u’l-üslüb semtine muhālif ve bu cülūs-ı muḳteżā-yı maḳāma nā-muvāfiḳdur” diyü cānib-i yesārda oturmağı ihtiyār itmeyüp ḥamiyyet-i cibilleti muḳteżāsınca ol meclise varmamağı muḳarrer eyledi. Bu ma^çnāyı varağa ile erkān-ı devlete i^çlām idüp “Benüm ol meclis-i hümāyūna varmaduğum gayret-i ‘ilmiyyemūñ iktizāsıdur.” didükden şoñra sekiz yüz yetmiş yedi senesinde gemi ile maḫrüse-i Burusa’ya geçüp anda bir medrese-i İrem-bünyād ābād eyledi. Medrese-i merḳūmede ders ü ifādeye meşğül olup kendü ‘āleminde geçinür iken Sultān Mehemmed Hān hazretlerine nedāmet istilā idüp fāzıl-ı merḳūmı İstanbul’a da^çvet eyledi. **Ferd:**

Her ki der-pāyān-ı kārī ne-negerd
‘Āḳibet rüzī peşimānī ḥüred⁶⁷⁸

Mevlānā Husrev imtişālen li’l-emri’l-‘ālī maḫmiyye-i mezkūreye geldükde mansıb-ı fetvā i^çtā olunup envā^ç-ı i^çzāz u i^çzām olındı. Mebānī-i vuşul-i dārū’n-na^çim olan mebānī-i ḥayrātı ve sadaḳāt-ı cāriyāt kısmından dāḫil-i Ḳoşantiniyye’de mevāzi^ç-i seniyyede müte^çaddid mesācid binā eyledi. **Şi^çr:**

Ma^ç rüfūke’s-sārī enīsike küllemā
Virdi^ç z-zalām bi-vaḫşeti’l-gübarā’i
Ve ziyā-i mā ḳaddemethü min şālīḫ

⁶⁷⁷ Bir kişi eğer verdiği sözü yerine getiriyorsa düşündüğü her şeyden daha fazladır.

⁶⁷⁸ Sonunu dikkate almayan kişi sonunda pişman olacaktır.

*Leke fî' d-decî bedeli mine'l-ezvä*⁶⁷⁹

Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz seksen beş senesinde cum'a gününde Şa' bân ayında maħrûse-i Kōstantîniyye'de vefât idüp cenâb-ı ĥazrete ittisâl eyledükde cesed-i şerîfini maħmiyye-i Burusa'ya iletüp anda olan medrese-i şerîfesinde defn eylediler. Mevlânâ-yı merķüm *Şerĥ-i Muṭavvef*'e ĥâşiye ve fenn-i uşulde *Te'vîĥ*'e ĥâşiye te'lîf ü taşnîf eyledi ve Kādî Beyzâvî ĥazretlerinüñ tefsîr-i şerîflerinüñ evâ'iline ĥavâşî ta'lik eyleyüp yed-i beyzâ izĥâr eyledi ve 'ilm-i fikhda *Dürer* nâm bir metn-i şüreyyâ-nizâm ve *Gurer* nâm bir şerĥ-i pervîn-ilti'âm tanzîm eyledi. **Şi'r:**

Süĥan-eş zâde-i cân-est ü güher zâde-i kân

Belki deryâ ĥecel ez-ṭab' -ı güherzay-ı vey-est

Pîş-i ṭab' -eş ki ez-ü lü'lü'-i lâlâ ĥîzed

Nâm-ı lü'lü' ne-tüvân bürd ki lâlâ-yı vey-est⁶⁸⁰

Ve daĥı 'ilm-i uşulde me'âric-i medâric-i şerî'at-i Muĥammediyye'ye irtikâya ve vuşûle dâ'î olan *Mirķâtü'l-Vuşul* nâm metn-i metîni ve müşâhede-i cemâl-i muĥazzerât-ı ĥakâ'ik-i uşule bâ' is ü bādî olan *Mir'âtü'l-Uşul* nâm şerĥ-i rezîni te'lîf idüp bu metn ü şerĥde 'ulemâ'-i müteĥaddimîn cem' itdügi fevâ'id-i celîle-i cezîleden zâ'id bî-nihâye leṭâ'if-i sanî'a-i bedî'a irâd eyledi ve daĥı ma'reke-ârâ olan mes'ele-i velâye ve tefsîr-i *Sûre-i En'âm*'a müte'allik bir risâle tesvîd idüp ol yegâne-i 'âlem her birisinde ĥakâyık-ı laṭîfe zîkr eyledi. **Şi'r:**

Ze-taşnîf-i tû ey şâh-ı efâzîl

Revân dîdem dü şad baĥr-ı fezâ'il

Be-elfâzı ki ez-siĥr-i ĥelâl-eş

Ĥacil şod her zemân süĥbân-ı vâ'il

Be-künh-i nüktehâ-y-eş 'aql-ı derrâk

Ne-yâbed rû vü kerr cüyed vesâ'il

Be-burĥân iĥtiyâc-et nîst der-fazl

Hemîn bes ber-hünerĥây-et delâ'il

⁶⁷⁹Süren iyiliğin can dostudur. Her zaman ki çorak dünyaya karanlık çöküverir. Senin işlemiş olduğun salih amellerinin nuru ise gecenin karanlığında aydınlık oluverir.

⁶⁸⁰Madenden elde edilmiş müzevher gibi sözleri içtendir. Sanki deniz onun mücevher doğasından utaniyor. Onun doğası karşısında parlak inciler yaratıyor. İnciden bahsedemez ki bahsederse ona ninni gibi gelir.

‘Ulüm-i evvelin ü āhīrin-rā

Be-āher bürde çün ‘ilm-i evā’ıl⁶⁸¹

Tezyil: Tetebbu‘-ı kütüb-i mu‘tebere-i mütedāvile eyleyen ekābir-i ‘ulemānuñ birisinüñ haṭṭından mütercemdür ki mūmā ileyhüñ *Telḥiṣ* nām kitāba şerḥi ve Faḥrū’l-İslām Pezdevi’nüñ *Uşūl*’üne ḥāşiyesi ve *Hāşiyeye-i ‘Azād*’a ḥāşiyesi ve Seyyid Şerif’ün *Şerḥ-i Miftāḥ*’ınun evā’iline ḥāşiyesi ve Mevlānā ‘Alī Rūmī’nüñ *Esvile*’sine *Ecvibe*’si vardır. Bunlar Şaḳā’iḳ’da mezkūr u mebrūr degildür. Mūmā ileyh bu deñlü kemālāt-ı ‘āliyye ile gāh gāh şı‘r dimege tenezzül ider idi. Bu maṭla‘ anuñ eş‘ārındandır. **Maṭla‘** :

Başuma bezm-i ğam-ı ‘aşḳuñda cām-ı efsar yeter

Zahmuñ ile ḳanlu pīrāhen ḳabā-yı zer yeter

Mevlānā-yı mūmā ileyhüñ maḥrūse-i Edrene’de ḳāḍilıḳ ‘unvānyıla ma‘nūn temessükāt-ı şer‘iyyesi bī-nihāyedür. Bu cümleden şaḥḥ-ı mā-tazammuna Meḥemmed bin Ferāmarz el-Ḳāḍibe-Edrene el-ḥamiyyetü tevḳī‘ bir ḥücceti görilüp tezā‘if-i ḥüccetde *Şelāşetün Ālāfu Ders Sultān Murād*⁶⁸² sözi meşṭūr u muḥarrer ve ḥāttime-i kitābda *Ḥarri ḥāzā fi evā’ili Şevvāli’l-Mübārek li-senetü şelāşe ve ḥamsin ve semān-mi’e*⁶⁸³ tārīḫi merḳūm ü muḳarrer bulındı ve sekiz yüz elli bir tārīḫiyle müverraḥ bir ḥücceti daḫı görildi. Mevlānā Ḥusrev merḥūm Sultān Murād Ḥān-ı [139] Gāzī’nüñ zemān-ı salṭanatında Edrene ḳāḍısı olduĝı muḳarrerdür. Bu ma‘nā Şaḳā’iḳ’da mezkūr ve bu ḥālet ol kitābda mezbūr ü meşṭūr degildür. Mūmā ileyh Mollā Ḥusrev ḥazretlerinüñ vefātına aşḫāb-ı tevārīḫden bir kimesne bu tārīḫi didi.

Tārīḫ:

Ḥusrev ḳad kāne fi eyyāmihī

‘Ālimen fi emri fetvā ḳā’imen

Māte fi Şa‘bān yevmi’l-Cum‘ati

Fī firāşi’l-‘arekān nā’imen

Ve hū merḥūm-li-mā tārīḫihī

⁶⁸¹ Ey üstünlerin padişahı senin bestelerinden akan iki fazilet deniz gördüm. Öyle sihirli sözleri var ki sabah her zaman karşısında utandı. Düşünen akıl nüktelerin köküne ulaşamaz ve bir hile arar. Mantığın olduğundan faziletlere ihtiyacın yok. Sadece bu özelliğin senin tüm sanat ve yeteneklerinin işaretidir. İlk ve son bilimleri İlker bilimler için biliyor.

⁶⁸² Sultān Murād’ın Üç Bin Ders isimli kitabı

⁶⁸³ Bu iş sekiz yüz elli üç senesi mübarek Şevval ayının başlarında olmuştur.

*Raḥmetü'l-‘lāhi ‘aleyhi dā’imā*⁶⁸⁴

Bir müverriḥ daḥı bu tārīḥi didi.

Māte re’isü’l-‘ulemā’

Ve daḥı bu beyti didiler.

Kerd Ḥusrev ez-cihān mektüb teyy

Ṭeyy-i Ḥusrev āmede tārīḥ-i vey sene 885⁶⁸⁵

Mevlānā Ḥayre’d-dīn Ḥalīl bin Kāsım bin Ḥacī Şafā *raḥmetu’llāhi ‘aleyh*

Mü’ellif-i Şakā’iḳ’uñ babası cānibinden ceddidür. Mümā ileyhüñ Mevlānā Ḥayre’d-dīn’üñ cedd-i a‘lāsı Cengiz Ḥān-ı bed-gümānuñ iḳād itdügi āteş-i fitnenüñ şerr-i şürürünuñ meşārıḳ u meḡārıbe şümülizemānında bilād-ı ‘Acem’den diyār-ı Rüm şavbına firār eyleyüp nevāḥi-i Kāstamonı’da ḳarār eyledi. **Şi’r:**

Ger şād ne‘î tū der-diyār-et

Rev zūd süy-ı diyār-ı diḡer

Ver zānki cefā resed ze-yārī

Bügzār u be-gİR yār-ı diḡer

Her rüz berü be-büstānī

Mānend-i şad-hezār-ı diḡer⁶⁸⁶

Ol vālī-i velāyet-i kerāmetüñ berekāt-ı da‘avāt-ı şālihātı sebebiyle kendüler ḥāl-i ḥayātında mercı‘-i erbāb-ı ḥacāt olduḡı gibi terettüb-i vālā-rütbeti daḥı muṭāf-ı aşḡāb-ı münacāt olmuşdur ve mezān-ı icābet olmaḡla şöhret bulmuşdur. **Mısrā’:**

Ān-çi mī-cüst-em ze-ḡāk-i ḳabr-i ū vāyāft-em⁶⁸⁷

Merḡūm-ı merḡūmuñ Maḡmūd ve Ahmed ve Ḥacī Şafā nām üç oḡlı ve Ḥacī Şafā’nuñ Kāsım nām bir oḡlı ve Kāsım’uñ Ḥalīl adlı bir oḡlı var idi. Bu cümlede Mevlānā Ḥalīl’den ḡayrısı ḡāyet medārik-i mesālik-i kemālāt-ı insāniyyeye ve

⁶⁸⁴ Kaybetti oysa kendi döneminde alim idi ve fetva işeri ile uğraşırđı. Şaban ayında bir Cuma günü ölmüşdür ki o sırada izzet ve üstünlük yataḡında yatmaktaydı. O rahmetlidir ki onun tarihi Allah ona rahmet eylesin her zaman

⁶⁸⁵ Padişah bu dünyadan bir yazı gönderdi. O yazıda tarih 885 senesi yazılmış.

⁶⁸⁶ Eḡer memleketinde kendini mutlu hissediyorsan hemen başka bir diyara git ve yarından cefa gelirse bırak ve kendine yeni bir yar bul. Her gün bir bostana git diḡer yüz binlerce insan gibi.

⁶⁸⁷ Aradıḡım şeyi onun mezarının topraḡından buldum.

nihāyet-i me^çāric-i medāric-i melekāt-ı nefsāniyyeye vāşıl olmadan vefāt eylediler.
Mısrā^ç :

Lütf-i Hakk bā-rūh-ı işān tā be-maḥşer yār bād⁶⁸⁸

Mümā ileyh Mevlānā Ḥalīl mebnā-i ‘ulūmı Ḳastamonı’da kırā’at idüp ḥilye-i ḳābiliyyet-i kemāl ve ḥallī-i kemāl-i ḳābiliyyet ile müteḥallī olduğdan soñra terk-i diyār idüp maḥmiyye-i Burusa’da mārri’z-zıkr Beşiroğlı’ndan ve maḥrüse-i Edrene’de Ḥalebī Medresesi’nde Mevlānā Ḥusrev birāderinden ve ‘ilm-i ḥadīş ve fenn-i tefsīri Mevlānā Fahre’d-dīn-i ‘Acemī’den telemmüz eyledi. Def^ç a-i şāniyyede maḥmiyye-i Burusa’ya varup Sultān Medresesi’nde müderris olan Mevlānā Yūsuf Bālī ibni Mevlānā Fenārī’nün dāniş-mendi olduğdan soñra Mevlānā Yegān ḥazretlerinün vilāyet-i Ḳastamonı pādīşāhı İsmā‘il Beg Mevlānā Yegān’a ḥaber gönderüp “Ṭaşköpri nām ḳaşabada Mużafferü’d-dīn Medresesi maḥlül oldu. Ol medresede ifāde vü ifāza itmege ādem lāzımdur. Bu cānibe bir ercümend-i dāniş-mend gönderün.” didükde Mevlānā Yegān a‘yān-ı talebesinden Mevlānā Ḥalīl’i ta‘yīn idüp mümā ileyhün şavb-ı şavāb-me’ābına anı irsāl eyledi. Mezkūr-ı mebrūr İsmā‘il Beg muḳābele-i tadrīs ü ifādede medrese maḥşülinden yevmī otuz aḳça vazīfe ve tafazzulen kendü tarafından Baḳırḳüresi maḥşülinden yevmī elli aḳça vazīfe ta‘yīn eyledi. Mevlānā Ḥalīl bu minvāl üzre ni‘met-i mütevāfire ve ‘izzet-i mütekāşire ile te‘ayyuş eyleyüp encümen-i kāmranī ve nişimen-i ḥüsn-i zindegānide şāhid-i dil-firīb-i meṭālib-i dünyeviyyeye vāşıl oldu. **Mısrā^ç** :

Yek-bāre meṭālib-eş müyesser būd-est⁶⁸⁹

Lākin naḳliyyāt-ı rüzgār-ı rüzgār ile ve herc ü merc-i çarḥ-i nā-hemvār ile Sultān Meḥammed Ḥān ‘aleyhi’r-rahmeti ve’r-rıḍvāmmüşārün ileyh İsmā‘il Beg’ün vilāyet-i Ḳastamonı’ya istilāsını ref^ç ü def^ç ve ḳuvvet ü şevketini ḥıfz ü kesr idüp ol memleketün şerā’if-i vāridāt ve leṭā’if-i müteveccihātını ḥazā’in-i mevrüşeye ilḥāḳu zamm eyledükde Baḳırḳüresi’nün maḥşülāt-ı ḥālişasına şevā’ib-i bida‘-i muḥteri‘a ve ihtimālāt-ı ḥuda‘-ı mütebeddi‘a karışup anuñ kızılı çıḳmış idi. **Mısrā^ç** :

Ze-bid‘ at-ı rüy-ı ‘ālem zerd-rū şod⁶⁹⁰

⁶⁸⁸ Allah’ın lütfü mahşere kadar onunla yar olsun.

⁶⁸⁹ Bir kez talep edince hazır olurdu.

⁶⁹⁰ Yenilikçilikten âlemin yüzü sarardı.

Fāzıl-ı mūmā ileyh bu maķūle müşevveş ü müzeyyef nesneye el ķarmağ ile altun ādem baķır olur diyü ihtimāl virmegin andan i' rāz u imtinā' eyleyüp kemāl-i vera' u taķvāsından Baķırķüresi maķşūlinden olan elli aķça [140] vazīfesini terk eyledi. **Şi'r:**

Ānki ez-ħaķ düstī dāred ħama'
Der-muħabbet kāzib-eş dān bī-dürüg
Çist taķvā terk-i şübehāt u ħarām
Ez-libās u ez-şarāb u ez-ħa' ām⁶⁹¹

Vaķtā ki Sultān Meħemmed Ĥān '*aleyhi'r-raħmeti ve'l-ğufrān* maħrüse-i Ķoştanţiniyye'de inşā'-i ħayrāt ve ifşā-yı ħasenāt için "Medāris-i Şemān-ı cinān-nişān u heft-āsmān-ı bünyānı binā eyledükde kendinüñ ħ'ācesi olan Mevlānā Ĥayre'd-dīn Mollā Ĥalīl'i medehāt-ı belīga ile medħ idüp "Ol kişi benden okumuşdur. Ben bilürem eyü kimesnedür. Medāris-i mezkürenüñ biri anlara tevcīh olunmaķ gerekdür." diyü sevķ eyledi. Pādişāh-ı mağfired-iştimāl emr-i şerīf irsāl idüp Mollā Ĥalīl'i maħrüse-i Ķoştanţiniyye'ye da' vet eyledükde i' rāz u imtinā' eyleyüp "Bu manşıb-ı ħaţır-ı vālā-ħaţırda ħubb-ı cāh gibi ħaţır-ı 'azīm ihtimāli vardır. Anuñ ħabūli meħā'il-i ħavā'il-i keşire ve şevā'ib-i nevā'ib-i ħazireyi mutazammındur. Cā'izdür ki bu 'alāķa ile benüm riķāb-ı aħvālüm kuyūd-ı muħtelife ve ħıll-i i'tibār ile muķayyed u ma'kūd olup çihre-i 'işmetüm çeşm-zede-i vaşmet ola. Bu maķūle maħāzīr-i nā-ma'ķūle irāş itmek ihtimāli olan nesne baña gerekmez." diyü medrese-i mezküreyi ħabūl eylemedi. **Şi'r:**

Kār-ı dünyā be-cümle bāzī dān
Terk-i ü 'izz ü ser-firāzī dān
Ĥübb-ı dünyā tū-rā tebār dehd
Mey nedāde tū-rā ħumār dehd
İ' tibārāt-ı ü buved besyār
Ĥaţar-ı ü ne-dāşt ħadd u şümār⁶⁹²

⁶⁹¹ Allah'ın dostluğuna tamah edenlerin sevgileri yalandır. Bil ki sevgisi yalandır. Takva nedir, elbiseden, şaraptan ve yemekten şüpheleri ve haramları bırakmaktır.

⁶⁹² Dünya işlerinin bir oyun olduğunu bil. Onu terk etmek onurdur. Dünya sevgisi seni helak eder. Şarap içirmeden seni sarhoş eder. İtibarları çok olur. Ama risklerinin hesabı yok.

Mir'ât-ı şafâ-şifât-ı hâtır-ı 'âtır-ı pâdişâhîde bu ma'nâ şüret-pezîr olup âyîne-i zamîrinde bu emr-i ma'kûs mün'akis olduğda kemâl-i inhirâfindan Mollâ Halîl'i Muẓafferü'd-dîn Medresesi'nden 'azl eyledi. **Şi'r:**

Dil-i şâhân ki nâzik-est besî
Münharif bâşed ü bî-yek nefesi
Meşû ez-iltifât ü tü delgîr
Ki buved hânde-eş çü hânde-i şîr⁶⁹³

Ol ser-firâz-ı hânedân-ı hilâfetüñ kalb-i şulbi bu vaz'-ı cân-hırâş ucından nâhun-ı felâk u ıztırâb ile hırâşide olmağın fâzıl-ı müşârün ileyh manşib taleb itmek için mahrûse-i Koştantîniyye'ye geldükde aña ikâmete icbâr u ikrâh itmegi taşmîm eyledi. Ol fâzıl-ı büzürg-vâr bu ma'nâda haberdâr olıcağ ferâgat meslegine sâlik olup "Min-ba'd Koştantîniyye tarafına teveccüh itmekden nükül u 'udül eyledi. Bilâd-ı mezkûrenüñ ba'zî ağniyâsı ol çâbü-k-süvâr-ı mizmâr-ı fezâ'ilüñ müntehâ-yı mültecâ-yı aşhâb-ı hâcât olan mahrûse-i Koştantîniyye'ye gitmedüğünü pây-ı kudret ü mükneti leng ve keffe-i kifâyet ve râhat-ı ma'îşeti teng olduğundan gümân itmegin ihlâş-ı emvâlinde on biñ aqça ifrâz idüp bunuñla tehiyye-i işât-ı esbâb sefer eyleyüñüz." diyü nuqûd-ı merķûmeyi niķâd-ı 'âleme bezl eyledi. **Mısrâ'**:

' Aceb vaşfî-st bezl ü lütfü ihsân⁶⁹⁴

Mevlânâ Halîl-i celilü'l-ķadîr meblağ-ı merķûmı kabûl itmeyüp sebebini bu yüzden beyân eyledi ki "Münķasım-ı erzâķ-ı tavâ'if-i enâm ol Rezzâķ-ı hâlâ'ik-ı 'âlem ve muķaddir-i müdebbir aķvât-ı evķâtuñ cenâb-ı celâlet-nişâbıdur. **Şi'r:**

Rızķ âmed pîş-i her-kü rızķcû-st
Renc-i küşeşhâ zi-bî-şabrı-i tü-st
Cümle-râ Rezzâķ rûzi mî-dehed
Kısmet-i her-yek be-pîş-eş mî-nehed⁶⁹⁵

Cins-i maħlûķuñ benî nev'ine rızķ baħş eylemekde müknet ü istiķâ'atı 'arıyyetidür. Bunlaruñ sebebiyyetden ğayrı ğayşiyyeti ve vesâtatdan ğayrı şey'iyyeti yokdur.

⁶⁹³ Padişahlar çok yufka yürekli dirler. Ama bir an değışebilirler. Onun iltifatından darılma gülümsemesi aslanın gülmesi gibidir.

⁶⁹⁴ Cömertlik, lütuf ve ihsan acayip vasıflardır.

⁶⁹⁵ Rızķ, rızķ arayanın yanına gelir. Çabaların acısı, senin sabırsızlıklarından kaynaklanıyor. Herkesin rızķını Allah belirliyor. Herkesin kısmetini önüne koyuyor.

Ḥazret-i Rabbü'l-erbâb-ı vâsi' u'l-‘azamût var iken maḥẓan vesâṭatile kevâfil-i mevâhib-i İlâhiyye olanlara mürâca' at Ḥaḳ'dan rücü' u 'udüldür ve Ḥazret-i Bârî'den ğayrıdan yârî taleb eylemek tarîḳa-i erbâb-ı elbâbdan nuküldür. Bu sebebden ötürü baña sizüñ iḥsânıñuz gerekmez.” diyü isti' fâ eyledi. **Şi' r:**

Ez-ğayrı Ḥudâyet maṭlab rûzî ḥ'îş
İnkâr ne-dârî tû-be-ü ger kem ü pîş⁶⁹⁶

Mevlânâ Ḥalîl “Benüm zemân-ı ferâgatümde olan sa' t-ı rızḳ ve vüs' at-i mâl evân-ı münâşşimide olan vüs' atümden ziyâde idi.” didi. **Şi' r-i 'Arabî :**

Mâ-zâle mütekellâ 'alâ
Rabbü's-semâvâti'l-'alâ
Fe-hüve'l-müzillü 'idâtihi
Ve hüve'l-mü'izzü'l-lezi'l-velâ⁶⁹⁷

Baḳırküresi nâm memleketüñ ḥalkı vaẓi' ü vaḳi' bā-sırrühüm tazarru' -ı bisyâr ve taḥaşşu' -ı bî-şümâr ile Mollâ Ḥalîl'i yirinden ḳaldurup kendü vilâyetlerine iletdiler. Fâzıl-ı merḳüm dahı ol diyârda Müselmânlara nuşḥ u pend idüp cum' a günlerinde ḥalka va' z u tezḳir [141] eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz yetmiş ṭokuz senesinde vefât idüp tengnâ-yı dünyâ-yı deniyyeden nüzhet-ğâh-ı üns-i ḳuds-nişâna revâne olduḳda cāmi' -i şerîfde defn olındı. **Mışrâ' :**

Feryâd zi-dest merg ü ez-dest-i ecel⁶⁹⁸

Mü'ellif-i Şaḳâ'îḳ vâlid-i 'azîzinden naḳl eyledi ki Mevlânâ Ḥalîl medrese-i mezkûrede kırḳ yıl mikdârı müderris olup mihrâb-ı ifâdede cemâ' at-i keşîreye ifâza itmegin kendüleri muḳtedâ-yı pîşvâ-yı e'imme-i fûnûn-ı belâgat oldı. 'İlm-i me' ânî ve 'ilm-i beyânda ve fenn-i tefsîr ü ḥadîş ü uşûlde fazîlet-i tâme ve meziyyet-i 'âmme ile müştehir olup şîr-i cemîl ve zıkr-i cezîli ircâ' u inḥâ' -i 'avâlimde münteşir oldı. Ğulğule-i celâlet-i şân ve debdebe-i 'ulüvv-i mekânı meşâriḳ u mağâribe ṭoldı. **Şi' r:**

Âvâze-i fazl-ı tû bā-eṭrâf-ı cihân
Meşhûr-ı meşâriḳ-est ü mezkûr-ı zemân

⁶⁹⁶ Allah'tan başka amaç, hedef yoktur. Sen az ya da çok ona yaklaşmaya bak.

⁶⁹⁷ O hep tevakkül edegelmiştir. Yüksek göklerin rabbine odur düşmanlarımı zelil eden. Odur kendisine bağlı olanları üstün kılan.

⁶⁹⁸ Bu ölüm ve bu ecelden feryat!

Pür-şod be-kemāl-i dāniş-et kevn ü mekân
Mümkün ne-şevd ' ilm-i tū-rā kerd beyān⁶⁹⁹

Ol fāzıl-ı pākīze-siriştūn ' urūķ-ı pākinde ṭahāret-i şuveriyye vü ma'neviyye dimā'-i cariiyye-i sārīyye gibi ḥulūl ü cereyān ve benāhet-i ḥaseb ve nezāhet-i neseb rūḥ-ı revān gibi sereyān eylemişdür. Eşnā-yı muşāḥabetde müriş-i kelām-ı derūn olan kelām-ı hezl-i ilmāmdan kemāl-i mertebe ve mertebe-i kemālde müteḥarriz ü mütecennib olup mūcib-i şecen olan sūḥan-ı mīzāc-āmīzden mütemetti' bir müteşerri' kimesne idi. **Ḳıṭ'a** :

Zū-semāḥ ü cemīl ü nedī
Ū ictihād ü ' ifāf u şalef
Ū fa'āl-i muḥarrezāt li'l-'alā
Ū ma'āl-i mü'cezāt min vaşfi⁷⁰⁰

Ḥazret-i Rabbū'l-erbāb ile ḥüsn-i mu'āmele itmek için mesācid ü me'ābidde ḥalvet ü i'tikāfi teḳşir ve tilāvet-i Ḳur'ān ve şavm-ı taṭavvu' ve nevāfil-i şalātı tevfir ider idi. **Mısrā'** :

Be-envā' -i ' ibādāt-eş müdāvim⁷⁰¹

Mü'ellif-i Şakā'ik merḥūm Hatīb Ḳāsımoğlu dimekle meşhūr olan Mevlānā Muḥyi'd-dīn'den anlar daḥı Şeyḥ Abdu'r-rahīm Merzifonī ḥulefāsından ' Alī nām bir şūfiden ḥikāyet eyledi ki "Memālik-i ' Oşmāniye'den şāme-i sevād-ı rüy-ı zemīn olan maḥrūse-i Ḳoştantiniyye henüz fetḥ olunmayup sā'ir memālik-i mevrūseye ilḥāķ olunmadan Şeyḥ Abdu'r-rahmān Erzincanī ḥazretleriyle ikimiz keferē cānibinden icāzetle dāḥil-i maḥrūse-i mezkūreye dāḥil olduk. Maḥrūse-i mezkūrede ma'bed-i sevālif-i ṭavā'if olan Ayaşofya nām u' cūbe-nümā-yı eyyāmda sākin olan rehābīn ile şeyḥ ḥazretleri tevḥide müte'allik mübāḥase idüp muḳaddemāt-ı müsellemeleri ile ilzām u ifḥām eyledi. Bu taḳrīble kırķ miḳdārı ruhbān Müselmān olup ol şemere-i şecere-i kerāmetūn enfās-ı mübārekesi şemeresinde mezkūrlaruñ hadā'ik-ı ḳalb-i şanevberiyü'ş-şeklerinde devḥa-i imān manşūb u merkūz oldu. **Şi'r**:

Dil-eş çūn ' arz-ı imān kerd telḳīn

⁶⁹⁹ *Senin faziletinin şöhreti tüm dünyaya Doğu'da ve tüm zamanlarda yayılmış. Tüm evren senin kemalin ile doldu. Senin bilimini beyan etmek imkânsızdır.*

⁷⁰⁰ *O bağışlayıcıdır güzeldir ve ıslak içtihat ve iffet sahibidir ve atak. Öyle fiilleri var ki yükseklere çıkarır ve öyle üstün hasletleri var ki mucize gibi vasıfları.*

⁷⁰¹ *Her türlü ibadetine devam ediyor.*

Leb-ez şehd-i şehâdet sāht şîrîn

Zi-genc-i şıdķ çün ber-kef güher dāşt

Be-imān-ı dürüst engüşt ber-dāşt

Vaţan mî-cüst ān gūy-ı sa‘ âdet

Nişān mî-dād-eş engüşt-i şehâdet⁷⁰²

Şeref-i kudūmiyle devlet ayaklarına gelüp şāhid-i feth ü zafer ol diyāra ayak başmak muqadder ü müyesser idügi mübeşşer oldu. Lākin ol mühtediyān-ı cādde-i İslām kendülerüñ mîve-i imān u İslām’ını küffār-ı hūksār görüp seng-i cevr ü cefāya tutalar diyü havf eyledükleri sebebeden ol devhanuñ ağşān u şücününü izhār eylemedi. Bezāyi‘ -i bedāyi‘ -i İslām ü imānlarını şandūķ-ı sīnelerinde pinhān idüp ol gevher-i girān-māyeyi hoşķa-i kitmānda bir vechle nihān itmişler idi ki hīçbirisi kilīd-i endīşe-i eşkāl-pīşe gibi dil ağız virmeyüp *Kelime-i Tevhīd* ile ol bābdan nesne açmazlar idi. Şīme-i qadīmeleri üzre libās-ı küfr ve şī‘ār-ı zılāl ile tesettür idüp hişār-ı menba‘ -ı cühūd u inkārda taħaşşun itmişler idi. **Mısrā‘** :

Sırr-ı ‘aşķ-ı düst ez-ağyār-ı pinhān hoşter-est⁷⁰³

Maħrüse-i Qoştāntīniyye feth olduğu zemānda Müselmān olan ruhbāndan altı nefer rāhib-i rāğīb ila’llāh hayātında bulundu. Şeyh Abdu’r-rahmān Erzincanī hāzretleri maħrüse-i Qoştāntīniyye’den muvaţţan-ı aşlīsine ‘avdet eyledükde yolları Taşköpri nām kaşabaya uğrayup “Bunda bir müteşerri‘ ü müteverri‘ müderris vardır. Anı ziyāret itmek bize lāzımdur.” diyü fāzıl-ı merķūmuñ qapusına varup “Bunda mıdır?” diyü su‘āl eyleyüp içerüden “Fülān [142] mescidedür.” diyü haber virildükde ol mescide revāne oldılar. **Şi‘r**:

Ez-şebāt-ı hod-em in nükte hoş āmed ki me-rā

Ez-ser-i kūy-ı tü ez-pāy-ı taleb ne-neşīn-em⁷⁰⁴

Şeyh Abdu’r-rahmān hāzretleri ol mescidüñ qapusına varduķda kendü parmağında olan hātemi çıkarup rāvī-i mezbūr ‘Alī nām refīķ-i şefīķine virüp “Bunu hıfz eyle. Zīrā bu müderris efendi bir müteşerri‘ ü müteberri‘ ve müttakī vü müteverri‘

⁷⁰² Kalbi inanca yöneldiğinde ağızı şehadet getirmekle tatlandı. Dürüstlük hazinesinden avcunda bir mücevher olduğundan dolayı doğru inancı seçmeyi becerdi. O saadet topu vatanını arıyordu. Parmak ile şehadeti gösteriyordu.

⁷⁰³ Dostun aşkının sırrı, gizli yabancılardan daha iyidir.

⁷⁰⁴ Kendi kararlılığımdan bunu beğendim ki senin sokağın başında isteğimden bir an olsa vazgeçmedim.

kimesnedür muhtemeldür ki hâteminden ol müşârün ileyh-i bi'l-benânuñ faşş-ı kalbinde naşş-ı inkâr mütenaqqış olanuñ sebebiyle şeref-i dest-būsından mahrûm oluruz.” didi. ‘Aķīb zālike ol mescidüñ dāhiline envā‘-ı ta‘zīm ü tekrīm ile Mevlānā Hālil’e mülākī olup muşāhabet-i şerīfeleriyle istīfā‘-ı merām eyledükden soñra biri birine tevdī‘ idüp müfāraķat eylediler ve dağı mü‘ellif-i Şaķā‘iķ’uñ vālidī Mevlānā H‘āce-zāde hāzretlerinden hikāyet eyledi ki Mevlānā Hāyre’d-dīn evā‘il-i taḥşil ve muķaddemāt-ı tekmilde iken mahrûse-i Burusa’da Sultān Medresesi’nde sākīn olup Ba‘zı müte‘eddīne ta‘līm ider idi. Eşnā‘-ı dersde taḥķiķ-i maķām ve tedķiķ-i merām idüp bir vechle terķiķ-i kelām ider idi ki istimā‘ından telezzüz itdügümüzden her gün dersine müterakķıb u muntazır olup ifādeye bede‘ eyledükde gūş-ı hūşla istimā‘ ider idük. Eger ḥadāset-i sinn ve ‘unfüvān-ı cevānı bize māni‘ olmasa berekāt-ı enfās-ı müteberrikelerinden teberrük idüp ta‘allüm ü telemmüz eylemek muķarrer idi.

Mevlānā Meḥammed Zeyrek *rahmetu’llāhi ‘aleyh*

‘Ālem-i şabāda Hācī Bayram hāzretlerinden okuyup şir-i bustān-ı ifādesinden müstefiz ü seyr olduķda mezkūruñ erḥām-ı ifhāmından āşār-ı cemīle tevellüd eyledi. Sīmā‘-ı tal‘at-ı hümāyūnında zekā-yı mānend-i zekā müşāhid ü mu‘āyin olmağın Hācī Bayram Sultān aña Zeyrek diyü laķab vaz‘ eyledi. **Mışrā‘**:

Tāft ez-ruḥsār-ı ü nūr-ı zekā hemçün zekā⁷⁰⁵

Eşnā-yı taḥşilde Mevlānā Hızır Şāh Efendi’dan fūnūn-ı ‘āliyyetü’ş-şü‘ūnı aḥz idüp tekmil-i melekāt-ı insāniyye eyledükden soñra menāşib-ı ceziletü’l-merātibden maḥmiyye-i Burusa’da Sultān Murād Hān-ı Gāzī hāzretleriniñ medresesinde müderris oldı. Merḥūm Sultān Meḥammed Hān mahrûse-i Koşantiniyye’yi feth idüp ķamme-i pervīn ve ķubbe-i çarḥ yirine hem-ser olan evcāt-ı refi‘asında livā-yı vālā-yı İslām’ı naşb eyledükde aṭlāl-ı medrese-i ‘ulūm-ı munṭamıseyi tecdīd için Semāniyye Medreseleri’nden muķaddem kenā‘is-i küffār-ı ḥāksārdan birķaç ‘aded kenıseyi şe‘ā‘ir-i ‘aşā‘ir-i İslāmiyye üzre medreseye tebdil eyledi. **Ķıṭ‘a**:

Şehenşāh-ı ‘ādil ki der-devr-i ü

Kenā‘is medāris şude bī-elem

Der-eyyām ü ehl-i fażl u şalāḥ

⁷⁰⁵ Yüzündeki zekâ güneş gibi parlıyordu.

Ber-āsūde-end ez-ğamm u renc ü vehm⁷⁰⁶

Bu medāris-i ‘āliyyetü’l-iḳtidār ve sāmīyetü’l-eṭvāruñ biri ki Zeyrek Yoğuşı dimekle meşhūr mevzī‘ de anlara izāfetle ma‘rūfdur. Zeyrek Yoğuşı didükleri maḥal anlara izāfetle ma‘rūfdur. Mevlānā Zeyrek’i Burusa’da müderris olduğı medreseden ol medreseye naḳl idüp yevmī elli aḳça vazīfe-i nazīfe ta’yīn eyledi. Mevlānā-yı mezbūr meblağ-ı merḳūmuñ yigirmi aḳçasını levāzım u ḥavāyicine şarf idüp ziyādesini Hācī Bayram ḥazretlerinüñ fuḳarāsına irsāl ü iṣāl ider idi. **Şi‘r:**

Fetā mele ‘te şahā ‘ifehū ücūrā

Se-tenşürühā’l-melā ‘ike yevme ‘n-nüşūr

Ḳa-ye ‘tinā’l-keşiri ve lā yerāhū

Li-ifrāti’s-semāḥati bi’l-keşir (Cezāhū’l-lāhū ḥayrā)⁷⁰⁷

Fāzıl-ı mezkūruñ ‘ibādāt u ṭā‘ate iştigāli ‘ilm ü ‘irfāna iştigālīne ğālib olup ağleb-i evḳātı ‘ibādetle maşrūf u ma‘tūf idi. **Mısrā‘:**

Ağleb-i evḳāt ü şarf-ı ‘ibādet şude⁷⁰⁸

Mervīdür ki Sulṭān Meḥemmed Hān ḥazretlerinüñ meclis-i hümāyūnında bir gün da‘vā-yı fażilet idüp Seyyid Şerīf Cürcānī’den meziyyet iddi‘ā eyledi. **Şi‘r:**

Bādā deḥān-eş telḫ ki ‘ayb-ı nebāt güft

Hāk-eş be-ser ki münkir āb-ı zülāl şod⁷⁰⁹

Pādişāh-ı Cem-ḥaşmet fāzıl-ı mezbūruñ siḥām-ı kelām-ı sīne-ġüzārından mecrūhü’l-ḥātır olup Seyyid Şerīf Cürcānī’ye tūr-i ṭa‘ne ile söz atduğından rencīde-bāl oldu. Bu cerāḥatle fāzıl-ı merḳūmı ilzām-ı iltizām idüp feḫm-i efāḫim ile tefḫīm-i taşmīm eyledi. **Ḳıṭ‘a:**

Ber-ḥalḳ tefazzül me-kün ey merd-i Hüdāy⁷¹⁰

⁷⁰⁶Adil padişahımız ki onun döneminde sinagogların hepsi sorunsuz okula dönüşmüş. Onun döneminde fāzıl ve dürüst insanlar acı ve dertlerden kurtuldular.

⁷⁰⁷Öyle bir er ki sahifeleri dolmuştur ecirle melekler yayacaktır bu sahifeleri mahşer günü.ki o bize çokça verir de ama verdiğini çok görmez çok bağışlayıcı olması nedeniyle (Allah onu hayırla mükâfâtlandırırsın).

⁷⁰⁸Zamanının çoğu ibadet ile meşguldür.

⁷⁰⁹Ağzı acı olsun ki şekere laf attı. Başına taş düşsün ki temiz suyu inkâr ediyor.

⁷¹⁰Ey Allah ‘ın adamı halkı küçümseme.

SONUÇ

En geniş tanımıyla kişilerin hayat hikâyelerini anlatan biyografiler, topluma ışık tutanların toplumsal, fikirsel ve sanatsal faaliyetlerini günümüze aktararak bir çeşit kültür köprüsü oluşturmuşlardır. Türk edebiyatında özellikle şairlerin hayatını anlatan biyografiler önem kazanmıştır. Şu'arâ tezkiresi adını alan bu eserleri yazma geleneği XV. yüzyılda Alî Şîr Nevâ'î'nin *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'i ile başlayıp XX. yüzyılda Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nailî* isimli eseri ile son bulmuştur.

Türk edebiyatında tezkire alanında önemli bir yeri olan *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* isimli eseri Taşköprülüzâde Ebulhayr İsmüddîn Ahmed Efendi Arapça olarak kaleme almıştır. Osmanlı âlimlerinin hayat hikâyelerinin bulunmaması üzerine yazılan eser, Türk edebiyatında tabakat sistemini başlatıp kendinden sonra gelen tezkirelere örnek teşkil etmiştir. Eser padişahların tahta çıkış zamanlarına göre sınıflandırılmış 10 tabakadan oluşur. Döneminde Arapça bilmeyenlerin eserden faydalanamaması üzerine Mecdî Mehmed Efendî eseri Türkçeye çevirmiş ve esere *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* ismini vermiştir. Eserin birçok tercümesi yapılmış, esere zeyl ve telhisler de yazılmıştır. Tercümele arasında en başarılı sayılan Mecdî Mehmed Efendî'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'idir.

XVI. yüzyıl Anadolu Türkçesinin özelliklerini yansıtan *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'in dili yazıldığı döneme göre anlaşılır olmasına rağmen günümüz koşullarında değerlendirildiğinde süslü ve sanatlıdır. Arapça ve Farsça tamlamalarla birbirine bağlanmış uzun cümleler dikkati çeker.

Mecdî Mehmed Efendî'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* isimli eserinin incelemeye konu olan bölümünde (2-142 sayfalar arası) ilk sayfa besmele ile başlar. İlk şair biyografisinin bulunduğu sayfaya kadar 37 başlık tespit edilmiştir. Bu başlıklar içerisinde ilimler ve

topluluklar hakkında bilgiler de verilmiştir. 9 başlıkta ilimler, 5 başlıkta da topluluklar tanıtılmıştır.

Eserin incelenen bölümünde (2-142 sayfalar arası), 129 âlimin biyografisine yer verildiği tespit edilmiştir. Bu sayının içerisinde ayrıca ayrı bir başlık altında 9 meşayihın biyografisine de yer verilmiştir. Biyografisine yer verilen âlimlerin memleketleri, hocaları, meslekleri, ilgilendikleri ilimler, çalıştıkları medreseler, vefat tarihleri hakkında çeşitli bilgiler yer almaktadır.

İncelenen bölümde biyografilerin 7 ana bölümden (tabakadan) oluştuğu tespit edilmiştir. İncelenen bölümde Sultan Osman Gâzî Hân döneminde yaşamış 8, Sultan Orhan Gâzî Hân döneminde yaşamış 11, Sultân Murâd Hân döneminde yaşamış 9, Yıldırım Bâyezîd Hân döneminde yaşamış 34, Sultan Mehmed Hân döneminde yaşamış 23, Sultan II. Murâd Hân döneminde yaşamış 41, Sultan II. Mehmed Hân döneminde yaşamış 3 kişinin biyografisi yer almıştır.

İncelenen bölümde 12 meslek grubu tespit edilmiştir. Tespit edilen meslekler şu şekildedir: müderris, kadı, hâce, müftü, kazasker, imam, mutasarrıf, tarikat şeyhi, vezir, muallim, elçi, ekmekçi.

Hadâ'iku'-Şakâ'ik'in 2-142 sayfalar arasında 30 farklı ilim tespit edilmiştir. Bu ilimler batın, belâgat, beyân, cedel, cifir, ferâ'iz, fetvâ, fıkıh, hadis, hendese, hey'et, hikmet, kelâm, kırâ'at, ledün, lügat, mantık, me'ânî, nahiv, riyaziyye, sarf, tasavvuf, tecvid, tefsir, tevarih, tevhid, tıbb, tılsım, usûl, zahir şeklinde sıralanabilir.

İncelenen bölümde âlimlerin müderrislik yaptığı 14 medrese tespit edilmiştir: Agrâs Medresesi, Balat Medresesi, Halebî Medresesi, İznîk Medresesi, Kara Medrese, Manastır Medresesi, Muzafferüddîn Medresesi, Sultan (Sultaniye) Medresesi, Sultân Bâyezid Hân Gâzî Medresesi, Sultân Orhan Medresesi, Sivrihisâr Medresesi, Şâh Melek Medresesi, Vâcid Medresesi, Yıldırım Hân Medresesi, Zincirli Medresesi.

İncelenen bölümde, dîvân, hâşiye, risâle, şerh, tasnif, tefsir, telhis, telif olmak üzere 8 farklı yapıda edebi eser, diğer eserler ve hakkında bilgi verilmeyen eserler tespit edilmiştir.

İncelemeye konu edilen bölümde (2-142 sayfalar arası) yer alan kişilerin genellikle doğum yerlerinin bilgisi paylaşılmıştır. Bu doğrultuda 33 farklı memleket tespit edilmiştir.

İncelenen bölümde biyografisi verilen kişilerin eğitim aldığı hocalar tespit edilmiştir. Buna göre biyografisi verilen şahsiyetlerin eğitim aldığı 32 hoca incelemeye konu olmuş ve hakkında bilgi verilmiştir. Eğitim alınan 15 hoca daha tespit edilmiş fakat bilgi bulanamamıştır.

Sonuç olarak, Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* isimli eseri, Osmanlı âlimleri hakkında detaylı bilgi vermesiyle Osmanlının ilim hayatı ve çevresini günümüze aktarması yönünden oldukça önemli bir kaynaktır. Bu eserle Osmanlının kültürel, siyasal ve eğitim yapısı gözler önüne serilmiştir. İncelenen bölümde verilen bilgiler ışığında birçok araştırma konusuna da kaynaklık etmesi ve çeviri yazıyla araştırmacıların kolaylıkla ulaşabileceği bir çalışma olması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdulkadiroğlu Abdulkerim (hızl.) (1999) *Nuhbetü'l-Asar Li-Zeyli Zubdetü'l Eş'ar* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).
- Algar Hamid (1989) "Alâeddin Attar" *İslâm Ansiklopedisi* C. 2. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Algül Hüseyin, Azamat Nihat (1995) "Emir Sultan" *İslâm Ansiklopedisi* C. 11. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Altun Kudret (hızl.) (1997) *Tezkire-i Mucib İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin-Sözlük* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).
- Ansiklopedik İslâm Lügatı (1982) C. 1-2 (Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul).
- Arslan Mehmet (hızl.) (1994) *Mehmet Sirâceddin Mecma'ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ* (Dilek Matbaası).
- Atar Fahrettin (1995) "fetva" *İslâm Ansiklopedisi* C. 12. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Atar Fahrettin (2001) "kadı" *İslâm Ansiklopedisi* C. 24. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Ateş Ali Osman (1994) "Dimyâtî" *İslâm Ansiklopedisi* C. 9. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Ayaz Fatih Yahya (2013) "vezir" *İslâm Ansiklopedisi* C. 43. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Aybakan Bilal (2010) "Ebû İshâk Şîrâzî" *İslâm Ansiklopedisi* C. 39. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Aydın İbrahim Hakkı (2005) "Molla Fenârî" *İslâm Ansiklopedisi* C. 30. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

- Aytekin Arif (1991) “Bâbertî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 4. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Bahaeddin Mehmed (1997) *Yeni Türkçe Lügat* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Baltacı Cahid (1976) *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri* (İrfan Yayıncılık, İstanbul).
- Baltacı Cahid (1979) Hadâiku’ş-Şakâik ve Hadâiku’l-Hakâik’te bulunmayan ulemâ hakkında notlar. *İslâm Medeniyeti Mecmuası* 4(2): 54-64.
- Bardakoğlu Ali (1995) “ferâiz” *İslâm Ansiklopedisi* C. 12. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Başgelen Nezih (2012) Beylikler döneminden bir şaheser: Balat İlyas Bey Külliyesi. *Cumhuriyet Bilim Teknik* (1343): 8-9
- Baştuğ İbrahim (hızl.) (2000) *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlu’ş-Şuarâ)* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).
- Bergh S. Van Den (1988) “mantık” *İslâm Ansiklopedisi* C.7. (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Birişik Abdülhamid (2002) “kıraat” *İslâm Ansiklopedisi* C. 25. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Birişik Abdülhamit (2011) “tefsir” *İslâm Ansiklopedisi* C. 40. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Bozkurt Nebi (2003) “medrese” *İslâm Ansiklopedisi* C. 28. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Bozkurt Nebi (2006) “müderris” *İslâm Ansiklopedisi* C. 31. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: İstanbul).
- Canım Rıdvan (2000) *Latîfi Tezkiretü’ş-Şu’ara ve Tabrisatü’n-Nuzema* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara).
- Cheneb Mohammed Ben (1979) “tecvid” *İslâm Ansiklopedisi* C. 12. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Coşkun Ali Osman (1985) Seyrek-Zâde Mehmet Asım’ın hayatı ve Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’ar adlı eseri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Çağbayır Yaşar (2007) *Ötüken Türkçe Sözlük (Ciltli)* (Ötüken Neşriyat, İstanbul)
- Çağrıçı Mustafa (2009) “Sirâceddin el-Urmevî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 38. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

- Çapan Pervin (hızl.) (2005) *Mustafa Safayi Efendi Tezkire-i Safayi (Nuhbetü'l-Asâr Min Feva'idi'l-Eş'ar) İnceleme-Metin-İndeks* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara).
- Çıpan Mustafa (2010) "İbrahim Şahidi" *İslâm Ansiklopedisi* C. 38. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Çiftçi Ömer (hızl.) (Yty.) *Fatin Davud Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatin Tezkiresi)* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>
- Çiftçioğlu İsmail (2006) Germiyanoğulları dönemi Kütahya medreseleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (15): 161-180.
- Deliçay Tahsin (2003) "Mehmed Şâh Fenârî" *İslâm Ansiklopedisi*. C. 28. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: İstanbul).
- Demiralp Yekta (1999) *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri* (T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Demirli Ekrem (2008) "Sadreddin Konevi" *İslâm Ansiklopedisi* C. 35. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Devellioğlu Ferit (1993) "beyân" *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara).
- Devellioğlu Ferit (2010) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara).
- Dînî Terimler Sözlüğü* (Yty) "hadis" C. 1.-2 (Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul).
- Doğan Ahmet (2009) *Büyük Türkçe Sözlük* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Doğan Ahmet (2011) *Osmanlı Türkçesi sözlüğü* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Doğru Halime (1997) *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Donuk Suat (2015) Âşık Çelebi'nin Arapça, Nev'îzâde Atâyî'nin Türkçe Şakâiku'nun Nu'mâniyye zeylindeki ortak biyografilerin mukayesesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 4(4): 1524-1560.
- Durmuş İsmail (2006) "nahv" *İslâm Ansiklopedisi* C.32. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Durukan Aynur (1995) "Ertokuş Külliyesi" *İslâm Ansiklopedisi* C.11. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

- Durukan Aynur (2000) “İlyas Bey Külliyesi” *İslâm Ansiklopedisi* C. 22. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Emiroğlu İbrahim (2003) “mantık” *İslâm Ansiklopedisi* C. 28. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Eraslan, Kemal (hızl.) (2001) *Alî-Şîr Nevâyî, Mecâlisü'n-Nefâyis I* (Giriş ve Metin) (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Erdem Sadık (hızl.) (1994) *Ramiz ve Âdâb-ı Zurafa'sı* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).
- Erdem Sadık (hızl.) (2013) *Tezkire-i Şu'ara-i Yümnî* (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeksli Tıpkıbasım) (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Erdoğan Mehtap (2009) *Osmanlı Türkçesinde Benzer Yazılışlı Kelimeler Sözlüğü* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Ergun Saadettin Nuzhet (1930) *Bektaşî Şairleri* (Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul).
- Ergun Saadettin Nuzhet (1936) *Türk Şairleri* (Suhulet Kütüphanesi, İstanbul).
- Erkan Arif (2006) *Arapça-Türkçe Büyük Sözlük* (Huzur Yayınları, İstanbul).
- Eskimen Ayşe Derya (2008) Mecdi Mehmed Efendi'nin gazelleri (Metin-inceleme). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.
- Eyduran Aysun Sungurhan (hızl.) (2008) *Beyânî Tezkiretü's-Şu'arâ* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>
- Eyduran,Aysun Sungurhan (hızl.) (2009) *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>
- Fayda Mustafa (2011) “tarih” *İslâm Ansiklopedisi* C. 40. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Fazlıoğlu İhsan (2001) “Kadıızâde Rûmî” *İslâm Ansiklopedisi*. C. 24. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Fehd Tefvik (2000) “ilm-i felek” *İslâm Ansiklopedisi* C. 22. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Furat Ayşe Zışan (2003) Eğitim-mimari ilişkisi açısından kuruluş dönemi Osmanlı medreseleri, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8(1): 181-208.

- Genç, İlhan (hızl.) (2000) *Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).
- Gökbulut Hasan (2001) “Kafiyeci” *İslâm Ansiklopedisi* C. 24. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Gümüş Sadreddin (1993) “Cürcânî, Seyyid Şerif” *İslâm Ansiklopedisi* C. 8. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Güngör Zülfikar (1997) Önemli bir biyografik eser: eş-Şakaiku'n-Nu'mâniyye. *Diyanet İlmî Dergi*, XXXIII(1): 107-120.
- Hacımuftuoğlu Nasrullah (1992) “beyân” *İslâm Ansiklopedisi* C. 6. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Hızlı Mefail (2001) Bursa'da selâtin imaretleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10(1): 33-62.
- İnce Adnan (2005) *Tezkiretü's-Şuarâ Sâlim Efendi* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara).
- İpşirli Mehmet (2002) “kazasker” *İslâm Ansiklopedisi* C. 25. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- İpşirli Mehmet (2003) “medrese” *İslâm Ansiklopedisi*. C. 28. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- İsen Mustafa (hızl.) (1994) *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara).
- İsen Mustafa (hızl.) (1998) *Sehi Bey: Heşt Behişt* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- İsen Mustafa (hızl.) (1999) *Latîfi Tezkiresi* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- İsen Mustafa, Horata Osman, Macit Muhsin, Kılıç Filiz, Aksoyak İsmail Hakkı (2009) *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- İsen Mustafa, Kılıç Filiz, Aksoyak H.İsmail (2012) *Eski Türk Edebiyatının Kaynaklarından Şair Tezkireleri* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- İsen, Mustafa (Yty) *Türkçenin Biyografi Kaynakları* http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/turkcenin_biyografi_kaynaklari.pdf: (05 Nisan 2016).
- Kanar Mehmet (2009) *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. C. 1-2 (Say Yayınları, İstanbul).
- Kanar Mehmet (2010) *Osmanlı Türkçesi Yazım Kılavuzu* (Say Yayınları, İstanbul).
- Kanar Mehmet (2012) *Arapça-Türkçe Sözlük* (Say Yayınları, İstanbul).
- Kanar Mehmet (2013) *Farsça-Türkçe Sözlük* (Say Yayınları, İstanbul).

- Kandemir Mehmet Yaşar (1997) “hadis” *İslam Ansiklopedisi* C. 15. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Kara Mustafa (1988) “Abdüllatif el-Kudsi” *İslam Ansiklopedisi* C. 1. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Karahan Abdülkadir (2002) “Kırk Hadis” *İslam Ansiklopedisi* C. 25. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Karakaş Mahmut (1991) *Müsbet İlimde Müslüman Âlimler* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Karaman Hayreddin (1996) “fıkıh” *İslâm Ansiklopedisi* C. 13. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Karslı İlyas (2013) *Arapça-Türkçe Yeni Sözlük* (Ensar Neşriyat, İstanbul)
- Kayabaşı Bekir (hızl.) (1997) Kaf-zâde Fa’izi’nin Zübdetü’l-Eş’ar’ı. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Malatya.
- Kılıç Filiz (2010a) *Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Kılıç Filiz (2010b) *Aşık Çelebi Meşâ’irü’ş-Şu’arâ İnceleme-Metin C. 1-3* (İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul).
- Kılıç Filiz (Ytya) *Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10729,girisyazisipdf.pdf?0>. (05 Nisan 2016).
- Kılıç Filiz (hızl.) (Ytyb). *Şefkat, Tezkire-i Şu’arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>
- Kılıç Hulusi (1992) “belâgat” *İslâm Ansiklopedisi* C. 5. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Korlaelçi Murtaza (1988) Molla Husrev’in İlmi Çevresi ve Şahsiyeti. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6(5): 87-104.
- Köksal Asım Cüneyd, Dönmez İbrahim Kâfi (2012) “usûl” *İslâm Ansiklopedisi* C. 42. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Kurnaz Cemal (hızl.) (2013) *Muallim Naci-Osmanlı Şairleri* (Kurgan Edebiyat Yayınevi, Ankara).
- Kurnaz Cemal, Tadcı Mustafa (hızl.) (2001) *Tuhfe-i Naili: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* (Bizim Büro Yayınları, Ankara).

- Kutlu İbrahim (2012) Aksaray Zinciriye Medresesi. *Dini Araştırmalar Dergisi* 15(41): 197-215.
- Kutlu Şemsettin (Yty) *Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler Faik Reşat Eslâf* (Tercüman Yayınları, İstanbul).
- Kutluer İbrahim (1998) “hikmet” *İslâm Ansiklopedisi* C. 17. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Kutluk İbrahim (1997) *Beyâni Mustafa Bin Carullah Tezkiretü’ş-Şu’arâ* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Kutluk İbrahim (hızl.) (1989) *Kınalı-Zade Hasan Çelebi Tezkiretü’ş Şu’arâ* C. 2. (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Kuşoğlu M. Oğuzhan (2012) Sâdikî-i Kitâbdâr’ın Mecmâ’ü’l-Havâs adlı eseri (İnceleme, metin, dizin). Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı, İstanbul.
- Küçükbaşçı Mustafa Sabri (2000) “imam” *İslâm Ansiklopedisi* C. 22. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Kütükoğlu Mübahat Solmaz (2000) *20. Asra Erişen İstanbul Medreseleri* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Mermer Ahmet, Koç Keskin Neslihan (2005) *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Mutçalı Serdar (2012) *Arapça-Türkçe Sözlük* (Dağarcık Yayınları, İstanbul).
- Ocak Ahmet Yaşar (1996) “Geyikli Baba” *İslâm Ansiklopedisi* C. 14. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Ocak Ahmet Yaşar (2014) *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul)
- Oğraş Rıza (2001) *Esad Mehmet Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endûz’u* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>
- Oğuz Kutlar Fatma Sabiha, Çakır Müjgan, Koncu Hanife (hızl.) (2012) *Mehmed Tefvik Kafîle-i Şu’ara* (Doğu Yayınevi, İstanbul).
- Öngören Reşat (2008) “Safiyüddîn Erdebîlî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 35. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Öngören Reşat (2011) “tasavvuf” *İslâm Ansiklopedisi* C. 40. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

- Öngören Reşat (2013) “Zeyniddün el-Hâfî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 44. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Öngören Reşat (2013) “Zeyniyye” *İslâm Ansiklopedisi* C. 44. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Örenç Ali Fuat (2006) “mutasarıf” *İslâm Ansiklopedisi* C. 31. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Öz, Yusuf (2012) “tezkire” *İslâm Ansiklopedisi* C. 41. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Öz, Mustafa (1993) “Cemâleddin Aksarâyî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 7. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özcan Abdülkadir (1989) *Şakâ'ik-ı Nu'mâniye ve Zeylleri* (Çağrı Yayınları, İstanbul).
- Özcan Abdülkadir (2003) “Mecdi, Mehmed” *İslâm Ansiklopedisi* C. 28. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özcan Abdülkadir (2010) “eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye” *İslâm Ansiklopedisi* C. 38. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özcan İsmâil (hızl.) (1991) “tasavvuf” *İslâm Ansiklopedisi* (Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul).
- Özcan İsmâil (hızl.) (1991) “tefsir” *İslâm Ansiklopedisi* (Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul).
- Özen İsmâil (hızl.) (1975) *Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri* C. 3. (Meral Yayınevi, İstanbul).
- Özel Ahmet (1992) “Bezzâzî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 6. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özel Ahmet (2002) “Kureşî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 26. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özen Şükrü (2011) “Taftâzânî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 40. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özön Mustafa Nihat (1969) *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük* (İnkılap Kitabevi, İstanbul)
- Pakalın Mehmet Zeki (1983) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Milli Eğitim Yayınları, İstanbul).
- Parlatır İsmail (2012) *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Yargı Yayınları, Ankara).

- Öztürk Furkan (2016) *Tezkire-i Silâhdâr-zâde* (DBY Yayınları, İstanbul).
- Özyılmaz Ömer (2002) *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Pakalın Mehmet Zeki (1983) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü C. 1-3* (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Pala İskender (2011) “usûl” *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (Kapı Yayınları, İstanbul).
- Parmaksızoğlu İsmet (1983) “Mecdi” *Türk Ansiklopedisi C. 23.* (Milli Eğitim Basımevi, Ankara).
- Pirinç Ahmet (2015) “Kitâbü'n-Nüzheti fî Ravdati'r-Rûh ve'n-Nefs ve Kitâbü'r-Ravh fî İlmi'r-Rûh” adlı iki risâlenin Türkçe çevirisi, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2(4): 147-171.
- Râşid Rüşdü (2003) “matematik” *İslâm Ansiklopedisi C. 28.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Redhouse Sir James (1992) *Turkish and English Lexicon* (Osmanlıca-İngilizce Lugat) (Çağrı Yayınları, İstanbul).
- Sarı Nil (2012) “tıp” *İslâm Ansiklopedisi C. 41.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Sinanoğlu Mustafa (2012) “tevhid” *İslâm Ansiklopedisi C. 41.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Solmaz Süleyman (hızl.) (2005) *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara).
- Süveysî Muhammed (1998) “hendese” *İslâm Ansiklopedisi C. 17.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Şahin Haşim (2009) “Somuncu Baba” *İslâm Ansiklopedisi C. 37.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Şahin Haşim (2011) “Tapduk Emre” *İslâm Ansiklopedisi C. 40.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Şahin Kâmil (1994) “Şeyh Edebâlî” *İslâm Ansiklopedisi C. 10.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Şemseddin Sami (2009) *Kâmûs-ı Türki* (Kapı Yayınları, İstanbul).
- Şükün Ziya (1996) *Farsça-Türkçe Lügat* (Milli Eğitim Yayınları, İstanbul)

- Tan Muharrem (Çev.) (2007) Taşköprülüzâde Ahmed Efendi *Taşköprülüzâde Osmanlı Bilginleri* (İz Yayıncılık, İstanbul).
- Topaloğlu Ahmed, Kaçalın Mustafa (2009) “lûgat” *İslâm Ansiklopedisi* C. 37. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Tosun Necdet (2007) “Nizameddin Hamûş” *İslâm Ansiklopedisi* C. 33. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Uğur Ahmet (2014) Mecdî Mehmed Efendi Hadâ’iku’ş-Şakâ’ik 290-430. sayfalar arası inceleme-çeviri yazı. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir.
- Uludağ Süleyman (1988) “Abdüsselâm bin Meşîş el-Hasenî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 1. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Uludağ Süleyman (1992) “batın” *İslâm Ansiklopedisi*. C. 5. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Uzun Mustafa (2012) “tezkire” *İslâm Ansiklopedisi* C. 41. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı (1988) *Osmanlı Devleti*, C. 1. (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Yardım Ali (1995) *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı* (Özal Matbaası, İstanbul)
- Yavuz A. Fikri, Özen İsmail (hızl.) (1972) *Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri* C. 1-2 (Meral Yayınevi, İstanbul).
- Yavuz Yusuf Şevki (1993) “cedel” *İslâm Ansiklopedisi* C. 7. (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Yavuz Yusuf Şevki (2002) “kelâm” *İslâm Ansiklopedisi* C. 25. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Yavuz Yusuf Şevki (2011) “Taşköprizâde Ahmed Efendi” *İslâm Ansiklopedisi* C. 40. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Yılmaz Kaşif (1983) Güftî hayatı, eserleri, edebi kişiliği, tezkireciliği ile divanı Zafernamesi ve Teşrifatü’ş-Şu’arâ’sının tenkitli metni. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı, Erzurum.

- Yılmaztürk Hasan (1999) *Esami-i Şu'arâ-yı Amid'in tenkitli metni*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı, İstanbul.
- Yurdağur Metin (1993) "cefr" *İslâm Ansiklopedisi C. 7*. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Zavotcu Gencay (2009) *Zehr-i Mâr-Zâde Seyyid Mehmed Rızâ Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Tezkiresi* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>
- Zübeyiroğlu Ruhsar (1989) *Mecmû'atü't-Teracim Mehmed Tefvik Efendi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı, İstanbul.

DİZİNLER

1. Özel Adlar Dizini

A

- ‘Aḥmedī, 188
‘Alī, 24, 118, 137, 164, 189, 214, 224, 235, 258,
306, 318, 325, 330, 341, 352, 359, 365, 366
‘Alī bin Meḥemmed bin Meḥemmed bin
Meḥemmed Buḥārī, 189
‘Alī bin Muşliḥü’-d-dīn Mūsā bin İbrāhīm eş-Şeyh
‘Ala ’a’-d-dīn er-Rūmī el-Ḥanefī, 224
‘Alī bin Yūsuf bin Şemse’-d-dīn-i Fenārī, 214
‘Alī Kuşcı, 24, 164
‘Alī ‘Arabī, 306, 341
‘Alī Ṭūsī, 318
‘Ā’iše, 208
‘Āşikī Çelebi, 310
‘Azd, 168, 318, 323
Abdāl Murād, 155
Ādem, 100, 101, 102, 247, 253
Aḥī Ḥasan, 138
Aḥmed Bīcān, 339
**Aḥmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed bin
Meḥemmed Cezerī**, 210
Aḥmed bin Meḥemmed bin ‘Arab-şāh Ḥanefī, 232
Aḥmed Ġazālī, 261
Aḥmed Paşa, 239
Aḥmedī, 130, 136, 158, 188, 225, 226, 227, 244,
340, 349
Ayas, 316
Ayaşluğ, 194, 316, 317
Aydinoğlu, 194, 218, 233
Aydinoğlu Meḥemmed Beg, 233
Aydinoğlu Mehmed Beg, 218

B

- Baba İlyās-ı ‘Acem**, 138
Babalı, 138
Bāyezīd-i Bistāmī, 235
Bāyezīd-i Şūfī, 253
Bayram, xii, 23, 29, 47, 69, 85, 86, 94, 135, 240,
241, 242, 274, 275, 277, 336, 367, 368
Bayramī, 23, 110, 241
Beyzāvī, 106, 167, 209, 234, 285, 294, 324, 325
Bolulu Şeyḫ Şalāḥa’-d-dīn, 275
Buḥārī, 294
Burhāne’-d-dīn Ḥaydar, 254

C

- Candarlı Ḥalīl**, 147
Celāl Suyūtī, 191
Cengiz Ḥān, 360

- Cengiz Ḥān, 131, 136
Cerrāḥ-zāde Muştafā Çelebi, 273
Cezerī, 22, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 229,
232
Cüneyd-i Bağdādī Sırrī Saḳaṭī, 261

Ç

- Çelebi Sulṫān Meḥemmed Ḥān, 230, 233, 243, 278

D

- Dāvūd Paşa, 301, 302
Derviş Meḥemmed, 315
Doğlu Baba, 156

E

- Ebī ‘Alī, 261
Ebū Bekr Aḥmed, 208, 210, 211, 212
Ebū Bekr-i Şidīk, 191
Ebū Ḥānife-i Kūfī, 190
Ebū ‘Alī Kātib, 261
Ebū ‘Alī Rūdbārī, 261
Ebū ‘Oşmān Mağrebi, 261
Ebu’l-feth Şāfī’ī, 209
Edebālī, 132, 133, 134, 135, 147
Emīr İsfendiyār, 232
Emīr Meḥemmed Beg, 189
Emīr Sulṫān, 237, 239, 347, 348
Emīr Timur, 169, 192, 200, 201, 205, 209, 215,
216, 217, 226, 269, 298
Esnevī, 204
Eşref Barspāy, 254
Eşref Ebu’n-Naşr, 212

F

- Fakīh Baḫşāyış**, 331
Fāṭıma, 208
Fāzıl ‘Acemī, 248
Ferāmarz Ekrāddan, 351
Ferīşteoğlu, 254

G

- Ġazī Ḥünkār, 158
Germiyānoğlu, 159, 226
Geyiklü Baba, 92, 151, 155
Ġürānī, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 294,
296, 298, 301, 302, 304, 309, 357

H

Ḥ'āce 'Abdu'llāh Semerqandī, 264
Ḥ'āce-zāde, 247
Ḥācī Bayram Sultān, 184, 241, 274, 275, 276, 335,
336, 337, 339, 340, 367
Ḥācī Paşa, 188, 225, 233, 234
Ḥalveti, 109
Ḥamza Şeyḫ Şadre'd-din-i Konevi, 180
Ḥasan bin Emīr 'Alī, 335
Ḥasan Paşa, 195, 196, 202
Ḥasan Şemşiri, 261
Ḥatīb Kāsimoğlu, 365
Ḥatīb-i Dimişki Mevlānā Celāle'd-din bin
Meḥmed bin 'Abdu'r-raḥmān Kāzvīnī, 331
Ḥatībogh, 312
Ḥayālī, 306, 307
Ḥaydar Hirevi, 247
Ḥaydar 'Acemī, 231
Ḥazret-i Ḥızr, 235
Ḥızr Beg ibni Celāl, 212
Ḥızr Beg ibni Celāle'd-din, 304
Ḥızr bin Celāl, 310
Ḥızr Şāh, 314, 315, 316, 367
Ḥusrev, 125, 127, 251, 297, 341, 351, 352, 353,
354, 355, 356, 357, 359, 360, 361
Ḥusrev ü Ḥaḫan, 125
Ḥüsām Çelebi, 328
Ḥüsāmī, 272
Ḥvāce İshāq Hatalānī, 239
Ḥvāce Meḥmed Pārsā, 329
Ḥvāce 'Abdu'llāh, 264, 265, 323
Ḥvāce 'Abdü'l-evvel, 232
Ḥvāce 'Alā'a'd-din 'Atṭār, 168
Ḥvāce 'Uşame'd-din, 232
Ḥvāce Rüstem, 347
Ḥvāce-zāde, 306, 316, 318, 320, 367

i

İbni Bezzāzī, 190, 191, 232
İbni Ḥacer, 176, 191, 286, 294
İbni Kādī Simavna, 232
İbni Meddās, 327
İbni 'Abdu's-selam, 204
İbni 'Arab Şāh, 188, 227
İbni 'Arab Şāh Ḥānefi, 188
İbrāhīm, 191, 203, 264, 310, 312, 313, 345
İbrāhīm bin Meḥmed Ḥānefi, 203
İlyās, 139, 152, 270, 271, 328, 329, 333, 334, 339
İlyās bin İbrāhīm Sinabī, 328
İlyās bin Yahyā bin Ḥamza Rūmī, 329
İlyās Ḥānefi, 334
İmām Beyzāvī, 24, 167
İmām Burhāne'd-din İnbāşı, 209
İmām Ca'fer-i Şādiq, 261
İmām Ḥüseyn bin 'Alī, İmām 'Alī İbni Ebī Tālib,
261

İmām İshāq Şirāzī, 209
İmām Meḥmed Bākır, 261
İmām Meḥmed bin Meḥmed bin Meḥmed
Gazālī, 253
İmām Mūsā Kāzım, 261
İmām 'Alī bin Mūsā Er-rızā, 261
İmām Şāgānī, 219
İmām Zerkeşi, 255
İmām Zeyne'l-'Abidīn, 261
İmām-ı Hümām, 165, 254
İsfendiyār Beg, 275
'İyās, 236

K

Kādī Balat, 331
Kādī Beyzāvī, 358
Kādī Erzincanī, 170
Kādī Ḥayre'd-din, 143
Kādī Maḥmūd, 158, 159
Kādī Mīnāsoğlu, 329
Kādī-zāde-i Rūmī, 158, 160, 164
Kāfiyeci Muḥyi'd-din, 253
Kara Eylük bin Tur 'Alī, 171
Kara Ḥvāce, 146
Kara 'Alā'a'd-din bin 'Ömer, 147
Kara Ya'küb, 184, 252
Kara Ya'küb İdris Bin 'Abdu'llāh Ḥānefi, 252
Karaca Ahmed, 153
Karamanī Mevlānā Ḥamza, 310
Karamanoğlu, 310, 311
Kāsım, 136, 360
Kestellī, 285, 306
Kirmānī, 294
Koca Efendi, 158, 159
Kūfi, 107, 190
Kuṭp, 168

L

Latīfi, 310
Leys Çelebi, 325

M

Maḥmūd İsfahānī, 261
Ma'rūf-ı Kerhī, 261
Meḥmed Aşğar, 208, 210, 213
**Meḥmed Aşğar bin Meḥmed bin Meḥmed
Cezeri**, 210
Meḥmed bin Armağan bin Ḥalīl, 279
Meḥmed bin Beşir, 282
Meḥmed bin Ğāzī Mīnās, 329
Meḥmed bin İbrāhīm Niksarī, 327
Meḥmed bin Kādī Ayaşluğ, 316
Meḥmed bin Kuṭbe'd-din İznikī, 331
Meḥmed bin Meḥmed bin Maḥmūd Ḥāfizi-i
Buḫārī, 329

Meḥemmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed Cezerî, 209

Meḥemmed bin ‘ Abdü’l-latif ibni Melik, 220
Meḥemmed Efendi, 179
Meḥemmed Ekber, 208, 209
Meḥemmed Ekber Ebu’l-feth Şāfī‘î, 209
Meḥemmed ibni el-Ḥāc Hasan, 309
Meḥemmed Niksarî, 333
Meḥemmed Şāh Efendi, 22, 180, 189, 197, 198, 199, 218, 246

Meḥemmed Şāh ibni Mevlānā Yegān, 281

Meḥemmed Zeyrek, 367

Melike Ḥatun, 239
Mevleviyyān, 108, 111
Mışır sultānı Sultān Mü’eyyed, 178
Mollā Fenārî, 164, 165, 187, 232, 246
Mollā Kırmî, 285
Mollā Yegān, 279
Muhammediyye, 57, 66, 129

Mūsā Abdāl, 154, 155

Mūsā Çelebi, 230, 245

Mūsā Paŝa bin Meḥemmed bin Maḥmūd, 159

Mübārek Şāh Mantıķî, 228
Mü’eyyed bin ‘ Abdu’l-mü’min, 228

N

Naķŝbendiyye, 110, 168
Nāŝır Ferec bin Berkük, 211
Necib Sühreverdi, 261
Nerimān-fer, 144
Nessāc Ebî ‘ Alî Gürkân, 261
Niżāmî Fermānî, 324
Nu‘ mān bin Şābit Kūfî, 107
Nüre’d-din, 325

O

‘ Oŝmāniyye, 111, 112, 129, 139, 141, 143, 153, 176, 181, 205, 231, 238, 245, 253, 265, 279, 290, 310, 326, 342, 352, 353, 355

Ö

‘ Ömer, 136, 147, 189, 191, 203, 261, 275
‘ Ömer Aḥlaṫî, 189
‘ Ömer Dede, 275
‘ Ömer Nesefî, 136
‘ Ömer Sühverdi, 261

P

Pir Meḥemmed, 206
Piri Ḥalife Ḥamidi, 344
Pir-i Tāc-ı Geylānî, 268

S

Şafer Şāh, 197

Şarı Ya‘küb, 184

Selçük, 131, 228

Selmā, 208

Seydi Aḥmed, 283, 284

Seydi Aḥmed Bin ‘ Abdu’llāh Kırmî, 283

Seyyid Ḥüseyn, 327

Seyyid Ḥüseyn Aḥlaṫî, 229

Seyyid Kāsim Envārî, 264

Seyyid Meḥemmed bin ‘ Alî Ḥüseynî Buḥārî, 347

Seyyid ‘ Abdu’llāh, 285

Seyyid ‘ Alā Hemedānî, 239

Seyyid ‘ Alā ‘ a’ d-din ‘ Alî Semerkandî, 286

Seyyid ‘ Alî Buḥārî, 239

Seyyid ‘ Alî Komanatî, 326, 327

Seyyid ‘ Alî ‘ Acemî, 325

Seyyid Şerif, 161, 162, 165, 166, 167, 168, 180, 189, 216, 217, 223, 228, 232, 234, 246, 250, 282, 318, 323, 325, 326, 327, 328, 330, 333, 359, 368

Seyyid Şerif Cürcānî, 165, 167, 223, 228, 232, 234, 246, 282, 318, 323, 325, 326, 330, 333, 368

Sultān Ferec bin Sultān Berkük, 229

Sultān Kayıtbay, 292, 293

Sultān Meḥemmed Ḥan, 349

Sultān Meḥemmed Ḥān Ğāzî, 149

Sultān Murād Ḥān, 149, 156, 158, 174, 246, 262, 273, 277, 278, 283, 287, 310, 312, 314, 317, 320, 326, 331, 334, 354, 359, 367

Sultān ‘ Alā ‘ a’ d-din Keykubād bin Keyḥusrev, 131

Sultān ‘ Alā ‘ a’ d-din Selçükî, 228

Sultān ‘ Oŝmān bin Ertuğrul, 131

Sultān ‘ Oŝmān Ḥān Ğāzî, 128, 147

Sultān Yıldırım Bāyezid Ḥān, 174, 176, 183, 184, 185, 191, 211, 224, 226, 235, 243

Suyūṫî, 167, 176, 189, 253, 255, 256

Suyūṫî ibni Ḥacer, 168

Süleymān Çelebi, 226, 334, 335

Süleymān Çelebi ibni Ḥalil Paşa, 334

Ş

Şahidi, 228

Şahin Lālā, 143, 144, 146

Şahrūḥ Mirzā, 160, 298

Şeh-zāde Sultān Bāyezid Ḥān, 159

Şems-i Tebrizî, 111

Şeyḫ Abdu’r-rahim Merzifonî, 365

Şeyḫ Abdu’r-rahmān Erzincanî, 365, 366

Şeyḫ Aḫî Evrān, 154

Şeyḫ Aḥmed, 259, 339, 340

Şeyḫ Akbiryık Sultān, 335

Şeyḫ Baba İlyās Ḥorāsānî, 136

Şeyḫ Baba Neḥḥāsî Ankaravî, 274

Şeyḫ Bedre’d-din, 228, 229, 230, 233, 274

Şeyḫ Bedre’d-din Aḥmer, 274

**Şeyh Bedre'd-din Maḥmūd bin İsrā'îl 'Abdü'l-
 'azizî's-Şehir-bân bin Kâdî Simavna**, 227
 Şeyh Cemâle'd-din, 164, 166, 176, 195, 196
**Şeyh Cemâle'd-din Meḥemmed bin Meḥemmed bin
 Meḥemmed bin İmâm Faḥre'd-din Râzî**, 164
 Şeyh Cemâle'd-din-i Aḳsarayî, 176, 195, 196
 Şeyh Dımyâfî, 204
 Şeyh Ebrekühî, 204
 Şeyh Ebü Abdü'llâh bin 'Urfe, 193
 Şeyh Ebü İshâk Şirâzî, 191
 Şeyh Ebü Tâhir, 329
 Şeyh Ebü'l-vefâ'-i Bağdâdî, 152
 Şeyh Ekmel, 166, 177, 229, 233
 Şeyh Ekmele'd-din, 177, 233
 Şeyh Endülisî, 150
Şeyh Faḥre'd-din Rûmî, 224
Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî, 239
Şeyh Hâcî Bektaş-ı Velî, 172
 Şeyh Hâmid, 22, 234, 240, 241, 242, 273, 274, 275
Şeyh Hasan Hıvâce, 24, 347
 Şeyh ibni Tâhir bin Meḥemmed bin Meḥemmed bin
 Meḥemmed ibni Ḥasan bin 'Alî Tâhirî, 329
 Şeyh İbni Vefâ, 297
 Şeyh İlahî, 321, 322
 Şeyh İsmâ'îl, 193
 Şeyh Kemâle'd-din bin Hümâm, 189
Şeyh Kuṭbe'd-din İznîkî, 200
Şeyh Lütfu'llâh, 275, 276
 Şeyh Maḥmūd, 230, 264
 Şeyh Maḥmūd Sındî, 264
 Şeyh Mecdu'd-din Şirâzî, 193
Şeyh Meḥemmed, 22, 24, 173, 194, 203, 209, 210,
 211, 212, 215, 337, 339
Şeyh Meḥemmed bin Meḥemmed bin Yûsuf Cezerî,
 24, 203
Şeyh Meḥemmed Küşterî, 173
Şeyh Muḥliş Baba, 136
 Şeyh Muḥyi'd-din-i 'Arabî, 141
 Şeyh Muḥyi'd-din-i 'Arabî, 339
Şeyh Muşliḥi'd-din Ḥalife, 275
Şeyh Muzaffere'd-din Lârendî, 274
Şeyh Müşliḥu'd-din, 342, 344
 Şeyh Nüre'd-din 'Abdu'r-raḥmân Mısrî, 266
**Şeyh 'Abbu'r-raḥmân Çelebi ibni Mevlânâ
 Hüsâme'd-din**, 272
 Şeyh 'Abdu'r-raḥîm, 262, 263
Şeyh 'Abdu'r-raḥîm bin Emîr 'Azîz Merzifonî, 262
**Şeyh 'Abdu'r-raḥman bin Meḥemmed 'Alî bin
 Aḥmed**, 220
Şeyh 'Abdu'r-Raḥmân Erzincanî, 241
 Şeyh 'Abdu'r-raḥmân Çelebi, 272
 Şeyh 'Abdü'l-kâhir Çürcânî, 327
 Şeyh 'Abdü'l-laṭîf, 186, 258, 259, 260, 261, 263,
 343, 344, 345, 347
 Şeyh 'Abdü'l-laṭîf-i Kudsî, 186
 Şeyh 'Abdü'l-'azîz, 258, 261
Şeyh 'Abdül-mu'tî, 263
Şeyh 'Âşık Paşa, 137
Şeyh 'Elvân Çelebi, 137

Şeyh 'Irâkî, 209
Şeyh Pîr İlyâs, 269, 270, 271, 272
Şeyh Ramazân, 224
 Şeyh Şadre'd-din Şirvânî, 269
 Şeyh Sadre'd-din-i Konevî, 237
 Şeyh Şadre'd-din-i Konevî, 332
 Şeyh Şafiyü'd-din Erdebilî, 241
 Şeyh Sirâce'd-din Balkî, 193
 Şeyh Sirâce'd-din ibni Mülâkḳın, 193
Şeyh Şahâbe'd-din Sivasî, 194
 Şeyh Şehâbe'd-din bin Hacer, 170
 Şeyh Şehâbe'd-din Sühreverdî, 262
**Şeyh Şemse'd-din Meḥemmed bin 'Alî Hüseynî
 Buḥârî**, 237
 Şeyh Şemse'd-din Tebrîzî, 260
Şeyh Şücâ'e'd-din Karamanî, 273
 Şeyh Şücâ'-i Karamanî, 241, 273
Şeyh Taḫduḳ Emre, 242
 Şeyh Vefâ-zâde, 344
 Şeyh Velî, 348
Şeyh Velî Şemse'd-din, 348
Şeyh Yâr 'Alî Şirâzî, 203
Şeyh Yûnus Emre, 242
Şeyh Zekeriyâ Ḥalvetî, 271
 Şeyh Zeyla'î, 228
**Şeyh Zeyne'd-din Ebü Bekr Meḥemmed bin
 Meḥemmed Hâfî**, 265
 Şeyh Zeyne'd-din Hâfî, 258
 Şeyh Zeyn-i Külâl, 168
 Şeyh Zeynü'd-din-i Hâfî', 194
 Şeyh Zeynü'd-din-i 'Irâkî, 193
 Şeyh Ziyâ'e'd-din, 204
Şeyhî, 340, 341, 342
 Şeyhü'l-islâm Ebu'l-fidâ'-i İsmâ'îl bin Keşîr, 204

T

Timur Ḥân, 207, 210, 211, 215, 238
 Timur-leng, 167, 232
 Turgud Alp, 152
 Tursun Faḳîh, 131, 135
 Tûsî, 249, 314, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323,
 324

Ü

Üveysî, 235

Y

Yazıcıoğlu, 337, 339
 Yûsuf, 24, 174, 199, 228, 252, 261, 282, 353, 361
Yûsuf Bâli ibni Mevlânâ Yegân, 282
 Yûsuf 'Acemî, 261

Z

Zemaḫşerî, 294

2. Eser Adları Dizini

A
‘Acālet-i Leyleteyn, 309
‘Acā’ib ü Ğarā’ibi, 329
‘Avāmīl Mā’e, 327

B
Belāġā, 252
Buġārī, 189, 210, 239, 247, 294, 329, 347
Burhān, 255

C
Cāmi’ü Füşülü’l-Bedāyi’ fi Uşülü’s-Şerāyi’, 179
Ca’bīrī, 189
Cevhere, 57, 207, 210

Ç
Çaġmīnī, 161, 333

D
Daġa’iġ-i Müzehhebe, 325
Dībāce-i Uşül-i Pejdevī, 189
Dīvān-ı ‘Aşık Paşa, 137
Dürer, 55, 67, 207, 351, 358
Dürer-i Ğurer, 207, 351

E
Ecvibe, 83, 359
El-fevāyihü’l-Müskiyyeti Fī’l-Fevātihi’l-Mekkiyye, 221
Elfīyye, 209
Elfīyye-i İbni Malik, 209
Envār-ı Süheylī, 118
Esās-ı Taşrīf, 189
Eşmār-ı Eşcār-ı Lahūtiyye, 220
Esvele-i Müşkile, 189
Esvile, 359
Eşkal-i Te’sis, 161
Evrād-ı Zeyniyye, 331, 333

F
Faşl-ı Hıttāb, 329
Ferā’iz-i Sirāciyye, 180, 250
Fetāvā-yı Bezzāziyye, 190
Fevā’id-i Ğiyāşiyye, 189
Fevāyih-ı Müskiyye, 222
Fıkh-ı Ekber, 328
Füşül-i Sitte, 329
Füşül, 181

Füşül-i Bedāyi’, 181
Füşüs, 141

G
Gayetü’l-Emānī fī Tefsīri’s-Seb’i’l-Meşānī, 294
Ğurer, 358
Ğülistān u Bahāristān, 300
Ğülşen-i Rāz, 119, 300

H
Ĥaġa’iġ-i Mühezzebe, 325
Ĥāşiyeye-i Kūçek, 167
Ĥāşiyeye-i Muţavvel, 167
Ĥāşiyeye-i ‘Azd, 318
Ĥāşiyeye-i Şemsiyye, 326
Ĥāşiyeye-i Şerĥ-i Muţāla’a, 326
Ĥāşiyeye-i Tecrīd, 167
Hidāye, 191, 220, 232, 252
Ĥusrev ü Şīrīn, 341
Hümāyün-nāme, 118

İ
İftitāh, 106, 196
İrşād-nāme, 344
İskender-nāme, 188, 226, 227
‘İnāye, 326, 327
İzāh, 165, 166

K
Kāfiyye, 253
Kaşīde-i Nūniyye, 307
Kaşīde-i Şāṭbiyye, 294
Kaşīde-i Ta’iyye-i İbni Fāriż, 142
Kenz ü Kudūrī, 191
Keşşāf, 250, 323, 326
Kitāb-ı İzāh, 166
Kitāb-ı Şifā, 188
Küçük Ĥāşiyeye, 326

M
Maĥşül-i İmām Rāzī, 179
Manzūme, 136, 209
Manzūme-i Hidāye, 209
Ma’ārifnāme, 137
Mecma’, 24, 166, 316, 317
Mecmū’a-i Ğül-i Şad-Berg, 121
Menār, 179, 283
Menār ü Pezdevī, 179
Merāh, 196, 344
Meşābih, 207
Meşābih, 202, 252
Meşārīġ, 192, 219
Metn-i İrşād, 168

Metn-i Maḳāşid, 169
Metn-i Muġnî, 176
Metn-i Mütâla[‘], 142
Metn-i Tecrîd, 316
Metn-i Viḳāye, 176
Mevâkıf-ı ‘Ulûm, 255
Minhâc, 209
Minhâc-ı Beyzâvî, 209
Mişbâh, 196
Mollâ-zâde, 164, 316
Mücez, 165
Muġnî, 147
Muḥammediyye, 22, 99, 106, 130, 158, 190, 203, 231, 244, 337, 338, 339, 358
Muḥtaşar, 169, 179, 206, 323
Muḥtaşar Şerhi, 323
Muḥtaşar-ı İbni Hâcib, 179
Muḥtaşar-ı Takrîbü Tahbîri’t-Teysîr Fi’l-ḳırâ’ati’l-aşeretî, 207
Muḳaddime, 189, 200, 210, 212
Muḳaddime-i Manzûme, 212
Muḳaddime-i Tecvid, 212
Mutavassıf, 168
Mütûn-ı Mu’tebere-i Müşavvere, 179

N

Neşr ü Tayyibe, 211
Niḳāye, 218
Nüşûş, 332

R

Râ‘iyye, 209, 211
Rîḥ-i Şâmil, 327
Risâle-i Eşîriyye, 180
Risâle-i Manzûme, 164
Rudûd, 162, 180

S

Şahîḥ-i Buḥârî, 192, 286
Sûre-i En‘âm, 358
Sûre-i Fâtiḥa, 339
Sûre-i Tâhâ, 189

Ş

Şakâ’iḳ-i Nu‘mâniyye, 113, 116, 117, 118
Şâḫbiyye, 209
Şerḥ-i Ca‘berî, 294
Şerḥ-i Çaġminî, 167, 333
Şerḥ-i Eşḳâl-i Te’sis, 333
Şerḥ-i Ferâ’iz, 167
Şerḥ-i Keşşâf, 169
Şerḥ-i Maḳāşid, 328
Şerḥ-i Meḫâlî, 202, 234, 323
Şerḥ-i Mevâkıf, 162, 167, 316, 323, 326, 333, 357

Şerḥ-i Miftâh, 167, 169, 189, 217, 330, 359
Şerhi Muḫavvel, 169
Şerḥ-i Mütâla‘a, 282
Şerḥ-i ‘Aḳâ’id, 169
Şerḥ-i Şemsîyye, 189
Şerḥ-i Taftâzânî, 189
Şerḥ-i Tecrîd, 327
Şerḥ-i ‘Aḳâ’id, 285
Şitâ, 233

T

Tâ’iyye Kaşîdesi, 307
Târîḥ-i Kübrâ, 207
Târîḥ-i Şuġrâ, 207
Tefsîr-i Beyzâvî, 285
Tefsîr-i Ebu’l-Leys, 233
Tefsîr-i Ḳâdî, 202
Tefsîr-i Kebîr, 317
Tefsîr-i Sûre-i Fâtiḥa, 189
Telfîḳât, 202
Telḫîş-i Câmî‘, 189
Telḫîş-i Miftâh, 169, 331
Telḫîş-i Mizâh, 209
Telvîh, 285
Telvîḥ, 169, 170, 251, 316, 323, 333, 358
Temessükât-ı Şer‘iyye, 335
Tenbîh, 209
Tercîḥ, 170
Teshîl, 231, 233
Teysîr, 207, 255
Tuḫfe, 262
Ṭabaḳat-ı Ḳurrâ, 207
Ṭabaḳât-ı Nuḫât, 191, 224, 251, 253, 255
Tayyibe, 212

V

Vâridât, 232
Vaşâyâ-yı Ḳudsiyye, 262
Viḳāye, 146, 219, 220, 326

Z

Zencânî, 169
Zev‘î Muşâhib, 331
Zuḫr, 320

3. Yer Adları Dizini

A

‘Acem, 22, 111, 126, 138, 146, 153, 159, 164, 173, 174, 211, 212, 214, 217, 218, 223, 244, 246, 254, 317, 321, 330, 347, 360
Akḫişâr, 154

Aksaray, 22, 165, 235, 236
Aksu, 164
Amasiyye, 22, 136, 137, 138, 227, 241, 271
Anadolu, 154
Antakiyye, 178, 220
Arabiyye, 158, 164, 176, 186, 193, 252
Aydın, x, 46, 52, 53, 81, 194, 218, 219, 233, 279,
280, 373, 374
Azərbaycən, 127, 131, 151

B

Bakırkürəsi, 361, 362, 364
Balıkesri, 275, 277
Başra, 206
Bergama, 253
Bilecik, 76, 149
Buğara, 237
Bursa, 138, 146, 149, 151, 153, 155, 156, 158,
173, 174, 177, 181, 183, 197, 199, 200, 205,
211, 212, 221, 222, 234, 237, 238, 246, 251,
260, 261, 262, 275, 279, 281, 282, 287, 291,
293, 306, 310, 314, 317, 326, 329, 337, 345,
346, 347, 353, 357, 358, 361, 367, 368

C

Cām, 259, 260
Cezā'ir, 230

Ç

Çeräkise, 171
Çin, 126, 326
Çinī, 300

D

Debbāğlar Mahallesi, 273
Demürkapu, 127
Derviş-ābād, 269
Dımişk, 22, 203, 204, 209, 210, 211, 212, 233, 235,
260
Dımişk-ı Şām, 203, 204, 209, 212, 233, 235, 260

E

Edrene, 203, 211, 230, 249, 250, 273, 283, 320,
326, 330, 335, 342, 344, 353, 354, 359, 361
Engürī, 239, 241, 275, 277
Erzincan, 170
Eskişehir, x, 46, 49, 52, 135, 376
Esterābād, 167

F

Françe, 126

G

Galata, 356
Garbiyye, 221
Gekbüze, 253
Gelibolu, 337, 339, 340
Germiyān, 152, 225, 340
Gücdüvān, 169
Gümüş, 88, 272, 376

H

Habeş, 126
Haleb, 170, 230
Havāş, 356
Herāt, 169, 206, 269
Hitāyī, 300
Horāsān, 127, 131, 160, 206, 259, 267, 270
Hoy, 151

I

Irāk, 131, 244, 265

İ

İnegöl, 152
İşfahān, 206, 244
İskenderiyye, 204
İspaniyye, 126
İzniç, 141, 143, 146, 147, 149, 200, 202, 231, 312,
313, 314, 333

K

Kāhire, 129, 140, 177, 178, 221, 223, 225, 229,
233, 254, 267, 286
Karahişār, 131, 135
Karaman, 22, 132, 135, 136, 137, 139, 143, 165,
183, 184, 189, 252
Kastamonu, 360, 361
Kayseriyye, 234
Kāzrūn, 191
Keş, 205, 210
Kıpçak, 232
Kırım, 282
Kırşehir, 137
Kirmāstī, 146
Konya, 228, 230, 260, 344, 345
Koştantīniyye, 285
Kudsī, 178, 186, 187, 259, 261, 343, 344, 345
Kütāhiyye, 218, 340
Küremidlü, 335

L

Lārende, 252, 286
Leh ü Çeh, 126

M

Mağnisa, 287, 355
Medine, 200, 204, 206, 282, 337
Menteşe, 314
Merzifon, 262, 263, 283, 329
Mevlānā Kestellī Cāmī^c, 285
Mısr, 22, 24, 126, 166, 171, 177, 178, 188, 199,
204, 205, 209, 210, 211, 212, 221, 223, 225,
226, 228, 229, 230, 233, 252, 254, 256, 262,
267, 286, 292, 314, 349
Mudurnı, 224
Müderriş Köyi, 318

N

Nil, 292, 343

R

Revān, 127, 358
Rūm, 112, 116, 131, 136, 146, 151, 154, 166, 173,
177, 184, 191, 200, 205, 209, 210, 211, 212,
213, 214, 218, 219, 223, 226, 230, 232, 237,
241, 246, 263, 265, 280, 283, 286, 287, 292,
304, 311, 314, 317, 321, 322, 326, 328, 330,
333, 353, 360
Rūmī, 116, 158, 159, 160, 164, 223, 224, 253, 263,
300, 329, 333, 359

S

Şakarya, 242
Sākız, 230
Şamokov, 231
Semerkand, 160, 161, 162, 164, 169, 206, 215, 232,
324, 333
Serahs, 169
Simavna, 28, 35, 40, 41, 58, 63, 80, 88, 90, 91, 227,
228, 232
Sivas, 194, 351
Sivrihişār, 304, 305
Sultānōñi, 158
Sürh-ser, 127

Ş

Şām, 22, 24, 132, 136, 150, 204, 209, 224, 232,
252, 350
Şeyh Ahmed Nāsefi Cāmī, 259
Şirāz, 206, 207, 209, 210, 217
Şirvān, 127, 269, 270

T

Tātār, 170, 171, 205, 231, 238, 254
Tebriz, 229, 321, 352
Tebrizī, 111, 127, 219, 247, 260

Tire, 218, 230
Toğat, 326, 351
Türkistān, 131, 169
Türkmen, xii, 72, 73, 172
Tāk-ı Kısra, 126
Tāşköpri, 361, 366
Turgud, 152

Ü

Üsküdar, 22, 350, 356

V

Varsak, 351

Y

Ya' kûp Paşa Zāvīyesi, 273
Yemen, 191, 193, 236
Yezd, 206
Yunan, 36, 139, 162

Z

Zağra, 231
Zebid, 193
Zeyrek Cāmī' i, 318
Zeyrek Yoğuşı, 368

4. Medrese Adları Dizini

A

Ayaşofya Medresesi, 356

B

Balağ Medresesi, 314

H

Hacī Bayramī Medresesi, 241
Halebī Medresesi, 353, 354, 361

i

İzniğ Medresesi, 143, 146, 312

K

Çapluca Medresesi, 287
Kara Medrese, 239

M

Manāstır Medresesi, 181

Merzifon Medresesi, 283
Mollā Vācid Medresesi, 218

S

Sivrihişār Medresesi, 305
Sulţān Bāyezīd Hān Gāzī Medresesi, 282
Sulţān Medresesi, 197, 246, 282, 306, 317, 329,
353, 361, 367
Sulţān Orhan Medresesi, 333

Ü

Üç Şerefelü Medresesi, 320, 321

V

Vācid Medresesi, 218

Y

Yıldırım Medresesi, 287

Z

Zencīrlü Medresesi, 22, 165

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Burcu CAMGÖZ

Uyruğu: T.C.

Doğum Yeri ve Tarihi: Bandırma / 28.03.1982

Tel: 0384 341 44 21

E-posta: burcucamgoz@nevsehir.edu.tr

Yazışma Adresi: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz MYO Fatih Mah. 12.Cad. No:9 Ürgüp / NEVŞEHİR

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
66.09	Süleyman Demirel Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2003
4.25	Bandırma Şehit Mehmet Gönenç Lisesi	1999

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2009 -	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz MYO	Okutman
2006 - 2009	Bandırma Final Dergisi Dershaneleri	Türk.-Edeb. Öğrt.
2005 - 2006	Bandırma Sınav Dergisi Dershaneleri	Türk.-Edeb. Öğrt.
2003-2005	Karacabey Aşama Dershanesi	Türkçe Öğretmeni

YABANCI DİL

YAYINLAR